

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**MODERNİST TÜRK ROMANINDA DEPRESİF VE NEVROTİK
KARAKTERLERE PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM**

Banu ANTAKYALI

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2016

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**MODERNİST TÜRK ROMANINDA DEPRESİF VE NEVROTİK
KARAKTERLERE PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM**

Banu ANTAKYALI

Danışman: Prof. Dr. Mustafa APAYDIN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Hasan YÜREK

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Bedri AYDOĞAN

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNAY

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2016

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mustafa APAYDIN
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

Üye: Doç. Dr. Hasan YÜREK

Üye: Yrd. Doç. Dr. Bedri AYDOĞAN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNAY

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../...../2016

Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 20 / 07 / 2016

Banu ANTAKYALI

ÖZET

MODERNİST TÜRK ROMANINDA DEPRESİF VE NEVROTİK KARAKTERLERE PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM

Banu ANTAKYALI

Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mustafa APAYDIN

Haziran 2016, 399 sayfa

Bilinçli olarak tanımlanan pek çok olay, davranış ve rastlantının altında bilinçaltında yatan nedenler etkili olmaktadır. Görüneni değil, görünenin altında yatan etkenleri anlama yoluyla bireyi ve sorunlarını tanıma, insan davranışlarının nedenlerini daha iyi yorumlayabilme için kullanılan Freud'un geliştirdiği psikanalitik eleştiri yöntemi, sanat eserlerinin anlaşılıp yorumlanmasında geniş olanaklar sunmuştur.

Bu tez çalışması, modernist Türk romanlarında önemli bir yere sahip olan depresif ve nevrotik karakterleri seçtiğimiz romanların özelinde psikanalitik açıdan irdelemeyi amaçlar. Araştırmada, yöntem olarak başta Freud olmak üzere, onu takip eden ya da küçük farklılıklarla ondan ayrılan psikanalistler ve nevroz çözümlemesinde Karen Horney'in yaklaşımlarından yararlanılmıştır.

Çalışmada, modernist Türk romanının öncülerinden sayılan Ahmet Hamdi Tanpınar, Hikmet Erhan Bener, Leyla Erbil, Oğuz Atay, Selim İleri, Adalet Ağaoğlu, Yusuf Atılgan, Pınar Kür, Tezer Özlü gibi çoğu Freud öğretisini benimseyen yazarların seçilen romanlarında, klinik depresif, manik depresif ve nevrotik tanısı olan ana karakterlerin ruhlarındaki saplantıların, açmazların, acıların, korkuların, yalnızlığın ve parçalanmışlığın nedenlerinin çocukluk dönemindeki travmatik yaşantılara bağlı olduğunu, Freud'un öne sürdüğü psikanalitik görüşlerden hareketle ortaya koyduk. Analiz edilen her romanın ardından kısa bir değerlendirme yaparak, yetişkin dönem yaşamındaki uyumsuzlukların nedenini Freud'un bakış açısına göre yorumlayıp çocukluk döneminde yaşanan olaylara ve önemlisi ebeveynin yetersiz sevgi ve ilgisine dayalı olduğu tespitinde bulunduk.

Tezimizde vardığımız sonuçları belirttikten sonra, çalışmamıza konu olan romanların ve yararlandığımız kuramsal kitapların kaynakçasını sunduk.

Anahtar kelimeler: Psikanalizm, Sigmund Freud, modernizm, depresyon, nevroz.

ABSTRACT**A PSYCHOANALITIC APPROACH TO DEPRESSIVE AND NEUROTIC
CHARACTERS IN MODERN TURKISH NOVEL****Banu ANTAKYALI****A Doctorate Thesis, The Department of New Turkish Literature****Supervisor: Prof. Dr. Mustafa Apaydın****June 2016, 399, Page**

The things in the subconscious are effective in many events, behaviors and coincidence which are defined as conscious. Psychoanalytical critical system, developed by Freud to get to know people and understand them better by studying their subconscious, is used widely while commenting on literary and artistic works.

This thesis aims to study the characters with depressive and neurotic symptoms in Modern Turkish novel in terms of psychoanalysis. The method followed in this study is the approaches of psychoanalysts like Freud and his followers. As for the analysis of neurosis, the approaches of Karen Horney are used.

In the study, the novels of the pioneers of Modern Turkish novel like Ahmet Hamdi Tanpınar, Hikmet Erhan Bener, Leyla Erbil, Oğuz Atay, Selim İleri, Adalet Ağaoğlu, Yusuf Atılgan, Pınar Kür and Tezer Özlü having adopted Freudian discipline have been studied. In the selected novels of these novelists, the main characters who are clinically depressed, manic depressed and the ones diagnosed with neurotic symptoms have fears, grief and also they suffer from loneliness. These problems are caused by the tragic events they have had during their childhood period and the problems have been analyzed in accordance with Freudian discipline. After analyzing each novel according to Freudian point of view, we have come to conclusion that these problems are caused by the events that the characters have had during their childhood period and the most important reasons are lack of concern and love of their parents.

After stating the conclusions, we have presented the novels we studied in this thesis study and the other sources.

Keywords: Psychoanalysis, Sigmund Freud, modernism, depression, neurosis.

ÖNSÖZ

19. yüzyılda altın çağını yaşayan roman edebi türü, yazıldığı dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerinden bağımsız düşünülemez, doğal olarak onlardan etkilenip her türlü olayı kurgu dünyasına malzeme yapabilir. Aklı ve bilimi temel alan, her şeyi bu ilkelerle çözmeye çalışan on dokuzuncu yüzyılda, Avrupa’da meydana gelen Sanayi Devrimi’yle birlikte yaşanan gelişmeler, yeni toplumsal koşulların ortaya çıkma sürecinde hayatın geleneksel tarzda algılanmasını yetersizleştirir. Yeni bilimsel bulguların şoku, birinci dünya savaşı gibi bütün kabullenilmiş insan değerlerini yeniden ele almayı gerektiren sarsıntı karşısında ne o eski gerçekçiliğin, ne de gerçekliği kavramanın eski biçimlerinin geçerli olamayacağı ortaya çıkmıştır. Bu kavrayışla birlikte romanın bilinen kalıpları yıkılmış, gerçekliği kavrayacak ya da aktaracak yeni biçimler aranmaya başlanmıştır.

20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan dünya çapındaki savaşlar, sosyal ve ekonomik alanda sorunlara yol açıp, toplumsal hayatta uyum, ahenk ve huzurun ortadan kalkmasına neden olduğu gibi insanların ruh sağlıklarını bozarak onları psikolojik buhranlara sürüklemiştir. Bu yüzyılın insanoğlu açısından en büyük problemi yalnızlık, yabancılaşma ve iletişimsizliktir. Gitgide parçalanan ve parçaları arasındaki iletişimin her geçen gün biraz daha zayıfladığı modern dünyada bu problemler, en çok aydın kesimi etkilemiştir. Dönemlerinin sosyal olaylarından ve zihniyetinden etkilenen yazarlar, savaşların neden olduğu büyük ölçekli tahribatı kurmaca karakterlerinin ruhsal dünyalarına yansıtır. Böylece, depresif ve nevrotik tablo gösteren kurgu kahramanlar, 20. yüzyıl roman dünyasında kendilerine özel bir yer bulur. Bu zaman diliminde artık romandan 19. yüzyılın büyük gerçekçiliğini değil, gitgide parçalanan ve parçaları arasındaki iletişim her geçen gün zayıflayan modern dünyanın kırılğan ve saplantılı kişilerini anlatması beklenir.

20. yüzyılda ortaya çıkan psikanalitik kuramla birlikte ruh çözümlemesinde insan psikolojisine yeni ve derin bir boyut kazandırılır. Yazarlar, insanın modern toplumların çok hızlı değişimler yaşamasından kaynaklı kişisel sorunlarına ve olaylara psikolojik perspektiften bakmaya başlarlar. Edebiyatımızda ilk defa 1950 kuşağı yazarları kendilerinden öncekine benzemeyen bir edebi anlayış geliştirir. Bu dönemde yazılan romanlar, modernizm etkisi altında, psikanalizmin savunduğu düşünceye göre şekillenmiştir. Türk Edebiyatı’nda Peyami Safa’dan Ahmet Hamdi Tanpınar’a, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’ndan Yusuf Atılgan’a Nahit Sırrı Örik’ten Buket Uzuner’e daha

pek çok yazarın romanı psikanalitik açıdan bilimsel yolla incelenmiş, psikanaliz çerçevesinde çalışmalar şekillendirilmiştir.

Modernist roman kahramanlarının ruhsal yapıları, duygusal gelişimleri, iç dünyalarında yaşadıkları çatışmalar, toplumla kurdukları ilişkide düştükleri çelişki ve açmazlar, psikanalitik kuramın kavramlarıyla ilişkili olarak açıklanabileceğinden bu kuram araştırmacıya birçok olanak sunmuş ve bu bağlamda modernist roman incelemelerinde Freudyen unsurları aramak önemli ve gerekli olmuştur. Böylece yazarlar, karakterlerinin kendilik yapılarını, psikanalitik kuram çerçevesinde değerlendirmemize olanak sağlamışlardır.

Freud'un bilinçdışıyla ilgili keşiflerine dayandırılan bu tez çalışması, modernist roman karakterlerinin neden depresyona, manik – depresif ruh haline ve nevroza sürüklendiklerini psikanalitik kuramın verilerinden hareketle açıklayabilmeyi öngörmüştür. Depresif ve nevrotik roman karakterlerinin psikanalitik açıdan incelenmesi aşamasında birçok kuramsal kitap, makale ve roman okunmuş, bu araştırmanın materyalini oluşturan romanlardaki bireyin yaşama tutunmaya çalışırken gerçekleştirdiği edimler, iletişim başarısızlığı, çevreyle yaşadıkları uyumsuzluk, yalıtılmışlık ve bunalım bireyin bilinçaltı ve bilinç dışıyla ilişkilendirilerek karakterler arasında temel bir ortaklık tespit edilmiştir. Çocukluk dönemi bağlanma ilişkilerinin yetersizliğinin insanın yaşadığı tüm travmatik süreçlerde etkili olduğu da kişilik analizinin ardından ortaya konan önemli sonuçlardır.

Sanatsal yaratıcılık içinde bireyin durumunu yapıtlarında ortaya koyan 20. yüzyıl modern Türk romanının önemli temsilcilerinden Ahmet Hamdi TANPINAR, Hikmet Erhan BENER, Yusuf ATILGAN, Oğuz ATAY, Adalet AĞAOĞLU, Selim İLERİ, Leyla ERBİL, Tezer ÖZLÜ, Pınar KÜR gibi modernist yazarlarımız Freud'un açtığı ufuk çerçevesinde roman karakterleri yaratarak modern bireyin yaralı ruhuna ışık tutar. Bu noktadan hareketle, tezimizde, insanlığın dramatik serüveninin birer belgesi konumunda olan bu romanlar aracılığıyla depresif ve nevrotik karakterleri psikanaliz kuramı çerçevesinde incelemeye çalıştık.

Çalışmanın hazırlık aşamasında modernist romanların depresif ve nevrotik kişilik yapısına sahip kahramanlar açısından uygun bir potansiyel taşıdıklarını ve psikanalitik yaklaşımla inceleme yöntemine yönelik olarak, uygun bir çalışma malzemesi vaat ettiklerini saptadık ve çalışmayı bu doğrultuda şekillendirdik. Çalışmamıza adı geçen yazarların belirlediğimiz romanlarını seçmemizin nedeni, roman

seçimi yapılırken ön okuma aşamasında depresif ve nevrotik tiplerin yoğun biçimde işlendiğini görmemizden kaynaklanmaktadır.

Çalışmamız giriş, belirlediğimiz modernist yazarların romanlarının psikolojik açıdan incelenmesi, sonuç ve kaynakça olmak üzere dört ana başlıktan oluşmaktadır.

Tezin giriş bölümünde; modernizm, modernist roman, depresyon, nevroz ve psikanaliz kuramlarının tanımı ele alınmaktadır.

Çalışmanın ana bölümünü modernist romanlarda klinik depresyon ve nevroz tanısı alan kahramanların psikanalitik açıdan incelenmesi oluşturmaktadır. Bu bölümde öncelikle romanın kimlik bilgisi ortaya konmuş, ardından özeti verilip sonrasında olayların merkezinde bulunan kişilerin tutum ve davranışlarının hangi ruhsal nedenlerle ortaya çıktığı Freud'un kuramları içinde yer alan id, ego, süperegö, anksiyete, oedipus kompleksi, elektra kompleksi, cinsellik, aşk, rüya gibi öne çıkan kavramlara göre çözümlenmeye tabi tutulmuştur. Ardından her romanın sonunda kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ise incelenen romanlardan elde edilen psikanalitik tespitlerden hareketle bazı çıkarımlarda bulunulmuştur.

Kaynakça bölümünde yararlanılan kaynaklar yazarların soyadlarına göre alfabetik sıraya konmuş, yazarların incelediğimiz romanları, depresyon, nevroz ve psikanalitik kuramları konu alan kitaplar, yararlanılan süreli yayınlar belirtilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Klinik depresyon ve nevroz tablosu gösteren kahramanları psikanalitik açıdan incelediğimiz bu çalışma modernist romanlara yönelik farklı bir okuma çabası olarak da değerlendirilebilir.

Depresif kurgu karakterlere yönelik bir çalışma yapmak istediğimi kendisine söylediğimde henüz bir temele oturmamış, kafamda uçuşan fikirlerimi ilgiyle ve heyecanla dinleyen ve bunu geliştiren, bana yol-yöntem gösteren tez danışmanım sayın Prof. Dr. Mustafa APAYDIN'a ilk ve öncelikli olarak teşekkür etmek isterim. Tezin planlanmasından yazım aşamasına kadar entelektüel birikimini, ufuk açıcı tavsiyelerini, desteğini, sabrını, rehberliğini, bilgisini, yoğun çalışma temposuna rağmen ilgisini hiç esirgemeyen olumlu ve cesaret verici tavrıyla bana her zaman destek olan değerli hocama minnettarım.

Kendimi bildim bileli gece gündüz yılmadan çalışsan, ömrünü ailesine veren, gerçek bir emekçi olan canımın içi babama çok teşekkür ederim. Bana okuma bilincini aşıladığı, dürüst, özverili, çalışkan olmayı öğrettiği, hiç vazgeçmediği için. Birçok şeye

daha da anlam katan, varlığı en büyük kıymetim olan hatırasını saygı ve sevgiyle kucaklıyorum. Yerinde rahat uyusun...

Romanların iç dünyalarına girdikçe derinlikli birikimlerine, büyüklüklerine, zengin imgelem ve düş güçlerine, olağanüstü üslûplarına hayran olduğum sevgili modernist yazarlarıma anlattıkları hikâyeler için minnet borçluyum.

İçine düştükleri derin ve karanlık kuyularda tarifsiz acılarla, dramları, özlemleri, düş kırıklıkları, arzuları, tutkuları, dürtü ve çelişkileriyle var olabilme mücadelesi veren koşulsuz sevdiğim ve koyu yalnızlıklarını yüreğimde hissettiğim, yaşamın ilk yıllarında kolu kanadı kırılan kıymetli roman kahramanlarım, iç dünyanızda, ruh iklimlerinizde ilerlerken kerelerce -Adalet Ağaoğlu'nun ifadesiyle- "önce çalılar geçti boğazımdan, sonra ağaç kökleri yırttı damarlarımı"... Kendinden hoşnut olmanın, kendini sevebilmenin büyük bir nimet olduğunu hissettirdiğiniz için bana teşekkürü bir borç bilirim değerli varlıklarınıza.

Hayatımın en zorlu dönemecinde gücümü tazeleyen, bana olan inançlarını hiç yitirmeyen ve heyecanla çalışmanın bitmiş halini bekleyen, yalnızlığımı azaltan, yaptığım işle gurur duyan, beni sürekli teşvik ederek tezimi bitirmemi dört gözle bekleyen, hayatımdaki tüm değerli insanlara sonsuz destekleri için kalbimle teşekkür ederim. Çalışmamdan ötürü duydukları heyecan için mutluluğumu ve şükranlarımı ayrıca ifade etmek isterim.

Banu ANTAKYALI

Adana, 2016

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Kavramlar-Tanımlar	1
1.2. Modernizm.....	1
1.2.1. Modernizmin Romana Yansımaları.....	3
1.2.3. Psikanaliz Kuramı.....	7
1.3. Zihinsel İşleyişle İlgili Kurallar	10
1.3.1. Topoğrafik Kişilik Kuramı	10
1.3.2.1. Bilinç	10
1.3.2.2. Bilinç Öncesi	11
1.1.3.1.2.3. Bilinç Dışı.....	11
1.4. Yapısal Kişilik Kuramı	12
1.4.1. İd.....	12
1.4.2. Ego	13
1.4.3. Süperego	15
1.4.4. İd–Ego–Süperego Arasındaki Etkileşim.....	16
1.4.4.1. Psikoseksüel Gelişim Kuramı	18
1.4.4.2. Oral Dönem	18
1.4.4.3. Anal Dönem	20
1.4.4.4. Fallik Dönem.....	22
1.4.4.5. Oedipus Karmaşası.....	23
1.4.4.6. Elektra Karmaşası... ..	26
1.4.4.7. Gizil (Latent Dönem)	28
1.4.4.8. Genital Dönem	29
1.5. Depresyon	29
1.5.1. Çocuklarda Depresyon.....	33

1.5.2. Depresyona Psikanalitik Yaklaşım	35
1.6. Nevroz.....	37
1.7. Psikanaliz ve Edebiyat İlişkisi	45

BÖLÜM II

MODERNİST TÜRK ROMANLARININ PSİKANALİTİK AÇIDAN İNCELENMESİ

2.1. Huzur – Ahmet Hamdi TANPINAR	59
2.2. Böcek – Erhan BENER.....	78
2.3. Köleler ve Tutkular – Erhan BENER	100
2.3.1. Depresif ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Hoca	101
2.3.2. Depresif ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Gülrin	115
2.4. Tuhaf Bir Kadın – Leyla ERBİL	120
2.4.1. Depresif Bir Karakter Olarak Nermin	122
2.5. Mektup Aşkları – Leyla ERBİL.....	132
2.5.1. Depresif ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Ahmet.....	132
2.5.2. Nevrotik Bir Karakter Olarak Sacide	148
2.6. Tutunamayanlar – Oğuz ATAY	154
2.6.1. Manik Depresif Ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Selim IŞIK.....	157
2.6.2. Depresif Ve Şizoid Bir Karakter Olarak Turgut.....	173
2.7. Tehlikeli Oyunlar – Oğuz ATAY... ..	177
2.7.1. Depresif ve Şizoid Bir Karakter Olarak Hikmet BENOL	178
2.8. Destan Gönüller – Selim İLERİ.....	186
2.8.1. Depresif Ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Yusuf.....	188
2.9. Her Gece Bodrum – Selim İLERİ.....	234
2.9.1. Depresif ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Cem	235
2.9.2. Depresif ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Emine	263
2.10. Ölmeye Yatmak – Adalet AĞAOĞLU.....	287
2.10.1. Depresif Bir Karakter Olarak Aysel	288
2.11. Bir Düşün Gecesi Adalet AĞAOĞLU	298
2.11.1. Depresif Bir Karakter Olarak Ayşen	299
2.11.2. Depresif Bir Karakter Olarak Tezel.....	305
2.12. Anayurt Oteli – Yusuf ATILGAN.....	309

2.12.1. Şizoid, Nevrotik ve Depresif Bir Karakter Olarak Zebercet	312
2.13. Küçük Oyuncu – Pınar KÜR	329
2.13.1. Depresif Bir Karakter Olarak Özer	331
2.13.2. Depresif Bir Karakter Olarak Semra	340
2.14. Çocukluğun Soğuk Geceleri – Tezer ÖZLÜ	345
2.14.1. Manik-Depresif Ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Anlatıcı	347
2.15. Yaşamın Ucuna Yolculuk – Tezer ÖZLÜ	363
2.15.1. Manik-Depresif Bir Karakter Olarak Anlatıcı	364

BÖLÜM III

SONUÇ

373

KAYNAKÇA	385
ÖZGEÇMİŞ	399

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Kavramlar – Tanımlar

1.2. Modernizm

Bir kavram olarak modernizmin sözlük tanımı “1. Çağdaşlık. 2. Çağdaşlaşma akımı” (Türkçe Sözlük, s. 1693) anlamına gelmektedir. Latince’de “şimdi” anlamına gelen “modo” (Kongar, 1985, s. 228) kelimesinden türeyen modernizm, sanat, mimari ve edebiyat alanında on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir akım olarak adından söz ettirmeye başlamıştır. Modern kökünden türetilen modernite ise “Bir anlamda son üç yüz yıldır Avrupa’da başlayarak bütün dünyayı etkisi altına alan ve sanayileşmenin ilk itici gücünü oluşturduğu bir büyük dönüşümün adı” (Aktay, 2008, s. 10) şeklinde tanımlanmaktadır.

Rönesans’ın özgürlükçü niteliği insanoğlunun yeniden doğup özgürleşmesi, birey olma yoluna girmesi, akıl merkezli doğrular oluşturma çabası, yani; akıl temeline dayalı, her şeyin akla ve mantığa uygunluğunu esas alan, soyut değer ve olguları reddedip somut olana yaslanan, şüpheci, sorgulayıcı ve hümanist karakterli olan modernizm sürecini başlatmıştır. Sosyal, siyasal, ekonomik, teknolojik ve kültürel alanda kapsamlı değişiklikleri ifade eden modernizm, önce Batı dünyasında başlamış, sonrasında batılı olmayan toplumlara da dalga dalga yayılarak küresel bir karaktere bürünmüştür.

İtici gücünün sanayileşme olduğu modernizm, bu büyük dönüşümün sonucunda ortaya çıkmış, siyaset ve eğitim devrimleriyle birlikte sınırlarını belirlemiştir. Sanayi toplumunun yarattığı hızlı değişim geçmişten, gelenekten, geleneksel olan her şeyden trajik bir kopuşu ifade eder. Geçmişe karşı şimdiyi, içinde bulunulan / yaşanan zamanı yücelten modern kavramı, eski bir toplum modelinden kopuşu simgeleyip eskiden yeniye geçişi temel almaktadır.

Modernizm, ilerleme fikri etrafında mitlerle, geleneksel düşünce biçimlerinin döngüselliliğiyle, dinin sosyal ve kültürel alandaki iktidarıyla büyük bir hesaplaşma içine girmiştir. Bilimsel devrimlerin birbirini izlediği bu dönemde akıl ve din kavramları birbirinden ayrılmıştır. Modernizmle birlikte merkeze oturan akıl, dinsel dogmatizmi,

monarşik yapıları ve ortaçağ bilim anlayışı üzerinde biçimlenmiş inanışları saf dışı ederek iktidarını ilan eder.

Aklın ışığında aydınlanan bu dönemin düşüncesi, insana doğayı egemenliği altına alabilme ve onu ihtiyaçları doğrultusunda kullanabilme gücü vermiştir. Akıl kültürünün egemen olmaya başlamasıyla, bilgiler somut deneylerle, önceden bilinenler eleştirel bir yaklaşımla yeniden irdelenmeye ve doğrulukları test edilmeye başlanmıştır. Aklını özgürleştiren insan, sahip olduğu aklın rehberliğinde sürekli yeni gelişmeler ortaya koyacak ve böylece ideal bir dünyaya ulaşılacaktır. Ancak; insanoğlunun her şeyi kendi çıkarına yönelik sınırsızca tüketme arzusu, içinde bulunduğu doğal ortamı yaşanmaz hale getirmiş ve çeşitli savaşların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Dünya çapındaki savaşlar ve değişiklikler, zihinsel ve toplumsal anlamda uyum ve ahengin ortadan kalkmasına ve karmaşaya neden olmuştur. Savaşların sebep olduğu büyük ölçekli tahribat, geleneksel kurum, kuruluş ve anlayışlara, aklın ve pozitivist yaklaşımın belirleyiciliğine olan güveni büyük ölçüde sarsmış, iyimserlikten çok kötümserliğin, bezginlik, umutsuzluk, korku ve kuşku hâkim olduğu bir ortam oluşturmuştur. Aklın mutlak gücü ve güvenilirliği, pozitivist ve materyalist yaklaşım sorgulanmaya başlanmış, bunların yerine ruhsal olana eğilim artmıştır.

Yaşamını idame ettirebilmek için el emeği ile ürettikleriyle geçinen insanoğlu, sanayi devrimiyle birlikte büyük fabrikalarla rekabet edemeyecek hale gelmiş, bu kendi halindeki insanı, modernizmin bireyine dönüştüren sanayi devrimi, bireyi emeğine yabancılaştırmıştır. Modernizm sürecinde nesnelere dünyası anlam kazandıkça insanın dünyası değersizleşir ve kişi gittikçe yalnızlaşarak, değersizleşerek varoluşuna da yabancılaşır.

İşçi ne kadar zenginlik üretir, üretimi erk ve hacim bakımından ne kadar artarsa, o kadar yoksul duruma gelir. Ne kadar çok meta üretirse, o kadar ucuz bir meta olur. İnsanların dünyasının değersizleşmesi, nesnelere dünyasının değer kazanması ile orantılı olarak artar. Emek yalnızca meta üretmekle kalmaz genel olarak meta ürettiği ölçüde kendi kendini ve işçiyi de meta olarak üretir. (Marks, Akt. Özaltıok, 2011, s. 18)

Tüketim ve hazzın geçerli olduğu bu çağda, yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin yarattığı atmosferle birlikte modern bireyin tekdüze ve anlamsız hayatı, zamanla onu bunalımlı, çevresinden kopuk, yalnız, depresif, nevrotik, varoluşsal sıkıntılar yaşayan ve intihara eğilimli bir ruh haline sokar. İşte modernist romanların kahramanları da bu türden psikolojik sorunları olan yabancılaşmış kişilerdir.

1.2.1. Modernizmin Romana Yansımaları

Modernleşme süreci, ekonomiden topluma; kültürden bilime kadar geniş bir alanda etkili olurken bu geniş yelpaze, sanatı ve dolayısıyla romanı da kapsamıştır. Modernist roman, modernizm düşüncesinin, modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı bir roman tarzıdır. “Edebiyatta modernizm, yeni toplumsal koşulların ve sanayi toplumunun ortaya çıkış sürecinde, hayatın geleneksel tarzda algılanmasının yetersizleşmesiyle görünürlük kazanmıştır” (Emre, 2008, s. 120).

Dış gerçeklikten iç gerçekliğe yönelen, bireyden, onun iç dünyasının karmaşıklığından hareket eden ve yeni bir gerçekliğe ulaşmaya çalışan, yabancılaşmış bireyi işleyen, farklı kurgusu ve teknikleri olan bu modernist roman anlayışı Türk edebiyatı’nda 1950’li yıllardan itibaren görülmeğe başlar.

Romanın ilk ürünlerinin verildiği dönemden günümüze kadar olan sürece kısaca baktığımızda roman anlayışı açısından büyük farklılıkların meydana geldiğini görürüz. Ortaya çıkışında olduğu gibi romandaki tarz farklılıkları da önce Batı romanında ortaya çıkmış, daha sonra Türk edebiyatına geçmiştir. Bu çerçevede içerisinde roman tarzlarını “yansıtmacı, modernist ve postmodernist” olmak üzere üç gruba ayırabiliriz.

20. yüzyıl başlarına kadar okur, kendi dünyasının fiziksel koşullarına benzer bir dünyadaki kişilerin başlarından geçen –çoğunlukla- somut olayların öyküsünü okudu romanlarda. Kimi kez duygulandı, etkilendi, coşku duydu ya da şaşırıldı; kimi kez bilgilendi, ders aldı; kimi kez de belki çıkarsızca beğendi. Romandaki kimi düşünsel içerikli bölümler ona yabancı gelse de, onları onaylamasa ya da anlamasa da, karşısındaki roman dünyası ona bütünüyle yabancı olmadı hiçbir zaman. Yansıtmacı romanda yazar, dış dünyayla örtüşen nesnel bir anlatım tutumuyla, her şeyden önce okurun rahatlıkla izleyebileceği bir öyküyü “Dün – bugün- yarın zincirinin zamandizinsel art ardalığı içinde(...)” (Ecevit, 2004, s. 34) anlattı.

Yeni toplumsal koşullar, sanayi toplumunun ortaya çıkması, gelişen olaylar zinciri, bilimdeki, teknolojiadaki akıl almaz gelişmeler ve bunun sosyal, kültürel, ekonomik, politik hayattaki etkileri, hayatın geleneksel tarzda algılanmasının yetersizleşmesi, değişimin dış dünyada yarattığı düzensizliğin iç dünyaya vuran yansımaları, yansıtmacı romanın temelini güçlü bir biçimde sarsmaya başlar. Böylece, insana yabancı, yeni bir dünyanın ortaya çıkmasıyla birlikte, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçeği yansıtma amacıyla olan roman, derin bir değişime uğrayarak yerini modernist roman anlayışına bırakır.

Modern roman, 20. yüzyılın başlarında romanın geleneksel temel yapısı olan olay örgüsü, zaman, mekân, kişi gibi öğelerinin değiştirilmesiyle ortaya çıkan yeni bir biçim anlayışının ürünüdür. Değişen gerçeklik karşısında içerik unsurlarıyla değil, anlatım aracı olarak seçtiği iç monolog, serbest çağrışım, bilinç akımı gibi yeni biçim öğeleriyle dikkat çeken roman, artık çözüm sunma anlayışının ötesinde çağdaş dünyanın karmaşıklığını yansıtmayı temel ölçüt olarak alan bir yapıya bürünür: Artık modern roman yazarı “Çağdaş dünyanın karmaşıklığını, insan bilincinin kendi kendine konuşan işleyişi ve her sesin, her hareket ve eylemin anlamlı belirsizliğinin” (Mikhail, Akt.Eyigün, 2007, s.3) bilinci içindedir.

Yirminci yüzyıla girilirken Batı’da ortaya çıkan bu yeni roman anlayışını benimseyen romancılar, geleneksel roman anlayışına karşı çıkarlar. Klasik romanların okuyucularının aradıklarını pek de bulamadıkları bu yeni romanlar, aslında değişen toplumun değişen romanlarıdır: “Çağdaş dünyada yaşanan sosyal, kültürel ve bilimsel değişimler, 19. yüzyılın pozitivist gerçeklik anlayışını değiştirdiği gibi, bu süreç içinde ideolojilerde yaşanan değişimler de roman yazarını hayal kırıklığına uğratarak onun gerçekliğe ve ideolojik olgulara bakışını değiştirdi” (Eyigün, 2007, s. 262–263).

Modernleşme süreci ile birlikte insan, devleşen teknoloji ve gittikçe daha da ürkütücü olmaya başlayan güç odakları karşısında önemini iyiden iyiye yitiriyor, “Yüz yüz elli yıl önce yeryüzünün küçük tanrısı diye tanımlanan insan; doğaya da, çevresindeki nesnelere de yabancılaşıyordu” (Ecevit, 2004, s. 35). Modernist romanın odağındaki bu yabancılaşmış birey, modernleşme süreci içerisinde ortaya çıkan değişimlere de bir tepkidir esasında. Yabancılaşmış bireyi ortaya çıkarmakla modernizme olan tepkisini dile getiren modernist roman, teknik özellikleriyle de modernleşme sürecinin yansıması durumundadır. Dilin düz bir biçimde dış dünya gerçekliğini yansıtmaya işlevi, modern romanla birlikte silinmeye ve yeni ifade imkânları aranmaya başlanmış, akla ve bilinene uygun yerleşik anlatım yöntemleri ve teknikler yerine yenileri araştırılmış, karmaşık anlatım yöntemleri denenmiştir. Ağırlıklı olarak üçüncü tekil kişi ve tanrısal anlatımın egemen olduğu anlatım biçimleri yerine ben-anlatım biçiminin tercih edildiği yapılar ortaya konmuştur.

Modernleşme sürecinin bir sonucu olan ve 20. yüzyıl estetiğinin ana taşıyıcılarından biri olan insanın gerçeğe yabancılaşma olgusu, modern romanda estetik bir araç durumuna gelir. Anlamakta güçlük çektiği bir dünyayla kendini özdeşleştirmekte zorlanan, ona yabancılaşan insan, bu yabancılaşma olgusunu sanatsal

boyuta taşır. Böylece roman uzlaşım edebiyatı olmaktan çıkmış, çelişki kavramı edebiyatın kapsamına girmiştir.

Asıl karakterini modern dünyanın yapılanması içinde kazanan (Ünaldı, 2011, s. 2) ve Marksist felsefenin de etkisiyle ilgiyi epeyce üzerinde toplayan yabancılaşma kavramı, sosyal, ekonomik, felsefi, psikolojik ve bilimsel nedenlerle insanın toplumla uyumunu kaybetmesi ve ondan soyutlanmasını ifade eder. İnsanoğlu, sanayileşme sonrası yaşadığı sosyal yapıdan ve yaşanan değişimlerden etkilenerek değer yitimine uğrar ve psikolojisini etkileyen ve merkeze yerleştirdiği boşluk duygusuyla yeniden biçimlenen karmaşık durumlarla karşı karşıya kalır. Tüm bu etkenler de onun yabancılaşmasına zemin hazırlar.

Modernizmin sonucu olan yabancılaşma, modern bireyin hayatını tekdüze ve anlamsız kılar. Bu tekdüzeliğin ve anlamsızlığın farkında olanların yabancılaşması bulantı yahut varoluş sıkıntısı, depresyon, nevroz, paranoya, panik atak, intihar gibi sonuçlar doğurur.

Modern toplumun kişileri, kahramanlıkları ya da yaşamlarıyla örnek gösterilen tipler olmaktan çıkıyor, bireyler olarak romanlarda yer almaya başlıyorlardı. Modernist romanla birlikte geçmişe ait hemen tüm özelliklerini kaybetmeye yüz tutmuş roman kahramanları, artık isimleriyle, geçmişleriyle, sahip oldukları yeteneklerle, donandıkları kimi zaman olağanüstü kimi zaman okuyucuda “ah ne kahraman insan” duygularını uyandıran özelliklerinden sıyrılıyorlar, birey olarak toplumsal varlıklarını sürdüren insanlar, artık bir maceranın öznesi olmuyorlardı. “Modernizm ‘birey’i merkeze alan; onun zihinsel dönüşümünü ve dünyaya bakışını irdeleyen bir anlam alanına işaret eder” (Sağlık, 2008, s. 304). Sanat alanında bireyin tekil varlığının görünmesi modern süreçle birlikte gerçekleşir. Böylelikle modernleşme süreci içerisinde ortaya çıkan değişimlere bir tepki olan ve modern romanın öznesi konumundaki yabancılaşmış birey, bu roman türünün en temel içerik ögesi haline gelir.

Modernizmle birlikte etkisini büyük oranda kaybeden sosyolojinin yerine geçen psikoloji romanlarda belirleyici bir rol oynamaya, sosyal yapılar yerine artık ruhsal yapılar ve karmaşık bilinç yapıları irdelenmeye, deşilmeye başlanır. Modernizm ideolojisinin en önemli isimlerinden Sigmund Freud ve takipçilerinin bilinçdışı keşfiyle (insanın bilincini yönlendiren bilinçdışıdır) insanın içindeki dünyaya dair bilgiler değişiyor, insan davranışının sebeplerine dair getirdiği açıklamalar psikanaliz olarak bilinen teoriyi doğuruyor ve sanat eserlerini incelemeye psikanaliz belli başlı bir yöntemin adı oluyordu.

Gerçekliğin parçalanması, çok boyutlu hale gelmesi, tam olarak algılanamaması üzerine temellenen modernist romanla birlikte artık yaşadığı topluma yabancılaşan bireylerin psikolojik sorunları iç konuşma teknikleri ve Freud'un eşsiz buluşu serbest çağrışımla dile getiriliyor, romanlarda okuyucunun hayranlıkla maceralarını izlediği kahramanlar kayboluyordu. Modernist roman, insan gerçekliğini, bireyin yabancılaşmasını anlatırken bunu, sosyo-ekonomik ve toplumsal yönüyle değil, bireyin ruh durumunu analiz etmeye çalışarak, onu psikolojik yönüyle anlatma gayreti içine girerek yapıyordu artık. Böylece modernist romanda yazar dikkatini, bireyin iç dönüşümlerine, ruhsal yapısına ve karmakarışık bilinçaltına yöneltir. O halde modernist romanların en önemli özelliklerinden biri, insanın bilinçaltını ortaya koymasındır diyebiliriz çünkü Freud'un bilinçaltı ile ilgili öne sürdüğü bulgular, bireyin iç dünyasını anlatmayı başat konusu yapan modernist romancılar tarafından romanlarda sıklıkla kullanıldı.

Olay zincirinin belirsizliğine karşı kişinin kimliğinin ayrıntılı bir şekilde verildiği modernist romanların belirleyici özelliklerinden bir diğeri, ele aldığı karakterlerin çoğunlukla yalnız olmasıdır. Kahramanların yalnızlıklarının sebebi bir tercih veya toplumun onları dışlaması değildir. Kahramanlarımız çoğunlukla mizaçları gereği kuramadıkları sağlıklı ilişkilerin verdiği yalnızlıkla çıkarlar karşımıza. Bu karakterler, çoğunlukla çevresine yabancılaşmış, yalnız, nevroitik ve depresif eğilimlidir. Çünkü bu kişiler, modern dünyaya, modern dünyanın olgularına yenilmiş; bunların etkisiyle pasifleşmiş, iç dünyasına çekilmiş bireylerdir. Artık onlar, yansıtmacı romanın kahramanları gibi genellikle dış dünya unsurlarıyla didişen, aksiyon içinde olan figürler değil, edilgenleşmiş, iç gerçekliğiyle ön plana çıkmış figürlerdir. Onlar, modern yaşama ayak uyduramamakta ve bunu tepkiye dönüştürüp iç dünyalarına yönelmektedirler.

Modernist yazarların metinlerinde olaya dayalı bir gerilim yoktur. Modernist romancı, gerçeği, bir modeli örnek alarak yansıtmıyor, onu baştan yaratıyordu. Bu yaratma ediminde sanatçı, gerçek parçacıklarını, düşlerini, bilincinin / bilinçaltının kıvrımlarından bulup çıkardığı malzemeyi biçimlendirmektedir.

Geleneksel romanın ana bileşenlerini oluşturan öykü de, kahraman da, anlam da, modernist romanda birincil konumlarını yitirirler. Geleneksel romanda yapının taşıyıcısı durumunda bulunan anlam, öykü ya da kahramanlardan birinin metinden çıkarılması durumunda yapı, ana kolonlardan birini yitirdiği için çöker. Oysa modernist romanda ana karakter metnin odağında olmasına rağmen hiçbir anlam taşıyıcısı değildir, siliktir, edilgendir. Modernist romanda anlamdan ya da kahramandan yana ağır basan bir

hierarchy yoktur. Yalnızlaşmanın, yabancılaşmanın, anlam yitiminin doruğa ulaştığı bir çağın edebiyatıdır modernist edebiyat. Maddenin ele geçirdiği bir dünyada anlamın varlığı tartışılmalıdır.

Modernist sürecin insan ruhuna olan etkilerini sistematik olarak inceleyen Freud'un tezleri modern yazarlar tarafından romanlarda yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Romanlarında modern insanın açmazlarını işleyen modernist yazarlar, oedipus kompleksi, cinsellik ve saldırganlık, arzu giderme, rüya, dil sürçmeleri, fantazma bilinçdışı, aşağılık kompleksi, fetişizm, saçma gibi Freudyen unsurlar kullanmıştır.

Modern bireyin neredeyse hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelen nevroz ve depresyon, bireyin ruhunda varlığını devam ettirir. Nevrotik ve depresif durumları besleyen arzu ve beklenti tatminsizlikleri eğer günlük hayat içerisinde giderilmezse yaratacağı gerilim normal seyrinde devam etmesi gereken psikolojik süreçte bir kırılmaya sebep olur. Modern hayatın getirdiği sıkıntı ve bunalımlar modern insanı anlam arayışı çabasına iter.

1.2.3. Psikanaliz Kuramı

Ruh çözümlemesi olarak da ifade edebileceğimiz psikanaliz kuramı, "On dokuzuncu yüzyıl sonları Avrupa kültürünün bir ürünüdür" (Özmen, 2003, s. 21). Bilinçdışının bilimi olan psikanaliz kavramı, 19. yüzyılın son on yılında Sigmund Freud tarafından ortaya atılmış ve ortaya çıktığı ilk günden itibaren hemen bütün dünyada ilgiyi üzerine toplamıştır. Kendiliğin temel koşullarının anlaşılması bakımından hayati bir öneme sahip ve çocuklukla yakından ilişkili olan psikanaliz, bir dizi iç dünya olayını açıklar, bağlantılandırır, anlamlandırır. Kuramın yaratıcısı olan Freud'a göre psikanaliz, bilincin doğrudan ulaşamadığı derin ruhsal katmanlarda geçen psişik olaylar öğretisidir. İnsanın ruhunu bilimsel araştırmanın nesnesi haline getiren psikanaliz, bizi insan öznelliğinin kuruluşunu ve dünyasını anlamaya muktedir kılar.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde "Freud'un geliştirdiği, insanın uyumlu ve uyumsuz davranışlarının kaynağı sayılan, bilinçaltı çatışma ve güdeleri araştırıp bilince çıkararak davranış sorunlarını çözüme yöntemidir, ruhi çözümlemedir" (Türkçe Sözlük, s. 1828) şeklinde açıklanan psikanaliz, çocukluk dönemindeki davranışlar ve deneyimler üzerinde ısrarla ve önemle durmaktadır.

Psikanaliz, kuram ve uygulamada bilincin ötesinde başka bir bilincin, bağımsız şekilde, yani bilincin kontrolü olmadan işlediğini varsayar, buna bilinç dışı adını verir

ve onun etkilerine büyük önem atfeder. Bilinçaltında olanları gün ışığına çıkarmaya odaklanan ve olayları açıklamakta işimize yarayan psikanaliz, ruhsal nedensellik varsayımına göre, hiçbir davranışımızın nedensiz, rastgele ya da şansa bağlı olmadığını savunur. “Bilinçdışı, psikanaliz kuramında bir anlamda unutulmuş, bilincin dışına itilmiş anıların çocukluk cinselliğiyle ilgili olduğunu ileri sürer ve çocuğun ebeveyniyle yaşadığı, suçluluk duygularıyla yüklü çatışmaların bilinçdışında canlılığını koruduğunu savunur” (Habip, 2012, s. 39).

Kurama göre, her davranışımızın altında yatan bir neden vardır ve bu neden her zaman insanın dışında ya da çevresinde değildir, insan davranışlarının nedenleri kimi zaman onun iç dünyasıyla ilgilidir. Örneğin; günlük yaşamımızda birçok eylemin altında bilinçdışı süreçler yatar ve doğrudan izleme imkânı olmayan bu süreçler için hipnoz, serbest çağrışım, telkin, aktarım gibi teknikler kullanılarak bilinçdışı süreçler, bilinç düzeyine çıkarılabilir. Böylece çocukluk yıllarına ait gizli kalmış duygu ve düşünceler ruhsal çözümlenmelerle ortaya çıkar. Psikanaliz, “anlamsız gibi görünen belirtilerin ortaya çıkmasındaki dinamik etkenlerin neler olduğunu tespit ederek, görünenin ötesinde, derinlerde ne gibi duygu, düşünce ve sorunlar olduğunu gün yüzüne çıkarmaya çalışır” (Freud, 2006, s. 81).

İçimizin nasıl yapılandığı, hangi etkenlerin bu yapılanmada rol oynadığı, davranışlarımızın belirlenmesinde bu ‘iç’in ne denli etkili olduğunu yine davranışlarımızın kökenine inerek yorumlayan, çeşitli neden – sonuç ilişkileri ileri süren psikanaliz, çocukluktan yetişkinliğe uzanan gelişimsel süreklilikte ruhsal patoloji doğuran anıları, duyguların asıl içeriğini ısrarlı bir şekilde araştırıp çözümlenmeye çalışır çünkü gündelik hayat içinde arzuların ve bilinçdışındaki nesnelerin müdahale etmediği bir etkinlik yoktur.

“İnsan aklının bilimsel olarak incelenmesi için psikanaliz kuramının kâşifi” (Freud, 1998, s. 17) olan Freud, bu nedenle arkeolojik bir kazıya benzetilen psikanaliz yöntemiyle ruhun derinliklerine inmiş, ruhun beden üzerindeki etkilerini ve ruhsal sorunların kaynağını araştırmıştır. “Ruhsal problemlerin altında bir neden arayan psikanaliz, anlamsız gibi görünen belirtilerin ortaya çıkmasındaki dinamik etkenlerin neler olduğunu tespit ederek, görünenin ötesinde, derinlerde ne gibi duygu, düşünce ve sorunlar olduğunu gün yüzüne çıkarmaya çalışır” (Akvardar, 2006, s. 81).

Edebiyattan plastik sanatlara, sinemadan mimariye dek pek çok alanda etkili olan psikanalitik yöntem, Freud’un ilk aşamada Viyanalı Doktor Joseph Breuer ile

birlikte uyguladığı katharsis tekniğinden doğmuştur. Hipnoza dayanan katharsis tekniğinde:

Doktor, hipnoz edilen hastaya semptomların kökenlerinin keşfedilmesine ve hastanın bu kökenlerle ilgili duygusal boşalmasını gerçekleştirmeye yönelik sorular sorar. Böylece; Freud ve Breuer histerik semptomların kökenlerinin geçmişe dair duygusal karışıklıklarda bulunduğunu ortaya çıkarmış olurlar; duygusal düzensizliğe sebep olan bu yaşanmışlıklar bilinç tarafından tamamen reddedilmiş olabilir ve yalnızca hipnoz altında hatırlanıyor olabilirler (Lagache, 2005, s. 13–14).

Bu bulgular doğrultusunda, psikanaliz yöntemi, bilinçdışında gizli kalmış duygu ve düşünceleri bilince çıkararak, davranış bozukluklarını gidermeyi amaçlamaktadır. Bu yöntem sayesinde, insanın geçmişe ait anılarındaki boşluklar doldurulmakta ve ruhsal yaşamının bütün bilinmezliği açıklığa kavuşturulmaktadır.

Freud'a göre bilinçdışında saklı olan ve toplum tarafından kabul görmeyen ruhsal davranış bozukluklarının temelinde cinsel dürtüler bulunmaktadır. Ona göre her şeyin kökeni çocuk cinselliği ile başlar. Bir insanın bebeklik döneminden beri cinselliği olduğunu söyleyen Freud, sadece kişinin bunun bilincinde olmadığını oysa cinselliğin hep var olduğunu savunur. Zamanla teorilerinde değişiklikler yapıp yeni şeyler eklese de, onu çocukluk döneminin masumiyetini inkâr etmekle itham etseler de teorilerinin temel noktası olan cinsellik kavramından asla vazgeçmemiştir.

Erişkinliği çocukluğun bir uzantısı olarak değerlendiren Freud, bu dönemde yaşanan ruhsal sorunların kaynağını çocukluk döneminde aramaktadır. Ona göre, çocukluğun erken dönemlerine ait patoloji doğuran anılar ve duygular rahatsız edici özelliklerinden dolayı bir süre sonra bastırılır, çocuğun sosyalleşmesi ile birlikte bir takım yasaklarla karşılaşarak bilinçdışının en derinlerine itilir. Kabul edilemez olan bu arzular, rahatsız edici özelliklerinden dolayı ve ayrıca kişinin diğer duygu ve düşünceleri ile bir çatışma halinde olduğundan doyurulmadan bilinçdışına hapsedilip hep orada kalır. Bu bilinç dışı arzular ise psikanalitik görüşe göre, kendini dil sürçmeleri, sakarlıklar, rüyalar, unutkanlıklar ve nevrozlarda simgesel bir tarzda şekil değiştirerek gösterir ve tatmin yolları arar.

Hasta, arzuladığı ve korktuğu şeyleri, şimdiki duruma yansıtarak çocukluk düşlemlerini erişkin gerçekliğine dönüştürür. “Freud, dil sürçmelerinin ve buna benzer olayların bireyin amaca yönelik ve kasıtlı eylemleri olduğunu, fakat yapanın niyeti bilmediğini, yani niyetin bilinçdışı olduğu görüşünü ciddi ve sürekli olarak

savunmuştur” (Brenner, 2000, s. 138). Bu tarz sürçmeler, egonun savunma mekanizmalarından biri olan bastırmanın dolaysız bir sonucudur.

Davranışları etkileme konusunda ruhsal gerçekliğin dış gerçeklik kadar önemli olduğunu savunan Freud, portremizi alışıldık kendilik değerlendirmemizden farklı bir biçimde çizer. Psikanalitik yöntemin getirdiği içe bakış sayesinde geçmişte yaşanan travmaların üzerindeki örtüyü kaldırarak, yeni anlamları erişilebilir hale getirir. Travmaların yetişkin dönem yaşamında hala devam eden dinamik yapılarını ortaya çıkararak bireyin benliğinin yoğun çatışmalarla parçalanmasına neden olan ve psikopatolojileri tetikleyen saldırgan enerjiyi serbest bırakır.

1.3. Zihinsel İşleyişle İlgili Kuramlar

1.3.1. Topoğrafik Kişilik Kuramı

İnsan davranışlarının bilinçten öte, bilinçaltıyla ilişkili olduğunu savunan Freud’a göre zihinsel işleyiş, bilinç, bilinçaltı, bilinçdışı olmak üzere üçe ayrılır.

1.3.2. Bilinç

“Dış dünyadan gelen algıları fark edebilen zihnin bölgelerinden biri.” (Geçtan, 2004, s. 26) şeklinde tanımlanan bilinç, zihnin kendi düşüncelerinin ve eylemlerinin farkında olan kısmıdır ve içinde bulunduğumuz an içinde yaptıklarımızı kapsar. Dış dünyanın gerçekliklerine göre hareket eden ve onunla ilişkileri ayarlayan, ikincil süreç düşünce olarak da adlandırılan bilinç, çocukluktaki gerçeklikten kopuk, ego fonksiyonlarının daha olgunlaşmamış olduğu birincil süreç düşüncesinden farklı, mantığın alışılmış yasalarını izleyen, gerçeklik ilkesinin egemen olduğu yetişkin düşünce biçimidir.

1.3.2.1. Bilinç Öncesi

Küçük bir çabayla bilinç düzeyine çıkarılabilen zihinsel süreçlerdir. Bilinç öncesi ya da bilinçaltı, bir ara düzey olması nedeniyle hem bilinç dışına hem de bilince açık bir bölgedir. Derin bir depo işlevi görür. İşlevlerinden birisi de arzu ve isteklerin sansürünün ya da bastırılmasının devamını sağlamaktır. Bir miktar dikkatli bir çabayla bilinçli farkındalık alanına getirilebilen anıların ve bilginin deposu sayılabilecek düzey, yani zihnin en derin düzeyinden (bilinç dışından) türemediği kabul edilen herhangi

zihinsel bir olayın ait olduğu bölge bilinç öncesi olarak adlandırılır. İçgüdülerin, hayvansal istek ve tutkuların toplandığı, haz ilkesinin egemen olduğu alandır.

1.3.2.2. Bilinç Dışı

“Bir insan gelişimi ve davranışı teorisi” (Budak, 2000, s. 613) olan psikanalizin merkezinde bulunan bir fikirden söz edilmesi gerekecekse eğer, bu hiç tartışmasız bilinç dışı fikridir. “Psikanaliz bilinç dışının bilimidir” (Özmen, 2003, s. 102). Sansüre uğramasından dolayı bilinç düzeyine ulaşamayan ancak insanların davranışlarına yön veren duyguların bulunduğu bilinç dışı farkında olmadığımız arzu, istek, dürtü, duygu, düşüncelerin depolandığı büyük hazineyi temsil eder (Cüceloğlu, 2011, s. 409).

“Bilinçli farkındalığın dışında meydana gelen ve dikkati yoğunlaştırarak bilinçli hale getirilemeyen herhangi bir zihinsel olayın zihnin en derin bölgesine, yani bilinç dışı bölgeye ya da sisteme ait olduğu söylenmelidir” (Özmen, 2003, s. 102 – 103). Zihnin bilinç sınırları dışında kalan bölümlerini bilinçdışı olarak gören Freud, “bilinçdışının birincil içeriğinin doğası gereği cinsellik olduğunu, bastırılmış cinsel arzularla şekillendiğini” (Snowden, 2012, s. 75) savunur. Haz ilkesi uyarınca işleyen ve onun tarafından yönetilen, zihnin birincil ögesi olan bilinç dışı, dürtülerle yakın ilişki içindedir ve gerçekliği dikkate alma ihtiyacı çok az ya da hemen hiç olmadığından söylemek istediği her şeyi kolayca fanteziler ve imgeler yoluyla ifade eder.

Bilinçdışının içeriği kendilerini gerçekleştirilmeye çalışan isteklerle sınırlıdır ve bu içerik ancak bilinç öncesinin aracılığıyla bilinç düzeyine çıkabilir. “Fakat bunu çok az bir kısmı başarabilir. Bazı dürtüler ve düşünceler kısa bir süre için bilinç öncesine veya bilince çıksalar da tekrar bilinçaltına gönderilirler.” (Freud, 2001, s. 76) Bir zihinsel içeriğin bilinçdışından bilinç öncesine doğru hareketlenebilmesi için öncelikle dile tercüme edilmesi gereklidir. Haz peşinde olan ve derhal doyum talebiyle hareket eden bilinçdışının amacı, dürtüsel boşalmı sağlamaktır bu nedenle söylemek istediklerini sansürden geçirerek sözcüklere dökmek zorundadır. Sevgiyle nefretin, olumluyla olumsuzun yan yana bulunduğu, karşıt fikirlerin barış içinde birlikte var olabildiği bu dünya, dış dünyanın gerçekliğini kabul etme, dikkate alma konusunda değişmez, gelişmez ve olgunlaşmaz. “Bilinç ve bilinç dışını zihnin aynı anda var olan nitelikleri olarak, birbirlerine karşılıklı bağımlı, birbirlerini aynı anda tanımlayan ve olumsuzlayan, birlikte kurulan ve birlikte içerilen süreçler gibi düşünmeli.” (Özmen, 2003, s. 108)

1.4. Yapısal Kişilik Kuramı

“Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd” adlı eserinde yapısal kişilik kuramını açıklayan Freud, ruhsal yapıyı (bilinci) id, ego, süperego olarak üç bölüme ayırmıştır. Beyindeki fiziksel kısımlardan ziyade soyut bir olguyu temsil eden bu üç sistem, “nereden geldiğini bilmediğimiz içgüdülerden (id) başlayarak, insanı kendi içiyle dış dünya arasındaki dengeyi kurmaya yönlendiren bene (ego), oradan da sosyal hayatımızı tesis eden üstbene (süperego) kadar uzanan girift yapı” (Emre, 2006, s. 45) bir mekanizmadır.

İnsanın toplum içindeki sosyal durumunu analiz etmekte işe yarayan bu üç ayrı ruhsal kategori ile Freud, insanın karar ve yargı mekanizmasını çözmeye ve ayrıca bilinç düzeyleri arasında süre giden mücadeleyi açıklamaya çalışmıştır. Özellikle birinci dünya savaşının yarattığı yıkımın ardından vicdan kavramını sorgulayan Freud, böylelikle ruha bakmanın da yeni yollarını arıyor ve hastalarından elde ettiği klinik verilerle zihnin yapılanma biçimi arasında paralellikler (Snowden, 2012, s. 128) kurmaya çalışıyordu.

Bastırılan ya da bilinç dışına sürgün edilen kabul edilemez veya ürkütücü düşüncelerin kaynağına inmeye ve bunlara bir açıklık getirmeye çalışan Freud, üç birimden oluşan kişiliğin sağlıklı olabilmesi için id (alt-benlik), ego (benlik) ve süperegonun (üst-benlik) bir kişilikte dengeli bir biçimde bulunması gerektiğinden bahseder. Yapısal kişilik kuramına göre, bu üç sistemin dengeli olması kişinin kendisi ve çevresiyle ilişki kurmada başarılı olmasını sağlar. Ters durumda ise, kişi uyumsuz ve sorunludur. “İnsanın kişiliği üç yapıdan oluşur: İd, ego ve süperego. Sağlıklı insanda bu üç yapı birbirleriyle uyumuş ve kişinin ihtiyaçlarını en olumlu biçimde doyuracak bir anlaşmaya varmıştır. Oysa sağlıklı insanda üç yapı arasındaki dengeli uyumun yerini çatışma, çelişki ve iç savaş alır” (Cansever, 1981, s. 115).

Yapısal kuramın zihinsel aygıt parçaları ve özellikleri şunlardır:

1.4.1. İd

“O anki ihtiyacın doyurulması”nı (Freud, 2000, s. 422) tek hedef olarak alan ruhsal aygıtın en eski ve en ilkel parçası olan ve Latince “o” sözcüğünden türeyen id, kişiliğin doğuştan var olan gelişmemiş bölümüdür. Haz duygusunu temel alarak tatmin

edilmesi gereken içgüdüleri barındırır. “İd tabakası tatmin edilmesi, doyurulması gereken içgüdülerin adeta bir deposu gibidir ve bu tabakaya egemen olan haz ilkesidir” (Kozacıoğlu, Ekberzade, 1995, s. 37). Herhangi bir sıkı denetim söz konusu olmadan, hiçbir sınır tanımaksızın istediği her şeyi yapmaya odaklanan id, cinsel istek ve davranışları ön planda tutmaktadır.

Bilinçdışı zihnin birincil ögesi olan ve çoğunluğu negatif yapıdan oluşan id,

Hem yaşamak için gerekli içgüdülerin hem de cinsel ve saldırganlık içgüdülerinin deposudur. Demek ki düşünülebilen ve düşünilemeyecek her türlü cinsel ve saldırgan isteklerle doludur. İkel niteliklerini değerlendirme ve değiştirme olanağı da olmadığı için, istekleri çocuksu yani çok çeşitli biçimde sapıktır (Cansever, 1981, s. 116).

İçgüdüsel arzularımızın tamamını içermesinden ötürü bütünüyle ahlakdışıdır. Bu ahlakdışı içerik de dış dünyaya uygun olmadığı için kendisini garip ve mantık dışı rüyalarda ortaya koyar. “İd elbette hiçbir değer yargısı tanımaz; iyi, kötü, ahlak diye bir şey bilmez. Haz ilkesine yakından bağlı olan etkenler idin bütün süreçlerine egemendir” (Freud, 1994, s. 106).

Zaman ve mekân kavramları olmayan, kendisini yalnızca doyurulması gereken ihtiyaçlara göre ayarlayan, içgüdüsel arzularla kaynayan, karanlık, erişilmez; doğası gereği dağınık ve mantıksız, içeriği ise büyük oranda olumsuz ve bencil (Snowden, 2012, s. 129) id, cinsellik, saldırganlık, açlık gibi dürtülerin kısılacında, bünyesinde toplumsal kurallar, sosyal çevre ve gerçeklikle bağdaşmayan istekleri barındırır. “İd’den, çocuksu ikel zihinden, narsisizmden ve imgeselden bağımsız düşünilemeyen (Eğrilmez, 2011, s. 22) bu tehlikeli arzular, kişiliğin diğer birimleriyle olan etkileşim yardımıyla bastırılır.

1.4.2. Ego

Kişilik yapısının ikinci bölümünü oluşturan ego, Latince “ben” sözcüğünden gelir ve enerjisini idden alır. Başlangıçta id olarak varlığını sürdüren ruhsal yapı zamanla bilinçlenerek egoya dönüşür. Freud’a göre, ego mantığa ve sağduyuya; id ise ehlileşmemiş tutkulara karşılık gelir (Freud, 1994, s. 108). Egonun -dış dünyaya yönelik olduğu için- idin amaçlarına hizmet etmesi, bu amaçları başarıya götürecek olan koşulları arama görevini yerine getirmesi gerekir. Freud’a göre eğer böyle olmazsa

içgüdülerin doyumu için gözü kapalı arayışlara giren idin, üstün dış gücü dikkate almaması halinde yıkımı kaçınılmaz olur:

Bu sistem (ego) dış dünyaya yöneliktir, orada ortaya çıkan algıların aracıdır ve işleyişi sırasında bilinç (lilik)olgusu buradan kaynaklanır. Bu, ruhsal yapının tamamının duyu organıdır; dahası, dışarıdan gelen uyarımlara olduğu kadar içeriden gelen uyarımlara da açıktır. Ego, idin dış dünyaya yakın özel bir bölümüdür. Bu bölüm, dışarıya yakın oluşu nedeniyle değişikliğe uğrayan, bundan etkilenen, uyarımların alınmasına uyarlanan, uyarımlara karşı koruyucu bir kalkan işlevi gören bir bölümdür ve küçük bir canlıyı çevreleyen kabuk tabakasıyla kıyaslanabilir. Ego için dış dünyayla ilişki belirleyici etken olmuş, dış dünyayı id nezdinde temsil etme işlevini üstlenmiştir (Freud, 1994, s. 107).

Dış dünyanın gerçekleri ile iç dünyanın haz arayışı arasında dengeyi sağlamaya çalışan ego, haz ilkesine göre hareket eden id'in aksine gerçeklik ilkesine göre hareket eder. Ego idden gelen dürtüleri, toplum içinde kabul görmeyen davranışları mantıklı ve uygun yollar bularak tatmin ederken iç ve dış dünyalar arasında köprü kurar. "Freud 'id neredeyse ego da orada olacaktır.' demiştir. Bu bilinçdışı arzunun "ıslahı" ya da "uslandırılması" projesiydi ve egonun "içsel gerçek"i (öznel gerçekliği, hayal gücünü ya da imgelemi) dışsal (nesnel) gerçek" ile uzlaştırmasını amaçlıyordu" (Eğrilmez, 2011, s. 22).

Freud, ego ve idi binici ve atıyla karşılaştırır. Ona göre "At, motor enerji sağlar ama nereye gidileceğine binici karar verir. Ego, sürekli olarak kontrollü biçimde idi tatmin edecek planlar yapmak zorundadır. Egonun uygun nesnel bulunur bulunmaz ide ihtiyaçlarını karşılama olanağı sağlayan problem çözme ve gerçeklik testi becerileri, Freud'un ikincil süreç olarak söz ettiği şeydir (Freud, 2012, s. 131).

Ego, hareket girişimlerini idin emirleri doğrultusunda kontrol eder; ama ihtiyaçla eylem arasına, düşünce etkinliği biçiminde bir erteleme koyar ve bu süre içinde yaşantının anımsatıcı tortularından yararlanır. İdde hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın bütün olaylara egemen olan haz ilkesini bu yolla tahtından indirir ve onun yerine, daha güvenli ve daha büyük bir başarı vaat eden gerçeklik ilkesini koyar (Freud, 1994, s. 107).

Kısacası, idden gelen dürtüleri değerlendiren ego, süperegodan kaynaklanan toplumsal, ahlâki, vicdani koşulları da göz önünde bulundurmakta, süperegodan gelen baskıları da dengelemektedir.

1.4.3. Süperego

Genellikle bireyin değil, toplumun kabul edeceği şekilde davranmamızı sağlayan süperego, kişilik yapısının üçüncü bölümünü oluşturur ve evrensel ahlâk kurallarına göre hareket eder. “Toplumda değer yargılarını, ahlak normlarını temsil eden ve bireyin kendi doğru-yanlış normları (vicdan) ile ideallerinden (ego ideali) oluşan (Budak, 2000, s. 681) doğruyu, yanlışı, gururu ve suçluluğu duyumsamamızı sağlayan süperego, değer yargılarının depolandığı bölümdür.

İnsanoğlu doğduğunda ayıp ve yasak kavramlarından uzak haz ilkesinin egemenliğinde yaşamını yönlendirir. Ahlâki değerlerden ve kendini kontrol etme yetisinden yoksundur. Ancak biraz büyüyüp haz ilkesinin egemenliğinde yaşamını sürdürmeye devam ettiğinde ebeveyni tarafından cezalandırılmaya başlar. Yani süperego anne ve baba otoritesinden yola çıkarak gelişir ve bir süre sonra ise çocuk anne ve babayı içselleştirir. İçe alınmış olan ana baba hayalleri aslında ana babanın süperegosudur.

“Süperego tek yanlı olarak, ebeveynlerin sadece katılığını, yasaklama ve cezalandırma, işlevini üstlenmekte, sevgi içerikli bakım işlevini almamaktadır” (Freud, 1994, s. 93). Genellikle anne babalar kendi ebeveynleri tarafından nasıl yetiştirildiyse çocuklarını da o şekilde eğitmek eğilimlerindedirler. “Süperego ödipal dönemde ana baba yasak ve tembihlerinin içe alınmasıyla doğar ve çocukluk, gençlik ve yetişkinlikte olan eklentiler ve değişikliklerle birlikte bütün yaşam boyunca temeli bilinçdışı olarak ödipal kompleksin cinsel ve saldırgan isteklerini yasaklama olarak kalır” (Brenner, 1998, s. 135). Artık nereye giderse gitsin anne ve baba onunla birlikte gelecektir. “Üstbenlik erken ödipal evrede, yani yaşamın ilk yıllarında, sözleri mutlak ve tümgüçlü yasalar şeklinde benimsenen ebeveynlerin içe yansıtılmasıyla oluşur” (Abrevaya, 2003, s. 21). “Suçluluk duygusu” şeklinde insan yaşantısında kendini gösteren ego,

İdin mutluluğunu korumak için mücadele ederken, dış dünyada hem engeller, hem de desteklerle karşılaşır. Engellerin, desteklerin ve özellikle de ebeveyn ve diğer yetişkinlerden gelen ödül ve cezaların kaydını tutar. Bu, süperegonun nasıl geliştiğini açıklar: İçeride yavaş yavaş bir tür ebeveyn oluşmaya başlar ve çocuk suçluluk hissi geliştirerek gözlendiğini ve kontrol edildiğini düşünür. Bu, süperegonun bir boyutu, vicdan dediğimiz şeydir. Bize neyin doğru, neyin yanlış olduğunu söyleyen ve davranışlarımızı buna göre yargılayan yanımızdır (Snowden, 2012, s. 132).

“Süperego, anne ve baba otoritesinden yola çıkarak gelişir ve giderek onun yerini alır, tıpkı ebeveynin yaptığı gibi egoyu gözler, tehdit eder, yönlendirir”

(Snowden, 2012, s. 133). Freud, “Psikanalize Yeni Giriş Dersleri” adlı eserinde anne ve babaların otoritelerini katı bir tarzda uygulamaları halinde, çocuğun da katı bir süperego geliştireceğinin kolayca anlaşılacağını söyler. “Süperegonun oluşumu, ebeveynlik kurumuyla başarılı bir özdeşim olarak tanımlanabilir. Ego içinde bu yeni ve üst kurumun ortaya çıkışının oedipus kompleksinin kaderiyle çok yakın bir ilişki içinde olması, böylece süperegonun, çocuklukta çok önemli olan o coşkusal bağın mirasçısı olarak gözükmesi bu görüşümüzü destekler” (Freud, 1994, s. 95).

Ego aracılığıyla idin toplum tarafından hoş görülme –cinsellik, saldırganlık vb.- dürtülerini kontrol etmeye çalışan süperego, sürekli davranışları izler ve neyin kabul edilebilir, neyin kabul edilemez olduğuna karar vererek bastırma araçlarını kullanır. “Süperego bizim için her türlü ahlaki kısıtlamanın temsilcisi, kusursuzluk arayışının savunucusudur; özetle, ruhsal düzlemde insan yaşamının yüce yanı olarak tanımlanan şeydir” (Freud, 1994, s. 98). Kültürün ve ahlâkın temsilcisi olan süperego, “ödüpal dönemde anababa yasak ve tembihlerinin içe alınmasıyla doğar ve çocukluk, gençlik ve yetişkinlikte olan eklentiler ve değişikliklerle birlikte bütün yaşam boyunca temeli bilinçdışı olarak ödüpal kompleksin cinsel ve saldırgan isteklerini yasaklama olarak kalır” (Brenner, 1998, s. 135).

1.4.4. İd – Ego-Süperego Arasındaki Etkileşim

Freud, id – ego ve süperegoyu kesin sınırlarla birbirinden ayırmak yerine zihnin bu üç temel kısmını “bir sanatçının renkleri birbirine karıştırmasıyla iç içe geçen kısımlar” (Snowden, 2012, s. 128) olarak görür ve bu üç zihinsel sürecin uyumlu olarak çalışması gerektiğini; aksi takdirde kişide ruhsal rahatsızlıkların oluşmasının kaçınılmaz olduğunu belirtir. Bu bağlamda bu süreçler, ruhsal yapının işleyiş ve görevinde oynadıkları rollerde birbirleriyle uyumu yakalayamazlarsa kişide ortaya çıkabilecek ruhsal rahatsızlıkların psikanalitik yaklaşım yöntemiyle tedavisi gerekir. Örneğin; egonun görevini başarıyla yerine getirememesi halinde id, dış dünyanın etkisini yok sayabilir ve sonunda körü körüne bencilce doyumun peşinden giderek bir yıkıma sürüklenebilir. Ya da egonun süperego tarafından hoş görülmemesi, onaylanmaması, suçluluk ve aşağılık duyguları doğurarak kişiyi acı veren bir gerilime sürükleyebilir. Tezimizde incelenecek romanların karakterlerinde de id – ego – süperego çatışmasından kaynaklı rahatsızlıklar görülmektedir ve bu rahatsızlıklar araştırmacı tarafından psikanalitik yöntemle incelenmeye elverişlidir.

Freud karakter tipolojilerini sınıflandırırken kişinin çevreye sağlıklı uyumunun bu üçlü yapı içinde egonun belli bir güç kazanması ile gerçekleşebileceğini savunur. O, “İd neredeyse ego da orada olacaktır.” sözleriyle bilinçdışı arzunun denetlenmesi için içsel gerçeği dışsal (nesnel) gerçekle uzlaştırma görevi taşıyan egonun insanın ruh sağlığında önemli bir fonksiyonu olduğuna dikkat çeker. Yani, id – ego ve süperego arasındaki kaçınılmaz etkileşimde kilit rolü, kişinin mantığının yansıması olan ego üstlenmektedir.

İdin dürtülerini kontrol etme ve çevrenin isteklerine uyum sağlamaya çalışma görevine bir de süperegonun istekleri eklenince eylem özgürlüğünün önemli bir bölümünü kaybeden ego, süperegonun baskısı altına girer. Artık ondan beklenen id ve süperego arasında ara bulmaya çalışmaktır. “Son yıllarda sosyal çevrenin değişen değer yargıları paralelinde, içgüdüler karşısında tutumlarda farklılıklar görülmektedir. İşte bütün bu etkenler karşısında üzerine yüklenen tümüyle değilse de, az çok halletmesi gereken ve uyum sağlaması beklenen egodur” (Kozacıoğlu, Ekberzade, 1995, s. 39).

Ego, idden gelen dürtüleri mantık süzgecinden geçirerek süper egonun ahlaki ve vicdani baskılarına karşı pratik, akılcı ve sentezleyici tavır geliştirir. Eğer ego çok iyi organize olup çevreyle iletişim gereksinimi konusunda sağlıklı bir şekilde gelişir, gerginlik ve baskı yaratmayacak çözümler bulabilirse haz ilkesinin egemenliğindeki id ve vicdanın ruhbilimsel anlatımı olarak tanımlanan süperegodan gelen istekleri gereğince dengelemeyi başarıp bireyin çevreyle sağlıklı uyumunu yerine getirebilir.

Ego, dış dünyadan gelen uyarıcı ve algılarla idden doğan dürtü ve istekleri birbirinden ayırt edebilme işini başarı ile gerçekleştirebiliyor ve id enerjilerinin boşalmasını kontrol edebilip süperegonun da onayını alabiliyorsa –onay alamama durumunda ego bunalım tepkisi verir.- çevreyi etkili bir şekilde kullanır. Bu durum da kişinin bütünlüklü ve sağlıklı bir kişilik yapısı geliştirmesinde etkilidir. Aksi takdirde id dürtülerine karşı egonun savunucu önlemler alması için zemin hazırlayan süperegonun “hoş görmemesinin bilinçli ve bu yüzden bize görünür olan bazı sonuçları ve de bilinçli olmadığı için yalnız psikanaliz ile açığa çıkan bazı sonuçları vardır. Ancak aynı oranda sezdiğimiz fakat süperegoyla olan ilişkisinin açıkça farkında olmadığımız ruhsal olaylar da vardır” (Brenner, 1998, s. 131).

Süperegonun onayını alamamak, onun tarafından hoş görülememek hem aşağılık duygularına hem de suçluluk duygularına neden olur. Bu noktada klinik bakımdan çok önemlidir. Çünkü aşağılık duygusu hisseden, benlik saygısı azalmış bir insan bilincinde olmadığı bir suçtan dolayı kendini suçlayarak egonun süperego tarafından hoş

görülmemesinin sonuçlarını ortaya koyar. Süperegoyu yapmış olduğu bir davranıştan veya tutumdan dolayı desteklerse kişide aşağılık duygusu yerini neşe ve mutluluğa, kendi kendinden hoşnut olma haline bırakır.

Yapısal kişilik kuramı içinde yer alan kişilik birimlerinin uyumlu etkileşimi bireyin davranışları üzerinde etkilidir.

1.4.4.1. Psikoseksüel Gelişim Kuramı

Freud, kişiliğin doğumdan itibaren bir dizi psiko- cinsel evre içinde geliştiğini öne sürmüştür. Bu cinsel gelişim süreçleri oral, anal, fallik, gizil (latent) ve genital olarak beş dönemde incelenmektedir.

Freud'a göre çocuk, psikoseksüel gelişim dönemlerinin her birinde karşılaştığı temel gereksinimlere doyum bulmak zorundadır. Eğer ihtiyaçlarına yeterince doyum sağlayamaz ve aşırı engellenirse ya da aşırı ölçüde doyum sağlar ve bağımlılık geliştirirse, içinde bulunduğu döneme saplanıp kalacaktır. Freud, bu cinsel evreleri gerektiği gibi sağlıklı bir şekilde atlatan bireylerin yetişkin dönem yaşantılarında psikolojik problemleri ve saplantılı nevrozları olmayacağını; eğer bu dönemler sağlıklı bir şekilde atlatılamazsa özellikle hayatımızın ilk üç yılında yaşanan oral, anal ve fallik evreler ve bunu takip eden Oedipus kompleksinin, yetişkinlik döneminde sorun yaratmaya devam edeceğini belirtir.

Çocuğun psikoseksüel gelişim dönemlerindeki temel ihtiyaçlarının uygun biçimde karşılanmasında, ebeveyn ve yakın çevrenin çocukla olan ilişkilerinin niteliği büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde; belli bir döneme saplanıp kalan çocuğun kişilik gelişimi olumsuz biçimde etkilenecektir.

Her biri bir önceki dönemin üzerine kurulan psikolojik ve cinsel gelişim, beş dönemde tamamlanır:

1.4.4.2. Oral Dönem

Oral dönem, psikoseksüel gelişimin ilk dönemi, en erken evresidir. Ağız etrafında merkezlenen bu dönem, doğumdan sonraki bir yıllık süreyi kapsar. Freud'a göre, bu evrede bebeğin dış dünyayı tanınması ve onu algılaması ağız yoluyla gerçekleşir. Bu nedenle Freud, duygusal ve fiziksel beslenmenin ön planda olduğu bu dönemi Latince ağız anlamına gelen "oral" kelimesiyle tanımlamıştır. Alternatif olarak da "Yamyamlık dönemi" ifadesini kullanmıştır. Bebeğin hayatının bu döneminin

en önemli faaliyeti olan emme ediminden dolayı annenin memesi ilk aşk / cinsellik nesnesidir. “Bebek, memenin kendisine sunulması veya kendisinden alınmasına uygun olarak annesine karşı aşk veya nefret duyar” (Snowden, 2012, s. 114). Hayati fonksiyona (beslenme) bağlı olan bu bölgede, zevk veren bir duyum vardır. Yani, bu dönemde ilk haz merkezi ağız bölgesidir. Annenin memesini emme, bütün cinsel hayatın başlama noktasıdır. Emme yoluyla elde edilen cinsel haz nedeniyle meme ilk aşk objesidir. Memenin geri alınması, aşkın geri alınması gibi görülür. “Bu dönemde bebeğin tüm libidinal arzusu dudaklara ve ağza yönelmiştir. Hedef sütü, yiyeceği ve ele gelen neredeyse her şeyi mideye almaktır. (...) Cinsel hedef nesnenin içe alınması ve bir olmaktır” (Snowden, 2012, s. 114).

Bu evrede anneyle yani ilk sevgi nesnesiyle kurulacak güvenli bir ilişki daha sonraki bütün nesne ilişkilerinin temelini sağlar. Anne ile ilişki çocukta güvenli bir biçimde kök salarsa olumlu bir benlik gelişiminin temelleri atılır. “Oral itkilerin egemen olduğu bir durumda, meme de, içgüdüsel bir biçimde, besin kaynağı ve dolayısıyla daha derin bir anlamda yaşamın kaynağı olarak algılanır” (Klein, 1999, s. 20). Hayatın daha sonraki dönemlerinde diğerlerinden gelecek bir bakım ve ilgiye gösterilen açlık, oral evrede annenin yeterince hazır bulunmayışının yol açtığı engellenme ve doyurulmamaya bağlı olarak gelişebilir. Temel güven duygusunun temelleri oral evrede atılır:

Aşırı oral doyum veya aşırı oral yoksunluk patolojik özelliklerin oluşmasına katkıda bulunan oral döneme libidinal takılmayla sonuçlanabilir. O patolojik özellikler aşırı iyimserlik, narsisizm, kötümserlik ve talepkârlığı içerir. Oral karakterler sık olarak aşırı bağımlıdırlar ve ötekilere vermeleri ve bakım sağlamaları için ihtiyaç duyarlar. Beslenmeyi ve bakım görmeyi isterler ve nadiren verici olduklarında da bu, almayı garantilemek içindir. Benlik değerlerini korumak ve sürdürmek için başkalarına bağımlılıkları aşırı ölçülerdedir. Haset ve kıskançlık sıklıkla oral karakter özellikleriyle birliktedir. Oral evrenin başarılı bir biçimde tamamlanması, kişilik yapısında aşırı bir bağımlılık ve haset olmaksızın ötekilere verme ve ötekilerden alma kapasitesi için bir zemin sağlar. Kendine güven duygusu eşliğinde ötekilere güvenme kapasitesinin gelişimine katkıda bulunur (Özmen, 2003, s. 133).

Çocuğun ağız yoluyla yeteri kadar doyumunu sağlaması oral dönemi sağlıklı biçimde atlatmasını sağlar. Ağız yolunda hazsal doyumunu yaşayan çocuk, gerilimini boşaltır. Çocuğun ağız yoluyla karşılayacağı ihtiyaçları kısıtlanırsa, çocuk bu dönemi sağlıklı atlatamaz ve ileri yaşlarda ağız bağımlılığı yaratan davranışlar sergiler. Freud’un “oral saplanma” olarak ifade ettiği durum, yetişkinlerde türlü şekillerde

görülür: “Daha büyük çocuklarda baş parmağını emme, sakız, kalem çiğneme, tırnak yeme vs., sigara içme, aşırı yeme veya aşırı içme, sürekli olarak sevilme ihtiyacı hissetme, pasiflik ve aşırı bağımlılık” (Snowden, 2012, s. 115).

Freud'a göre yeterince bakılıp beslenen, sevilme gereksinimlerini gerektiği gibi doyurabilen çocuklarda, dış dünyaya karşı bir temel güven duygusu oluşmaya başlar. Bu dönemde gereksinimleri yeterince karşılanamayan çocuklarda ise yetişkinlik yıllarına kadar uzanabilen güvensizlik duygularıyla, bağımlı kişilik özelliklerinin ilk tohumları atılmış olur (Yeşilyaprak, 2003, s. 115).

Çocuğun iki yaşını geçtikten sonra kendini anne babanın cinsel yakınlığı içinde bulması, onda sarsıcı cinsel uyarılara yol açabilir. “Kendi ödiplerini doğru dürüst bir çözüme bağlayamamış kadın ve erkekler, cinsel uyum içinde mutlu bir çift olma yeteneğinden uzaktırlar, bu yüzden de doyuma varmamış tepilerini çocuklarına yöneltirler ve eşlerinin vermediği aşkı çocuklarından beklerler” (Corman, 1998, s. 122). Tüm çocuklar, hiç ayrıcalığı olmadan ödip kompleksini yaşar ve bunun sonucunda zina eğilimi evresinden geçer. Anne – babalarıyla olan bağlarından kurtulmaları ve olgunlaşabilmeleri için çocukların bu evreyi aşmaları gerekir. Ödip kompleksinin aşılması gerçekleşmezse, öteki cinsten ebeveyne karşı aile içi zina duyguları ve aynı cinsten ebeveyne karşı düşmanca rekabet duyguları sürerse, çevreye uyumsuzluk ve ilerlemenin tıkanması gibi marazi durumlar ortaya çıkar.

1.4.4.3. Anal Dönem

Bu dönem, ikinci aşamadır. Freud bu döneme alternatif olarak “*Sadist-anal*” evre adını verir. Anal dönem, bir yaşından, üç yaşına kadar süren dönemi kapsar. Çocuk, dışkılama yoluyla tatmin aramakta, dışkısını tutarak ya da bırakarak haz duymaktadır. Sinir uçlarının toplandığı yer olması itibarıyla ve tuvalet eğitimi dönemindeki merkezi rolü ile anüs, önemli bir erotojenik bölgedir. Cinsel haz anüs ve dışkılamaya odaklanır. Bu dönemde:

Çocuğun, ne zaman ve nereye isterse dışkılama, boşaltımın duyuşal hazlarını en üst düzeye çıkarma, anüsü elleme ve uyarma, kirlenme ve pis kokular çıkarma gibi yoğun arzuları vardır. Toplumsallaşma bu arzulara yönelik karmaşık bir dizi ketleme ve sınırlamayı gerektirir. Dışkılama düzenlenmeli ve denetlenmelidir ancak belirli koşullarda yapılmasına izin verilebilir. Belirli bir düzeyde temizlik sağlanmalıdır, bedensel hijyenin temel ilkeleri geliştirilir (Mitchell, Black, 2012, s. 16).

Freud'a göre, kakayı tutmak da çıkarmak da oldukça haz vericidir. Oral dönemde annesine bağlı ve edilgin bir yaşam süren çocuk, anal dönemde dışkının boşaltımı ya da tutulmasına yönelik eylemleri anüs kasları üzerinde denetim sağlamasıyla mümkün olduğundan, onun edilgenlikten, bağımsızlığa giden ilk eylemleri olarak görülür. Bu psikoseksüel dönemde, ortaya çıkan çatışmalar sonunda çocuk, bir yandan bağımlılık duyguları ile bağımsızlaşma isteklerini içeren karşıt duyguları birlikte yaşar.

Anal döneme saplanma birden fazla biçim alabilir:

Anal bırakıcılık, kakayı olur olmadık yerde çıkarmakla başlar. Bu döneme saplanmış yetişkinler genellikle pejmürde, düzensiz ve antisosyaldir. Anal tutuculuk, kakayı tutmakla başlar. Bu döneme saplanıp kalmış yetişkinler takıntılı derecede düzenli, temiz ve uyumludur; mallarını sıkı sıkıya tutma gayretinden dolayı para ve cimrilikle de yakın bağlantı söz konusudur. Bunun nedeni, dışkının değerli bir hediye olduğuna dair erken çocukluk döneminden kalan loş hatıranın ruhta halen alıkonmasıdır. İnatçı insanlar da bu döneme takılı kalmıştır, çünkü kaka yapmanın doğru bir zaman ve yeri olduğuna dair ebeveynlerin ısrarına karşı başkaldırmaktadırlar. Anal dönemde ebeveyn tarafından onaylanmamak, sonrasında pislik ve temizlenmeyle ilgili nevrotik takıntılara da sebep olabilir (Snowden, 2012, s. 117).

Freud'a göre, oral, anal ve fallik itkilerin erişkin yaşantıya akışı süreklidir ve erişkin işlevselliğinin büyük bir bölümü ya kılık değiştirmiş biçimlerde doyum sağlamak ya da etkin savunmalar sağlamak için yapılanmıştır.

Örneğin, düzensizlik yaymada usta insanlar vardır. Bastırıcı ve boğucu olarak yaşantıladıkları düzenliliğe tahammül edemezler. Bir yere misafir olarak geldiklerinde, ortalığı öncekinden daha kirli bir halde bırakarak giderler. Freud'un çocuksu cinsellik kuramı açısından bakıldığında, kirletme, kokutma gibi hafif kılık değiştirmiş anal erotik itkileri için sürekli olarak çıkış yolları arayıp bulmaktadırlar. Karşı kutupta ise, yaşamlarını düzen ve temizliğe adanmış, kirliliğe tahammül edemeyeler bulunur. Bu insanlar için her şeyin bir yeri vardır. "Bu nereye konacak?" hep sordukları bir sorudur. Akşam yemeği daha sindirilmeden bulaşıklar yıkanmış, kurulanmış ve ortadan kaldırılmıştır. Her yer yıkanıp ovalanmıştır. Misafir olduklarında evinizi her zaman biraz daha fazla düzenlenmiş halde bırakarak terk ederler. Freud'un çocuksu cinsellik kuramına göre, bu kişiler kendilerini anal erotik itkilere karşı savunmaları desteklemeye adanmışlardır. Düzenlerinden sapmak tehlikelidir. Kir ve karışıklığa biraz tahammül gösterilirse, dışkılama tuvaletle sınırlı kalmayacak ve patlayıcı bir kâbus ortaya çıkacaktır. (Mitchell, Black, 2012, s. 16)

Anal döneme saplanan çocuk, yetişkin dönem yaşamında obsesif kompulsif bozukluk, inatçılık, aşırı ölçüde titizlik, cimrilik gibi davranış özellikleri gösterebilir: “İstifçi yönelim, Freud’un tanımlamış olduğu anal karaktere benzer. Bu insanlar “biriktirdikleri ve sahip oldukları” oranda kendilerini güven içinde hisseder, harcamayı ürkütücü bir tehdit gibi yaşarlar. Bu tip bir erkek kadını sevemez, ona ‘sahip olmak’ ister” (Geçtan, 2012, s. 292).

Birbirine karşıt dürtü ve eğilimlerin yoğunluk kazandığı anal dönemde, çocukların dışkılama eylemi ile kurdukları ilişki ve ebeveynlerin çocukların bu davranışlarına verdikleri tepkiler, onların yetişkin kişiliklerinin şekillenmesinde yaşamsal öneme sahiptir. Bu evrede yaşanan sorunlar, obsesif kompulsif kişilik yapısının belirleyicileridir.

1.4.4.4. Fallik Dönem

Bu dönem psikoseksüel gelişim kuramının üçüncü aşamasıdır. Freud’un çok sonraları geliştirdiği bir kavramdır. Üç yaş civarında başlar, beşinci yaşın sonuna dek sürer ve bebekliğin üçüncü ve sonuncu erojenik bölgelerini içerir. “Genital organların (penis ve klitoris) birincil erotojenik bölge olduğu ve onların önceliği / kumandası altında bütün kısmi dürtülerin bir araya gelmesi ve birleşmesiyle karakterize edilir” (Özmen, 2003, s. 136). Oral ve anal dönemler, hem kız çocuk hem de erkek çocuk için aynı doğrultuda ilerlemekte ancak fallik döneme girildiğinde farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir.

Fallik dönemde nesne libidosunun gelişmekte olduğu ve çocuğun genital bölgesinin uyarılmasından cinsel haz duyduğu belirtilmektedir. Bu evrede hem kız hem erkek çocuğun ilgisi penise yöneliktir. Cinsel roller bu dönemde gelişmeye başlar. Çocuk bu dönemde cinsel organlarına dokunmaya, onları tanımaya çalışır. Üreme organları (penis ve klitoris) artık erotojenik bölge haline gelir ve mastürbasyon başlar. Ödipal arzular ve mastürbasyona ilişkin suçlulukla bağlantılı olarak kastrasyon tehdidi ve kaygısı ortaya çıkar.

Bu evreden kaynaklanan patolojik özellikler neredeyse bütün bir nevrotik gelişmeyi kapsayacak ölçüdedir. “Fallik döneme saplanma muhtemelen, cinselliğiyle övünen ve bunu başkaları üzerinde güç kazanmanın bir yolu olarak gören insanlarda izlenebilir. Bu tür biri aslında karşı cinsle düzgün bir ilişki kurabilecek yetiye sahip değildir” (Snowden, 2012, s. 119).

1.4.4.5. Oedipus Karmaşası

Freud'un en önemli kuramlarının başında yer alan Oedipus kompleksi, psikanaliz düşüncesinin en temelinde yer alan kurucu, yapılandırıcı teoremlerden biridir (Somay, 2006 – 2007, s. 15). Freud'un gelişim kuramının yapı taşı oluşturduğu, ruhsal gelişmenin bir parçası olan Oedipus karmaşası, çocuğun aynı cinsten ebeveynini dışlarken karşı cinsten olan ebeveynine cinsel anlamda sahip olma arzudur. “Oedipus karmaşasında çocuğun tüm arzularının amacı, karşı cinsten ebeveyn ile cinsel ilişki kurmaktır” (Mitchell, Black, 2012, s. 16). Kısaca, erkek çocuğun annesine âşık olup babasına kıskançlık ve bundan kaynaklanan düşmanca hisler beslemesi Oedipus kompleksinin özetidir.

“Ödipus Kompleksi ebeveynler ve çocuklar arasında geçen bir aşk ve nefret hikâyesi değil, bir cinsellik, yani okşanmaktan, öpülmekten ve ısırılmaktan, göstermekten ve bakmaktan, kısaca birbirlerine dokunmak kadar birbirlerine zarar vermektense hoşlanan bedenlerin hikâyesidir. Ödipus, duygu ve şefkatin değil, bedenlerin, arzusunun, fantasmaların ve hazzın işidir. Şüphesiz ebeveynler ve evlatlar birbirlerini şefkatle sevebilir ve birbirlerinden nefret edebilirler fakat ailevi sevgi ve nefretin kökeninde cinsel arzu vardır” (Nasio, 2012, s. 16).

Ödip döneminde çocuk, tüm masumiyetiyle ebeveynini cinselleştirir, onlarla ilgili fantasmalarında anne / babayı hiçbir utanç ve ahlâki kaygı taşımadan arzu nesnelere haline getirir. 1897 yılında kendi öz analizinden yola çıkarak bu kuramı biçimlendiren Freud, annesinin çocukluğunda kendisi için bir arzu nesnesi olduğunu ve ona âşık olup babasını kıskandığını ifade eder:

İnsanın kendisine karşı dürüst olması iyi bir alışkanlıktır. Genel bir düşünce aklıma geldi. Anneme tutkunluğumu ve babama duyduğum kıskançlığı kendimde yakaladım ve histerikleşmiş çocuklarda rastladığımız ölçüde gerilere gitmese de bunu çocukluk döneminin başlangıcına ait genel bir olay sayıyorum. Eğer gerçek buysa, kötü alinyasının hazırladığı koşullara aklın her türlü karşı çıkışına karşın, Kral Oedipus'un gücünün ve daha sonraki alinyası dramının neden sefil bir çöküntü ile noktalandığını anlamak mümkündür (Mannoni, 1992, s. 48).

Freud, kısa sürede Oedipus kompleksinin küçük çocuklarda görülen nerdeyse evrensel bir olgu olduğuna karar verir ve “bunu erken çocukluk döneminin merkezi fenomeni olarak görür” (Snowden, 2012, s. 119).

“Cinsel ve saldırgan duyguların keşfedildiği fallik dönemde” (Tura, 2005, s. 19) temelleri atılan Oedipus kompleksinin içeriğini Freud, Sofokles’in “*Kral Oedipus*” tragedyasına dayandırır. “Sofokles’in Oedipus’u gibi her çocuk arzularının peşinden gitmeye yazgılıdır ve bu yüzden çözümü hiç de kolay olmayan güçlü, tutkulu bir drama hapsolür” (Mitchell, Black, 2012, s. 17). Antik Yunan mitolojisindeki bir karakterin adı olan Oedipus, Thebai Kralı Laius ve Kraliçe Jocasta’nın oğludur. Bir kâhin, Oedipus’un babası Kral Laius’a bir gün oğlunun kendisini öldürerek eşi Kraliçe Jocasta ile evleneceği kehanetinde bulunur. Bunun üzerine endişeye kapılan Laius oğlu Oedipus’u doğumundan kısa süre sonra ölmesi için dağa bırakır. Dağa bırakılan Oedipus, kurtulur, çocukları olmayan Kral Polybos ve eşi tarafından evlat edinilir. Uzun yıllar sonra, Oedipus bir gün bir kâhinden başına gelecekleri öğrenir ve gerçek anne babası bildiği bu insanların felaketini hazırlamamak için ülkesini terk eder. Thebai’ye giden yolda tesadüfen gerçek babası Kral Laius ile karşılaşır ve bir öfke kriziyle onu öldürür. Yolculuğuna devam eder ve Thebai şehrine varır.

Bu şehir, bilmecesini doğru bir şekilde yanıtlayamayan herkesi yiyen canavar Sfenks’in tehdidi altındadır. Oedipus bilmeceyi yanıtlayıp bu canavarı yenerek Thebai şehrine kral olmakla ve ayrıca halen kraliçe olan gerçek annesi Jocasta ile evlendirilerek ödüllendirilir. Sonunda, Yunan kahramanı Oedipus, öldürdüğü adamın babası, evlendiği kadının annesi olduğu gerçeğini öğrenir. Bunun üzerine kendisini kör ederek insanlardan ayrılır ve hayatını sürgün olarak yaşar. Oedipus’un öldürdüğü adamın babası, evlendiği kadının ise annesi olduğu gerçeğinin ayırında olmaması yaptığı işi bilmeden yaptığını göstermektedir ve bu durum da Oedipusun bilinçaltına yerleşmiş bir fantasma olduğunu yani bilinç dâhilinde olmadığını göstermektedir.

Ödipal çatışmayı psikoseksüel gelişimin temeli olarak gören Freud’a göre, çocuk ister kız ister erkek olsun ve aralarında genetik bağ olsun olmasın anneyi bir arzu nesnesi olarak görürken fallik aşamanın zirvesinde erkek çocuk anneyi bir arzu nesnesi olarak görür ve ona duyduğu gizli ve tutkulu aşk nedeniyle annesini baştan çıkarmak ister. Erkek çocuğun annesine karşı hissettiği “arzunun yasak sevi olması” (Welldon, 2001, s. 99) çocuğun babasını bir düşman olarak görmesine yol açar. Babanın anne ile olan ilişkisinde çocuğu dışarıda bırakan cinsellik olgusu, babaya yönelik düşmanlık ve hasedi artırır:

Normal odipus kompleksi evresinde çocuğun karşı cinsten ebeveyne sevgiyle bağlandığını, buna karşılık kendi cinsinden olan ebeveyniyle ilişkisinin ağırlıklı

olarak düşmanca olduğunu görürüz. Oğlan çocuğunda bunu açıklamak zor değildir. İlk sevgi nesnesi annesidir, öyle de kalır ve çocuğun güçlenen erotik arzularının ve babasıyla annesi arasındaki ilişki konusundaki derinleşen iç gözleminin bir sonucu olarak babası onun için bir rakip olup çıkar (Freud, 2000, s. 359).

Bu dönemde, önündeki tek engel olan ve fiziksel olarak belirgin bir şekilde ondan daha güçlü olan ve “bu arzular sırasında bir rakip olarak görülen babaya karşı olan nefret, babayı öldürmek derecesine kadar (Yeşilyaprak, 2003, s. 117) çıkabilir çünkü rakip olarak görülen babanın ortadan kaldırılarak anneye tamamen sahip olma fantazması içindeki çocuk, “seyahate gitmiş olan babasının yokluğunu fırsat bilip karı – kocaya ait büyük yatağı anneye paylaşmak ister (Nasio, 2012, s. 37). Babası eve döndüğünde ise saltanatına son verilerek pasifize edilmesinin yarattığı hayal kırıklığı, onu babanın bedenini ortadan kaldırma arzusuna sürükler. Bu bağlamda Oedipus kompleksi kavramı, “psikanalizin incelediği hemen hemen tüm insan dürtülerinin ve evrensel temalarının; cinsellik, saldırganlık, kıskançlık, rekabet, intikam, öç alma korkuları, sevgi, ahlak, vb. evrensel gibi görünen çatışmalı insan gerçekliğinin erken anne-baba-çocuk üçgeninde nasıl örgütlendiğini anlatır” (Freud, 2001, s. 12).

Freud’a göre, hem normal gelişimin düğüm noktası hem de nevrozların çekirdek çatışması (Mitchell, Black, 2012, s. 17) olan Oedipus karmaşasının sonunu iğdiş edilme sıkıntısı getirir. Yani Freud, Oedipus karmaşasının iğdiş edilme kaygısının tehdidi sayesinde çözüldüğüne inanır. Çocuğun ödipal arzularından vazgeçmesinin tek nedeni iğdiş edilme tehdididir (Mitchell, Black, 2012, s. 17). Aslında zevk fantasmaları ile sıkıntı fantasmaları arasında gidip gelen, coşku ile korku arasında bölünen erkek çocuğu en sonunda korkuyla dolup taşar. Zevkten daha ağır basan sıkıntı, çocuğu enest arayışını sürdürmekten caydırır ve onu arzularının nesnesinden vazgeçmeye yöneltir (Nasio, 2012, s. 41 – 42).

Sahip olduğunu sandığı kudretini kaybetme sıkıntısı içindeki erkek çocuk, değerli fallus – penisi ile annesi arasında bir seçim yapmak zorunda kalır. Doğal olarak aşırı narsisizmin getirdiği, fallusunu koruma güdüsüyle cinsel nesne olarak gördüğü annesinden, ona yaptığı sevgi yatırımından vazgeçer. Bunda mastürbasyon yaptığı dönemlerde azarlanması ya da kız çocuklarında ‘kaybolan’ penisin yarattığı korkuyla ‘iğdiş edilme’ kaygısı da etkilidir. Bu korku sonunda erkek çocuk, anneyi terk edip babayla özdeşleşir. Cinsel partner olarak annesinden başka yerlere bakmaya başlar. “Oedipus kompleksinden uzaklaşan çocuğun, ebeveynlerine yüklediği yoğun nesne

yükünden vazgeçmesi gerekir” (Freud, 1994, s. 95). Kısacası, Oedipus, ebeveynlerin cinselleştirilmeleriyle başlayıp onların cinselliklerinden arındırılmalarıyla tamamlanan bir süreçtir.

Psikanalizin kendisi olarak görülen Oedipus karmaşası, erişkin bireyin hisleri üzerine düşünmemize yardımcı olan bir modeldir. Şöyle ki; insanoğlu iç dünyasında bir başkasına karşı yoğun bir arzu yaşayıp fanteziler oluşturabilir, kendi bedeni ile bir başkasının bedenini bir arada düşünmekten haz alabilir. Ancak; en sonunda dürtüleri tarafından ele geçirilmekten korkup toplum içinde yaşayabilmek için bu arzu ve hazlarını engellemeyi zorunlu olarak öğrenir. Bu travmatik yaşantıyı dört yaşındaki bir erkek çocuğun arzu ve fantezileri ile mutlu olduğu dünyasına indirgediğimizde, onun küçük yaşta erotik haz ile korku arasında gidip gelen hislerinin travmatik sarsıntısı ile yüzleşiriz. Çocuğun bilinçaltına kaydedilen bu ödipyen tecrübe, “hayatının sonuna kadar öznenin cinsel kimliğini tanımlayan, kişiliğinin birçok özelliğini belirleyen ve duygusal çatışmaları yönetmekteki becerisini düzelten bir fantasma olarak varlığını sürdürür” (Nasio, 2012, s. 17). Oedipus krizi sırasında erkek çocuğun haz deneyimini travmatik olarak yaşantılaması, yetişkin dönem nevrotik sıkıntılarının kaynağına işaret etmesi bakımından dikkate değerdir. Bu nevrozlar, duygusal bir çatışma sırasında, fobi, histeri ve takıntı gibi sıkıntılar şeklinde kendini gösterir. O halde; bir psikanalistin danışanı ile görüşürken onun ıstıraplarını ödipyen dönemde yaşamış olabileceği arzu ve sıkıntıları göz önünde bulundurmadan anlaması mümkün olamaz.

1.4.4.6. Elektra Karmaşası

Kaynağı bir Yunan mitolojisine dayanan Elektra karmaşası, fallik döneme ait Oedipus karmaşasının kız çocuklarındaki karşılığıdır. Bu komplekste babaya karşı cinsel bir yakınlık söz konusudur. Dört yaşındaki bir erkek çocuğunda rastlanan ‘sahip olma, sahip olunma ve öteki’ni ortadan kaldırma’ üç ensest arzusuna karşın aynı yaştaki bir kız çocuğunda en başta sadece tek bir ensest arzu bulunur: Anneye sahip olma. Ancak anneye sahip olmayı arzulayan kız çocuğu henüz Oedipus döneminde değildir. Babaya erişmek için gerekli görülen bir Oedipus öncesi dönemdedir ve bu bir hazırlık evresidir. “Bu dönemde baba, kız çocuğunun rakibidir. Ancak, bu rekabet erkek çocuğunda babaya karşı daha sonra oluşacak düşmanlığı taşımaz. Oedipus kadın ve erkekte paralel seyretmez” (Gürdal, 2001, s. 13- 14). Erkek çocuğu için bu hazırlık evresine ihtiyaç duyulmadığını hatırlatalım çünkü erkek çocuğun tek ödipyen arzu

nesnesi vardır ve o annedir. Buna karşın, kız çocuğu her ikisini, önce anneyi sonrasında da babayı arzular.

Kız çocuğunun annesini önce cinselleştirdiği ve sonra reddedip Oedipus öncesi dönemi tamamlayarak babayı cinselleştirdiği Oedipusa girmesi şu şekilde gerçekleşmektedir:

Ödipyen öncesi dönemde kız çocuğu, erkek çocuğunda olduğu gibi bir fallusu olduğunu sanmaktadır ve bu nedenle kendisini güçlü, kudretli, gururlu hissederek annesine karşı aktif bir cinsel rol oynamaktadır. Babaya bağlanmadan önceki bu süreçte, kız çocuğu çok güçlü bir şekilde anneye bağlıdır. “Bu dönem boyunca kız çocuğu annesine sahip olmanın enstest arzusuyla uyarılır, onu sadece kendisine saklamaktan büyük haz duyar ve erkek çocuğununkine benzer gayet eril bir tavır benimser” (Nasio, 2012, s. 55).

Bir süre sonra kız çocuğu kendi cinsiyeti ile erkek çocuğun cinsiyeti arasındaki farklılığı görerek bedeninde bir fallus – penis olmamasının derin hayal kırıklığını yaşar. Fallusun yokluğunun getirdiği aldatılmışlık hissi ona acıyla karışık eksiklik ve yoksunluk duygusu verir. Aynı cinsten olduğu ve bir zamanlar kudretin timsali durumundaki annesi de fallustan yoksun aciz biridir ve tüm küçümseme ile kızgınlık duygularını hak etmektedir; çünkü bedeninde fallus – penisin olmamasının tek sorumlusu ve suçlusu -buna inanmasına neden olduğu yahut kendisine bir penis vermediği için-odur ve artık kızının gözünde tüm değerini kaybetmiştir.

Yaralı ve bir fallusu olmadığı için uzun bir süre kıskançlık duygusunun esiri olan kız çocuğu, teselli bulabilmek için güçlü ve kudretli gördüğü babasına yönelir. Babanın biricik gözdesi haline gelip onun fallusuna sahip olmaktır amacı. “Bu şekilde kız çocuğu babasını, fantasmalarının başrol oyuncusunu kendi gözünde cinselleştirerek tam anlamıyla Ödipus dönemine girer” (Nasio, 2012, s. 61). Onun bu dönemdeki en büyük arzusu babanın karısı olmaktır. Hatta bu bağlamda “Büyüyünce babamla evleneceğim.” cümlesi kız çocuğunun ödipyen arzusunu ifade etmektedir. Ödipal dönem öncesi bir kenara atılan anne, zarafeti ve kadınlığıyla bu dönemde tekrar sahneye çıkarak kızını etkiler. Annesine yanaşan kız, onun kadınsı özellikleriyle özdeşleşir.

Tüm gücüyle babasına sahip olabilmek ve onun arzu nesnesi haline gelebilmek için çırpınan kız çocuğu, baba tarafından kat’i bir şekilde reddedilir. Babanın “Kadınım olarak seni istemiyorum!” tavrı, kızın, babanın cinsel nesnesi olmadığını göre onun gibi olmak istemesine neden olarak babasının karakteriyle özdeşleşmesine olanak tanır (Nasio, 2012, s. 62).

Önce anneyi, sonra bir penisi, daha sonra babadan çocuk sahibi olmayı arzulayan (Gürdal, 2001, s. 13) kız çocuğunun ödipal çözümlemesi şu şekilde gerçekleşir: Cinsel bir gözle gördüğü babasından yana hayal kırıklığı yaşayan küçük kız, onun cinsel nesnesi olmayı başaramayınca babasına ait bütün özellikleri içselleştirerek onu içinde yaşatmak ve ona benzemek ister. Babanın arzu nesnesi olmayı başaramamıştır ama onun gibi olmayı başaracaktır. “Küçük kız, ödipyen fantasmalarında babasını arzulamaktan vazgeçer ve onun kişiliğini benliğine yedirir. Böylelikle babasını tüm gerçekliğiyle, tutumları, davranışları ve hatta arzu ve ahlaki değerleriyle model olarak alır. Böylece, “babasının parçalanmış bir portresi” haline gelir” (Nasio, 2012, s. 63). Önce annenin kadınlığı daha sonra babanın erkekliği ile özdeşleşen küçük kız, kadınsı ve erkeksi özellikler edinerek yavaş yavaş baba tarafından sahip olunma arzusunu sevilen adam tarafından sahip olunma arzusuna dönüştüreceği uzun bir yola girerek Ödipus karmaşası sonlanır.

1.4.4.7. Gizil (Latent Dönem)

Cinsel dürtülerin durgunluk dönemi olarak tanımlanabilecek bu gelişim basamağı (Geçtan, 2012, s. 39) altı yaşın bitiminden buluş dönemine kadar devam eden cinsel gelişim dönemlerinin dördüncüsüdür. Bu dönem, dinginliğin egemen olduğu, ebeveyne duyulan cinsel rollerin sağlamlaşıp pekiştiği, toplumsal kuralların benimsendiği ve çocuğun kendi hemcinsine yakın olup karşı cinsten hoşlanmadığı bir süreçtir. Gizil dönemde, çocuk, bilişsel yetilerini geliştirir, ebeveyni dışında kalan yetişkinlerle özdeşim kurmaya başlar.

Çocuğun cinsel arzularının geri plana itildiği, ilgisini daha çok sosyal becerilere ve oyunlara yönelttiği, arkadaşlığın, akranları tarafından kabul edilmenin çok önem kazandığı bu dönem, başarılı bir şekilde atlatılmadığında iki tür aksaklık ortaya çıkabilir: “Çocuk içsel dürtülerinin denetimini sağlayamazsa, enerjisini öğrenme ve beceri geliştirmeye yönelmez. Ya da aşırı bir denetim mekanizması geliştirerek kişiliğinin gelişim yolunu kapatır ve obsesif karakter yapısının yerleşmesine neden olur” (Geçtan, 2012, s. 39). Latent dönemi başarı ile atlatamadığında içe dönük, güvensiz, aşağılık duygusu yaşayan bir yetişkin haline gelecek olan çocuk, bu dönemi sağlıklı bir şekilde atlattırsa, özerk bir varlık olarak girişimde bulunmayı öğrenir. Çalışkan, dışa dönük, girişimci, özgüveni yüksek bir birey olarak varlığını sürdürür.

1.4.4.8. Genital Dönem

Latens dönemin hemen ardından gelen ve ergenlikle başlayan son gelişim dönemidir. Çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan ve ruhsal sorunların yoğun olarak yaşandığı bu dönem, 12 – 18 yaş arasında görülen bir evredir.

Kişinin cinsel dürtülerinde artmaların olduğu bu dönemde karşı cinsle yakın, olgun ve sağlıklı ilişkilerin kurulduğu gözlemlenir. Kişi artık cinsel organı ile duyguları arasında bir bağ olduğunu fark etmeye başlamıştır. Önceki psikoseksüel gelişim dönemlerinde saplantılar geliştirmemişse, genital dönemde kişiliğini, bir çocuk kişiliğinden olgun bir yetişkin kişiliğine doğru geliştirir. Ancak birey, daha önceki psikoseksüel dönemlere özgü saplantılar geliştirmişse genital dönemde çözülmemiş saplantılar yeniden ortaya çıkar. Bu çatışmalara çözüm bulunamadığı zaman yetişkin kişiliğin gelişimi olumsuz biçimde etkilenir.

“Bu dönemin amacı, ergenin ebeveynine olan bağımlılığından koparak aile dışındaki karşı cinsten kişilerle olgun ilişkiler kurabilmeyi öğrenmesine yöneliktir” (Geçtan, 2012, s. 40). Özsever duyguların gerçek kişilere yönelmeye başladığı bu dönem başarı ile atlatılırsa birey mutlu ve anlamlı ilişkiler geliştirebilen biri haline gelir. Atlanamaz ise birey aşırı bağımlı ya da aşırı bağımsız davranışlar sergileyen biri haline gelir.

1.5. Depresyon

Türkçede ‘ruhsal çöküntü’ ya da ‘çökkünlük’ anlamına gelen depresyon sözcüğü, Latince “depressus” (bitkin, gamlı, kederli vb. olmak) kökünden türemiştir. Yaşamın herhangi bir döneminde ortaya çıkabilen depresyon, ruhsal hastalıklar arasında en sık görülen bozukluklardandır. “Gerek depresyonun ortaya çıkmasında gerekse sürmesinde biyolojik, çevresel, bilişsel ve davranışsal etkenler rol oynayabilir” (Tan, 2008, s. 20). Derin üzüntülü, bazen de hem üzüntülü, hem bunaltılı bir duygu durumunun adı olan depresyon, “stresli, acılı bir olay ile tetiklenebildiği gibi, belirgin bir sebep olmaksızın da gelişebilir. Bulgular ani bir şekilde ortaya çıkabilir veya yavaş yavaş da belirebilir” (Saygılı, 2006, s. 25). Her yaşta görülebilen bu hastalık, insanın yaşama istek ve zevkinin kaybolduğu umutsuzluk ve mutsuzluk haline işaret eder ki bu durum, depresif ruh halinin başlıca göstergesi olarak değerlendirilir.

Üzüntü, acıya verdiğimiz duygusal bir tepkidir. Kayıp ya da yoksun olma yaşantısı üzüntü uyandırır ancak üzgün kişinin kendisine yönelik düşmanca duygusal yatırımı yoktur.

Depresyonu normal insanın üzüntü ve elem tepkisinden ayıran en önemli özellik aşağıdaki biçimde formüleleştirilebilir: Depresyon: Keder + Karamsarlık
Karamsarlık, depresyonu normal üzüntü duygusundan ayıran en önemli ögedir. Kişinin o anda başına gelenlerin ve benzerlerinin gelecekte de daima kendisini bulacağına ya da içinde bulunduğu durumun artık değişmeyeceğine inanması depresyonun temel özelliğidir (Cansever, 1981, s. 199).

Kişinin içsel gücünü tüketen ve yaşama bağlılığını zedeleyen depresyon, belirti ve bulguların yeter yoğunlukta -en az iki hafta- olduğu, belirgin bir keyifsizlik, derin bir keder, hayattan zevk al(a)mama, geleceğe ilişkin karamsarlık ve kötümserlik duygularıyla seyreden; uyku, iştah, cinsel istek ve benzeriyle ilgili fizyolojik bozuklukların olduğu bir hastalıktır. Öte yandan depresyon hastalarında mutsuzluk yaratan olguların başında gelen ‘geçmiş’ kavramı, yoğun pişmanlık, suçluluk duygu ve düşüncelerle kişinin mutlu bir yaşam sürmesini engelleyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yüzyıllar boyu bir sağlık sorunu olarak ele alınmaktan çok ruhsal bir zayıflık olarak görülme eğiliminde olunan depresyonun semptomlarından her birini hepimiz zaman zaman taşıyabiliriz, kendimizi çökkün olarak duyumsadığımız zamanlar olabilir. Bir yakınımızı kaybetmek, ilişkimizin sonlanması, işten ayrılmamız gibi. Ancak; “Depresif dönemlerle klinik depresyonu ayırt ederken kullanılan üç kriter vardır; şiddet, sıklık ve süre. Bu üç kritere ek olarak “içerik” de eklenebilir” (Önen, 2011, s. 60). Amerikan Psikiyatri Birliğinin yayımladığı DSM-4 tanı kitabında sıralanan dokuz belirtiden (depresif duygu durum, ilgi kaybı, uyku bozukluğu, iştah-kilo değişikliği, halsizlik-enerji kaybı, psikomotor yavaşlama, değersizlik – kararsızlık – suçluluk hisleri, dikkat toplamada güçlük – unutkanlık, ölüm ve intihar düşünceleri) en az bir tanesini –depresif duygu durum, ilgi kaybı- taşımak koşuluyla en az beş belirtinin iki hafta boyunca ve günün çoğunluğunda sürmesiyle tanımlanan depresyon terimi, günümüz psikiyatrisinde sıklıkla üç anlamda kullanılır:

1. Normal bir duygulanım (affect) olarak depresyon: Depresyon her insanda rastlanabilecek normal bir duygu halini anlatır. Günlük dildeki karşılığıyla depresyon, insanın kendisi için önem taşıyan bir şeyini yitirdiği zaman yaşadığı hüznün durumudur. Üstelik depresif duygulanım normal insan

yaşantısında çok sık bir şekilde ortaya çıkabilir. Hüzün, mutsuzluk, düş kırıklığı gibi depresyonla bağlantılı durumlar insanların günlük yaşamları içinde sık sık karşılaştığı duygulardır.

2. Ruhsal bir belirti (septom) olarak depresyon: Psikiyatride depresyon günlük yaşamın üzgün geçtiği, hüzün ve mutsuzluğun egemen olduğu normal dışı bir duygu durumu (mood) anlatmak için kullanılır. Depresyon bu anlamıyla bir belirtidir ve birçok rahatsızlığa eşlik edebilir. Psikiyatri kliniğine bu yakınmayla başvuran hastaların çoğu tam bir depresif atağın özelliklerini taşıyor olabilir ya da başka bir ruhsal rahatsızlığa tutulmuş olabilir. Depresif belirtiler başta psikiyatrik bozukluklar olmak üzere birçok nörolojik ve medikal hastalığa eşlik edebilir. Depresif belirtiler aynı zamanda çevresel değişikliklere ve yaşam olaylarına uyum sırasında verdiği bir cevap olabilir.
3. Psikiyatrik bir hastalık olarak depresyon: Depresyon, üçüncü ve konumuzla ilişkili anlamıyla, daha önceleri melankoli de denen, belli bir grup belirti kalıbıyla giden ve bazen döngüsel bir nitelik gösteren bir ruhsal rahatsızlıktır. Depresif rahatsızlıklar bugünkü sınıflamalarda tek bir bozukluk şeklinde görülmemekte ve farklı antiteler olarak sınıflandırılmaktadır (Türkçapar, 2009, s. 2 – 3).

Freud'un 'Benliğin, üstbenlik tarafından sevilme yerine nefret edilmesi nedeniyle, silahları bırakması ve ölüm korkusu yaşıyor olması' şeklinde tanımladığı depresyonda, üst benliğin sert ve cezalandırıcı olması dolayısıyla benlik, arzularından ötürü kendisini kötü hisseder, durmaksızın suçlar ve kedere bürünür. Düşük kendilik saygısının olması ve azalmış kendine güven neredeyse her zaman depresif hastalarda gözlenir ve suçluluk ile değersizlik düşünceleri de buna eşlik eder. Birçok deprese hasta psikiyatrya kederli olma hali, mutsuzluk ve umutsuzluk yakınması ile başvurur. "Klinik olarak depresyonlular; üzgün, kederli bir duygulanım içindedirler ve sıklıkla gözü yaşlıdır" (Alper, 2012, s. 28). Bu bağlamda depresyonlarda ortak olan temel noktanın kederli duygu durumu olduğunu belirtmeliyiz. Kederli duygu durumu, karamsarlık, kötümserlik, mutsuzluk, sıkıntı, umutsuzluk, yalnızlık, huzursuzluk, tedirginlik gibi duygulanım durumlarını kapsar.

Depresif kişi, konuşma, devinim ve fizyolojik işlevlerde yavaşlama yaşarken duygu ve düşüncelerde ise değersizlik, küçüklük, güçsüzlük, isteksizlik, karamsarlık yaşayabilir. Sıklıkla suçluluk duygularıyla boğuşur. Geçmişte yaptığı bir sürü iyi şey silinirken, küçük hatalar gözünde büyür. Çok uzun bir süre önce olmuş, çok küçük bir olaydan ötürü kendisini suçlar ve yaşadığı suçluluk değersizlik duygusunu pekiştirir, hayattan eskisi kadar zevk alamaz.

Depresyon spektrumunun değişmeyen bir başka belirtisi "sıkılma"dır.

Sıkıntı depresif söylemin olmazsa olmaz nakaratıdır. Boşluk ve anlamsızlık yüküyle varoluş sıkıntısına yaklaşır. Ancak depresif sıkıntı varoluşçu sıkıntıya göre daha militandır; boşluğu, boşluğun doğruluğunu savunur. Nesnesini kaybetmiştir, kaybın yasını tutmaya yanaşmaz. Savunduğu boşluk eksikliğin yarattığı boşluktur; ama eksikliği tanımlar; tasarımdan yana zengindir. Kendine göre, kaybettiğini zannettiği arzu nesnesiyle hesaplaşır; ancak umut yoktur. Kayıp arzu nesnesini yeniden bulma umudu olmadığı için de heyecan ve merak da yoktur; her tür arayış nafiledir. Depresif sıkıntı boşluk ve nafilelik anlamında varoluşçu sıkıntıya yaklaşıyor ise de arzu nesnesinin tanındığının varsayılması ve ona ulaşmanın olanaksızlığına ilişkin tasarımların zenginliği ile ondan ayrılır. Depresifin çizdiği boşluk kaybın, ya da kaybı kabul etmekteki güçlüğü reddinin boşluğudur. Bu anlamda depresifi baştan çıkarmak olanaksız değilse de çok zordur çünkü kayıp nesnenin bulunabileceği konusunda umut yoktur (Kayaalp, 2004, s. 89).

Bir bedensel hastalığın sonucu olarak veya stresli bir yaşam olayına tepki olarak, çocuklukta, ergenlikte ve yaşlılıkta ortaya çıkabilen duygu durum bozukluğu olan depresyonun belirtileri şunlardır:

1. Belirli ve hemen her gün, yaklaşık gün boyu süren depresif duygu durumu
2. Tüm etkinliklere ya da bu etkinliklerin çoğuna karşı ilgi kaybı
3. Yeme bozukluğu veya kilo kaybı ya da alımı
4. Uykusuzluk ya da aşırı uyku
5. Yorgunluk, bitkinlik ya da enerji kaybı
6. Değersizlik ya da uygun olmayan suçluluk duyguları
7. Düşüncelerini belirli bir konu üzerinde yoğunlaştıramama ya da kararsızlık
8. Yineleyen ölüm düşünceleridir.

Hafif düzey depresyonda, yukarıda sayılan semptomların iki ya da üçü görülür ve kişi bunlardan dolayı sıkıntı çekse de birçok aktiviteyi sürdürebilmektedir. Orta düzey depresyonda, yukarıda sayılan semptomların dört ya da daha fazlası görülür ve kişi günlük aktivitelerini sürdürmekte büyük oranda zorluk yaşar. Ağır düzey depresyonda yukarıda sayılan semptomların birçoğu görülür ve tipik olarak kendilik saygısında düşme ve değersizlik ile suçluluk düşüncelerinin yanında intihar düşünceleri ve girişimleri bulunur (Dünya Sağlık Örgütü, 2001).

Sebepsiz sıkıntı, bunaltı, huzursuzluk, heyecan, gerginlik ve sinirliliğin en sık rastlanan belirtilerden olduğu depresyon, “kişinin yaşına, işine, gelir düzeyine, cinsiyetine, nerde oturduğuna, hangi ulustan ya da dinden olduğuna bakmaksızın herkes de ortaya çıkabilir” (Tan, 2008, s. 14). Kalıtsal etkenler, stresli durumlar, ilişki sorunları, geçmişte derinden yaralayan bir olayı yaşamış olma, alkol bağımlılığı,

hastalıklar, öğrenilmiş çaresizlik gibi durumlar depresyona yol açabildiği gibi görünürde bir sebep olmaksızın da depresyon gelişebilir: Eğer birey, önem verdiği kişilerle güvenli bağlar kurarsa çevresi ile de kolayca uyum sağlar, bu bağların çözülmesi durumunda ise depresyon ortaya çıkar.

Hayatın dağarcığında benliğe sunacak tatmin, imkân ve vaat kalmadığında (Kızıltan, Saydam, 2015, s. 9) kişide ölüm arzusu ortaya çıkar. Bu nedenle depresyondaki en büyük risk intihardır. Yoğun acı çeken insanlar, çektikleri duygusal acıdan kurtulmanın bir yolunun olmadığı düşüncesine saplanmaya, umutlarını yitirmeye başladıkları anda, çektikleri acıdan kurtulmanın tek yolunun ölmek olduğuna inanmaya başlarlar. Yaşamla ölümü ayıran çizginin önünde duran kişi, yaşadığı iç mücadeleler sonunda vardığı o noktada büyük bir karmaşa yaşar. Büyük olasılıkla, iyileşme sürecine girdiği anda “İyi ki ölmemişim.” diyeceği ve depresyon dönemiyle sınırlı olan bu duygusal çalkantı, hastalığın iyileşme sürecine girmesiyle birlikte diğer depresyon belirtileri gibi ortadan kalkar. Kısacası, depresyonu olanlarda, intihar olasılığı, göz önünde tutulması gereken önemli bir konudur.

İnsanların yaşam kalitesini, verimliliğini, üretkenliğini bozan depresyon, dünyada en sık görülen tıbbi rahatsızlıklardan biridir.

1.5.1. Çocuklarda Depresyon

Sigmund Freud’un öne sürdüğü görüşlerden biri, çocuğun kişiliğinin yaşamının ilk beş yılında oluştuğudur. O, bir insanın ruhsal sağlık ve rahatsızlığını tek başına çocukluk dönemi yaşantılarına bağlayarak bireyin erken yaşam deneyimlerinin yetişkin dönemdeki kişiliğinin bir göstergesi olduğunu savunur. Ona göre, yaşamın ilk beş yılında oluşan kişilikte sonradan bazı değişikliklerin olması gerçek kişiliğin abartılı yansımalarından başka bir şey değildir. Yani erken dönem yaşanılanlar, Freud’a göre öylesine önemlidir ki; daha çocuk ergenlik çağına gelmeden tüm geleceğini belirleyen karakter yapısına ulaşmaktadır. Freud’un ilk dönem anılarının önemli olduğuna, kendisine iyi davranılan, yakınlık gösterilen, rahat, huzurlu hissettirilen sevgi dolu bir ortamda yetişen çocuğun sağlıklı bir çocuk olacağına yaptığı vurgu, erken dönem yaşanılanların, ruhsal gelişim aşamasında çocukların karakterinin biçimlenmesinde ve geleceğinin belirlenmesinde ne denli etkili olduğunu göstermektedir.

Duyarlı ruh dünyasında çocuğun karşılaştığı her hayal kırıklığı, reddedilme hissi ve engeller onun kaldıracabileceğinden fazla olduğu için incitici ve yaralayıcı; bu

bağlamda hissettiği duygusal durumların çeşitliliği de sınırsızdır. Öfke, korku, kaygı, çaresizlik, suçluluk hisleri ve değersizlik gibi bu duygusal durumlar, depresyona zemin hazırlamaları açısından da dikkate alınmalıdır. Eğer bu duygu fırtınaları anne-baba tarafından zamanında ve yeterince yatıştırılmazsa çocuğun dünyaya, yaşama ve insanlara temel güveni sarsılır. Sonuç, korku ve endişeleriyle boğuşan, ürkek, utangaç, içe kapanık ve depresif bir bireydir.

Yakınlık ve güven duygusu çocukluk döneminden itibaren insanoğlu için değerlidir çünkü benliğin öz saygı kazanabilmesi için bu duygularla desteklenmesi gerekir. Ancak, çocuğun yakınlığa dair ilk ihtiyaçlarının anne ve baba tarafından giderilmesi gerektiği hiçbir zaman gözden uzak tutulmamalıdır çünkü anne babanın sıcaklık, denetim ve kabulü çocuğun kendine ilişkin yeterlik algısı geliştirmesini etkiler. Yani; anne baba yoksunluğu ile depresyon birbiri ile ilişkilidir. “İyi bir ev, doyusuya sevilerek geçirilmiş bir çocukluk, hayatın en karanlık dehlizlerinde kaybolmaya yüz tuttuğumuzda uzaklardan bize bir fener tutar gibidir. O ışığı izleyerek güçlüklerin üstesinden gelebiliriz” (Sayar, 2012, s. 30). Kısacası, çocuğun yaşamında anne- baba- çocuk arasındaki bağlılık ilişkisinin güvenli olup olmaması önemlidir. Güvenli bağlılık ilişkisinin önemli öğeleri arasında ise, sıcaklık ve kabul gelmektedir. Bu bağlılık ilişkisinden yoksunluk ise depresyonla ilişkilidir.

Çocuğun gelişimi sırasında anne ya da anne yerine geçen kişilerle kurduğu bağlar, yaşamın sonraki yıllarında başka sevgi nesnelere ile kurulacak bağların öncüsüdür. Yaşamın erken dönemlerinde sevgi bağlarının kopması ya da zedelenmesinin depresyona yatkınlık geliştirdiği ve erişkinlikte yaşanan kayıpların çocuklukta örselleyici kaybı yeniden canlandırarak depresif dönemleri tetiklediği düşünülmüştür:

Çocukluk depresyonunun psikolojik nedenleri arasında anne – çocuk ilişkilerindeki bozukluklar çok önemli bir yer tutar. Çocukların psikolojik gelişimlerinde en önemli konu, bebeklikte ve çocuklukta anne – babayla kurdukları ilişkidir. Özellikle yaşamın ilk yılında çocuk ve anne arasındaki ilişkinin kalitesi, çocuğun ileriki yaşamında ruh sağlığını derinden etkilemektedir (Ercan, Turgay, 2004, s. 37).

Sıcaklığa, istendiğini hissetmeye, ilgiye, korunmaya, güven ortamına, etkinliklerinde desteklenmeye ihtiyaç duyan çocuk, bu koşullar sağlanmadığı takdirde temel güven duygusu gelişmeyecek ve bastırılmış ve bu yüzden çözülememiş çatışmaları ile depresif bir birey olarak varlığını devam ettirecektir.

1.5.2. Depresyona Psikanalitik Yaklaşım

Yirminci yüzyılın ilk yarısında yaşanan savaşlar, sosyal ve ekonomik sorunlara yol açıp insanları psikolojik buhranlara sürüklemiştir. Ruhsal rahatsızlıklara neden olan bu olaylar, dönemlerinin sosyal olaylarından etkilenen yazarların eserlerine yansımaları bakımından edebiyatın da konusu olmuştur. Edebiyat – psikoloji alanında kurulan bu bağı temellendirmede Sigmund Freud tarafından geliştirilen psikanalitik kuram, önemli bir rehberdir.

Psikanalizin giderek sağlamlaşan bir kuram ve sağaltım yöntemi olarak ortaya çıktığı yıllarda Sigmund Freud'un "Yas ve Melankoli" adlı 1917'de yayımlanan tarihsel yazısı özgül bir depresyon tipinden bahseder. Freud, bu yapıtında depresyonların psikodinamiği üzerinde durmuş ve bu rahatsızlıkta "sevilen objenin kaybının" önemini belirtmiştir. O, kaybedilen bir sevgi objesine yönelik duyulacak öfkenin egoya yöneltilmesi durumunda patolojik bir yasin ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Freud'un tanımladığı patolojik yas durumunda kişi, egosuna olumsuz değerler yüklemekte, bunun sonucunda özsaygısı düşmekte, kendini değersiz, küçük ve suçlu görmektedir. O, bir yandan depresyonlarda ruhsal yaşantının önemini belirtirken, öte yandan depresyonların oluşmasında kimyasal – fizyolojik bir nedenin de rol oynayabileceğini vurgulamıştır.

Freud tarafından geliştirilen klasik psikanalitik teori depresyonu, hayalde ya da gerçekte bir sevgi nesnesinin kaybedilmesi sonucunda kişinin benliğinde yoksullaşma, boşluk, terk edilmişlik duygularıyla birlikte öz değerinde belirgin azalma veya yok olmayla ortaya çıkan bir duygu durumu bozukluğu olarak tanımlar. Sevdiği tarafından terk edilmiş gibi bir yitim duygusunun ortaya çıktığı depresyonda, kaybedilen nesneye karşı duyulan düşmanca duygular ve saldırgan dürtüler bir süre sonra kişinin kendi özüne döner. Böylelikle Freud'a göre kişi, kaybın travmasına ve onun ruhsal sonuçlarına karşı bir savunma olarak içe alma yoluyla kaybedilen nesneyle özdeşim kurar.

Psikanaliz, kendini eleştirme ve suçlamanın temel düşünce biçimi olarak kabul edildiği depresyonlu hastaların, üst benliğin, katı, hoşgörüsüz, acımasız, sert değer yargılarıyla benliklerini sürekli eleştirip suçladıkları için kendilerine karşı memnuniyetsiz olduklarını ve kendilerini hiçbir şekilde onaylamadıklarını savunur. Bu görüşe göre, ruhsal çökkünlükteki belirtiler, yas tutma sürecindeki belirtilere benzemektedir ve Freud sözü edilen eserinde "melankoli ve yası" ele alırken nesne / obje kaybı üzerinde durmaktadır. Yas sürecinde gerçek bir sevgi nesnesinin yitimi

varken, depresyonda gerçek bir sevgi nesnesi yitiminin olması şart değildir. Gerçekte kayıp olur ya da olmaz. Gerçek sevgi nesnesi yitimi yoksa bilinçdışı imgesel bir yitim söz konusudur. Deprese hastanın egosu kaybedilen nesne ile özdeşleşir. Yitim duygusu, bilinçdışı kin ve nefreti uyarır ve böylece güçlü üst benlik, kin ve nefreti bireyin kendine (ego) yöneltir. Böylelikle kişinin öfkesi ve hayal kırıklığı gerçek nesneye yöneleceğine kendine döner.

Ruhsal çökkünlükte, yitim duygusuna “artık sevilmiyorum, ben artık kötüyüm” duygusu eşlik eder ve özsaygı düşer; depresyonla gerçek yas aradaki temel fark da budur. Yani; ruhsal çökkünlükte kişinin benlik değeri düşer, azalır, güçsüzleşir ve öfke duygusunu dışarı yansıtamadığı için kendini suçlamaya başlar, sonuçta ortaya çıkan tablo depresyondur: “Depresyon, kaygı, pişmanlık ve suçlulukla ilişkilidir, ancak depresif bir ruh halinde, oldukça yoğun bilinçdışı duygulanımlar işin içine girmektedir” (Winnicott, 2004, s. 65). Yoğun suçluluk duygusu ve aşağılanma sonucu kişide yaşam anlamını yitirir, benlik üst benliğin baskılarına dayanamaz hale gelir ve kendisini tahrip etmeye, intihara yönelebilir. Kişinin kendisini ölüme bırakması ya da intiharının benliğin üst benlikten bağışlanma isteğiyle olduğu düşünülmektedir.

Geleneksel psikanalitik teorinin temelinde, “oral erotizme aşırı yapısal yatkınlık; psikoseksüel gelişimde oral dönem saplantısı; çocuklukta, sevgiyle ilgili erken ve tekrarlayan düş kırıklıkları; ilk büyük gelişimsel düş kırıklığının ödipal arzuların çözümlenmesinden önce olması ve birincil düş kırıklığının sonraki yaşamında da tekrarlanması” (<http://www.gelisimpsikiyatri.com/depresyonun-psikodinamigi>) görüşü yatmaktadır. Gelişimin erken dönemleri, depresif duygulanımın altında yatan bastırılmış öfke, kaygılar ve çocuğun duygusal hayatındaki savunmaların tam olarak anlaşılması, yetişkin dönem psikozundaki saplanma noktalarına ışık tutar.

1. Depresyonda geç oral, erken anal döneme saplanma olduğu belirtilmektedir. Depresif kişilerde regresyon, oral ve anal döneme kadar uzanan bir gerileme mevcuttur.
2. Bu kişilerde içe alınan nesneye karşı duyulan sevgi-nefret gibi ikilemli [ambivalan]duygularda bu dönemlerde saplanmalar vardır.
3. Ayrıca, Freud'a göre sorun, depresif kişilerin ilk çocukluk dönemlerinde, özellikle ödipus karmaşasının çözümü öncesinde önemli narsisistik yaralanmalar yaşamış olmaları ve yaşamın sonraki devrelerinde benzer yaralanmaların meydana gelmesinden kaynaklanır (<http://www.gelisimpsikiyatri.com/depresyonun-psikodinamigi>).

Yoğun bir oral dönem saplantısı, güçlü bir bağımlılık ve sevilme arzusu, insan ilişkilerinde ikilemlerle duygular, bilinçli sevgi ve bilinçdışı nefretin birlikte varlık göstermesi, nefret duygularının benliğe dönmesi, katı ve cezalandırıcı süperegonun olması; nesne kaybının gerçekte ya da imgesel varlığı ve kaybedilen nesneye karşı bilinçdışı nefret duyguları; nefret duygularının benliğe döndürülmesi; sonuçta benlik değerinin düşmesi, benliğin güçsüzleşmesi ve kendisini süperegoya teslim etmesi psikanalizin depresyon yorumudur.

1.6. Nevroz

“Organik herhangi bir yapısı bulunmayan, Ödipal sorunsaldan doğup, iç ruhsal çatışmalarla bağlantılı olan ve bilinçdışı düşlemleri içeren semptomlara dayalı ruhsal sıkıntı” (Tunaboşlu – İkiz, 2004, s. 13) şeklinde psikanaliz sözlüklerinde tanımlanan nevroz terimini, ilk ortaya atan on sekizinci yüzyılda W. Cullen’dir. Uzun bir süre akıl hastalığı olan psikozdan ayırtılamayan nevroz, kişinin durumunun farkında olabilmesi özelliğiyle psikozdan ayrılır. Psikozda kişi, gerçekte hayal arasındaki ayrımı yapabilme yeteneğinden yoksun bir haldedir ve gerçeklik yitimi söz konusudur. Oysa nevrozlarda kişinin gerçeklikle ilişkisi gevşemekle ve onunla ilgili hiçbir şeyi bilmek istenmemekle birlikte gerçeklik durumu yadsınmaz. Bu bağlamda Freud, psikoz ve nevroz ayrımı için şunları söyler:

Nevrozu ve psikozu ayırt eden özelliklerden birini belirledim: İlkinde, gerçekliğe bağlı konumda olan benlik, alt – benliğin bir bölümünü (dürtüsel yaşam)baskı altında tutar; oysa aynı benlik psikozda, kendini gerçekliğin bir bölümünden çekerek alt – benliğin hizmetine sokar. Nevrozda, gerçekliğin etkisinin üstün gücü, psikozda ise alt benliğin belirleyici olacaktır (Freud, 2004, s. 57).

1900 yılından sonra başlıca ilgisini psikonevrozlar üzerinde toplayan psikanalizin kurucusu Freud’a göre nevroz, psikolojik bir mekanizmaya bağlıdır ve psikonevrotik belirtilerin ortaya çıkmasında ruhsal çatışma çok önemlidir. Bireyin ruhsal bütünlüğünü bozmayan, kişiliğinde parçalanmaya, çözülmeye yol açmayan nevroz, Freud’a göre, cinsel nitelikli çatışmalardan kaynaklanırken yorumlarının temelini Freud’a dayandıran Karen Horney’e göre, kültürel koşullar nevroz üzerinde daha etkilidir. Ona göre, Freud’un savunduğu kişisel deneyimler kadar, bireyin içinde yaşadığı kültürün özel koşulları da nevrozun oluşumunda önemlidir. O halde Horney,

yadsımamakla beraber Freud'un savunduğu biyolojik ve fizyolojik koşulları nevroz oluşumunda arka planda tutmaktadır.

Psikozda olduğu gibi kişinin gerçeklik algısını engelleyip etkilemeyen nevroz'u, Freud travmatik bir yaşantıya benzetir ve kişinin aşırı ölçüde duygu yüklü bir yaşantının üstesinden gelebilmedeki güçsüzlüğünden doğup ortaya çıktığını (Freud, 2013, s. 54) söyler. Psikanalitik yaklaşımın, yaşam tarzının temelini çocukluk döneminin ilk dört ya da beş yılı içinde atıldığı gerçeğini savunduğundan hareketle, nevroz, yaşamın ilk dönemlerine ait travmalardan kurtulamamaktır. "Nevroz, benlik ile alt – benlik arasındaki çatışmanın neticesidir" (Freud, 2004, s. 51) diyen Freud'a göre bir psikonevrozun ortaya çıkışında, her zaman sonsuza kadar iflah olmayacak çocuksu arzuların gerçekleşmemiş, engellenmiş olması (Freud, 2004, s. 53) yatmakta ve herhangi bir konuda aşırı bastırmanın nevrozlara ve mutsuzluğa yol açacağı iddia edilmektedir: "Freud bütün nevrotik semptomlara genelde çocukluğun ilk dönemlerinde gerçekleşen travmatik cinsel deneyimlerin sebep olduğunu iddia ediyordu" (Snowden, 2012, s. 41).

Psikanalizin nevrozlara ilişkin sunduğu temel bilgi şudur:

İd (alt benlik) güçlü dürtüsel yönlendirmelerle ego'ya (benlik) isteklerini kabul ettirmeyi ve dürtüleri eyleme dönüştürme konusunda ego'nun kendisine yardım etmesini ister, ancak üst benliğin ve gerçekliğin hizmetinde olan benlik, id enerjilerinin boşalmasını kontrol etme yeteneğini birinci derecede gerekli ve değerli gördüğünden bunu reddederek kendini idden bastırma düzeneği aracılığıyla korur. Bastırılan id ise bu kadere karşı isyan ederek benliğin, üzerinde hiçbir otoriteye sahip olmadığı bir yolu seçer ve kendini bir öge ile temsil ettirir. Bir uzlaşma yoluyla kendini benliğe kabul ettiren bu öge, semptomdur. Bunun üzerine benlik, bütünlüğünü bu davetsiz misafir tarafından tehdit altında ve zedelenmiş hisseder. Güçlülerin (Süperego ve dış dünya) yanında yer alan ego – çünkü ona göre, güçlü olanların gereklilikleri alt benliğin dürtüye dayalı taleplerinden daha güçlü ve önemlidir.- semptomlara karşı savaş açar. Böylece id ile ego arasında bir savaş başlar ve tüm bunlar nevroz tablosunu ortaya koyar. Kısacası nevroz, benlik ile onun üzerinde egemenlik kuran farklı düzlemler arasındaki çatışmalardan doğar: "Patojen etki, benliğin bu çatışmalı gerginlikte dış dünyaya karşı bağlılığına sadık kalması ve alt benliği susturmaya çalışması veya alt benliğin yönetimi altına girerek gerçeklikten kopma durumuna gelebilmesiyle şu ya da bu şekilde ortaya çıkar" (Freud, 2004, s. 53).

Freud'a göre bilinçdışı içeriğe sahip olan psikonevrotik belirti, bastırılmış dürtülerle (düş gibi) bu dürtülerin bilinçli düşünce ve davranışa çıkmalarını önleyen kuvvet (ego) arasında bir arabulucudur. Psikonevrotik belirti ile düş arasındaki tek ayrılık ise, düşün dürtüsel isteği cinsel olabilir de olmayabilir de, ancak psikonevrozlarda ortaya çıkan bastırılmış dürtü kesinlikle cinseldir. Freud psikonevrozun kökeninin çocuğun cinsel yaşamında olan bir bozukluğa dayandığı düşüncesini hiç bırakmadı:

Freud'un açıklamasına göre normal bireyin gelişme süresinde, cinsiyetinin bazı yönleri bastırılır, geri kalanı buluş çağında cinsel organların başlıca rolü oynadığı yetişkin cinsiyetiyle kaynaşır. Sonradan psikonevrotik olan bireylerin gelişmesinde bilinçdışına bastırma süreci çok ileri gidiyordu. Bu aşırı bastırma dengesiz bir durum ortaya çıkarıyor ve ileride ortaya çıkartıcı bir olay olup bastırma mekanizması bozulunca istenmeyen bebeksi cinsel dürtüler hiç olmazsa kısmen baskıdan kurtularak psikonevrotik belirtileri oluşturuyordu (Brenner, 1998, s. 185).

Freud, çocukların ne denli ince duygulu, duyarlı ve yetişkinlerin pek umursamayacakları bir olaydan bile aşırı etkilenebilecek durumda olduklarını açıklamış hatta bunların karakterin gelişmesinde önemli olduklarını ve gelecekteki bazı nevrotik belirtilerin de kaynağı olabileceğini söylemiştir: O, "ruhsal – cinsel gelişme dönemlerindeki sorunların ve saplantıların nevrozların kaynağını oluşturduğunu" (Öztürk, 2008, s. 87) ileri sürmüştür. Nevrozların altta yatan nedenlerine ilişkin araştırmasını derinleştirdikçe öznenin cinsel itkileri ile cinselliğe dirençleri arasındaki çatışmaya yönelen (Freud, 2000, s. 212) Freud, çocuğun erken dönem yaşamında oluşan çatışmaların nevrozu anlamlandırmamızda önemli bir rehber görevinde olduğunu söyler. Ona göre, çocukluk döneminin ilk yıllarından kalma travmalar kendini sık sık yinelemesiyle karakterizedir ve nevroz, kişinin çocukluk döneminde çözülmemiş ruhsal karmaşaların yetişkin dönemde yaşadığı olayın etkisiyle yeniden ortaya çıkmasıdır:

Bulaşıcı hastalıklar gibi, nevrozların kendilerine özgü (spesifik) nedenleri yoktur. Bu tür hastalıklarda hastalık etkeni aramak boşuna çabadır. Nevrotik durumlarla normal durumlar kaypak sınırlarla ayrılır birbirinden; öte yandan; normal bilinen bir durum gösterilemez ki, belli belirsiz nevrotik özellikleri içermesin. Nevrozlular da tıpkı öbür insanlar gibi aşağı yukarı aynı yatkınlıklarla dünyaya gözlerini açar, aynı yaşantıları yaşarlar, hayatta üstlendikleri ödevler de başkalarinkinden pek değişik değildir. Peki, neden o zaman başkalarından daha berbat ve daha çetin bir yaşam sürer,

neden başkalarından daha çok elem duygularına ve korkulara kendilerini kaptırır, acı ve ıstırap çekerler (Freud, 1998, s. 127 – 128).

Nevrozların hepsinde semptomların anlamı hasta tarafından bilinmez. Semptomların anlamı her zaman bilinçdışıdır. “Bir semptomun oluşabilmesi için söz konusu anlamın bilinçdışı bir nitelik taşıması gerekiyor” (Freud, 2013, s. 59). Bilinçli olaylar semptom oluşturmaz ve bilinçdışındaki olayların bilinçli duruma getirilmesiyle semptom ortadan kaybolur. Bir semptomla her karşılaşmamızda, hastanın bilinç dışında belli olayların gerçekleştiği bunların da semptomların anlamını içerdiği sonucunu çıkarıyoruz. Analiz çalışması, her vakada bize bu semptomların bilinçdışında gerçekleşen olaylardan türediğini ve değişik olumlu koşullarda bilinç düzeyine çıkarılabileceğini gösterir.

Normal ve nevrotik kişilik arasında kesin bir ayırım çizgisi olmamakla birlikte çoğu insanda nevrotik eğilimler olabilir. Çocukluğun erken dönemlerini sağlıklı bir şekilde aşabilmiş kişiler söz konusu rahatsızlığa daha az yatkınlık gösterirler. Nevrotik kişiler kendilerine özgü mizaçlarıyla, insanlar ve dış etkenler karşısında açığa vurdukları anlaşılmasız tepkileriyle, çabuk sinirlenmeleriyle, anı anına uymazlıklarıyla tanınırlar. Her zaman ve nevrozların hepsinde semptomların anlamı hasta tarafından bilinmez. Her vakadaki analiz çalışması psikanalistlere gösterir ki bu semptomlar bilinçdışında gerçekleşen olaylardan türer. Ve değişik olumlu koşullarda bilinç düzeyine çıkarılabilir. “Nevroz semptomlarını analitik yorumlara başvurarak bir anlamla donatabilmemiz, bilinçdışı ruhsal olayların varlığını ya da bir başka türlü söylersek, varlığının zorunlu bir nitelik taşıdığını gösteren sarsılmaz bir kanıttır.” (Freud, 2013, s. 59) diyen Freud’a göre, bilinç dışıyla nevroz arasında sıkı bir ilişki vardır.

Nevroz teşhisi koyabilmek için bizi yönlendirecek olan tipik semptomlardır. Çünkü nevrotik semptomların anlam ve amacına uygun olarak araştırma yaptığımızda nevrotik semptomların bir anlam içerdiğini ve hastanın yaşantısıyla mahrem bir ilişkide bulunduğunu söyleyebiliriz.

Analiz sayesinde hastalarımızın sergilediği semptomlar ve bunlardan çıkardıkları sonuçlardan, her birinin geçmiş yaşamlarının belli bir dönemine gerilemiş olduklarını görebiliyoruz. Hatta vakaların büyük çoğunluğunda, hasta bunun için hayli gerilerde kalmış bir yaşam parçasını, çocukluğunun bir dönemini, hatta insana ne kadar gülünç gelse de bebekliğinin bir evresini seçiyor kendine (Freud, 2013, s. 52 – 53).

Her nevrotik semptom altta yatan bir çatışmanın varlığına işaret eder; yani her semptom, az ya da çok bir çatışmanın doğal sonucu olarak ortaya çıkar. Bu çözümlenmemiş çatışmalar ise insanın başına depresyon, kararsızlık ve uzaklaşma gibi bir sürü dert açar.

Freud, gözlemler sonucunda nevrotik kişilik yapısıyla ilgili ortaya koyduğu savlarını biyolojik temellere bağlayarak açıklamaya çalışırken Karen Horney'e göre nevrotik terimi, kültürel içeriği göz önünde bulundurulmadan kullanılamaz. Ona göre, "normallik" anlayışı kültüre, zamana, sınıfa ve cinsiyete göre değişir. Freud nevrotik kişilik özelliklerini biyolojik dürtülere kadar geriye götürürken ve onların erken çocukluk yıllarında yaşadığı yoğun duygular bilinmeden nevrozlarını anlayamayacağımızı savunurken Horney, Freud'un psikolojik özelliklerin biyolojiden kaynaklandığı konusunu fazlaca abarttığını söyler ve kültürel etkenlerin bir kenara itilmiş olmasını kabullenmez. Freud'un biyolojik özelliklere dayanarak nevroz belirtisi olarak değerlendirdiği şey, bazı uygarlıklarda normal bir kültür kalıbı olabilir. Freud'un kültürel etkenleri önemsememiş olması Horney'e göre, bazı yanlış genellemeler yapmasına neden olmuştur.

Karen Horney'e göre, duygu ve tutumlarımız, içinde yaşadığımız ve birbirleri içinde erimiş bireysel ve kültürel koşullar tarafından oluşturulur. İçinde yaşadığımız kültürel koşulları bildiğimiz takdirde, normal duygu ve tutumların özel yapılarını daha iyi kavrama fırsatımız olacağı anlamına gelir. Nevrozlar da normal davranış kalıplarından sapmalar olarak ortaya çıktıkları için, anlaşılmaları kolaylaşır. "Bir nevrozun tanımındaki asıl zorluk, tatmin edici bir yanıtın ne yalnızca psikolojik ne de yalnızca sosyolojik araçlarla verilmemesinde, böyle bir yanıtta ancak bizim yaptığımız gibi araçlara ilk önce birisi, sonra öteki olmak üzere dönüşümlü olarak başvurarak ulaşabilmemizdedir" (Horney, 2007, s. 23) diyen Horney'e göre, bir nevrozu durumuna göre bazen psikolojik bazen de sosyolojik araçlarla tanımlayabiliriz:

Eğer bir nevroza yalnızca onun ruhsal yapısını ve onu oluşturan duyguları göz önüne alarak bakarsak, "normal" insan diye bir varlığın yaşamadığını görürüz. Kendi ülkemizin ya da kültürleri bizimkine benzeyen ülkelerin sınırlarını geçtiğimiz anda daha çok sorunla karşılaşırız. Bir nevrozu yalnızca, onu belirli bir toplumun davranış kalıplarından sapmak olarak ele alan bir sosyolojik bakış açısından bakarsak, nevrozların psikolojik özellikleri konusunda bildiklerimizi savsaklamış oluruz ve hangi okuldan, hangi ülkeden olursa olsun hiçbir psikiyatrist, sonuçları bir nevroz belirtisi olarak görmeye alıştığı şeyler olarak kabul etmez. Bu iki yaklaşımın uzlaştırılması, ancak normalden sapmaları hem nevrozların dış görünümüyle hem de psikolojik süreçleri tetikleyen olayları göz

önünde tutan bir yöntemle başarılıdır. Yalnız burada her iki sapma da birincil ve belirleyici olarak ele alınmamalı, bu ikisi birleştirilmelidir (Horney, 2007, s. 23).

Horney nevrozu korkular ve bu korkulara karşı oluşturulan savunma mekanizmalarının ortaya çıkarttığı bir psikolojik düzensizlik olarak görür.

Bilimsel çalışmalarının önemli bir bölümünü nevrozlara ayırmış olan Karen Horney'in yaklaşımına göre, nevrotik ihtiyaçları ortaya çıkaran koşulları irdelediğimizde geniş bir yelpaze ile karşılaşırız. Horney, bunları "Çağımızın Nevrotik Kişiliği" adlı kitabında, kaygı, sevilmediğini hissetme, sevgiye inançsızlık ve tüm diğer insanlara düşmanlık beslemek olarak sınıflandırır. Ona göre, kaygı nevrozların devinimsel merkezidir. Bu nedenle, nevroz başlığı altında çocukluktan kaynaklanan ve düşmanca olduğuna inanılan bir çevrede duyulan yalnızlık, çaresizlik ve karşı – düşmanlık duyguları olarak tanımlanan kaygıyla sürekli karşılaşmak durumunda olacağız.

Nevrozların oluşmasında temel etken, ruhsal travmalardır. Anksiyete (kaygı) ise, nevrozun belirleyici bir özelliğidir. Nevrotik davranışların kökeninde yatan kaygı ve bireyin onu kontrole yönelik çabaları, nevrozun temel faktörlerindedir. Nevrozlarda temel kaygı, "Potansiyel olarak düşmanca tutumlar besleyen bir dünya karşısında yalnız ve çaresiz hissetme durumu" (Horney, 2011, s. 331) olarak tanımlanır.

Nevrotik kişinin kendisi tarafından hemen hiçbir zaman bilinmeyen temel kaygı ve temel düşmanlık Horney'e göre kendini farklı yollarla ifade eder. Şöyle ki, nevrozların yapıtaşı olarak tanımlanan temel kaygı, insanlarla ilgili olsa da zaman zaman bu özelliğinden sıyrılıp depremlerden, sellerden, fırtınalardan, siyasi olaylardan, virüslerden, mikroplardan, kazalardan, ölümcül hastalıklardan korkma şekline dönüşebilir ve hastanın herkesten korktuğu konusunda en küçük fikri bile yoktur. Ya da tüm insanlara yönelik güvensizlik, insanların genelde oldukça sevecen oldukları konusundaki yüzeysel bir inançla gözlenebilir, herkese yönelik derin bir nefret, herkesi beğeniyor gözükmeyle gizlenebilir. İyi bir gözlemci için bu tutumların nedenini anlamak zor değildir, ama bu iş her zaman nevrotik kişinin kaygısının mikroplar ya da benzeri konularla ilgili olmadığını, yalnızca insanları kapsadığını, insanlara karşı düşmanca ve güvensiz bir tutum takındığını fark edene dek- yoğun bir psikanaliz çalışması gerektirir (Horney, 2011, s. 80).

Horney, nevrotik kaygının nedeni belli olmayan bir yılgı tepkisi biçiminde yaşanan ve her zaman mantık dışı olan bir duygu olduğunu söyler. Kökenini yetişkin

yaşamdan çok, bebeklik ve çocukluk yıllarının yaşantılarından alır. Kişide kaygı genellikle kuruntu, korku, huzursuzluk durumu olarak ortaya çıkar. Nevrotik kişilerin kaygıyla başa çıkmada kullandıkları mekanizmalar ya kaygıyı bastırmakta başarısızdır ya da abartılmış biçimde kullanılmaları anormal davranışlara neden olur. Ona göre, kaygı herkese özgüdür, yalnızca bazı insanlar geçirmiş oldukları çocukluğun acı etkilerinden ötürü daha kaygılıdırlar. Çevrelerine ve kendilerine yaklaşımları katıdır. Bu nedenle bir insanın sağlıklı olabilmesi için güven içinde sevgi dolu, anlayışlı, saygılı ve sıcak bir çocukluk geçirmesi gerekir (Horney, 2007, s. 255). Nevrotik kişinin başka birisine sarılmasına neden olan kaygı, başkalarının kişiliğini, özelliklerini, ihtiyaçlarını, isteklerini, zaaflarını dikkate almamasına bazen de bunların farkında olmamasına neden olur. Freud çocuklukta kaygıya kapılmaya özellikle eğilimli olduğumuzu savunurken Horney de ona katılarak “Ne zaman kaygı ya da kaygı belirtileriyle karşılaşsam, aklıma gelen soru hangi duyarlı noktanın incindiği ve sonuçta düşmanlık doğurduğu ile bu düşmanlık duygularının bastırılmasını gerektiren koşulların neler olduğudur” (Horney, 2007, s. 64) demiş, çocukluk dönemi yaşantılarına atıfta bulunmuştur.

Horney, nevrozlu kişinin zihninde bilinçli veya bilinçsiz olarak kendiyi ilgili soyut ve kusursuz bir imge yarattığını ve bu imgenin onun hayatını büyük ölçüde etkileyip yönlendirdiğini söyler. Dahası bu imgenin, doğası gereği her zaman kişinin gururunu okşayıp onu pohpohladığını da ileri sürer (Horney, 2012, s. 72). O halde bilinçdışı bir fenomen olan idealize edilmiş benlik, dışarıdan gelen herhangi bir itiraz, bir eleştiri, bir saldırıyla karşılaşırse kolaylıkla parçalanıp dağılabilecektir.

Bir çocuğun yeterince sevilmediği, önemsenmediği ve değerli olmadığı düşüncesi onun geleceğine ipotek koyarken, sevildiğini, istendiğini, benimsendiğini, değer gördüğünü hissetmesi uyumlu bir gelişme göstermesi açısından yaşamsal önem taşır. Bir sevgi ihtiyacının nevrozik diye nitelenebilmesi için taşınması gereken en temel özellik, bu ihtiyacın zorunlu hatta yaşamsal önem taşınmasıdır. Buradaki fark, ‘sevilme ve bundan haz duymak istiyorum’ ile ‘Ne pahasına olursa olsun sevilmeliyim’ arasındadır. Bu fark, iştahı yerinde olan ve zevkle, yemeğini seçerek yiyen birisiyle, açlıktan ölmek üzere olan, ne pahasına olursa olsun yiyecek bulmak zorunda olan ve seçme şansı olmayan bir diğeri arasındaki farka (Horney, 2007, s. 102) benzetilebilir.

Boşlukta süründükleri duygusu yakalarını hiç bırakmayan nevroziklerde insan sıcaklığına duyulan ihtiyaç ve sevilme isteği o noktadadır ki hiçbir ayırım yapmadan her türlü insan iletişimi onları ferahlatır. Belirgin bir sevgi ve onay ihtiyacı içinde olan bir nevroziğin sevilme ihtiyacı “bir toplantıda karşılaştıkları bir yabancından çalışma

arkadaşlarına, dostlarına ya da tüm erkekleri ya da tüm kadınları içine alacak şekilde tüm insanlara yöneliktir. Böyle olunca, bir kutlama, bir telefon konuşması, bir çağrı, duygusal durumunu ve yaşama bakış açısını tümüyle değiştirebilir” (Horney, 2007, s. 102).

Başkaları tarafından sevmeye, istenmeye, arzulanmaya şiddetle ihtiyaç duyan ve bu ihtiyaçları karşılanmadığında kaygı ve umutsuzluğu had safhada yaşayan nevrotik tip, sevgi ve nefret duygularını güçlü ve bilinçli bir şekilde yaşarsa bu durum onu ya insanlara yaklaştırır ya da onlarla çatışma içine sokar. Horney, sağlıklı koşullarda yetişmeyen bir çocuğun, ruhsal çatışmalarıyla bölünmüş bir halde potansiyel açıdan kendisine düşman olarak algıladığı dünyada yalnız ve çaresiz bir şekilde kendi kendini tükettiğinden bahseder.

Karen Horney ayrıca nevrotik sevgi ihtiyacı çeken ve yaşamlarını bitmek bilmez sevgi arayışı içinde geçiren insanların, çocukluklarının ilk yıllarındaki kaygılar ve derin acılar yüzünden sevgiyi yaşamlarından tümüyle çıkarttıklarından söz eder. Nevrotik kişinin başka birisine sarılmasına neden olan kaygı, başkalarının kişiliğini, özelliklerini, ihtiyaçlarını, isteklerini, zaaflarını dikkate almamasına bazen de bunların farkında olmamasına neden olur.

Anne – baba ya da çocuğun bulunduğu ortamdaki kişiler, kendi nevrozlarına gömülmüşlerse çocukla ilgilenemez ve onu sevemezler. Onu –gerçekte olduğu gibi- tek, biricik ve benzersiz göremezler. Çocuğa yönelik tutumları kendi nevrotik ihtiyaçları ve tepkileriyle belirlenir. Bu nedenle çocuk hiçbir zaman bir ait olma, bir “biz” duygusu geliştirmeyebilir. Bunun yerine derin bir güvensizlik ve belirsiz bir endişeli olma hali geliştirir.

Horney, nevrotik kişiliğin ihtiyaçlarını on başlık altında toplamıştır: Bunlar: “Sevgi, yönetecek birini arama, yaşamını kısıtlama, güç kazanma, başkalarını sömürme, prestij toplama, kendini beğenme, kişisel başarı, mükemmele erişme ile bağımsızlık ve yeterlilik ihtiyaçlarıdır” (Horney, 2007, s. 254). Freudcu psikanalitik yaklaşıma yenilikler getirdiğini savunan ve birçok noktada Freud’un görüşlerini benimseyen Horney’e göre bir insanın sağlıklı olabilmesi için kendini güvende hissedeceği, sevginin, saygının, anlayışın olduğu bir ortamda sıcak bir çocukluk geçirmesi gerekir.

1.7. Psikanaliz ve Edebiyat İlişkisi

Edebiyat ile psikanaliz insan ruhuna hitap etmeleri bakımından birbirlerini besleyen iki disiplindir. Bir bilim olarak psikanaliz, edebiyatın pek çok alanına nüfuz etmiştir. Kuramsal olarak edebiyatın metin ve imgesel olay aracılığıyla, yazardan okuyucuya uzanan bir süreç olduğunu (Holland, 1999, 444) gösteren ve bilinçaltının psikolojisi olan psikanaliz, edebi metnin oluşum ve çözüm sürecine ışık tutar çünkü insan psişesi bütün bilim ve sanatların döl yatağıdır (Emre, 2009, s. 328).

İnsanı, davranımlarını, ruhsal süreçlerini ve bunların altında yatan olguları inceleme alanı olarak almalarından ötürü birbirlerini destekleyen edebiyat ve psikanaliz arasındaki çok yönlü ilişki, sanata ve edebiyata düşkünlüğü ile bilinen Sigmund Freud ile birlikte başlar. Sanat eserinin sanatçının bilinçaltında bulunan fantezilerden doğduğuna inanan Freud, edebiyat eserinin meydana gelişini şu sözlerle açıklar:

Yazar, gündelik hayatta karşılaştığı bir olaydan gayri ihtiyari çocukluğuna gider ve yaşadığı bir tecrübeyi hatırlar. Böylece, içinde o yıllarda duymuş olduğu ‘bir isteği’ tekrar canlandırmak arzusu uyanır. Ve yazar, kuvvetle hissettiği bu isteği gerçekleştirecek bir ‘anlatı’ için harekete geçer. Süreç, zihindeki eski ve yeni materyalin birarada kullanılmasıyla tamamlanır. (...) Ancak, sanat eserinin arka planındaki bu bireysellik gayet ‘örtülü’ olmalıdır. Yani, eser, sanatçının bireysel sorunlarından doğmuş olmasına karşın, tam aksine, ‘öyle değilmiş’ gibi gözükmeyi de başarmalıdır (Budak, 2009, s. 13).

Onun Oedipus kompleksinin karakterler üzerindeki etkisini ele aldığı ‘Dostoyevski ve Baba Katilliği’ adlı yazısı edebiyat – psikanaliz ilişkisi bağlamında önemlidir: “Bir edebi metni yorumlama yöntemlerinden biri olan psikanalizin kurucusu Avusturyalı nörolog Sigmund Freud, William Shakespeare’in Hamlet, Wilhelm Jensen’in Gradiva, Wilhelm Hoffmann’ın Sandman adlı eserleri üzerinden gerçekleştirdiği metin incelemeleriyle psikanalitik edebiyat eleştirisi tekniğinin ilk uygulayıcısıdır” (Nas, 2009, s. 72).

Büyük bir heyecanla savunduğu kuramıyla ilgili ortaya attığı her önermede edebi eserlerin, kurmaca kahramanların tanıklığına başvuran, kuramındaki her savı onlar üzerinden doğrulayan Freud ile ilgili tartışılmaz bir gerçek varsa, bu, onun 20. yüzyıl edebiyatı üzerindeki büyük etkisi olsa gerek. Age of the Modern and other Literary Essays kitabında bu noktanın altını çizen Harry T. Moore da, ‘Modern edebiyat üzerindeki hiçbir etki Freud’unki kadar doğrudan olmamıştır.’ diyor (Tezgör, 2006 / 2007, s. 240).

Veri ve kaynak bakımından birbirini destekleyen edebiyat ve psikanaliz arasındaki ilişkide edebi metin, ele aldığı kurgu kahramanı yaşadığı süre içerisinde her yönüyle tanıma, onun kendisiyle ve çevresiyle kurduğu karmaşık ilişkilerin temellerine inme yolunda psikanalizin yol göstericiliğinden yararlanır. Doğası gereği insan ruhunun derinliklerine kulaç atan edebiyat ve onu üreten sanatçı, ortak malzeme olarak insanı kullanmalarından ötürü psikolojiyi modernist anlatılarının lokomotifleri olarak almışlar, hikâye ve romanlarında kahramanların iç dünyalarını anlamlandırmada okura büyük imkân sunmuşlardır: “Her iki disiplin de insan ruhunun karmaşasındaki bilinmezlere eğilmeleri ve karanlık noktalarına uzanmaları bakımından yer yer benzeri yöntemleri kullanmak durumunda kalmışlardır. Bir anlamda edebiyat ile psikoloji insan ruhunun farklı ortamlardaki dil kodlarıyla şifrelerini çözme uğraşı vermektedirler” (Emre, 2009, 321–322).

Psikanalizin tek konusu insanlardaki zihinsel süreçlerdir ve bu yalnızca insanlarda araştırılabilir (Holland, 1999, s. 79) diyen Freud’a göre, zihnin bilinçaltı ve bilinçdışı olmak üzere iki önemli ögesi vardır. Cinsel içgüdüleri, bilinçli zihnin (ego) kabullenemeyip yadsıdığı duyguları, arzuları ve korkuları içeren ve ilkel bir tür psikolojik alan olan bilinçaltı (altben), bilincin sürekli bu duyguları bastırması nedeniyle kendini açıkça ifade edemez. Benin (ego) süperegodan çekinerek reddettiği tüm duygular, nevrozlara yol açarak kendisini semboller aracılığıyla ifade eder ve bu durum birçok sanatçıya besin kaynağı olur: Öyleyse Freud, sanatçının yaratma eylemi ile nevroz arasında sıkı bir ilişki bulur ve bilinçaltının ‘yaratma’daki rolünü belirlemeye çalışır (Moran, 1994, s. 134).

Edebi metne ait pek çok ögenin beslendiği bilinçaltının ve bilinçdışının içerdiği gerçekliği gün ışığına çıkarmayı amaçlayan psikanalitik kuramın ana fikri, eserde var olan nevrotik figürler ile cereyan eden nevrotik durumların psikanalitik veriler ışığında incelemek ve eserin değerlendirilmesine katkıda bulunma olarak (Kolcu, 2008, 210) özetlenebilir. Bu psikanalitik veriler, anlatmaya dayalı edebî eserlerde, özellikle roman ve hikâyede yer alan kişilerin birbirlerine karşı davranışları, sarf ettikleri sözler, dil ve kalem sürçmeleri, yaşam tarzları, yaşama bakışları, içinde buldukları ruhsal durumlar, bütün bunlar tasnif ve tahlil edilerek edebî eserin psikanalitik incelemesi yapılabilir (Emre, 2009, 327–341).

Bazen yapıtın yazarını, bazen içeriğini, ya da yapıtın biçimsel yapısını ve okuru nesne olarak ele alan (Eagleton, 2014, s. 199) psikanalitik edebiyat eleştirisi, modern

edebiyatla birlikte kişilerin iç yaşamlarını, ruhsal yapılarını ve psikolojik durumlarını edebi eserde yansıtır.

Edebiyat bilimi-psikoloji ilişkisi, psikolojik tip incelemesinden çok daha geniş bir çerçevede düşünülebilir. Edebî eserlerin içerik ve biçim çözümlerinde modern psikolojinin sağladığı olağanüstü imkânlar şaşırtıcı estetik bulgulara ulaşmanın kapısını aralamaktadır. İçeriği oluşturan konu / tema / motifler genellikle orijinal olmasa da okuyucuda yaratacağı özdeşlik kurma duygusuyla bir estetik haz vesilesi olabilir. Bunun bilincinde olan bir yaratıcı yazar birey ve toplum psikolojisine hitap eden içerikler kurarken okuyucu da bu içeriğe ancak psikanalitik çözümler sayesinde ulaşabilir (Sarıççek, 2009, s. 9).

Yazar, kurguladığı kahramanın bilinçsiz bir şekilde ortaya koyduğu her tavrın, davranışın, tepkinin kökenine inerek – ya da okura inmek için ipuçları sunarak- onların yaşadıkları sorunların ve çatışmaların bebeklik ya da çocukluk çağı çatışmaları tarafından belirlendiğini psikanalizin birikimlerinden yararlanarak okura duyumsatmak ister: Bir psikanalistin görevi, nasıl bilinçsiz bir şekilde ortaya çıkan tavrın davranışın ve tepkilerin kökenine inmek ise, bir yazın bilimcinin de görevi metnin arka planına inmek ve metnin duyumsatmak istediklerine aracılık etmektedir. Metnin arka planı da, metnin bilinçaltıdır (Özbek, 2007, s. 17).

Edebi metne dair pek çok öğe, insanın bilinçdışından beslenir. Bilinçdışından bilince malzeme geçmesi ise ancak, rüyalar, büyü, oyun, psikopatolojik semptomlar, gündelik hayatta rastlanan dil sürçmesi gibi olgular ve sanat yapıtları aracılığıyla gerçekleşebilir. Ancak bir kere daha vurgulamak gerekirse; bilinçdışından bilince geçiş hiç de serbest ve açık değildir (Budak, 2009, s. 14).

İsmet Emre, Yeni Türk Edebiyatının Psikoloji Kaynakları adlı yazısında, analiz (psikanaliz) ile yaratma süreci (edebiyat) arasındaki sıkı bağa “söz” üzerinden vurgu yapar. Freud’un kelimelere bakışındaki özenle yetkin bir şairin yaklaşımındaki dikkatin örtüştüğünü, bu anlamda da edebiyatın psikoloji ile bir malzeme ortaklığı bulduğunun altını çizer. Nasıl ki psişik tedavide başvuru olan önemli araçlardan biri söz yani diyalog ise, yazar – öznenin de edebi eseri yaratırken kullandığı söz, bir yaklaşım benzerliğine dönüşmektedir:

Edebiyat bilimi gerek edebi metne yaklaşım, gerek yazarın kimliğine, yaratma sürecine dönük yaklaşımlarda yer yer psikolojiyle ortak “yöntem”ler kullanır. Gerçekte, insan ruhuna hitap etmeleri bakımından insana yaklaşımda benzeri teknikleri uygulamaları da doğaldır. Bu tekniklerin başında “söz”e verdikleri önem gelir. Edebiyat bilimi, kelimeleri araç olarak kullanıp insan ruhunu

“doğrudan” etkilemenin yollarını ararken, aynı şekilde psikoloji de özellikle ruhsal tedavide “söz”ü önemli bir araç olarak kullanır (Emre, 2009, s. 342–343).

Psikanalitik eleştiri, eserde yazar tarafından sunulan unsurlardaki bastırılmış anlamları oluşturan bilinçdışı belirleyicilere okuru yönlendirerek bir edebiyat eserinin gerçek içeriğini ortaya çıkarmayı ve bu içeriğin okuyucu üzerinde bıraktığı etkileri açıklamayı hedefler.

Çağdaş psikanalistler, bugün, okuma türleri arasında yalnızca psikanalitik okumaların, yapıtın özüne inmeyi sağlayabileceği gibi, hayli iddialı tezlere ulaşmışlardır. Onlara göre, her edebiyat / sanat yapıtının merkezinde bilinçdışı bir fantezi bulunmaktadır ve söz konusu fantezi ancak, psikanalizin geliştirdiği metodlarla çözülebilir ve anlam kazanabilir (Budak, 2009, s. 13).

Oğuz Cebeci, Psikanalitik Edebiyat Kuramı adlı eserinde psikanalitik eleştirinin edebi eser eleştirilerinde en etkili yöntemlerden biri olduğunu savunur. Psikanalitik yöntemi bazı araştırmacılar, sanatçının psikolojisini, bilinçaltı dünyasını, cinsel komplekslerini ve benzeri unsurları ortaya koymak, bazı araştırmacılar ise yazarın eserlerini yorumlamak için kullanmıştır. Sonuç olarak, psikanalizin yazarların ve ortaya koydukları ürünlerin incelenip eserlerin derinliğine inilmesinde önemli bir araç olduğunu söyleyebiliriz.

Yeni Türk edebiyatındaki pek çok modernist eser, zengin bir psikoloji birikimine sahiptir çünkü modernist tarzda eser veren çoğu yazarın düşünce dünyasında Freud ve onun öğretilerinin önemli etkileri vardır. Türk edebiyatında, psikanalizin temel terminolojisini tanıyan ve eserlerinde psikanalitik görüş, kavram ve unsurları doğru bir okumayla ortaya koyan ve bu bakımdan değerlendirilmesi gereken pek çok yazar bulunmaktadır.

Tezimize konuk olan yazarlarımız Ahmet Hamdi Tanpınar, Hikmet Erhan Bener, Leyla Erbil, Oğuz Atay, Selim İleri, Adalet Ağaoğlu, Yusuf Atılgan, Pınar Kür ve Tezer Özlü eserlerinde Freud’un temellendirdiği psikolojik yaklaşımlardan etkilenerek ve psikanalizin kavram kümesini doğru yorumlayarak id – ego – süperego üçgeninde kurgu kahramanlarının düşünsel ve duygusal süreçlerini, Freud’un bilinç akışı tekniğiyle vermişler ve böylelikle onların yaşamlarını etkileyen bilinçdışı unsurları görünür kılmışlardır.

Freud’un kuramının temelini oluşturan anne – babanın çocuklarının ‘kendisini ifade etme’ ve ‘gösterme’ gereksinimlerini doğru olarak algılayıp, buna uygun

karşılıklar oluşturmamaları durumunda, çocuğun benlik gelişiminin eksik ve kusurlu olacağı, ana – babanın doğru tavrının, çocuğun varlığının ve iradesinin “onaylanmasını” gerektirdiği (Cebeci, 2004, s. 235) tezinin oluşturacağı bakış açısı bağlamında eser çözümleyecek bir kişinin kahramanların psikolojilerini ve davranışlarını anlamlandırmada dikkat etmesi gereken kilit unsurlar, çocuk – ebeveyn ilişkisi, çocuğun gelişim süreci, oedipus kompleksi, elektra karmaşası, psikoseksüel gelişim evreleri, rüya yorumlarıdır.

Sonuç olarak modern ve postmodern sürecin yarattığı insan prototipinin edebi metinlerdeki karşılığını görebilme olanağını edebiyat bilimi, psikolojinin geliştirdiği yöntemler yoluyla bulmuştur demek çok da abartı değildir (Emre, 2009, s. 350).

BÖLÜM II

MODERNİST TÜRK ROMANLARININ PSİKANALİTİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Yirminci yüzyılın başlarında geleneksel – gerçekçi roman anlayışının olay örgüsü, kahraman, zaman ve mekân gibi temel yapı öğelerini değiştirerek ortaya çıkan, kendine özgü teknik ve biçimle gerçeği dış dünyadan ziyade bireyin karmaşık iç dünyasında ve bilinçdışında arayan modernist roman, verili, kesin ve tek boyutlu bir gerçekliği reddederek işe koyulur.

“James Joyce, Virginia Woolf, Marcel Proust, William Faulkner, Franz Kafka gibi yazarların öncülük ettiği bu yeni roman anlayışı, modernleşme süreci içerisinde meydana gelen bilimsel, teknolojik gelişmeler ve bunların topluma yansımalarıyla birebir ilişki içindedir” (Yürek, 2008, s. 193). Akli yücelten, bilgiyi büyük bir güç olarak değerlendiren modernizme göre ilerleme, kutsal bir amaçtır. Modernlik, ilerleme fikri etrafında aklın sosyal örgütlenmesinin sonucu olarak ortaya çıkmış ve mitlerle, geleneksel düşünce biçimlerinin döngüselliliğiyle, dinin sosyal ve kültürel iktidarlarıyla büyük bir hesaplaşma içine (Yanar, 2008, s. 26) girerek toplumsal yapıları şekillendirmiştir.

Bilim ve teknoloji alanında sürekli bir ilerleme kaydeden insanoğlu, kendi eliyle yarattığı teknolojinin nesnesi durumuna gelerek, sanayileşme, kalkınma, ilerleme karşısında bir süre sonra her şeye yabancılaşmış, daha çok tüketmek için üreten ve sürekli muhtaç konuma gerileyerek kendi oluşturduğu ürünler karşısında tutuk tavırlar sergileyen birine dönüşmüştür. Zamanla yaşadığı dünyayı da anlamlandırmakta güçlük çekmesi modernleşmenin getirdiği yeni yaşama biçiminin neticelerindedir. “Doğası gereği bir yerlere, bir şeylere bağlanarak yaşamını anlamlandıran bireyin her şeyi boş, anlamsız görmesi modernleşme sürecinin getirdiği bunalım sonucunda iyice belirginleşmiştir” (Yürek, 2005, s. 75).

Yirminci yüzyılın ilk yarısında bilime ve akla olan inancın sarsılmasıyla birlikte sanat alanında da yeni arayışlar başlamıştır. Modernizm kavramının şekillendiği tarihsel süreç içinde, birinci ve ikinci dünya savaşlarının yanı sıra, bilimin ve teknolojinin de gelişmesiyle akla ve tüm verili değerlere olan inancı sarsılan ve savaş yorgunu olan insanoğlunun dış dünyada aradığını bulamayarak iç dünyaya çekilmesinin öyküsü anlatılmaya başlanır romanlarda. “Ağırlığımı Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra

hissettirmeye başlayan modern roman, iki büyük dünya savaşı arasındaki dönemde iyice yaygınlaşır” (Çetin, 2004, Akt. Gözütok, 2011, 1140).

Kendini gerçekleştirmek isteyen ama gerçekleştiremeyen bireyin iç dünyasına odaklanan bu yeni estetik anlayış, toplumsal gerçeklikle uyum sağlayamayan ve bu nedenle süregelen biçimde iç sıkıntısı duyan yeni bir roman kahramanını merkeze alır. Yaşadığı yalıtılmışlık, yalnızlık, iletişimsizlik, boşluk, değersizlik, güvensizlik, umutsuzluk ve benzeri duyguların sarmalında hayatla buluşamayan ve yoğun bir yabancılaşma yaşayan başkahraman, derin bir kopuşun açmazları içinde yaşamını sürdürmeye çalışır:

Böyle derin bir kopuşun açmazları içinde yaşayan yabancı, kendisine genellikle iki yol bulur. İlki dış gerçekliği, toplumu ve onun değerlerini reddeden bir ‘pasif isyan’a kalkışma; ikincisi de ‘içe kapanma’dır. Bu ikinci yol da ya bir hayal âlemine sığınma ya da intiharla sonuçlanır (Sazyek, 2008, s. 39 – 40).

Başkahraman, uyum sağlayamadığı çevrenin ruhunda yarattığı boşluğun ve anlamsızlığın etkisiyle ya marjinal bir tutumla intihar etme ya da depresyona girme gibi bir sonuca doğru yuvarlanır.

“(…)geçmişten kopmaya, klâsik olandan kurtulmaya çalışan” (Uçan, 2008, s. 469) modernizmin edebiyata yansımaları, -en basit ifadeyle- somut gerçekliği temsil etmeyi reddetme, nesnel gerçekliğe ayna tutmaktan vazgeçme, yerine psikolojik derinliği, yoğunluğu, karmaşası içinde bireyi koyma biçiminde olur. 20. yüzyılda psikoloji, sosyoloji ve tarih gibi bilimlerde kaydedilen gelişmelere ayak uyduran roman, (Aytaç, 1995, s. 30) odağında insan olan iki alanın –modernizm ve psikanalizm- buluşması ve birbirini beslemesiyle bireyin dış dünyadan nispeten soyutlanmış, zengin, karmaşık, derinlikli ve depresif ruh halini ana izlek olarak alır.

Bilinçaltının keşfiyle çığır açan Freud’un sunduğu teorileri temel alarak ilerleyen modernist roman, çocukluk ve gençlik yılları duygusal yoksunluk içinde geçen ve bu dönemden gelen yoğun eksiklik, anksiyete, çöküntü, sevgisizlik ve yalnızlık duygularından muzdarip kişileri ana kahraman yaparak yeni bir anlayışa yönelir. Bu yeni roman anlayışı yani “modernist roman, genel modernizmin iki ürününü kendisine sorunsal kıldı: Yalınlığını yitirerek parçalanmış gerçeklik ile bu gerçekliğin dolaylı sonucu değişen toplumsal yapı karşısında kimlik ve kişilik bunalımına giren birey. Birincisi, yeni romanın biçim (kurgu), ikincisi de içerik (figüratif) yönlerini belirliyordu artık” (Sazyek, 2008, s. 45).

Modernizm ile birlikte roman edebi türü, sıradan zaman akışının döngüselliğini kırarak ve neden – sonuç ilişkisini esnek bırakarak kurguyu deforme eder. Geleneksel – gerçekçi romanın önemli öğelerinden olan olay örgüsü, kahraman, zaman ve mekân önemlerini modernist romanda yitirirler. Her ne kadar biçimsel yenilikleri kullansa da her romanı modern roman bağlamında değerlendiremeyeceğimizi, biçimsel yeniliklerin yanında modern romanın temel prensiplerinin de kabul edilmiş olması gerektiğini belirtmeliyiz. “Modern romanın teknikleri kullanılarak yazılan tüm romanlar da bütünüyle modern roman sayılmazlar. Çünkü (...) önemli olan teknikler yanında modern romanın temel felsefesinin de kabul edilmiş olması gerekir. Nitekim aynı teknikler başka amaçlar doğrultusunda da kullanılabilir” (Eyigün, 2007, s. 264). Bu bağlamda içerik ve biçimsel öğeler bakımından yerleşik roman anlayışından kopuşu simgeleyen modernist roman, iyice anlaşılmaz duruma gelen yeni gerçekliği, edebiyatın biçim/içerik/kurgu/yapı düzlemine taşıdığı ölçüde başarılıdır.

Gittikçe parçalanmış bireyin iç dünyasında girdiği çatışmayı, modernite karşısındaki çıkmazını, yaşadığı karmaşayı, huzursuzluğu anlatan modernist romanda yolculuklar, artık bireyin bunalımlı ve hastalıklı addedilen iç dünyasına doğru yapılmaya başlanmış, iç gerçeklik ön plana çıkarılmıştır. “Böylelikle modernist roman, yansıtmacı roman anlayışında toplumla iç içe olan kişilerin alternatifi olarak topluma duygu, duyarlılık ve düşünce bakımından karşıt bireyleri işlemeye ağırlık verdi” (Sazyek, 2008, s. 45).

Tanzimat döneminde Batılılaşma hareketiyle edebiyatımıza giren ve bu dönemde halkı bilinçlendirmenin ve topluma yol göstermenin aracı olan roman edebi türü, ülkemizde 1871 yılında verilen ilk örneği Taaşuk-ı Talat ve Fitnat’tan başlayarak geleneksel-gerçekçi çizgide ilerlerken, yirminci yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde bizde de yeni bir anlayışın yavaş yavaş belirmeye başladığı görülmektedir. Bu doğrultuda modernist anlayışın Türk edebiyatına yansımalarına göz attığımızda 1940’lı yılları geçiş dönemi olarak değerlendirebiliriz. Bu dönemde ilk olarak Abdülhak Şinasi Hisar’ın gelenekselle modern arasında bir çizgide yer alan Fahim Bey ve Biz (1941), Çamlıcadaki Eniştemiz (1944) ve 1952 yılında yayımlanmasına rağmen bir geçiş romanı olarak değerlendireceğimiz Ali Nizami Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği adlı romanları yayımlanır.

Geleneksel – gerçekçi romanla – modernist roman arasında bir çizgide yer alan bu romanlar, modernist romana ait unsurlara yer vermesi bakımından modernizme atılan bir adım olarak değerlendirilebilir ve Abdülhak Şinasi Hisar modernist Türk

romanının öncüsü kabul edilebilir. Üslubû, bakış açısı ve anlatıcının konumu açısından modernist olmaktan ziyade geleneksel metinlere yakın duran Fahim Bey ve Biz’de yeni olan, vakayı geri plana itmesi ve –her ne kadar kurgusal bir karakteri inşa etmede çok başarılı olmasa da- alışılmışın dışında, topluma ve onun taleplerine yabancılaşmış, farklı bir karakteri sunmaya çalışmasında aranmalıdır” (Kurt, 2009, s. 466).

Kimi yönleriyle geleneksel romandan izler taşıyan kimi yönleriyle modernist edebiyattan etkilenen bir diğer roman Çamlıcadaki Eniştemiz ise, geleneksel – gerçekçi roman anlayışına göre ileriye doğru akması gereken zamanın kırılmalara uğraması, olayın en aza indirilerek bireyin ruhsal dünyası üzerine yoğunlaşmayı tercih etmesi bakımından gelenekselle modern roman arasında bir köprü görevindedir.

Abdülhak Şinasi Hisar, Ali Nizamî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği (1952) adlı üçüncü romanında “(...) hayatını parayla renklendirmeye çalışan bir ‘alafranga’nın, önceki yaşantısından kopup bireyleşerek kendi içine yönelişini işler” (Sazyek, 2008, s. 207). Böylece yazar, üç romanında da içinde buldukları topluma ait olamayarak yabancılaşan, kendi iç dünyalarında bireysel sorunlarıyla ve yalnızlıklarıyla boğuşan kahramanları ele alarak modernist tarza yakın bir anlatı dünyası kurar.

Modernist roman dairesi içinde ikinci örneklendirmeyi Ahmet Hamdi Tanpınar üzerinden yapabiliriz. Her ne kadar Orhan Pamuk, Tanpınar’ı modernizmden haberdar bir cemaat adamı olarak nitelendirip onun modernist yöntemleri kullansa bile, yazdığı romanların tam anlamıyla modern edebiyat içinde değerlendirilemeyeceğini söylese de (Pamuk, 1995, s. 32 – 43) biz 1949 yılında yayımlanan Huzur’u, bireyin iç dünyasına ve yoğun iç çatışmalarına ayırdığı yer, bilinç akışı tekniğini kullanarak anlatıcı karakterin zihninin akışı aracılığıyla olayları yansıtması ve zamanı geriye dönüşlerle kurgulaması bakımından modern çizgide bir eser olarak değerlendirebiliriz. Yazarın 1954 yılında yayımladığı Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı diğer romanı da nesnel gerçekliğe karşı başkahraman Hayri İrdal’ın yaşadığı yabancılaşmayı anlatması bakımından modernist tarzın öncülerinden kabul edilmelidir.

Attila İlhan’ın Sokaktaki Adam adlı romanı da modernist Türk romanının ilk evresinde verilen eserlerdendir. Romanın her bölümünde anlatıcının değişmesi, yabancılaşmış bireyin (kamarot Hasan) yalıtılmış, iletişimsiz, yalnızlıkla örülü içsel serüvenlerini anlatması ile Sokaktaki Adam (1953), modernist bir romandır. Yazar, her ne kadar sonraki eserlerinde çizgisini önemli ölçüde değiştirerek içerikte ve biçimde yansıtmacı sistemin gereçlerini barındıran örnekler vermeye yönelmiş olsa da Sokaktaki

Adam figür profili, sorunsalı, anlatım düzeneği, anlatıcı kimliği ve kurgusu bakımından bütünüyle modernist sisteme özgü nitelikleri olan bir eserdir” (Sazyek, 2009, s. 12).

İlk örnekler olma acemiliğini taşıyan geçiş dönemi modernist romanları, 1950’li yıllardan sonra yerini bilinçli bir tutumla Batı’da ortaya çıkan modernist romana benzer, bireyin iç dünyasını merkeze alan, psikolojik unsurların zenginliği ile dikkat çeken yetkin anlatılara bırakır. Bu anlatılardan biri 1959 yılında Yusuf Atılgan tarafından yayımlanan *Aylak Adam*’dır. Roman, modern bireyin temel sorunu olan yabancılaşmayı romanın adı açıkça verilmeyen başkışısı C.’nin hikâyesinde tartışır. Yazarın C.’nin iç gerçekliğini, çatışmalarını, kafasının içini, bireyi ve onun iç dünyasını merkeze alan modernist romanın sıklıkla başvurduğu iç konuşma tekniği ile vermesi, kahramanın bilinç akışını doğrudan doğruya okura vererek psikanalitik çözümlenmeye meydan veren serbest çağrışım yöntemini ve içeriğinde Freudyen unsurları kullanması, *Aylak Adam*’ı modernist romanın yetkin örnekleri arasına dâhil eder.

Yazarın *Anayurt Oteli* (1973) adlı ikinci romanı, insan davranışlarının temelinde cinsellik ve saldırganlık güdülerinin yattığını iddia eden ve modernizmin en önemli ismi sayılan Freud’un tezlerine ve modernizmin biçimsel öğelerine yer vermesi açısından dikkate değer bir modernist roman örneğidir. *Zebercet*’in tekdüze, anlamsız, etraftan kopuk ve yalnız hayatını onun obsesif – şizoid ruhunu temel alarak işleyen Atılgan, modernist romanın olmazsa olmaz başlıklarından intiharı bu romanında doğrudan bir tema olarak seçer ve modernist romanın ne tür intiharlarla ilgilendiğinin cevabını da vermiş olur.

Modern bireyin açmazlarını başarılı biçimde anlatan ve “modernist Türk romanında çok önemli bir dönüm noktası” (Sazyek, 2008, s. 49 – 50) olan Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* (1971) ve *Tehlikeli Oyunlar* (1973) romanları da biçim ve içerik öğeleri açısından oldukça başarılı sayılan modernist metinlerdir. Romanlarında olayı geri plana iterek iç konuşma ve bilinçakışı tekniklerini başarıyla kullanan Oğuz Atay, Yıldız Ecevit’e göre bizde modernist romanın duayenidir (Ecevit, 2004, s. 88). Leyla Erbil’in *Tuhaf Bir Kadın* (1971) ve *Mektup Aşkları* (1987), Adalet Ağaoğlu’nun *Ölmeye Yatmak* (1973), *Bir Düğün Gecesi* (1979), *Hayır* (1987), Selim İleri’nin *Her Gece Bodrum* (1976) ve diğer romanları, Ferit Edgü’nün *Kimse* (1976) ve *O / Hakkâri*’de *Bir Mevsim* (1977), Mehmet Eroğlu’nun *Issızlığın Ortasında* (1984), *Geç Kalmış Ölü* (1984) adlı romanlarını da modernist romana önemli katkılar sunan anlatılardan birkaçı olarak burada anabiliriz.

20. yüzyılın ilk yarısından itibaren Avrupa romanında, 1940'lı yıllardan itibaren de Türk romanında üretilen metinler modern bireye odaklanmıştır. Modern kültürde, modernitenin yol açtığı gelişme ve dönüşümler karşısında bocalayarak yalnızlık, yabancılaşma, bireyselleşme ve benzeri duyguları yaşayan modern bireyi; modernist sürecin insan ruhuna olan etkilerini sistematik biçimde inceleyen Freud ve onun tezlerinden bağımsız şekilde tahlil etmek bir eksilik doğuracaktır. Tüm insani duygu, algı ve sezgilerin yok sayılarak akıl ve mantığın ayrıcalık kazanmasının insan ruhunda yarattığı anlamsızlık duygusu, modern insanın hayatını şekillendiren travmalardandır.

Modernleşme sürecinde modern bireyin yalnız, huzursuz, yabancılaşmış, yalıtılmış gündelik hayatı ve yanı sıra aile hayatında sürdürdüğü ilişkilerindeki bireysel açmazları, zihinsel sağlığı “Modern bireyi anlatıyor olmak aslında bilinçaltına, modern toplumun baskı araçları tarafından evcilleştirilerek itilen içgüdülerin hayatını etkisi altına aldığı insanı anlatıyor olmaktır. Freud çeşitli yöntemlerle bireyin iç dünyasına itilen bu evcilleştirilmiş içgüdülerin ortaya çıkma şekillerini tespit etmiştir ve bu tespitler modern insanın açmazlarını işleyen yazarların kavramlarını incelemede bize yardımcı olacak en önemli aygıtlardır” (Özaltıok, 2011, s. 32).

İlerleme kaydeden teknoloji ve bilgi çağı ile birlikte psikoloji biliminin de büyük gelişme göstermesi modernist yazarların psikanalizmden yararlanarak toplumdan soyutlanan, yalnızlaşan, kendine güveni olmayan ve bu nedenle daha da içine kapanan modern bireyin öyküsünü anlatmalarına imkân sağlar. Bu nedenle modernist tabiriyle addedeceğimiz yazarların eserlerini incelerken psikanalitik bakış açısından yararlanmak yerinde olur. Berna Moran'ın da ifade ettiği üzere, modern sanatçılar, Freud'dan ve Jung'dan etkilenmiş ve psikanalist öğretiyi kendi eserlerini yazarken uygulamışlardır. (Moran, 1994, s. 140) Sanat eserini ortaya çıkış süreci, işlevi, yazarın hayatı, kişiliği ve kahramanların psikolojisini göz önünde bulundurarak çözümlene yöntemini sunan psikanaliz bilimi yazarlara, bilincin ötesindeki dünyaya bastırma, rüya halleri, fanteziler, serbest çağrışım, bilinç akışı, iç monolog gibi karakterlerin ruhsal dünyalarını anlamlandırmamıza yarayacak bilinçaltında saklı olan süreçleri romanlarına taşıma fırsatı sunmuştur. Böylelikle onların kurgu kahramanların psikolojik rahatsızlıklarının temeli hakkında okura fikir vermeye çalışmalarına zemin hazırlamıştır.

Bu yeni estetik anlayışta yazarlarımız, kurguladıkları kahramanların derinliğine Freud'un 'id', 'ego', 'süperego' kavramlarından yararlanarak inerler ve böylelikle onların bilinçaltının fotoğrafını çekerek okura analiz olanağı sunarlar çünkü modernist yazarlar, psikanalizin sunduğu psiko – seksüel süreçleri kahramanlarının depresif,

nevrotik ya da şizoid yapılarının oluşumuna neden olarak görürler. Bu bağlamda tezimizin odağında yer alan kahramanları doğru analiz edebilmemiz için Freud'un teorilerini bilmemiz gerekmektedir.

Tezimizde, yaşamın ilk beş yılının ve bu süredeki aile içi ilişkilerin kişilik özelliklerinin belirlenmesinde büyük önem taşıdığına inanan Freud'un (Geçtan, 2012, s. 126) psikanalitik görüşlerinden hareketle sağlıklı koşullarda yetişmediğini, ana – baba sevgisini yeteri kadar hissetmediğini belirlediğimiz modernist roman karakterlerinin bilinçaltına saklanan arzular ve korkular, acılar ve travmalar üzerinden ruhsal analizlerini yapmaya; çocukluk döneminde kendileri hakkında olumsuz mesajlar gönderen tavırlar, uğradıkları hakaret, onur kırıcı davranış ve kırıcı eleştirilerin yetişkin hayatlarındaki dramatik sonuçlarına değinmeye çalışacağız.

Geleneksel gerçek anlayışını bir yana bırakarak gerçeğin tek ve tartışılmaz açıklamasının olmadığı düşüncesine yönelen modern Türk edebiyatımızın öncü isimleri, Batı'da olduğu gibi Freud'un çalışmalarından haberdar olarak ve ondan ilham alarak psikanalizle ilgilenmiş, onun tezleri üzerine derin okumalar yaparak ve bilinçdışıyla kastettiği şeyi irdeleyerek savunduğu tezlere yakın karakterler oluşturmuşlardır. Böylece kurguladıkları kahramanların iç dünyalarına, zihinsel süreçlerine dâhil olmayı tercih ettikleri anlatılar ortaya koymuşlardır.

Bu doğrultuda bireyin bunalımlarına ve toplumla olan sorunlarına değinen Ahmet Hamdi Tanpınar, Bilge Karasu, Vüs'at O. Bener, Hikmet Erhan Bener, Nezihe Meriç, Attila İlhan, Ferit Edgü, Leyla Erbil, Yusuf Atılgan, Oğuz Atay, Selim İleri, Tezer Özlü, Adalet Ağaoğlu ve Mehmet Eroğlu gibi yazarlar biçim, içerik ve psikanalitik okuma açısından modernist Türk romanının en dikkate değer örneklerini vermişlerdir. Bu yazarlarla birlikte artık kahramanların iç yaşamlarını odağa alan, onların ruh dünyalarını ön plana çıkaran, düşüncelerinin ve anılarının akışına yer vererek bu yolla çocukluk dönemi yaşantılarının ruhsal dünyalarına olan etkilerini tartışan romanlar yazılmıştır.

Kahramanların iç dünyalarından, bilinç akışlarından hareketle onların psikolojik gerçekliklerinde çocukluk döneminin etkilerinin yer yer satır aralarında yer yer açıktan tartışıldığı romanlarımızın yazarları Freud'dan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmişlerdir. İnsanın karakterine dair ayrıntılı bilgiye ulaşmak için Freud'un bilinçdışını önceleyerek ortaya koyduğu psikanalitik çıkarımlar doğrultusunda romanlarını şekillendiren yazarlarımız, onun teorilerinden faydalanarak bilinçli bir tutumla karakterlerini oluşturduklarını çeşitli yazı ve söyleşilerinde dile getirmişlerdir.

Örneğin; Ahmet Hamdi Tanpınar, “Antalyalı Genç Kıza Mektup”unun sonunda, hikâye ve romanlarında psikanalizin kurucusu Freud’dan etkilendiğini şu sözlerle anlatır: “Şiir ve sanat anlayışında Bergson’un zaman telâkkîsinin mühim bir yeri vardır... Rüya meselesi beni Freud’a ve psikanalistlere götürdü” (Batur, 1992, s. 24). Tahir Alangu, Tanpınar’ın roman ve hikâye kişilerinin psikanalizle olan bağlantıları için şunları söyler:

Onun kişileri, bizim gerçeklerimizin anlattığı günlük yaşamayı sürdürmezler. Bütün eşya ve manzaraların, hayatın ardında, kendi hasta muhayyilelerinin yarattıklarını görürler. Psikanaliz seanslarındaki boşalma sayıklamalarının notlarında görülen, mantık bağlantılarından uzak, bazen sürrealist ressamların tablolarında seyrettiğimiz suçluluk saplantılarının geniş bir tasvirini, bunların gözlerinden seyrederek (Alangu, 1965; Akt. Balcı, 2009, s. 12).

Tezimize iki eseriyle konuk olan Leylâ Erbil ise kurguladığı kahramanların iç dünyalarını yapılandırmada psikanalizin ne denli önemli rol oynadığına şu sözlerle vurgu yapar: “Belki en önemli kaynaklarım erken karşılaştığım komünist insanlar, arkadaşlarım ve iki imza; Marx ve Freud!” (Erbil, 1998, s. 141)

Freudyen bakış açısını merkeze alan çalışmamızda irdelediğimiz eserlerin bir diğer yazarı Selim İleri de psikanalitik yöntem ile kahramanlarına yaklaşır. Anlatılarında duyguya, sezgiye, çağrışımlara sıklıkla yer veren İleri’nin yazarlık yaşamında derinden etkilendiğini -“Woolf benim herhalde en çok etkilendiğim yazardı” (Mengi, 2009, s. 49)- vurguladığı Virginia Wolf, eserlerinin psikolojik analizinden açıkça anlaşıldığı üzere Freud’un görüşlerden etkilenmiş ve dolayısıyla da İleri’nin anlatılarına tesir etmiştir.

Kurgu kahramanlarını Freud’un öğretilerinden haberdar olarak oluşturan bir diğer modernist yazarımız H. Erhan Bener’dir. Gelişimin erken dönemlerinin bireyin sağlıklı bir psikolojik içerik oluşturmada hayati önemde olduğunu metinlerinin satır aralarında savunan yazarımız, kahramanlarının ruhsal dünyalarını kurgularken ebeveyn yetersizliklerinin çocuğun sağlıklı ruhsal gelişiminde zayıflatıcı bir etkiye sahip olduğu fikrini romanlarını bir analiz alanına çevirerek didaktik bir şekilde vermiştir.

Tezer Özlü’nün “Çocukluğun Soğuk Geceleri” ve “Yaşamın Ucuna Yolculuk” anlatılarındaki karakterlerin ruh halleri, içsel çatışmaları, mani ve depresyonu bir arada yaşamaları psikanalizin konusu olan melankolik ruh hali ile örtüşmektedir.

Kurguda ve karakter oluşturmada geleneksel çizgiyi bırakarak bilinç akışı, iç konuşma, geriye dönüş teknikleri ile kahramanlarının psikik yönlerini açığa çıkarıp

tartışan Yusuf Atılgan da Freudyen öğretisi ekseninde romanlarını oluşturmuştur. Kahramanlarının gün günden bozulan ruh halleri ve davranışsal sapmalarını çocukluk dönemi oedipus karmaşası, id – ego – süperego sarmalındaki uyumsuzlukla açıklayan Atılgan, psikanalitik öğretiyi eserlerine temel dayanak yapan diğer tüm yazarlarımız gibi benliklerini bulma arayışında olan kurgu kahramanların id'den gelen seslerini susturamaz.

Modern Türk edebiyatına yön veren Sigmund Freud'un psikanalitik kuramının verilerinden hareketle çözümlenmeye çalıştığımız roman karakterlerimiz, modern hayatın karmaşası içinde kendilerine ve çevreye olan inançlarını yitirerek yaşadıkları hayata tahammül edememenin getirdiği bir umutsuzluk içindedir. Aslında bu izlek, sonuç bölümünde de değineceğimiz üzere yazarların biyografik bilgileriyle de örtüşmektedir. Modernist romanın başkışisi veya kişilerinde görülen iletişimsizlik ve iç dünyaya çekilerek depresif bir hale bürünme yazarların karakterleri için de söz konusudur. İnanca ve geleneğe dayalı değerler çerçevesinde şekillenen toplumsal yapı, onları da iç dünyalarında bir çatışmaya ve yabancılaşmaya doğru sürüklemiş, 'modern birey mutsuzdur' ifadesi hayatlarının dokusunda karşılığını bulmuştur.

"Psikanaliz, ayrıntılarla, döküntülerle, dahası çöpe atılanlarla uğraşmak demektir." (Parman, 2011, s. 6) savunusundan hareketle çalışmamıza materyal olarak seçtiğimiz "Huzur", "Böcek", "Köleler ve Tutkular", "Tuhaf Bir Kadın", "Mektup Aşkları", "Tutunamayanlar", "Tehlikeli Oyunlar", "Destan Gönüller", "Her Gece Bodrum", "Ölmeye Yatmak", "Bir Düğün Gecesi", "Anayurt Otel", "Küçük Oyuncu", "Çocukluğun Soğuk Geceleri" ve "Yaşamın Ucuna Yolculuk" romanları, Freud öğretilerinin yansımalarını ruhsal dünyalarında açık bir şekilde görebileceğimiz karakterlerin iç dünyalarını odak alır ve psikanalitik çözümlenmeye imkân veren bilinç akışı yöntemini kullanır. Böylelikle kahramanların iç dünyalarında sürekli tekrarlayan boşluk, anlamsızlık, öfke ve keder gibi duygularla, bazı bilinçdışı ruhsal oluşumların kaynağına işaret eder. "(...) yetişkinlikte ortaya çıkan doyumsuzluğun, yıkıcı öfkenin, tekrarlayan depresif atakların ve boşunalık duygusunun zeminini hazırlayan" (Winnicott, 2011, s. 79) geçmiş yaşantının önemine değinir. Bireyin psikolojik içeriğinin aile ortamı –özellikle anne- ile ilişki içinde şekillendiğine vurgu yapar.

Dünya ve Türk edebiyatında gerçekleşen yeni yapılanma ile birlikte psikolojinin ve edebiyatın buluşma noktası olan ve yazarın geri plana çekilerek okuyucudan etkin bir katılım beklediği modernist roman, yaşadığı dünyayı anlamlandırmakta güçlük çeken bireyin, dış dünyadan nispeten soyutlanmış, zengin, karmaşık, derinlikli ve depresif ruh

halini ana izlek olarak okuyucuya sunar. Çalışmamızda ele alacağımız romanlar, depresif, nevrotik hatta şizoid karakter özelliği gösteren kurgu kişilerin bilinçdışı kaygıların tutsağında, yetersiz kendilik gelişimleri, kişilik oluşumunun temelinin sağlıklı atılamamasının yarattığı ruhsal zedelenme ve düş kırıklığı, kendilik oluşumundaki sorunlar ve kendilik değerlerindeki incinebilirlikleri üzerine kuruludur. Tüm bu sorunların altta yatan psikodinamiklerinin işaret ettiği noktanın ise olumsuz anne – baba figürleri ve örseleyici çocukluk yaşantıları olduğu tartışılmaktadır.

2.1. Huzur – Ahmet Hamdi TANPINAR

“(...) Freud’un insan hayatına getirdiği hususi aydınlıklardan sonra şiir ve roman elbette eski şeklinde devam edemez...” (Tanpınar, 2013, s. 296) tespitiyle eserlerinde kahramanlarının psikolojisi üzerinde derinleşen Ahmet Hamdi Tanpınar, 23 Haziran 1901 tarihinde İstanbul’da dünyaya gelir. 1923 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ni bitirir. Aynı üniversitenin yeni edebiyat kürsüsüne 1939 yılında profesör olarak atanır. Edebiyatın hemen her alanında eser veren yazar, şiirleri, roman, hikâye, deneme, makale ve edebiyat tarihi türlerinde verdiği zengin içerikli eserleriyle Türk edebiyatında müstesna bir yer edinir.

“Freud ile Bergson’un beraberce paylaştıkları bir dünyanın çocuğuyuz. Onlar bize sırrı insan kafasında, insan hayatında aramayı öğrettiler” (Tanpınar, 1992, s. 8) sözleriyle yapıtlarını oluştururken etkilendiği kaynaklar hakkında bilgi veren Tanpınar, Freud’un rüya ve bilinçaltı, Bergson’un ise zaman anlayışından etkilenmiş; felsefede Schopenhauer ve Nietzsche okumuştur.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın geleneksel romandan uzaklaşarak buhranlar içinde sıkılan, intiharın eşiğinde yaşayan, parçalanmış ruhsal dünyalarıyla yalnızlaşarak acı çeken bireyleri anlattığı romanlarında modernist estetiği benimsemesinde Dostoyevski, Virginia Woolf, James Joyce ve Marcel Proust etkilidir.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü (1961) Sahnenin Dışındakiler (1973) Aydaki Kadın (ölümünden sonra 1987) yazarın roman türünde verdiği diğer eserleridir. Yaşadığı çağın siyasi ve sosyal gelişmelerini takip eden yazarın eserleri ve edebi kişiliği üzerine birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Yazar, 24 Ocak 1962 yılında İstanbul’da hayata veda eder.

Eleştirmenlerin önemle üzerinde durdukları, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın en ilginç romanlarından biri kabul edilen “Huzur” 1948 yılında Cumhuriyet gazetesi tarafından tefrika edilmiş ve kitap olarak 1949 yılında yayımlanmıştır. Çok katmanlı, farklı

okumalara açık bir roman olan “Huzur”, romanın ana karakteri Mümtaz’ın ve onun hayatında yer etmiş İhsan, Nuran ve Suat’ın hikâyesini onların adlarına ayrılmış dört bölümle anlatmaktadır.

Yirmi dört saatlik bir zaman dilimine kurulan roman, ikinci dünya savaşının patlak vermek üzere olduğu 1938 yılında geçmektedir. Savaşın ilanından hemen önce başlayıp yine savaş ilan edilmeden önce biten roman, Mümtaz ile Nuran aşkı ve bu aşkı tehdit eden üçüncü bir kişinin –Suad- varlığıyla bir aşk romanı olarak okunabileceği gibi musikiye, mimariye, tarihe, doğaya yönelttiği bakışla bir sanat romanı olarak da okunabilir.

Huzur ve huzursuzluk ekseninde dönen romanın birinci bölümünde doktora çalışmasını bitirmiş, yirmi sekiz yaşında genç bir akademisyen olan Mümtaz’ın ‘ağabey’ diye hitap ettiği, zatürreeden hasta yatan amcaoğlu İhsan için hastabakıcı bulmak üzere yola çıkışı anlatılır. İstanbul sokaklarında Nuran’ın anılarının eşliğinde dolaşırken karşılaştığı nesnelere ve imgeler üzerinden hareketle çocukluk yıllarına tanıklık ettiğimiz Mümtaz, on bir yaşında babasını, hemen ardından annesini kaybetmiş, bir süre İzmir’de akrabalarının yanında kaldıktan sonra İstanbul’a amcaoğlu İhsan’ın yanına yerleşmiş ve burada yetişmiştir.

Yurt dışından henüz dönmüş olan ve Galatasaray Lisesi’nde tarih dersleri veren İhsan ve karısı Macide’nin şefkati ve sıcaklığının Mümtaz’ın üzerindeki derin ve olumlu etkilerine vurgu yapılan bu bölümde, ayrıca patlak üzere olan ikinci dünya savaşının insanlar üzerindeki boğucu, gergin etkisine ve Mümtaz’ın âşık olduğu Nuran’dan ayrıldığı bilgisine de değinilir.

Mümtaz ve Nuran’ın aşkının iki yıl geriye dönüşle anlatıldığı ikinci bölüm, aşk eşliğinde doğa ve sanatın da odağa alındığı bir bölümdür. Bu kısımda Mümtaz’ın Nuran’la bir Mayıs sabahı ada vapurunda tanışması ve başlayan aşk hikâyeleri anlatılır. Edebiyat Fakültesinde asistan olan Mümtaz’la kendisini aldatan eşinden bir yıl önce boşanan Nuran, vapurdaki ortak akrabaları Sabih Bey ve eşi Adile Hanım sayesinde tanışır. Mümtaz o gün ilk defa gördüğü Nuran’a derin bir aşkla bağlanır. Geçmişe ve sanat eserlerine tutkun olan Mümtaz, Nuran’la birlikte zaman zaman Boğazda ve İstanbul’un çeşitli semtlerinde dolaşır. Genel olarak huzurlu bir atmosferde verilen ikinci bölüm, romanımıza patolojik ruhsal dünyasıyla konuk olacak Suad’ın sahneye çıkması ve Nuran’a ilan-ı aşk edip huzurlu havayı bozmasıyla son bulur.

Romanda huzursuzluğu temsil eden Suad’ın intiharı üzerine kurulu, bir yıllık geriye dönüşle anlatılan üçüncü bölüm, Mümtaz ve Nuran’ın ilişkilerinin giderek

dağılmaya sürüklendiği sürecin de anlatımıdır. Her türlü sorumluluk duygusunu reddeden Suad, Macide'nin uzak akrabası, Nuran'ın ise üniversiteden arkadaşıdır ve genç kadına âşıktır. Allah'ın varlığına inanmayan ve bu nedenle hiçlik duygusunun sınırlarında dolaşan Suad'ın intihar etmesiyle birlikte Nuran'ın verdiği karar üzerine tamamen ayrılırlar. İntiharın dışında, Mümtaz'a zevkle eşlik ettiği geziler, zamanla Nuran için sıkıcı bir hal alır çünkü Mümtaz sadece eski yaşamlardan, eserlerden ve o dönemde yaşayan insanlardan bahsetmektedir. Hem zamanla ortaya çıkan görüş ayrılığı hem de kızı Fatma'nın Mümtaz'ı istememesi, bu uğurda geçirdiği sinir krizi ve bayılmalar Nuran'ın ayrılık kararı vermesine neden olur.

Romanın “Mümtaz” adlı dördüncü bölümünde ise hikâye başladığı zamana, bir yıl sonraya döner. Nuran'la Mümtaz'ın ayrılıklarının üzerinden bir yıl geçmiştir. Mümtaz'ın kendi hafızasında çıktığı yolculuk yakın geçmişiyile hesaplaşmasına dönüşmüş, zihni ve ruhu bu gerilimi taşımaktan yorgun düşmüştür. İclal ve Muazzez'e rastlayan Mümtaz, Nuran'ın Fahir'le barışıp İzmir'e gideceğini öğrenmiş, aldığı haberin darbesiyle sarsılmıştır. Bu bölümde İhsan'ın hastalığı epeyce ağırlaşmış, savaş çıkacağı söylentileri de kentte giderek artmıştır. Romanın finalinde iç hesaplaşmanın doruk noktasına ulaştığı an, savaşın başladığının duyurulduğu ve Mümtaz'ın akli dengesini iyiden iyiye yitirdiği anla iç içe geçer. Roman, ona adını veren şeyin; ‘huzur’un başından beri hissedilen eksikliğini bu kez en güçlü biçimde vurgulayarak son bulur.

2.1.1. Depresif Bir Karakter Olarak Mümtaz

Çoğunlukla Mümtaz'ın bakış açısıyla anlatılan romanın huzursuzlukları, buhranları ve açmazlarıyla ön planda olan karakterleri Mümtaz ve Suad, depresif kişilik yapılarıyla incelememizin odağında yer alacak iki önemli roman şahsiyetidir. İnsan yaşamını etkileyen tüm sorunları bireyin çocukluğuna dayandıran psikanalitik öğretiden hareketle ilk olarak Mümtaz'ın ruhsal devinimini çözümlenmeye çalışacağız.

Romanın ilk bölümünde bir yıldır seviştiği kadının, kocasıyla barışarak yeniden evleneceğini öğrenmesi ve onunla birleşememenin derin kederiyle boğuştuğuna tanıklık ettiğimiz Mümtaz'ın, aşk acısına bakışımızı çevirmeden önce psikolojisini tüm boyutlarıyla anlamlandırabilmemiz için kadrağı onun fırtınalı çocukluk yıllarına ayarlamalıyız.

Henüz çocukken anne ve babasının apansız ölümü Mümtaz'ın psikolojisini ve davranışlarının altında yatan nedenleri anlamamız için önemli bir veri sağlamaktadır.

Zira kişinin yaşadığı ilk depresif episodlar olumsuz yaşam olayları ile ilişkilidir. Anne – baba ölümü hiç kuşkusuz her çocukta ruhsal bir parçalanma yaratır. Eğer ölüm aniden ve örseleyici bir şekilde meydana gelmişse bu tür travmatik olaylar çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde önemli rol oynar. Örneğin; olumsuz yaşam olaylarına maruz kalan çocuk ve ergenlerde, depresyon görülme riski artar çünkü “Anne – babadan birinin veya ikisinin birden ölümü yaşam olayları içerisinde en önemlilerindedir” (Ercan, 2004, s. 45).

Ruh sağlığı uzmanlarına göre, insan erken yaşta bir kayıp yaşarsa hayatla ilgili düşüncesi ve bakış açısı bu olaylardan etkilenir. Kişi, “sevdiğim, önem verdiğim şeyleri geri dönmeyecek bir şekilde kaybedebilirim, ileride böyle bir şey başıma gelebilir” duygusu yaşar ve bu durum onun hayata bakış tarzını etkiler. Sevdiği her şeyin elinden kayıp gideceği duygusunun Mümtaz’ı ele geçirip onu tüm ilişkilerinde ve daha önemlisi hayat mücadelesinde ne denli edilgin bir yapıya sürüklediğini ileride tartışacağız. Yaşamdaki ilk yenilgisini milli mücadele yıllarında Anadolu’da babasını ve annesini kaybederek alan Mümtaz’ın babasının, yanı başında öldürülmesi, hemen ardından birkaç hafta içinde göç yolunda hastalanan annesini kaybetmesi yetişkin dönem yaşamında “İçini burğu gibi delen bir yığın hatıra...” (Tanpınar, 1997, s. 71) olarak yer bulur. Her çocuk gibi ilk sevi nesnesi olarak gördüğü annesinin ölümü tıpkı babasının kaybı gibi ömür boyu ardında dolduramadığı bir boşluk yaratır ve Mümtaz “bir faciayı bir roman gibi ve tesiri daima taze kalacak bir yaşta” (Tanpınar, 1997, s. 49) yaşadığı için depresyona meyilli bir benlik yapısı geliştirir: “Genel olarak kişinin depresyona eğilimli olmasında etkenlerden bir tanesi ebeveyn kaybıdır” (Türkçapar, 2009, s. 196).

Freud 1915 yılında yayımladığı “Yas ve Melankoli” adlı makalesinde yasin her zaman sevilen bir insanın ya da insanın yerini alan soyut bir kavramın kaybına tepki olduğunu belirterek her iki duygunun kolaylıkla yer değiştirebileceğine ve yasin melankoliye göre daha yumuşak bir duygu olduğuna vurgu yapmıştır. Bu değini, Mümtaz’ın duygu analizinde bizim için önemli bir veridir:

Klinik tablolar, yas ve melankoli arasındaki bağı (Correlation) doğrular gözükmemektedir ve dahası çevresel etkilerden kaynaklanan nedenler, her iki durum için ayırdı mümkün olmayacak derecede benzerlik sergilemektedir. Yas, sevilen bir yakının veya ülke, özgürlük, bir ideal gibi düşünsel-soyut bazı değerlerin kaybına karşı gelişen bir reaksiyondur. Yasa neden olan olayların benzerleri, bazı insanlarda, bizde patolojik bir dispoziyon şüphesi doğuracak şekilde melankoliye neden olurlar. Yas içinde her ne kadar yaşama karşı takınılan tutumda büyük bir değişiklik ortaya çıksa da bu değişikliğin bize hiçbir zaman patolojik ve tıbbi

tedavilik bir durummuş gibi gözükmemesi çok önemli bir izlenimdir. Biz belirli bir zaman içinde bu durumun üstesinden gelineceğine inanır ve herhangi bir müdahaleyi faydasız hatta zararlı görürüz (Freud, 1917, Akt. Uslu, Berksun, 1993, s. 98).

Anne ve babasının ölümüyle yas sürecine giren hatta bu duygunun zaman zaman travmatik bir yaşantıya dönüşerek çocukluğunda “Çok karanlık, çok siyah, sessiz bir yer istiyordu. Tıpkı annesinin mezarı gibi bir yer. Kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmediği, o billur sazların insan talihiyle alay etmediği, arıların hayattan ve güneşten kırılmış ayna gibi insana batan berrak çılgınlarla gülüp konuşmadıkları bir yer...” (Tanpınar, 1997, s. 43) arzusunu sık sık duymasına yol açan Mümtaz, Freud’un savunusundan hareketle melankoli yaşamaz.

Yaşadığı acı deneyim, zaman zaman dış dünyaya karşı ilgisinin kesilmesine, aktivitelerinin azalmasına, kendini kınama, yerme gibi duygulara kapılmasına neden olsa da –ki bu duygular yas ve melankolide ortaktır- melankoliden ziyade travmatize olmuş bir yas süreci yaşamaktadır. Beklenmedik bir anda, beklenmedik bir şekilde yaşanan kayıp, yas sürecini olumsuz etkileyebilir zira “Ani ölümler travmatik yas için risk etkenidir” (Sorgun, 2012, s. 65). Birçok belirtisi benzerlik gösteren melankoli ile yası birbirinden ayıran en önemli öge, kendine saygıda azalma halidir. Mümtaz da rastlamadığımız bu hal, yaşamın ona sağladığı pozitif ayrımcılıkla gerçekleşmiştir.

Kan, ölüm, gurbet ve yalnızlıkla şekillenen yaşamında ona kaçınılmaz yoksunlukları dayanılır kılan amcaoğlu İhsan ve karısı Macide’nin varlığı olur. Sert bir şekilde uğradığı yoksunluk İhsan ve Macide’nin sevgisiyle dengelenir. Böylelikle travmatik yas sürecinin melankoliye dönüşmesinin önündeki engel, onların şefkat içeren ilişki tutumları olur. Bu da Freud’un tanımladığı etrafı kırıp geçiren matemden (melankoli) sıyrılıp görece daha hafif ama hüznü belirgin bir yas süreci yaşamasına olanak tanır. Bu sürece kişinin hikâyesi ve duygusal yapısı da etki eder: Anne – baba kaybindan sonra İhsan ve Macide’nin onu sarmalaması hikâyesinin derin çatlaklarla büyümesine engeldir. Hissettiği yalnızlığı, terk edilmişliği ve cezalandırılmışlığı bir miktar onarmaları, iç dünyasında ağırlığını koruyan yas duygusunun zaman içinde çözümlenmesine olanak tanır. Böylelikle uygun yas tutma evresi, sonunda gerçekliği kabullenmeyi ve hayatla bağları yeniden güçlendirmeyi gerekli kılar:

Normal yasta nesne yitimi ile baş edilir ve bu sürede egonun tüm enerjisi tüketilir. (...) Libidonun yitik nesne ile bağlantısını gösteren her bir anı ve beklenti, insanı, nesnenin artık var olmadığı gerçeği ile yüzleştirir ve ego aynı kaderi paylaşır

paylaşmayacağı sorusu ile karşı karşıya geldiğinde sağ kalmış olmaktan sağladığı narsistik doyumun etkisi ile kendini yitirilmiş nesneden ayırmaya razı olur. Bu ayrılma işi o denli yavaş ve aşamalıdır ki, bittiğinde açığa çıkan enerjide dağılıp gitmiştir (Freud, 1917, Akt. Uslu, Berksun, 1993, s. 102).

Mümtaz'ın zihni, kaybettiği anne ve babası ile ilgili yoğun bir meşguliyet halindeyken –bu durum, yas sürecinde doğal bir tepkidir- diğer yandan yaşadığı ayrılık sonrası İstanbul'da akrabalarının yanında başlayacağı yeni hayat, iç çatışmalarının etkisi, kolay kırılabilir ve endişeli ruh haliyle bir başka boyutta meşgul olmaktadır:

Ne olacaktı? Bunu bilmiyordu. İstanbul'a gidecekti; fakat kimin yanına? Nasıl karşılayacaklardı? Annesini, babasını bir daha görmeyecekti. Fakat bu acıya şimdi tek başına kalmış insanın biçareliği de karışıyordu. İçinde müthiş bir ağlamak arzusu vardı. Bununla beraber ağlamak istemiyordu (Tanpınar, 1997, s. 42).

Ebeveynlerin yardımı ve ilgisi olmadan çocuğun depresyon etkenleriyle mücadelesi zordur çünkü çocukların psikolojik dengeyi koruyabilmek için ebeveynlere ihtiyaç duydukları kaçınılmaz bir gerçektir. Yaşama olan bağlarını yitirdiği dönemde, olgun, okumuş, kültürlü bir adam olan İhsan ile baba ihtiyacını bir nevi karşılayan Mümtaz'ın acılarının dindirilmesinde İhsan ve eşi Macide önemli pay sahibidir:

Mümtaz'ın hayatında İhsan'la karısının çok büyük bir yeri vardır. Babasının ve annesinin birkaç hafta ara ile ölümünden sonra onu amcasının oğlu büyütmişti. Macide ve İhsan, İhsan ve Macide. Nuran'ı tanıyana kadar hayatı hemen hemen bu ikisinin arasında geçmişti. İhsan onun hem babası, hem hocası idi. (...)Macide ise, kadın şefkatine ve güzelliğin terbiyesine en muhtaç olduğu zamanda onun hayatına girmişti. Onu düşünürken Mümtaz, benim çocukluğumun bir kısmı bir bahar dalı altında geçti, derdi. Hakikatte de böyle idi (Tanpınar, 1997, s. 25).

Macide yaşamına girene kadar “Her şeye küskün, etrafa kapalı, gökten yalnız felâket bekleyen ve bunda da haklı bir mahlûk olan” (Tanpınar, 1997, s. 25), küçücük ömründe manasını dahi kavrayamadığı kederler içinde günlerini geçiren Mümtaz, Macide'nin eve gelişi ile birlikte “iyileşmiş, yüzünü güneşe çevirmişti” (Tanpınar, 1997, s. 25). Mümtaz'ın erken yaşta kaybettiği doyum ve memnuniyet hissini ona yaşatan Macide'nin varlığı önemlidir çünkü ben ile öteki arasındaki ilişkinin niteliği, ben'in yapılanmasındaki en önemli faktördür. Eğer ben iyi nesne üzerindeki hissiyatlarını sağlamlaştırabilirse yıkıcı itkiler gücünü yitirmeye başlar. Yapıcı itkilerin kuvveti de iyi nesneyle kurulan özdeşim oranında artar. Bundan dolayıdır ki annesinin yokluğu, hayat boyu içinde “çöreklenen yedi başlı ejder hüznü” (Tanpınar, 1997, s. 41)

olarak kalsa da Mümtaz, Macide'ye karşı hep şükran ve minnet hisleriyle doludur. Çocuk yaşta art arda anne ve babayı kaybetmek onda yıkıcı güçlerin harekete geçmesine neden olabileceken daha mülayim ve akli başında biri olmuştur ve bunda İhsan ile eşi Macide'nin payı büyüktür. İyi nesneden görülen güven, kişinin kendisi ile barışık olmasını, yaşamdan zevk alıp sevgiyle yaşama tutunabilmesini sağlar.

Tatil günlerinde yatılı okuldan Mümtaz'ı alıp saatlerce gezdiren, onun için alışveriş yapan, yatılı okula döneceği zaman çantasını hazırlayıp onu giydiren Macide, bir anne ve kardeşten öte Mümtaz'ın gözünde varlığı her şeyi değiştiren ve her şeye dost eden koruyucu bir melek, “etrafındaki her şeye kendi içindeki saadet duygusunu geçiren” (Tanpınar, 1997, s. 44) bir varlıktır. Mümtaz'ın en büyük şansı yerini güvenli ilişki kurabileceği bir bakıcının alması olmuştur. Böylesi tamir edici ilişkinin yokluğu depresif belirtiler, kronik endişe, hırçınlık, huysuzluk halinin yerleşmesine neden olur. “Çocuklardaki depresyonun nedeni sıklıkla ailedeki sorunlarla bağlantılıdır. Aile içinde yaşanan çatışmalar, ihmal, istismar, şiddet, hastalıklar ve yas gibi durumlar çocuklarda ortaya çıkan depresyonun nedenleri arasında yer alan en önemli etkenlerdir” (Kılıç, 2011, s. 37).

İdeal kendilik algısının tekrar yaratılması, kendine güvenin ve tutkuların yeniden kazanılması için gerekli olan koşullar İhsan ve Macide tarafından yaratılıp büyük ölçüde başarılı olursa da çocukluğunda maruz kaldığı travma (babasının bir Rum işgalcisi tarafından anlamlandıramadığı bir şekilde ve üstelik yanı başında öldürülmesi ve mezarının kazılmasına şahit olması) hayatı boyunca alttan alta peşini bırakmaz. “Mümtaz bu sahneyi hiç unutmadı. Annesi yukarıda hep ölünün üstünde ağlıyordu. Kendisi bahçe kapısının bir kanadına yapışmış, büyülenmiş gibi orada ağacın dibinde çalışanlara bakıyordu. (...) Mümtaz daha fazla dayanamadı, eli birdenbire tutunduğu kapının kanadında gevşedi ve yere yıkıldı” (Tanpınar, 1997, s. 27).

Annesinin ölümü üzerine eve gelen insanların acayip baş sallamaları, kendisini arkasından takip ettiğini sandığı, adeta omuzlarında yakıcı bir şey gibi duyduğu uzun bakışlar, kendisini onlara bir yük gibi hissettirirken herkesinkinden farklı bir talihi olduğunun da altını çizer. Her şeye karşı garip bir tikslenme içindedir. Çocukluğunda bir travmaya maruz kalan yetişkin, güvenli bir ortamda yaşamaya devam etse bile geçmişin etkisinden kurtulması zor olabilir, günlük yaşam rutini içinde baskılasa bile ilk çocukluk izlenimleri ve deneyimlerinin büyük rol oynadığı rüyalarda, bu etkilerin ortaya çıkmasının önüne geçemez:

(...)Hala rüyalarında o günleri yaşıyor, sık sık onların ızdırabıyla uykusundan silkinerek, ter içinde uyanıyordu. İlk bayılmada gördüğü hayal, bütün o top, kazma kürek sesleri, annesinin çığlıkları ve konuşmalar arasında babasının billür lambayı yakmaya çalışması, bir leit-motif gibi bu rüyaları dolaşıyordu (Tanpınar, 1997, s. 48).

Çocukluktaki kayıpların travmasını –yazarın ifadesiyle cenneti ve cehennemi- içinde taşıyarak büyüyen Mümtaz, -“Yoksunlukları her çocuk, kendi yapısına göre, özellikle Ben’inin gücüne göre hisseder” (Corman, 1996, s. 97)- günlük olayların ardında sıkıntılarını ve tahammülsüz ıstırap tabakasını zaman zaman unutsa bile en küçük depresyonda bu duygular “iki başlı yılan gibi içinde uyanıp garip bir şekilde benliğini sarar” (Tanpınar, 1997, s. 48). Ancak Mümtaz tüm bu olumsuz yaşam deneyimlerine rağmen bir diğer depresif karakter Suad gibi Tanrı’ya ve kadere isyan etmez. Çünkü “insan için ihtimallerin cetvelinde mağlubiyet de vardır” (Tanpınar, 1997). Çelişkileri, tereddütleri, gerilimleri ve açmazlarında, kayıp duygusu, yaşadıkları şehri terk etmeleri ve yolda deneyimlediklerinin etkisi büyüktür: “Çocukluk depresyonunun tortusu, mağlubiyet ihtimalinin erken yaşta edinilmiş bilgisidir” (Kılıç, 2011, s. 38). Babasının ölümüne, mezarının kazılmasına, annesinin yas sürecine ve hastalığına tanıklık eden Mümtaz, yaşamın herhangi bir anında geçmişten gelen bir görüntünün onu yakalamasına mani olamaz bu nedenle biraz mahzun, yalnız ve savunmasız bir çocuktur:

Birdenbire babasını olduğu gibi karşısında gördü ve bu hayal ona bir daha onu göremeyeceğini, sonuna kadar onun varlığından uzak kalacağını, bir insanı bir daha görememenin sesini, bir daha işitmemenin, bir daha hayatına girmemenin keskin ve yenilmez acısıyla ona hatırlattı (Tanpınar, 1997, S. 32).

Bu keskin ve üstesinden gelinemeyen acı, ‘ben’ini hayata karşı hassas ve kırılğan bir hale sokar. “Çocuklar yaralandıklarında, yara yerinde oluşan skar genelde yaşam boyu kalır. Bu “iz bırakma” olgusu, çocuk depresyonu ile ilgili olarak bilimsel çalışmaların görece yeni keşfettiği bir olgudur” (Kılıç, 2011, s. 38).

Gönül bağı kurduğu İhsan’ın rahatsızlığına doktorun zatürree teşhisi koyması, kaybetme korkusunu yeniden yaşayan Mümtaz’ı çok sarsar ve üzer. Bu endişe ve korku onun da farkında olduğu üzere çocuk yaşta oluşmuş, içine çöreklenen bir yılan, kökü kalbinde bir ağaç gibi varlığını yaşam boyu hep duyurmuştur. O, İhsan’ın rahatsızlığının getirdiği stresli durumu geçmişteki olumsuz duygulanımlar eşliğinde yaşar:

Çocukluk döneminin izleyen yıllarında travmatik yaşantılar çocuğun ruhsal yapısının yaşantılamaya, anlamlandırma ve sindirmeye, aşmaya hazır olmadığı durumlarda gerçekleşir: Cinsel taciz ve ayartılma, ebeveyn ya da yakın ölümü, ağır bedensel ve ruhsal hastalıklar, ölüm tehlikesiyle karşılaşma vb. organizmada gerçekleşen ve birçok duygusal ve bedensel huzursuzluğun yaşandığı bu yoğun yüklenmeler travma belleğinde yoğun izler oluşturur ve yineleme korkusu ile sürekli bir tetikte olma hali ve kaçınma davranışları etkinleşir (Eğrilmez, 2012, s. 11).

Roman boyunca huzuru ararken huzursuzluğun çemberinden kurtulamayan, hiçbir işte –aşk ilişkisi de dâhil- sonuca varamayan Mümtaz’ın, ebeveyn kaybını dolaylı olarak her şeye yansıttığını gözlemleriz: “Ebeveynleri hayatta olan yetişkinlerle karşılaştırıldığında, ebeveynini kaybeden yetişkinlerde ruhsal sıkıntı semptomlarında belirgin bir artış olduğu görülür...” (Umberson, 2011, s. 36).

Aşk ilişkisinde bir sonuca varamadığını söylediğimiz Mümtaz, annesinin eksikliğinden kaynaklanan boşluk duygusunun etkisi altında seçtiği Nuran’a büyük anlamlar atfetse de onu genç kadına gerçek bir bağlılıktan alıkoyan yeniden yaralanma olasılığıdır. Arzuyu ve ölümü, aşkı ve kaybı yaşadığı travmalardan sonra birlikte düşünme eğiliminde olan Mümtaz, kendisini bununla baş edebilecek denli yeterli hissetmez. Yaşamda eylemden çok düşünmeye yatkın silik bir karakterdir çünkü. Çocukluk dönemi travması onun ürkek, korku ve endişeleriyle boğuşan, her şeyden kaçınan bir birey olmasına neden olmuştur. Yaşamı boyunca az etkinlikte bulunmasının en önemli sebebi depresif kişiliğe sahip olmasıdır. “Depresif hastanın az etkinlikte bulunmasının altında yatan bilişsel etken olumsuz öngörüleridir. Bu olumsuz öngörüler özellikle bir şeye başlama konusunda kişiyi engeller” (Türkçapar, 2009, s. 139).

Sahip olduğu bir şeyi her an kaybetme korkusu Mümtaz’ın karakterinin en temel özelliklerinden biridir. Nuran’ın ilgisine ve aşkına en yoğun biçimde sahip olduğu anda bile onu kaybedeceği korkusuyla yaşar. Yaşamdaki ilk arzu ve aşk nesnesi ile doyuma ulaşmayan ilişki, Mümtaz’ın karşı cinsle olan münasebeti her an kaybetme kaygısıyla yaşamasına sebeptir. “Onun iç benliğini, o sular altında uyuyan, fakat her şeyi idare eden kesif tabakayı biraz da bu korku yapardı... Gökten yalnız felaket bekleyen bir mahlûktu” (Tanpınar, 1997, s. 116). Bu nedenle Nuran hiçbir zaman tam anlamıyla sahip olamadığı, her an kaybetme kaygısıyla yaşadığı, hep imkânsız bir ideal olmuştur. Çocukluğundan taşıdığı bu hazin miras, kırılğan ve yenik ruh hali, ona her sevdiği şeyi kendisinden çok uzakta, erişilmez bir âlemde düşünmek itiyadını vermiştir. Oysa sağlıklı bir ruhsal gelişim geçmişin bir ölçüde terk edilmesini gerekli kılar.

Aşkın Mümtaz'ın yaşamında ölümle, yok oluşla özdeşleştiği ilk deneyimine değinmemek Mümtaz'ın Nuran'la kurduğu ilişkiyi tam manasıyla kavramaya engeldir: Annesiyle birlikte ateşe verilen şehirden kaçmak üzere şehir halkının oluşturduğu bir kabileyle yola çıktıktan sonra konakladıkları yerde genç bir kızla koyun koyuna yatmak zorunda kalması küçük yaşta olan Mümtaz'ın kadın bedenine dair ilk cinsel deneyimini oluşturur. Henüz on bir yaşındadır. Düşle gerçeğin iç içe geçtiği bir atmosferde bu tensel temasın üzerine kısa bir süre önce ölmüş olan babasının imgesi düşmektedir. Yaşadığı haz, kadın bedenine dair duyduğu şehvet, suçluluk duygusuyla gölgelenir:

İçinde büyük bir günah işlemiş duygusu vardı; kendisini bilmediği şeylerden mücrim sayıyordu. Belki de o anda sormuş olsalar, babamın ölümüne ben sebep oldum, derdi. Bu korkunç bir duygu idi. Kendisini son derecede sefil buluyordu. Bu garip ruh hali Mümtaz'da senelerce devam edecek, her adım atışında ayağına takılacaktır... Rüyalarının bir tarafını dolduran hayaller, o garip tereddütleri, korkuları, hayatının zenginliğini ve ıstırabını yapan bir yığın ruh hali hep bu ikiz tesadüfe bağlıdır (Tanpınar, 1997, s. 33)

Bu deneyim onun Nuran'la ilişkisinin hamurunu oluşturur. Aşkı ve kaybı birlikte düşünme eğiliminde olan, zihin dünyasını yaşamla ölüm, denemekle yenilgi döngüsünün oluşturduğu Mümtaz, Nuran'ın ilgisine ve aşkına en yoğun biçimde sahip olduğu anda bile bir biçimde onu kaybedeceği düşüncesiyle yaşar. Yaşamla ölüm, denemekle yenilgi onun zihin dünyasını kurmuştur.

Romantik bir hayal dünyasına ve duyuşa sahip olan ve sürekli geçmişe bağlı yaşayan Mümtaz, Nuran'la birlikte soluk aldığı duyumsar. En büyük isteği Şeyh Galip'in biyografisini yazmak olan kahramanımız, bir eser ortaya koymak idealinden vazgeçerek Nuran'a yönelir. Nuran'ın aşkı onun için sadece basit bir tecrübe değil, hayatının büyük bir parçasıdır. Onu geçmişten ve yarından 'şimdi'ye çeken, kısa bir süreliğine de olsa 'anı' yaşatan genç kadının varlığıdır. Dış dünyayı ve gerçekliği romantik bir gözle gören Mümtaz, Nuran'la birlikte gerçek dünya ile ilişki kurar. "Bir sene boyunca dünya ile arasında en güzel köprüyü kurmuştur" (Tanpınar, 1997, s. 450).

Kızı Fatma'nın kendisini Mümtaz'dan kıskanması üzerine sinir krizleri geçirip sıklıkla hastalanması, mutluluklarını kıskanan Suad'ın intiharı, Nuran'ın Mümtaz'ı terk edip İzmir'e eski eşinin yanına yerleşmesine neden olur. "Sevmekten bahseden kitap dahi okuyamam sanıyorum" (Tanpınar, 1997, s. 399) sözleriyle Suad'ın intiharının üzerindeki sarsıcı etkisini vurgulayan Nuran'ın, Mümtaz'la yoluna devam edememesinin bir diğer nedeni de Suad'ın ölü yüzündeki korkunç tebessümün her yerde

kendisini takip etmesi ve onu aşktan iğrendirmesidir. Genç kadın aşkı artık gereksiz ve gülünç bulmaya başlamıştır. Mümtaz'a yazdığı mektupta "Ne yapalım Mümtaz; kader istemiyor! Aramızda bir ölü var. Bundan sonra beni bekleme artık! Her şey bitmiştir" (Tanpınar, 1997, s. 398) der.

Kendisinden, insanlardan ve dünyadan nefret eden Suat'ın ölümüne birlikte şahit olmalarına rağmen Mümtaz, Nuran'ın kendisinden uzaklaşmasını bir türlü kabul edemez. Zaman zaman bir ölüden –Suad'dan- bile kıskanır Nuran'ı. Ancak Mümtaz da evinde kendini asan Suad'ı unutamaz. Onun ölümünden sonra geceleri karışık rüyalar görmeye hemen hemen hep Suad'la boğuşmaya başlar.

Hayatı boyunca yazmak istediği kitabı bitiremeyeceğini inandığı gibi içten içe Nuran'la birleşemeyeceklerini, onunla aşkın sürekli olmayacağını, bir biçimde ayrılacaklarını ta başından beri sezen Mümtaz, Nuran'ın hayatından çıkmasıyla birlikte 'şimdi'yle bağlarını tamamen koparır ve depresyona girer. Mutsuzdur. Terk edilmiş olmak, akşama kadar kendinden uzak, biçare, yorgunluktan bile habersiz yürümesine neden olur. Onun için İstanbul'da artık korkunç bir hayat başlar. Adım adım Nuran'ı takip eder gibi yaşar fakat onun bulunduğu yere yaklaşamaz. Nadir karşılaşmalarında ise Nuran'ın rahat dostluğuna cevap veremez, şaşkın, asabi, bazen delice kıskanç, bazen ölesiye hayran ruh haleti içinde genç kadını rahatsız eder. "Nuran'ın aşkı Mümtaz için bir dindi. Mümtaz, bu dinin tek abidi, mabedin en mukaddes yerini bekleyen ve ocağı daima uyanık tutan başrahibi, büyük mabûdenin sırrın yerini bulması için insanlar içinden seçtiği fâni idi" (Tanpınar, 1997, s. 200). Yaşadıklarının etkisiyle her şey anlamını ve önemini kaybeder böylece ağır bir bunalım içine düşer. "Nuran'ın gitmesiyle zihni hayatı durmuş gibiydi. Sanki genç kadın bu mazi rüyasının bütün canlı ve güzel taraflarını beraberinde götürmüş, yerinde tıpkı Mümtaz'ın hayatı gibi bir kül yığını kalmıştı" (Tanpınar, 1997, s. 401).

Romanın son bölümü, boğucu atmosferin kendini iyiden iyiye hissettirdiği, Mümtaz'daki düş kırıklığı ve yenilgi hissini doruk noktasına ulaştığı dilimdir. Kendini yoğun bir biçimde eleştiren Mümtaz, bu yönüyle Suad'la özdeşleşir. Suad hiçbir zaman Mümtaz'ı beğenmemiş, onun görüşlerini, olaylara, durumlara, hayata yaklaşımını gülünç bularak sürekli alay etmiştir. Bu durumun ve yaşadığı bunalımın etkisiyle kafasında bir saplantı haline getirdiği Suad, aynı zamanda Mümtaz'ın hesap vermesi gereken bir kişiye dönüşür.

Kendini "uyanırken rüya gören" adam olarak tanımlasa da İhsan'ın ilaçlarını eczaneden aldıktan sonra eve dönerken geçirdiği buhranın etkisiyle, artık hayatta

olmayan Suad'ın yanı başında yürüdüğünü görmeye başlaması uyanırken rüya görmekten daha farklı bir patolojiye işaret eder. Nuran'ı kaybettikten sonra hayatın katı gerçekliğinin farkına varması ve Suad'ın intiharının yarattığı ruhsal parçalanma onu akli dengesini yitirme noktasına taşır. Aradığı şey 'huzur'dur ve onu bulamayacağının bilincindedir. İç sıkıntısı onu kendi varlığından şüphe etme noktasına kadar götürür: "Yoksa yaşamıyor muydum? Yoksa dünyadan ayrıldım mı? Belki de dünya beni bıraktı. Niçin olmasın? Bir kabı herhangi bir mayiın boşaltması gibi... (...) Yoksa kendi kontrolüm altında iken çıldırıyor muyum? Böyle göz göre göre" (Tanpınar, 1997, s. 461 – 463). İntihar ettikten sonra Mümtaz'ın içinde adeta ikinci benliği olarak yaşamaya başlayan Suad'ın acımasızca yaptığı eleştirilere karşı yol boyunca kendini savunmaya çalışsa da bu eleştiriler ve roman boyunca hafızasında yaptığı yolculuk giderek güçsüzleştirmiştir onu.

Berna Moran, Mümtaz'daki Suad saplantısının aslında ölüm saplantısının ta kendisi olduğunu söyler: "İntihar eden Suad, onun davranışlarını yargılayan ve kurtuluşunu ölümden arayan "öteki ben"ini ya da bir çeşit bilinçaltını temsil etmektedir" (Moran, 1997, s. 220). Moran böylece Mümtaz'ın Suad'ı son derece güzelleşmiş bulmasının, Nuran'dan çok onu düşünmesinin ancak bu şekilde açıklanabileceğini savunur. Suad gerçekte ne küçük hesaplar peşinde olduğunu Mümtaz'ın yüzüne vurduktan sonra, onu bütün sorunlarından kurtararak alıp birlikte götürmek ister:

-Gel... Hem onu çağırıyor, hem de kan dondurucu bir gülüşle gülüyordu.
Mümtaz: '—Bari gülme! n olur, gülmekten vazgeç.' diye yalvardı.
—Nasıl gülmiyeyim? Her şeyi o kadar kendi hadlerine indirmiş, o kadar kendine benzetmişsin ki... O kadar küçücük varlığıyla, onun hesaplarına bağlısın ki. Sonra o yaşama iptilân, ölçülü merhametin, küçük ıstırapların, ümitlerin, o kaçışlar, tapınmalar...
Mümtaz kollarını sarkıttı.
—Zalim olma Suad, dedi çok ıstırap çektim.
Suad tekrar o geniş kahkahayla gülmeye başladı.
—Peki, öyle ise haydi gel, seni kurtarayım.
—Gelemem, yapacağım işler var.
—Hiçbir şey yapamazsın! Benimle gel. Hepsinden kurtulursun. Bunlar senin taşıyamayacağın yükler...
Mümtaz yolun ortasında bir daha durdu ve Suad'a baktı:
—Hayır, dedi. Ben yükümün derecesine yükselebilirim. Yükselsemezsem altında ezilmeye razıyım. Fakat seninle gelmem.
—Geleceksin!
—Hayır, alçaklık olur.
—Öyle ise kal mezbelende...

Suad kollarını açtı ve onun yüzüne şiddetle vurdu. Genç adam sendeleyerek yere düştü.

Kalktığı zaman yüzü, gözü kan içindeydi. İlaç şişeleri avucunda kırılmıştı. Bununla beraber yüzünde garip, çok ince bir tebessüm vardı (Tanpınar, 1997, s. 470 – 471).

Huzur romanında belirti ve bulgular bakımından depresyonda olduğunu ve bunun temellerinin çocukluk döneminde yaşadığı travmatik olaylardan kaynaklandığını tespit ettiğimiz Mümtaz, her ne kadar akrabaları tarafından sevgi ve şefkatle kabul görmüş olsa da geçirdiği duygusal evreler nedeniyle stresle baş edebilecek yeterli donanıma sahip değildir. Romanın sonlarında gösterdiği ileri derecede huzursuzluk, çökkünlük, aşırı özeleştirme, uyuşukluk, yorgunluk ve bitkinlik belirtileri yaşamının depresyondan olumsuz bir biçimde etkilendiğini göstermektedir.

Zihin dünyasında birbirinden bağımsız kurguladığı zaman parçacıkları içinde yaşadığı iç hesaplaşmaları Mümtaz'ın ruhsal bütünlüğünü parçalamış, Nuran'ın da hayatından çıkmasıyla birlikte şimdiyle bağı kopan tamamen koparak aklını yitirmiştir.

Depresif Bir Karakter Olarak Suad

Romanda huzursuzluğu temsil eden önemli karakterlerden Suad'ın patolojik kişiliğinin tetikleyicisinin ne olduğunu, benliğin sağlıklı gelişimi için nelerden yoksun kaldığını tespit edebilmemiz için çocukluk dönemini deşmek, içgüdüler, dürtüler, çatışma ve karmaşalara ilişkin bastırılmış duygu ve düşüncelerini bilinç alanına çıkarmak gerekir.

Roman boyunca huzursuzluk yaymak, çevresini kaygılandırmak, korku salıp tedirgin etmek için elinden gelen çabayı göstermesi Suad'ı problemlili bir ruh hali içinde değerlendirmemizi gerekli kılar.

Çocukluk yılları ve yetiştiği ortamla ilgili herhangi bir verinin sunulmadığı romanda davranışlarının derinlerinde yatan anlamı keşfedebilmemiz için onun roman boyunca sergilediği tutumlara odaklanmamız gerekir. Duygularındaki ikilem, dengesizlik, tutarsızlık, davranışlarındaki saldırganlık, kendinden hoşnut olmama hali, insanlarla, nesnelere bozuk iletişim yapısı, ev, iş, arkadaş ortamında kurulamayan sağlıklı ilişkiler, onun aranan, ilgilenilen, sevilen iyi bir insan olmak yerine, niçin istenmeyen, ilgilenilmeyen, sevilmeyen, kötü, kırıcı, yıkıcı biri olduğunu anlamlandırmamızda önemli patolojik semptomlardır.

Depresyona yatkın bir benlik yapısına sahip olduğunu gözlediğimiz Suad'ın, kaygılı, karamsar, kötücül duygu durumu, çocukluktan beri içinde yaşadığı çevreden öğrendiği çaresizliklere ve bundan ötürü kendisine, geleceğine ve dış dünyaya karşı olumsuz biçimde geliştirdiği kavramlara bağlanabilir. Freud, davranışsal sapmaların çocukluk dönemiyle alakalı olduğunu ve bu durumun insanın kendini bulmasında büyük bir engel oluşturduğunu vurgular. Bir insanın sevgi, ilgi, değer gibi birincil ihtiyaçları karşılanmadan varoluşun / yaşamın gereklerini yerine getirmesi beklenirse kişi büyük bir açmazın / çatışmanın içine girer. Bu içsel çatışma zamanla depresyona ve olgun bir ben olamamanın getirdiği suçluluk duygusuna neden olur. “Depresyonların ortaya çıkmasında rol oynayan temel etken bizzat benliğin kendi içindeki gerilim ve çatışmadır. Bu gerilim derinde ve içte bulunan düzenden, sistemden kaynaklanır. Bu anlayış, bütün depresyonlarda suçluluk duygusunun belirgin olmasını açıklar” (Köknel, 1989, s. 189).

Büyüeyebilmek için gerçek bir sevgiye ve kabul görmeye ihtiyacı olan çocuk, bunları edinemezse yaşamda ‘anlamı’ kaybeder. “Benliğe dair bir düşünce, duygu veya izlenimin olduğu her yerde bir ‘öteki’ vardır” (Ardalı, Erten, 1999, s. 88). Bu ‘öteki’ eğer ebeveyn ise onunla kurulamayan duygudaşlık çocuğun ruh halini alt üst ederek ömür boyu izleri silinmeyecek bir hayal kırıklığı yaratır. Psikanalitik yaklaşım, bireyin, çevresini, geleceğini olumsuz biçimde görmesinde, değerlendirmesinde veya şekillendirmesinde ebeveynin tavrının önemli olduğunu vurgular. Zira insanın pek çok yaşantısına biçim ve rengini veren anne-babadır. Çocuk sağlıklı ruhsal örgütlenmeye sahip anne ve baba tarafından yetiştirilirse öz benliğine ve insanlara karşı daha sevecen ve anlayışlı olacaktır çünkü şefkatli bir anne – baba, çocuğun duygularını, düşüncelerini, davranışlarını olumlu yönde biçimlendirecektir. İyi bir nesneye çocukluğundan itibaren sahip görünmeme ve onunla özdeşlik kuramama kişinin kendilik duygusu kazanmasına engel olur.

Psikososyal gelişiminde faydalı olabilecek geri bildirimlerle büyümediği yetişkin dönem yaşamındaki tavır, çatışma ve zihinsel karmaşalarında gizli olan Suad, yaşadığı çaresizliğin yarattığı küskünlükle hem alaycı, her şeyle dalga geçen bir kimliğe kavuşur hem de en derinlerden gelen öfkeyle, nedensiz, zamansız etrafını kasıp kavurur. Sevilme ihtiyacı ile dolu, hayal kırıklıklarıyla karakterize yaşam, her şeye muhalif tavır geliştirmesine ve isyankâr bir kimlik edinmesine neden olur. Bu durum ödipal döneme marazi takılmayla da ilgilidir çünkü “Ödipsel döneme marazi takılmada her şeye boyun eğme ya da hiçbir şeye boyun eğmeme eğilimi vardır” (Corman, 1996, s. 102). Yıkıcı,

acımasız ve saldırgan kişiliğini ise anal evreye marazi takılmanın belirtilerini göz önünde bulundurarak açıklayabiliriz: “Yıkıcı devinimsel bir düzensizliğe kendini bırakma eğilimi. En küçük bir yoksunlukta zincirden boşalmışçasına saldırganlık. (...)Kuralları kabullenmeyi reddetme...” (Corman, 1996, s. 102).

Hayata tutunabilmek için benliğin ihtiyacı olan öz sever duygulara sahip olamadığını gözlemlediğimiz Suad, mizacı, karakteri, hayat görüşü ve davranışlarıyla yoz bir karakterdir. Ruhunda büyük bir nefreti barındıran Suad, varoluş, kendini gerçekleştirme, yaratıcılık ve üreticilik bağlamında ruhsal – cinsel gelişme dönemlerine ait saplantı ve takıntılara sahip olduğu izlenimi verir çünkü aşırı ilgi ve sevgi ihtiyacı düş kırıklığı ve engellemelerle sonuçlanmıştır. Okumaya çalıştığımız hasta zihninde patolojik sapmalar ve çarpık yapılanmaların depresyona yol açtığını belirlediğimiz Suad’ın, içinde öldürdüğü Tanrı, hiçlik duygusu, belli kurallara tabi olmanın sıkıntısı, karısında, çocuklarında, dostlarında bulamadığı huzur ve mutluluk yaşamının düş kırıklıklarıyla şekillenmesine neden olmuştur. Psikiyatr Özcan Köknel “Depresyon” adlı eserinde psikanalistlerin depresyon yorumlarına değinirken Abraham’ın, depresyonun temel nedeninin oedipus karmaşasından önceki dönemde oluştuğuna işaret ettiğini vurgular. Abraham, oedipus karmaşasından önceki dönemde saplantı ve takıntıların kalıcı ve sürekli düşmanlık duygularına yol açtığını söyler. Ona göre, yaşamın ileri çağlarındaki düş kırıklığı ve engellemeler ağız dönemine ilişkin saplantı ve takıntıların ve bunlara bağlı düşmanlık duygularının, kızgınlık ve öfkenin ortaya çıkmasına neden olur. Bu durum depresyonun temel nedenidir.

Cinayet işleyememe, soygun yapamama, kuralların koyduğu engeller, tek bir bedene hapsedilme, bir etiket altında ve hep beraber yaşama, sorumluluk duygusu, eşinin, çocuklarının varlığı, Tanrının hiçliği ve benzeri her şey Suad’ın içinde derin öfkeler biriktirmesine nedendir. O insanlara / hayvanlara, herkese ve her şeye karşı yoğun haset duygusuna sahiptir. Yaşamın ilk evrelerinde edinemediği şükran hissi yerini şiddetli bir haset duygusuna bırakmıştır. Bir toplulukta otururken herhangi bir adam üzerinden anlattığı hikâyeye aslında kendi hikâyesidir: “Yavaş yavaş hemen herkese karşı fenalık yapıyor, hayvanlara, insanlara, her şeye zalim oluyor, hiç kimsenin saadetine tahammül edemiyor” (Tanpınar, 1997, s. 346). Örneğin, sahilde gördüğü bir köpeği içinde yaşadığı koşullara göre, gereğinden fazla mesut gördüğü için tekme atarak bir köşeye savurmaktan çekinmez: “Bir gün Boğaz’da hep beraber gezinirken bir köpek yavrusunu, şartlarına göre fazla mesut, diye denize attı. Sebep basit: Bir köpek bu

kadar mesut olmamalıymış. Suat bu! O zamanlar, ‘Canlı olan her şeye düşmanım!’ diyordu” (Tanpınar, 1997, s. 365).

Gayrimeşru ilişki içinde olduğu kadının hamile olduğunu öğrendiğinde, ona çocuğu aldırması için baskı yapması bir cana kıymanın vicdan azabını duymadığını gösterir. Mümtaz, Suad’ın kadını çocuğu aldirmaya ikna ettiğinde yüzünde beliren gülümsemeye iğrenerek bakar ve “hiçbir iyiye, güzele, büyüğe doğru bir kanatlanmanın olmadığı içgüdüsel, hayvani arzularını tatmin etmiş” bir varlık olarak görür onu. Mümtaz “Suad çok sevilebilir veya ondan nefret edilebilirdi. Fakat ona acınamazdı. Huzursuzluğu insan kalbini ona kapamıştı. Şimdi bile elektrik ışığı altında, herkese ve hepsine karşı yabancı, bir muamma gibi ayrı duruyordu” (Tanpınar, 1997, s. 349) diye düşünür. Bu durum elbette ki ilk çocukluk yıllarını ve insan ruhsallığının kurucu ve dönüştürücü dinamiği olan narsisizmi akla getirir:

Bu dünyadaki varoluşunu bilincinin en derinliklerinde yetersizlik ve acizlik, hüsrana ve hoşnutsuzluk olarak yaşantılayan insanoğlu, frustrasyonlarla dolu bu insanlık durumundan kurtulmaya çalışır canhıraş. Arzuladıklarıyla bu dünyanın ona sundukları arasında bir türlü kapanmayan ıstırap verici mesafenin sıfırlanacağı; şu “eğreti dünya”da şimdiye dek neyi arzuluyor da elde edemiyorsa ona sınırsız biçimde sahip olabileceği, neye gücü yetmiyor da yapamıyorsa artık bir çırpıda yapabileceği, yani sınırsız imkâna ve kudrete kavuşacağı, eksikliğini ikmal edip tamama ereceği ve nihayet mutlak tatmin halinin hasretini çeker durur. Bilinçdışında hepimizin ciddi ciddi gerçekliğine ve olabilirliğine inandığı narsisistik tamlık hayali insan(lık) ruhunun devasa projesi ve nihai ütopyasıdır. Bu öylesine bir hayaldir ki insanın duygu, düşünce, içgüdü ve davranışlarına ve giderek tüm varoluşuna nüfuz eden tutku dolu, bitimsiz bir arzuyu, narsisistik arzuyu güdüler (Kızıltan, 2013, s. 23).

Tatsız bir ödevle karşı karşıya kalan bir öğrenci tavrıyla yaşamı sürdürmeye çalışan Suad’ın tüm davranışlarında bu nihai arzunun izine rastlarız. Özdeşleşmeler ve sevgi yatırımlarıyla güçlenemeyen benliği, narsisist bir yaralanmışlıkla depresedir. Narsisistik yaralanmışlık ya kişiyi kendinden tiksindirip uzaklaştırır ya da kendi dışındaki ben’lerden tiksindirir. Eğer kişi kendine yönelik bir tiksinti duyuyorsa bu bireyde regresyon (gerileme) isteğine neden olur. Kişi regresyonun etkisiyle ‘şimdi ve burada’ yaşayabilme olanaklarını tümüyle yitirir. Yaşadığı an’dan kopar, zamanla yaşam ve varoluş gözüne saçma görünür. Yaşam ve varoluş saçmalaşıyorsa birey depresyona girer. Amaçları, beklentileri, emelleri gerçekleşmeyen bireyin benliğinde aşağılık, değersizlik, ezilmişlik, güçsüzlük gibi duygular doğar. Benlikteki değer, denge ve uyumun kaybolması onun öz saygısını azaltarak benliğini daha da parçalar.

Kendisini Mümtaz’la kıyaslarken “Ben senin gibi miyim? Ben sefil, maddi, ayyaş, vazifesinden kaçan bir adamım. Benim ömrüm biçare bir israftır. Su gibi akıyorum. Hastayım, içki içiyorum; evlat babasıyım, yüzlerini görmek istemiyorum” (Tanpınar, 1997, s. 352) sözler ideal kendilik algısında narsistik yaralanmışlığına ve depresyona işaret eder. İyi kendilik ve nesne tasarımları hâkim değildir ruhsal yapıya. “Klinik depresyondaki kişilerde benlik saygısı çok düşmüştür. Kişiler kendilerini değersiz hissederler” (Köroğlu, 2006, s. 55). Ayrıca “Unutulmamalıdır ki depresyon kişinin kendisini ve çevresini algılama biçimini değiştiren bir rahatsızlıktır. Yeni ve çok sağlıklı olmayan bir gözle aynaya ve dünyaya bakmaktır. Kendini karamsar ve umutsuz hissetmek rahatsızlığın kendisinin bir parçasıdır” (Köroğlu, 2006, s. 224).

Toplumsal ya da ahlakî hiçbir değer yargısını tanımayan ve bütünüyle sorumluluk duygusunu reddeden Suad, karısına, çocuklarına, arkadaşlarına, topluma karşı yerine getirmedeği sürekli hatırlatılan görevlerin bilincindedir ama bu sorumlulukları yerine getirebilecek olgun kişilik yapısından da yoksundur: “Herkes bana bir şeyi hatırlatıyor. Karım, arkadaşlarım, akrabalar, herkes. Düşünmüyorlar ki ben mesuliyet hissiyle doğmuş değilim” (Tanpınar, 1997, s. 344). Entelektüel, zeki, çok okuyan biri olması insanlarla kurduğu ilişkide eş duyum, derinlik ve sıcaklık eksikliğine engel değildir. Kronik boşluk ve yokluk hissi nihilizmi kucaklayan yanı ile hem kendisi hem çevresi için bir uçurum olan Suad, ömründe hiç vazife hissi duymamış, alabildiğine bencil, hayatla barışma imkânlarını ortadan kaldıracak denli yıkıcı, her an delilik yapmaya hazır, günü birlik hazların peşinde koşan biridir.

Evli ve iki çocuk babası olduğu halde evlilik hazırlığında olan bir kadına ilanı aşk etmesi de onun yaralı narsist egosuna bir örnek teşkil eder. Suad ilkel benden (id) ileri gelen dürtüleri susturamayarak üniversite yıllarından arkadaşı Nuran’a aşk mektubu yazar. Aslında ona olan ilgisi yıllar önce bittiği halde Mümtaz’la birlikte olduğunu öğrendikten sonra -Mümtaz’a yaptığı itirafta, mektubu yazdığı ana kadar Nuran’ı hiç düşünmediğini söyler.- tekrar birleşebilmek için böyle bir girişimde bulunması narsist egoya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Mümtaz’ın “Niçin Nuran’ın bu kadar peşinde? Sevmediğinden eminim. Nedir? Ne istiyor?” (Tanpınar, 1997, s. 394) sözlerini psikanalizde ‘öteki’nin ben tarafından tanımlanan konumunu tarif ederek açıklayabiliriz. ‘Öteki’nin varlığı psikanalizde oldukça önemlidir çünkü bireyin ötekiyle olan ilişki / ilişkisizliği, niteliksel olarak ben bulma arayışındaki bireye direkt etki etmektedir.

Mümtaz'la sevgili olduktan sonra düş gücünün yardımıyla Nuran'ı kendine arzu nesnesi olarak seçen ve bu durumun yarattığı acıdan zevk alan Suad, bir yandan yaralı egosunu onarmaya çalışırken diğer yandan mazoşist bir kişilik yapısı sergiler. Mümtaz'a haset duygusuyla başlayan Nuran arzusunu mazoşist bir hazza dönüştürmüştür. Genç adam mazoşist bir haz anlayışıyla kendisi, sadist haz anlayışıyla çevresiyle kurduğu ilişkide acı verme ya da acı duyma uçları arasında gidip gelir. Örneğin karısına acı verirken Nuran'dan dolayı acı çekmektedir. Mümtaz onun için: "Niçin bu kadar azapta? Niçin bu kadar zalim!" (Tanpınar, 1997, s. 360) diye düşünmekten kendini alamaz. Nuran'a olan ilgisinin altında aslında kendisinin asla sahip olamayacağını düşündüğü mutluluğa düşmanlık yatar. "Depresyonun en tipik ve açık belirtisi kederli duygu halidir: Hüzün, mutsuzluk, yalnızlık, heves kaybı" (Türkçapar, 2009, s. 94).

Toplumsal ve ahlaki hiçbir değer yargısı tanımaması ve taşımaması, dini inanışın getireceği ahlaki değerlerden kendini soyutlaması, bunların karşısında olması ve küçümsemesi, hayata karşı inancını ve güvenini yitirmesi bütün hayatı boyunca bir boşluk duygusu içinde uçurumun kenarında salınmasına neden olur. İnançsız olmak onun en büyük problemlerinden biridir. Zaman zaman konuşmalarıyla mistik – metafizik değerleriyle hiçlik duygusu arasında gidip gelir. Karamsar, kötümser Tanrıtanımaç varlığıyla daha çok hiçliğe yakındır. "Niçin hayatımı en manasız şekilde budalaca yaşadysam, niçin eğlendiysem, niçin içtiysem, niçin evlendiysem. Zamanı öldürmek için" (Tanpınar, 1997, s. 353). Allah'ın varlığı ile ilgili olarak Macide'ye sarf ettiği "Hayır yavrucuğum inanmıyorum. Bu saadetten mahrumum. İmansaydım mesele değişirdi. Bilseydim ki vardır, insanlarla hiçbir devam kalmazdı" (Tanpınar, 1997, s. 354) sözler onun Tanrı'nın olmadığı bir dünyada hiçbir değer olamayacağı hiçliğe giden bir felsefenin nihilist karakterine işarettir. Bu duygunun etkisinde derin bir huzursuzluk yaşar. Çok fazla alkol alır. Sürekli sarhoş dolaşır. Her türlü ahlak kuralının dışında bir hayat sürer. Suad mutsuz bir karakterdir. Ruhsal sıkıntı yaşayan insanlar tipik olarak olumsuz eğilimli bir şekilde düşünürler:

Izdırap günlük ekmeğimizdir; ondan kaçan insanlığı en zayıf tarafından vurmuş olur, ona en büyük ihanet ızdıraptan kaçmaktır. Bir çırpıda insanlığın talihini değiştirebilir misin? Sefaleti kaldırsan, bir yığın hürriyet versen, yine ölüm, hastalık, imkânsızlıklar ruh didişmeleri kalır. O halde ızdırap karşısında kaçmak kaleyi içinden yıkmaktır. Ölüme kaçmak ise büsbütün korkunçtur" (Tanpınar, 1997, s. 351).

Bu tip olumsuz düşünceler yardım edici değildir, kişiyi çökkün tutar, bir kısır döngüye sokar ve değişimi güçleştirir. “Daha kötü hissettikçe, daha fazla otomatik düşünce olur ve bunlara daha fazla inanırsınız. Daha fazla olumsuz düşünce oldukça daha fazla inanır ve daha kötü hale gelirsiniz” (Türkçapar, 2009, s. 167).

Boş vermişlik duygusu ahlâki zaaflarını –karısını aldatması gibi- ulu orta anlatmasına neden olur. Hayata karşı olumsuz duygular içinde olması, Allah’ı içinde öldürdüğünü söyleyecek kadar inançsız yapısı onu mutsuz, huzursuz, hastalıklı bir ruh haline bürür. İç ve dış koşullarca yaşama arzusunun ketlendiği haller, hayatın temel itici gücü olan yaşama arzusunun Suad’da kaybolmasına neden olur. Onun için mesut olmak imkânsızdır. Kendini öldürmek bütün ömrünce hasretini çektiği bir harekettir. İsyankârdır. Hastadır. Nitekim İhsan Suad’ı şöyle değerlendirir: “O, isyan duygusuyla doğanlardandır. Böyleleri için mesut olmak kabil değildir. Ne de kendilerini unutmak... Kendisini öldürmesi bütün ömrünce hasretini çektiği hareket... (...) O karışık adamdı. Garip bir gururu vardı. Sansüeldi, isyankârdı ve nihayet... hastaydı...” (Tanpınar, 1997, s. 400). Kendini ortaya koyabilmesi, varoluşunu ifade edebilmesi ancak varlığının onaylanması ile mümkündür. Ancak, nesnelere / insanla kurduğu ilişki bağlamında bir saptamaya gittiğimizde, onlara karşı geliştirdiği düşmanca tutumlardan duygusal bağların karşılıklı yıprandığı, kalp kırıklığının karşılıklı olduğu bir ilişkiyi ve bunun da bir onayı / kabulü mümkün kılmadığını belirleriz. Benliğine ve çevresindeki herhangi bir nesneye değer vermemesi, yaşamda erişilmesi gerekli bir amaç görememesi ve sık sık ölümden bahsetmesi -“Kusura bakma, Macide... Ben acele etmeğe mecburum. Sonra acele etmek! Diye bir daha tekrarladı. Vakti olmayanlar acele ederler. Benim işim aceledir. (...)Tren yakında kalkıyor. İşin fenası nedir biliyor musunuz? Tam hareket zamanını bilememek; hep bugün, yarın diye düşünmek” (Tanpınar, 1997, s. 339)- depresyonda olduğunun diğer işaretleridir. Zaten intihar depresyonla çok ilişkili bir durumdur. “İntihar düşüncesi, depresyon dönemiyle sınırlı, böyle bir rahatsızlık geçiriyor olmaktan kaynaklanan gelip geçici bir düşüncedir, ancak geriye dönülemez sonuçlara yol açabilir” (Koroğlu, 2006, s. 219).

Herkesin ruh dünyasında inişlerin ve çıkışların olması normaldir ancak belirgin duygusal çalkantılar –örneğin; bir gün duygusal taşkınlık gösterip ertesi gün büyük bir düş kırıklığı içinde olma- olağan değildir, ayrıca kişinin kendi duygularına bile yabancılaşma intihar olgusu için büyük bir tehlike sinyalidir. Yaşam sever güdülerin önu, ölüm sever güdüler tarafından tikanınca Suad için intihar kaçınılmaz hale gelir. “ ‘Bardağın yarısı boş mu, yarısı dolu mu?’ Kişinin bu soruya verdiği yanıt depresyon

geçirme olasılığının önemli bir göstergesidir” (Köroğlu, 2006, s. 40). Toplumdan uzaklaşmış, yaşamında duygusal dayanağı kalmayan, hep huzursuz, değersizlik duygusu ve derin umutsuzluk içinde olan Suad hiçbir şeyin düzelmeyeceğine öyle inanmıştır ki yaşadığı klinik depresyonun etkisiyle yaşamına son vermek ister. Çektiği yoğun duygusal acıdan kurtulmanın tek yolunun intihar olduğuna inanır çünkü depresyondadır, umutsuzluk ve olumsuz düşünme de buna eşlik eden duygulardır: “Depresyonun temel bilişsel özelliği kişinin kendisi, çevresi ve geleceğine ilişkin olumsuz değerlendirmeler yapmasıdır. Depresif kişiler olayları olduğundan daha kötü algılar” (Türkçapar, 2009, s. 91). Tıpkı tutunamayan Selim Işık gibi her şeyle alay eden Suad, kendini asarak canına kıydığı zaman da iri kemikli yüzü garip ve zalim bir istihza ile kıvrılmıştır.

Melankolik ve hüznü aydınlar olan Mümtaz ve Suad’ın sıkıntılı ruh halleri romanın bütününe egemen olmuştur. Verili katı gerçekliğin içinde kendi benliklerini gerçekleştirebilecekleri bir alan bulamamaları onların hayatla romantik bir ilişki kurmalarına ve neticesinde depresyona girmelerine neden olur. Açmazları ve çelişkileri olan Mümtaz ve Suad’ın huzursuzluklarının temel nedeni, geçmişlerinin izleridir. Özellikle Mümtaz, yaşadıklarının etkisinden tüm hayatı boyunca kurtulamayan, adeta geçmişinde yaşayan kırılmalı ve yenik bir ruh olarak hayat boyu hazin bir şekilde gerçek dünya ile sağlıklı bir ilişki kuramaz. İç dünyasındaki hayaller ve ideallerin dış dünyanın katı ve somut gerçekliği ile uyuşmaması kendi benini gerçekleştirmesine engel olarak onu depresif bir ruh çemberinin içine sokar.

Psikanalitik edebiyat kuramı, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın, metinlerine yeni açılımlar getiren okumalar sunar. Tanpınar, “Huzur” romanında bilinçli, psikanalitik açıdan yorumlanmaya elverişli ayak izleri bırakarak Mümtaz ve Suad’ın duygu ve davranışlarını bu perspektifle değerlendirmemize olanak tanır. Yazar, Mümtaz’ın yaşadığı çöküşün bir aydın olmaktan öte bütünleşmemiş kendiliği ile alakalı olduğunu, yine, Suat’ın bencilliğini, sevgisizliğini ve tüm kişiler arası ilişkilerinde aksamalar yaşamasını -boşluksuz bir bağlantıyla- psikanalitik kuramla ilişkilendirerek ruhsal gelişimlerdeki sektelere vurgu yapar.

2.2. Böcek – Erhan BENER

Türk edebiyatına çok sayıda öykü ve roman kazandıran yazar Erhan Bener, 19 Nisan 1929 yılında Kıbrıs’ın Lefkoşa kentinde dünyaya gelir. Babasının görevinden dolayı ilk ve orta öğrenimini Anadolu’nun çeşitli yerlerinde tamamladıktan sonra 1950

yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesini, 1956 yılında ise aynı üniversitenin hukuk fakültesini bitirir. Eğitimli ve kültürlü bir anne – babanın çocuğu olarak doğduğu ortamın edebiyatçı kimliğinin oluşmasında etkisi çok fazla olur.

1945 yılından itibaren edebiyat dünyasında şiir, roman ve öyküleriyle varlık gösteren Erhan Bener, romanlarında bireyi bütün boyutlarıyla ele alarak kişilerin iç dünyalarını, ruh hallerini, hayal kırıklıklarını, davranışlarını etkileyen psikolojik durumları ön planda tutar. Bunları gerçekleştirirken psikanalitik çözümleme yoluyla karakterlerin bilinçdışına iner, onların davranışlarının altında yatan bilinçdışı faktörleri irdeler.

7 Aralık 2007 tarihinde hayatını kaybeden yazar ardında, 25 roman, 9 öykü, 2 anı-öykü, 1 şiir, 1 deneme, 4 oyun, 6 çeviri, 1 biyografi, 2 çocuk kitabı, ekonomi ve maliye alanında 10 ciltlik bir meslek kitabı bırakmıştır.

Tezimizde Bener'in iki romanı "Böcek" ve "Köleler ve Tutkular" da yer alan depresif ve nevrotik ana karakterler psikanaliz çerçevesinde incelenmiş, genel hatlarıyla yazarın anlatı dünyasında Freud öğretisinin yeri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1982 yılında basılan Böcek, mesleğine titizlik derecesinde bağlı işkenceci, rüşvetçi, katı, sevgisiz bir polis memurunun son yirmi dört saatinin anlatıldığı bir romandır. Komiser Recai'nin hayata ve insanlara bakışını anlatan ve romanı anlamlandırmada anahtar işlevi gören leit motifse böcektir. Çocukluk yıllarından itibaren bilinçaltına kök salan derin öfke, onun insanlarla ilişkisini belirleyen en önemli unsur olmuştur.

Anlatıda Recai Bey'in çocukluğu, gençliği ve olgunluk dönemi, iç içe geçmiş bir şekilde, anımsadıkları ve bastırıldığı arzular üzerinden bilinçdışı hezeyanlarının içinde eritilerek verilir.

Romanın bütününde sevgi yoksunluğu içinde olan ve babası bir kaza sonucu ölen Recai Bey, anne ve dayısının baskısı altında, sevgisiz bir ortamda büyümüş, kız kardeşini yangından kurtaramamanın ve annesinin olaydan onu sorumlu tutmasının acısını yaşam boyu içinde taşımıştır. Şefkat eksikliğinin, baskının, şiddetin hâkim olduğu aile ortamından çıkarak dayısının baskısıyla polis kolejine giden Recai Bey, orada da sevgisiz bir ortamla karşılaşmıştır.

Çocukluk yıllarında maruz kaldığı tüm olumsuz koşullar, yetişkin dönem yaşamında acımasız, sert, kaba, kadın ve aydın düşmanı bir kimlikle karşımıza çıkmasına neden olmuştur. Meslek yaşamı boyunca sert tutumundan taviz vermeyen

Recai Bey, katı görev bilinciyle astlarını ezmiş, yaptığı evlilikte de patolojileri yüzünden mutluluğu yakalayamamıştır.

Romanda Recai Bey'i bulunduğu hastalıklı noktaya sürükleyen tüm olumsuz etkenler vurgulanmıştır. Yazar, sevgisiz, hastalıklı ve bunalımlı Recai karakterinin hangi aşamalardan ve etkenlerden geçerek ruhunun biçimlendiğini ayrıntılı olarak sergilemiştir romanda. Romanın izleğini Recai Bey'in buhranlarına uygun olarak yapılandırmış, onu depresif bir hayata mahkûm eden ailevi, çevresel ve toplumsal koşulları, yine onun bakış açısından, onun sanrılarıyla sergilemiştir.

Depresif ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Recai Bey

Çocukluğundan beri yaşadıklarının ve yaşam koşullarının yarattığı bilinçaltı öfkeyle, etrafındakileri birer böcek olarak algılayan ve onları yok ederek toplumu pisliklerden arındırmayı düşleyen romanın ana karakteri Recai Bey, depresif bir karakterdir. Sevgisiz bir ortamda büyümesi ve travmatik etkenlere maruz kalması depresif kişiliğinde etkilidir.

Katı kişiliğinin altında şefkatli bir sevgi arayışında olması, Recai'nin yaşamının hiçbir döneminde sevgiyi tanıyamamış olmasından kaynaklanmaktadır:

Sevecen bir çocuk değildi. Zaten, yüzü gözü her zaman yağ, kir, pas içinde olduğundan, onun sevimli bir çocuk olup olmadığını kimse anlayamazdı kolay kolay. Gerçek o ki, somurtuk bir oğlandı. Başka türlü de olamazdı. Kışları hep üşürdü. Karnı iyi doymazdı. Binde bir çıkardı ona tatlı söz söyleyen, yanağını okşayan, eline harçlık sıkıştıran. Yazları, tarlada, bağda, çıldırtan bir güneş altında çapa çapalardı. İkide bir karnı ağrır, kurt döker, sancılanır, kimse “Neyin var,” demezdi (Bener, 2000, s. 107).

Çocukluk çağı travmaları çoğunlukla çocuğun içine doğduğu ve sosyalleşme sürecini geçirdiği aile içinde yaşanmaktadır. Bir çocuğun psikolojik sağlık ve gelişiminde annenin duygusal yanıtı, duyarsızlığı ve ihmali psikopatolojik hasarlara neden olur. “Ana babaların dramı, çocukluklarında çektikleri konusunda kendilerini sorgulamadan, çocuklarına neler çektirdiklerini anlayamayacak olmalarıdır” (Mathelin, 2012, s. 111). Oysa ebeveynin görevi çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan; duygusal olarak istismarına neden olan etkenleri bertaraf edip onun fiziksel ve ruhsal iyilik halini devam ettirmektir. Recai'nin annesi çocuğunu yüreklendirip kendine olan güvenini pekiştirmektense onu aşağılayarak, her fırsatta gururunu inciterek, ona sürekli olumsuz imgesini yansıtır ki bu, uzmanlara göre hatalı bir

davranış modelidir çünkü çocuk için olumlu geri bildirim önemlidir. Aşağılamayı tekrarlamak suretiyle çocuğunu eğittiğini düşünen anne, aslında onun hem özgüvenini baltalamakta hem de depresyona girmesine zemin hazırlamaktadır.

Çocuk doğası gereği yaptığı davranışlardan ötürü onaylanma ve beğeni bekler. Bunun özellikle ebeveyn tarafından karşılanmaması mutsuzluk, çaresizlik, umutsuzluk ve karamsarlığın yoğun olarak hissedildiği depresif bir duygu durumu tablosu olarak karşımıza çıkar. Gerek çocukluk yıllarında gerekse yetişkin dönem yaşamının hiçbir safhasında yakın çevresi tarafından olumlu dönüt verilmeyen, onay, kabul, destekleyici bir tavır görmeyen Recai Bey, duygusal boşlukları, hayata karşı yitirdiği motivasyonu, öznel yetersizlik ve moral bozukluğuyla roman boyunca depresif bir tablo sergiler.

Anne – çocuk arasındaki ilişkinin kalitesinin anlamlı derecede bozulması sadece depresyona değil, obsesif kompulsif semptomların ortaya çıkışına da etki eder. Yanı sıra psikodinamik faktörler de obsesif – kompulsif semptomların ortaya çıkışında veya şiddetlenmesinde önemli rol oynar. Bu faktörlerin belirlenmesi, anne ile çocuk arasındaki ilişkinin niteliğinin irdelenmesi ve hastanın ruh dünyasındaki anlamların açıklığa kavuşması için psikanalizden faydalanılır. Freud’un ve onu takip eden psikanalitik psikoterapistlerin obsesif hastalar ile ilgili gözlemleri ve açıklamaları bu hastaları anlamamıza büyük katkıda bulunmuştur. Her sabah, boynunu, ensesini, kulaklarının içini alkole silerek temizleyen, kapı kollarını mendille tutan, ellerini vara yoğa kolonyayla silen, böcekleri yakarak öldürme konusunda saplantılı olan ve bu obsesif kompulsif davranışlarından dolayı doktorunun “Seninki bal gibi psikasteni kardeşim” (Bener, 2000, s. 23) alaylarına maruz kalan Recai Bey’in aşırı temizlik takıntısını psikanalitik düşünce, insanın bilinçaltında gizli olan kendi suçluluk duygularıyla ilgili olmasıyla açıklar. “Obsesif kompulsif durumun bastırılmış cinsel suçluluk anılarına karşı gelişen patolojik savunmalar olduğunu söyleyen” Freud, (Sürmeli, 2015) çocukluğunda korku ve suçluluk duyguları yaşayan kişinin ellerini ve evini temizleyerek aslında kendini temizlemek istediğini söyler.

Psikanaliz kuramına göre bir kişinin ruh sağlığının yerinde olabilmesinin ilk ölçütü, ‘ensest yasası’ nı tanınmasıdır. Yani, “Kişi, kendi ailesinin dışında, duygusal ve cinsel bağlar kurabilmelidir” (Habip, 2012, s. 87). Babasız büyüyen ve duygusal yatırım yaptığı annesinin dışlayıcı tutumundan dolayı dışarıya, evin dışındaki ilişkilere hazırlanamayan Recai, hem cinsel bastırılmışlıklarından hem de psiko – cinsel uzlaşımını sağlayamadığından karşı cinse yönelik korku, endişe ve suçluluk duygularıyla yüklüdür. Onlara duygusal ve cinsel anlamda yakınlık duymaz; hatta

kadınların varlığı ona tiksinti verir: “Başta anası olmak üzere, tanıdığı tanımadığı bütün kadınları kocaman bir katran kazanı içine attığını düşünüyor. Kendisi, iblis resimlerindeki gibi elinde üç çatallı bir sopa, durmadan karıştırıyor katran kazanını” (Bener, 2000, s. 33). Yaralanmanın, örselenmenin, travmatize olmanın en ağır şeklini çocukluğundan itibaren yaşayan Recai Bey, dayısından, annesinden ve çalıştığı işyerindeki insanlardan sürekli şiddet gördüğü ve olumlu anlamda özdeşim yapabileceği bir baba modeli olmadığı için Oedipus kompleksini sağlıklı atlatamaz, korku ve suçluluk duygusuyla içine kapanır. Örneğin; kızkardeşini yanmaktan kurtaramadığı için yaşam boyu annesi tarafından suçlanması derinlerdeki suçluluk duygusunun kaynaklarından birini oluşturur:

Onun yüreğindeki yangını kim soruyordu?

‘Kardeşini sen öldürdün.’

‘Ben öldürmedim.’

‘Üstüne atılsan kurtarırdın.’

‘Çok şaşırılmışım, çok korkmuşum. Yine de kurtarmaya çalıştım. Bak nasıl yandı ellerim...’

‘Keşke sen de yansaydın...’

‘Ben senin oğlun değil miyim, ana?’

Suratındaki tokadın yeri, sanki zaman zaman yeni baştan kızarıyor (Bener, 2000, s. 127).

Yıkama kompüsiyonlarının daha önce gerçekleştiği varsayılan bir kirlenmeyi bozma amacı taşıdığı (Topçuoğlu, 2003, s.48) tezinden hareketle Recai Bey’in, çocukluk ve gençlik yıllarında yaşadığı travmaların getirdiği kirlenmişlik hissini temizlik takıntısıyla dışa vurduğunu söyleyebiliriz: “Bir kocaman sabunlu sünger geçirdiğini düşündü Recai Bey, bu masaların, pis döşemelerin, asansörlerin, dairelerin, evlerin, dükkânların, isli gökyüzünün ve insanların üstünden. Bol köpüklü kocaman bir sünger. Sonra, dev bir itfayeci hortumuyla hepsini yıkadığını...” (Bener, 2000, s. 53).

Dudaklarının arasından sigarayı hırsla çekip alıyor. Yere düşmüş bir sigara. Pis. Hamamböcekleri buralarda da dolaşmış olabilirler. Sigarayı avcunun içinde kırıp buruşturuyor. (...) Parmaklarını dudaklarının üstünde gezdiriyor. Eğer, hamamböcekleri bunların üstünde dolaşmışlarsa... Paketi yatağın üstüne fırlatarak banyoya koşuyor, önce elini bol suyla yıkıyor, sabunluyor, sabun köpüklerini yüzüne yayıyor, dudaklarını ovalıyor ve üst üste tükürüyor musluğun içine. (...) Öğürmeye başlıyor (Bener, 2000, s. 146 -147).

Freud, obsesif kompulsif hastanın, oedipal dönemin çatışmaları ile baş edemediği, anksiyete duyduğu ve daha önceki bir psikoseksüel gelişim dönemine –anal sadistik döneme- gerilediğinin kabul edildiğini (Freud, 1913, Akt.Topçuoğlu, 2003, s. 47) belirtir. Kişiyi güçten düşüren ve zayıflatan bir hastalık olan obsesif – kompulsif bozukluğa yakalanan Recai Bey’in kişiliği de Freud’un bahsettiği anal karakter özelliklerinden düzenlilik, tutumluluk ve inatçılık ile karakterizedir ve bu özellikler obsesyonel nörozda belirginleşirler. Meslek hayatında ve özel hayatında obsesif düzeyde düzenli, titiz ve inatçı olan Recai Bey’in işyerindeki sert ve katı tutumu, suçlulara, zanlılara işkence eden kimliği, kuralcı yapısı kısacası “çok çalışkan, düzenli ve mükemmeliyetçi olması onun obsesif kompulsif bir kişilikte olduğunun” göstergesidir Freud’a göre (Sürmeli, 2015). Dürüstlük, kuralcılık, güvenilirlik gibi özelliklerin baskısıyla, esnek olamayışın, değişime uyum sağlayamamanın doğurduğu bir bozukluk (Yeşilyaprak, 2015) olan obsesyonun etkisiyle Recai Bey, sorumluluklarını aşırı derecede ciddiye alır, hata yapmaktan ve eksiklikten nefret ettiği için ayrıntılarla çok fazla boğuşur ve zamanla gerçeklik algısını yitirerek depresyona girer. Zaten obsesif kompulsif bozukluğu olan hastaların büyük bir bölümünde eş zamanlı olarak depresyon da bulunur. “Depresif belirtiler obsesyonları artırır.” (<http://www.antalyapsikiyatri.com/psikiyatri-tani-ve-tedavi/obsesif-kompulsif-bozuklukta-psikoterapi>)

Obsesif – kompulsif bozuklukta katı, acımasız yasaklayıcı bir süperegonun varlığını da hatırlatmak gerekir. Ego saldırganlığın dışa yöneltilmesinden ne kadar kendini alıkoyarsa süperegonun sadizmi o kadar artar ve “nesnelere yöneltilemeyen saldırganlık süperegonun egoya saldırganlığı şeklinde içe döner” (Topçuoğlu, 2003, s. 48). Freud’a göre, insanın doğuştan getirdiği ve kendisini yöneten iki kuvvetli içgüdüden biri cinsellik ve toplum tarafından hoş karşılanmadığı için bilinçaltına itilmiştir. Birey, yoğun cinsel itkileri üzerinde baskı mekanizması kurarak, onun verdiği rahatsızlıktan bu yolla kaçınmaya çalışır. Oysa gözden kaçırdığı şey, bilinçaltına itilen tüm arzu ve dürtülerin davranışlar üzerinde etkili olduğu gerçeğidir. Bu noktada psikanalitik kuramın davranışları yönlendiren bilinçdışı güdüleri irdelediğini hatırlatalım. Recai Bey’in, erotizm nitelikli hisleri, bilince baskı yapan ve yabancıladığı cinsel dürtüleri süperego ile ego arasında bir çatışma meydana getirir. Erotik ve saldırgan dürtüler arasındaki bu çatışma sonunda kendini tehlikede hisseden Recai, duyduğu kaygının etkisiyle iş yerinden bir kadınla kurduğu cinsel yakınlığı zihninde patojen bir hale getirip kendine zarar verir:

(...)Kadın zorla çözmüştü pantolonunun düğmelerini. Sünnet olduğu yerin kenarında çocukluğundan kalma küçük bir yara izi vardı. Irmağa çimmeye gitmişlerdi. Irmak hızla akıyordu. Bir kütük parçasına tırmanmak istemişti. Kütük dönmüş, üstündeki kırık dal orasını derince çizmişti. Kadın o yara izini görünce deliye dönmüştü. Sıkı sıkı sarılmıştı. Öpüyor, yalıyor, dişlerini geçiriyor, canını acıtıyordu. Kaçamamıştı bir türlü. Sonra yatmışlardı. Kalktığında her yanı kan içindeydi. Pis kokulu bir kan (Bener, 2000, s. 38).

Recai Bey, bir hafta boyunca her akşam yıkanmasına karşın obsesif kompulsif rahatsızlığının da etkisiyle üzerindeki kan kokusunun bir türlü geçmediğine inanır. Bir hafta boyunca bu olaydan dolayı yaşadığı mide bulantısının etkisiyle yemek yiyemez. Ancak; bütün iğrençliğine karşın, düşlerinden çıkarıp atamaz kadını. “Gözünü açtığında erkekliliğini uyanmış buluyordu. Tuhaf bir saplantıydı” (Bener, 2000, s. 39). Obsesif kompulsif kişilerin anal erotik ve saldırgan dürtüleri olduğu için kendisini bu saplantıdan kurtaramayacağını düşünerek bir sabah jileti kaptığı gibi kendisini iğdiş etmek ister Recai Bey. Penisinde bıraktığı yara derindir. Ancak; bu bir çözüm olmaz:

Neden tutamıyordu kendisini? Neden karşı koyamıyordu şeytanın baştan çıkarmalarına? Sonradan ne kadar pişmanlık duysa olmuyor. Bu yaşına geldi, hala kötü kötü düşler görüyor. Her boşalıştan sonra kusmak geliyor içinden. O iğrenç sıvının kokusuna dayanamıyor ve o kötü koku etine kadar işliyor. Ne kadar yıkansa, temizlenemiyor. Çamaşırlarına bulaşıyor pis yapışkanlığı. Yatak çarşaflarına sınıyor (Bener, 2000, s. 40).

Obsesif kompulsiyonlarda (tutkulu nevrozlarda) “kişilerin aklına hiç istemedikleri zamanda hiç istemedikleri kişilerle ilgili cinsel düşünceler, erotik görüntüler gelir. Her takıntıda oldukları gibi tekrarlayıcıdırlar ve zihinden kovmaya çalışmakla gitmezler” (Tan, 2015). Obsesyonun doğasında olan ısrarcılık, Recai Bey’in yakasına yapışarak çalışma arkadaşı Haşmet Hanım’la yaşadığı travmatik nitelikli cinsel temasın sıklıkla zihninde canlanmasına neden olur:

Aynı pisliğin, kokuşmuşluğun kendi içinde de olduğunu biliyordu. İçinde ve dışında. Kafasında. Giysilerinde. İç çamaşırlarında. Düşlerinde. Özellikle düşlerinde. Özellikle o Haşmet denen orospuyla yattığından beri, hemen her gece gördüğü o iğrenç düş. Kadının apış arasındaki kıvrır kıvrır ve yapışkan kıllar gitmiyor bir türlü gözlerinin önünden. Sonra bacaklarındaki o pis kokulu yapışkan kan... Ah kahpe... Bir gün göstereceğim sana... (Bener, 2000, s. 54).

Kendinden daha güçlü durumda olan obsesyonun cinsel organizasyonu üzerinden yarattığı içsel çatışmanın köşeye sıkıştırdığı Recai Bey, öfkeli ve bunaltılı bir ruh haliyle adım adım yok oluşa doğru sürüklenir.

Ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin temelindeki narsisistik uzantının zedelenmesi, reddedilmişlik, değersizlik, yetersizlik algısı, hayal kırıklığı gibi sebepler yalnızlığı, yalnızlık da depresyonu doğurur. Yanı sıra aşağılık duygusu, özgüven eksikliği, iletişimsizlik de büyük bir depresyon nedenidir. Recai Bey'in davranışlarının ardındaki alt metin, kendi anlamını üretmek konusundaki tüm malzemesini psikanalitik okuma için seferber eder. Hep horlanıp şiddet gördüğü için sevgisiz bir insan olan Recai Bey'in kişiliği, çocukluğunda yaşadığı travmaların etkisiyle biçimlenmiştir. Onun için tükenmenin başladığı nokta, acı ve çaresizliklerle dolu çocukluk yıllarıdır. Çok küçük yaşta kaybettiği babasını hiç tanıyamayan Recai Bey, annesi ve dayısı ile birlikte yaşamış; dayısının sürekli fiziksel ve ruhsal şiddet içeren tavırlarına maruz kalmıştır. “Seni doğuracağıma keşke domuz yavrusu doğursaydım...” (Bener, 2000, s. 40) diyen annesi ile de sağlıklı anne – çocuk ilişkisinin kurulamaması ruhunun derinlerinde özgüven eksikliği ve aşağılık duygusu olarak yer etmiştir. “Çocuk sevilmediğini fark edince kendini aşağı hisseder” (Freud, 1997, s. 85).

Ona biriciklik duygusunu hiçbir koşulda yaşatmayan annesi, dayısına ve çevreden gelen tehlikelere karşı onu korumadığı gibi kızkardeşini mangala iterek ölümüne sebep olduğu için de sık sık sert ve suçlayıcı bir tavırla sevgisini ve şefkatini esirgemmiştir: “ ‘Kardeşini sen öldürdün,’ demişti Sultan Hanım, bitmeyen hıncıyla. ‘Biricik kızımı sen öldürdün. Mangala ittin. Kışkandığın için’ ” (Bener, 2000, s. 29). Bu suçlama hiç tartışmasız yıkıcıdır ve Recai'nin ruhunda onulmaz bir travmaya neden olarak onun depresif kişiliğini beslemiştir: “Belki daha çok küçükken, kardeşiyle birlikte ölmüştü o yangında. Vücudu yanmamıştı ama ölüm daha o zamandan girmişti vücuduna” (Bener, 2000, s. 115). Derinde yatan ve aradan kırk yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen düşlerinden hiç çıkmayarak kendisini rahatsız eden, yaşamını temelden sarsan bu duygusal yaşantı ve takılma onun travmatik nevroz yaşadığının göstergesidir: “Zedelenme nevrozlarında takılmanın kökünün zedelenme olayının geçtiği anda yattığı açıkça seçilir. Bu hastalar düşlerinde sürekli olarak zedelenme olayının bütünüyle yeniden yaşanması biçimindedirler. Sanki bu kimseler o durumla yeterince başa çıkamamış, sanki bu işleri tamamlanmamış olup önlerinde duruyor gibidir” (Freud, 1982, s. 34).

Freud'a göre, psikolojik sorunların temelini örseleyici, yaralayıcı erken çocukluk yaşantıları oluşturur. Psikanalitik yaklaşım, bilinçaltında yatan iç çatışmaların, çocukluk dönemindeki ilk ilişkilerin bireyin davranış ve düşüncelerini şekillendirmede önemli bir etken olduğunu vurgular. Çocukluk yaşantılarının etkisiyle sağlıklı insan ilişkileri kuramayan ve ruhsal dünyasında bunun patolojik bir sürece döndüğü Recai Bey, ailede ve sosyal ilişki ağında yaşadığı travmaları aşmasına destek verecek birilerinin yokluğuyla ve hayatın her aşamasında yaşadığı düş kırıklıklarının etkisiyle “Temelde vardı galiba bir yanlışlık” (Bener, 2000, s. 172) diye düşünerek hayatı üzerine bir sorgulamaya girişir. Küçük ve mutsuz ailesinin iç dünyasında neden olduğu çatışma ve bunaltilar, duygusal ve zihinsel anlamda büyüme aşamasında ihtiyaç duyduğu baba – çocuk bağı özlemesi, annesinden göremediği sevgi ve şefkat onda olumlu duyguların gelişmesini engellediği gibi psikolojik sorunlara da yol açar.

Hiçbir koşulda kendisiyle güvene dayalı bir ilişkinin kurulmaması iç çatışmalarının çözümünde, gerçek yaşam ile bağ kurulmasında, içgörü kapasitesini geliştirmesinde ve benlik gücü edinmesinde zorlayıcı olur. Süreğen biçimde kötü muameleye maruz kalması sonucu sık sık ve umarsızca hiç görmediği babasının varlığını arzulaması temelde bir yardım çılgılığı, sevmeye, onay ve kabul görmeye duyduğu ihtiyacın ipucudur: “Babası, çürümüş kalasların üstüne onların taşıyamayacağı kadar toprak yığmaya kalkmasaydı, her şey başka türlü mü olurdu? O dam çökmeseydi... Babası ölmemiş olsa ne değişecekti?” (Bener, 2000, s. 172). Babanın yokluğunda onun yerine geçen ve ilişkilerini, ahlaki değerlerini, cinselliğini, eğitimini belirleyen dayının çok erken yaşlarda ona öğrettiği çaresizlik olmayacaktı belki. Büyüme yolunda fiziksel ve duygusal şiddete maruz kaldığı ve varlığının kabul görmediği aile ortamında depresif duygu durum ile giden bir uyum sorunu olmayacaktı ya da. Bu ihtimaller zinciri, narsisistik kendiliğini besleyeceği ve sağlıklı bir ruhsal yapının kurulacağı inancını pekiştirerek idealize ettiği babaya özlemi artırır.

Ölünceye kadar oğlunu bağışlamayan, ondan nefret eden (Bener, 2000, s. 22) ve her fırsatta bunu ona belirten anne, Recai'nin bütün kadınlardan nefret etmesinin sebebi olur: “Bütün kadınların Allah belasını versin. Erkeklerin başına dert olmaktan başka ne işe yararlardı? O, o kadar sevdiği minicik kız kardeşi bile başına dert olmamış mıydı? Anası da öyle” (Bener, 2000, s. 100). Bilindiği gibi Freud, “yetişkin yaşam davranışlarını, çocukluk dönemlerinde geliştirilen tepkilerin yeniden yaşanması ve onların değişik biçimli anlatımları olarak açıklamış ve bundan ötürü davranışların tarihsel evrimleri içinde çözümlenmesi” gereğine inanmıştı (Geçtan, 2012, s. 223).

Çocukluk yaşantıları ile yetişkin yaşam arasında doğrudan ve yalın bir ilişki kurabildiğimize göre, Recai'nin bitmek tükenmek bilmeyen öfkesi, sevgisiz ruhu, kadınlardan ve cinsellikten iğrenmesi çocukluk yıllarındaki sevgi yoksunluğuna ve uğradığı tacizlere dayandırılabilir. “Ana sevgisi görmemişti. Hiçbir kadın ona sevgiyle yaklaşmamıştı. Çünkü kadınların hepsi pisti. Hepsinin ruhlarında orospuluk vardı” (Bener, 2000, s. 176). Kendisine içten bir sıcaklık ve yakınlık gösteren komşu kızı da orospudur ona göre: “Bunların hepsi orospudur. Bilmez miyim?” (Bener, 2000, s. 34). Annesinden sevgi görmeyen Recai, bütün kadınları annesiyle özdeşleştirir. Kronik olarak kendisini çocuğundan soyutlayan anne, onun yaşam boyu bütünlüklü, güçlü ve uyumlu bir ruhsal yapı kurabilmesinin önünde engel olduğu gibi diğer kadınlarla kuracağı tensel ve duygusal bağın çözülmesine de neden olur:

‘Ne diye evlenmiyorsun?’ demişti arkadaşı. (...) Değil evlenmek, bir kadınla bütün bir gece aynı yatakta yatmayı düşündüğü zaman bile tüyleri diken diken oluyordu. Bütün kadınların canı cehennemeydi. Nelerle karşılaşmamıştı o güne kadar. Şoförüyle, bahçivanıyla, kocasının en iyi arkadaşıyla zina halinde yakalanan tanınmış aile kadınlarından tut da, randevuevlerinde çalışanlara, bar konsomatristlerine, kendi hesabına çalışan küçük orospulara kadar... İstese sıradan geçirebilirdi hepsini. Oysa iğreniyordu hepsinden. (...) Kadınlardan hoşlanmıyordu, doğruydu (Bener, 2000, s. 149 – 150).

Örneğin, tüm diğer kadınlar gibi aşağılık ve asalak bir yaratık olarak gördüğü karısını astım krizi sırasında ilacını vermeyerek ölüme terk etmesi kadınlara duyduğu nefret bağlamında anlam kazanır. Yaşadığı psişik iktidarsızlığın frenleyici etkilerinden habersiz libidosu başarısızdır:

Ne güzel kadınlar çıkmıştı karşısına. Onunla yatmak için can atan kadınlar. Fıstık gibi bar kızları, öyle orospu olanlar değil. Ne dul kadınlar. Tüyü bile kıpırdamamıştı. Hele bir gün, biri, yüzüzce sokulmuş, kucağına oturup öpmeye kalkmıştı onu da, bir tokatta yere serivermişti. Hepsi de iğrenç yaratıklardı. Onlara dokunmaktansa, gözlerini kapattırıp karşısında çırılçıplak soymak ve öylece nefisini körletmeyi yeğlerdi. Binnur’la birlikteyken de farklı değildi durum. Arada onun söylediği gibi erkekliğinin kabardığı olurdu. Ama, onunla göz göze gelince canı istemez oluveriyordu (Bener, 2000, s. 69).

Freud, psikiyatrik sorunların etiolojisindeki en önemli etkenlerden birinin cinsel dürtünün çeşitli nedenlerle ketlenmesi olduğunu savunur. O halde psikolojik problemleri olan kişilerin aynı zamanda cinsel sorunlar da göstermesi tesadüf değildir. Cinsel isteksizliğe neden olan ruhsal bozukluklar arasında ilk sırada yer alan depresyon

rahatsızlığı ile birlikte temizlik ve kirlenmeye aşırı dikkat eden obsesif – kompulsif kişilik bozukluğunun da etkisiyle Recai Bey, cinselliğe karşı ilgi ve isteğini yitirir. “Ağır kişilik bozuklukları arasında şizoid kişilik, paranoid kişilik bozuklukları, obsesif kişilik ve kaçınan kişilik bozukluklarında sıklıkla cinsel istek azlığı sorunu yaşanabilir” (<http://www.drselecaslan.com/cinsel-isteksizlik-1.phtml>).

Çıplak kadın vücudu kadar onu iğrendiren pek az şey olan (Bener, 2000, s. 162) Recai Bey’in cinsel birleşmeyi gerçekleştirme reddetmesi meselesinde psikanalizin tek yapmak istediği bağlamları gün ışığına çıkarmaktır. Onun cinsel duygularına ket vuran ve birleşmeye yönelik güçlü bir psişik eğilim duymasına engel olan patojen malzemenin içeriği şüphesiz çocukluk döneminde yaşadığı psikoseksüel hadiselerdir. Cinselliğe olan ilgisinin arttığı bir dönemde psikososyal dönemeci aşarken bilinçaltına bastırılan bir içerik çocuğu ağır suçluluk duygularına sürükleyebilir. İçine doğduğu aile ortamının duygu boşalmasını yasaklayıcı tavırları, girişimi kısıtlayıcı yaklaşım ve korkutmaları Recai’yi utanç ve suçluluk karışımı duygulara sürüklediği gibi yaşam boyu cinsel güçsüzlük ve yetersizlik hisleri içinde sıkıntı yaşamamasına neden olur. Örneğin; cinsel dürtülerin ve ilgilerin uyanmaya başladığı ergenlik ve delikanlılık dönemlerinde karşı koyamadığı cinsel boşalmalar ve yönelimlerin öfkeyle karşılanması hem cinsel yaşamının olumsuz etkilenmesine hem de katı bir üstbenliğin gelişimine neden olur:

Donundaki sarı lekeleri görünce küplere biniyordu annesi: Senin aklın bilmem nerende. Ben mi temizleyeceğim senin pisliğini. Bu gidişle babandan beter olacaksın. (...) Akşam annesi dayısına söyleyecek diye ödü kopuyordu. Bir gün, iki arkadaşıyla, ahırda eşiği becermeye çalışırken yakalamıştı onları dayısı. O gün yediği dayağı yaşamı boyunca unutmaması olanaksızdı. Yine de karşı koyamıyor (Bener, 2000, s. 40).

Buradaki psikolojik gerçek şudur: Kötü düşüncelerini her ne kadar bilinçaltına bastırır da dışarıdan gelen denetim ölçüsünde hissettiği utanç ve suçluluk duygusu iç dünyasında gerginliğe yol açar; benlik ile üst benlik arasındaki bu gerginlik aşırı ahlâklı olan üst benliğin alt benlik kadar zalim olmasına yol açar:

Bir yandan iğdişlik korkusu, bir yandan da çocuksu emelleri, eylemleri, atılımları, soru sormaları ve cinsel ilgileri yüzünden sık sık korkutulan, utandırılan, kısıtlanan çocukta giderek ağır suçluluk duyguları doğuran bir üstbenlik gelişir. Bu üstbenlik kimi kişilerde ilkel, acımasız, çok katı olabilir. (...) Küçük bir işten sevişmeye dek, her türlü eyleme başlamak onun için çok güç olabilir. Bireyin

girişim ve becerme gücü ceza korkusu ve suçluluk duygusu ile kısıtlanır (Öztürk, 1998, s. 130).

Ruhsal durumunu yapılandıran cezalandırılma korkusu ve suçluluk duygusu Recai Bey'in yetişkinlik döneminde dış dünyaya karşı acımasız ve katı olmasına yol açtığı gibi tutkulu cinsel dürtülerin bilinçdışına bastırılmasıyla oluşan patojenik hal nevroza neden olur. Nevrozların cinsel kaynaklı olduğu gerçeğini göz önünde bulundurursak Recai Bey'in davranışlarının ardındaki nevrotik belirtileri anlamlandırmakta da zorlanmayız çünkü nevrotik hastanın aktarımları çocukluğa ilişkin birçok istekleri, özlemleri, çözülmemiş karmaşaları yansıtır (Öztürk, 1998, s. 175).

Aşağılanmalar, horlanmalar ve yadsınmışlıklarla dolu travmatik yaşantılarının zalime dönüştürdüğü Recai Bey, yoksulluk ve yoksunlukla geçen çocukluğunda edinemediği kendinden hoşnut ve barışık olma duygusunu yetişkin dönemde saldırgan eğilimlerle kazanmaya çalışır. Kendi yazgısına, yaşadıklarına duyduğu öfkeyi karakola gelen suçlulardan çıkarır. Bu, çocukluk dönemine ait duyguların yeniden yaşanması olarak da değerlendirilebilir.

Freud'a göre, çocukluk çağından itibaren yaşanan acı, çaresizlik ve değersizlik duygusunu kişi, çevreyi tedirgin etmek için kullanabilir. Görev sırasında duyguların bir yana bırakılması gerektiğine inanan ve karşısına çıkanların insan olduğu gerçeğini düşünmeyen Recai Bey, çevresine karşı amansız ve acımasızdır. "Erken yaşta fiziksel ya da cinsel olarak kötüye kullanılmış olanlarda, çocukluğunda aile içi şiddet olgularında olduğu gibi şiddete tanıklık edenlerde, erken ebeveyn kayıp yaşayanlarda şiddet davranışının arttığı bildirilmektedir" (Lewis, 2005; Akt. Güleç ve ark. 2012, s. 119). Annenin ve dayının cezalandırıcı ve denetleyici tavırları Recai'nin sosyal ve aile içi ilişkilerinde zorluk yaşamasına neden olduğu gibi sıcaklık ve samimiyet duygularının olmadığı bir ortamda büyümesi ve her adımında sözel ve fiziksel şiddete maruz kalması katı ve tavizsiz, düşmanca ve saldırgan bir ruh hali geliştirmesine neden olur. Bu psikopatolojik hal, görevi başında insani duygularını bir yana bırakarak abartılı şekilde baskıcı ve otoriter davranmasına yol açar:

(...) Oysa görev yapılırken duyguların bir yana bırakılması gerektiğini hepsine öğretmişlerdi. Karşılarına çıkanların insan olduğunu düşünmeyeceklerdi. Yalnız suçlu vardı. Yalnız onların birer suçlu olduklarını, topluma zarar verdiklerini düşünmeye hakları vardı. Bu yüzden katı olmalıydılar. Onların acı çekmelerinden etkilenmemeliydiler. Ateş olmayan yerde duman olmazdı. Hangi nedenle olursa olsun, karakola gelen bir adamın suçlu olduğu kuşkusuzdu. Onu oraya getiren

nedenler farklı bile olsa. (...) Hepsinin arkasından yaka silktiğini biliyordu. Şube Müdürüne şikâyet ettiklerini biliyordu. Şube Müdürü de yaka silkiyordu ondan, ama sesini çıkaramıyordu. Adını “Kızıl Panter” takmışlardı. Doğruydı. Panter gibiydi. Amansızdı. Yalnız memurlara karşı değil, suçlulara karşı da amansızdı. Onun eline düşmekten ödü kopardı sabıkalarının. Onunla ilk karşılaşanlar da hemen öğrenirlerdi kim olduğunu. Daha ilk tokadı yer yemez anlarlardı. En küçük bir savaştılamayı bile başılamazdı. Nöbeti asıp pavyona eğlenmeye giden bir memuru ile nezarethanedeki bir oğlanı anasıyla gizlice görüştüren bir başkasını, Şube Müdürünün bütün araya girmek istemesine karşın sürdürmekte direnmişti. (...) Doğru mu yapmıştı? Herkes düşmandı şimdi ona. (...) Yine de yaptığının yanlış olduğunu sanmıyordu. Herkes onun gibi davransaydı, bu düzensizlik, bu kargaşalık olmazdı (Bener, 2000, s. 101 – 102).

Bireyin çocukluk döneminde benlik algısı birinci derecede etkileşime girdiği kişiler tarafından belirlenir. Anne ve babayı temsil eden dayı tarafından benliğinin oluşum sürecine olumsuz geri bildirimler verilmesi Recai'nin içindeki düşmanca tutumları pekiştirir ve “düşmanlık duyguları, savunmaya yönelik olduğu kadar, sadist bir biçimde çevreye de yöneltilirler” (Geçtan, 2012, s. 226). Çevresine karşı düşmanca duygular içinde olan Recai Bey için işkence yapmak, şiddet uygulamak doğal bir edimdir: “Bir akşam, köşedeki lokantadan dönerlerken, bir kediyi tekmelemişti. “‘Yabannın birisin sen,’ demişti Binnur. Yalnız kedileri mi? Yo... (...) Öfkesi tuttu mu gözü hiçbir şey görmez” (Bener, 2000, s. 25). Onun başkasına zulmetme arzusu, çocukluk döneminde yaşayamadığı memnuniyet hissiyle alakalıdır. Kendisiyle ve çevresiyle barışık olmayan Recai Bey, tüm insanlara duyduğu nefretin patolojik boyutu içinde, yaşadığı çevreye yabancılaşır. Anne ve dayısının kendisine yönelik tutum ve tavırları nedeniyle herkesi düşman olarak algılar. Onlar tarafından dostane duygularının gelişimi ketlenen Recai'nin çocukluğu, onu durmadan döven dayısına, tamirci dükkânındaki ustasına, basımevindeki başmürettibe, anasına kızmakla geçer (Bener, 2000, s. 107).

Çocukluğundan beri sürekli başarısız ve yetersiz görülmesi benlik saygısını azaltır, düşük kendilik kabulü de depresif bir ruh haline neden olur. Onun lüzumsuz gördüğü ve kızdığı herkesi böceklikle itham etmesi ve tüm insanların bir böcek gibi yok edilmesi gerektiği saplantısı kaynağını yıkıcı nitelikteki saldırgan itkilerden alır. Bu simge, onun sevgisiz kimliğinin bir yansıması olduğu kadar böcekleri yakarak öldürmekten aldığı zevk de patolojik yapısının göstergesidir. İçinde hasetle büyüyerek beslenen yıkıcı hislerin etkisiyle kendisini eşek sudan gelene kadar sürekli döven dayısını, buna göz yuman, kılını bile kıpırdatmayan annesini ve diğer tüm insanları yaşadığı derin kırgınlıkların ve çaresiz öfke fırtınalarının etkisiyle böceğe benzetir:

“Hamamböceğinden ne farkları vardı bunların? Şu herif, şu koca kıçlı kız, belediye tahsildarı kılıklı adam, saçları alaca bulaca boyalı kadın, hepsi birer böcek. Hiç farkları yok” (Bener, 2000, s. 54).

Bir çocuk diğerleri tarafından sevildiği, onaylandığı, kabul gördüğü oranda sağlıklı bir ruhsal yapı geliştirebilir. Aile ve çevre tarafından kabul gören ve istenen, kendini değerli bir birey olarak gören çocuk, olumlu duygulara sahip olur. Recai'nin kendisi ile ilgili olumlu duygulara sahip olmasının önündeki en büyük engel annesi ve dayısı olmuştur. Çocukluğundan itibaren onlara karşı içinde biriken derin öfke ve kin, bastırılan duygu, düşünce ve çatışmalar depresyona girmesine neden olur. Ayrıca depresif bir karakter geliştirmesinde, duygularını gerçek anlamda ilk yaşlarından itibaren paylaşamaması, tecrit edilmişlik hissiyle kırgınlık yüklenmesi ve çocukluğunda yaşadığı cinsel taciz de etkilidir. Yoğun bir duygusal hasara yol açan bu travmatik yaşantı, mutlaka obsesyon, depresyon ve kaygı bozuklukları ile sonuçlanacaktır. Recai'nin ilişkiler ve bağlar konusundaki en büyük engellerinden biri olan bu travmatik anı, onda aşağılık, güçsüzlük ve güvensizlik duygularının oluşumuna zemin hazırlayarak ruhsallığını parçalar ve iletişim kurma becerisini elinden alır:

Kişiler arası ilişki kurma ve sosyal ilişkileri sürdürebilme becerisi, cinsel istismardan olumsuz olarak etkilenmektedir. Bu kişilerin ya ilişki kurmaktan kaçındıkları ya da aşırı yakınlık gereksinimi duyup çok sayıda, fazla beklentili ve kontrol edici ilişki kurdukları gözlenmektedir. Her iki tip ilişki de işlevsellikten uzak olmakta ve genellikle yalnızlıkla sonlanmaktadır (Akt. Taner ve Gökler, 2004, s. 84).

Yakın ve destekleyici kişiler arası ilişkilere sahip olmaması ve hayatındaki her etkenin olumsuz olması da Recai Bey'in insanlarla iyi ilişkiler kurmasına engeldir. Bir kaza sonucu kızkardeşinin ölümüne sebep olmasından dolayı kendisiyle empati kurulmaması ve savunma yapmasına izin verilmemesi tüm insanlara karşı içinde var olan iyi duyguları öldürür: “Doğuştan suçlu biriydi sanki. Adalet diye bir şey yoktu bu dünyada. Kimse, ama kimse dinlememişti onu. Derdini sormamıştı. Hep tek başına savaşıyordu” (Bener, 2000, s. 66). İnsanlarla iyi ilişkiler kurmayı bilemediği, beceremediği için hayat boyu yalnızlık ve depresyon yaşar Recai Bey. Zihninde dolaşmakta olan geçmişe ait görüntüler, yaşadığı gerçeklikler karşısında duyduğu hayal kırıklıkları her defasında daha derin kırılmalar yaratarak yaralar onu:

İçini çekti. Elini yüreğinin üstüne bastırıldı. Orada sürekli kanayan bir yara vardı. Bu yarayı doktor göremezdi. Onun acısını kendisinden başka kimse bilemezdi. Onu öldüren, daha doğrusu yavaş yavaş ölüme götüren bir yaraydı bu. O yarayı açan kurşunu sıkan el yoktu artık, ama yara durmadan kaniyordu (Bener, 2000, 103).

Başka kimse görmese de, duymasa da, o biliyor içindeki çürümeyi. (Bener, 2000, s. 169)

Hayatında bir kere bile ‘aferin’ denmeyen, sırtı sıvazlanmayan, polis okulunda sınıfın önde gelen öğrencilerinden biri olduğu halde hiçbir şekilde takdir görmeyen Recai’ye ne çocukluğunda ne de delikanlılığı sırasında kimse sevecenlikle yaklaşmamıştır. O da özlemleri, düş kırıklıkları, trajedi, gerçekleşmeyen arzu ve tutkuları ile derin bir depresyon yaşayan Recai, yaşadığı tüm trajedileri silebilme adına hayata yeniden başlayabilme şansını edinmek ister umarsızca:

Tanrı ne kadar acımasız. İnsana, her şeye yeniden başlayabilmesi için bir fırsat tanımalıydı. Her şeye yeniden başlamak için değil; başlangıcı daha değişik bir biçimde düzenleyerek tanımalıydı bu fırsatı, yoksa hiçbir şey değişmezdi. Babası bir kalasın altında can veren, otomobil tamircisinin dükkânında çıraklık yapan, kız kardeşi bir mangal ateşinde cayır cayır yanan, basımevinde herkesin itip kaktığı, koca koca adamların, kâğıt deposu diye kullanılan bodrumda ırzına geçmeye kalktıkları Recai’nin başka türlü olması olanaksızdı. Yine de, her şeye yeni baştan başlayabilse, bir şeyleri değiştirebilirdi (Bener, 2000, s. 100).

Çocukluk döneminde yaşanan cinsel taciz durumları erişkinlikte ciddi psikolojik problemlere neden olacak, kaçınılmaz bir değersizlik duygusu ve yüksek oranda depresyon gözlenecektir ki erişkin yaşta başlayan majör depresyonun çocuklukta cinsel istismarla ilişkili bulunduğu da saptanmıştır (Akt. Taner ve Gökler, 2004, s. 84).

Yetişkinsek ve çocukluğumuzda cinsel istismara maruz kaldıysak; şiddetli obsesyonlar, yoğun ve sık panik ataklar, depresyon, karşı cinse güvenmeme, cinsel ilişki kurmak istememe ya da gelişigüzel cinsellik yaşama, ilişki sorunları, yeme bozuklukları, abartılı suçluluk duyguları, şiddetli öfke patlamaları gibi birçok şekilde psikolojik sıkıntılar yaşanmasına neden olur. (<http://www.emdrmucizesi.com/cocuklukta-ve-ergenlikte-yasanan-cinsel-taciz-ve-etkileri/>)

Çocukluğunda kötüye kullanıma uğramış yetişkinlerde anksiyete bozukluğu prevalansının yüksek olduğu saptanmıştır. Anksiyete belirtileri; anormal bir şekilde agresif olma, korku reaksiyonu, kızgınlık, düşmanlık ve kabus görme şeklinde kendini göstermektedir. Bu belirtiler daha çok post-travmatik stres bozukluğu ile uyumlu bir klinik tablodur (Ovayolu ve diğerleri, 2007, s. 19).

Kız kardeşinin ve kedisinin yanarak ölmelerine tanıklık etmesi ve annesinin onunla teskin edici, besleyici ve duygusal gelişimini destekleyici nitelikte ilişki kurmak yerine olumsuz duygu ve düşüncelerinin yönlendirmesiyle kendilik gelişimini sekteye uğratar tarzda davranması onu ömür boyu sürecek bir psikozun içine hapseder çünkü “kişinin içine doğduğu aile ve büyürken yaşadığı deneyimler, karakterinin oluşumuna katkı sağlar. Freud’a göre, çocuklukta travmalar özellikle güçlü bir etkiye sahiptir” (Snowden, 2012, s. 147). Geçmişle olan bağını koparamadığını iç içe geçmiş anılar yumağından anladığımız komiser, kendi yazgısına, yaşadıklarına duyduğu öfkeyi karakola gelen suçlulardan çıkarır. Bu, çocukluk dönemine ait duyguların yeniden yaşanması olarak da değerlendirilebilir. Freud’a göre, çocukluk çağından itibaren yaşanan acı, çaresizlik ve değersizlik duygusunu kişi, çevreyi tedirgin etmek için kullanabilir.

Görev sırasında duyguların bir yana bırakılması gerektiğine inanan ve karşısına çıkanların insan olduğu gerçeğini düşünmeyen Recai Bey, çevresine karşı amansız ve acımasızdır. Anne – babanın ya da onların yerine geçen kişilerin çocuğa yönelik tutum ve tavırları, onların dostluk duygularının gelişimini önler. Örneğin, Recai; bu nedenden ötürü çevresindeki herkesi düşman olarak algılar: “Recai Bey kızardı. Herkese kızardı. Görevini iyi yapmayan memurlarına, suçlu olduğuna inandığı kişilere, kaloriferleri iyi yaktırmayan yöneticiye kızardı. (...) Onu durmadan döven dayısına, tamirci dükkânındaki ustasına, basımevindeki başmürettibe, anasına kızmakla geçmişti bütün çocukluğu” (Bener, 2000, 107). “Düşmanlık duyguları, savunmaya yönelik olduğu kadar, sadist bir biçimde çevreye de yöneltilirler” (Geçtan, 2012, s. 226). İşkence yapmak, şiddet uygulamak Recai Bey için doğal şeylerdir: “Bir akşam, köşedeki lokantadan dönerlerken, bir kediyi tekmelemişti. “ ‘Yabanın birisin sen,’ demişti Binnur. Yalnız kedileri mi? Yo... Aslında kedilerin ne günahı var? (...) Öfkesi tuttu mu gözü hiçbir şey görmez.” (Bener, 2000, s. 25). Recai’nin her şeyden çok; destek olan, güven veren ve sevgi dolu bir babaya ihtiyacı vardır. Fallik dönemde babasıyla sağlıklı özdeşim yapamadığı için kalıcı bir ödipal çatışma yaşayan Recai Bey, o dönemde babanın güç ve iktidarını içselleştiremediği için karşılaştığı her türlü güç ve iktidar onun savaşıp geçmek zorunda hissettiği birer düşman olur. “Bu manada sonsuz sayıda baba türevleri karşımıza çıkar. Bitmek tükenmek bilmeyen bir çatışma zinciri içerisine girer” (<http://www.cised.org.tr/sayfa197.html>). Herkesin arkasından yaka silktiği, şikâyet ettiği, hem yanında çalışan memurlara, hem suçlulara karşı amansız olan Recai Bey, dayısının sert, otoriter ve sık sık fiziksel şiddete başvuran yapısını bilinçsizce rol model

olarak alır. “Çocukluk travması yaşamış çocuklar tekrar tekrar travmatize olmaya ve başkalarını travmatize etmeye yazgılıdır. Yani hem kurbandırlar hem de zorba” (Kılıç, 2012, s. 55).

Tüm insanlara duyduğu nefretin patolojik boyutu içinde, yaşadığı çevreye yabancılaşan Recai Bey, hem insanları hem de kendisini bir böcek olarak görür. Lüzumsuz gördüğü ve kızdığı herkesi böceklikle itham eder. Hastalıklı düşünce yapısı, onu tüm insanların bir böcek gibi yok edilmesi gerektiği saplantısına kadar götürür. Bu simge, onun sevgisiz kimliğinin bir yansıması olduğu kadar böcekleri yakarak öldürmekten aldığı zevk onun patolojik yapısının göstergesidir.

Annesinin Recai’ye karşı artan sözel öfkesi ve azalan duygusal beslemesi onun yaşamı boyunca sosyal uyumunu zorlaştırarak hem içe kapanmasına hem de katı kurallara saplanıp kalmasına neden olur. Annesinin onu her fırsatta yok sayması onda değersizlik duygusu oluşturur. Kendini suçlu hissetme eğilimi, aşağılık ve yetersizlik duyguları üretir. “Çocuk daha kim olduğunu öğrenmeden suçluluk durumunu içselleştiriyor” (Erentay, 2011, s. 59). Geçmişinde özellikle anne tarafından oluşturulan aksak yaşantı örnekleri, anne – çocuk arasında kurulamayan empatik yakınlık, soğuk ve uzak anne imgesi kendilik psikolojisini destekleyici sağlıklı bir süreci mümkün kılmaz. Sonuçta, insani hislerini bir yana bırakan, eşduyum ve empatiye yabancı, saldırgan bir ruhsal yapı şekillenir:

Anne, çocuğun kaygı ya da diğer duygularla ilgili patlama yaşama noktasında kendisini denetleyememe yönünde ömür boyu devam edecek bir eğilimin temelini atabilir ya da çocuğun kendisini böylesine yoğun ve haliyle travmaya sebebiyet verebilecek bir empatik yankıdan ayırmaya zorlamasıyla, annenin denetlenemeyen empatik yankısı çocukta çorak bir ruhsal örgütlenmeye yol açabilir; böylesi bir ruhsal örgütlenme de daha sonra çocuğun kendisiyle empati kuramamasına, insanlık hallerini deneyimleyememesine, aslında, tam manasıyla insan olamamasına sebebiyet verir (Kohut, 2012, s. 123).

Dayısının ve annesinin hayatındaki zararlı ve yıkıcı etkisi, özellikle annesinin oluşturduğu beş para etmez imajını içselleştirmesi onun ruhsal yapısını kusurlu hale getirir. Düzgün işleyen bir ruhsal yapının en önemli kaynağı ebeveynin – ya da onun yerine geçenlerin- kişiliğidir. Ebeveyn, çocuğun dürtüsel taleplerine yumuşak ve şefkatle yanıt verebiliyorsa çocuk, yetişkin dönemde yaşamında patolojiden arınmış, kendisine yansıtılan ölçüde sağlıklı tepkiler verir: “Çocukluk dürtülerinin saldırgan değil de sakinleştirici, teskin edici, şefkatli bir tavırla karşılık bulduğu pek çok optimal

hayal kırıklığı deneyimini içe yansıtmış olmanın sonucunda, çocuk ilerleyen yaşlarda da içinde canlanan bu tür dürtülere aynı muameleyi yapar” (Kohut, 2012, s. 163).

“‘Kardeşini sen öldürdün’...” (Bener, 2000, s. 30) Psikanalistlerin üzerinde birleştikleri nokta, çocuğun annenin sevgi ve şefkatine duyduğu yoğun ihtiyaç ile onun tarafından yaratılan kırıklık ve doyumsuzluğun getirdiği sancı ve sanrılardır:

Çocuk ebeveynle ortak anlam oluşturma sürecinde ebeveynlerinin zihninde ve kalbinde nasıl yer aldığını, kim olduğunu keşfederek büyür. (...) Ortak deneyimler gurur, canlılık, umut, şükran, mutluluk, empati, güven ve şefkat gibi özellikler içeren yaşantılardır. Çocuk, ebeveynlerin onun yanında hissettiği bu duygulanımlar sayesinde kendi özelliklerine onların verdiği tepkileri algılar. Kendisini ebeveynlerin aynasında görür (Kılıç, 2013, s. 82).

Annesi tarafından kardeşini öldürmekle sürekli suçlanan ve aradan kırk yıl geçtiği halde bu sesin ve görüntünün zihninden hiç silinmediği Recai Bey, annenin düşmanca tavırlarını aynalar. Oğluna sürekli “Sen ne kötü bir çocuksun!” iletisini veren anne, sonunda acımasız, katı, sert bir adamın varlığına yol açar çünkü çocuğun iç dünyası ile ilgili bilgisi, anne – babanın sözlerinden oluşur. “Peki ya beni kim öldürdü? Hiç sordun mu bana? Bir gün de, ‘Şu oğlumun bir derdi var mı acaba?’ diye sordun mu?” (Bener, 2000, s. 29) kahır ve çığlıkları anne tarafından hiçbir zaman duyulmaz. Yaptığı çalışmalarla çocuğun ruhsal alt yapısına annenin katkıları ve yaratabileceği travmalar açısından önemli ipuçları sağlayan Freud, “zihnin yapılanma biçimini araştırırken, hastalarından elde ettiği klinik verilerle paralellikler kurdu. Yere fırlatılan bir kristalin, yapısında önceden bulunan kimi zayıf yerlerden kırılmaya yatkın olması gibi, zihinsel hastalar da aynı zayıf noktalardan hasar görüyor ve kişiliklerine dair bir şeyler söylüyorlardı” (Snowden, 2012, s. 128). Recai Bey, çocukluğunda aile ve sosyal çevresinde düşmanca duygularla karşılaştığı, ihtiyaçları, istekleri, duyguları değersiz görüldüğü, ruhsal ve duygusal temelleri zayıf olduğu için yetişkin dönem yaşamındaki kırılma noktalarının akışı, çocukluk dönemi ruhsal yapısı ile uyumludur.

“O lekesiz, o pırıl pırıl, görevinden başka bir şey düşünmeyen, hiçbir hırsı olmayan, hiçbir şey beklemeyen” (Bener, 2000, s. 168) Recai Bey, her işi ve sorumluluğu üzerine aldığı iş hayatında bir senatörün oğlunu dövdüğü için aktif görevden geri hizmete çekilmesinden ötürü daha sinirli ve mutsuz bir insan olup çıkar:

Bu dairede çalışmak istemediğini biliyor. Bunu hiç gizlemiyor da. Açık açık söylüyor. İşten kaçtığı için değil. (...) Bunlar Recai Bey’e göre değil. Üç gün, beş gün, sonunda patlayıverir. (...) Sürgüne razı, yeter ki istediği gibi bir iş versinler.

Oysa, sürgüne gideceği yerde de onu bir masaya oturtacaklardır. Ama bu böyle de sürüp gitmez. Üç aydır, patladı patlayacak (Bener, 2000, s. 64). Omuzları çöküyor yeniden. O, böyle bir köşeye itilecek adam mıydı? Gece – gündüz bilmemişti bu yaşına kadar. Sıcak – soğuk bilmemişti. En zor koşullara gık demeden katlanmıştı. Bir gün bile şikâyetçi olmamıştı halinden. Canını sakınmamıştı. Geride kalmayı, saklanmayı düşünmemişti. Hep en öndeydi. (...) Omuzları biraz daha çöküyor. Kızgın bir şiş batırılır gibi oluyor beynine. Yüreğinin ortasına. Belkemiğine. Kamburu çıkıyor (Bener, 2000, s. 168).

Bu can sıkıntısına karısını öldürmüş olmanın getirdiği suçluluk duyguları da eklenince iç dünyasında derin bir sorgulama başlar. Paranoyakça düşünceler, sanrılar, düşler, rüyalar arasında bir cehennem hayatı yaşamaya başlar.

Rüya, bilinçdışına ulaşmayı hedefleyen psikanalizin araçlarından biridir ve “birçok bilinmeyen olan bir matematik denklemine benzer” (Geçtan, 2012, s. 195). Yakın geçmişte ya da çocuklukta meydana gelmiş psişik örselenmelerin kilit altına alındığı bilinçaltını en dolaysız ve erişilebilir bir şekilde ortaya koyan rüyaların içeriği Freud’a göre, bastırılmış anı, duygu ve düşlemlerden oluşur. Freud, rüyaların temelde arzu gerçekleştirdiğini söylemesine rağmen bazı rüyalar, travmaları da ortaya çıkarır. Recai Bey’in uyku ile uyanıklık arası gördüğü rüyanın içeriği bilinçdışına bastırılmış sözü edilen travmatik materyali göstermesi açısından önemlidir. Onun rüyalarında gördüğü birçok unsurun hangi anlama geldiğini bilmemizi sağlayacak veriler, elimizde bulunduğundan, bu bilgileri psikanaliz kuramının yardımıyla çözüp onun iç dünyasında çatışan eğilimlere ışık tutabiliriz. Recai’nin gördüğü rüyanın taşıdığı mesajın annesi ile ilgili yaşadığı sonsuz çatışmanın egosunda yarattığı hasarı vurguladığını söyleyebiliriz çünkü onun iç dünyasının metaforik yansıması, sevgisiz anne imgesini nasıl içselleştirdiğini gösterir ve bu konudaki psikolojik kompleksine işaret eder. Bu nedenle rüyasında annesinin soğukluğunun ve ona yardım etmeyeceği bilgisinin bilinçaltının derinliklerine işlemiş olması okuyucuyu şaşırtmaz.

(...)Gözkapakları ağırlaşmıştı. Kendisini ölmeden mezara soktuklarını düşünüyordu. Ne yapıp yapıp çıkması gerekti buradan. Oysa, her yanı görünmez iplerle, hayır iplerle değil, kefen olduğundan kuşku duymadığı, beyaz, dirençli, üstelik yapışkan bir bezle sarılıydı. Sayıklamaya başladı. Anasını çağırıyordu galiba yardıma. Anasının ona yardım etmeyeceğini biliyor ama yardımına gelecek başka birisini tanııyordu. Derken bir uçurumdan düştü. Eli yüzü kan içindeydi. Yine o beyaz cüppeli adamlardan biri dikilmişti başucuna. Elinde çamaşır tokaçlarını andıran bir şey vardı. Çok ağır olmalıydı ki güçlkle kaldırıyordu yerden ve olanca gücüyle indiriyordu Recai Bey’in kafasına. Kafasının, ortasından ikiye bölündüğünü sanıyordu (Bener, 2000, s. 91).

Kızkardeşinin ölümünde suçu, sorumluluğu olmamasına rağmen annesinin kendisine karşı çok acımasız davranması ve nefret derecesinde sevgisiz olması, suçluluk ve ezilmişlik duygusu altında ezilen Recai'nin dünyasını karartan bir portre olarak kâbuslarında yerini alır: “Rüyalar, rüya görenin içinde bulunduğu ruh hallerini göstermenin yanı sıra, kişinin hayatındaki belirgin izlekleri ve konuları da ortaya koymaktadır” (Cebeci, 2004, s. 352).

Freud'un “Psikanalize Yeni Giriş Dersleri”nde bahsettiği “Güçlü bir saldırganlık eğiliminin yanında her zaman için güçlü bir sevginin olduğu” (Freud, 1994, s. 151) ilkesini yadsırcasına oğluna hiçbir sempati beslemeyen annenin yanı sıra; babası, dayısı, öğretmenleri, üstleri ve arkadaşları tarafından da kabul görmeyen, elinden tutulmayan Recai, (Bener, 2000, s. 176) hayatının son döneminde yoğun bir depresyona esir olur. Herhangi bir hedefinin, arzusunun, yeterli motivasyonunun olmaması onu hızla bir çöküşe doğru sürükler. Psikolojik yıpranmışlığı kendini sıklıkla yorgun, bitkin ve halsiz hissetmesine neden olur: “Kolları kesik kesik, yeniden yatak odasına dönüyor, kendini yatağa bırakıyor. Kulaklarının arkasına tokmaklar indiriyorlar sanki” (Bener, 2000, s. 147). Küçükük bir işi yapmakta bile büyük çaba sarf etmesi gereken Recai, depresyonun etkisiyle işlerini yarım bırakır:

(...) Bir dağılımlık, bir düzensizlik... Yatağına bakıyor. Darmadağın. Canı yatağına toplamak istemiyor. Oysa, çocukluğundan beri, bir kez bile yatağına sabah kalkar kalkmaz toplamazlık etmedi. Giyinmek de istemiyor canı. Şimdi nasıl olup da traş olduğuna bile şaşıyor. Şu anda traş olması gerekse, eline ne fırça alabilir, ne sabun, hatta ne de elektrikli makinesini. Yanağındaki kesğin belli belirsiz acısını duymasa, traş olduğuna bile inanmayacak... (Bener, 2000, s. 146).

İş yaşamında geri hizmete alınmasının getirdiği boşluk duygusuna depresyonun da eşlik etmesi onu çevresine yabancılaştırarak etrafından uzaklaşmasına, büyük bir yalnızlığın içine yuvarlanmasına neden olur: “İlk kez yalnızlık dayanılmaz görünüyor gözüne. Birileriyle konuşmak istiyor. İçinde, anlatılmaz bir boşluk duygusu var. Biraz sonra bu evde tek başına durmaktan bile korkmaya başlayacağını hissediyor. Karnı aç, yemek yemek istemiyor” (Bener, 2000, s. 152).

“Kolu kanadı kırık. Yaralı bir yavru ceylan gibi, kimsesiz bu evde. Karakolda olsa, Bekçi Rıza hemen fırlar bir ateş getirirdi ona. Ama, onun dışında, kimse sigarasının ateşini yakmak için ateş getirmedi. Bir çorba pişireni bile olmadı” (Bener, 2000, s. 146).

Ömrünün son günlerinde uyku bozukluğu, kâbuslar, sanrılar, paranoyalar ve fobilerle boğuşan Recai, eşini ve oğlunu sevmeyen bir annenin olduğu aile ortamında büyüdüğü ve annesinin yadsıdığı bir çocuk olduğu için duygu yoksunluğu içinde geçirir ömrünü. Annenin sert, öfkeli, tepkisel tavrı ve çocuğuyla kopardığı bağı onun suçluluk duygularını artırarak yetişkin dönemde ağır ruhsal bunalımlar yaşamasına neden olur. Recai'nin annesiyle arasında oluşan ve geri dönüşü olmayacak biçimde ortaya çıkan boşluk, ömrü boyunca taşıdığı bir yük olarak depresif karakterini şekillendirir: “Ruhsal bozuklukların birçoğunda genellikle çocukluk çağından kalma iç çatışmalar söz konusudur. Uygun yer ve yaşam döneminde bu çatışmalar canlanarak ağır ruhsal bunalımlara neden olabilirler” (Öztürk, 1998, s. 33).

Aile bireyleri ile arasındaki bağı zedelenmiş olması, özellikle annesinden içten bir sıcaklık, sevgi ve yakın ilgi göremeyişi, anne – evlat ilişkisini hiç yaşayamaması bu durumun ağırlığını ömür boyunca üzerinde hissetmesine neden olur. Freud'un “annesini erkenden kaybeden çocuğun yaşam boyunca içinde bir eksiklik hissettiği, anne özlemine çektiği ve annenin ölümünün bir felâket olduğu” (Freud, 1994, s. 117) yönündeki kanısı annesi ölmediği halde Recai'nin yaşamında karşılığını bulur çünkü ciddi yetersizlikleri ile çocuğunun ruhunda derinlere kök salmış psikopatolojik semptomlar oluşturan anne aslında yoktur, ölüdür. Kendi yokluğunun dışında oğlunu güçlü bir baba idealizasyonundan alıkoymuş olması da ayrıca bir hayal kırıklığı oluşturmuştur oğulun yaşamında. Anneden gelen mutsuzluk, babanın anne ve dayı tarafından itibarsızlaştırılmasıyla yaşanan hayal kırıklığı, dayının fiziksel ve duygusal şiddet içeren tavır ve sözleri, sosyal çevre ile kurulamayan iletişim Recai'de kötü bir duygusal etkiye neden olur. Yaşanılan duygusal mahrumiyetlere verilen depresif tepki, yaşadıklarını isyan duygusuyla derinden sorgulamasına neden olur:

Bir yanlışlık vardı bu işte. Bir adaletsizlik vardı. Neden tüm belalar gelip onu buluyordu? Bir gün o da herkes gibi rahat edemeyecek miydi şu dünyada? Fukara doğmuşsa kabahat kimdeydi? O daha çocukken babası ölmüşse, kabahat kimdeydi? Kardeşinin ayağı mangala takıldı diye, niye hep onu suçlamıştı anası? Herkesin dayıları yeğenleri için deli divane olurken, neden onun dayısı durmadan itip kakmıştı onu? Babası, kızkardeşini zorla kaçırdıysa, oğulun ne günahı vardı? (Bener, 2000, s. 102).

Temelde sevgi eksikliğinin ve buna bağlı olarak oluşan narsisistik yaralanmalarının neden olduğu içsel çatışmaları, bastırılmış istekleri, doyurulamayan

yoksunlukları, sağlayamadığı ruhsal bütünlüğü ve zedeleyici yaşantı örnekleri ile Recai, kendini bir ölü olarak değerlendirir:

Dışarıdan bakıldığında anlaşılmasa bile, ölüydü o. Gerçek bir ölü. Ölmüş olmak için yüreğin durması, kanın pıhtılaşması şart değildi. Tersine, yüreği durduğu halde yaşayan insanlar da vardı. Ama, Recai Beyinki öyle değildi. Gerçekten ölmüştü. Bütün organlarıyla. İçinden çürümeye bile başladığını biliyordu. (...) Öteki ölülerden farkı yoktu. Tek farkı, başkalarının henüz onun ölmüş olduğunu bilmemeleriydi (Bener, 2000, s. 108).

Bu duyguyla ilgili olarak psikanalitik söylemin ilkelerinden yararlanarak yapacağımız analiz, Recai'nin geçmiş yaşantısına, kardeşinin ölümüne kadar uzanmamızı gerekli kılar. Onun ölümünün yaşattığı psikolojik sorun, çocuk olan Recai'nin başa çıkabileceği türden bir travma değildir ve ömür boyu devam edecek kronikleşmiş bir psikopatolojinin temellerini atmıştır: “Gerçi kendisi de tam olarak bilmiyor ne zaman ölmüş olduğunu. (...) Belki daha çok küçükken, kardeşiyle birlikte ölmüştü o yangında. Vücudu yanmamıştı ama ölüm daha o zamandan girmişti vücuduna. Bunu ilk ne zaman sezmiş olduğunu tam anımsayamıyor. Galiba, bir gün, birdenbire, bunun böyle olduğunu anlayıvermişti” (Bener, 2000, s. 114).

Çocukluk ve ergenlik döneminde duygusal, davranışsal ve bilişsel gelişimi sekteye uğrayan; psikoseksüel gelişim dönemlerinde narsistik arzuları doyurulmayan Recai, ruhunda yaralanma izleri bırakan yaşantılarıyla tedirgin, rahatsız, huzursuz ve saldırgan bir tiptir. Annesinin ve dayısının umrunda olmamasının ve onlar tarafından sevilmemesinin bedelini depresyon, bastırılan cinsel duygularını da nevrozla öder. İhtiyaç duyduğu dokunulmak, öpülmek, okşanmak, tebessüm edilmek yerine alay ve hakaret edilen, bağırılan, aşağılayıcı ve eleştirel ifade kullanılan bir çocuk olduğu için bu değersizlik, yetişkin dönem yaşamında öfke, nefret ve saldırganlık duygularıyla hareket eden birine dönüşmesine neden olmuştur.

Erhan Bener, “Böcek”te, Recai karakterini yaratırken onun roman boyunca saldırgan dürtülerinden kurtulamamasını sorunlu bir çocukluk geçirmesine bağlar. Yazar, romanın anlatı zamanı olan yirmidört saat içinde geçmişe dönük iç hesaplaşmalarıyla çocukluğunda duygusal açıdan perişan edici deneyimler yaşadığını öğrendiğimiz Recai Bey'in, çocuğuna karşı empati ve merhamet hissi beslemeyen bir annenin, disiplin ve eğitim adına kendisini hakaretleri ve fiziksel şiddetiyle hırpalayan dayının varlığıyla yaralanmasını; ayrıca yetişkin dönem yaşamında anne ve dayıyı

aynalarak onların yargılama ve cezalandırma işlevlerini içselleştirerek üstlenmesini psikanalitik kuramın yol göstericiliği ile okura sunmaya çalışır.

2.3. Köleler ve Tutkular – Erhan BENER

Zayıfla güçlü arasındaki savaşta rollerin sıkça yer değiştirdiğini ve bastırılmış güdülerimizi zamanında doyurmadığımız takdirde onların kölesi olabileceğimiz gerçeğini psikanaliz kuramını temel alarak işleyen “Köleler ve Tutkular”, hepimizin görünmeyen bir prangayla tutkularımızın kölesi olduğunu ve bunu kırabilecek yeterli içsel gücümüzün çocukluk yıllarında oluşmadığını vurgulayan bir diğer Erhan Bener romanıdır.

1999 yılında ilk baskısını yapan roman, yatalak babasıyla bir apartman dairesinde yapayalnız yaşayan orta yaşlı ve saygın bir profesörle yaşlı kedisinin kölesi genç bir asistan kızın yaşama tutunabilmek ve yalnızlıklarından kurtulabilmek için ebeveynlerinde bulamadıkları dayanağı birbirlerinde aramalarının anlatısıdır.

On yedi bölümden oluşan eser, küçük, تنها bir barda Hoca, Gülrîn ve Batur’un bir araya geldiği sahneyle başlar. Öğrencileri tarafından çok sevilen ve beğenilen Hocayı, başasistanı Batur’un genç, güzel bir doktora asistanı ve okutman olan Gülrîn’le tanıştırmak için yaşadıkları yalnızlığı ve depresyonu gidermeyi amaçlaması anlatının ilk düğümünü oluşturur. İkisi de evlenmiş ve travmatik bir şekilde eşlerinden ayrılmış olan Hoca ve Gülrîn, gerek fiziki yaşamlarında gerek iç dünyalarında problemlerini ve çatışmalarını halledememiş iki yalnız insandır.

Dışarıdan bakıldığında her şeyin örnek bir düzen içinde yürüdüğü sanılan bir hayatı sürdürse de sürekli bir zihinsel karmaşa içinde yaşayan Hoca, yatalak babası ve onun bakıcısı Servet Hanım’la birlikte mutsuz, yalnız, gelecekte umutsuz bir hayatı sürdürmektedir. Gülrîn’in karşısına çıkması yeni bir hayatın başlangıcı için umut olsa da annesine olan ödipal bağlılığından kurtulamaması, onun Gülrîn yerine orta yaşlı Servet Hanım’la ilişkiye girmesine ve hayatını daha büyük bir çıkmaza sokmasına neden olur.

Büyük annesi ve yaşlı kedisi ile bir apartman dairesinde yaşayan ve anne-babasından hiçbir yakınlık görmeden büyüyen Gülrîn, bunun getirdiği boşluk duygusunu aşk ilişkileriyle gidermeye çalışsa da şanssızlığını gideremez. İlk eşinin kendisini aldatması, sevgilisinin gözlerinin önünde onuncu kattan atlayarak intihar

etmesine tanıklık etmesi ve diğer sevgililerinde de aradığını bulamaması Gülrîn'in depresif karakterinin şekillenmesinde önemli etmenlerdir.

Birbirlerini tanımayı isteyerek duygu dünyalarında bir çözüm arayışına giren Hoca ve Gülrîn'in, anne ve babalarıyla ömür boyu aşmayı başaramadıkları bağımlılık sorunu, Hoca'nın yaşlı bakıcı Servet Hanım'dan, Gülrîn'in ise eşcinsel ilişki yaşadığı arkadaşı Emel'den tensel ve duygusal açıdan kopamamaları sonucunu doğurmuştur.

İki sorunlu ve yalnız insanın, tek başlarına içinden çıkamadıkları bir labirentin, bir kısırdöngünün sınırlarını birbirlerine destek vererek aşabileceklerini, bu birlikteliğin her ikisi açısından, bunalımlarından kurtulup yepyeni bir şevkle yaşama bağlanmaları için kaçırılmaması gereken bir fırsat oluşturduğunu düşünen (Bener, 2000, s. 118). Batur, türlü çabalarına rağmen bu ilişkiyi başarılı bir şekilde tesis edemez. Aksine, Hoca ve Gülrîn arasındaki ilişki yeni bunalım ve kırılmaların zeminini oluşturur.

Romanda tutkularımızın kökeninde bastırılmış ve zamanında doyurulmamış içgüdülerimizin yattığı gerçeğini tartışan yazar, ayrıca cinsel travmaların kişilik üzerindeki etkilerini ve cinsel bunalımların nedenlerini Freudyen bakış açısıyla irdeler.

2.3.1. Depresif ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Hoca

Psikanalizin en önemli tespiti biliçdışı ise ikinci önemli tespiti Oedipus Karmaşası adını taşıyan süreçtir. Romanın ana karakterlerinden biri olan Hoca'nın içsel dünyasını ve davranışlarını anlamlandırmada ve doğru bir tespitte bulunmada Oedipus karmaşası, cinsellik, aşk, üst – ben ve id'in özellikleri önemli bir role sahiptir.

Roman boyunca Hoca üzerinde etkilerini açıkça gözlemlediğimiz Oedipus kompleksinin sağlıklı bir çözüme ulaşabilmesi için anne ve baba arasında güvene, sevgiye ve saygıya dayalı dengeli bir birlikteliğin olması gerekir. Çünkü bu, çocuğun sağlıklı ruhsal gelişimi için yaşamsal değerdedir.

Babanın idealleştirilmesini öngören normal gelişim sürecini onun annesi ve kendisini terk edip gitmesiyle yaşayamayan Hoca, kırk yaşına kadar annesi ile aynı evde hayatını sürdürür. 'Adam' diye bahsettiği babasının gitmesi üzerine ondan göremediği ilgi, sevgi ve şefkatin annesi tarafından tamamen bilinçsiz bir tutumla karşılanmaya çalışılması onun cinsel ve duygusal eğitimini temelden sarsarak bunalımlarla dolu ruhsal bir dünyaya adım atmasına neden olur. Bu nedenle "çocuk anne için her şey

olmamalı, anne de çocuk için, der psikanalistler. Anne, erkek imgesini var etmeyi sürdürmelidir, çocuğa babasından söz etmeli ve onun da babasından söz etmesine izin vermeli, sorularını yanıtlamalıdır” (Mathelin, 2012, s. 98).

Freud’a göre her çocuk annesine karşı aşk derecesinde bir sevgi beslerken erkek çocuk babadan bir o kadar nefret eder. Kimisi bu dönemden (Oedipus) başarıyla kurtulabilmekteyken kimisi annesinin de etkisiyle bu karmaşayı çözemez ve hayatı bundan olumsuz yönde etkilenir. Kırk yaşına kadar annesinin gölgesi altında hayatını sürdüren Hoca, çok yakın sevgi ilişkileri içinde yutulan bir çocuk olur. Bu tür çocuklarda görülen “ ‘anneciğini üzmemek için’ özgürlük girişiminde bulunamama; her zaman gerçek duygusal bir şantajı boyun eğme” (Corman, 1996, s. 159) özelliği ileri yaşlarına kadar Hoca için de geçerli olur. O halde bir çocuğun aile kompozisyonu içindeki yeri, onun karakterinin belirlenmesi açısından önemlidir.

Kocasıyla birlikte olduğu dönemlerde onunla değil de oğluyla yatmayı tercih eden anne, çocuğunu ömür boyu ödipsel arzuların suçluluk duygusuna mahkûm eder. Eşler arasında kurulamayan birlik duygusunun marazi tutuma ittiği çocuk, libidinal yük ve suçluluk duygusu altında ezilir. Hoca, duygusal bağımlı hale geldiği ve aralarında anne – oğul arasında olması gerekeni aşan bir yakınlığın bulunduğu annesinin kendisinde uyandırdığı zina eğilimlerine karşı, yetişkin dönem yaşamında şiddetli iç sıkıntılılarıyla mücadele eder çünkü Ödip dönemin aşılması sırasında ciddi tıkanmalar ve kilitlemeler yaşamıştır.

(...)Eşler, aralarında bir birlik kuramamışlarsa, bunlar cinsel yoksunluk çektiklerinden, doyuma varmamış duygusal yaşamlarını çocuklarına çevirirler ve böylece çocukta rahatsız edici bir ödipsel durum yaratırlar” (Corman, 1996, 163). Her gece kocasıyla değil oğluyla koyun koyuna yatağa giren anne, kocasının kendisini terk etmesi üzerine içinde bulunduğu yalnızlık duygusunu oğluna aşırı sevgi vererek gidermeye çalışırken bu karşılıklı bağımlılık ömür boyu Hoca’nın kişilik yapısında devam eder ve karşı cinsle kurduğu ilişkiyi olumsuz yönde etkiler: “İlgi görmeyen ya da sevgi yoksunluğu çeken bir kadın, bunu gidermek için çocuğuna çok aşırı şekilde bağlanır ve çocuğu tutsak edici bir sevgi bağı içinde tutar; yalnız ya da dul kadınlarda bu durum sık sık görülür (Corman, 1996, s. 167).

Annenin oğluna hastalık düzeyinde olan bağıllığı ve düşkünlüğü, çocuğun kendi doğasına göre gelişmesini engellerken diğer yandan babanın psikolojisinin bozularak anneyi ve oğlunu terk etmesiyle sonuçlanır:

(...)ama karı beni hiç anlamadı ki bana hiç yâr olmadı ki varsa da yoksa da oğlu Allah bilir koynuna aldığında koskoca oğlan bu yahu olacak iş mi (Bener, 2000, 184).

(...)be karı ben içmeyeyim de ne halt edeyim. Sen yüzüme bile bakmazsın koynuna bile almazsın ben de erkekten sayılırım ama yok artık böyle şeyler yok çok içiyormuşum mürekkep kokuyormuşum ter kokuyormuşum ne yapalım yani ben çalışmasaydım ne yer ne içerdiniz o zamana kadar ama umurunda mıydı yanına yaklaştım mı öyle bir itiyordu zebani gücü vardı kadında varsa yoksa oğlu hem bakalım oğlan benden mi nereden malûm ne surati benziyor ne başka bir yeri ben deli miyim böyle oğlum olsun kadın sen utanmadan her gece al oğlunu koynuna bunlar Lut kavminden olmalı tuzdan heykel kesilecekler kimselere anlatamam ki (...) çok dedim daha ne kadar sürecek bu Allah'ım oğlan kocaman oldu bunlar benim gözümün önünde günaha giriyorlar (Bener, 2000, s. 181 – 182).

(...)aslında bunlar Çingene falan bile değil düpedüz Kızılbaş ikisi koyun koyuna yatarlar Allah bilir ne halt ettiklerini sonra baktım olacak gibi değil verdim mahkemeye zabıt kâtibi arkadaş dedi ki sen yine oğluna sahip çık ne çıkacakmışım olmaz olsun böyle oğlan zaten benden mi değil mi o da şüpheli (Bener, 2000, s. 182).

(...)ah namussuz karı doğru söyle kimden peydahladın bu oğlanı eğer bendense ben ne olayım daha kırk yaşında bile yoktum senin erkekliğini istemiyorum diye çıkarmaz mı yataktan ne yapalım yani sen doğru dürüst karı olsaydın bak bakalım kalkar mıydı kalkmaz mıydı (Bener, 2000, s. 183).

Annenin çocuğuna karşı bu denli verici ve koruyucu olması çocuğun psikoseksüel dönemeci aşarken Oedipus karmaşasının tehlikelerinden kurtulabilmek için babasıyla özdeşim kuramaması sonucunu doğurur. Çocuk bundan dolayı ağır suçluluk duygularına sürüklenip örselenebilir. Bütün bunların önüne geçmekte ise annenin tavrı, duruşu ve hikâyesi önemlidir:

Annenin hikâyesi ve kendi ebeveyni – eşiyle kurduğu ilişkilerde çocuğuna açtığı yerin niteliği önemlidir: Çocuk, bir özne olarak aileye katılan yeni bir birey midir, yoksa annenin depresyonunu iyileştirecek bir umut tohumu veya yine annenin, varlığıyla yokluğu belli olmayan eşinin yerine ikame ettiği *imgesel kocası* mıdır? Baba'nın Soyismi'nin annenin söylemindeki yeri ve niteliği, çocuğu *fallik nesne* olmaktan çıkaracak değerde midir? Yani anne, eşini, çocuğunun nezdinde yok mu saymaktadır, yoksa onun sözünü geçerli mi kılmaktadır? Anne'ye verilen bu büyük önem, annenin imgelemindeki Baba'nın yeriyle ilgilidir. Baba, gerçek varlığıyla yani yaptıkları ve yapmadıklarıyla değil, annenin, yani eşinin söylemindeki yeriyle anlam kazanacaktır (Habip, 2012, s. 64).

Bu bağlamda ben'in kurulmasında en büyük etkenin annenin söylemi, yani babaya ve babanın yasasına yaptığı gönderim olduğunun altını çizelim. “Baba sadece sözden ibaret olan yasası sayesinde mevcuttur ve bu sözü anne tarafından tanındığı ölçüde yasa değerini kazanır. Eğer ‘baba’nın durumu kesinlik kazanmazsa çocuk

anneye tabi kalır” (Tura, 1996, s. 186). Bu bağlamda Hoca'nın annesinin yasayı temsil eden babanın adını tanımadığını, babanın da oğul üzerinde Ben'in yapılandırılması için gerekli olan idealleştirilmiş ebeveyn imajını kurmak için çabalamadığını söylemeliyiz.

Her şeyden önce kendi duygusal arzularını doyumak için oğluna yapışan annenin oğlunu bir nesne, sahip olunan bir şey gibi gören tutsak edici sevgisi Hoca'yı annesinin gözünde nesneleştirir:

Nesne çocuk, ana – babanın kendi sevgi boşluğunu gidermek için kullandıkları ve çocuğun kendi bağımsızlığını kazanma girişimlerine karşı koydukları çocuktur. Nesne çocuk, ana – babanın daha önce yapmak isteyip yapamadıklarını kendisine zorla kabul ettirdikleri çocuktur. (...) Nesne çocuk, ödipsel bağlarından kurtulması için kendisine yardım edilmeyen çocuktur (Corman, 1996, s. 159).

Bağlanmadan sevgi ilişkisi içinde olmayı başaramayan anne, oğlunu marazi, bencil ve tutsak edici sevgisiyle duygusal bir boyunduruk altına alır:

(...) Çünkü sen benim sadece çocuğum değildin, her şeyimdin, Tanrımdın, babamdın, kocamdın, senin sulbünden doğdum ben, asıl sendin beni yaratan...
Baba, oğul, ruh-ül Kudüs!
Böyle derdi, buna benzer şeyler söylerdi annem. (...) İkimiz tek bir vücuttuk (Bener, 2000, s. 48).

Annenin oğlunu kendi arzuları, yazgısı, seçeceği yolları olan bir özne olmaktan ziyade istediği forma sokabileceği bir nesne olarak algılaması çocuğun mutluluk içinde gelişimine engel olarak onun anneden, bütünlükten, mutlak hazdan kopuşun travmasını atlatamamasına neden olur. Duygusal yaşamdaki örseleyici deneyim bununla sınırlı kalmaz ve zayıf kocaya baskın çıkan bir annenin varlığı çocuğun babadan erkekçe bir karakter edineceği yerde, kadınca bir kimliğe bürünmesine neden olur. Şöyle ki; erkekler babalık, erkeklik gibi maskülen özelliklerini babadan alırlar. Hoca'nın annesi babanın yokluğunda bütün rolleri üstlendiği için çocuğuna yanlış model olur. Örneğin onu “Benim güzel oğlum, meleğim, sen benim her şeyimsin” (Bener, 2000, s. 49). sözleriyle sever. Yetişkin dönem yaşamında da kadınlar ona ‘Güzel adam’ yakıştırmasıyla iltifat ederler:

Yakışıklı değil de “güzel” sıfatını kullanması ilginçti. Bu sıfat aslında garip, sarsıcı etkiler yapar bende. Annem de beni “güzel oğlum” diye severdi... *Güzel oğlum... İlahî anne! Nerem güzel benim? Sahi ben güzel bir adam mıyım? Aslında her şey bu zararsız görünen hitap tarzından mı kaynaklanıyordu yoksa ya*

da, daha doğrusu, açıklamaktan ikimizin de ömür boyu kaçındığımız bir fenomenin belirtisi miydi bu tanımlama? (Bener, 2000, s. 29).

Hoca'da birey kimliğinin oluşmasında anne figürünün baskınlığı ve baba figürünün zayıflığı önemli sonuçlar doğurur. Erkek çocuk açısından, özdeşleşme kurulacak ebeveynin rolü ve önemi düşünüldüğünde, babanın imgesel olarak temsil edilmemesi, onun yerine geçecek başka bir figürün de bulunmaması halinde büyük olasılıkla anne ile özdeşleşilir. Otto Kernberg, erkek çocuğun cinsel kimliğinin oluşumunda annenin rolünü şöyle değerlendirir:

Örneğin, erkek çocuk kendisini annesi tarafından sevilen bir erkek çocuk olarak deneyimlediği oranda, erkek çocuk ve dişi anne rolüyle özdeşleşir. Böylelikle, daha sonraki ilişkilerinde, benlik temsili yetisi kazanırken anne temsilini başka bir kadına yansıtır ya da belli koşullarda, benlik temsilini başka bir erkeğe yansıtırsa anne rolünü kendi üstlenir. Ego kimliğinin parçası olarak erkek çocuk biçimindeki benlik temsilinin egemenliği (bütün öteki kadınlarda bilinçdışı anne arayışı da dâhil) heteroseksüel yönelimin egemenliğini sağlayacaktır. Annenin temsiliyle özdeşleşmenin egemenliği erkeklerde bir homoseksüellik tipini belirleyebilir. (Kernberg, 2000, s. 31)

Hoca, libidosunun çocukluk dönemine ait saplanmaları hiçbir zaman bırakamamasından ötürü nevrozlarla, depresyonla örülü ruh hali içinde hayatını sürdürür, ne kendisi mutlu olabilir ne de çevresindekileri mutlu edebilir. Psikanalitik düzlemde bir çocuğun sağlıklı ve bütünlüklü bir ruhsal dünyaya sahip olması ve kültürel bir kimlik kazanabilmesi babanın yasasını tanıyıp onunla özdeşleşme sonucu gerçekleşir. Annenin asıl arzusunun baba olduğu gerçeğini annenin sergileyeceği tutumla anlayan çocuk, yaşadığı hayal kırıklığının etkisiyle annesinin yerine başka bir kadını arzu nesnesine dönüştürecek ve nevrozdan arınmış bir benlik yapısına ulaşacaktır. Romanda Hoca'nın annesi "(...) sen benim her şeyimsin, ben de senin her şeyin miyim, söyle!" (Bener, 2000, 49) tarzındaki tutumuyla asıl arzusunun kocası değil oğlu olduğunu gösterir ve çocuğuna karşı sergilediği ödipsel bağlılıkla onun iç dinamiğini engeller. Böylelikle hem oğul, hem Tanrı, hem koca olarak gördüğü ve koyun koyuna yattığı oğlunun karakterinin nevrotik alt yapısını oluşturur.

Annesine saplanıp kalan ve bu durumdan ötürü yetişkin dönem yaşamında bir başka kadına geçişi güçleşen Hoca'nın hayatı, annesinin onu sevdiği gibi sevebileceği sevgi nesnelere aramakla geçer. Evlilik de dâhil, ilişkilerinde başarılı olamaması bundan dolayıdır. Nitekim Freud, "Anneye saplanıp kalma, başka bir kadına geçmeyi

zorlaştırır” (Freud, 1999, s. 190) tespitiyle oğlan çocuğunun genelde diğer cinse doğru yönelmektense, el altında bulunan ve gerçekleştirilmesi daha kolay olan özsever bir nesne seçimine eğilimi olduğunun altını çizer. Annesinin aşırı sahiplenici tavrı Hoca'nın annesinin yerine başka bir kadını arzu nesnesine dönüştürmesini zorlaştırır. Bu yüzden de kadınlara yaklaşımda zorluk yaşar. Jung, oğlun anne kompleksinin eşcinsellik, Don Juanizm, bazen de iktidarsızlık gibi sonuçlar doğurabileceğini söyler. Nitekim Hoca, hem karısı Adnan hem de sevgilisi Gülrûn ile olan beraberliğinde ara ara iktidarsızlık sorunları yaşar. “Eşcinsellikte heteroseksüel unsur bilinçdışı anneye bağlanmıştır. Don Juanizmde ise anne bilinçdışı olarak her kadında aranır” (Jung, 2012, s. 25). “Adnan haklıydı, belki de onda anneme benzeyen bir şeyler bulduğum için evlenmişimdir; ama bunun dışındaki bütün iddialar, çirkin bir yakıştırmadan, iğrenç bir iftiradan başka bir şey değil. Ben annemin güzel oğluydum. Tek aşkıydım” (Bener, 2000, s. 29).

Oğlu için çok yıkıcı ve kötü bir muamele biçimi olduğunu sorgulamadan kendi yatağında onunla koyun koyuna yatarak evde ensest tehlikesinin sürekli dolaştığı bulanık bir ortam yaratan anne, çocukla gerçek bir cinsel ilişki kurmamasına rağmen, küçük bir çocuğun bedeninin kendisine ait olduğu duygusunu vererek onun kafasını karıştırır. Bu durumda çocuk yerinin neresi olduğunu bilmez. Böylece özne olmaya hakkı olmayan yalnızca annesinin nesnesi konumunda bir çocuk çıkar ortaya. “Yalnız annenin görevi, ana ile çocuk arasındaki ensest aşka bir şeyin perde oluşturması gerektiğini bilir. Ona babasından söz etmeli, kendisi ile uyumasına engel olmalıdır. Çünkü boş olsa bile orası onun yeri değildir” (Mathelin, 2012, s. 99).

Ödipal çatışmayı sağlıklı atlatamayan erkeklerin hem cinsel yaşamları hem de evliliklerinde problemlerin olması doğaldır çünkü kişi kendini bağımsızlaştıramamış ve aidiyet duygusu oluşturamamıştır. Örneğin; Hoca, aidiyet duygusunu sadece annesinde bulduğu için iyi bir eş olmayı becerememiştir. Bunda oğlunu hiç kimseyle paylaşmayı göze alamayan annenin başarılı rakibe karşı duyduğu nevroitik kıskançlığının payı büyüktür:

Adnan'la evlenmeye karar verdiğimizde anneme söylediğimde, kupkuru gözlerle bakmış, sadece, “Neden?” demişti. Ölümü yakındı ve ben, sevinç çılgınlıkları atacağını hayal ederek, ona, doğru dürüst tanımadığım, âşık olmadığım, sadece elimi tuttuğunda, kırk yaşında olmama karşın, o zamana kadar hiç duymadığım bir telaşa kapıldığım kadını önüne sürerek, aptalca, gözünün arkada kalmaması, artık onun yerine geçerek bana bakacak, beni bütün öteki insanlara ve bütün kötülöklere karşı koruyucu kanatlarını açarak kollayacak birisinin var olacağını

anlatmaya çalışmışım. Beceriksizce, çığ, anlamsız ve yaralayıcı sözcükler kullanarak. Aslında kendimi kandırmak istediğim de bilincindeydim. Bu akşam kimin göğsüne yaslayacağım başımı? (Bener, 2000, s. 41 – 42).

Benim her şeyim olan, adeta tapındığım kadın” (Bener, 2000, s. 341) dediği annesine karşı yaralayıcı sözcükler kullanmasının nedeni ise annesinin uzun süren bir hastalık sürecinde ona sarılıp öptüğünde soluğuna ve tenine sinen ilaç kokuları yüzünden hissettiği mide bulantısıyla birlikte duygu çözümlerinden ötürü yaşadığı suçluluk duygusunun etkisidir: “O günlerde tanıştığım ve anneme taban tabana zıt yaradılıştaki bir kadınla apar topar evlenmeye karar vermemde de bir çeşit, benden o şekilde uzaklaşmaya hakkı olmadığını düşündüğüm annemden oç alma isteği gizliydi sanıyorum... (Bener, 2000, s. 341 – 342).

Kırk yaşından sonra fırtınalı bir evlilik yaşayan ve karısı Adnan’da “annesinin sıcak yakınlığını hisseden” (Bener, 2000, s. 18). Hoca, buna rağmen mutlu olmayı ve karısını mutlu etmeyi başaramaz. Kırk yaşına gelmiş bir adamın hayatının kadınının annesi olmasına bir türlü anlam veremeyen Adnan Hanım, eşinin cinsel yetersizliğinden, doyuma ulaştırılamayan duygularından ötürü öfkeli ve kadını içgüdüsel itkilerinin etkisiyle eşini aldatmaktan geri durmaz. Sadakatsizliğine yönelik siteme verdiği yanıt, eşinin anne karmaşasına, özgürleşemeyen libidosuna ve bilinçdışı enstest duygularına bir kez daha işaret eder:

Beni neyle suçluyorsun? Seni aldattım, başka erkeklerle yatıp kalktım diye mi? Ama sen erkek değilsin ki! Bir süre belki, o da benim zorumla! Hadi canım! Çünkü bir hayaletle âşıksın sen. Daha da kötüsü, sen bende, hiçbir zaman itiraf etmeye yanaşmadığın *inceste* duygularını tatmin edebileceğini düşündün. Yasal olarak. Sen hala anana âşıksın... Yine tüylerim diken diken oluyor. Adam da aynı şeyleri söylemez miydi? Ona beslediğim kinin ve öfkenin temelinde bu suçlama yatmıyor mu? Ama ya doğruysa? (Bener, 2000, s. 21).

Jung’a göre “erkeğin karşılaştığı ilk dişi yaratık annedir ve anne, açıkça ya da gizlice, kabaca ya da nazikçe, bilinçli ya da bilinçsiz, oğulun erkekliğini ima etmeden duramaz; oğul da annenin dişiliğinin giderek farkına varır ya da en azından bilinçsizce, içgüdüsel olarak buna yanıt verir” (Jung, 2015, s. 25).

Aşk, psikanaliz ile yakından ilintilidir ve “psikanalizin kadına ve aşka bakışının altında temel olarak çocuk cinselliğinin masum aşkı olan ödipal sevgi yatar” (Alper, 2012, s. 43). Kendisini annesine âşık olmakla suçlayan karısından ayrıldıktan sonra nevroza yol açan anne zaafını gün yüzüne çıkarmamak için kadınlardan uzak yaşamayı tercih eden Hoca, yalnızlığı “en koyu ve en somut bir ağırlıkla sırtına yüklediği” (Bener, 2000, s. 18) bir sırada öğrencisi Batur, onu kendisi gibi yalnızlık duygusundan muzdarip geleneksel kadın tipinden birçok davranış kalıbıyla ayrılan ve ruhsal dünyası

karmakarışık olan Gülrîn'le tanışır. Hoca ve Gülrîn'in ortak noktası, mutsuz bir geçmişe sahip olmalarıdır. Aralarındaki on beş yaş farkına rağmen Hoca, depresif yalnızlığını Gülrîn'le aşabileceğini düşünür: “(...) Belki Gülrîn'e sarılmak istememin gerçek nedeni de budur: O korkunç yalnızlık duygusunu biraz olsun hafifletmek. Onun sürü dışı kişiliği hakkında Batur'un söylediklerine güvenerek...” (Bener, 2000, s. 17). Hoca'yla genç bir kadın olan Gülrîn arasında hem kuşak farkı hem de bu kuşak farkının ve özgün kişilik yapılarının yol açtığı iletişim kopukluğu vardır ve bu durum Hoca ile Gülrîn üzerinde gerginlik yaratmaktadır.

Fiziksel bir problemi olmadığı halde genç ve güzel bir kadın olan Gülrîn'le de cinsel bir birleşme yaşayamayan Hoca'nın bu problemi yaşamasında oklar yine annesi ile arasındaki güçlü bağı işaret eder. Unutulmamalıdır ki; erkeğin en büyük gelişimsel görevlerinden biri öz annesiyle bağına sağlıklı bir biçimde koparabilmektir. Eğer anne evliliğindeki hesaplaşmalar nedeniyle ödipal dönemde erkek çocuğun babayla özdeşleşmesine engel olup onunla bağımlı bir ilişki sürdürürse o zaman anne – oğul arasında suçluluk duygusunun egemen olduğu bir ilişki yaşanır. Bu suçluluk duygusu nevrozun da tetikleyicisidir. Nevrotik çatışmalarıyla birlikte, birlikte olduğu kadınlarda umutsuzca ve bilinçsizce annesini arayan Hoca, depresyonun kucağına doğru da yuvarlanmaktadır. Zaten gerek Gülrîn gerekse Hoca, birbirleriyle ilişki kurarken yalnızlık anksiyetelerinin üstesinden gelebilmek amacı güderler bilinçsizce. Ama birbirlerine yabancı ve uzak olmaktan kurtulup sağlıklı ilişki kuramazlar.

Kadınlar sadece korkuturlar beni. Belki gerçekten de içsel bir yetersizliğim var.
Buna bağlı travmatik bir isteksizlik...
Aradığım kadını bulamadığım için!... (Bener, 2000, s. 23).

Hayatını paylaşacağı kadını bulamamaktan ötürü yaşadığı yalnızlığa bir de eşinin kendisini aldatmasının getirdiği narsisistik yaralanma eklenince Hoca, kendisinden yaşça hayli küçük olan Gülrîn'le yaralı iç dünyasını tatmine ve tamire uğraşır. Ancak annesine çok bağlı olan ve onunla özdeşleşen Hoca, anneye bütüleşme, onunla iç içe geçme gibi kökensel arzusunu Gülrîn'le birlikteliğinde doyuma ulaştıramaz. Onun bilinçsizce aradığı, yitirilmiş biricik haz kaynağı olan annenin yerine koyabileceği, onunla bütünleşip iç içe geçebileceği bir kadındır. Böylece annesi ile ilgili arzusu dolaylı yoldan tatmin edilecektir. Romanda bu yerine koyma, Hoca'ya anne kucağını ve ilgisini sunan, yatalak babasının bakıcısı Servet Hanım'la mümkün

olacaktır. Servet Hanım, Hoca'ya göre onun yaşamını dönüştürecek ve güven içinde yaşamasını sağlayacak olan kahramanıdır.

Servet Hanım'a karşı konulamaz ölçüde cinsel çekim duyan Hoca, onun kendisine olan ilgisini bilmesine rağmen ilk zamanlar mesafeli tavır sergiler. Servet Hanım'ın onun kadını olabilmek için yaptığı her türlü işve ve cilveye karşı içinde herhangi bir his oluşmaz ta ki Gülrîn'le buluşmalarından sonra eve geldiğinde 'yaşamım boyunca nefret ettiğim adam' (Bener, 2000, s. 47) dediği yarı ölü konumdaki babasının üzerinden yaşadığı gerileme anına kadar. Çocukluk yıllarından kalan ve ona acı veren anıların üşüştüğü zihninde babasının "ben senin gerçek baban değilim, sen bir veledi zinasın!" (Bener, 2000, s. 47) diyerek kendisini kabul etmeyişi, "sıcacık ana rahminden bu soğuk dünyaya gözlerimi açtığım anda, yalnızlık ve kimsesizlik korkusuyla titreyen soluk ten, benim benim miydi?" (Bener, 2000, s. 48) sözleriyle sıcak anne rahminden kopuşun sancısı, anne ve babasının altını değiştirirken mide bulantıları ve öğürmeler içinde canını yakmaları –ki bu durum da narsisistik bir yaralanmaya neden olur çünkü dışkısının nezdinde kendisidir değersizleştirilen-, "Em, hadi em. Bu senin sütün, hadi em..." (Bener, 2000, s. 48) anımsayışları arasında Hoca, kendisine de normal gelmeyecek biçimde annesi ile Servet Hanım arasında bağ kurar:

Sonra, Servet Hanım'la annemin görüntüleri çakışıyor. Oysa hiçbir benzerlikleri olamaz. Derken, anımsıyorum, belleğimin derinliklerine ittiğim imgelerin kaynağını. Bir gün yıkanırken gözetlemiştim annemi, mutfaktaki gusülhanede. Yeni buluşa erdiğim günlerdeydi. Daha sonra öbürünü gördüm. Akşam, evine giderken, adamın odasında değiştirirdi giysilerini. İçeri gireceğim tuttu. Salt bir rastlantıydı. Soyunuktu. Hiç kaçınmadı. İstifini bozmadan devam etti giyinmesine. Annemin ölmeden az önce, artık yeni doğan bebeği olarak görmeye başladığı oğluna uzatmaya çalıştığı sönmüş memeleri gibi, onun memeleri de pörsük pörsüktü, uçları kararmıştı (Bener, 2000, s. 49).

Bu ilişki kurmadaki psişik mekanizma, anne ile Servet Hanım'ın Hoca'nın gizil bilincinde sıkı bir ilişki içinde olduklarını ve Servet Hanım'ın, onun anne yedeği konumunda olduğunu anlatır bize. Bu durum, Hoca'ya psişik enerji vermekle birlikte onu huzursuz eden bir faktördür aynı zamanda:

Birden, yüzüne değen belli belirsiz bir esintiden banyo kapısının açıldığını anladı. Plastik perdeyi aralayarak baktı. Servet hanım, bir don, bir gömlek, elinde bir lif, yanı başında duruyordu. İçgüdüsel bir davranışla çıplak vücudunu gizlemeye çalıştı, telaşla:

—Bak şurada ikimizden başka kimse yok. Kendi işini kendin görüyorsun, biliyorum. Sana da bana da yazık. Ben de kimsesiz bir kadını. Sen de benim erkeğim olsan ne olur? Benim bir şey istediğim, beklediğim yok ki senden. (...)
—Tamam, git artık, diyor güçlkle. Bırak beni.. (Bener, 2000, s. 195).

Hoca'nın bu karşı koyuşunda süperego çok etkilidir ve 'adam' diye hitap ettiği babası, süperegonun görevini üstlenmiştir. Servet Hanım'la her sevişme sırasında babasının iniltileriyle, ilenmeleriyle varlığını hatırlatarak kendisini denetlediği duygusu yaratması onun arzusunu tam anlamıyla doyuma ulaştırmasına engeldir. Servet Hanım, Hoca'nın arzusunun nesnesi, anne yerine geçen ideal seksüel objedir ve süperego'nun baskısına rağmen bilinçdışında daima arzulanandır:

Servet Hanım bir fetişti, ilkeği yadsınamaz bir tutkuydu benim için; oysa Gülrîn bir kaçı şimgeliyor. Asıl Cindrella kompleksi Servet Hanım objesinde kristalleşmişti benim açımdan. Servet Hanım, hala ışığa çıkarmaktan korktuğum ana modeliyle özdeşleşiyor. Gülrîn'in kişiliğinde de kendi özgürlük ve bağımsızlık özlemim somutlaşıyor (Bener, 2000, s. 210).

Haz ilkesinin ön planda olduğu sınır tanımaz eğilimlere sahip olan id ve toplumun beklentileriyle ilişkili olan üst – benim çatışmalarıyla şekillenen ruhunda Hoca, Servet Hanım'la kurduğu ilişkiden ötürü hem bir suçluluk duygusu yaşamakta hem de onunla cinsel birlikteliğe engel olamamaktadır.

(...) Servet hanıma olan gereksinmem gerçekte, galiba, cinsel olmaktan öte, bir ana kucağı özlemiydi. Onun, şu anda belki farkında olmadığı üzerimdeki güçlü egemenliğinin nedeni buydu. Onu çıkarıp atamıyordum yaşamımdan. Giderek benim için bir bağımlılık haline dönüşeceğini hissediyor ve bundan korkuyordum (Bener, 2000, s. 209).

Servet Hanım'la ilgili tavrının doğruluğunu sürekli olarak iç dünyasında tartışması da onu depresyona sokmaktadır:

(...) o da gelip eve yerleştikten sonra, özel yaşamım diye bir şey kalmadı. Bir garip karı koca ilişkisine dönüştü aramızdaki birliktelik. (...) Bunun ne kadar can sıkıcı bir durum olduğunu tahmin edebiliyor musun? (...) En ciddi çalışmalar sırasında, o kadınla yaşadıklarım gözlerimin önüne gelince, içgüdülerimi denetleyemediğim için müthiş bir utanç ve pişmanlık duyuyor, kendimi suçluyor, bir yandan da, hatta aynı anda, özellikle de geceler, yatağıma yattığım zaman, bu dengesiz, uyumsuz ve anlamsız ilişkiyi yineleme isteğinin hiç beklemediğim bir anda yeniden irademi alt edeceğini hissederek dehşet içinde kalıyorum. Hemen

arkasından, aslında utanmamı gerektiren hiçbir şey olmadığını savunuyorum bu kez (Bener, 2000, s. 342 – 343).

Ancak; Servet Hanım’la cinsel birlikteliklerinden sonra ilk kez kendini gerçek bir erkek gibi hisseder: “Artık geceleri aynı yatağı paylaşıyorlardı Servet Hanım’la. Bütün barajlar yıkılmıştı. Bütün gün onunla birlikte olacağı anı bekliyor, başka hiçbir şey düşünmüyordu. Sabahlara kadar, (...) yorgunluktan halsiz düşünceye kadar sevişiyorlardı. (...) Servet Hanım’ın, yatak dışında, şefkatli bir anneden farkı yoktu” (Bener, 2000, s. 327). Gülrîn ile Servet Hanım arasında bocalayan Hoca, birine aşkla diğerine cinsel tutkuyla bağlıdır. Kişiliğine ve sosyal statüsüne uygun olan kadının Gülrîn olduğunu bilmesine rağmen kendisine bir anne şefkatiyle davranan, cinsel sorunlarını ve açlığını gideren Servet Hanım’a olan tutkusundan kendisini kurtaramadığı için büyük bir bunalım geçirir. “Gülrîn’i seviyordum, ama cinsel eğilimim, bunu açıkça söylememe her şeyden önce kendi iç etik dengelerim izin vermese bile, Servet hanımdan yanaydı” (Bener, 2000, s. 408).

Dirseklerimin üstünde yükselerek yanımdaki genç gövdeyi üzgün bakışlarla süzdüm. Ne güzel, armuda benzeyen, dik ve gergin tenli göğüsleri vardı. Servet hanımın pörsümü, uçları iyice kararmış memeleriyle hiçbir benzerliği yoktu bu göğüslerin. Ancak, çok tuhaf bir şekilde, Servet hanımı anımsayınca, gövdemden artık bir daha yerine gelmeyeceğini sandığım bir uyanışın uç vermeye başladığını hissettim (Bener, 2000, s. 229).

Kız ya da erkek olsun ilk aşk ve meme dolayısıyla ilk cinsel dürtü her zaman anneye karşı duyulur. Sigmund Freud “Cinsellik Üzerine Üç Deneme”sinde anneyi “ilk ve en önemli cinsel nesne” olarak tanımlar. Oedipus karmaşasının doruğunu en dramatik şekilde temsil eden Hoca, annesinden gördüğü büyük ilgi ve yakınlığı Servet Hanım’da bulmuştur. Ancak yakınlığın getirdiği ve giderek büyüyen içsel sıkıntı depresyonunu şiddetlendirir. Hoca, kısa süre içinde dalgın, umursamaz, aşırı kilo kaybeden birisine döner. Annesinden dolayı bir türlü ısınmadığı yatalak babasına bakmak zorunda oluşu ve onun bir yıldır evdeki sürekli varlığı ile ayağında prangaya dönüşmesi de sinirlerinin epeyce yıpranmasına neden olur. Sırtında yarı – ölüyle sürdürdüğü bu yolculuğun ne zaman ve nereye kadar devam edeceğini bilememesi depresyonunda etkilidir. “Hüngür hüngür ağlamak geçiyor içimden, ama ağlayamayacağımı biliyorum” (Bener, 2000, 161).

“Bütün yaşamı büyük bir derbederlik içinde, ucuz aşçı dükkânlarında, kötü meyhanelerde, pespaye kadınlarla geçmiş olan” (Bener, 2000, 160) yarı-ölü bir babayla aynı evde onun kendisine karşı anlaşılmaz bir şekilde ağzının içinde yuvarlayıp durduğu yakınmaları, bedduaları, inlemeleri dinleyerek yaşayan Hoca'nın duygu dünyasında yaşadığı yoğun dalgalanmalar onun depresyonunun nedenini bize açıklar:

Gerçek şu ki, her sabah onu o halde, tamamen aciz, güçsüz ve benim merhametime sığınmış bir halde kımıldamadan yatıyor görmenin bana gizli bir zevk verdiğini itiraf etmem gerek ve bu yüzden ve bunu bildiğim için, bütün gün kendimden öğreniyor, acı çekiyorum (Bener, 2000, 342)

“Çocuğun büyümek için bir babaya ve bir anneye gereksinimi vardır. İkisinden biri suçlanıp canavar gibi gösterildiğinde, aynı zamanda çocuğun bir parçası suçlanmış demektir. Çocuğun bir canavarın yarısı olduğunu düşünerek umutsuzluğa kapılacağı bilinmelidir” (Mathelin, 2012, s. 100). Babasıyla arasında kurulamayan duygusal yakınlıkta, çok küçük yaşlardan itibaren onu hep bir düşman olarak görmesinde ve bu yüzden mutsuz geçen çocukluğunda annesinin babasını yansıtmaya üslubu, isterik halleri ve sanrıları etkilidir. “Diğer yarısının bir canavar olduğu” gibi önceden çizilmiş, güçlü, bilinç dışı bir güdüyle büyüyen Hoca'nın narsisistik duygularının zedelenecek depresif bir ruhsal dünyaya eğilimli olması bu bağlamda şaşırtıcı değildir.

Hoca'nın gelişim sürecindeki yaşam koşulları, annenin duygusal durumu, baba kaybının aksaklığı onu kırılmalı ve hayat boyu zayıf bir insan yapar:

Gözlerimi yumdum, çocukluğumun o kapkara günlerini düşündüm. Bugüne dek yaşamımın o bölümünü aklımdan çıkarıp atmanın savaşımını verdim. Kavgalar, bağrıışmalar, çağrıışmalar, kasabadan kasabaya sürüklenişler... Her şeyi bilen ve beni zorla elimden tutup parasız yatılı sınavına sokan öğretmenimin şimdi çok uzaklarda kalan hafif çiçek bozuğu yüzü. “Beni yalnız bırakamazsın,” diye ağlayıp sızlayarak yatılı okula gitmemi engellemeye çalışan annemin bana ilk kez çirkin görünmüş olan neredeyse kinli bakışları... (Bener, 2000, s. 214).

Hocanın depresyonunun bir nedeni de Gülrîn'le birlikteyken babasından dolayı ilişkileri için bir adım atamamasıdır. Duygusal olarak da mantıksal olarak da dünyayla ilişki, iletişim kurma yeteneğini kaybetmiş durumda bir adam için, genç bir kadına ortak bir gelecek kurmaları yolunda sarf edeceği sözlerin işaret ettiği hayatın içeriği onu ruhsal olarak alaşağı etmektedir:

‘İşte babamın durumu bu, benimle bu koşullarda birlikte olmayı kabul et diyebilir miyim? O kabul etse bile, en azından haksızlık ve zulüm olmaz mı bu? Sözü nereye getirmek istediğimi anlamışsındır, artık gerçekten dayanacak gücüm kalmadı, zaman zaman aklımdan delice düşünceler geçiyor, ama yine babamı düşünüyorum inan ki, bana bir hal olursa ona kim bakar, onun durumu ne olur? (Bener, 2000, 344).

Yaşı ne olursa olsun terk edilmek her insan için travmatik bir deneyimdir. Babasının onları bırakıp gitmesinin etkisiyle belki de sofralardan hep yarı aç kalkmak zorunda olduğu için zayıf ve nahif bir kadın (Bener, 2000, s. 13) olan annesi ve kendisinin terk edilmişliği Hoca’ya travmatik bir şok yaşatmıştır. Hem babanın terki hem de annenin oğluna olan aşırı bağımlılığı, Hocayı yetişkin yaşamında depresif bir yalnızlığa hapseden marazi ve patolojik nevrozun temelini atmıştır. Yaşamı boyunca ilişki kurduğu her kadında derinden sevdiği annesinin varlığını araması onu içsel çatışmalara götürmüştür ki bu bir nevroz olarak adlandırılmaktadır. “Bu her gün yaşayabileceğimiz tipteki nevroz, açık ve yaratıcı bir sosyal hayatla gayet uyumludur ve ödipyen ebeveynlerin yeteri kadar cinsellikten uzaklaştırılmamalarının bir sonucudur. Çocukluğa dair zevk ve sıkıntı fantasmaları yanlış bastırılmış, canlılıklarını korumuş ve bu gündelik nevrozları harekete geçirmiştir” (Nasio, 2012, s. 98-99).

Hoca’nın ve bir sonra analizini yapacağımız Gülrîn’in güncel nevrotik sıkıntılarının kökeninde çocukluk döneminde yaşadıkları cinsel sorunlar yatar. Hoca’nın henüz olgunlaşmamış benliğinin annesinin koynunda hissettiği yoğun zevk, onu travmatize eder. Sosyal hayatla uyumlu bir yaşam sürdürse de patolojik bir ruh haline sahip olması Oedipus süreci sırasında yaşanan bireysel travmalar tarafından belirlenir:

Bilinçaltı hassas bir plak gibi erojen zevkin ve bağlamının gürültülü şokunu yani yetişkinin hissel ve arzulu varlığını hafızasında tutar. Masum ya da değil, ebeveynlerden birinden gelen bir uyarımayla tetiklenmeyen travmatik bir cinsel zevk söz konusu olamaz. Böylece, çocuğun bakir bilinçaltında, kendini ebeveynlerden biri tarafından baştan çıkarılırken hayal ettiği fantasmalaştırılmış sahne prototipi köklenir. Daha da ileride, çocuk artık bir yetişkin olduğundan özne ve böylelikle nevroz, acıtan o zevkin yarattığı aynı hissi yeniden yaşamaya ve artık ebeveynlerini değil de o anda çevresinde bulunan partnerleri içeren travmatik sahneyi yeniden oynamaya yönelik kompulsif bir ihtiyaç duyar. Bu sebeple açıkça şunu söylemek gerekir: “Aşırı güçlü cinsel hisler yaşamının travmatik deneyimi bir çocuk için ilerideki bir nevrozun kökenini oluşturabilir (Nasio, 2012, s. 122-123).

Kısacası çocukluğun, en toy dönemlerin zamansız aşırı yoğun cinsel zevki, yetişkin dönemde özne tarafından (Hoca) tekrar canlandırılır ki bu da nevroz demektir.

Psikoseksüel gelişim üzerinde önemle duran, pek çok nevrotik durumun gelişiminde çocukluk cinselliğinin önemli bir rol oynadığını savunan Freud, sağlıklı bir ruhsal gelişim için Oedipus Kompleksinin çözülmesinin önemli bir koşul olduğunu sıklıkla vurgulamıştır:

(...) Kompleksin çözülmesi gerçek kişiliğin bulunmasına, anne – baba dışındaki dostluklar ve cinsel ilişkiler geliştirilmesine olanak sağlar. Mutsuz evliliklerde, arkadaş edinmemelerde, tek bir insana saplanıp kalmalarda, sık sık eş değiştirmelerde, baba ya da anneye çok benzeyen insanları arkadaş olarak sevmelerde ve cinsel sorunların büyük bir bölümünde çözülmemiş ödipal sorunların etkili olduğu düşünülmektedir (<http://www.cocukhayat.com/yazi/psikodinamik.html>).

Büyük umutlarla yeniden âşık olmayı denediği Gülrîn’le cinsel yaşamlarında uyarılmayan ve sonuna kadar gidemeyen Hoca’nın her birlikteliklerinde Servet Hanım’ı anımsaması Gülrîn’in onun aradığı kadın olmadığını gösterir:

Onun bu evin içinde rahatça dolaşmasını hep gizli bir zevkle gözlemlememiş miydi? Bu halvetin hayalini kuruyordu hep gizli gizli... Oysa daha ilk günden, ilk göz göze geldiklerinden beri, bakışlarındaki gizil baştan çıkarıcılığı ilk sezdiği andan başlayarak, bu anı beklemiyor muydu? (...)Benim küfvüm Servet Hanım. Bana uygun partner o. Herkesten gizleyebilirim ama, kendimi kendimden de saklayamam ya! (Bener, 2000, s. 396).

Aradığının, arzuladığının, aslında Servet Hanım olduğunun farkındadır; ancak güçlü ‘süper ego’su id’in buyruklarına tamamen karşı çıkmakta ve Hoca’nın arada kalan Ben’i günden güne bu ikircikli durum karşısında yıpranmakta ve adım adım depresyona doğru ilerlemektedir.

Romanın sonlarına doğru Servet Hanım, Hoca’nın babasını boğarak öldürür. Bu durum, “Adnan’dan ayrıldığından beri bir kadınla ilk kez, gerçek bir erkek gibi birlikte olan” ve “—O bana göre bir kadın. Ben onun gibi birine layığım” (Bener, 2000, s. 324) diyen Hoca’nın belli etmese de işine gelir çünkü anne yerine geçen ideal bir seksüel objeye sahip olmanın ve erkekliğini kanıtlamanın önündeki en büyük engel, süperegoyu temsil eden babadır. Onun ölümü, süperegonun ortadan kalktığını ve id’in dayattığı arzuların doyusuya yaşanacağı anlamına gelmektedir.

“Annesiyle yalnız yaşayan çocuk, kendisiyle aynı cinsiyetten olan rakibinin ayağını kaydırabilir, ancak az çok olumlu yönde özdeşleşeceği kimse yoksa kendi gelişme dinamiğinin içinde sıkışır kalır” (Mathelin, 2012, s. 100). Annesine obsesyon

derecesinde bağı olan ve yetişkin dönem yaşamında bile hayatının en önemli kadını annesi olan Hoca'nın nezdinde Oedipus kompleksinin başarılı bir şekilde atlatılmamasının yetişkin dönem yaşamında cinsellikle ilgili problemlere ve depresyona nasıl neden olduğu romanda gözler önüne serilir.

Belli bir saygınlığı olan ve ödipsel döneme yenik düşen Hoca'nın romanın sonunda tutkularıyla baş edemeyip kendini bütünüyle şahsında annesini bulduğu Servet Hanım'la yaşadığı ilişkinin girdabına bıraktığını görürüz: “Artık hep odamda yatıyor. Babamın katili. Her sevişmeden önce, “Beni sevdiğini söyle,” diyor, ben de söylüyorum. Her akşam çilingir soframız kuruluyor. Sigaraya da başladım. Henüz nikâh sözü etmedik, ama ne kadar dayanacağımı bilmiyorum” (Bener, 2000, s. 431).

2.3.2. Depresif ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Gülrîn

Acı deneylerden geçmiş birisi olan romanın kadın kahramanı Gülrîn, tedavi gören bir depresyon hastası olarak karşımıza çıkar. Yaşadığı ağır olayların travmasıyla psikolojik tedavi altında olan, antidepresan ve alkolün uyuşturucu etkisine sığınarak yaşama tutunabilen otuz – otuz beş yaşlarında genç bir kadın olan Gülrîn, roman boyunca genellikle depresif ruh hali, cinsel soğuklukları, iştahsızlık, kusma, bağırsak problemleri gibi psikosomatik rahatsızlıklarıyla karşımıza çıkar. Depresif hali ve cinsel soğukluğunda Elektra kompleksinin etkili olduğu görülür.

Freud'a göre, erkek çocuklarında olduğu gibi kız çocukları için de ilk sevgi nesnesi annedir. Onlar da annelerine karşı büyük bir aşkla hayatlarını sürdürür ve babadan pek hoşlanmazlar. “İlk aşkın anne ya da baba olması insanları yaşam boyu bir anne ya da baba benzeri; eşdeğeri arayışına iter. Kızlar, tutkuyla bağlandıkları babaları gibi bir erkeği oğlanlar ise anneleri gibi bir kadını ararlar” (Alper, 2012, s. 43). Kız çocuklarında Elektra Kompleksi olarak adlandırılan Oedipus kompleksinin etkisiyle Gülrîn, baba kucağına benzer bir güvenlik arayışı ile kendisinden yaşça hayli büyük olan ve babasının yerine koyabileceği Hoca ile flört eder; aynı zamanda yine bu kompleksin etkisiyle eşcinsel bir hayatı da paralelinde sürdürür.

“(…)cinsel gelişimin çocukluk yaşta yaşananlardan kat'i şekilde etkilendiğini” (Freud, 2013, s. 44) göz önünde bulundurarak bu dönemde edinilen anıların yetişkin yaşamda patolojik sonuçlar doğurduğunu söyleyebiliriz. İlk çocukluk yıllarında yaşadıklarımızın / anılarımızın ruhsal yaşantımızda silinmez izler bıraktığı reddedilmez bir gerçektir çünkü “ruhsal bilinçaltının merkezini insanın arkaik mirası

oluşturmaktadır” (Freud, 2013, s. 182). Gülrîn’in annesi ile olan ilişkisi hakkında detaylı bilgi verilirse de anne ve / veya baba tarafından çocukluğun erken yaşlarında bilinçaltının depresyon ve nevroz içeriği ile doldurulduğu davranış örüntüsünde ortaya çıkmaktadır çünkü “(...) nevrozun temeli çocuk yaşlarda daima erişkinler tarafından oluşturulmakta” (Freud, 2013, s. 51) dir. Çocukluğunda annesini mastürbasyon yaparken gören ve o andan itibaren kendi bedenine karşı yabancılaşan Gülrîn, kocası ve sevgilileriyle olan cinsel birlikteliklerinde hiçbir şey hissetmez: “Orhan’la evlenmeden önceki birlikteliğimiz dışında, bu memeler bana hiç heyecan vermedi. Kimin kabahati? Annemi bir gün banyoda iki eliyle silikon memelerini avuçlamış okşarken yakalamıştım” (Bener, 2000, s. 83). Çocukluğuna ait bu travmanın da etkisiyle cinsel korkuları, sorunları olan Gülrîn, erkeklerle cinsel ilişki kuramaz: “(...) bu belki de doğuştan bir eksikliğim benim, ya da ne bileyim, belki de aldığım ilaçların etkisidir, bana dokunan kim olursa olsun, fark etmiyor, anlıyor musun, hep soğuşum. (...) Duyularımda bir umursamazlık var. Bu, kocamla da böyleydi” (Bener, 2000, s. 201). Yalnız ve yalıtılmış yaşamında ona bir adım yaklaşabilen, lezbiyen ilişki yaşadığı kız arkadaşı Emel’dir.

Emel’in karşı cinsten tek arzu nesnesi, -yitik ve yasak nesne halinde bilinçdışına bastıramadığı için- babasıdır:

Hani bir kere ısrarla sormuştun, ilk kez ne zaman, kiminle, nasıl olmuştu diye. O adam babamdı. (...) Yanağımdan öperken, saçlarımı okşarken elleri öyle bir titriyor, tiksiniyorum, ama onu itemiyorum. Şefkatle şehvetin sınırlarında gidip geliyor, bunu hissediyorum ve sonunda bir karara varması için onu teşvik ediyorum, baştan çıkarmaya çalışıyorum. (...) Her an banyoda soyunurken ya da odamda giyinirken beni gözetlediğini hissediyorum. (...) Oysa istese karşı koyamam. Benim sevdiğim, sevebileceğim tek erkek o.. (Bener, 2000, s. 205).

Elektra karmaşasının sağlıklı bir şekilde çözümlenebilmesi için gerekli olan özdeşleşme sürecinde annesi yerine babası ile özdeşleşmiş olması Emel’in ensest duygularıyla birlikte lezbiyen eğilimler geliştirmesine ve bunları Gülrîn üzerinden tatmin etmeye çalışmasına neden olmuştur.

Gülrîn, her ne kadar -eşcinsel ilişkisi de dâhil- cinsel yaşamında soğuk ve duyarsız bir kadın olsa da, nevroitik çatışmalarından ötürü yorgun düşmesi Emel’in –pek hoşnut olmasa da- kendisine yaklaşmasına zemin hazırlamıştır: “Geçen hafta sevici bir arkadaşım ile yattık, yani seviştik. Daha doğrusu beni sevişmeye zorladı. Her tarafımı mıncıkladı, ses çıkarmadan kabullendim, ama ben hiçbir şey duymadım. Bu ilk defa da

olmuyor. Anladı. Ben frijitim dedim. Çok kızdı bana” (Bener, 2000, s. 169). Onun cinsel yaşamındaki sapma Freud’a göre, psikoseksüel dönemde bir takılmaya karşılık gelmektedir. Oedipus kompleksinin sağlıklı bir biçimde atlatılmamasıyla ortaya çıkan eşcinsel eğilim, ya Emel’in yaşamında olduğu gibi ensest bir ilişkiye ya da Gülrîn’in yaşamında olduğu gibi psikolojik açmazlara neden olur. Freud, “anne saplantısı, penise karşı kıskançlık ve anne ilgisizliğinin cinsel yönelimin gelişimine katkıda bulunduğunu” (<http://kaosgl.org/sayfa.php?id=539>) varsayarak lezbiyenliği “Oedipus kompleksinin yetersiz çözünmesinden kaynaklanan bir "anormallik"” (<http://kaosgl.org/sayfa.php?id=539>) olarak tanımlamıştır.

Hoca gibi Gülrîn’in de başından fırtınalı bir evlilik geçmiş, kocasının eşcinsel olması ve onu genç erkeklerle aldatması üzerine ondan boşanmış ve içi nefret dolu bir halde herhangi bir erkekle yatağa girmeyi, sevişmeyi asla düşünemeyecek durumda hayatına devam etmeye çalışmıştır. Ancak; psikolojik bakımdan dibe sürüklendiği bir dönemde karşısına yaşamını paylaşabileceği bir başka erkeğin çıkması onu umutlandırırsa da bu durum kısa sürmüş, sürekli bir iç sıkıntısıyla dolaşan, uyuşturucu bağımlısı ve eski eş gibi eşcinsel olan yeni sevgili, bir süre sonra intihar ederek onu daha derin bir travmaya sürüklemiştir. Bir sonraki erkek arkadaşı Vermut’un da hayatına giren öncekilerle benzer problemlere sahip olması Gülrîn’i iyice yalnızlaştırmış çok sevdiği ve adeta kölesi durumuna geldiği kedisi Desdemona’dan başka sığınacak kimsesi, tutunacak dalı kalmamıştır.

Akademisyen arkadaşı Batur tarafından Hoca ile birbirlerine destek olsunlar diye bir araya getirilmiş iki yalnızdan biridir Gülrîn. Cinsel çıkmazlara neden olan nevrotik kişiliğinin yanında, çocukluğunda ebeveyni tarafından içinde doldurulamayacak boşlukların açılmasından ötürü depresif bir yapıya da sahiptir. Yaşamın ilk dönemlerinde annesinin kendisiyle hiç ilgilenmemiş olması ve bakılmak üzere büyükanneye bırakması, narsisistik duygularının yara alması ve gücünü yitirmesiyle sonuçlanır ki bu da zaman içinde depresyona neden olur: “Ben annemden çok büyükanneimin kızıyım, annem beni tümüyle onun ellerine bırakmıştı” (Bener, 2000, s. 82). Anne yoksunluğu sendromunun neden olduğu depresyon, onun yetişkin dönemde yaşamla ve çevresindeki insanlarla daha kaliteli, daha doyurucu bir alışverişe girmesine engel olur. “Anneme göre ben orospunun tekiyim. İflah olmam. Bunalım munalım bahane, önüme gelenle sürtmek için!” (Bener, 2000, s. 53) “Annemi karıştırma! Görmese, benim varlığımdan bile haberi olmaz. Gözünde kedileri kadar bile önemim yoktur (Bener, 2000, s. 62). Gülrîn’in sarf ettiği bu cümleler, insan zihnini hasta eden,

işleyişi bozan etkenlerin başında anne sevgisizliğinin, ilgisizliğinin, umursamazlığının geldiğinin ve bu aşamada depresyonun ortaya çıktığının kanıtı gibidir.

Annesi, babası, babaannesi hayatta olmalarına ve onunla aynı apartmanda yaşamalarına karşın Gülrîn'in yaşlı kedisi Desdemona'dan başka yalnızlığını giderebileceği, sığınabileceği hiç kimsesi yoktur. Roman boyunca Gülrîn'in, anne ve babasının açtığı sevgi boşluklarını başkalarıyla doldurmaya çalıştığını gözlemleriz. Hoca'nın varlığı, yalnızlıkla boğuştuğu bu dönemde sığınacak bir limandır: "Bugüne kadar hiç kimse, ayağım su dolu bir çukura girmek üzereyken beni omzumdan çekip durdurmadı" (Bener, 2000, s. 55).

Demek ayağına su girmesin diye kolundan tutup çekti, sen de adama aşık oluverdin, öyle mi? (...) Seni kollamak istedi öyle mi? Anlaşıyor, sen babanda bulamadığını sana verecek baba gibi birisini arıyorsun (Bener, 2000, s. 56).

Gülrîn, baba kucağına benzer bir güvenlik arayışı, Hoca annesi ile özdeşleştireceği birisinin arayışı içinde birbirlerine yaslanmaya çalışarak hayata tutunmak isteseler de Hoca'nın hastabakıcı Servet Hanım'a olan cinsel tutkusu ile Gülrîn'in kendisini depresyondan kurtaracak güçlü ve güvenli birine sığınma ihtiyacı, bu ilişkinin sağlıklı bir biçimde yeşermesini engeller. "Tanıdığım bütün erkekler beni anlamak istemedi. Kimseden şefkat görmedim. Açık açık anlattım her şeyi ona. Ben lezbiyen değilim. Sadece başımı omzuna dayayabileceğim birine ihtiyacım vardı" (Bener, 2000, s. 337). Kendisinden güçlü olduğunu varsaydığı birisine yaslanarak kurduğu tüm ilişkilerinde özellikle cinsel soğukluğu nedeniyle -"Sevişmekten söz edildi mi tahta parçasından farkım yok" (Bener, 2000, 69)- hayal kırıklığı yaşayan Gülrîn, Hoca'yla da cinsel uyumu yakalayamaz. Bu noktada duygusal gelişimin bir kısmının cinsel gelişimin etkisi altında olduğunu söylemeliyiz:

Bir kadının hayatı genellikle geçmişte yaşadığı ödipyen ikilemlerin direnci tarafından rahatsız edilir. Şimdiden bir kadının hayatında boy gösteren tüm çocukluk dönemi tutkularının arasından en yıkıcı olanının Fallus kıskançlığı olduğunu söyleyelim. Bu çocukluk dönemi kıskançlığının çocukken fazla tutkulu yaşanması sonucunda yetişkinlik çağında hortlayabilir ve histerik bir cinsel isteksizlik veya "erkek kompleksi" denilen bir tutumla kendini belli edebilir. (...) Bu küskün kadının ruhuna büyük bir yalnızlıkla kavrulmuş yoğun bir cinsel isteksizlik yerleşir (Nasio, 2012, s. 102).

Zaman zaman çıldirtıcı sinir krizleri geçiren Gülrîn, iştahtan kesilerek anoreksiye yakalanır. “Aldırma, zaten ne zamandır ağzıma bir şey koyamıyorum. Galiba anoreksi oldum, öyle sanıyorum” (Bener, 2000, s. 204). Psikanaliz, içsel çatışmaların sembolik dışa vurumu olarak adlandırır anoreksiya’yı. Yoğun psikolojik sorun yaşayanlarda görülen anoreksiyanın Sigmund Freud tarafından kadının elektra kompleksini bastıramaması sonucu ortaya çıktığı savunulur:

Freud’un psikodinamik yaklaşımına göre anoreksiya, bireyin cinsel uyarılma ile baş edememesine bağlı olarak beslenme içgüdüsündeki bozulmadan kaynaklanır. Gıda reddinin çevreyi ve özellikle de anneyi denetleme yolu olduğu, ana – babayla etkileşim eksikliğinden kaynaklanan temel ego kusurları neticesi kişisel yetersizlik duygusundan tetiklendiği, kendilik duygusunda bir bozukluğun etken olduğu, kadın cinsel rolü ve erişkinliğin getirdiği kaygılardan kaçış yolu olarak ortaya çıktığı görüşleri psikodinamik modele uygundur. (<http://www.antalyapsikiyatrist.com/psikiyatri-tani-ve-tedavi/psikiyatride-yeme-bozukluklari>)

“(…)Hâlâ anoreksi kaygısı hep içimde. Kimseye belli etmemeye çalışıyorum ama hiç iştahım yok son günlerde. Ağzıma zorla tıktırdığım lokmalar, gırtlığımdan aşağıya inmiyor. Bu durumda bir de rejim yapmaya kalkarsam, ölürüm” (Bener, 2000, s. 83).

Anoreksi çoğunlukla, genç bir kadının, babanın göz bebeği olan erkek kardeşe bilinçaltında özdeşleşmesi sonucu ortaya çıkar. Bu varsayımda bahsi geçen erkek kardeş, -tabi ki gerçekte var olmayan bir erkek kardeş- eril bir alt benlik olabilir zira her bir anoreksiğin bir erkek kardeşi olmayabilir (Nasio, 2012, s. 105).

Anoreksiya Nervoza’nın altında yatan pek çok neden vardır ve bu konuda zengin psikopatolojik hipotezler mevcuttur. Freud, 1905’te yayımladığı “Cinsellik Üzerine Üç Deneme” adlı eserinde oral erotik döneme saplanma ile yeme faaliyetinin seksüalize edildiğini, iştahın bastırıldığını ifade eder. Ona göre yemek yemenin reddi, cinselliğin reddinin bir ifadesidir.

Gülrîn geçmişinden getirdiği travmaların yoğunluğundan, ciddi bir sebep gösterilmeden tezinin geri çevrilip üniversiteden kadro alamaması, geleceğinin boşlukta kalmasından ve Hoca’nın aşkına karşılık verememesinden dolayı intihara kalkışır. “Peki, ama şimdi kime anlatabilirim derdimi, yalnızlığımı, kimsesizliğimi? Tanrı’ya mı? Bir fiske de ondan yerim. Ruşen Ablaya mı? Ne söylenebilir bana? (...)Yok. Yapacak hiçbir şey yok” (Bener, 2000, s. 425).

Depresif mizacı, onun hayata karşı davranışını ve hayatla ilişkisini belirlemektedir. “Sokağın başında durdum. Eve gidip ne yapacağım? Bir sağlam ip bulup kendimi assam...” (Bener, 2000, s. 428). Hoca, Gülrin antidepresan ilaçları fazlaca alıp intihar girişimine çok üzülür ve bu durumdan kendisini sorumlu hisseder. Yeni bir güçle ilişkilerini yoluna koymaya çalışır ancak Gülrin’in depresyonu ve kişilik çatışmaları hiç bitmez. “O gün çok yanlış davrandım. Ama depresyon geçirdiğimi biliyor. Çok ağır ilaçlar aldığımı biliyor” (Bener, 2000, s. 335).

“Tüm yaşantımız boyunca kurduğumuz ilişkilerde geçmişte yaşadığımız, daha doğrusu çocukluk yıllarında yaşadığımız ilişki prototiplerini, kimi zaman yarı bilinçli, kimi zaman ve sık sık çoğu zaman ya da tamamen bu durumdan bi haber olarak” (Habip, 2012, s. 18) aradığımız psikanalitik gerçeğinden yola çıkan Erhan Bener, “Köleler ve Tutkular”da, Hoca ve Gülrin karakterlerinin kurdukları her ilişkide aradıkları anne – baba temsilinin altını çizer. Freud’un cinsellik temelli kuramına yaslanarak atlatılmayan oedipus kompleksinin kahramanlarının özne olarak kendi kimliklerini kazanamamalarına ve psikoza yol açtığını vurgular.

2.4. Tuhaf Bir Kadın – Leyla ERBİL

Özgün anlatımı ve yazın tarzıyla edebiyat çevrelerinde derin ilgi uyandıran Leyla Erbil, 12 Ocak 1931’de İstanbul’da dünyaya gelir. İlk, orta ve liseyi burada okuyan yazar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde İngiliz Dili ve Edebiyatı eğitimi görür. 1950’li yılların başında öyküler yazmaya başlar. “Uğraşsız” adlı ilk öyküsünün 1956 yılında Seçilmiş Hikâyeler dergisinde yayımlanmasıyla birlikte edebiyat dünyasına adım atar. Sait Faik ve Samuel Beckett’e adadığı ilk öykü kitabı “Hallaç” 1960’ta, dilin yerleşik kurallar dizgisini değiştirerek simgesel bir dile yöneldiği ikinci öykü kitabı “Gecede” 1968’de, üçüncü öykü kitabı “Eski Sevgili” ise 1977 yılında yayımlanır.

Yapıtlarında değer yargılarına, evlilik kurumuna, kadın cinselliğine, ailenin, toplumun ve dinin koyduğu tabulara yönelik sert, alaycı ve eleştirel tutum sergileyen yazarın kadını cinsellik ve toplumsal konumu üzerinden ele aldığı ilk romanı “Tuhaf Bir Kadın” (1971) yayımlandığında “tabuların üstüne gitmesiyle dedikodulara ve tutucu çevrelerin tepkisine neden olur” (Dündar, 2007, s. 16). Toplumumuzun son kırk yılını irdelediği ve ayrıca annesinin hastanede geçirdiği yıllarda yaşadıklarıyla ilgili otobiyografik öğeler taşıyan romanı “Karanlığın Günü” 1985 yılında yayımlanır.

Ardından tamamı mektup tekniği kullanılarak yazılan ve aşkın ahlâki boyutlarının işlendiği üçüncü romanı “Mektup Aşkları” (1988) basılır.

1950’li yıllardan bu yana edebiyat dünyasının içinde yer alan Leyla Erbil dil, biçim ve teknik konusunda yenilikçi yazarlık tavrıyla dikkat çeken Türk anlatı edebiyatının önemli figürlerinden biridir. Yerleşik yazın akımlarına ve dil estetiğine bağlı kalmayarak psikanalizin –özellikle bilinç akımı ve iç monolog gibi- özgürleştirici yöntemlerinden yararlanan yazar, insan ilişkilerini toplumsal bir perspektiften irdeleyerek yapıtlarında kişisel olanla toplumsal olan arasında etkileşim kurmaya özen gösterir.

Bütün romanlarında yarattığı karakterlerin geçmişleri, özellikle çocukluk dönemleri ve aile ilişkileri üzerinde duran Leyla Erbil, başlıca düşünce kaynaklarından biri olarak gösterdiği Freud’un öğretilerini temel alan bir yaklaşımla geçmiş yaşantıların karakterlerin yetişkinlik döneminde etkili olduğuna vurgu yapar.

Sigmung Freud benim için dünya edebiyatının en sarsıcı, en dönüştürücü hafirlerinden biridir. Toprağı değil, insanı kazan, yeniden diriltten bir hafir!

Buluşları "sürrealizm" gibi bir akımı olağanüstü bir dile kavuşturup yeni kuşaklara sunduğu gibi "bilinçdışı" kavramını yaratmış ve bu müthiş hazineyi sanatın önüne sermişti. Psikanalizin saymakla bitmez yaratıcı ve özgürleştirici yöntemleriyle dinsel ve toplumsal baskıları da afişe etmekteydi. Ben kendisinden en çok kökünde "delilik" olmayan "delilik" üzerinden bir dilsel yöntem yaratmakta yararlandığımı sanıyorum.

Ve elbette her Freud adı geçtiğinde ona bu geldiği konumu açan yoldaşı Viyanalı Doktor Breur'i de anımsayarak (<http://www.milliyet.com.tr/2006/06/03/kitap/akit.html>).

Ele aldığı konular ve anlatım dilinde yaptığı değişikliklerle Türk edebiyatının en özgün yazarlarından biri olur. 19 Temmuz 2013 tarihinde İstanbul’da hayata gözlerini yuman Leyla Erbil, yapıtlarında patolojik bir toplumun sakatlanmış kişilerininin toplumla çatışmasını, yalnızlığını, bunaltı, yabancılaşma ve intiharını eleştirel ve ironik bir bakış açısıyla irdeler.

Yapıtlarında cinsellik konusunu temel bir sorunsal olarak işlemek konusunda ısrarlı olan yazar, 1971 yılında yayımladığı “Tuhaf Bir Kadın” romanında geleneksel ve dinsel değerleri savunan bir anne ile yaşamak istediği hayat arasında sıkışan ve sancılı bir arayış içinde olan, özgürleşme arzusu ile yanıp tutuşan Nermin’in hikâyesini anlatır. Katı bir ahlâkçı tutumla kendisine yaklaşan annesine karşı şiire sığınarak ayakta

kalmaya çalışan Nermin, Leyla Erbil'in yapıtlarının odağındaki tüm insanlar gibi "yaralı"dır.

"Kız", "Baba", "Ana" ve "Kadın" olmak üzere dört bölümden oluşan "Tuhaf Bir Kadın", ana karakter Nermin'in günlüklerinden oluşan "Kız" bölümüyle başlar ve Nermin'in hayatının anlatıldığı yirmi yıllık bir süreyi kapsar.

Romanın günlük şeklinde tutulmuş notlardan oluşan birinci bölümünde Nermin'in geleneksel ahlaki değerleri temsil eden annesiyle çatışmaları, fakülteden arkadaşlarıyla ilişkileri ve erkek egemen edebiyat dünyasında verdiği var olma mücadelesi anlatılır. Bu bölüm Nermin'in arkadaşı Meral'in ağabeyi Bedri ile evlenmesiyle son bulur.

İkinci bölüm Nermin'in elli beş yıl gemilerde çalışmış olan hasta ve yatalak babası Hasan Efendi'nin hayatı ve denizcilik anılarının geriye dönüşlerle ve bilinç akışı tekniğiyle anlatıldığı bölümdür. Bu bölüm Hasan Efendi'nin ölümüyle sona erer.

Hasan Efendi'nin ölümünün ardından verilen mevlitle başlayan üçüncü bölümde ise, Nuriye Hanım'ın eve gelen misafirleri kovmasıyla yaşanan kargaşa ortamı anlatılır.

Romanın son bölümünde, kocası Bedri tarafından terk edilen Nermin'in, bir otel odasında yalnız başına geçirdiği birkaç saat anlatılır. Bu süre içinde, Nermin'in "halk"a ulaşma sevdası uğruna kocasıyla birlikte Taşlıtarla'ya taşınmaları, burada yaşadığı hayal kırıklığı, Bedri'yle olan evliliği ve cinsel hayatında yaşadığı sorunlar geriye dönüşlerle aktarılır. Roman, Nermin'in hayranlık duyduğu tarihi figürlerle yaptığı hayali sevişmelerle sona erer.

2.4.1. Depresif Bir Karakter Olarak Nermin

Romanda evin tek çocuğu olan Nermin'in çocukluk dönemine dair yeterli veriler sunulmasa da denizci olan babasının aylarca evden uzakta olması dolayısıyla Nermin'in yetişmesinde pek katkısı olmadığı buna karşın annesinin kızını tek başına, aşırı denetimci ve baskıcı bir tutumla yetiştirdiği tahmin edilebilir. Bu bağlamda Nermin'in annesiyle ilişkisinin içeriği ve niteliği onun psikolojisini çözümlemede en önemli verilerden biri olarak değerlendirilmelidir.

Anne otoritesinin Nermin'in ruhunda yarattığı tedirginlik ve gerginlik romanın birinci bölümünden başlayarak sergilenir. Kızına hiç güvenmeyen, onun hep gizli kapaklı işler çevirdiğine inanan, yeri geldiğinde ona fiziksel şiddet uygulayan anne, kendi bildiği, gördüğü tarzda bir eğitim ile yetiştirmek ister kızını. Nermin'in yaptığı

her harekete karşı olduğunu sözleriyle, sözel olmadığı zamanlarda ise beden diliyle, soluk alıp verişlerinin ritmiyle hissettiren annenin varlığı kız için bir gerginlik kaynağıdır. Oysa bir kadının annesi ile olan ilişkisi onun kadınlığını, anneliğini, çocuklarıyla kurduğu ilişkiyi büyük ölçüde etkilemesi dolayısıyla önemlidir çünkü bir kız çocuğu için ilk rol model annesidir.

Kızını sürekli gözetim altında tutan ve her hareketini izleyen anne Nuriye Hanım, onun kendisinden sürekli bir şeyler sakladığını düşünerek bunu neden yaptığını anlamak ve bu doğrultuda davranışlarını yorumlamak yerine daima hakaretler, tehditler yağdırarak ve dayak atarak kızının canını yakmak suretiyle onu baskı altında tutar. Nermin'in ailesinden gizli bir şeyler yaptığını varsaydığı durumlarda; ya da gusül abdesti aldığı konusunda yalan söylediğini düşündüğü anlarda “Hiç inanmıyorum sana, zerre kadar güvenim yok sana, gözlerin vefecr okuyor. Her şeyi yapabilirsin sen. Öyle karakersizsin ki, iki çeşit hayatın var. Görmüyorum ama bizden gizli bir şeyler yaptığını seziyorum..” (Erbil, 2005, s. 24) sözlerini sarf ederek paranoyakça bir ön yargıyla kızını incitmekten çekinmez. “Sen gizli gizli her şeyi yapabilirsin. Unutma ki bu dünyada gizli kalan öteki dünyada açığa çıkar. Orada da yüz yüze geliriz. Yalan söylüyorsan, bizden saklı bir şeyler yapıyorsan öteki dünyada yılanların, çıyanların yemi olacaksın...” (Erbil, 2005, s. 24) tehditleri eşliğinde anne sevecenliğinin, eksikliğinin yoğun olarak hissedildiği, yalnızlıkla dolu bir genç kızlık dönemi geçirdiği anlaşılan Nermin'in, annesi ile ilgili yoksunluğu fazla, iyi deneyimleri ise yok denecek kadar azdır. Gelişim sürecinin her noktasında patolojik bir anne modeliyle hayatını sürdüren genç kızın onu annesinin baskısından kurtaracak ve kol kanat gelecek baba figürü de aylarca evden uzakta olduğu için sevgi, ilgi ve güven arayışını yönlendirebileceği bu kanal da kapalıdır.

Anne ve babasından göremediği sevgiyi arkadaşlarıyla gidermeye çalışan Nermin'in çabuk sinirlenen, sık sık yanlış anlayan annesinden kurtulmak ve özgürlüğüne kavuşmak en büyük idealidir. Geleneksel ve ahlâki yönden büyük çatışmalar yaşadığı annesinin baskısı altında büyümesi, kendisine dayatılan kurallara, sunulan yaşam biçimine uyamaması ve kendi hayatını biçimlendirecek alternatifleri seçme özgürlüğünden yoksun olması onu depresif bir ruh haline sürükler. Baskının, sevgisizlik ve aşırı kontrolün depresyona yol açabileceğini belirten uzmanlar, araştırmaların depresyondaki insanların geçmişine dönülüp bakıldığında erken yaşamlarında sevgiden yoksun büyüdüklerinin görüldüğünü söylerler. “Sevgi, ilgi, korunma gibi pozitif yaşantıların eksikliği depresyona girmeye neden olabilir. Bunun

nedeni beynimizin belli seviyelerde pozitif bilgi girişine ihtiyaç duyması ve bazı kimyasalları salgılayarak stres seviyesini azaltmasıdır. Dünyadaki bütün insanların mutlu ya da mutsuz hissettiği ortak bazı durumlar vardır” (<http://www.kemalsayar.com/KatagoriDetay-Neden-depresyona-giriyoruz-125.html>).

Annesinin sevgisini somut olarak hissetmek yerine onun eleştirel yaklaşımlarına sürekli olarak maruz kalmak Nermin’in depresyonunu anlamamızda önemli bir bilgidir.

Kızına duygusal olarak soğuk, uzak, ilgisini ve şefkatini hiç göstermeyen anne Nuriye Hanım’ın sağlıklı bir birey yetiştirebilmesi için öncelikle kendi iç çatışmalarını çözümlemesi gerekmektedir. Anne, toplumun ve iç dünyasının baskıları ile öylesine çepeçevre kuşatılmıştır ki kızına olduğu kadar kendisine de yaşamı zehir etmektedir. Bu durum da göstermektedir ki onun da ruhsal hayatı kendi ödipal karmaşalarıyla düzenlenmiştir: “Bugün annem gene ağlıyordu. Hamdiye yenge gelmiş demiş ki: ‘Bu yaban, Hasan’ın zincirini hepten tüketti, bir uşak veremedi ona, diyorlar senin için’ demiş” (Erbil, 2005, s. 20).

Namus kavramını bakirelikle özdeşleştiren anne Nuriye Hanım’ın bu konudaki saplantılı tutumu o dereceye varır ki Nermin’de bakirelik fobisi yaratarak psikolojisini sağlıksızlaştırır ve bu durum da doğal olarak bilinçaltının şekillendirdiği rüyalarına yansır: “Tövbe et, tövbe istiğfar et, günaha girmişsin, söyle ne yaptın, söyle kız mısın?” diyor. ‘Kızım anneciğim, hiçbir şey yapmadım’ diyorum” (Erbil, 2005, s. 32). “Bekâretin bozulması, çocuk doğumu, gebelik gibi kızın bedenini bozacak durumlar” (Alptekin, 2006, s. 26) kız çocuğunda ödipal dönemdeki erkek çocuğun kastrasyon korkusuna benzer büyük bir korku oluşturur. “Ancak kız çocuktaki hem biyolojik farklılıktan hem de kız çocuğuna getirilen daha fazla cinsel yasaklamalar nedeniyle genital zarar görme korkusu, çok erken dönemlerden başlayıp yaşam boyu sürebilir. Bu korku kadın üstbenliğinin gelişimine zarar verir” (Alptekin, 2006, s. 26). Nermin’in “Zar bekçisi hanım” diye nitelediği annesinin baskısına karşı kızlık zarından kurtulmak istemesi -“Vücudumun tılsımlı perdesinden beni kurtaracak kimseye rastlamadım henüz” (Erbil, 2005, s. 60) – annesiyle gizliden yürüttüğü bir rekabete işaret eder ki bu da elektra kompleksine iyi bir örnek oluşturmaktadır. Freud, elektra kompleksini atlatamamış kızlarda nevrotik bozukluklar olduğunu ileri sürer. Bekâreti ile ilgili sürekli sorgulanan ve baskı gören Nermin’de bir süre sonra Freud’un “Ruhçözümlemesine Yeni Giriş Konferansları”nda bahsettiği “nevrotik anksiyete” oluşur (Freud, 1998, s. 104).

“Suçlayan, cezalandıran ve sürekli karışan anne babaların (...) baskı altında büyüyen çocuklarında genellikle isyankâr vaziyet alış” gelişebilir. (<http://www.psikologankara.net/otoriter-baskici-ana-baba-tutumları.html>) Kendisiyle özellikle cinsel konularda çatışmaya giren annesi nedeniyle yüksek düzeyde anksiyete geliştiren Nermin, cinsellik konusunda kendisini gerçekleştirmediği gibi çevresindeki erkeklerin ve önemlisi annesinin cinselliğe bakış açısından dolayı gizli bir bunalım yaşar. Anaerkil bir yapı kurmaya çalışan anne Nuriye Hanım’ın, çizdiği ve ittiği yoldan gitmek istemeyen Nermin’in annesiyle kurduğu ilişkinin dinamiği onu mutsuzluğa ve çatışmaya iter. Arkadaşı Meral’le Anadolu Hisarı iskelesine sandalla dolaşmaya çıkarken geçirdiği bunalımın etkisiyle gösterdiği davranış buna örnek teşkil eder:

Küçük oğlanlar sandallarını yaklaştırmışlardı bizimkine. ‘Abla göstereceğini gösterene’ diye bağıyorlardı. (...) ‘Ne göstereyim?’ diye sordum. ‘Oranı abla oranı ne olur’. ‘Piç kuruları’ diye söylendi Meral gözleri yaş içindeydi. Ne yapacağımı bilemiyordum. Oğlanlar sandallarını yaklaştırmışlardı. ‘Yanaşın.’ Eteğimi kaldırdım, külotumu yan tarafından araladım gösterdim (Erbil, 2005, s. 77).

Kızını sınırlarını kendisinin belirlediği yaşantılar içinde tutmak isteyen Nuriye Hanım’ın yetiştirme tarzına ve çelişkilerine “Onun kaygısı beni adamlardan korumak değil mi? Böyle bir düşmandan saklamak. Ama sonunda o dünyanın insanlarından birine karı diye armağan etmek. Bütün özendiği bir canavar parçasın diye bir melek yetiştirmek” (Erbil, 2005, s. 87). sözleriyle itiraz eder Nermin. Annesiyle çatışmalı ve öfke dolu bir ilişkisi olan tüm kadınlar gibi, ödipal çatışmaların da kaynaklık ettiği bir duyguyla annesine benzememe ve onun gibi olmama kaygısı güder içten içe. Romanın ilk bölümünden başlayarak açıkça sergilenen anne otoritesinin onda yarattığı tedirginlik duygusu annesiyle çatışmadan arınmış bir özdeşleşme kuramamasına yol açar ki bu önemli bir mevzudur çünkü kadınlığın kazanılması anne ile özdeşleşmeden geçmektedir. Geleneksel değerlere sahip olan annenin kızının her hareketini kendi değer yargılarıyla denetlemesi, en küçük bir hatası karşısında onu dövmekten çekinmemesi, hatta kocasına kızdığı zamanlarda bile bunun acısını kızından çıkarması Nermin’de narsistik kırılmaya neden olur çünkü “Annenin çocuğuyla kurduğu ilişki, en güçlü narsistik aşkın göstergesidir” (Gürdal, 2007, s. 44).

Kötü bir anne temsiline sahip olmasından dolayı cinselliğe, kadınlığa, kadın erkek ilişkilerine dair olumlu bir fikri olmayan Nermin’in genç kızlık dönemi, evliliği, ilk cinsel deneyimi anneden kızına geçen temel bir kadınlık iletimi olmadığından sancılı

ve başarısızdır. “Bazen dönüp kendime bakınca, öyle umutsuz, çaresiz, acınacak durumda görüyorum ki kendimi, gözlerim yaşıyor” (Erbil, 2005, s. 51). Arkadaşlarıyla ders çıkışlarında sinemaya gitmesini hakaretlerle karşılayan ve üniversiteyi bir eğitim kurumundan çok kızına cinsellik konusunda kendi denetiminin dışında bir özgürlük alanı yaratan bir umumhaneye benzeten Nuriye Hanım, Nermin’in arkadaşlıklarını ve okuduğu kitapları sapkınlık olarak değerlendirir: “Annem ‘Suç ve Ceza’yı alıp sobaya attı. Seni babana söyleyeceğim dedi. Sen her bokunu örterim sanıyorsan, yanıyorsun, ders diye beni kandırıp roman okuduğunu söyleyeceğim...” (Erbil, 2005, s. 44). Arkadaşı Halit’le dertleşirken kullandığı ifadeler annesinin ruhunda açtığı yarayı göstermesi bakımından önemlidir:

Degustasyon’da buluştuk Halit’le. Nasıl oldu bilmiyorum, birden her şeyimle açılıverdim ona. Başım dönerek anlatıyor anlatıyor anlatıyordum. Meral’le dertleşircesine en saklı şeylerimi; annemin diktatörlüğünü, geçimsizliklerimizi, bir çeşit tutsak oluşumu, din baskılarını, acılarımı, özgürlüğümü elde edemezsem kendimi öldürmeyi düşündüğümü bile söyledim ona. Belki de kaçacağımı evden, hiç kimsenin beni anlamadığını, tek arkadaşım Meral’i, şiire sığınarak ayakta durabildiğimi (Erbil, 2005, s. 21)

Elektra kompleksi yaşayan kız çocuğu, anneye duyduğu nefreti yüzeyde tutmak yerine bilinçaltına iter. Bilinçaltındaki düşüncelerin hiçbir kontrol ve sansüre uğramadan ortaya çıktığı yer ise rüyalarıdır. Kurgusal yapıtlarda kişilerin psikolojik analizlerini yapmada önemli bir araç olan rüyalar, kahramanların çatışmalarını anlamlandırmak açısından dikkate değer veriler sunar. Duygusal açıdan zararlı, kendilik gelişimini sekteye uğratan bir annenin varlığı ile büyüyen Nermin’in romanın ilk bölümünde anlatılan rüyası onun iç dünyasını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Rüya, Nermin’in gördüğü bir resim üzerindeki görüntüleri anlatmasıyla başlar. Çok eskiden yapılmış bir resmin içindeki siyah ve beyaz renklerin vurgulandığı rüyada siyah annesi ve çevresinin ona yaşattığı olumsuzluklar, beyaz ise onun sosyalist kişiliğinden ötürü yaşama karşı takındığı umudun simgesi olarak yorumlanabilir. Nermin’in rüyasında kendisini dar, uzun ve karanlık bir sokakta yürürken görmesi hayatın uzunluğunu ve yaşamındaki sınırlamaları çağrıştırmaları açısından önemlidir. Yolun karanlık olması hem geleceği ile ilgili önünü görememesini hem de tedirginliğini vurgular. Sokağın ucunda gördüğü aydınlık, onun yaşamla kurduğu ilişkide küçük bir umudu işaret etse de Bedri’nin yanından kaçıp gitmesiyle birlikte yeniden yalnızlığa

gömülmesi gündelik hayatın mirası olan belleğe bastırılmış bir kayıp duygusunu belirtmesi açısından dikkate değerdir.

Otoriter ve kızının bekâreti için endişelenen anne Nuriye Hanım, rüyanın sonlarına doğru beyaz bir oturakla gelerek kızının bakireliğini sorgular. Gerçek hayatta da annesinin bu tarz sorgulamalarına sıklıkla maruz kalan Nermin'in rüyalarına kadar giren bu sahne onun bu konudaki sıkılganlığını ve anksiyetesini göstermesi açısından önemlidir. Rüyada ilginç olan nokta şudur ki gerçek hayatta bir an önce kurtulmak istediği o zar parçasının hala kendisinde olduğunu annesine söyledikten hemen sonra hafif bir esintiyle birlikte sokağın karanlık görünümünün değişerek yerini bir bayram havasının almasıdır. Huzurun simgesi olarak yorumlayabileceğimiz hafif esinti Nermin'in ne kadar karşı çıksa da bilinçaltında annesinin bu tutumunu benimsediğini göstermektedir. Rüyanın sonunda Nermin'in seçtiği bayrağın siyah beyaz olması keskin hatlarla birbirinden ayrılan uzlaşamadığı, tabularla dolu olan yaşamın sembolünü ifade eder.

Düzene, baskıcı geleneğe, kapitalist sisteme, ikiyüzlü aydınlara itirazı olan ve onlara baş kaldıran Nermin, onu kendi hegemonyası altına almak isteyen, ona rahat ve huzur vermeyen tavrı nedeniyle annesinin bağınazlığından kurtulmak ve özgürleşmek ister çünkü annesinden ve tanıştığı aydınlardan dolayı büyük bir hayal kırıklığı yaşamaktadır. Bu nedenle kendisi ile aynı ideolojik görüşü paylaşan Halit ile kaçmak ister. Ancak kaçma girişimi annesi tarafından engellenir. Konu komşuya rezil olduklarından, şereflerinin iki paralık olduğundan bahseden ve hüngür hüngür ağlayan annesi tarafından sürekli göz hapsinde tutulmak Nermin'in yaşadığı karanlığı ve bunalımı derinleştirip intihar etmeyi düşünmesine neden olur:

Her şey yıkıldı artık her şey yerlerde sürünüyor. Gözümde hiçbir şeyin değeri kalmadı. Karanlıklar içindeyim. Ölümle burun buruna. İki gündür yemiyorum. Annem ayılma bayımlardan sonra şimdi de ağlama krizine başladı. Öleyim de namusum kurtulsun diye bütün bir gece dua etti Allah'ına. (...) Şimdi ne olacak bilmiyorum. Burada odamdayım. İki kez öldürmeye kalktım kendimi. Kollarımı temizlemek için kullandığım tıraş makinesinin jiletini çıkardım. Körlenmişti. Bilek damarlarımın üzerinde gezdirdim hafifçe jileti. Yapamadım. Pencereden atlamayı düşündüm. Camı açtım. (...) Ölsem ne olacak. 19 yaşında bir genç kız intihar etti, diyecekler. Geçip gidecek. Hayır, ölümden korkuyorum. Çok korkuyorum. Yaşamak istiyorum ben. Yaşamak ve öcümü almak. Öcümü almak, kimden ama. Anamdan mı? Bilmiyorum. Suçlu o mu? Hayır. Ben miyim? Hayır. Değilim, değilim, değilim. Evet ama ne olacak?.. Bilmiyorum..." (Erbil, 2005, s. 87 – 88).

Annenin kaba kuvvete başvurarak kızının bedeninde ve ruhunda yarattığı tahribat, sohbetlerinde de varlığını sürdürür. Vermek istediği ahlaki öğütleri çocuğunu korkutarak ve sindirerek veren Nuriye Hanım, inançsız olan, yalan söyleyen ve mahrem yerlerini örtmeyenlerin cehennemde çekeceği işkencelerden ve uğrayacağı gazaplardan sık sık bahsedip kızına gözdağı vererek onu ruhsal bir karanlığa iter. Ayrıca kızını sürekli başkalarıyla kıyaslayan anne onun özgüvenini zedeleyerek değer duygusunu yerle bir eder: “Bütün gece Neriman’ı anlattı anam. Ne kızmış o, hem yüksek tahsil yapmış, hem dinini unutmamış. Oruç tutarmış, anasına el verirmiş. Saçının telini namahreme göstermezmiş” (Erbil, 2005, s. 26).

Annesinin ve toplumun baskılarına ve uğradığı haksızlıklara karşı şiire sığınarak ayakta kalmaya çalışan Nermin, ataerkil bir toplumda aydın bir kadın olarak yer almaya çalışır. Evcil bir varlık, annesi gibi geleneksel değerler ile yuvasını bekleyen bir kadın olmaya hiç niyeti olmayan Nermin, cumhuriyet Türkiye’sinde Atatürk’ün kadına tanıdığı hakları, hem toplumun emekçi dediği kesiminde hem sanat çevresinde görmek ister ancak bunların olmadığını anladığında hayal kırıklığı yaşar. Bu durum da Nermin’i içten içe bunalıma sürükleyen bir durum olarak varlığını korur. Atatürk devrimlerinin kadına açtığı kapıların farkında olan Nermin, erkeklerle aynı eğitimi paylaşıp aynı iş imkânlarına sahip olarak, siyasal düşüncelerini dile getirebileceğine inanır. Ancak erkek egemen toplum yapısının geleneksel ahlak değerlerine uyum sağlayamayan Nermin, hem evde hem dışarıda içinde bulunduğu koşulları sorgular, zamanla çevreye yabancılaşır ve depresif bir ruh haline bürünür.

Nermin’in Lambo adı verilen meyhaneye geliş nedeni, buradaki şair ve yazarların sohbetlerinden yararlanmak, şiirlerini bazı erkek sanatçılara okumak, onlar tarafından aydın bir kadın olarak onaylanmaktır. Ancak Nermin’in bir kadın olarak meyhanede yer alışı erkek egemen edebiyat dünyası tarafından hoş karşılanmaz. Nermin buradaki sanatçılar tarafından kadın olduğu için sürekli küçümsenir, dışlanır ve hakkında dedikodu çıkarılır. Böylelikle Nermin’in entelektüel çevrelerde de yalnızlığı başlar.

Ayağa kalktı, kapıdan çıkıyordu. Başımı kaldırıp kapının tokmağını tutan elini gözetledim. Birden döndü, gusül abdesti alıp almadığımı sordu. Sussam patırtı çıkacak belli. ‘Aldım’ dedim, yüzüne bakmadan. ‘Hiç inanmıyorum sana’ diye dikildi iyice kapının önünde, ‘zerre kadar güvenim yok sana, gözlerin velfecr okuyor. Her şeyi yapabilirsin sen. Öyle karakersizsin ki, iki çeşit hayatın var. Görmüyorum ama bizden gizli bir şeyler yaptığını seziyorum. Şunu bil ki ben Allah’ın emirlerini yerine getiriyorum. Evlâdına bildiklerini öğreteceksin, bana

düşen bu. Sen gizli gizli her şeyi yapabilirsin. Unutma ki bu dünyada gizli kalan öteki dünyada açığa çıkar. Orada da yüz yüze geliriz. Yalan söylüyorsan, bizden saklı bir şeyler yapıyorsan öteki dünyada yılanların, çıyanların yemi olacaksın...’ ‘Anlaşıldı, anlaşıldı’ diyerek çıkmak istedim. Kapıyı tutmuş, ‘Ne o küçük hanım hoşunuza gitmedi mi öğütlerim’ dedi. ‘Ders çalışacağım’ dedim. ‘Bunlar ders değil mi? Bunlar Allah’ın dersleri, defol git, dersin batsın,’ diye bir tokat indirdi yüzüme. Ağlayarak odama koştum. Konovalof’u okuyayım şimdi (Erbil, 2005, s. 24).

Anne koruyucu bir anne modelidir ama bunu baskıcı ve kötü bir şekilde yapar. Nermin hapishanedeki komünist arkadaşı Haluk’u sürekli ziyarete gitmesinden ötürü polis tarafından gözaltına alınır. Nermin, polisten ve burada başına gelebileceklerden çok annesinden korkmaktadır. Bu durum, “Baskıdan bir başka baskıya, boşluktan bir başka boşluğa doğru akış ve anne korkusunun polis korkusundan daha ağır olmasıyla, ölmenin kızıllığını kaybetmekten daha ağır bir yokluk olarak yaşanmasıyla açıklanan çaresizlik alanı...” dır (Mumcu, 2000, s. 166). Nermin bu durumu “Polisten değil de, annemden, evden korkuyorum, ya duyarlarsa diye” (Erbil, 2005, s. 38) sözleriyle ifade eder.

Annesinin namus konusundaki aşırı saplantılı tutumuna Nermin de aynı derecede aşırı bir tepkiyle karşılık verir. Annesini “zar bekçisi hanım” diye niteleyen genç kız, bakireliğinden de ‘anamın yere göğe sığdıramadığı o zar parçası’ diyerek söz eder. Bütün bir genç kızlık dönemi annesinin bakirelik baskısıyla geçen Nermin, Halit’le kaçma planlarının suya düşmesi üzerine kurtuluşu yakın arkadaşı Meral’in ağabeyi Bedri ile evlenmekte bulur. Sevmediği bir adamla yaptığı bu evlilik onu daha büyük bir çıkmaza sokar. Evliliğinin ilk dönemlerinde aralarında duygusal bir bağ olmadığı için kocasına karşı soğuk olan Nermin, onunla cinsel ilişkiye girmek istemez. Bunun üzerine kocası saldırarak da olsa cinsel ihtiyacını giderir. Devam eden süreçte Nermin cinsel birlikteliklerinden hiç haz almaz ve kocasının saldırgan tavırları karşısında çaresiz bir durum yaşar. Bedri’nin saldırgan tavırlarına karşı koyamayan Nermin’in duyduğu eziklik, cinsellikten tiksinsesine yol açar:

Evliliklerinde adamı yanına sokmamıştı Bayan Nermin. Yalnız kaldıklarında, yatak odasına girdiklerinde Bay Bedri üzerine atıyor, tüm gücüyle sarılıp üzerine boşalıyordu. Islanan eteklerini bir yanından iğrenerek tutup tutup yıkıyordu Bayan Nermin. Umduğu gibi değildi kadınlık, ne yapılacağını, nasıl yapılacağını bilemiyordu. Bu iş olanca pisliğiyle birdenbire bindirmişti üzerine (Erbil, 2005, s. 251).

Cinsel hazzın, karşılıklı doyumun söz konusu olmadığı bu ilişkide Nermin kendisini kocası karşısında aşağılanmış ve küçük düşmüş hisseder. Freud “Sevgi ve Cinsellik Üzerine” adlı eserinde bekâreti tabu haline getiren kadının cinsel yaşamında soğuk ve mutsuz olduğundan ve bunun bedelini de ona cinselliği öğreten ilk erkeğin ödediğinden bahseder: “Kadının kemale ermemiş olan cinselliği, kendisine cinselliği öğreten ilk erkeğin şahsında patlar” (Freud, 2006, s. 142). Ayrıca, cinsellikle ilgili sağlıksız toplum baskısı Nermin’de olumsuz bir psikoloji yaratır ve Nermin bunu doğal olarak evliliğine taşır. Kocasını ile arasında saygı, sevgi ve içtenliğin olmadığı birliktelik onu depresif bir hale sokar.

Freud’a göre, evlilik öncesinde her türlü cinsel yakınlıktan ve çağrışımdan esirgenen kadının cinsel birleşmesinin ancak evlilikte onaylanması, psikolojik bir travmayı da beraberinde getirir. Freud’un portresini çizdiği kadın tipi ve onun yaşadığı sorunlar, Nermin’in deneyimleriyle örtüşmektedir. Annesinin bakirelik konusundaki baskısıyla geçen genç kızlığının ardından evlenen Nermin, evliliğinin ilk yıllarında kocasına karşı soğuktur. İlk zamanlarda cinsel ilişkiden hiç haz alamayan ve Bedri’nin saldırgan tavırları karşısında savunmasız kalarak kendini ezik ve alçalmış hisseden Nermin, kocası ile duygusal bir iletişim kurduktan sonra cinsellikten haz almaya başlar. Daha doyurucu bir cinsel yaşama adım attığı sırada ise kocası Bedri tarafından terk edilir. Çünkü Nermin’in kendisini ‘halk’ına adama sevdası, Bedri ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyerek bir çıkmaza sokar ve sonunda Bedri Nermin’i bırakır. Böylece yalnız ve cinsel açıdan doyumsuz bir kadın olarak kalan Nermin, terk edildikten sonra içine düştüğü bunalımın etkisiyle sonunda hayranlık duyduğu devrimcilerle birlikte olduğu yolunda sanrılar görür. Bu sanrılar, doyurulmayan cinsel arzularının Nermin’i nasıl bir ruhsal bunalıma sürüklediğini göstermesi açısından da önemlidir:

‘Seninle olmak istiyorum’ diye diretti kadın, ‘Joseph’ dedi, ‘Dinle beni. Yaşlanıyorum, yoruldum, arada bir korku düşüyor içime, ben hep yalnızdım, yardımsızdım, ama şimdi anlaştığım, sevdiğim biriyle paylaşmak istiyorum yaşanacak olanları, geleceği, ölmeden görmek istiyorum...’ ‘Bu işler aceleciliğe gelmez’ dedi gülerken Joseph, başını kadının karnı üzerine salıverdi, kadın adamın sert saçlarını tersine sıvazlayarak, ‘Hangi acele,’ diye güldü, ‘Sizinki acele değil miydi?’ Adam başını Nermin’in tam yüzü hizasına getirip gözlerinin içine dik dik bakarak ‘O tam sırasıydı’ dedi, ağzıyla kadının dudaklarını örttü, kadın canı yanıyormuşçasına bağırды, bir süre bu güçlü bedeninin altında çırpındı, adam durmadan dirileşen bir hırsıyla yakaladı kadını, kımıldayamaz olana dek bastırdı, kadın bu ağırlığa tırnaklarını geçirdi, iyice kendisine çekti, ‘Ne güzelsin!’ diye

inledi, ‘Hem hain, hem kaba, hem kıyıcı, hem sevecensin. Senden bir türlü vazgeçemiyorum. Beni bırakma, ne olur beni bırakma’ Adam ‘Daha çok, daha çok’ dedi ve sarsıla sarsıla yüzünü kadının göğüsleri arasına gömdü. Bayan Nermin başını sağa sola çevirdi, gövdesi önce yavaş yavaş sonra hızlı hızlı gidip gelmeye bir ahtapot gibi açılıp kapanmaya başladı. Şu anda sesi çıkmadan kendi kendine çalan bir armonikayı andırıyordu. Duyulur duyulmaz bir ses ‘Joseph! Bedri! Bedri! Joseph!’ diye inledi, ardından kaldırıp kaldırıp karyolaya vurdu kendini ve buluttan yapılmış bir topak karagül gibi dondu kaldı (Erbil, 2005, s. 260).

Nermin, yaşamında sevgisizlikten doğan boşluğu toplumcu eylemci bir yapıyla doldurmaya çalışır ama bu durum boşluğu doldurmak yerine daha da derinleştirir. Nermin, “halk”ı daha yakından tanımak ve bilinçlendirmek için taşındığı Taşlıtarla’da da “tuhaf” bulunur ve hoş karşılanmaz. Siyasi ve sosyal mücadelesini evliliğinin üstünde tutan Nermin’i kocası gibi halkı da terk eder. Psikanalizin bilim çevresine kabul ettirdiği gerçek şu ki, çiftler arasında oluşan aşk duygusunun kökeninde, cinslerin anneyle olan farklı boyutlardaki ilişkileri yer almaktadır. Korumacı ama çocuğunun isteklerine genelde kayıtsız olan bir anne tarafından büyütülen, babasının ise yetişmesine pek katkısı olmadığı anlaşılan Nermin’in ilişkilerinde başarısız olmasında nevrozları olan bir karakter yapısına sahip olması ve Freud’a göre her nevrozun temelinde çözümlenememiş bir oedipus kompleksi yatmasından kaynaklanmaktadır.

Otto Kernberg, patolojik narsisist olan kişilerin geçmişlerinde çok sık rastlanan ortak bir özelliğin “üstü örtülü, ancak şiddetli bir saldırganlığı olan müzmin soğuk ebeveyn – genellikle anne- figürleri olduğunu dile getirir. Annenin cinsellik konusundaki baskısı patolojik derecelerde ve bu durum kızının iç gerçekliğinde yer etmiş ve genç kız da bu baskıya karşı patolojik tepkiler geliştirmiştir.

Cinsel baskıyla kuşatılmış genç kızlık dönemi, toplumun cinselliği ayıp sayan ve yasaklayan değerleri, annesi Nuriye Hanım’ın baskıları, anne ve babasının ateist kimliği, üzerindeki din baskıları, erkek egemen edebiyat dünyasından sırf kadın olduğu için dışlanması, bekâretini bir yük gibi omuzlaması, anne figürü ile ilgili yaşadığı hayal kırıklıkları, iç dünyasında yaşadığı hesaplaşmaları, ısrarla aşkı araması ve bulamaması, onu nevroza depresyona sürükleyen önemli etmenlerdir.

İnsanoğlunun sevgiye, şefkate, ilgiye ve okşanmaya olan ihtiyacının yaşamsal önemde olduğu Leyla Erbil’in “Tuhaf Bir Kadın”da anlatisının odağına yerleştirdiği Nermin karakteri üzerinden psikanalitik kuramın yardımıyla başarılı bir şekilde verilmiştir. Anneyle kurulamayan ilişki üzerinden yürüyen romanda yazar, baba karakteri ile kurulan ilişkinin de en az anneninki kadar sorunlu olduğunun altını çizer.

Böylelikle Erbil, ana – baba- çocuk ilişkisindeki güven ve sevgi ortamının kişiliğin biçimlenmesinde etkin değerde olduğunu psikanalitik terminolojiden yararlanarak verir.

2.5. Mektup Aşkları – Leyla ERBİL

Leyla Erbil'in ilk baskısı 1988 yılında yapılan aşkı sorguladığı romanı “Mektup Aşkları”, depresyon ve nevroz bağlamında inceleyeceğimiz bir diğer yapıttır.

Yapıt, hikâyenin merkezinde yer alan otoriter ve güçlü bir karakter olarak sunulan Jale etrafında gelişir. Romanda iki mektubun dışındaki tüm mektuplar İstanbul'da üniversite öğrencisi aydın, solcu, özgür bir genç kız olan Jale'ye yazılmıştır. Anlatının diğer karakterleri Ahmet, Ferhunde, Sacide, İhsan, Zeki, Reha güven duydukları, sırdaş olarak görüp dertlerini anlattıkları ve düşüncelerine değer verdikleri Jale'ye sık sık mektup yazarak hayatlarında olup bitenleri anlatır ve aynı zamanda ondan kabul görmek için çabalarlar. Bizler, kahramanların yaşadıklarına dair yazdıklarından onların kişilikleriyle ilgili bilgi ediniriz.

2.5.1. Depresif ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Ahmet

Aşk temasının nevroitik ve patolojik düzlemde işlendiği Mektup Aşkları'nda incelememizin merkezine alacağımız kişiler Ahmet ve Sacide'dir. İlk analiz edeceğimiz kişi Jale'ye gönderdiği mektup sayılarının fazlalığı ile de dikkat çeken Ahmet'tir. Romanda Ahmet'in çocukluğunda annesine hissettikleri duyguların aynılarını yetişkinliğinde Jale'ye karşı hissetmesi ve aynı duyguları ondan beklemesi üzerinde duruluyor ve Jale'den intikam almak için cinselliği nasıl kullandığı tartışılıyor. Jale'ye olan tutkusunu bütün mektuplarında dile getiren Ahmet'in aşkı nevroitik bir vakadır ve psikanalitik açıdan incelenebilir özelliktedir. Çocuksu duygularla hareket eden Ahmet, yoğun bir aşk ve tutkuyla sevdiği Jale'nin aynı yoğun hislerle aşkına karşılık vermesini bekler. Duygularına karşılık bulamadığında ise kendisini sevmesi için Jale'ye ısrar eder, yalvarır hatta ondan çeşitli kereler sevgi dilenir:

Seni seviyorum ve her sevenin hakkı olan sevilme ihtiyacıyla kıvraniyorum, sense sürekli engeller koyuyorsun araya, sanki beni sevmek bir zül oluyor sana.”, “Beni sevmek seni ürkütmesin Jale'm, aradığın insan benim. Bundan bir emin olabilsen.”, “Canım sevgilim, beni sevebildiğin kadar sev, benden korkma, bir insan benim seni sevdiğimden çok sevilemez.” “Ben, beni ben olduğum için sevmeni isterim; şüursuz sevesin isterim biliyorsun (Erbil, 2013, s. 40 – 130 – 149 – 151).

Birisine bağımlı ve uyumlu görünen bir kişi, Karen Horney'in "İçsel Çatışmalarımız" kitabında değindiği üzere bunu en çok sevilme ihtiyacından yapar (Horney, 2012, s. 34). Ona karşı dostça, arkadaşça duygularla hareket eden Jale'nin duygularını kabule yanaşmayan ve aynı şiddette onun tarafından da sevilme isteyen Ahmet, sürekli araya engeller koyduğunu düşündüğü Jale'ye sitem eder ve sık sık ağlayarak bu duruma isyanını dile getirir: "Bence zorla sevmemeye çalışıyorsun beni. Bir kadın bu kadar sevildi mi mutlaka sever; sen de beni seveceksin ama seveceksin! (...) Ah nasıl yaşayacağım ben?" (Erbil, 2013, s. 40- 41). Jale'nin "Artık sana telefon etmeyeceğim." cümlesi bile Ahmet'in başına ağrılar saplanmasına, midesine kramplar girmesine, sabahlara kadar uyumamasına, terlemesine ve bazen de kusmasına neden olarak onu depresif bir ruh haline hapseder. Ona olan sevgisinden emin olamadığını yazan Jale'ye, annesiyle arasındaki sevgi bağının neden olduğu bir genelleme duygusuyla "Bir kadın bu kadar sevildi mi mutlaka sever; sen de beni seveceksin ama seveceksin!" karşılığını verir.

Bir erkeğin hayatında yer alan ilk rol model kadın annedir. Erkek çocuğun anneye olan düşkünlüğü, ona yalnız başına sahip olmak istediği günlük gözlemler arasındadır. Libido enerjisini anneye yatıran çocuk, aşırı ölçüde anneye düşkünse babayı bir engel olarak görür ve bu durum Oedipus kompleksine yol açar. Yalnız bir çocukluk geçiren Ahmet'in hayatında annesi kıymetli bir yere sahiptir ve Ahmet ona derinden bağlıdır: "En çok anneme bağlıydım, ona sonsuz bir sevgim vardı, tek varlığımı o, onsuz yaşamayı düşünemezdim bile" (Erbil, 2013, s. 19). Anneye aşırı bağımlılığı psikiyatr Özcan Köknel şu sözlerle dile getirir: "Duygulanım değişmesi, kaygıdan sevince, sevinçten kaygıya kolayca kayan duygu durumu, birden bire öfkelenme, çok konuşma, düşsel yaşantılar, içe kapanma, karamsarlık, kötümserlik ruhsal cinsel gelişmede erken ağız dönemine ilişkin benlik özellikleri olarak kabul edilir" (Köknel, 1989, s. 208). Ahmet'in annesine bu denli bağlı olması, Oedipus kompleksinin etkilerine de işaret eder. Bazen bu bağlılık, bir ömür boyu sürebilir.

Freud, kişinin anneye olan saplantısından kurtulamazsa yani Oedipus kompleksini sağlıklı bir şekilde atlatamazsa, ileriki yaşlarda bunun bir hastalık, psikolojik bir sıkıntı olarak ortaya çıkacağını söyler. Nitekim daha sonra davranışlarıyla bu kompleksi sağlıklı bir şekilde atlatmadığı izlenimi veren Ahmet'te patolojik (hastalıklı) bir sorun ortaya çıkar. Anneye olan bağlılık duygusu diğer kadınlara yönelir. Ahmet annesine duyduğu bağlılığı Jale'ye uygulamaya çalışır ve Jale'nin sevgisini kazanmak en büyük ideal halini alır. Çok sevdiği annesini bilinçaltında babasından

kıskanarak onu rakip olarak gören Ahmet, Jale'yi de ona mektuplar göndererek her fırsatta aşklarını dile getiren Reha ve Zeki'den kıskanır çünkü Ahmet için onlar sevdiği kadını elinden almaya, onu yoksun bırakmaya çalışan birer rakiptir ve bu izlek oedipus kompleksinin temelini oluşturmaktadır.

Oedipus kompleksinin yetişkin dönem hayatı üzerindeki etkilerini ayrıntılı irdelemeye geçmeden önce Ahmet'in çocukluğu ile ilgili birkaç ayrıntıyı daha dikkatlere sunmak gerekir. Çocukluğunda çok sessiz hatta hemen hemen hiç konuşmayan biri olduğu için 'Dilsiz Meee' lakabı takılan Ahmet, asker olan babasının yüzünü seyrek görerek büyür. Jale'ye gönderdiği mektuplardan birinde hayatındaki 'baba' figürünü anlatırken ona duyduğu özlemi, babasının kendisine yaklaşımını, paylaşımlarının azlığını, bu bağlamda babanın bir rol model olarak işlevini yerine getiremediğini ve sonucunda çocuğun uğradığı düş kırıklığını okuruz:

Babamın yüzünü seyrek görürdüm. Onun geleceği gün evde ateşli bir hazırlık başlardı, heyecandan ölecek gibi olurdum, dadım beni süsler püsler, yanına götürürdü babamın, elini öperdim. O da yanağımı okşardı benim, hiçbir zaman öpmezdi babam çocuklarını; yanağımı okşaması müthiş bir iltifattı! O sevinçle taşkınlıklarım olur, neşelenmek isteği doğardı içimde, ola ki bir şımarıklık yapardım, o vakit babamdan yediğim bir tokat ya da işittiğim bir azarla donup kalırdım. Yanında ağlamazdım kimsenin gider yatağıma kapanır sessizce ağlardım. (...) Babama çok içerlerdim. Kimi vakit de yatağımda ağlayarak sabahlardım (Erbil, 2013, s. 20).

Dayakla ya da azarla çocuğun davranışını düzeltmeye çalışmanın narsistik duyguları yaralayacağını, çocuğun aşağılık duygusunu güçlü bir biçimde besleyeceğini, "çocuğun yaşamına ve gelecek karşısındaki tutumuna damgasını vurabileceğini göz ardı etmemek gerekir" (Adler, 2012, s. 85). Çocuk ve ergen ruh sağlığı alanında, babaların değerlendirildiği çalışmaların sayısı oldukça az olmakla birlikte bu çalışmaların sonuçları, çocuğun işlevselliğinde babanın rolünün çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuğun kendine olan güveni ve saygısı güçlü ve ideal bir varlık olarak algılanan baba tarafından onaylanmasına bağlıdır. Babasından ihtiyacı olan kabulü görmeyen çocuk düş kırıklığına uğrar. Bu çocukluk yaşantısı öyle bir haldir ki "çocuğun ruhuna kazınıp bir daha silinmeyecek yazılar gibidir, unutulmaları kolay değildir asla" (Adler, 2012, s. 151).

İdealleştirmek istediği babasının reddedici tavrı ve sınırlı yaklaşımına maruz kalan Ahmet, sorunlu bir yetişkinlik dönemi yaşar. Bu durum psikanalitik deneyim açısından şaşırtıcı değildir çünkü çocukluk döneminde düşlerin, isteklerin

doyurulmaması ruhu örseler ve örselenen ruh yetişkin dönemdeki davranışlara etki ederek nevrotik semptomlara yol açar. Ayrıca çocukluk döneminin insanın kendi değerini biçtiği dönem olduğu da yetişkin bireyin davranışlarına anlam katmak açısından hatırdan tutulmalıdır. Üstelik o değeri biçerken, sadece kendi kendimize değiliz; “genellikle başkalarından bize yansıyan değerleri de içselleştiriyoruz” (Yazgan, 2003, s. 15). Freud, çocukların ne denli ince duygulu, duyarlı ve yetişkinlerin pek umursamayacakları bir olaydan bile aşırı etkilenebilecek durumda olduklarını açıklamıştır. Hatta bunlar karakterin gelişmesinde önemli yer alıyor ve gelecekteki bazı nevrotik belirtilerin de kaynağı olabiliyorlardı. Böylelikle insanlar ilk kez çocuğu ve onun dünyasını ciddiye almaya başlamışlardır.

Sözel olarak ifade edemese bile çocuğun kendi kendine biçtiği değer son derece önemlidir ve Ahmet özelinde durumu analiz edersek bu değer duygusuna babanın katkısı ne yazık ki olumsuzdur. Bir çocuğun gelişiminde baba, anne ile eşit sorumluluğundan sıyrılmışsa çocuğun sağlıklı gelişimi sekteye uğrar. Ve nevrotik ya da mutsuz çocuklar böylesi olumsuz aile çevresinin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Beğenilmek, takdir görmek, sevilme herkesin özellikle çocukların hoşuna giden bir tutumdur çünkü “bir çocuk sevildiğinde ve bunun sonucu olarak kendi kendini sevdiğinde kişiliği kurulur” (Corman, 1996, s. 29). Babanın beğenisine, takdirine, sevgisine mazhar olamayan Ahmet –anne-baba çocuğunu sevdiği halde bunu ona yeteri kadar yansıtmıyorsa çocuk sevilmediği ya da reddedildiğine dair öznel bir algı geliştirebilir- onun reddedici tavrını içselleştirerek hayat boyu reddedilmeye karşı aşırı tepki geliştiren, ısrarcı, kabul edilme telaşında, yalpalayan, sürekli ilgi, sevgi beklentisi içinde olan ve bunları karşılayabilmek adına kadınlar arasında savrulan bir tip olur.

Jale’ye yalnız bir çocukluk geçirdiğinden bahseden Ahmet, yalnızlıkla geçen yıllarda tek destekçisinin annesi olduğunu vurgular. Ahmet’in büyük bir sevgiyle bahsettiği anne, psikanalitik açıdan baktığımızda baktığımızda çocuğunun yaşamını, seçimlerini aşırı koruyucu tavrıyla olumsuz biçimlendiren bir yapıya sahiptir. Psikanalistler, analiz ettikleri kişilerin ruhsal gerçekliğini ya da doğruluğunu dış gerçekliğin önüne koyarak hareket ederler. Anne çocuğuna karşı koruyucu, kollayıcı bir tavır geliştirmiş olsa da onun sokağa çıkmasına, orada oynayan çocukların arasına karışmasına izin vermez, böylelikle çocuğunu yalnızlaştırarak bütün hayatına etki edecek bir karakter oluşumunun temelini atar. Freud ekolünden gelen Amerikalı psikanalist Harry Stack Sullivan’a göre,

Birey tek başına incelenmesi gereken bir birim değildir. İnsanlar kişilerarası alanlarından ayrılamazlar, bu her daim geçerlidir ve kaçınılmazdır. Bireyin kişiliği başka insanlardan oluşan bir çevrede şekillenir, birey diğer insanlarla sürekli bir etkileşim içindedir. Kişilik ya da kendilik, bireyin “içinde” oturan bir şey değil de diğer insanlarla etkileşimlerde ortaya çıkan bir şeydir (Mitchell, Black, 2012, s. 69).

Evlerinin penceresinden sokakta neşeyle oynayan çocukları gıptayla izleyen, onlar gibi özgür ve ‘edepsiz’ olmayı isteyen Ahmet’in içinde yalnızlık duygusu gün günden öyle artar ve yoğunlaşır ki bir zaman gelir kardeşlerinin arasına bile katılamaz, kendi kendine oyunlar icat eder, resimler yapar, piyanonun başına oturup kendi ifadesiyle tek parmakla kafa şişirir. “Dilsiz mee” ismi takılır ona çocukluğunda. “Hiç konuşmazdım, konuşacak kimsem yoktu da ondan, kardeşlerimin arasına bile karışamazdım, çekinirdim. Bana, “dilsiz mee” diye ad takmışlardı” (Erbil, 2013, s. 19). “Konuşmada ya da dil aracılığıyla ilişki kurmada zorluk çeken çocuk, normalde güçlü bir toplumsallık duygusundan yoksundur” (Adler, 2012, s. 93). Psikiyatir- yazar Cem Mumcu’nun Kitaplık dergisinin Leyla Erbil dosyasında yazdığı üzere dilsizdir çocukluğunda, çünkü “yok”tur, ölüdür ya da varlığı annesinin içine gömülüdür (Mumcu, 2000, s. 117).

Ebeveyn figürlerinin benliğin oluşumunda oynadığı etkin rol düşünüldüğünde, Ahmet’in benliğinin oluşumunda babanın ya da onu karşılayabilecek herhangi bir erkek figürün romanda yer almaması önemli bir boşluk olarak göze çarpar. Buna karşılık anne figürü çocuğuna sert kurallar koysa da Ahmet’in iç dünyasında etkin bir rol oynar ve Ahmet babasından uzaklaştıkça annesine yaklaşır. Anne ile kurulan karşılıklı ilişkinin çocuk için çok önemli olduğunu tekrarlamaya gerek yok, anne, çocuk için onu dış tehlikelerden koruyan, hiç kimsenin yerini tutamadığı biridir. Ancak bu noktada şu bilgiyi de sağlıklı bir psikolojik tahlilin gereği olarak anımsatmak gerekir: Ahmet annesine ne kadar düşkünse anne de oğluna o denli düşkündür. Babanın Ahmet’in canını yaktığı, ona sert çıktığı zamanlarda eşiyle tartışan anne, uzun aralıklarla eve gelen bir eşin varlığından dolayı marazi bir yoksunluk duygusu yaşar ve bu yoksunluk duygusundan kurtulabilmek için kendini çocuğuna / çocuklarına adar:

Eşlerden birinin duygusal sorunu varsa, evlilik uyum içinde yürümez. Örneğin ilgi görmeyen ya da sevgi yoksunluğu çeken bir kadın, bunu gidermek için çocuğuna çok aşırı şekilde bağlanır ve çocuğu tutsak edici bir sevgi içinde tutar; yalnız ya da dul kadınlarda bu durum sık sık görülür (Corman, 1996, s. 167).

Yaşamındaki en önemli figür olan annesi tarafından bir nevi yalnızlığa mahkûm edilen Ahmet, ileriki dönemde de sürekli yalnız kalmak isteyecek ve akranlarıyla iyi bir iletişim kuramayacaktır. Yetişkinlerce kimi zaman yeteri kadar ciddiye alınmamasına karşın bir çocuğun yaşamın başında uğradığı haksızlık çocuğun kendisi için bir yıkım olabilir. Ahmet de, bu ruhsal sistemin farkına vararak duygu dünyasındaki sapmaların sorumlusu olarak aileyi görür: “Beni böyle yaptılar işte Jalem! Suç ailemde!” (Erbil, 2013, s. 19).

Olayların roman kişilerinin bakış açısıyla yansıtıldığı Mektup Aşkları, mühendis olan Ahmet’in askerlik için İzmir’e gitmesiyle başlar. Jale’ye gönderdiği ilk mektupla birlikte onun İstanbul’dan İzmir’e askerlik yapmaya gittiğini ancak bu durumun onun için duygusal anlamda bir yıkım olduğunu anlarız çünkü tutkuyla bağlı olduğu Jale’den istemeyerek ayrılışına işaretler bu gidiş. Bunun üzerine yaşadığı panik ve sürüklendiği duygusal kargaşa, aşırı tepki vermesine ve okurun onun yaralı ruhsal dünyasına adım adım girmesine neden olur: “İzmir’de miyim yoksa çölde mi? Çevremde dolaşan insanları görmüyor, kentın gürültüsünü işitmiyorum, hiçbir olay ilgilendirmiyor beni senden başka. (...) Bir yıl nasıl kalırım bir yerde havsalam almıyor” (Erbil, 2013, s. 11).

Sevgiliden, sevilen varlıktan ayrı kalma hali kaygı uyandırıcıdır. Bu noktada Freud’un, “İnhibisyon, Semptom ve Anksiyete” isimli yazısından bahsetmek gerekir. Freud bu yazısında acıyı, sevilen kişinin somut olarak kaybedilmesine gösterilen bir tepki; kaygıyı ise muhtemel bir kayba dair tehdide gösterilen bir tepki olarak niteler. İlk mektuptan itibaren Jale’nin Ahmet’e olan ilgisizliği dikkat çekicidir ve bunun farkında olan Ahmet için bu katlanılması güç bir durumdur çünkü ötekiyle kurulan bağın zayıflığı, o kişiden ayrı kalınca bu bağın kopması anlamına gelmektedir ki Ahmet İzmir’e gittikten sonra büyük bir çaresizlik ve kaygı içinde zaman zaman Jale’ye yalvararak zaman zaman ise sitem ederek onu kaybetmeye dair korkularını açığa vurur: “Öyle bir hava var ki sende biraz araya zaman girse ya da bir neden çıkıp görüşmesek hemen vazgeçeceksin benden! Nedir bu? İçinde kalmış bir şüphe var senin, bana bir türlü veremiyorsun kendini bütününle” (Erbil, 2013, s. 181). Yaşamı kadınlara karşı büyük bir tutku çevresinde kurulu genç adamın kaybetmekten korktuğu varlık annesi ve bağlandığı kadınlardır. Çocukluğunda yalnızca annesine sahip olan Ahmet, onu kaybetme duygusunu öyle içselleştirmiş ki aynı şeyi hayatındaki kadınlara da uygulamakta, kaygılı bir kaybetme korkusu yaşamaktadır.

İnsanın ruhsal derinliğiyle ilgilenen psikanalizin aşka ilgisiz kalması düşünülemez. Bu alanda çalışan birçok uzman, aşkın bir saplantı- zorlantı bozukluğu

(Obsesif Kompulsif Bozukluk) benzeri bir durum olduğunu saptamıştır. Psikanalizin kadına ve aşka bakışının altında temel olarak çocuk cinselliğinin masum aşkı olan ödipal sevgi yatar (Alper, 2012, s. 43). Bu anlayışa göre her erkek çocuk annesine, her kız çocuk da babasına cinsel ilgi duyar. Bu, olağan koşullarda 5 – 6 yaş dolayında çözümlenir ve ebeveynlere duyulan yasak duygular bilinçdışına bastırılır. İlk aşkın anne ya da baba olması, insanları yaşam boyu bir anne ya da baba benzeri; eşdeğeri arayışına iter. Kızlar tutkuyla bağlandıkları babaları gibi bir erkeği, oğlanlar ise anneleri gibi bir kadını ararlar. Kişiler bilinçdışı olan bu sürecin farkında değildirler (Alper, 2012, s. 43).

Nevrozlarla örülü bir aşk hayatına sahip Ahmet'in duygularını masaya yatırdığımızda ilk okumada Jale'ye duyduğu hisleri 'aşk' olarak tanımlasak da sonraki aşamalarda bunun herhangi birine bağlanma isteğinden başka bir şey olmadığını anlarız. Ahmet'in çocukluk dönemi duygusal yaşantısının merkezinde annesi varken yetişkin dönemde annenin yerini Jale almıştır. Bütün mektuplarında Jale'ye "kaka bebek" diye seslenen Ahmet'in yetişkinliğinde de çocuksu özellikler gösterdiği ve annesine karşı olan duygularını, tümüyle Jale'ye aktardığı ve ona hastalıklı bir şekilde bağlandığı görülür. Bu, psikanalitik açıdan şaşırtıcı bir tablo değildir; erkek bebek, annesiyle arasındaki bağda olan o emniyetli tatmini yeniden yaşamak derdindedir. Psikanalistlere göre, her aşk bir anne arayışı ve o anne bulunmadığı için de bir hüsrandır. Annesiyle cinsel birleşmede bulunma yasağı ile karşılaşan çocuk, tercih ettiği bu değerlerden asla vazgeçmez, sadece bu duyguyu bastırarak dış dünyada cinsel birleşmelerde bulunabileceği başka kimselere yönelir. Romanımızın kahramanı Ahmet de geçmişte yaşadığı Oedipus kompleksini Jale üzerinden gidermeye çalışmaktadır: "Öğlen nedense aniden şehre döndüm, mektubunu bulmak içinmiş, zarfı öpüp koklamak, yüzüme, gözüme sürmek içinmiş! Gülme zaaflarıma kaka bebek, sen de benim kadar seversin inşallah da anlarsın bir gün" (Erbil, 2013, s. 30 – 31).

Annesinin sevgi ve hayranlığından emin olan Ahmet, onun desteğine ve ilgisine bağımlıdır aslında. Anneye karşı erkek çocuğun gösterdiği bu bağlılık, Ahmet'te olduğu gibi bazen ömür boyu da sürebilir. Korunmaya olan ihtiyacı nedeniyle ve kendini güvende hissedebilmek adına gerekli olan hayranlık ve onayı kadınlarda arayan Ahmet, yetişkin dönem yaşamında bu destek ve hayranlığın kadınlar tarafından yeterince sunulmadığı zamanlarda üzülür, endişelenir, bunalımlar geçirir. Ödipal bağlanmanın etkilerini gösteren duygusal yaşamı, küçük kıskançlık dramlarının, alt üst oluşların, çatışmaların sahnelendiği bir karmaşaya dönüşür. Ödip döneme marazi takılması, düşüncelerinde duygusallığın izlerinin fazlasıyla taşınması anlamına gelmektedir:

“Jalem seni bütün günahlarınla olduğun gibi seviyorum, elbette istediğini seçmekte özgürsün; ama beni seçmezsen ben ağlarım kaka bebek!” (Erbil, 2013, s. 41).

Ahmet, Jale'nin kendisini sevmediğini bildiği halde mazoşistçe bir tutku ve depresif bir duyguyla Jale'ye bağlanır ve duygularına ısrarla bir karşılık bekler. Bir nevi kendisine yol gösteren, koruyan bir kadına sığınma isteğidir bu. Bir hiçtir o, Cem Mumcu'nun ifadesiyle varlığı annesinin içine gömülüdür. Jale ise her şeydir. “Seni düşünmeden yaşadığımı anlamıyorum Jalem, sorunum bu, seni düşünmediğim zamanlar ölüyüm ben” (Erbil, 2013, s. 171). “Beni öyle sardın ki müzikten de sanattan da, anadan babadan da, kendimden de değerlisin artık” (Erbil, 2013, s. 172). Onun için yaşadığını, o olmazsa yaşamın hiçbir anlamı olmadığını söyleyen Ahmet'in kişiler arası ilişkilerde ama özellikle Jale'yle olan ilişkisinde sergilediği bir kendilik bozukluğu vardır. Onu ilgilendiren tek şey sevmektir.

Romanın sunduğu verileri psikanalitik kurama göre izlersek, Ahmet, Jale'yle Oidipus öncesine karşılık gelen annesel bir bağ kurma gereksinimi içindedir. Zaten romanın biz okurlara sunduğu veriler, Ahmet'in Jale'ye olan bağ(ım)lılığının bir çocuğun anneye olan bağlılığından farklı olmadığı yönündedir. Jale, Ahmet için bir anne figürüdür. Annesinin içine gömülü olan varlığını, nefes alabileceği, yaşayabileceği yeni bir imgeye –Jale'ye- yüklemiştir o. –Sonrasında da Handan'a... Çünkü onun için asıl önemli olan, anne imgesini yaşatabileceği herhangi bir kadını bulmaktır. Eğer bulamazsa o gerçekten de bir ölüdür. — Bu bağlamda onun hayat boyu sahip olduğu tek varlığın, sonsuz bir sevgiyle bağlı olduğu annesi olduğunu ve onun koruyucu, esirgeyici tavrını hatırlayalım. Ahmet'in Jale'ye beslediği aşk, özgürlüğünü bilerek ve isteyerek feda etmesiyle de dikkat çeker. Bu, aşktan çok, birine umarsızca bağlanma isteğinden (nevrozdan) ileri gelir: “Senin her istediğini yapan biri değil miyim ben, ah, beni değerlendiremedin hala, oysa mason olma dedin olmadım, bıyığını kes dedin kestim ve inan severek yaptım bunları; benim üzerimde hak iddia etmeni ben istiyorum, insanın birbirine karışması sevgiden doğar çünkü” (Erbil, 2013, s. 171).

Nevrotiklere has açgözlü bir tutumla sevmek için çırpınan Ahmet, çocukluğundan beri acemi bir şekilde, severek uğraştığı müzikten bile Jale uğruna vazgeçebileceğini söyler, yeter ki bu uğurda nevroitik sevilme ihtiyacı giderilebilsin, yeter ki sevildiğini hissedebilsin: “Müziği çok, pek çok seviyorum Jale, yaşamımın tek anlamı oydu her vakit, ama inan bana, senin için bırak dersen onu da bırakırım, öyle ölesiye seviyorum seni anla” (Erbil, 2013, s. 112).

Koşulsuz bir şekilde Jale'ye bağlanan Ahmet için o, hırsla sahip olmak istediği bir nesneden başka bir şey değildir. Zamanla saplantıya dönüşen bu hırsta id'in yani ilkel ben'in besleyici etkisini göz ardı edemeyiz. İd'in kontrolsüzlüğünde aşırı bir şekilde tensel ve ruhsal açıdan Jale'yi ister Ahmet:

Yarın somyayı alırsam evde yatacağım ilk kez. O geniş yatakta yanımda sen olmadan nasıl uyuyacağım bilmem, sen yanımda ol da yalnız elin elime değsin o da yeter! Jalem inan ki doğru bu yazdığım; sana karşı ille de seks duygularıyla dolu bir vahşi değilim, içinde o da var ama senin varlığının bütünü beni deli eden. Ben şimdiye kadar hiçbir kadına duymadığım bunları, bambaşka mutlak bir sevgi bu; ölesiye değişmeyecek bir duygu (Erbil, 2013, s. 179 – 180).

Ahmet'in Jale'ye olan bağlılığı bağımlılık boyutundadır. Saplantılıdır. Öyle ki bu hal onu depresyona kadar sürükler. Varoluşunu gerçekleştirmek için yeni bir imge (Jale) bulan Ahmet, bu uğurda sabahlara kadar ağlar, uyuyamaz, ter içinde eriyip gider, umutsuz ve karamsar bir ruh haline bürünür. Hatta Jale'nin ısrarları sonucu sinir bozukluğu için depresyon ilaçları kullanmaya başlar. Jale'nin onu mektupsuz, telefonsuz bırakması veya bunların geç gerçekleşmesi depresif sendromlarına sebeptir, sürekli ağlamak, soluk bir benizle dolaşmak, kendini yalnızlığa mahkûm etmek, askerliğini yakarak kaçmak istemek, hatta canına kıymayı düşünmek demektir: “Neden dertli oluyorum senden mektup almayınca, neden hep yalnız kalmak istiyorum?” “Telefonlaşmasaydık, beni aramasaydın gidecektim, nereye olursa olsun, belki de öldürürdüm kendimi...” (Erbil, 2013, s. 111 – 132).

Grinker ve arkadaşları “The Borderline Syndrome” adlı eserlerinde, depresyonu bir yalnızlık ve tecrit olma duygusu olarak tanımlamışlardır. Depresyonun getirdiği bedbin ruh halinin etkisiyle Ahmet de, görevde olmadığı zamanlarda otel odasına hiç kimsenin uğramasını istemez. Sabahtan akşama kadar yalnız kalmaktır isteği. İyi yapılmış bir üst benliği olmadığı için anti sosyal bir karakter olan, aynı zamanda çocukluğunda da hiç dışarı çıkmayan Ahmet, evlendikten sonra da pek insan ve sokak yüzü görmez, karısına da göstermeyerek sosyal ilişkilerden kaçınır. İnsanların arasına karışmak ya da birilerinin onu arayıp sorması rahatsızlık vericidir. Sabaha kadar alkol alarak, yatağına kapanıp ağlar, Jale'nin resmiyle baş başa kalarak ve onu düşünerek acı çeker. “Diğerlerinde ilgi uyandıramamak kişide özgüven kaybı, yetersizlik, çöküntü ve yalnızlık hissine yol açar” (Sayar, 2011, s. 44).

Otto Kernberg, “Aşk İlişkileri” adlı çalışmasında yetişkin aşkın temelinde bulunması gereken önemli bir boyuta değinir. Kernberg'e göre, özelde aşk, genelde ise

tüm insan ilişkilerinin sağlıklı yürütülebilmesi için öncelikli olarak kişinin büyümüş ve bağımsızlaşmış olması gerekir. Ahmet'in Jale'ye olan aşkının psikolojik içeriği, biyolojik bakımdan büyüye de, rakip çocuklara hasetlenen, ilk bakıcısıyla –anne- eski, ilksel bağlantısını sürdürmeye çalışan, bir türlü bağımsızlaşamadığı annesiyle anal – sadistik çekişmelerini sürdüren bir çocuğunkini akla getirir. Örneğin; Ahmet'in kendisini Jale'nin iradesine teslim etmekten yoğun bir heyecan duyduğuna şahit oluruz. Jale'nin mektuplarına zaman zaman geç, yüzeysel ve alaycı bir şekilde cevap vermesi bile bağımlı bir ruhsal yapıya sahip olan Ahmet'i sevinç gözyaşlarına boğar. Çevresindeki kişilerin uyarısı ve kendi gözlemleri neticesinde Ahmet'e karşı duygusal mesafesi olan Jale'nin en küçük bir mutsuzluğu ya da kopmak isteği, Ahmet'te büyük bir travmaya yol açar. Depresif ve mazoşist eğilimli olan Ahmet'in, Jale'ye olan bağlılığının nedenlerinden biri de ondan yeteri kadar duygusal dönüt almamasıdır. Çabuk kırılan duyarlı bir insan olduğunun bilincinde olan Ahmet, Jale'ye yazdığı mektuplardan birinde depresif kişilik yapısının farkında olduğunu açık eder: “Ancak ben biliyorsun biraz daha umutsuz, karamsar bir insanım sana göre” (Erbil, 2013, s. 166).

Annenin ya da onun yerini alacak kimsenin koruyuculuğuna bağımlılık, ne pahasına olursa olsun sürekli bir güvenlik arama, edilgenlik ve alıcılık oral evreye marazi bir takılmanın sonucudur. “Oral karakterler sık olarak aşırı bağımlıdırlar ve ötekilere vermeleri ve bakım sağlamaları için ihtiyaç duyarlar. Benlik değerlerini korumak ve sürdürmek için başkalarına bağımlılıkları aşırı ölçülerdedir” (Özmen, 2003, s. 133). Bu evreye takılı kalan kimse, isteklerini her şeyin üstünde görür. “Benim için her şeyi yapabilesin istiyorum, her şeyi yıkabilesin istiyorum. İşte asıl duygularım, isteklerim bunlar senden ama söyleyemiyorum” (Erbil, 2013, s. 182). “Jalem, elbette istediğini seçmekte özgürsün; ama beni seçmezsen ben ağlarım kaka bebek!” (Erbil, 2013, s. 41).

Jale'den beklediği anlık ilgiyi göremediğinde hemen ağlamaya başlayarak intihar etmeyi düşünen Ahmet'in -“Nevrotik düzeydeki bağımlı karakterler istedikleri desteği alamadıklarında kırılıp depresif bir duygu durumuna geçerler” (Atalay, 2014, s. 33)- bu tür şiddetli / patolojik tepkilerine kendisiyle ilgilenilmeyen üç dört yaşındaki çocuklarda rastlanır. Çocuklar anne babalarının ya da kendilerini eğiten diğer kimselerin ilgisini çekmek için böylesi numaralardan medet umar. Ahmet'in kişisel geçmişinin ayrıntıları yeteri kadar bilinmese de anlaşılan o ki Ahmet, uzun süre annesinin hep kendisiyle ilgilendiği biricik çocuk konumunu elde bulundurmuştur ve büyüdüğünde

yeterince ilgi görmediğini düşündüğü durumlarda da çeşitli duygusal oyunlara başvurmuştur. –Karısını aldattığı ortaya çıktığında kendini yerden yere atarak haklılığını ispat etmeye çalıştığını ileride göreceğiz-

Ahmet, Jale'nin tüm kaprislerine, kırıcı tavır ve sözlerine maruz kalsa da, rakiplerinin varlığını ve Jale'nin onlarla kurduğu samimiyeti bilse de bütün bunlara, güvenli bir desteğe sığınmak adına boyun eğer. Her ne kadar rakiplerine duyduğu nevrotik kıskançlığın etkisiyle sinir nöbetleri geçirse de bunu Jale'ye hakkıyla belli edemez çünkü kişi bir başkasına tümüyle bağımlı olduğu ölçüde köledir ve eğer bu dayanağını yitirirse, ben'i yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. “Ödip döneme marazi takılma, aşkta olduğu kadar öfkede de aşırı karakterleriyle ve ilk bağlılıkların sürmesiyle belirgindir; her şeye boyun eğme ya da hiçbir şeye boyun eğmeme eğilimi vardır; duygular nüanslı değildir” (Corman, 1996, s. 102).

“Yalnız, ama yalnız beni sevmelisin.” ana düşüncesinin temelde yer aldığı nevrotik kıskançlığı odağımıza alarak analize devam edelim. Karen Horney, “Çağımızın Nevrotik Kişiliği” adlı eserinde nevrotik sevgi ile ilgili doyumsuzluğun kendini özel yollarla ortaya koyduğundan ve bu doyumsuzluğun en çok rastlanan iki şekli kıskançlık ve kayıtsız şartsız sevilme isteğinden bahseder (Horney, 2007, s. 111). Kendini insanlardan soyutlayarak yaşayan Ahmet, sosyal ilişkileri ve arkadaşlık bağları kuvvetli olan Jale'yi görüştüğü bütün arkadaşlarından hatta üniversitede ders aldığı hocasından bile kıskanır:

Jalem, eğlen bakalım eğlen insanlarla! Bana ne ilan- aşk var, ne de evlenme teklif eden. Neden bu kadar çok insan var çevrende sanki? Sürekli yanı sıra dolaşmalarının suçunu sende buluyorum. İstemedim, bilmeden umut veriyorsun onlara. Erkekleri tanıımıyorsun bir de; öyle arkadaşlık falan anlamaz onlar (Erbil, 2013, s. 68).

Nevrotiklerde “Başkalarıyla paylaşılmak zorunda olunan bir sevgi değerini hemen ve bütünüyle yitirir” (Horney, 2007, s.111). Ayrıca Karen Horney “Kadın Psikolojisi” adlı eserinde yer alan “Tekeşlilik İdeali Sorunu” başlıklı yazısında tekelleştirme, tek sahibi olma isteğinden bunun da gerisinde anne ve babayı tekelleştirme isteğinin olduğundan bahseder. “Bu istek eşin arkadaşlarını, işini, ilgi alanlarını kıskanmayı da içine alan bir sahip olma hırsından kaynaklanır” (Horney, 1993, s. 105). Jale'nin çevresinde sürekli birilerinin bulunması, onlar tarafından çok sevilmesi ve birlikte eğlenmesi üzerine Jale'yi çok kıskanır. Örneğin; Reha'yla tiyatroya

gideceğini öğrenmesi üzerine yazdıkları, Ahmet'in hastalıklı, saplantılı ruhuna işaret eder:

Telefonun işte, öldüm ben, öldüm. Ama olsun git, git sevgilim başkalarıyla Reha'yla dolaş git. (...)Sade bir şey görüyor gözüm: Sen! İnsan sevince duygularına egemen olamıyor. Seni istiyorum egoistçe, yalnız beni düşünmeni, benden başka hiçbir şey düşünmemeni istiyorum, benim için her şeyi yapabilesin istiyorum, her şeyi yıkabilesin istiyorum (Erbil, 2013, s. 164 –165).

İzin versen de vermesen de Reha'yı, Çetin'i, seni gören herkesi kıskanıyorum işte. Ben sana bu denli özlemlerle doluyken, yalnız seni düşünüp senin için yaşarken onlar seni görüyor, seninle konuşuyorlar. Ah şu batasınca askerlik olmasa aç kalacağımı bilsem dizinin dibinden ayrılmazdım, sen beni yaşatmaya yetersin Jalem. (...) Yarın Zeki'nin mezarına gideceksin. Git sevgilim, ama eğer onu anımsarken beni düşünmezsen, beni küçümsersen ben ölmeliyim Jale! Bunlar söylediğin gibi bambaşka sevgiler değil mi? Ama eğer ben kişilik bakımından anlamsız geliyorsam sana onu da söyler miydin bana Jalem? Söyle olur mu? Hayır hayır söyleme, hiç söyleme, ne de olsa artık ben sensiz yaşayamam (Erbil, 2013, s. 176).

Nevrozun etkisiyle sevgi ve aşk konusunda bencil birisi olan, koşulsuz bir sevgi ihtiyacıyla kıvranan Ahmet, mektuplarında zaman zaman bunu dile getirir:

Beni hoş gör, ayıplama basitleşiyorum diye. Sade bir şey görüyor gözüm: Sen! İnsan sevince duygularına egemen olamıyor. Seni istiyorum egoistçe, yalnız beni düşünmeni, benden başka hiçbir şey düşünmemeni istiyorum, benim için her şeyi yapabilesin istiyorum, her şeyi yıkabilesin istiyorum. İşte asıl duygularım, isteklerim bunlar senden ama söyleyemiyorum; çünkü ben de sana bunları duyuyorum! Bana kızma, beni bağışla, bir sinir nöbeti bu, seni sınırsız ve kara bir aşkla sevmemin sonucu herhalde (Erbil, 2013, s. 182).

Oedipus karmaşasını içeren psikoseksüel gelişim evrelerinin biri olan fallik evreden kaynaklanan patolojik özellikler neredeyse bütün bir nevrotik gelişmeyi kapsayacak ölçüdedir. Bu evredeki gelişimsel sorunlar insan karakterinin gelişiminin temel belirleyicileridir. Belirgin bir sevgi ve onay ihtiyacı içinde olan nevrotik birey, “Hayattan tüm beklentilerini karşılayıp iyiliğin ve kötülüğün sorumluluğunu kendi üstüne alacak bir eşe, bir arkadaşına, bir sevgiliye, bir karı ya da kocaya gereksinim duyuyordur. Kendisinin başarıyla çekip çevrilmesi bu eşin başlıca görevidir” (Horney, 2012, s. 38). Yoğun bir şekilde bir kadına bağlanma isteği içinde olan Ahmet, “Seni istiyorum egoistçe, yalnız beni düşünmeni, benden başka hiçbir şey düşünmemeni istiyorum, benim için her şeyi yapabilesin istiyorum, her şeyi yıkabilesin istiyorum” (Erbil, 2013, s. 182) sözleriyle saplantılı ruh halini gözler önüne serer.

Ahmet'in büyük bir hırs, azim ve sabırla Jale'yi elde etme çabası bu uğurda yaptığı duygusal baskılar sonuç verir. Jale, Ahmet'in mektuplarının içtenliğine inanır, kendisine duyulan aşkın romantikliği onu, Ahmet'e yakınlaştırır ve Jale hayatındaki diğer erkekleri geri çevirerek Ahmet'le evlenir, onu hayatına kabul eder. Oysa Ahmet'in romantik aşkının altında kadın için önceden saptanmış kriterler yer almaktadır. Bu açıdan baktığımızda Jale, Ahmet'in annesinden sonraki kadın modelidir ve Ahmet Jale'yi gerçekten sevdiği için değil kafasında kurduğu düşlere uyduğundan dolayı tercih etmiştir. Otto Kernberg, "Erkek çocuğun kendisini annesi tarafından sevilen bir erkek çocuk olarak deneyimlediği oranda, erkek çocuk ve dişi anne rolüyle özdeşleştiğini söyler. Böylelikle, daha sonraki ilişkilerinde, benlik temsili yetisi kazanırken anne temsilini başka bir kadına yansıtır (Kernberg, 2000, s. 31).

Ahmet-Jale aşkını ilgilendiren bir sonraki sahnede, Jale'ye kavuştuğu için Ahmet'in artık mutlu olacağını sanan okur, yanılır. Çünkü şaşırtıcı bir şekilde Ahmet'in Jale'yi aldattığını öğrenir. Ahmet, Jale'ye yazdığı mektupların aynısını evli bir kadın olan Handan'a da yazmıştır. İki ayrı kadına aynı mektupları, aynı coşkuyla yazan Ahmet'in, bir sapkınlık yaşadığı, Oedipus kompleksinin bir sonucu olarak sağlıklı bir üst benliğinin (süper ego) oluşmadığı ortadadır. Jale uzaktayken, başkalarıyla ilgilenirken ya da ilgi odağıyken Ahmet arzuyla doludur; onunla kaynaşmaya, onda erimeye çalışır. Ancak vuslat gerçekleştiğinde mutlu olmaz, onu evli bir kadın olan Handan'la aldatır. "Romandaki birçok ayrıntı, Ahmet'in bir "âşık" değil, "âşık" rolünü çok iyi oynayan bir "baştan çıkarıcı", kendi çapında bir Don Juan olduğunu göstermektedir" (Sözer, 2007, s. 213). Ahmet'in Jale'ye yazdığı aşk mektuplarının tıpkısının aynısını (Erbil, 2013, s. 214). Handan Hanım'a yazması çocukluğunda hiç arkadaşı olmadığı için evde kendi kendine oyunlar icat eden Ahmet için bu oyunlardan biridir.

Aldatıldığını tesadüfen öğrenen Jale, büyük bir yıkım yaşar ve arkadaşlarından Sacide'ye yazdığı mektupta, hayal kırıklığını şu sözlerle dile getirir: "Aynı tutku, aynı gözyaşları, istekler, özlemler, korkular, sitemler, tehditler, aynı aşk! Ağzım açık kaldı" (Erbil, 2013, s. 214). Ahmet ise aldatma olayını her erkeğin yaptığı basit, üzerinde durulmaya değmeyecek bir hata olarak değerlendirir. Ahmet'in psişik yapısı dikkate alındığında bu, doğal karşılanmalıdır çünkü nevrotik birey, yaptığı eylemlerin sonuçlarından kendini sorumlu tutmaz, sorumluluğu almak, kendisini endişelendiren, kendisinden sakladığı, yüzleşmediği ne varsa bunun ortaya çıkması demektir çünkü: "Genel olarak nevrozlu kişi, -bilinç dışı bir biçimde- eylemlerinin sonuçlarını kabul

etme ve onların sorumluluğunu alma konusunda özel bir isteksizlik duyar” (Horney, 2012, s. 133). Hatasını kabul etmeye yanaşmayan Ahmet, çocuksu bir şekilde olumsuz davranışını “mantığa bürüme”ye çalışır: İlk gördüğü andan itibaren Handan’ın ona kafayı taktığını, kendisini intiharla tehdit ettiğini, bu nedenle kadını oyalamak amacıyla o mektupları yazmak zorunda kaldığını söyler. Hem Jale’nin kendisini sevmediğini, bir gün terk edip gideceğini bildiğini, kendisini aşkından inim inim inletmesinin ve arkadaşlarıyla bir olup onunla alay etmelerinin neticesi olarak da onu aldatmaya mecbur kalmış ve böylece ondan intikamını almıştır.

Nevrotik kişilik yapısı gereği Ahmet’in takındığı tavır, yaptığı hiçbir şeyin kendi hatası olmadığı yönündedir. “Oh ya! Oh ya!” diyerek bir yandan intikam çılgınlıkları atan Ahmet, diğer yandan yuvarlanıp tepinerek Jale’yi kararından vazgeçirmeye çalışır: “Ne olmuş bir karı s.....k sanki dünya mı yıkıldı; senin yüzünden yaptım onu da; boş bıraktın beni, ilgilenmedin benimle, piyanomu da sevmedin. (...) Bütün erkekler yapar, herkesin kocası neler yapıyor, senin yüzünden oh olsun işte! Oh ya! Oh ya! Beğenmez misin beni!...” (Erbil, 2013, s. 221).

Oral döneme takılı kalan, kendi varlığını gerçekleştirmek için mutlaka bir kadının varlığına ihtiyaç duyan, kendini ancak onlarla var eden, içindeki eksikliği, boşluğu, kadınlarla ilişki kurarak aşma çabasında olan Ahmet için Jale de Handan da değildir menzil. Menzil yolun kendisidir. “Talihsiz aşklar, büyük olasılıkla ödipal dinamiklerle, anneyi kazanmaya ilişkin çatışmalı arzularla ilişkilidir. Psikanalistlere göre, hastanın başarısız aşkları ödipal ebeveyn ile bağı hem ifade eder hem de korur” (Mitchell, Black, 2012, s.70).

Ahmet’in Jale’yi aldatma meselesini annesinden gizli bir öç alma duygusu olarak da okuyabiliriz. Geçmişte onun sokağa çıkmasına, sosyalleşmesine müsaade etmeyen tavrıyla yasaklayıcı bir ben’e sahip olan annenin otoritesine, bir karşı – iktidar oluşturmaya çalışma çabasıdır da bu aynı zamanda. Bu bağlamda süper egoyu hiçe sayarak -yani toplumun kabul edemeyeceği bir şekilde davranarak- evlilik dışı cinsel ilişkiye girer Ahmet ve anne tarafından travmatize edilen yanını iyileştirmeye çalışır. Ayrıca onun bir erkek olarak cinselliğe olan aşırı düşkünlüğünü Freudyen teoriye göre okuduğumuzda, yine ‘anne’de kilitlenen bir tabloyla karşılaşırız:

Bilinç dışının en derinlerinde erkek için cinsel ilişki, nihai hedefe ulaşarak anneye sahip olma, babaya karşı bir zafer elde etme ve cinsel hırsları yüzünden iğdiş edilmediğinin bir kanıtı olarak yaşantılanır. Bir kadını hamile bırakmak iğdiş edilmemiş olduğunun ve iktidarının göstergesidir (Mitchell, Black, 2012, s.107).

İnsanın çocukluk döneminde arzularının benlik tarafından baskılanması çabası çocuğun ebeveynine karşı çelişkili hisler, sözler ve tavırlar üretmesine neden olur. Çocuğun bu belirsiz hatta tutarsız tutumu yetişkin hayatında, ötekine sahip olma, öteki tarafından sahip olunma veya ötekini yıkma arzularını uyandıran kişilerle ilişkilerindeki tutumları açısından kişiliğinde bazı kemikleşmiş özellikler olarak bir model oluşturacaktır. Bu sebeple çevremizle ilişkimizde, en sıradan, gündelik ve çoğunlukla kaçınılması mümkün olmayan çatışmalarımızın oedipus kompleksi denilen çocukluk nevrozumuzun doğal uzantısı ve yarı yansımaları olduğunu söyleyebiliriz” (Nasio, 2012, s. 98).

Ahmet’in kendisini aldattığını postacının eve getirdiği paketin içine sarılı bir tomar mektuptan öğrenen Jale, evlilik konusunda aldığı kararı sorgulayarak hata yaptığını anlar. Ahmet’in kendisine bir mürebbiye aradığının farkına varmıştır nihayet ve kırılan gururunun tetiklediği öfkeyle ondan intikam almak, bu yolla acısını hafifletmek ister. “Sen basit bir adamsın, sana “kaka bebeğim benim!” diyecek kadınlarla mutlu olacak birisin sen! Kendine mürebbiye arıyorsun” (Erbil, 2013, s. 200). Jale’nin bu sözlerine karşı Ahmet’in verdiği tepki, çocukluğunda yasaklayıcı anne ve otoriter babasına ve çevreye karşı duyduğu öfkeyi dışa vuramamasından dolayı içinde biriken saldırganlık itkilerini de açığa çıkartır. Jale’nin üzerine atlayıp gırtlığını sıkır. Şirret kadınlar gibi bağırarak dünyayı ayağa kaldırır (Erbil, 2013, s. 220). Karen Horney, “Cinsler Arasında Güvensizlik” adlı yazısında çocukluk çatışmalarının yetişkinlik döneminde diğer cinsle kurulan ilişkileri nasıl etkilediğinden söz ederken çocukluğun eski tehditkâr anne ya da baba korkusu bizi içgüdüsel olarak savunmaya geçirerek, yeniden canlandığını söyler. Buradan hareketle, Ahmet’in Jale’yi aldatmasının bir bakıma yasaklayıcı annesine karşı bir tepki olduğu söylenebilir.

Kendisine âşık olduğunu söyleyen ve buna onu inandıran Ahmet ile evlenmesi Jale’nin sonunu hazırlar: “Kendi kendime telkin yapıyorum; cezasız bırakıp kaçacak mısın o sefil varlığı, bu dadı arayan küçük burjuva piçini rahat etsin diye bırakıp kaçacak mısın?” (Erbil, 2013, s. 216). Şaşkındır Jale, anlam zemini kaymış, yaralanmış, örselenmiş ve travmatik bir karakterin kadınlık gururuna karşı yaptığı saldırı, onun da travmayla tanışmasına neden olmuştur: “Nasıl kandırabildi beni bu boş sülük? Ona görkemli müzik notasının yerleştiği, konakladığı, girip çıktığı beyinde o düşünceler nasıl barınabilmişti?” (Erbil, 2013, s. 217).

Kendi yatağında başka bir kadınla birlikte olan, ona aşk mektupları yazan ‘Zibidi bir mühendis’in kendisini ezip geçmesine izin vermeyecektir Jale, nice

taliplerini eleyerek şans verdiği hastalıklı, kendisinden gereken onayı göremediği için kinlenip ihanet eden bir adamın pis ve kirletici sevgisine kalmamıştır. “Sümüklü, özentili, yavan, sülük herif, hatır için dinledik durduk senin tangırtılarını, aslında sen onu çalamadığın için sürünüyorsun böyle etek aralarında, başaramadığın yerler için, ‘Güzel çaldın,’ dememi istiyordun, ‘Bir Rubinstein’sın sen,’ dememi istiyordun, onu demediğim için kinlendin bana!” (Erbil, 2013, s. 217). Ahmet’i, en büyük zaaflarından biri olan piyanonun akordunu bozmak suretiyle cezalandırarak işe koyulur. Ancak öfkesi ve isyanı o denli yakıcıdır ki; ihanet meselesi üzerine konuşulmaya başlandığı vakit onu tartaklamaktan geri durmaz ve bir süre sonra bir duygu sapığı olarak nitelediği Ahmet’e ayrılmak istediğini söyler. Artık uzlaşma zemininin altındaki fay kırılmıştır.

Ayrıılma talebi üzerine büyük bir tepkiyle karşılaşan Jale, belki de ilk defa duygusal yatırım yaptığı adamın patolojik yapısını, anksiyetelerini, içsel kuraklığını, iliklerine işlemiş değersizlik duygusunu tüm çıplaklığıyla görür. Ahmet’in verdiği tepki, psikolojisindeki bütünleşmemiş kendilik örüntüsünü de açığa çıkarır: “Ne istersen yaparım, ne istersen yaparım, ne olur gitme, beni bırakma ne olur, ne olur beni sev” (Erbil, 2013, s. 221). Nikâh dairesinden çıkarken Ahmet’in annesinin ona söylediği sözleri hatırlar Jale, o an için anlam veremediği sözler aldatma hadisesinden sonra anlam kazanır: “Nikâh dairesinden çıkarken, annesinin ‘Jale kızım, iyi bak ona, aslında çok iyi çocuktur!’ deyişini anımsadım birden. Bu kadının benden istediğinin ne olduğunu çıkardım sonunda; hastaydı Ahmet, biliyordu anası ve hasta teslim ediyordu bana!” (Erbil, 2013, s. 217).

İhaneti ortaya çıktıktan sonra, karısının yanında ‘zavallı zavallı’ boynu bükük bir şekilde oturup iyice dilsizleşen Ahmet, yemek yememeye başlar ve günden güne eriyerek daha derin bir depresyona sürüklenir. Jale’nin kendisinden kopmak isteği hep olduğu gibi Ahmet’e yine bir travma yaşatır. İnsan yerini dolduramayacağını düşündüğü bir nesneyi kaybetme tehdidiyle karşı karşıya geldiğinde ortaya çıkan şey kaygıdır. Bu kaygıyla kafasını piyanonun bacağına vura vura ağlayarak yalvaran ve ancak bir ilişkiye tutunarak yaşayabilen Ahmet, çaresizliğini akli duygularıyla değil ilkel düzeyde dile getirir. Yukarıdaki satırlarda bahsettiğimiz gibi zaten ödip döneme takılı kalan kişi, aşkta olduğu gibi öfkede de aşırı tavrıyla dikkat çekmektedir. Onun bütün mektuplarında ne kadar çok sevdiğini dile getirdiği Jale’yi Handan’la aldatması ve Handan Hanım’a yazdığı mektuplarda ondan nefret ettiğini söylemesi, Jale’nin Ahmet için Horney’in tespitiyle “ikircikli duygular taşıdığı anne imgesi” ne karşılık geldiğini

doğrular niteliktedir. Ahmet, Handan'a yazdığı bir mektupta Jale'ye olan gerçek duygularını / düşmanlığını şu sözlerle dile getirir:

Onu hiç sevmedim, hatta diyebilirim ki gördüğüm günden beri nefret duydum ona. Alaycı, kendini büyük gören, insan beğenmeyen, ukala bir kızdı; kendisinden de arkadaşlarından da nefret ettim, ama bir zayıf anımda, içkiliyken bir kez “seni seviyorum” demiş bulundum; bu yalan böylece sürdü gitti; oysa artık sadece acıyorum ona; o güçlü yenilmez kişiliğinin nasıl da ağa düştüğünü seyrederim şimdi, senden olumlu yanıt alır almaz konuştuğumuz gibi yoluna koyacağım işleri (Erbil, 2013, s. 215).

Handan'la olan ilişkisi yalnızca Jale'yi daha özelde ‘anne’yi cezalandırma isteğinden başka bir şey olmayan Ahmet'in duygularını Karen Horney'in “Tekeşlilik İdeali Sorunu” başlıklı yazısından alıntıyla analiz edebiliriz: “Eş sadece bilinç dışında çocukken özlenip sevilen annenin ya da babanın rolünü üstlenmekle kalmaz ayrıca buna bağlı eski yasaklama ve cezalandırılma korkuları da eşe aktarılabilir” (Horney, 1993, s. 110).

Yalnız bir hayvanın yarasını iyileştirmeye çalıştığı gibi kendini iyileştirmeye çalışan Jale, ihanete ihanetle yanıt verir. Kandırılmışlığın, aldatılmışlığın, oyuna gelmişliğin ve kadınlık gururunun ayaklar altına alınmasının bedelini Ahmet'e, onu ortak arkadaşları İsmet'le aldatarak ödetir. Ama Ahmet'ten en büyük intikamını onunla son bir kez birlikte olup ona tatmadığı zevkler yaşatarak alır. Ve bir süre sonra da onu terk ederek yeni bir hayata doğru yola koyulur.

2.5.2. Nevrotik Bir Karakter Olarak Sacide

“Mektup Aşkları”nın bir diğer önemli karakteri Sacide'dir. Ahmet'in bir diğeri ile var olabilen tavrına karşılık Sacide, hiç kimseye bağlanmayıp sürekli yeni ilişkiler peşinde koşmasıyla romanda en dikkat çeken kadın karakterdir ve sevgi ihtiyacını cinsel yollarla ifade ederek nevrotik kişilik özelliği sergilemesi bakımından analizimize konu olmuştur.

Çıkar, zevk ama en çok sevgi elde etme uğruna cinselliği yaşam felsefesi edinmiş Sacide, hayatı boyunca tek bir erkekle yetinmeyen, bencil karakterli bir kişi olarak sunulur Jale'ye yazdığı mektuplarıyla. Hep bir arayışta ve içindeki eksikliği giderme çabasında olan Sacide'nin ruhsallığını belirli bir amaç doğrultusunda güdüleyen dinamikleri anlamak ve açıklamak için onun yetiştiği çevrenin / ailenin özelliklerini bilmek önemli veriler elde etmemizi sağlayacaktır. Çocukluğunda

Tarlabaşı'nda otururken annesi ve küçük kardeşi Oğuz'la birlikte maddi sıkıntılar içinde yaşadığını anlatan Sacide, hiç kimseden yardım görmedikleri için toplum tarafından dışlandıklarını düşünerek kendisini yalnız ve terk edilmiş hisseder. Zira bu hissiyat, erkeklerle kurduğu ilişkilerde ve cinselliği yaşayışında Sacide'nin yetişkin yaşamında önemli bir belirleyici olarak karşımıza çıkacaktır. Aslında herkesle ve her şeyle kurulan ilişkinin şablonu anneye olan iletişimidir. Babasız büyüyen Sacide, annesine fazlasıyla bağlı olduğunu Jale'ye yazdığı şu satırlarla ortaya koyar:

“Biliyorsun o benim her şeyim. Ve o kadın için her şeye değer. O en büyük adamların koynunda yatacarken, her şeyi tepen ve bize bakmak için asker çamaşırları diken, gizlice hizmetçiliğe giden o kadın! Onun altında, gözlerinde iyiliği altın harflerle yazılıdır, onu bırakamam ben. Ve her ne yapıyorsam yanlış veya doğru onun için yaptığıma emin ol!” (Erbil, 2013, s. 84 – 85).

Karen Horney, nevrotik sevgi ihtiyacının anne saplantısının bir işareti olarak düşünülebileceğini şu sözlerle belirtir: “Bu insanların çocukluk öyküleri, gerçekten de annelerinden sevgi ve yakınlık görmediklerini ya da henüz çocukluk yıllarındayken zorlanımlı bir biçimde annelerine bağlandıklarını gösterir (Horney, 2007, s. 301 302). Babası ve onunla ilişkisi hakkında hiçbir bilgi edinemediğimiz Sacide, annesine bağlılığıyla, ona karşı geliştirdiği minnet duygusuyla dikkat çeker. Ancak, sürdürdüğü yaşam biçimi; çözümlenmemiş nevrotik çatışmalarla yaşadığını gösterir. Bunu, onun hem kendi gelişimini hem de diğerleriyle ilişkisini belirleyen ahlaki prensiplerinde, tüm duygu, tavır ve hareketlerinde bir bölünme yaşamasıyla anlarız. Horney, “İçsel Çatışmalarımız” adlı eserinde bu durumu ahlaki konularda samimiyetin yitirilmesi, bütünlüğün bozulması şeklinde açıklar (Horney, 2012, s. 124).

Kardeşi Oğuz'un ellerinin soğuktan kanadığı kış akşamlarını, kocası öldükten sonra çocuklarına bakmak için çalışan annesinin çektiği sıkıntıları hiç unutmayan Sacide, hayattan elde edemediği tüm doyumlukları erkeklerden kopararak almaya çalışır. Romanda Sacide'nin erkeklerle kurduğu ilişkiyi, nevrotik sevgi ihtiyacının bir göstergesi olarak da değerlendirebiliriz. Jale'ye gönderdiği mektuplardan birinde ilkin İstanbul'da Ergin adlı bir sevgilisi olduğunu anladığımız Sacide (Erbil, 2013, s. 9). Ankara'ya gittikten sonra orada ağabeyinin yaşlı ve zengin bir arkadaşıyla birlikte olur (Erbil, 2013, s. 37). Daha sonra bu kişiyle ilişkisini bitirebilmek için bir günlüğüne Ankara'ya gelen Galatasaray'lı Abdülrezzak'la birlikte bir hafta ortalıktan kaybolur. Sonrasında sırasıyla Faruk Benli, Turgut Cenk ve Nusret Bahadır ile birlikte yaşar.

Ankara'ya geldiğinin on beşinci gününde yazdığı mektupta, Selim adlı biriyle birlikte olduğunu belirten Sacide, bir süre sonra Selim'i arkadaşı Nevzat'la aldatır (Erbil, 2013, s. 53). Sonunda Ali Bey adında, Doğulu ve zengin bir adamın parasıyla yurt dışına giderek hayallerini gerçekleştiren Sacide, burada da pek çok erkekle ilişki kurar: “Kenya’lı sevgilimi bıraktım ama gene arkadaşız, birlikte oluyoruz. O arada bir Malezya’lı bir Yeni Gine’li, Bir Norveç’li ve iki İngiliz’le birlikte oldum” (Erbil, 2013, s. 145). Saydığı bu kişilerden sonra, daha bir sürü erkekle birlikte olur Sacide. Bar, pavyon, gazino derken kendi deyimiyle “Çok pis, kirli zevkler tadar” (Erbil, 2013, s. 53).

Ruhundaki kara delikleri kapatmak ve yoğunluğunu fazlaca hissettiği boşluk duygusunu giderebilmek için sürekli bir arayış halinde olan ve bunu da Jale'ye itiraf eden Sacide, ancak neden böyle davrandığı hakkında fikir sahibi olmadığını şu sözleriyle dile getirir: “Galiba benim kadar çabuk değişen ve sürekli elde edemediği şeylerin peşinde koşan her an birbirinin zıddı olan ve sonunda kendini tanıyamaz olan bir insan dünyada mevcut değildir. Bu neden böyle dostum bilmiyorum” (Erbil, 2013, s. 37).

Sacide'nin iç dünyasında yaşadığı çözümlenmemiş çatışmalar, onun sevgi ihtiyacını gidermek için cinsel çekiciliğini kullanıp erkekleri baştan çıkararak onlarla birlikte olmasıyla ve en büyük düşman olarak gördüğü toplum ve düzenden intikamını sınırsız bir özgürlük duygusuyla almasıyla gösterir.

İnsan doğası gereği doyumsuzdur ama bir nevrotiğin doğası ise söz konusu olan, onun arayışının hiç bitmeyeceğini, tatmini söz konusu olmayan bir arzuyla sürekli bir arayışa sürükleneceğini özellikle belirtmeliyiz. Arzu, psikanalizde söylenemez olana işaret eder. İşte bu söylenemeyen şey de nevrotik durumu oluşturur. Sacide'nin erkekleri ya da cinselliği neden bu kadar arzuladığı sorusuna vereceğimiz yanıt, ‘eksik oluş’tur. Ve eksikliğini tamamlayacak ‘şey’leri arıyordur Sacide. Bu bağlamda cinsellik, hem eksikliğini tamamlama noktasında hem de başkalarıyla iletişimde ana yoldur onun için. Ona göre tüm bu arzular ve seçilen yol son derece doğaldır çünkü sevişmek “insanın sevgi arayışı, sevgi alışverişi, yalnızlık Allah’a vergi olduğuna göre bir başkasına muhtaçlığımızın sonucu”dur (Erbil, 2013, s. 141 – 142). Üniversite eğitimi alan ve akıllı bir kadın olan Sacide, önüne gelen her erkekle niye yattığını, vücudunu onlara hiçbir ayrıma tabi tutmadan niçin sunduğunu tam olarak bilemez:

İşte bunu ben de tam olarak bilmiyorum dostum ama erkeksiz kaldığımda boğulur gibi oluyorum. Yalnız kalamıyorum ben. Üzerimde bir erkeğin istekli gözleri olmadan gün sürmek ölüm gibi geliyor bana. Her sabah çarpıntıyla uyanır sorarım kendime: Bugün beni seven, isteyen var mıydı? Yoksa hemen fırlayıp birini bulmalıyım, delirmemek, kötülük yapmamak için tek yolum sevişmektir. İnsanlar beni sevmiyorlarsa, dışlamışlarsa beni, kafamda binlerce kötülük planı oluşur; intikama hazır beklerim: En cazip giysilerimi kuşanır dolaşırım sokaklarda. Yüzlerce adam takılır ardıma; en güzelini, en yumuşağını, en zeki, en aydınını, en zenginini seçmeye çalışırım beni anlamaya ve sevmeye en uygun olanını? Nasıl bir insan olduğumu bana anlattıran, yalan söylememe neden olan erkeklerden de nefret ederim çünkü. Kendini ve bütün yasaklarıyla bir dünyayı karşıma diken insanlardan intikam almadan duramam (Erbil, 2013, s. 143).

Bu noktada Karen Horney'e kulak verdiğimizde o, "Erkeklerle yönelik maymun iştahlılık"ın çok derin bir intikam arzusunun doyumuna hizmet ettiğini belirterek şöyle devam eder: "Bu, erkeklerin en iyisini elde etme, sonra da tıpkı bir zamanlar kendisinin fırlatılıp atıldığı reddedildiğini sandığı gibi bu erkeği reddetme, fırlatıp atma arzusudur" (Horney, 2012, s. 244). Nevrotik sevgi ihtiyacının, özgüven eksikliği ve endişelerinin dış dünyaya daha çok ittiği Sacide'nin 'öteki' ile bağlarını koparmayan hatta daha da yoğunlaştırmak isteyen ve haz almaktan vazgeçmeyen tavrını Cem Mumcu şu sözlerle yorumlar: "Ahmet de kurtarıcı bir ilişkiyle sürdürülen – sürdürülebilen yaşam o ilişkinin bitmesiyle ölüme dönerken, Sacide'de bir ilişkiye bağlı kalmak bir yokluk anlamına gelmektedir. Onun için bağlılık, artık başka olasılıkların kalmadığı bir kesin son anlamını içerir. Orası, hayallerin tükendiği, her şeyin bittiği ölümle eşdeğerdir" (Erbil, 2013, s. 117).

Tepeden tırnağa cinsellik kokan, evli olsun, bekâr olsun bir çırpıda erkekleri ayartan Sacide, sevgi ve güç arayışının yanında topluma olan öfkesini dile getirmek, başarı ve para elde etmek için cinselliğini kullanır. İnsanların üzerinden "başarı, prestij ve güç kazanma" (Horney, 2012, s. 125) gibi arzu ve beklentilerini nevrotik birey, 'sevgi' terimiyle ifade edebilir. Birini elde edip onu yenme ihtiyacı, ya da biriyle birleşip onun üzerinden, muhtemelen sadistik bir biçimde, hayatını sürdürme gereksinimi bir nevrotik için beğenilme ihtiyacını gösteren bir şeydir.

Sevilmediğini hissettiği an sevişmeye yönelmesi ve erkekleri baştan çıkarmaya çalışması onun genel bir huzursuzluk haline işaret eder ve bir süre sonra denetiminden çıkar. "Delirmemek, kötülük yapmamak için" (Erbil, 2013, s. 143) sevişen Sacide, birçok nevrozluda olduğu gibi çoğunlukla kötü olayları, nadiren iyi şeyleri görür. Bu karamsar bakış Horney'e göre "ne kadar zeki bir biçimde rasyonalize edilse de kişinin kendisiyle ilgili derin bir umutsuzluk duymasına neden olur" (Horney, 2013, s. 139).

Umutsuzluğunun kaynağı bilinçdışı olduğu için bunu fark edemez Sacide. Yalnızca sergilediği davranışlarla gizli ve sinsi kronik bir depresyon yaşadığını hissettirir bize.

Çevresindekilerle hoş ve keyifli saatler geçirir, ancak her sabah çarpıntıyla / endişeyle uyanır, uyandığında “bugün beni seven, isteyen var mı?” (Erbil, 2013, s. 143). diye sorar kendine. Geleneklerle, düzenle mücadele etmek isterken bir bakıma yok eder kendini. Aslında hayat ona daimi bir yükür ama o bunu nadiren hisseder ve yakınmaz. Her ne kadar coşkun, heyecanlı, neşeli gibi görünse de zaman zaman intihar düşüncesiyle meşgul olması yoğun bir umutsuzluğun varlığına işaret eder. “Bazen intihar etmeyi düşünürüm. Ama benden kurtulduğuna sevinecek bir dünyayı, benden tiksinen insanları sevindireceğimi düşününce derhal gücümü toplar, yeniden daha da acımasız olarak dalarım insanların aralarına!...” (Erbil, 2013, s. 144). Topluma olduğu kadar kendisine karşı da sevgisizdir Sacide. Bu yüzden yalnız ve boşluktadır. Bedenini, benliğini, ruhunu hapsettiğinin farkında değildir.

Doyumsuz, sınırsız, ısrarcı bir şekilde karşı cinsi arzulayan Sacide, toplum tarafından beğenilmeyip dışlanabileceği, yargılanabileceği, ayıplanabileceği, cezalandırılabilmesi kaygısı olmadan cinselliğini, kadınlığını, büyük bir özgürlük duygusuyla yaşayabilmek için ülkesinden kurtulup yurt dışına gitme kararı alır. Amerika’da hem okur hem de elde ettiği özgürlüğü sonuna dek kullanarak vücudunu yabancı erkeklere sunmaktan kaçınmaz. Hem kullanır erkekleri hem de kullandırır kendini. Horney’in ifadesiyle “tıpkı ağa dolanmış bir kuş gibi hiç kurtulma olanağı göremediği iç çatışmalarının ağında (Horney, 2012, s. 140) id’in hegemonyasında dönenip durur. Zaten ahlak kurallarına ve sorumluluklara önem vermemesi id’in hâkimiyeti altında olduğunu gösterir. Çünkü doğumdan başlayarak doyum aramak dışında hiçbir başka amacı olmayan içgüdüsel dürtüyü erteleme, denetleme, başka bir amaca yöneltme gibi bir eylem içine girmemesi bir kısım davranışlarının içgüdüsel gereksinimleriyle apaçık ilişkili olduğunu gösterir ama elbette bedeninin ihtiyaçlarından öte de bir şeyler anlatır bize Sacide’nin davranışları.

Karen Horney, nevrotik sevgi ihtiyacı çeken insanların, çocukluklarının ilk yıllarındaki kaygılar ve derin acılar yüzünden sevgiyi yaşamlarından tümüyle çıkarttıklarından (Horney, 1993, s. 294) söz eder ve sevginin olmadığı yönündeki inancın “reddedilmenin gerçekten yaşanmasına karşı bir korunma görevini” yerine getirdiğini belirtir (Horney, 1993, s. 295). Çünkü nevrotik insanlar, ne kadar hafif olursa olsun her türden reddedilmeye ve istenmemeye karşı son derece duyarlıdırlar. Jale’ye

yazdığı bir mektupta insanlar arasında sevginin olmadığı hakkındaki şu sözleri de Sacide'nin, nevrotik özellikler taşıdığına işaret eder:

Ben insanların birbirlerini sevdiklerine falan da inanmam! Kimse kimseyi sevmemiştir! Sevmez de! Çıkar ilişkileri var dünyada Jale. Bazen de gene de bir çıkar olan sevilme ve kabul edilmenin getirdiği birliktelikler var. Ben Selim'i beni anladığı ve sevdiği için sevdim; Ali'yi iyiliği için, seni beni anladığın için. Çıkarım bunlardır işte, yani karşılıksız değildir hiçbir şey dostum. Fedakârlığa da inanmam ben; kimse bana altına yatmadan para vermedi, al bunu annene bak demedi tamam mı? (Erbil, 2013, s. 144 – 145).

Aslında Sacide nevrotik sevgi ihtiyacında olan diğer tüm insanlar gibi duygusal bakımdan güçsüzdür ve incinmekten kaygı duyduğu Jale'ye yazdığı şu satırlarda açığa çıkar: “Zaten belki de ben aslında tam tersini göstermeme karşın çok iradesiz ve zayıfım. Ve ilerde de bundan çok zarar edebilirim” (Erbil, 2013, s. 37).

Canının istediği kişiyle birlikte olan, karı koca arasına giren, evlilikleri bozan, istediği ile düşüp kalkan biri olan Sacide, erkeklerle kurduğu ilişkilerde bağlanmaktan kaçır, önce arzuyla göklere çıkardığı nesnesini elde ettiği anda değersizleştirir. Nevrotik sevgi ihtiyacı içinde olan insanların “öteki insanların kendilerine düşman olduğuna inandıklarından, her türlü bağlılıktan ölesiye korktuklarından (Horney, 1993, s. 299), söz eden Karen Horney, bu konu hakkında şunları söyler:

Bağımlılık korkusu bu kadınların âşık olmanın neden olabileceği hayal kırıklıklarına ve aşağılanmalara karşı duydukları derin bir korkudur; bu küçümsemeler, çocukluklarında yaşadıkları ve sonradan başkalarına yaşatmak istedikleri küçümsemelerdir. Böylece arkasında güçlü bir kolayca incinebilir, yaralanabilir olma duygusu bırakan ilk deneyime büyük bir olasılıkla bir erkek neden olmuşken, bunun sonucu olan davranışı aşağı yukarı eşit olarak hem erkeklere hem de kadınlara yöneltilir (Horney, 1993, s. 243).

Cinsel bir yozlaşma yaşayan Sacide'nin erkeklerle kurduğu ilişki biçimi, daha iyi bir yaşam şartı aramanın ötesinde nevrotik benliğinin özgüvenini sağlayan tek dayanağı ve aynı zamanda sonu gelmez bir kısır döngüsüdür.

Sonuç olarak, anlatılarında psikanalizin imkânlarından sonuna kadar yararlanan Leyla Erbil, özellikle Ahmet ve Sacide'nin mektuplarını aktarırken, onların sergiledikleri tutumları ve karakter özelliklerini psikanalitik bağlamda alımlama konusunda okuyucuyu uyarır.

Yazar, Ahmet'in ruhsal mekanizmalarını dengede tutamamasının sebebi olarak çocukluk yıllarındaki psikolojik vakaları gösterir. Ahmet'in cinsellik ve kadın ötesinde birine bağlanma isteğinin tek bir kadınla sınırlı kalmamasını aynı anda farklı kadınlara aynı duyguları beslemesini ruh sağlığının pek de yerinde olmadığına işaret sayarak - çünkü "ruhsal açıdan sağlıklı insanlar, yaşamları boyunca psişik enerjilerini çeşitli kişi ve nesnelere, değişik fikir ve ülkülere bağlamayı başarmış, yani ekonomik açıdan enerji dağılımı ve tüketimini iyi bir biçimde ayarlamış kişilerdir" (Güleç, 2013, s. 23)- okura onunla ilgili psikanalize dair imalar sunar.

Erbil, Sacide karakterini yaratırken psikanalitik kuramdan faydalandığı gibi feminist söyleme dair de zengin bir malzeme sunar. Onun ebeveyninden veya yakın çevresinden yeterince alamadığı ilgi ve şefkati, aşk ilişkileri ve cinsellik bağlamında - toplumdan soyutlanarak- olabildiğince özgür bir tavırla arama / yaşama şekli, psikanalitik okuma yöntemine göre, patolojik bir duruma işaret etmektedir.

2.6. Tutunamayanlar – Oğuz ATAY

Türk roman tarihinde çarpıcı bir kırılma yaratan Oğuz Atay, 12 Ekim 1934 yılında Kastamonu'nun İnebolu ilçesinde dünyaya gelir. 1951 yılında Ankara Maarif Koleji'ni, 1957'de İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat mühendisliğini bitirir. Üç yıl sonra öğretim üyesi olarak göreve başladığı Yıldız Teknik Üniversitesi İnşaat Bölümü'nde 1975 yılında doçent olur.

Çok küçük yaşlardan itibaren büyük bir okuma tutkusu olan ve edebiyata derin bir ilgi duyan Atay, 1960'lı yılların sonunda yazı hayatına başlar. Onun sanat, edebiyat, tarih, psikoloji ve felsefe üzerine yaptığı yoğun okumalar, göz ardı edilemeyecek kadar dikkat çekicidir. Yıldız Ecevit'e göre, "Atay'ın inanılmaz zenginlikteki düş gücü, Eflatun'dan Kant'a, Hegel'e, Kierkegaard'a, Spengler'e; Aristophanes'ten Shakespeare'e, Puşkin'e, Gogol'a, Dostoyevski'ye, Gonçarov'a, Gide'e, Kafka'ya uzanan çok geniş bir kültür potası içinde biçimlenmekte"dir (Ecevit, 1989, s. 3).

Oğuz Atay, roman, hikâye, tiyatro oyunu alanlarında içeriği zengin, biçimsel yenilikleri olan örnekler verir. Gerek anlatım tarzı gerekse ele aldığı temalarla edebiyat dünyamıza yeni bir ses getiren Atay, insanın ruhsallığını yer yer yadırgatan, değişik, karmaşık ve özgün bir üslupla anlatır. İlk örneklerinden itibaren sosyal hayata sıkı sıkıya bağlı olan Türk romanı, serbest çağrışıma bırakılmış insan bilincinden dökülen cümlelerle aktarılan çok katmanlı, göndermeler ve simgelerle yüklü metinlerinde

bireyin iç dünyasını, karmaşık bilinç yapısını esas alan bu yeni örneklere onun zamanında yeterince ilgi göstermez.

13 Aralık 1977 tarihinde beyninde oluşan tümör nedeniyle İstanbul'da yaşamını yitiren Oğuz Atay'ın ilk eseri, 1972 yılında basılan "Tutunamayan"lardır. Bu ilk romanı, hikâyelerini derlediği "Korkuyu Beklerken" (1972) takip eder. Hocası Mustafa İnan'ın hayatını anlattığı Bir Bilim Adamının Romanı 1975 yılında, tek tiyatro eseri olan "Oyunlarla Yaşayanlar" 1985'te, hayatının son yedi yılında tuttuğu "Günlük" 1987'de ve henüz tamamlayamadan hayata veda ettiği eseri "Eylembilim" ise 1998 yılında yayınlanır.

İncelememize konu olan ve Türk edebiyatının en önemli romanlarından biri sayılan "Tutunamayanlar", Oğuz Atay'ın 1971 – 1972 yıllarında iki cilt halinde yayımladığı, çok katmanlı ve değişik okumalara açık yapısı; içerik, üslup ve dil açısından beraberinde getirdiği birçok yenilikçi tutumla dikkatleri üzerinde toplayan ve 1970 yılında TRT Roman Ödülü'nü kazanan yapıtıdır.

Birbirinden farklı birçok metnin bir araya gelmesinden oluşan, topluma yabancılaşmış, onun beğenilerine, değer yargılarına, kurallarına, yaşam biçimine ayak uyduramayan bireyin yalnızlığının ve bunalımının anlatıldığı, edebiyatımız için yeni bir perspektif olan "Tutunamayanlar", alışlagelen roman kurgu anlayışının dışında, olaydan çok çağrışımlara, izlenimlere, ayrıntılara ve ruh çözümlemelerine dayanan yapısıyla özetlemenin zor olduğu dört ana bölümden oluşan bir romandır.

Hikâyenin dramatik kurgusu Turgut Özben adlı genç bir mühendisin karısı ve çocuklarıyla sıradan, tekdüze bir yaşantının içinde devinirken bir gün, üniversite yıllarından arkadaşı olan Selim'in resminin bulunduğu gazetede onun intihar ettiği haberini okuyup bu intiharın nedenlerini araştırmak üzere çıktığı yolculuk üzerine kuruludur. Turgut, intiharının ardında mutlaka bir iz bırakmış olacağını düşünerek arkadaşının hayatına ve geçmişine doğru bir yolculuğa çıkar. Önce ona ait olan birbirinden bağımsız, dağınık yazı parçalarını ve birlikte yazdıkları metinleri okumaya başlar. Ardından Selim'i anlamanın yolunun onun dostlarını ve anılarını tanımak olduğunu düşünerek önce annesine, sonra Süleyman Kargı'ya, Metin'e, Günseli'ye ve Esat'a uğrar; her biri ona Selim'le ilgili yazılı ve sözlü bilgiler verir.

Askerliğini yaptığı Fen İşleri dairesinden tanıdığı "Filozof Süleyman" lakaplı Süleyman Kargı'nın Turgut'a verdiği dosya, Selim'in "Dün, Bugün, Yarın" başlıklı şarkılarını içermektedir. Bu bölüm, Selim'in hayat algısına ve tutunamayanlar kavramına dair pek çok veri sunar. Kesik kesik parçalar halinde ortaya konan hayatı,

askerlik dönüşü iyice çekilmez hale gelir çünkü memurluk bir hayli sıkıcıdır ve Selim devamlı buhranlar geçirmektedir.

Turgut'un Selim'i konuşmak üzere buluştuğu Metin'le gittikleri meyhaneden hem aydınlıktan ötürü içlerinden geldiği gibi konuşamamaları hem de alkolün ve sıkıntılı ruh halinin verdiği etki daha loş ve ilginç bir yere gitme isteği uyandırır onlarda. Önce karanlık, izbe bir pavyona ardından bir geneleve giderler. Bu sahne, okurun karşısına Olric'in çıktığı sahnedir. Turgut'un sık sık diyalog kuracağı, Selim'in kaybı karşısında duyduğu derin acıyı paylaşacağı, kendi içinde yarattığı bir alt bilinç, bir 'ben' olan Olric, Turgut'un çıktığı bu fiziksel ve içsel yolculuk sırasında akıl sağlığının yavaş yavaş bozulmaya başladığının bir ispatıdır. Selim'in hayatını derinlemesine öğrenme ihtiyacı ve açlığı Turgut'un giderek Selim'le özdeşleşmesine neden olur. Kendini onun yeryüzündeki kılıcı olarak tanımlayan Turgut, onun hayattan vazgeçmesine sebep olduğunu düşündüklerinden intikam almaya yemin eder: "Onu gülünç duruma sokanları rezil edeceğim. Ona vuranları parçalayacağım. Onu tanıyanları, onu ezenleri, hor görenleri, yakınlık göstererek eziyet edenleri, saklandıkları deliklerden bir bir çıkararak kahredeceğim" (Atay, 1999, s. 291).

İş yerine onu görmek istediğini bildiren bir mektup bırakan Günseli Ediz'le tanışan Turgut, bu yolla Selim'in hiç bilmediği aşk dünyasını ve yazıyla olan sancılı ilişkisini öğrenir. Günseli'nin verdiği bilgilere göre, hayatının bu bölümünde düzenli biçimde yazı yazan Selim, yine endişeli ve mutsuzdur çünkü yazma edimi de onu tatmin etmemekte, arayışlarına cevap vermemektedir. Yazılarını bir edebiyat hevesi olarak değerlendiren Selim, yazdığı intihar mektubunda, aslında o yazıların hepsini yakmış olması gerektiğini, onları yok etmek ya da ne yapmak gerekiyorsa onu yapmak üzere Günseli'ye bıraktığını yazar. Sık sık içki içtiği, çevresiyle daha fazla anlaşmazlığa düştüğü, varlığı bilinmez bir korku tarafından yavaş yavaş çembere alındığı bir dönem yaşamaktadır. Ruh buhranlarının yanı sıra yaşadığı fizyolojik rahatsızlıklar onu bir hayli sarsmaktadır.

Selim'in bıraktığı izleri takip ederek kendi 'ben'liğinin peşinde bir yolculuğa çıkan Turgut, bir süre eski rutin, gündelik hayatına geri dönüp işine, eşine ve çocuklarına adapte olmaya çalışsa da başarılı olamaz. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildir onun hayatında. Selim'in hikâyesinde derinleştikçe kendi olmaktan çıkmıştır.

Günseli'nin Selim Işık'ın günlüklerini Turgut'a vermesi üzerine kurulu romanın son bölümü, Selim'in tutunamayanlığını, romantikliğini, hayatla kurduğu ilişkinin kırılmasını ve yaşadığı düş kırıklığının nedenlerini göz önüne seren ayrıntılarla

doludur. Günlüğün son satırlarını okuduktan sonra Selim'in intiharına artık gerçekten ikna olan Turgut, onun yazdıklarını bir araya getirerek unutulmaktan kurtarmak ister arkadaşını. Hayatı boyunca yazmayı arzulayan Selim, türlü bahanelerle bu isteğini hep ertelemiş, kaçmış ya da yarım bırakarak bütünlüklü bir metin ortaya koyamamıştır. Turgut onun yarım kalmış projesini, Selim'i ve tutunamayanı anlatmak üzere harekete geçer.

Romanın sonunda bulunan ve tutunamayanlar ansiklopedisine eklenmek üzere yazdığı "Turgut Özben'in Mektubu" kendi kısa biyografisini içerir. Romanın son bölümünde topluma karşı oldukça isyankâr hale gelen Turgut kendi maddesini "Bir Mayıs günü arkadaşı Selim Işık'ın hayattan kendi arzusuyla ayrılması üzerine onun yerine geçti" biçiminde sonlandırır. Bu da onun Selim'e doğru evrilip dönüşme yolculuğunda dikkat çekicidir. Bankadaki bütün parasını çeker, arabasını bir noktaya bırakır, yanına aldığı metinlerle birlikte nereye gideceğini bilmeden ve planlamadan, dünyaya ait her şeyini terk ederek uzun bir tren yolculuğuna çıkar.

2.6.1. Manik Depresif Ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Selim IŞIK

Büyük bir bölümüyle bir 'tutunamayan' olan ve yaşamak ile ölmek arasındaki ince çizgide gidip gelen Selim Işık'ın doğumundan intiharına kadar geçen hayatı üzerine kurulu roman, toplumun yerleşik düzeniyle ve değerleriyle bağdaşamayan, küçük burjuva dünyanın düzenine uyum sağlayamayan ve bu yüzden kitapların avutucu dünyasına sığınmış genç bir mühendisin patolojik öyküsünü anlatır.

Erişkin yaşlarda çeşitli ruhsal bozuklukları olan insanların geçmişlerine, özellikle anne ve baba ile deneyimledikleri yaşama göz atmanın, onların yaşamla ve insanla kurdukları ilişkilerin aksaklığını anlamlandırmamızda önemli veriler sağladığından tezimizin giriş bölümünde bahsettik. Ebeveynle problemlili ilişkiye sahip bireyin olumsuz yaşantıları ile mevcut psikopatolojiler arasında istatistiksel bir ilişki kurulduğunda çocukların daha kolay incinebilen, daha kolay travmatize olan yapılarından ötürü psikopatolojiye daha yatkın bireyler olduğu gözlenmektedir.

Anadolu'nun bir kasabasında 1936 yılında bünyesi hastalıklı bir çocuk olarak doğan ve dış görünümüyle ilgili bilgilerin somut bir şekilde verilmediği Selim Işık, intiharının ardından yaşamının izini süren arkadaşı tarafından araştırıldığı için bir nevi hayalet bir varlık olarak sadece duygu ve düşünceleriyle romanda yerini alır. Bu duygu ve düşüncelerinden hareketle onu intihara sürükleyen sebeplerin peşine düştüğümüzde

öncelikle anne-baba ve çocuk arasında kurulan bağın niteliğini mercek altına alma gereği doğar; çünkü Freud'a göre, bireysel psikoloji, toplumsal bir psikolojidir. "Tek başına ele alınan bireyin ruhsal dünyasında öteki; model, destek ve rakip olarak çok düzenli biçimde müdahil olur ve bu yüzden bireysel psikoloji aynı zamanda, doğrudan ve eş zamanlı olarak bir toplumsal psikolojidir" (Freud, 1981, s. 123). Kusursuz aile, kusursuz anne – baba diye bir şey elbette yoktur, ancak çocuğun yaşamda kendini çaresiz, yetersiz, güçsüz hissetmemesi, kendilik imgesinin zarar görmemesi, depresyona yatkın bir benlik yapısı geliştirmemesi için ilgi, özen, bakım, şefkat gereksinimlerinin cömertçe karşılanması gerekir.

Sevginin gücünden yoksun bir yaşam sürdüğünü satır satır hissettiğimiz Selim'in en büyük korkularından biri babasına benzemektir. Evde başka birilerinin yaşadığının farkında bile olmayacak kadar bencil bir babası olduğunu kız arkadaşı Günseli'ye daha ilk buluşmalarında anlatan Selim, aslında ruhundaki apsenin kaynağına da işaret etmektedir. Çocukları sevindirmek için alınan hediye varlığını bilmeyen, tek bir gün eve elinde balonla gelmeyen, çocuğunun elinden tutup onu bir kere parka götürmeyen, kanaryası öldüğü zaman oğlunun üzüntüsünü dindirmek için ona yeni bir kanarya almayı aklına bile getiremeyen baba aslında Selim'in hayatında hiç olmayan bir babadır. Çocukluk çağında yaşanan bu baba imgesinin kaybı –çünkü onda idealleştirecek hiçbir yön bulamamıştır- travmatik bir kayıptır ki, ileriki yıllarda depresyon başta olmak üzere anti sosyal kişilik türünden problemlerin ve hastalıkların ortaya çıkmasında kilit rol oynar.

Anne – babaların kişisel özellikleri ve aralarındaki ilişkinin kalitesi çocukların ruh sağlığını birinci derecede etkileyen bir unsurdur. Anne ve babanın sevgi, saygı ve anlayışla sürdürdükleri karı koca ilişkisi, evin genel havasını belirler. Gergin ve sürtüşmeli ebeveyn ilişkisi çocuklar için gergin ve güvensiz bir ortam demektir. Annesine sürekli söylenen babasının homurtuları yaşamı boyunca kulaklarından gitmeyen Selim, buzdağının görünmeyen kısmı olarak nitelendirebileceğimiz bilinçaltının çocukluk dönemi yaşantısında stres ve endişeyle nasıl şekillendiğini ve yetişkin yaşamını ne ölçüde etkilediğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Psikanalizin bize öğrettiği "eşlerin uyumlu dengesinin çocuğu aynı cinsteki ebeveyninin kimliğini almaya götüren olgunlaşma sürecinde önemli bir etken olduğudur" (Corman, 1996, s. 163).

Normal bir ruhsal gelişim süreci babanın idealleştirilmesini öngörür. Oysa Selim, babasında idealleştirecek bir yön bulamadığından ona benzememek için çabalar.

“Bir gün aynaya bakmış: yeni bıyık bırakmaya başladığı sıralarda. Babasını görür gibi olmuş aynada: babasının gençlik resimlerini. Korkmuş. ‘Babama benzeyeceğim sonunda,’ diye sızlandı” (Atay, 1999, s. 510). Anne – baba arasındaki ilişkinin niteliği, Selim’de olduğu gibi, çocukların hayata katılmayı reddedip, hayattan uzak durmayı, daha çocuksu kalmayı tercih etmelerine neden olabilir. Gerek çocuğuna –“Ders çalışmıyor bu çocuk, kitap yüzü açmıyor” (Atay, 1999, s. 460)- gerek karısına karşı sürekli homurdanıp söylenen baba, anne ve çocukla sağlıklı bir ortak yaşamsal ilişki kuramamanın bedelini anti sosyal bir çocuk yetiştirerek öder. Elinden gelen gayreti göstermesine rağmen Selim, kendisinden memnun olunan bir evlat olmayı başaramaz: “Annem üzülmesin diye, kendime bir oda bile tutmadan on yıl o iç karartıcı odamda yaşamadım mı? Babam benimle övünsün diye can sıkıntımı yürürlükten kaldırıp üniversiteyi bitirmedim mi? Her sözünüze başımı sallamadım mı? Neymiş efendim? Hiçbir işin sonunu getirmemişim” (Atay, 1999, s. 520).

Selim’in kız arkadaşıyla ilk buluşmasında, babasından bahsetmesi, onunla bir ömür alttan alta süren çatışmayı göstermekle birlikte ayrıca hem ruhunun sızısına bir şifa aramak hem de babası ile giremediği duygusal alışverişin yol açtığı yaralı bilince işaret etmek istemesinden kaynaklanır. Kendisini babası üzerinden tarif ettiğinde ironik bir şekilde “Az gelişmiş bir babanın az gelişmiş bir oğlu” ifadesini kullanan Selim, ruh buhranlarının, yaşadığı tüm sıkıntıların kaynağının duygusuz olan babasından kaynaklandığını gözler önüne sermektedir çünkü “baba ile ilişkinin kalitesi benlik kavramını etkileyebilmektedir” (Güngörmüş Özkardeş, 2006, s. 116).

İçe dönük bir yaşam süren Selim’in ruhsal patoloji doğuran anıları ve duyguları, soluksuz cümlelerle babayla bir hesaplaşmaya girmesine, onun normlarını sorgulamasına neden olur. Babanın tutumunun bilinçte ve bilinçaltında yarattığı çöküntü, Selim’in, sağlıklı bir ruhsal yapıya sahip olma şansını çocukluk döneminde elinden alır. Bu çöküntü yetişkin dönemde, ‘ben’in gerçekten hiçe indirgenmesi, tüm dinamizmin yitirilmesi, utangaçlık, çekingenlik ve başarısızlık arayışıyla kendini gösterir (Corman, 1996, s. 116).

Baba ben artık bu evde yaşamak istemiyorum yıllardır ruhumuzu öldürdün bu evde hayatında bir roman okumadın bir sinemaya gidip heyecanlanmadın beni ve annemi bu çirkin eşyanın içine hapsettin yemekten ve uyumaktan başka bir şey düşünmedin bende bütün duygular senin bu inatçı duygusuzluğuna karşı geliştirdiğim kuru mantığınla içimizi kuruttun sana benzeyen taraflarımdan ellerimden ayaklarımdan utanıyorum ihtiyarlayınca sana benzemekten korkuyorum kötülük edemeyecek kadar kısır kafanda yalnız bizim için yaptıklarının defterini tuttu

(...) yaptığım resimler için ağzından çaktığın çivilere dikkat et duvarları berbat ediyorsun sözünden başka bir söz çıktı mı bu evde senden başka varlıkların yaşadığını hiç düşündün mü ben bir kitap okurken ne okuyorsun diye bir soru sordun mu beni elimden tutup bir gün parka götürdün mü sadece o soğuk mantığıyla tenkit ettin elektriği açık bırakmışsınız pencereyi kapatmamışsınız radyoyu kapatın başım ağrıyor (Atay, 1999, s. 509 – 510).

İçindeki boşluğu doldurma, eksikliği giderme adına adım atmayan babanın tavrı, onunla bağlanma ilişkisinin kırılmasını, bu ilişkinin nasıl yıprandığını ve içsel çatışmaların oluşmasındaki en önemli kaynağın ne olduğunu göstermektedir. Bu şu açıdan önemlidir, eğer bir çocukta tutukluk ve doğal davranış hareketsizliği varsa çatışmalı belirtilerden dolayı endişelenilmelidir çünkü “çözüm bulmayan çatışmalar marazidir, bu yüzden kişinin dinamizmini durdurarak tıkanmaya yol açar” (Corman, 1996, s. 117). Bütün bu çözümsüz çatışmalardan ötürü yaşamda edilgen ve eylemsiz bir duruş sergileyen Selim, artık bir ömür kaçınılmaz bir şekilde içten içe ve çelişkiler yumağı ruhuyla tamamlanma peşinde koşacak ancak pasif, kırık, edimsiz, yaralı benliğinden ötürü başarıya ulaşamayacaktır. Bütün bu süreç onda yabancılaşma duygusuna ve beraberinde depresyona neden olacak ancak hiçbirleriyle başa çıkamayacaktır.

Öpüp okşamak konusunda cimri, tenkit etme konusunda cömert olan babanın her şeye yabancı oğlu Selim, “Sevgiyle isteyerek değil de takvimden yaprak koparır gibi gerçek bir sıkıntı ve nefretle” (Atay, 1999, s. 126) geçirir günlerini. Babasıyla öyle tezat öyle uzaktırlar ki, evin içinde iki yabancıdır birbirlerine. Öldüğü gün babası gibi unutulmak istemesi (Atay, 1999, s. 681) babasını unuttuğunu, onun ruhunda olumlu yer etmediğini göstermesi açısından dikkate değerdir. Baba ile istenildiği gibi kurulamayan ilişki, yaşamda daha başında kaybedilmiş bir savaşın yaşam boyu peşini bırakmayan bir yenilgisidir. “Baba ile çocuk arasındaki ilişki benlik kavramını etkilemektedir. Benlik saygısı yüksek olan çocukların babaları ile aralarında daha yakın ve sıcak bir ilişki vardır. Babası ile aralarında sevgisiz bir ilişki olduğunu düşünen erkek ergenler kendilerini reddedilmiş ve mutsuz hissetmektedir” (Güngörmüş Özkardeş, 2006, s. 117).

Utangaç, gözlerini hemen hemen hiç yerden kaldırmayan, evlerine misafir geldiğinde hemen odasına kaçan Selim, bu utangaç, çekingen, iletişimsiz yapısıyla da depresyonun kuvvetli adaylarından biri olduğunu gösterir: “Utangaçlık her ne kadar geleneksel anlayışta toplum tarafından bir erdem olarak kabul edilse de utangaç kişi, depresyona kuvvetle adaydır. Çünkü içe kapalı, çekingen, utangaç kişiler kendine

güvensiz insanlardır” (Tan, 2008, s. 50). Babanın çocukla ilişki kurma biçimi ve duygusal alışverişi yoksunlukla karakterizeyse çocuğun iç seyri patolojik düzlemde gelişecektir. “Babası az ilgilenen çocuklarda utangaçlık, çekinme gibi kişilik özelliklerine daha sık rastlanmaktadır. Çocuklardaki uyumsuzluk eğiliminin oluşumunda babanın tavır alışması en az annenin tavır alışması kadar etkili olmaktadır” (Güngörmüş Özkardeş, 2006, s. 113).

Sevgilisiyle ilk buluşmada ‘tutunamadığı’ babasından bahsedecek kadar içi acıyan Selim’in çocukluk çağı ve ergenliği, savaşmak zorunda kaldığı ve oldukça eleştirel yaklaştığı babasının onu anlamasına ve kabul etmesine özlem duyarak geçmiştir içten içe. Çünkü “en çok direnen, en isyankâr, en hayırsız çocuklar bile babalarından alamadıkları sevgiyi, onayı alabilmek için onlarca yıl isyan edip dururlar aslında” (<http://www.yankiyazgan.com/babalar-nasil-sever-2/>).

Anlamsızlık, güçsüzlük, kaybolmuşluk, toplumdaki yalıtım, kendinden uzaklaşma ve yabancılaşma duyguları ile “baba” arasında bir ilişki vardır Selim’in yaşamında. ‘Öteki’ ile olan ilişkinin ilk şekillendiği aile, yabancılaşma duygusunun tohumlarının da atıldığı bir yerdir ki Selim’in en önemli problemi de zaten budur: Kimlik sorunu. Hayatla yazı yazmak dolayısıyla ilişki kuran Selim, tuttuğu günlükte çocukluğundan beri akrabaları dâhil herkesin onu tuhaf, anormal bulduğuna değinir. Bazen yarının büyük adamı, bazen de anormal bir çocuk olarak bakılır ona. Tutunamamak çocukluğundan beri benliğinin bir parçası olan Selim’in etrafındakilerden apayrı bir tabiatı vardır. “Daha o zamanlar, bazı akrabalarım bana anormal derlerdi... Gereken yerde gereken kelimeyi bulamadığım için –bu nedenle bana ayrıca aptal da derlerdi- anormaldim...” (Atay, 1999, s. 618). Onları haklı çıkarmamak için normal kalmaya çalıştığını ama başaramadığını anlatır.

Tuhaf mizacı yüzünden ortaokul ve lisede arkadaşlarının özellikle kızların alay konusudur. Kendisine ‘maymun’ diye lakap takılmasına engel olamaz. Sırf arkadaşlarının alaylarından kurtulabilmek için sınıf serserilerinin arasına karışır, onların yaptıklarını yapmaya çalışır. İlk günahlarını bu dönemde işler. Bir süre bir arkadaşıyla camiye de gider ama devamını getiremez. İç benliği ile kötü arkadaşlarından ayrı olduğu halde yine de onların yanındadır. Bir türlü kurtaramaz kendini onlardan. Bazen kaçınır ama beceremez, aşağılık duygusu içinde kıvrılır. “Bana her şeyin öğrenilerek yaşanacağını öğrettiler, yaşanırken öğrenileceğini öğretmediler” (Atay, 1999, 561). diye çırpırır. Elinden tutan, iç benliğini kavrayan birisi çıkmaz karşısına. Bu beklentisini, intiharından önce tuttuğu günlüklerin birinde, “İsa Mesih’i her zaman

beğenirim, küçük çocukların futbolcuları beğenmesi gibi. Adamımdır. Ortaokulu birlikte okusaydık, bana yararı dokunurdu o yıllarda” (Atay, 1999, s. 599), sözleriyle dile getirir.

Psikanalitik okula göre, anne ve baba ile –özellikle baba- olumlu ilişkiler kuramadığı için kendi hakkında da olumsuz izlenimlere sahip olan Selim’in kendisini kavrayışı şu sözlerde gizlidir:

Selim Işık tek ve Türk. Ve duygulu, amansız.

Sabırsız ve olumsuz, yaşantısında cansız

Sanılırdı; gerçektir, hayır gerçek değildi.

Tutunamayanların tarihine eğildi.

Kelime ve yalnızlık hayatın tadı tuzu

Kucaklamak isterdi ölümü ve sonsuzu.

Kim olduğuna dair bilinci yalnızlık, çaresizlik ve yazma eylemiyle ifade bulan Selim, ebeveynleri ile aradaki kırılmalı bağı, onlara karşı hissettiği yabancılaşmayı zaman zaman daha sessizce çeşitli varoluşsal korkular yaşayarak, kim olduğunu sorgulayıp kendini tuhaf ve yalnız hissederek zaman zaman ise asık suratlı, sıkıntılı ve insanlardan kendini soyutlayarak dışarıya depresyon olarak yansıtır. Askerlik dönüşü memurluk hayatı iyice sıkıcıdır artık onun için; sık sık buhran geçirir. Alkole sığınır. “Kişi, depresyon belirtilerinden kurtulmak için alkol ya da gereksiz ilaç kullanımına başvurabilir. Bu maddeler beyin işlevlerini etkilediği için tam tersine depresyonu daha da kötüleştirirler” (Koroğlu, 2006, s. 50).

Hayatta bulamadıklarını yeni tanıştığı Günseli’de bulmak ister. İleride sevgilisi olacak Günseli’yle tanıştığı Pazar gezintisinde, oraya arkadaşlarının ısrarıyla zorla getirilmiş olmaktan ötürü asık yüzlü ve sıkılgan bir şekilde otururken bir süre sonra Günseli’yle arkadaş olmanın getirdiği heyecanla kızın elinden tutar, koşarak top oynayanların yanına götürür ve bir çocuk gibi akşama kadar eğlenir, güler, fıkralar anlatır, şarkılara katılır. Bir süre sonra tekrar mahzunlaşır. Depresif halden sıyrılıp tam karşıtı ruh haline bürünmesi karma ataklar şeklinde açıklanabilir. “Depresyon ve mani belirtilerinin aynı anda görüldüğü tabloya karma atak denir” (Tan, 2008, s. 152). Selim, zaman zaman çok neşeli, çok konuşkan, zaman zaman mutsuz haliyle iki uçlu bir duygu durumu bozukluğu yaşar.

Yaşamın başında baba tarafından düş kırıklığına uğratılan Selim'in hikâyesi özgünlüğünü, biricikliğini kaybetmeden kendi bireylik macerasını kurmaya çalışan, toplumla bir uyum yakalamak isteyen bir entelektüelin hikâyesidir bir bakıma. Hayatı kitaplar üzerinden düşünen, sorunsallaştırmalar üzerinden algılayan çok ciddi ve ateşli bir okur olan Selim'in, kendi özgünlüğünü korurken hayata da karışması, uyum sağlaması gerekir ki bu noktada başarılı olamaz. Çünkü bunu elde etmenin biraz fedakârlık gerektirdiğinin ve bunu başaramayacağını farkındadır. Kendisini istediği gibi kuramayınca toplumdaki harmoniyi yakalamakla kendi olmak arasında çelişkili bir boşlukta kalır Selim. Sürekli okur, parça parça metinler üretir ama edilgin ve umutsuzdur:

Kitaplar yüzünden çok acı çekiyorum Esat ağabey” der arkadaşına, “sanki hepsi benim için yazılmış. Bu kadar insanı birden canlandıramıyorum: hepsini birbirine karıştırıyorum. Gülünç oluyorum. Ben rezilin biriyim ve rezilliğimi biliyorum(...) Peki, ben etki altında kaldığımı, kitapların beni mahvettiğini nasıl anlatacağım? Başkalarından ayrı hissettiğimi nasıl belirtsem? Kimse bilmeyecek... Hiç olmazsa mezar taşıma yazın: burada insanlara başka türlü hayran olan biri yatıyor. Ne türlü? Bir bilsem, ah bir bilsem’ (Atay, 1999, s. 389 – 390).

Hayal dünyası ile gerçeklik arasında gidip gelen bir çemberin içinde dönmektedir ve o çemberin içinden çıkamayarak her geçen gün artan ruhsal problemler yaşamaktadır. Örneğin; büyümediği, gerçek dünyaya karışmadığı, gerçeklerden bucak bucak kaçtığı için mutsuzdur. Dışarıdaki dünya sürprizlere açık yapısıyla şaşırtıcı ve ürkütücüdür ve o yaşamın getirdiklerine hazırlıksız olduğu için, verilen dış gerçekliği, dış gerçekliğin katılığını reddetmekte, ona yaşamayı öğretmedikleri için ailesine kızmaktadır: “Masalın nerede bittiğini, hayatın nerede başladığını fark edemiyorum” (Atay, 1999, s. 375). Selim’e göre, yaşama anlamını veren şey, öykü, roman, resim gibi bir sanat dalında bir şeyler yapmaya çabalamaktır. Ancak bu çaba, kazanç mantığına uymadığı için burjuva sınıfının ciddiye almadığı bir şeydir. Nitekim bütün bunların neticesinde, kendi ruhu ile hayatın ruhu arasında çabalayıp da kuramadığı denklik, bütün edimlerinde, deneyimlerinde yaşadığı başarısızlık onu adım adım intihara kadar götürecektir.

Romantik bir ruha sahip Selim, hayata karışmak, birebir içinde olup nefes almak yerine onunla kitaplar üzerinden ilişki kurarak yaşamla sanatı kaynaştırmayı arzular. Ancak yazma ediminin, duygularını ne ise o olarak ifade etmenin dilin verili koşulları içinde imkânsız olması onu hem gergin hem pasif bir ruh haline sokar. “Yeni bir

dilbilgisi kitabı çıktı mı bugünlerde? Öznenin, yüklem in filan başka bir düzen içinde yerleştirilmesini sağlayarak beni istediğim anlama kavuşturacak böyle bir kitap. Ne diyorlarsa yalnız onu demek isteyenler için geliştirilmiş düşünce ve ifade kuralları ne zaman bulunacak?” (Atay, 1999, s. 698). Oysa kitaplarla ve yazarlarla yaşamak onun için daha kolaydır. Gerçi hayatı ıstırap haline getirdikleri için nefret etse de yazarlardan, hayatı onların algıladığı gibi derinlemesine algılamak ister, insanların roman karakterlerine benzedikleri oranda gerçek olduğuna inanır. Hatta kendi yaşamının dönemlerinin o sırada okumuş ve sevmiş olduğu yazarlara -her ne kadar o kitaplar ve yazarlar içindeki acıyı, suçluluğu, yalnızlığı çoğaltsa da- bakılarak adlandırılmasını ister: “Wilde devri, Gorki devri gibi” (Atay, 1999, s. 340). “Büyük ve güzel şeyler” yaratmak ister Selim, ama bu isteği gerçekleşmez. Bir takım karalamalarda bulunur ancak bunların oldukça karanlık yazılar olduğunun, mustarip, kırılğan bir ruhun çırpınmalarını ifade ettiğinin kendisi de farkındadır ve bunu –iki uçlu duygu durum bozukluğunu- şu şekilde dile getirir: “İçimde birbirine karşı savaşan yönlerin birbirine dargın olduğunu söyleyerek geçiştirelim bunu da. Son anda mesele çıkarmayalım” (Atay, 1999, s. 545). Turgut’un deyişiyle “yazmadığı romanların yazarıdır o” (Atay, 1999, s. 417).

Çekingen ve kararsız olan Selim, eylemden çok düşünmeye yatkın biridir. Okur olmakla, yazar olmak arasında bir noktada çırpınır ve onun hayatla kitaplar üzerinden kurduğu ilişki sorunlu bir ilişkidir. Parça parça metinler üretse de bir bütünlüğe ulaşamayan Selim’i, yazmanın imkânsızlığı sürekli bir okuma halinin içine sıkıştırır. Bütün bunlar onun kaybetmeye odaklı hikâyesini gözler önüne serer. Çünkü bu durum onun yaşamda aktif, girişimci olma ruhunu zedeler, onu başarısız olmaya yazgılı kılar. Hayata karışmayarak dış dünyanın çatışmalarına, itişine kakışına dâhil olmaz, iç dünyasına, içsel çatışmalarına yönelir. Bu noktada ‘baba’ kavramının insan tekinin yaşamındaki önemine bir kere daha şahit oluruz: “Babalarıyla sıcak ilişkileri olan çocuklarda daha az anti sosyal davranışa rastlanmakta ve bu çocuklar yaşam boyu akranlarıyla daha iyi ilişkiler kurmaktadır” (Güngörmüş Özkardeş, 2006, s. 113).

Düş kırıklığına uğramış, başaramamış, hayatı yaşayamamış, yaşamak üzerine düşünmekten yaşamaya fırsat bulamamış Selim, normal bir dünyada anormal biri olmanın gerginliğini sürekli yaşar. Mutsuz ve yalnız, sosyal bir izolasyonla annesini, babasını, hayatın anlamını, o güne kadar sorgulamadan kabul ettiği tüm kavramları sorgular Selim:

Nasıl yaşadım on yıl bu evde? Bir gün duvara bir resim asmak gelmedi mi içimden? Ben ne yaptım? Kimse de uyardı beni. İşte sonunda anlamsız biri oldum. İşte sonum geldi. Kötü bir resim asarım korkusuyla hiç resim asmadım; kötü yaşarım korkusuyla hiç yaşamadım (Atay, 1999, s. 603).

Hayata kitaplar üzerinden olduğu kadar oyunlar üzerinden de ilişki kurarak tutunmaya çalışan Selim, bu oyunlarla ve mizah duygusuyla yaşama tutunmanın yanı sıra toplumdaki rolünü bulma sürecine katkıda bulunmak ister: “Kendimle biraz olsun alay etmeden, kendi kendime yarattığım boşluğa dayanamıyorum” (Atay, 1999, s. 41). Derste vakit geçirmek için, okuldan eve otobüsle dönerken, arkadaşlarıyla sohbet ederken, zamanın sıkıcı bir hal alabileceği her durumla ilgili bir oyun keşfeder. Hayatı da bir oyun gibi görmektedir. O oyunlarda birbirine karşıt bütün rolleri içinde hissederken bu rollerden birini gerçek hayat için kendine seçip ‘Bu hayatı tercih ediyorum’ diyemez. İntiharından sonra bile Turgut’u bir oyunun içine çekerek ölümünün ardında bıraktığı bulmacanın parçalarını birleştirmesini ister.

Varoluşsal patolojileri olan ve buna bağlı kimlik sorunu yaşayan Selim’in bu psikopatolojilerini anlayabilmek için varoluşçu terapistlerin de depresyona nasıl baktığını irdelemeliyiz:

“Varoluşçuların tüm diğer psikiyatrik rahatsızlıklara olduğu gibi depresyona bakışlarında da her durum için geçerli, belli bir formülasyon yoktur; her hasta için nedenler, diğerlerinden çok farklı olabilir. Varoluşçular, daha ziyade tek bir vakanın depresyonunu analiz etmeye çalışırlar ve vaka örneklerini ampirik araştırmalardan daha çok önemserler. Tüm bunların ilkesel önemlerini paranteze almak koşuluyla, kimi varoluşçu terapistlerin yaklaşımlarından depresyon için bazı genellemeler türetebiliriz” (Göka, 2011, s. 70).

Bu terapistlerden Medard Boss’un depresif kişiler ile ilgili tespitleri, Freudyen bakıştan uzak değildir. Boss’a göre, depresif kişi, yaşam sorumluluklarını üstlenme anlamında, kendisini varlığa ve yaşamın olanaklarına açamayan, dolayısıyla otantik, bağımsız ve özgür olamayan kimsedir. Önünde açılan otantik bağlantı olanaklarını kullanmamak, depresifi varoluşsal bir suçlulukla doldurmakta ve depresyonda görülen suçluluk ve kendini küçük görme eğilimlerine, bu varoluşsal suçluluk duygusu kaynaklık etmektedir. Depresif, varoluşsal bakımdan bir durgunlaşma hali yaşamaktadır ve bu yüzden bağlanabildiği ne bir şimdi ne de bir gelecek vardır” (Göka, 2011, s. 71).

Yaşadığı düzende çarkın bir dişlisi olmayı reddeden ve bu nedenle mutlu olamayan Selim, yaşamın anlamını keşfedemediği gibi, okuyarak, yazarak, oyunlar

üreterek ondan bir anlam yaratmaya çalışsa da başarılı olamaz. Hissettiği yabancılaşma, iç dünyasındaki çalkantı, düşünce sistematiğini olumsuz yönde etkileyerek kendi için de toplum için de faydalı bir şeyler yapmasına engel olur. Çocukluğundan beri tutunamadığı yaşam, çevresiyle bütünleşememe hali, yabancılaşma duygusu geleceğe dair umutlarını, enerjisini yok eder ki bu da doğal bir süreçtir çünkü yabancılaşma insanın varoluş nedenini ortadan kaldırır. Geleceğe dair umutları yok eder. Mevcut enerjiyi yutar. Günlük hayat sıkıcı hale gelir ve anlamsızlaşır. Nihilistlik tüm yüzleri ile kendini gösterir (Erentay, 2011, s. 49).

Selim'in en önemli dertlerinden biri can sıkıntısıdır. "Otobüste, evle okul arasında geçen zamanın bana nasıl bir yük olduğunu bilemezsin. Böyle zamanları, yaşanmamış zaman haline getirmemek için olmadık oyunlar icat ederim. Kendimi kaptırmadan, belirli bir süreyi atlabileceğimi sanmıyorum. (Atay, 1999, s. 41) Günlük hayat sıkıcı ve anlamsızdır. "Depresif durumun en önemli belirtisi de her gün moral bozukluğu yaşamaktır. Bireyler kendilerini yorgun, bunalmış ve üzüntülü hissederler" (Miller, 2002, s. 33).

Sıkıldığını her zaman belli eden ve bu duygudan kendini kurtaracak bir kurtarıcı bekleyen Selim, İsa'ya sevgisinden, dostluğundan söz eder sık sık, İncil'e göndermeler yapar ve "Benim bu varlığa inancım dua eden bir çocuğun saflığına eş değerdir" (Atay, 1999, s. 600) diyerek onu örnek alır kendine. İnanç buhranları geçirdiğinde, ya da yaşamda çok bunaldığında İncil okur. O da İsa gibi ezilenlerden, yoksullardan yanadır, insanlar için bir şeyler yapmakla görevli sayar kendini ve İsa gibi Selim de horlanır, suçlanır ve ölüme gönderilir:

İsa tutunamayanların arketipidir. O da içinde yaşadığı toplumun paralı, egemen sınıfına ve din adamlarına, onların değer yargılarına ters düşmüş, horlanmış. Başarılı, zengin insanların değil, çocuksu kalmış, saf, yoksul insanların yanında almıştır yerini. Kendini misyonuna adanmış, inanmış bir adamdır o (Moran, 2007, s. 234).

Selim'in istemeyerek işlediği her günahın sonra Hz. İsa'dan özür dilemesi, oturup ona mektup yazması, hayatının sonlarına doğru İsa'yı tek kurtarıcı olarak tanıması sonradan Turgut'a da sirayet eder. Selim ve Turgut'un İsa'dan çok şey bekleyen tavrı bunalımlı dönemlerinde aşkın bir güce sığınma ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Sürekli bir suçluluk duygusu taşıyan Selim'in, "Canıma okuyacaklar aziz İsa. Korkuyorum, kaçmak istiyorum. Suçlu sandalyesine oturmak

istemiyorum” (Atay, 1999, s. 702) diye yakarışında ve “beni yeniden yaşamaya yeniden ıstırap çekmeye zorluyorsun yaşamak aynı zamanda yaşamış olduklarını hatırlamak demektir hatırladıkça bunalıyorum” (Atay, 1999, s. 528) sözlerinde kendini acımasızca sorgulamanın getirdiği ruhsal çöküntünün izleri de görülür.

Sıradan insanlardan ayrı, dünyayı farklı anlayan ve algılayan bir kişilik yapısında olan Selim, her ne kadar dış dünyanın katılığından yakınsa ve uyum sağlayamasa da huzursuzluğunun son tahlilde içten geldiğini bilir: “İçimdeki düzenle ilgiliydi huzursuzluğum. Dışımdeki düzenle ilgisi yok.” (Atay, 1999, s. 276). Ancak bu hayatın içine karışmayarak ‘tutunanların’ dünyasında olmadığı için de mutlu olduğunu ifade etmektedir. Hayatın içinden kendini soyutlayan Selim, okuduğu roman karakterlerinin üzerinden kendi kimliğini kurmaya, kişiliğinin yönünü tayin etmeye çalışır. Hangi roman karakterine daha çok benzemesi gerektiğine bir türlü karar verememesi kişiliğini bir parçalanmaya sürükler. Kendini kurmak isterken yıkar ne yazık ki.

Selim’e göre, kendisini ele vermek, insanların arasında çırılçıplak kalmak anlamına geldiği için gizli gizli yazdığı ve ölümünden sonra ele geçirilecek olan günlüğü yalnızlığını paylaştığı tek arkadaşıdır. “Kimseye, kimsenin varlığına dayanamıyorum. Beni hayata bağlayan tek şey bu günlük. Onun için yazıyorum” (Atay, 1999, s. 62). O denli kimsesizdir ki hiçbir arkadaşı onun yalnızlığı çıldırtıcı boyutta yaşadığını fark edemez, arayıp hatır sormak onlara göre sadece Selim’e ait bir görevdir. “Herkesi ben ararım, kimse beni aramaz” (Atay, 1999, s. 537) diyen Selim, bir yandan üzücü diğer yandan iyi bir durum olarak görür bunu:

Bir insanı istemediğin zaman görmezsin. Bu huyuna alışıklar senin aramanı beklerler. Bir yandan da hazindir bu durum sen aramayınca kimsen yoktur. Yalnız başına yaşarsın yalnızlığını. Bir yandan da sitem ederler niye aramazsın diye. Oysa onlar hiç aramazlar. ‘Seni aramamı istemezsin’ diye düşündüm derler. Bu incelikler yüzünden ölüyorum zaten (Atay, 1999, s. 537).

diye düşünen Selim, bütün güven problemine ve huysuzluğuna rağmen sevgiye nevroitik bir gereksinme duyar, diğerleri tarafından sevmek, özlenmek ister: “Canım insanların üstüne dünyanın bütün yıldırımlarını yağdırsam da sevmek özlenmek istiyorum bütün gürültümün çocukça olduğunu aslında sevgiden ilgiden geldiğini anlamalarını öyle sanmalarını istiyorum” (Atay, 1999, s. 538). Yalnızlık kendi tercihi olsa da zaman zaman bu korkuyu garip bir şekilde içinde hisseder. Aidiyetsizlik

duygusunun yıprattığı Selim'in bütün gürültüsü sevgi, ilgi isteğinden kaynaklanan nevrotik bir tavidir, çünkü insan yaşamını anlamlandıran en önemli etken ait olma duygusu, ilişkiler ve bağlardır. Ancak öte yandan sevgi ihtiyacındaki Selim, depresyonun da etkisiyle ailesinin yanında duramayıp sürekli odasına, yalnızlığına çekildiği gibi, arkadaşlarının yanında da kendisini onlardan birisi olarak göremez. Gerçi bu duygu karşılıklıdır, arkadaşları da onu içlerinden biri olarak; örneğin bir serseri olarak göremezler. Aslında bu da pek yadırganacak bir şey değildir çünkü değindiğimiz üzere depresyondaki birçok kişi başkalarıyla birlikte olmakta zorluk çeker. Bu durum aile bireylerini ve yakın arkadaşlarını da kapsayabilir. Toplumdan uzaklaşırlar, aile etkinliklerine ve diğer grup etkinliklerine katılmak istemezler. Kendi başlarına kalmaktan zevk almasalar da topluma karışma gücünü ve isteğini de kendilerinde bulamazlar (Köroğlu, 2006, s. 56).

Günlüklerine göz atıp hayat hikâyesinin kendi gözünden nasıl görüldüğünü anlamaya çalıştığımız Selim'in, parçalarını bir arada tutmak için olağanüstü çaba harcayan, gerçek hayata adapte olmakta zorlanan biri olarak kendini tanımladığını, gerçek hayat denilen şeyi anlamsız ve insanlar arasında her zaman ifade edilemeden kalacak bir şey olarak düşündüğünü tespit ederiz. Kendi ifadesiyle kitap kurdu, boş hayaller kumkuması, hayatın cılız gölgesi olan ve günlüklerinde bir yabancılaşmayı ortaya koyan Selim'i bütün bu düşünceler eylemsizliğe itmektir. İnsan içine karışmayıp onlardan kaçarak "Mağaramda dayanılmaz günler geçirdim" (Atay, 1999, s. 403) dediği odasında saatlerce tavana bakarak düşünür. Örneğin, Turgut'la diğerlerine göre daha iyi anlaştığı halde ona da uğramaz. Turgut bu durumu şöyle analiz eder:

Bana kalırsa insanlarla arasında isteyerek bir uçurum yaratıyordu. Onları imkânsızlığa itiyordu. Milyonlarcası için doğru saydığı düşüncelerini, duygularını birkaç kişinin bozmasını istemiyordu. Onları imkânsızlığa mahkûm ediyordu. Çaresiz bırakıyordu. Amansızca saldırıyordu. Öyle acılaşıyordu ki ona artık kimse dayanmasın kimse yüzünü görmek istemesin diye bilerek eziyet ediyordu. Son günlerde bu gücünü de kaybetmişti. Yenilgiyi kabul etmişti. Sadece o güne kadar onu ayakta tutan sinir kuvvetinin kalıntılarıyla yaşıyordu. Ya da yaşamıyor, uyuyamıyor, düşünemiyor, yiyemiyor, sadece olmaya devam edebiliyordu (Atay, 1999).

Kimsele güvenemeyen, herkese kuşkuyla bakan, kendisini bu anlamda Hamlet'e daha yakın gören Selim, insanlara olan güvensizliğini "kuşkulu ve ürkektim. 'İnsanlara, ancak benim yanımda oldukları zaman güveniyordum' " (Atay, 1999, s. 652) sözleriyle ifade eder. Rahat ve umursamaz görünmeye çalıştığı zamanlarda bile bu

görünüşünün altında kuşkulu, güvensiz ve karanlık iç dünyasının varlığı mevcuttur. Kimsenin aklına gelmeyen yersiz ve gerçek dışı kuşkular, öylesine söylenmiş sözlerin altında gizli anlamlar aramalar, kimsenin onunla ilgilenmediği bir sırada kendisiyle alay edildiği endişe ve kuşkusuna kapılmalar iç dünyasına hapsolüp acı çekmesi için yeterli sebeplerdir.

Kendine güvensizlik nasıl bir depresyon sebebiyse, başkalarına güvensizlik de aynı etkiyi gösterir. İnsanlara güvenmeyen kişi, vahşi hayvanlarla dolu bir ormanda dolaşan, her an saldırıya uğramaya hazır bir yolcu gibidir: Daima gergin, her an tetikte ve korku içinde... Hayatta mutluluğun temellerinden biri güven duygusudur (Tan, 2008, s. 51).

Bir söz yüzünden, gecelerce uyuyamayıp huzursuzlukla kıvrınması, anlamını kaybettiği yaşamını daha karanlık, ümitsiz ve gergin bir hale getirmektedir. “Depresyon geçiren insanların bazıları geçmişlerinde ‘çaresizliği öğrenmişlerdir.’ Hayatlarının önceki yıllarında yaşadıkları olaylar onlara kurtuluş olmadığını, yani ümitsizliği öğretmiştir. Bu yüzden karşılaştıkları ufak bir engeli bile aşılmaz dağlar gibi görürler” (Tan, 2008, s. 45).

Hastalıktan, ateşten yatağa düştüğü zamanlarda bile aslında onu yerle bir edenin hastalık değil, ümitsizlik olduğunun ve bu duygunun onu çok yıprattığının farkındadır Selim. “Artık umudunuzu yitirmişseniz depresyonda olabilirsiniz” (Koroğlu, 2006, s. 68). Üzerinde sürekli var olan bedensel ve zihinsel yorgunluk yaşamının son günlerinde iyiden iyiye artar. “Kendinizi çoğu zaman yorgun ve bitkin olarak hissediyorsanız, hiç gücünüz kalmamış gibi hissediyorsanız depresyonda olabilirsiniz” (Koroğlu, 2006, s. 68). Gerçekte ciddi herhangi bir hastalığı yokken yalnızlığı, kendini her şeyden ve herkesten soyutlaması onu hastalık hastası bir hale getirir. “Sıkıntılarım her gün değişiyor. Her gün yeni hastalıklar buluyorum kendimde” (Atay, 1999, s. 627) ya da “Kuduz olduğumun anlaşılması için ne kadar süre geçmesi gerektiğini hesaplıyorum. Günler geçtikçe bu korkuya olan ilgim azalıyor. Başka korkular buluyorum: korkudan korkuya atlıyorum. Lösemi. Yatmalıyım ve yeni hastalığımı düşünmeliyim uzun uzun” (Atay, 1999, s. 642). “Nedeni bir türlü bulunamayan bedensel ağrılar ve sızılardan çok fazla yakınıyorsanız depresyonda olabilirsiniz” (Koroğlu, 2006, s. 69).

Onun yaşamının izini süren sadık dostu Turgut, topladığı bilgilerle yaşamının son günlerine ışık tutar: “Selim yorulmuştu, taş atmadan kolu yorulmuştu. Son zamanlarda pek konuşmuyordu. Artık gözlerini sabit bir noktaya dikip öylece

oturuyordu, yıprandım diyordu” (Atay, 1999, s. 531). “Seni iyi görmüyorum Selim, dinlenmelisin gerçekten” (Atay, 1999, s. 536) diyerek uyarsa bile arkadaşları onu, aslında bu yorgunluğunu anlatacak kimse yoktur çevresinde, çünkü herkesin bu haberde bir espri ya da ince bir alay gizliymiş gibi davranacağından emindir. Bu nedenle depresyona ve bunaltıya bağlı gelişen fizyolojik rahatsızlıklarının ciddiyetini kimseye sezdirmeden iyileşmeye çalışır. Ayrıca eğer insanlar, hasta olduğunu, zayıf düştüğünü bildikleri halde, onunla ilgilenmezlerse bu hayal kırıklığına dayanamayacağını düşünür Selim. Örneğin; yakın arkadaşı Turgut bile onun hastalığını o öldükten sonra öğrenir. Ketumdur, çünkü varlığının farkında olmayan herkese dargındır, hiç kimse onun varlığının farkında değildir, fark edilse bile uğraşılmaya değmeyen, kapıdan çıkıp gittiği anda unutulmuş insanlardan biridir ve onlara içten içe sitemlidir: “Sıkıntıma onlar sebep oldu sanki. Hepsi de sanki hiçbir şey olmamış gibi rahatça yürüyor yolda. Karşıdan karşıya emin adımlarla geçiyorlar. Herkes günlük yaşamını sürdürüyor. Galiba yalnız ben yoruldum ve bu yorgunluğu yaşamak zorundayım” (Atay, 1999, s. 601).

Depresyon bir duygulanım hastalığıdır ve beğeni, anlayış, destek, ilgi ve sevginin eksikliği bunlarla beslenen öz değer duygusunu yıpratır ve bu da depresyona yol açar. Psikiyatr Prof. Dr. Özcan Köknel “Depresyon / Ruhsal Çöküntü” adlı eserinde ünlü ruhbilim kuramcısı Rado’nun depresyonlarda ve melankolide özsever doyum arayan bir benlik yapısı bulunduğunu ve bu arayışın kişide çok güçlü ve şiddetli olduğunu vurguladığını belirtir (Köknel, 1989, s. 182). Paralel olarak öz değeri benliğin bir parçası olarak gören Freud’a göre de, bunun çökmesi yaşama isteğinin yitirilmesi anlamına gelmektedir.

“Bu duruma nasıl geldim? Neden bana yaşamasını öğretmediler? (...) Beni aldattılar; gene de suçluyum. İnsanların en verimli olduğu çağda tükendim. Her anı, ne yapmam gerektiğini düşünerek geçirdiğim için çabuk yoruldum. Bana müsaade” (Atay, 1999, s. 180). Tükenmişlik duygusu kişinin küçük ve önemsiz gibi görünen yaşam olaylarının da yıpratıcı olmasına, yaşamdaki her türlü sorunun dert haline gelmesine yol açar. Tükenmişliğin yol açtığı ruhsal hastalıklardan depresyonun etkisiyle kapandığı odasında yaşadığı tecrit hali Selim’i yeterince tatmin etmez. Ruhunu dinlendirmek için Turgut’la birlikte gittiği adada eski bir manastıra kapanmayı düşünür. Annesi umutsuzca: “Turgut, oğlum, ne olacak bu çocuğun hali?” diye sorduğunda, ‘Bilmiyorum Müzeyyen Teyze, çocukta hal kalmadı’ diye düşünür Turgut. Selim’i tanıdığı anda o zaten artık yolun sonuna gelmiş ve yaşamaktan yorulmuştur. Yaşamakta geç kaldım, sabrım tükendi” (Atay, 1999, s. 478).

Günseli'ye gönderdiği mektupta, içinde hep yaşattığı ölüm duygusunutüm çıplaklığıyla dile getirir, intiharını planlamıştır artık:

Son günlerde öyle bir durumdayım ki bir iki dakika bile aklımı toparlayıp düşünemiyorum sevgilim. Şeytan bilir nelere takılıyorum, neler düşünüyorum. Günlerdir yatıyorum, hastalıktan mı bilmiyorum. Şimdi biraz düşünebileceğimi hissediyorum ve uzun süredir aklımda yüzen belirsiz bir cismi aydınlatmaya karar verdim. Evet, aklım yine karışmadan acele etmeliyim. Ölmeye karar verdim Günseli, vakit geçirmeden yapmalıyım bunu. Yoksa ne olacağımı, nereye sürükleneceğimi tahmin edemiyorum. Bu kısa aydınlıktan yararlanmalıyım. Ne yazık senin için, ne yazık, bunu karşılıklı konuşamayacağız. Ve düşündükçe ürperdiğimi itiraf ederim, ölümü değil, senin bu satırları okuduğun zaman ölmüş olacağımı. Acıklı şeyler yazmak istemiyorum, acıklı sözler benim üzerimde etkisini kaybetti, fakat seni etkileyecektir.(...)Neresini düzelteceğimi bilmediğim bu yaşantımı sürdürmenin anlamsızlığını seziyorum. Yok olmaya doğru hızlı bir gidişin farkındayım. (...)Annemi üzeceğini biliyorum bu olayın ama dayanır herhalde. Bunun dışında insanlarla ilişki kestiğim için kimseyi düşünmüyorum, kimse üzölmek zorunda kalmayacak. Senin için de son günlerde perişan durumumla bir şeyler yaptığımı, seni de biraz hazırladığımı sanıyorum (Atay, 1999, s. 540 – 541).

“Depresyon geçiren insanların bazıları geçmişlerinde ‘çaresizliği öğrenmişlerdir.’ Hayatlarının önceki yıllarında yaşadıkları olaylar onlara kurtuluş olmadığını, yani ümitsizliği öğretmiştir. Bu yüzden karşılaştıkları ufak bir engeli bile aşılmaz dağlar gibi görürler” (Tan, 2008, s. 45).

Okumuş, aydın, entelektüel bir karakter olan Selim'in aynı zamanda sıra dışı oluşu, içinde bulunduğu düzenle uyum sağlayamaması, kendisiyle, ailesiyle ve alışlagelen yaşam pratiğiyle problemlili ilişkisi, küçük burjuva değerlere ve yaşam biçimine inanmaması, toplumun dışına düşüp kitaplara sığınması ve daha önemlisi yalnızlık duygusu, depresyonunu derinleştirir ve hayattan kopuşunu kolaylaştırıp mücadele gücünü yok eder. “Büyük bir yorgunluk duyuyorum. Yılların yorgunluğu. Okuyamıyorum, düşünemiyorum. Sanki konuşursam içimde azalan yaşama gücü büsbütün bırakıp gidecekti beni.” Yaşamına son vermeden önce sevmediği insanlara birer mektup göndererek onları hayatlarının sonuna kadar üzecek birkaç söz yazmayı düşünse de buna bile kuvveti yoktur:

Emekli ihtiyarlar gibi herkese ağrılarımdayan yakınıyorum. Şakaya getirerek söylüyorum tabi. Herkesle birlikte gülüyorum durumuma. Daha doğrusu güler gibi yapıyorum. Benimle birlikte oldukları zaman genellikle gülerler. Öyle alıştırmışım. Kimi görsem, seni andık geçen gün: bilsen ne kadar güldük, der (Atay, 1999, s. 599 – 600)

Hızla bir sona doğru yuvarlandığını, hayatta tutunacak hiçbir şeyi kalmadığını hisseden Selim'in 'tabancalı adam' fobisi gerçek olmak üzeredir. Artık varlığı bilinmez bir korku tarafından yavaş yavaş çembere alınmıştır. "Bütün günüm tedirgin bir beklemeyle geçiyor: gelecek mi, gelmeyecek mi? Ne gelecek? Bilmiyorum. Adını koyamadığım bir şeyden korkuyorum. Soyut bir korku içimi dolduruyor. Bu korkuyla uyanıyor ve bekliyorum" (Atay, 1999, s. 606). İliklerine kadar hissettiği eksiklik ve boşluk duygusunun üzerine yaşamın geneli ile ilgili düş kırıklığı ve başarısızlık hissini eklenmesiyle ölmeye karar verir:

Ruhumu ve vücudumu kirlettim neden mutlak bir yola girmek için gerekli temizlikleri yapamadım içimde ve Tanrı ya da tabiat mutlak yola girmesini istediği yüz kişiden biri olarak yaşamak neden gerekli soruyorum herhalde tutunamayanların bir kısmına bu acı gerçeğin farkına varma ve hayattan istifa hakkı verilmiştir (Atay, 1999, s. 505).

sözleriyle intiharına kendince makul gerekçeler uydurur. İçine çekildiği kabuk, ona kimi zaman korunak ama çoğu kez de dayanılamayacak kadar ağır bir yük olmuştur. Turgut'un bu bağlamda "Kabuğunun içinde yavaşça yok olmayı tercih etti. Daha fazla incinmemek için duygusuzluk ve alay kabuğunun içinde korunmaya çalıştı. Bütün ömrünce anlaşılmayı bekledi" (Atay, 1999, s. 538) sözleri onun depresif yapısı ve depresyonunu yaratanın ne olduğuna dair okura fikir veren bir pusuladır. Selim, toplumla uyuşamamanın, çıkar yol bulamamanın vardığı son noktada ölmeye karar verdiğinde rahatlar çünkü artık kâbusları, yine tatsız bir şeyler olması ihtimali ve gelecek korkusu bitecektir. Artık her depresyonlu hastada var olan gelecek kaygısı, 'yarın sabah kalkınca gene ne olacak endişesi yok'tur (Atay, 1999, s. 542). Yalnızlığı ve bedensel rahatsızlığı giderek şiddetlenen Selim'in günlüğünün son satırları önceki sayfalarda birkaç kez anılan bir cümlele bu defa intiharın ilanı olarak yeniden ve son defa yazılışıyla son bulur: "Adam kapıyı açtı, içeri girdi ve tabancasını çıkararak ateş etti" (Atay, 1999, s. 183).

Onun intiharı; suskunluğu, çatışmaları, arzusu ve çelişkileri ile aksak bir varoluşun, toplumla uyuşamamanın ve kaybedişin getirdiği bir kıyım olarak depresyonu analitik anlamda hissedilir kılarken onun hayatını yeniden kuran Turgut'un da bir tutunamayana dönüşmesinin yolunu açar.

2.6.2. Depresif Ve Şizoid Bir Karakter Olarak Turgut

“Tutunamayanlar” romanının ikinci öyküsü Turgut Özben’e aittir. Onun iç dünyasına yaptığı yolculuk romanın ikinci olay örgüsünü oluşturur. Selim’in hayatının izini sürüp onu yeniden kurarken kendisinin bir tutunamayana dönüşmesinin hikâyesidir romanda anlatılan. Okur, romanın dünyasına Turgut Özben’in bilincinden bakar, onun ruhsal gelişimini, iç çatışmalarını, değerlendirmelerini ve yavaş yavaş Selim Işık ile özdeşleşmesini izler. Büyük bir kentte mühendis olarak çalışan ve başlangıçta küçük burjuva yaşantısında iki çocuk sahibi bir aile babası olarak mutlu olan Turgut, daha konforlu, daha iyi bir yaşamın olanakları için mücadele etmektedir.

Tekdüze, rutin hayatında küçük, değersiz idealler peşinde koşarken yakın arkadaşı Selim’in intihar haberi ile sarsılan Turgut’un yabancılaşma ve giderek bir tutunamayana dönüşme serüveni, arkadaşının hayatını ve ölümünü anlamlandırmaya çalıştığı süreçte başlar. Turgut, Selim’in hayatına girmiş diğer insanlarla görüşerek ve ardında bıraktığı metin parçacıklarını takip ederek onun dünyasına yaklaşır ve böylece ‘tutunamama’ haliyle tanışır; yolculuğu ilerledikçe kendi gündelik hayatından ve yaşama alışkanlıklarından giderek kopar ve kendisi de enikonu bir tutunamayana dönüşür. Birçok yönüyle Selim’e benzeyen, sadece Selim kadar içe dönük olmayan Turgut Özben’in çıktığı yolculuk, umutsuzluğun ve karamsarlığın hâkim olduğu bir süreçtir. Kendini yeniden tanımlama, yeni bir kimliğe kavuşma arayışıdır.

Romanın başından itibaren anlaşılmanın buhrana ve depresif bir yapıya sürüklemediği Selim’in hayatına yolculuk eden Turgut, bu yolculuğu tam anlamıyla yaşayabilmek için evinden, ailesinden ve kurulu düzeninden vazgeçerek uzun ve hazin bir yolculuk olarak tanımladığı bir maceraya doğru yol alır. Selim’i layıkıyla tanımak, anlamak, yaşamak ve onunla özdeşleşmek isteyen Turgut, yaptığı araştırmalar neticesinde onun yaşamının derinliğine indikçe kendi iç dünyasına doğru da bir yolculuğa çıkar.

Selim’in bunalımlarını miras alan ve onu hayatının odak noktası haline getiren Turgut, Selim konusunda obsesif düşünce içeriğine sahiptir. Hayatının odak noktası haline getirdiği Selim, onun için giderek bir amaç; hayatı yeniden anlamlandırmasını sağlayan bir araç haline gelir:

Bilmem ne fakültesine gidiyorum; bu konuyla ilgili dersleri izliyorum. Sonra, dersin yarısında, arka kapıdan çıkıyorum ve imtihanda kopya çekiyorum: Bütün dersler pekiyi, Selimolojiden sıfır. Hayır olmadı. Aynı fakültenin filanfalan kürsüsüne başvuruyorum: Selim konusunda doktora yapabilir miyim? Evet. Yalnız yabancı dil imtihanı vereceksiniz. Olmadı. Peki, neden öldü öyleyse? Bana

cevap verin ya da bırakın çalışayım. Hayır, ölmedi. Bir köşeye gizlendi; oradan beni seyrediyor ve alay ediyor benimle. Sayın Profesör: Bu arkadaşı getirdim, muayene etmeniz için. Kendisi intihar etti de; bakın nesi var? Edindiğim bilgilerde burada işte. Hiçbir şeyi yok. Aspirin alsın geçer. Bu nedenlerle intihar etmez bir insan (Atay, 1999, s. 406-407).

Çocukluk yaşantılarının hayatın sonraki dönemine yansıdığı, bu dönemleri etkileyip yönlendirdiği temel sorunsalından hareket eden psikanaliz, “anneyi insanın psişik yaşamının merkezine yerleştirmiş ve yalnız çocuğun değil, erişkin bireyin de ruh sağlığı ya da sağlıksızlığını annenin yaptıkları ya da yapmadıklarına bağlamıştır” (<http://www.peykangokalp.com/yaz-lar/annelik-arzusu.html>). Turgut Özben’in annesi ile kurduğu bağda bir düş kırıklığının olduğu onun yetişkin dönemde sergilediği duygusal bozuklukla yüklü tavırlarından anlaşılmaktadır. Davranışlarını özellikle bağlanma ilişkisi üzerinden değerlendirdiğimizde (çünkü yetişkin dönem yaşamında Selim Işık’a olan obsesif bağlılığı bizi bu tür bir değerlendirmeye götürmektedir) Turgut’un annesi ile kurduğu bağda ruhsal bir zedelenmenin olduğu gerçeği ile karşılaşırız. Otoriter ve sert bir kadın olan anne, Turgut’taki patolojik belirtilerin en önemli tetikleyicisidir:

Annesi Mürüvvet Hanım, kocasının aksine, zorba ve mütehakkim bir kadındı. Oğluna hırçın bir şefkat göstermekle birlikte, onun disiplinli yetişmesi için, hiçbir fedakârlıktan çekinmemişti. Bütün büyük ve mustarip ruhlar gibi, Turgut da bu iki zıt tesirin gölgesinde yetişti. Tabiatında tezahür eden bir takım tezatlar da ancak bu husus nazarı itibara alınarak izah edilebilir (Atay, 1999, s. 57).

Çocukluktan olgunluğa süren yolculuğunda anne ve babasıyla duygusal ilişkisinin inişli çıkışlı olması Turgut’un dünyayla kurduğu ilişkiyi şekillendirmiş, ilk nesne ilişkilerindeki bu tezat durumu, onun duygusal ve sosyal gelişimini etkileyerek yetişkin dönem yaşamında boşluk ve kaybolmuşluk duygusunu yoğun bir şekilde yaşamasına neden olmuştur: “Erken dönem ilişkilerindeki travmatik ve güvensizlik yaratıcı bağlanmalara eşlik eden ve fakir bir ruhsal örgütlenme yaratan aşırı düzenlenmemiş disosiasyon, ‘boşluk, kaybolmuşluk, ölümlük ve işe yaramazlık’ duyguları olarak yaşantılanır” (Eğrilmez, 2013, s. 11). Turgut’un yaşamının her anında Selim’le beraber olması ve üzerine iç dünyasında Olric adlı bir karakter yaratması yaşadığı boşluk duygusunun etkisiyledir. Bağlanma ve yatırım ilişkisine Freud’un bakışı şu şekildedir:

Freud, henüz gelişmemiş ruhsal yaşamı yöneten haz ilkesinin işlevinin enerji dağılımındaki dengeyi (homeostazis) korumak ve dürtüsel uyarılmayla bozulan dengenin bir an önce yeniden eski durumuna dönmesini sağlamak olduğunu ileri sürer. (...) Ruhsal açıdan sağlıklı insanlar, yaşamları boyunca psikik enerjilerini çeşitli kişi ve nesnelere, değişik fikir ve ülkülere bağlamayı başarmış, yani ekonomik açıdan enerji dağılımı ve tüketimini iyi bir biçimde ayarlamış kişilerdir. Libidinal bağlanmanın gerçekleştiği nesnelere herhangi biri yok olduğunda kısa süreli bir bocalama ve tıkanma olsa da, ortaya çıkan gerginlik ve boşluğa dayanıp, nesnesiz kalmış enerjiyi yeni bir nesneye çevirmeyi becerirler (Güleç, 2013, s. 22-23).

Oysa Turgut Özben, ruh sağlığının temelini oluşturan çocukluk döneminden kalma olumsuz bağlanma örüntüsünün etkisiyle psikik enerji dağılımını iyi yönetemeyen biri olarak intiharından sonra özdeşim kurduğu Selim'e tüm enerjisini yatırarak depresyon ve şizofreni döngüsünün içine girer.

Evli, çocuklu bir inşaat mühendisi olarak sürdürdüğü sıradan yaşamın içinde başkalarına tutunarak yaşayabilen Turgut, Selim'in ölümünün etkisinden kurtulmaya, gündelik hayata tutunmaya çalıştıkça içini can sıkıntısına benzer bir duygu kaplar. Hissettiği boşluk duygusu, içinde bulunduğu zaman dilimini ve ilişki içinde olduğu insanlarla ilişkisini anlamsızlaştırır. Giderek gündelik rutinini sürdüremeyecek hale gelir. Başkaları artık onun için bir cehennemdir. Kendisinden başka konuşacak kimsesi olmayan ve yalnızlıktan ötürü ruh hali gün günden bozulmaya başlayan Turgut, önce iç dünyasında ölmüş olan Selim'le abartılı konuşmalar yapar, daha sonra da kendisine Orluc adında bir alt benlik yaratır. Uzun ve zahmetli yolculuğunda yarattığı alt – benlik (id) Orluc, kendini bulma yolunda verdiği mücadelede yalnızlığının derinliğini göstermesi açısından önemlidir. Derin sorgulamaların kısılcığında her geçen gün gerçeklikten biraz daha koparak yalnız, endişeli ve korku dolu bir ruh haline bürünen Turgut, Selim'in ölümünün yarattığı acı ve giderek bir tutunamayana dönüşmenin verdiği duyguyla depresyona sürüklenir.

Çaresizliğini ve yalnızlığını Orluc ile gideren Turgut'un Selim'e saplanıp kalmasını Oedipus kompleksini aşamaması ile açıklayabiliriz: “Mutsuz evliliklerde, arkadaş edinmemelerde, tek bir insana saplanıp kalmalarda (...) çözülmemiş Ödipal sorunların etkili olduğu düşünülmektedir” (<http://www.cocukhayat.com/yazi/psikodinamik.html>). Kompleksin çözülmesi gerçek kişiliğin bulunmasına, anne-baba dışında dostluk kurulmasına ve arkadaşlık ilişkileri geliştirmesine olanak sağlar. “Oedipus karmaşası” olarak bilinen şeyin – yani bir çocuğun anne ve babasıyla duygusal ilişkisinin- insanların zihinsel yaşamında oynadığı şaşkınlığa düşmemize yol açacak

ölçüde büyük rolü (Freud, 2000, s. 180), bilinçdışının yaşam üzerindeki önemine de işaret etmektedir. Turgut'un Selim'in ölümünden duyduğu acının yarattığı depresyonu da aşamayan ödipal çatışma ile ilişkilendirebiliriz: "(...) bir diğer açıdan, depresif konuma karşılık gelen, iyi nesnelerin korkulan kaybıyla ilgili üzüntü ve tasa, ödipal duruma ilişkin acı veren çatışmaların en derin kaynağı konumundadır" (Klein, 1940, Akt. Tükel, 2015, s. 231).

Romanın ilk bölümlerinden itibaren Selim, Turgut'a bıraktığı mektupla onun tüm zihin hayatının merkezine oturmuştur. Kendi yaşamını bile Selim'in düşünceleri çerçevesinde yargılamaya başlayan Turgut, bu bağlamda tutkulu bir aşk yaşar gibidir. Oral aşamaya saplanıp kaldığını söyleyebileceğimiz Turgut, oral dürtülerin hükmettiği bir süreçle Selim'i hayatının merkezi konumuna getirir: "(...) Aynı zamanda bu kişiliklerde birlikte oldukları insanlara yönelik "oral yapışkanlık" da erken oral aşamada saplanıp kaldıklarına ilişkin bir göstergedir. İnsanlara sanki onlar biricik nesnelerymiş gibi davranırlar" (https://tr.wikipedia.org/wiki/Nesne_ili%C5%9Fkileri_teorisi). Bu bağlamda patolojik bir durum sergileyen Turgut, oral evreye gerilemiştir: "Patolojik işlevin sıklıkla normal işlevin gelişimindeki erken bir evreye bir gerilemeden başka bir şey olmadığı netleşti" (Freud, 2000, 151).

"Çok konuşuyorum kendimle bugünlerde. Ne yapayım? Başkalarının sohbetinden hoşlanmaz oldum. Müşterileri de kaçırdım sonunda. Hepsi Olric yüzünden. Olric mi? Kafamı durdurmalıyım bir süre. Basit şeylerle oyalamalıyım onu. Matematikle dinlenmeliyim" (Atay, 1999, s. 295). "Durmadan dudaklarımı oynattığım için, beni garip bakışlarla süzüyorlar" (Atay, 1999, s. 731). Turgut Özben'in iletişim problemlerinden ötürü iç dünyasında yarattığı Olric'le konuşması ve Selim öldüğü halde iç dünyasında onunla hayali tartışmalar yapması, şizofren eğilimlerinin açık göstergelerinden biridir: "Beni neşelendir Olric, diyorum. Olric'se, deliler gemisinden söz ediyor bana. Onun da kararlılığı kalmadı. Garip hikâyeler anlatıyor. Dediğine göre, geçen gün kaldırımda yattığını gördüğümüz adam, saralı değilmiş: Hazreti İsa'ymış. Bizi denemek için, öyle boylu boyunca yatıyormuş" (Atay, 1999, s. 731).

"Uyandım Selim. Kendimle biraz yalnız kalmalıyım. Kendimi karşıma alıp öğüt vermeliyim. Bilmediğim bir maceraya atılıyorum çünkü. Kuvvetlerimi gözden geçirmeliyim" (Atay, 1999, s. 327). Selim'i bir canlı olarak algılayan Turgut Özben de Selim gibi hezeyan içindedir: "Bütün rüyalar birbirine karışıyor Olric. Düş ve gerçek arasındaki çizgi siliniyor" (Atay, 1999, s. 395). "Demek konuşmadım, içimden geçirdim

sadece. Özür dilerim: Bu günlerde ikisini biraz karıştırıyorum da. Olric...” (Atay, 1999, s. 361) sözleri onun ruhundaki şizoid bölünmeyi gösterir.

Araştırması derinleştikçe içine düştüğü bunalım ve şaşkınlığının artmasına tanıklık ettiğimiz Turgut, Selim’in bunalımlarını, kaygılarını, sendelemelerini, yalnızlığını, endişelerini, coşkularını anlamaya çalışırken giderek onunla özdeşleşir: “Selim de benim gibi mustarip bir ruhtu. Benim gibi kapalı bir çocukluk devresi geçirdiği için, çevresiyle uyuşamaz ve benim gibi, bu bozucu çevreye büyük tepkiler gösterirdi” (Atay, 1999, s. 421).

“Çevresindeki eşyaya duyduğu öfkenin ifade edilemeyen sıkıntısıyla bunalıyordu” (Atay, 1999, s. 26). Arkadaşının ölümünden hissettiği sarsıntı onun yaşamında derinleştikçe daha da artar ve topluma ve bu düzeni yaratan insanlara karşı bir isyana yöneltir onu. Selim’in hayatının gölgede kalan kısımlarını aydınlatırken farkında olmadan bir yandan kendi kimliğinin ve iç dünyasının peşine düşmüştür aslında.

“Artık yaşamak istemiyorum Olric. Onların istediği gibi yaşamak istemiyorum” (Atay, 1999, s. 550) sözleriyle uzun ve hazin bir yolculuk olarak tanımladığı bir maceraya atılan ve bütün çirkinlikleri açıkça gördüğü için hayattan tiksinen (Atay, 1999, s. 421). Turgut, “kendi gelişimini yaşayacağını” söyleyerek evini ve ailesini terk eder. Bir tutunamayana dönüşerek bir yanında Selim’in hatıra defteri, diğer yanında alt ben’i Olric’le birlikte ortadan kaybolur. Bu durum, ruhsal düzlemde kendisine son vererek intiharı farklı bir boyutta yaşamasıdır.

Oğuz Atay, Tutunamayanlar’da, psikanalitik eleştiri kuramının getirdiği bilinçaltı çözümlemeleri bakımından zengin bir malzeme sunar. Bu çözümlemelerle insan sıcaklığının kaybını ve acılı yalnızlığı iliklerinde hisseden Selim Işık ve Turgut Özben’in iç hesaplaşmaları üzerinden kişilik yapılarındaki sorunlara değinir.

2.7. Tehlikeli Oyunlar – Oğuz ATAY

Oğuz Atay’ın 1973 yılında yayımlanan ve bir önceki romanı “Tutunamayanlar” gibi bireyin kimlik / kişilik problemini ön plana çıkardığı romanı “Tehlikeli Oyunlar”, yaşamla kurmacanın ustalıkla iç içe geçirildiği çok katmanlı bir metin olarak edebiyat dünyasında yerini alır.

Dört ana bölüm ve on sekiz alt bölümden oluşan ve küçük burjuva aydını Hikmet Benol’un çevreyle uyumsuzluğunun, kendiyile hesaplaşmasının odağa

yerleştirildiği romanda, kahraman, “Tutunamayanlar” romanının ana karakteri Selim ile yalnızlık, uyumsuzluk, ayrışıklık, aidiyetsizlik vb. duygular açısından bir ruh birlikteliği yaşar. Onun gibi iç çatışmaları ve yalnızlığın sarmalında kendini kahreden Hikmet Benol, çevresiyle dorukta yaşadığı çatışmalardan ötürü muhitini terk ederek bir gecekonduya yerleşir ve orada “geçici delilikler geçirerek” hayatını sürdürür.

Bir oyun ve ansiklopedi yazarı olan Hikmet Benol’un, “bilincine yansıyan görüntüler, imgeler, duygular, çağrışımlar ve düşüncelerle ilerleyen” (Türkeş, 2007, s. 361) anlatıda, kahramanın toplumun değerlerine baş kaldırarak burjuva hayatın alışkanlıklarını terk etmesi, üç katlı bir gecekonduya var olup olmadıkları sürekli belirsiz kılınan ve kendisi gibi yaşamın kıyısına çekilmiş Hüsametdin Albay ve Nurhayat Hanım’la birlikte gerçek, hayal ve oyunla iç içe bir yaşam sürmesi konu edilir. İnsanın kendisiyle hesaplaşması ve yalnızlığın ana tema olduğu romanda olay örgüsü, “Bende insanların sinirine dokunan bir gariplik var” (Atay, 2015, s. 131) sözleriyle dış dünya ile iletişim ve etkileşiminde imajına vurgu yapan, iletişimsizliğin, korkunun, yalnızlığın, yabancılaşmanın, yaşama karşı zayıflığın hali ve birçok kimliğin birbirine yamanmasından müteşekkil ana karakter Hikmet Benol’un yatağında, sürdürdüğü hayat üzerinden kendisiyle yaptığı iç hesaplaşmayla başlar ve karakterin bu hesaplaşmalar neticesinde ruhsal parçalanmışlığı, çeşitli benliklere bölünmüşlüğü, iç dünyasının travmatik zaman dilimine esir oluşuyla hayatına son vermesiyle biter.

2.7.1. Depresif ve Şizoid Bir Karakter Olarak Hikmet BENOL

Hayatı yeniden anlamlandırma gereksinimi ile yaşamı sorgulamak, ‘öteki’lerin dünyasından sıyrılıp çıkmak ve kendini gerçekleştirebilmek ümidiyle sığındığı gecekondu mahallesinde kendi “ben”ine doğru yaptığı yolculuğun izdüşümleriyle analiz etmeye çalıştığımız Hikmet Benol, ruhunun ıstırap çeken yanı sıra depresif; bölünen, parçalanmış, çoğalan benlik yapısıyla şizoid bir kişilik tablosu sergiler.

Çaresiz bir çabayla yaşadığı yoğun varoluş anksiyetesini aşarak kendi gerçek ‘ben’ine ulaşmaya çalışan Hikmet Benol, anlaşılammış olmanın verdiği öfkenin yanı sıra varoluşun hüznü ve acısıyla diğer insanlarla ve olaylarla bağını kopararak kendine yabancı bulduğu hayatı terk eder ve bir gecekondu mahallesine yerleşir. Kahramanın bu eylemini, kendi iç dünyasına sığınma çabası olarak da okumak mümkündür. Yorgun, yaşama karşı tüm arzuları tükenmiş bir halde bu gecekonduya içindeki yoğun boşluk duygusunu gidermek amacıyla oyunlar yazmaya, düşler kurgulamaya başlayan Hikmet

Benol, sosyal kişiliğini geliştirebilmek adına dış dünyaya ve insanlara yatırım yapmak yerine tamamen iç dünyasına yönelerek alışılmış değerlendirmelere göre bir hiç olan (Atay, 2015, s. 284) kişiliğini, açmazlarını, çelişkilerini, zayıflıklarını tüm çıplaklığıyla sorgulamaya ve tanımaya çalışır. Turgut'un içinde yarattığı alt benliği Olric gibi Hikmet'in de düşünde yarattığı iç benlik / diyalog arkadaşı Albay'a "mış gibi yapmaktan usandım albayım" (Atay, 2015, s. 409) sözleri, 'ben' olabilme lüksünü yaşayamadığı modern dünyada neden artık hayatına devam edemediğinin, hızlı akıp giden zamanın ve kalabalığın içinde kaybettiği kimliğinin peşine niçin düştüğünün özetidir aslında.

Yaşadığı hayal kırıklığının etkisiyle kendisini dış dünyaya kapatıp çekildiği üç katlı gecekonduda oyunlar kurgulayarak anılarıyla hesaplaşma derdinde olan Hikmet, içindeki bütün benlik parçalarıyla (Hikmet'lerle) tek tek hesaplaşmaya girişir: "Bu ülkede eksikliğini duyduğum 'insanın kendiyle hesaplaşma meselesi'nin ilk kurbanlarından oldum. Aslında, meselenin ciddiyetine dayanamadığım için, oyunlarla durumu örtbas etmek istedim. Ortada bir Hikmet olsaydı belki bu hesaplaşmayı yürütebilirdim. Fakat sorarım size doktor: Hikmetlerden hangi biriyle hesaplaşacaktım?" (Atay, 2015, s. 332 – 333). "Çocuk Hikmet, burjuva Hikmet, aklın buyruğundaki Hikmet, akıl hastanesi sakini Hikmet, içgüdülerin oyuncuğu Hikmet"lerin (Ecevit, 2016, s. 341) bir ağ gibi ruhunu sararak içinde yedi ayrı Hikmet'in ortaya çıkması, düşle gerçek arasında gidip gelen zihni ve bölünmüşlüğü üzerine kurulu kendilik algısı şizofrenik bir ruh haliyle karşı karşıya olduğumuzu hissettirir niteliktedir.

Roman boyunca bilinçaltının karmaşasını ve acısını satır satır duyumsadığımız Hikmet'in, "Yalnızlığımızın ve horgörölmüşlüğümüzün bütün şiddetiyle hepimizi yerden yere vuracağız' " (Atay, 2015, s. 147) tarzındaki öfke dolu sözleri, yaşadığı çevrede tutunamayıp ıssızlığa çekilmesi ve orada kurguladığı oyunlar, yarattığı hayal kahramanlar üzerinden hayata tutunma çabası, son tahlilde çocukluğunda kabul görmemişliği ile ilgilidir. Psikanalist W. R. D. Fairbairn'a göre, sağlıklı ebeveynlik, bir çocukta dışa yönelim, gerçekçi temas ve alışveriş sağlayacak olan gerçek insanlara yönelim ile sonuçlanmaktadır. Çocuğun bağımlılık ihtiyaçları karşılanmaz, aradığı onaylayıcı etkileşimler sağlanmazsa, dışsal gerçeklikten, insanlarla gerçekçi alışverişten patolojik bir uzaklaşma gerçekleşir ve insanın fantezi düzeyinde bir bağlantı kurup sürdürdüğü (içsel nesne ilişkileri) özel varlıklar (içsel nesnelere) oluşur" (Mitchell, Black, 2012, s. 128). Gerçek insanlar ve gerçek şeylerle bağını koparan Hikmet

Benol'un iç dünyasında yarattığı nesnelere, Fairbairn'in bakış açısına göre gerçeğin yokluğunu telafi edici unsurlardır.

Roman boyunca serbest çağrışımın hâkimiyetine bırakılmış bilincinden yansıyanlarla iç dünyasına ve yalnızlığına tanıklık ettiğimiz Hikmet Benol'un topluma, düzene ve dünyaya karşı içinde biriktirdiği öfke ve hıncın roman boyunca adım adım ruhsal dengesini bozacak bir şiddete ulaştığını gözlemleriz. Psikiyatrinin ana çizgisi, hüznün ve kaygı gerçekliklerinin anlamlarını kavramak ise, kederin ve intihar arzusunun yok edici sınırlarına dalmış Hikmet Benol'un kaygı ve umutsuzluk tarafından yara almış benliğinin içine düştüğü boşluğu anlamlandırmakta bu çizgi önemli bir rehberdir. Yalnızlığının içinde huzursuzluğun, kuruntunun, kaygının, acı ve umutsuzluğun barındığı Hikmet, tıpkı tutunamayan Selim gibi peşini ömrü boyunca bırakmayıp onu ruhsal karanlıklara iten ümitsizliğin pençesinde önce depresyon, peşi sıra intihara sürüklenir.

Albay Hüsametdin Bey'in "Ne karanlık ruhun var yahu Hikmet! Biraz pencereleri aç da içeri temiz hava girsin" (Atay, 2015, s. 93) sözleriyle ruhundaki karanlıklara işaret ettiği Hikmet'in kaygılı, korkularla dolu ruhunda çevreden ziyade anne ve babayla ilişkisinin etkisinin büyük olduğunu söyleyebiliriz. Buradan hareketle onun ruhunu saran kaygı ve korkuların anlamlarını çözümleyebilmek için çocukluk dönemine göz atmak yerinde olacaktır çünkü çocuk ebeveynlerin sorunlarının sözcüsü konumundadır. Sağlıklı bir anne – baba modelinden yoksun büyüdüğü kaygı, korku ve acıların sarmalında ipuçlarını veren -korku ve acı halledilmemiş çatışmaların ve örtülmüş gibi görünen sorunların kapağını açar.- Hikmet'in insanlarla yakın duygusal ilişkiler kuramaması, sıcak etkileşim içinde bulunamaması, benliğinin sınırlarını genişletebilmesi için gerekli ortamı hazırlayamayan anne ve babanın varlığına işaret eder ki; Hikmet'in, ileriki yıllarda 'benlik' kavramıyla ilgili ciddi sıkıntılar yaşaması bu bakımdan tesadüfi değildir. "Çocuğun benlik kavramı, kendisi için önem taşıyan büyüklerin ona gösterdiği tutumların bir yansıması olduğundan, ana – babanın itici tutumları çocuğun kendisini değersiz bulmasına neden olur" (Geçtan, 1993, s. 44).

Yaşamın ilk yıllarında ebeveyn tarafından kabul –sevgi –hoşgörü üçlemesiyle yetişmediği parçalanmış benlik yapısında karşımıza çıkan Hikmet Benol, ruhunun karanlıklarına hapsolan yapısıyla çocukluk yaşantısında özerk bir varlık olmaktan engellendiği sonucuna ulaşmamıza neden olur. "Çocukluk yaşantılarında özerk bir varlık olmaktan engellenen kişiler bu durumun yarattığı düşmanca eğilimleri çeşitli tepki biçimleriyle yaşarlar. Kimi insan, sevgiyi yitirme kaygısıyla kızgınlıklarını sürekli

bilinçaltına itme alışkanlığı geliştirir, ama bundan ötürü insanlarla birlikteyken nedenini bilemediği bir tedirginlik yaşar” (Geçtan, 1993, s. 54). Duruma psikanalitik duyarlılıkla baktığımızda, onun görünürde bir sebebi olmayan kaygılarının, tedirginliklerinin alt katmanlarında –her ne kadar çocukluğu ile ilgili bilgi verilirse de- en azından bazı bireyler için çocukluktaki içiştir edilme karmaşasını bulabileceğimizi söyler Freud, çünkü çocuk ödipal çatışmayı ancak anne ve babasının tutumuyla çözebilir. Çözölemeyen çatışmaların oluşturduğu psikişik yapı ise, merkezinde acılı temaları olan hikâyeleri yaratır. Hikmet’in yetersizlik ve depresif duygularının kökeninde bu türden bir çatışma varlığını hissettirir. Onun kuşkucu, güvensiz, içe dönük, toplumsal etkileşime uzak ve ilgisiz kişilik yapısının altında ihtiyaçlarını gerçekleştirmede, çatışmalarını çözmede başarısız olan bir anne – babanın varlığı kendini hissettirir.

Hikmet Benol’un iç dünyasında olup bitenlere anlam verme çabamız, çocukluk döneminde onu çevreleyen destekleyici bir ebeveynin yokluğuna götürür bizi. Zira insanın ruhsal sorunları üzerinde doğrudan etkili olan anne – babanın çocuğa olumsuz aktarımı önceleri edilgin bir biçimde travmatik duygulara neden olsa da çocuk tarafından bu duygu bastırılır. Ancak bastırılan bu duygular, yetişkin dönem yaşamında bir travmaya dönüşür. Çünkü çocuğun ruhsal dünyasını oluşturan bu tür duygu ve duygulanımlar (korku, kaygı, endişe, utanç vb.) ebeveynin yetersizliğini ve dolayısıyla çocuğun dış dünyaya karşı oluşturduğu direnç kalkanının kuvvetini belirler: “Çocuk, yetersizlik ve çaresizlik duygularıyla karşılaşınca ebeveynini güçlü yetilerle donatır: Onu idealize eder. Bu idealizasyon sayesinde topluluklar ve çocuklar kendilerini emniyette hissederler” (Habip, 2012, s. 201).

Hikmet Benol’un bir erkek çocuk olarak tıpkı Selim Işık gibi idealize edebileceği, sığınabileceği bir babaya sahip olmaması onun düşünce ve duygu hareketlerini izlememizde bize yardımcı olur. Baba Hamit Bey, yanından ayırmadığı berber çantası, kadınlara istekli bakışı, düştüğü gülünç durumlarla Hikmet’in benzemekten imtina ettiği, korktuğu bir figür olarak zihnine kazınır. “Babamın gülünçlüğüne de dayanamıyordum; onun yüzünden herkes sanki benimle alay ediyordu. Kadınlara gülünç bir istekle bakıyordu babam; ben de ona mı benzedim Bilge? (Kızı üzeceksin.) Peki, peki. Onun gibi olmak istemediğim için, gülünç olmaktan korktuğum için... (Sus.) Korkuyorum Bilge” (Atay, 2015, s. 314).

Freud geçmişte olup bitmiş ama adı konulmamış anıların daha sonradan hatırlandığında travma etkisi yaratacağını düşünür (Habip, 2012, s. 121). Hikmet’in babayla ilgili hatırladığı malzemeler, onun yaşadıklarını yeniden inşa etme, kurma ve

anlam kazandırma sürecine olumsuz yansır. Freud, insanların sadece söyleyemedikleri, itiraf edemedikleri ve unutmak istedikleri travma nitelikli olayların değil, bu olaylarla ilgili geliştirdikleri ve genellikle kendi işleyişi olan bağımsız bir iç dünyayı da ortaya çıkardığını söyler (Habip, 2012, s. 121). Hikmet'in hayatı boyunca küçümsenip alay edileceğine dair sürekli bir tedirginlik yaşaması ve insanlardan kaçması babasının onun davranışları üzerindeki ketleyici etkisini aşamadığını gösterir. Özdeşleşme yaşanamayan babanın kaybı onu; yaşamı boyunca acı, yas, suçluluk gibi ruhsal gerçekliği yaşama durumuna getirir. “Neden herkes benden kaçıyor albayım? Yaşamamı bilmiyorum da ondan mı? (Atay, 2015, s. 460) sözleri bu bağlamda onun depresif anksiyetelerine, korku ve endişelerinin kaynağına ışık tutar niteliktedir. Anne – baba – çocuk üçgeninde doyum, ilgi, ilişki ve kalitenin yetersizliği Hikmet Benol'da depresif bir kaderi ortaya çıkarır. Hayatı boyunca aşk, şefkat, ilgi gibi iyi duygularla karşılaşmaması ise depresif duyguların gittikçe ağırlaşmasına hatta kuşkucu ve güvensiz yapısıyla paranoid, içe dönük, toplumsal etkileşime ilgisiz yapısıyla da şizoid bir kişilik tablosunu ortaya çıkarır. “Değil bütün gecekondu halkının, değil bu ev halkının, sizin, bir tek insanın ve bana bu kadar yakın oturan bir dostun bile ilgisini çekmeyi başaramadım. Yaşamak haram olsun bana” (Atay, 2015, s. 330). Çocukken doyurulmamış ihtiyaçlarını diğer insanlardan karşılayabilmek için umutsuzca çabalaması, duygularını aşırı ve uçlarda paranoid ve şizoid konumda yaşamasına neden olur.

“Bende hayat bilgisi zayıf albayım” (Atay, 2015, s. 460) sözleriyle hayat acemisi olduğunu vurgulayan Hikmet, aslında bir patolojiye de işaret eder. Yalnızlık, depresyonu kökten bir şekilde belirleyen en keskin duygulardan biridir. Duygu dünyasındaki yıpratıcı iniş çıkışlar, karamsarlık ile umutsuzluğun birlikteliği, üç katlı bir evde var olup olmadığı belirsiz Albay Hüsamettin ve Nurhayat Hanım dışında kimsesi olmayan Hikmet Bey'i yalnızlığın dinini yayacak (Atay, 2015, s. 24) kadar derin ve güçlü bir yalnızlığa mahkûm eder. Gerçek dünyadan elini eteğini çekerek her şeyden ve herkesten kaçan tavrı, hareketsizliği, onun acısını ve kaygısını daha derin ve sancılı kılar.

Sosyal çevresini iki kişi ile sınırlı tutan Hikmet, bu denli derin yaşadığı yalnızlığın getirdiği bunaltının etkisiyle her geçen gün daha derin bir depresyona sürüklenir. Sancılı bir şekilde yaşadığı ruh acısı, hayat karşısındaki acemi tutumu ve başarısızlığı yalnızlığa giden yola ve dolayısıyla depresyona zemin hazırlamakla birlikte kendinden başka olanla iletişime kapalı tavrıyla da şizofreniye açık kapı bırakır.

Hikmet, hayali kahramanlarla, oyunlarla yaşama tutunmaya çalışırken “yaşantısıyla düşündükleri arasındaki acıklı çelişki” (Atay, 2015, s. 325) yani hayaller ile hayatın örtüşmemesi depresyonunu ve şizofreniyi gittikçe derinleştirir. Zaten gecekonduya yerleşip dış dünyayı yok ederek kendine yeni bir evren inşa etmesi, oyunlar ve ansiklopedi yazarak hayata tutunmaya çalışması ruhsal çıkmazlarına işaret eder niteliktedir. Zaman zaman içsel ve fiziksel yalnızlığının etkisiyle eve dönmek istememesi de yaşadığı psikopatolojik durumu gözler önüne serer: “Hava da çok soğudu albayım, eve dönmek istemiyorum. Biliyor musunuz, Bilge beni evde bekliyormuş gibi geliyor bana. Yoksa eve dönmek istemiyorum. Beni bekleyen yalnızlığı ve karanlığı istemiyorum” (Atay, 2015, s. 460). Depresyon, gelip geçici üzüntüden ziyade uzun süreli bir çökkünlüğü ifade etmesi dolayısıyla içsel gücü tüketen bir hastalıktır aynı zamanda. “Depresyondaki kişiler çoğu zaman kendilerini yorgun hissederler, ağırlaşmış gibidirler ya da bitmiş tükenmişlik duyguları içindedirler” (Tan, 2008, s. 17). Her sağlıklı birey zaman zaman kendisini yorgun ve isteksiz hissedebilir ancak Hikmet Benol’un yorgunluğu, daha derin, daha yoğun ve onu işlevsellikten uzak tutan bir nitelik taşır. “Biraz daha dolaşsam mı acaba? Daha erken. Fakat yoruldu albayım. Artık hiçbir şey yapmak istemiyorum. Gerçekten hiçbir şey yapmak istemiyorum. Hiçbir şey yapmak istemiyorum. Korkuyorum. Hiçbir şey yapmak istemediğim için kötü bir şey yapmak istemiyorum” (Atay, 2015, s. 461 – 462).

Toplumun içine dâhil olamayıp kıyısında yaşama tutunmaya çabalayan Hikmet’in ‘öteki’ olan her şeye beslediği nefretin ve duyumsadığı ezilmişliğin şiddeti o denli kuvvetlidir ki bunun sınırları üzerinde büyük bir tahribat yaratması kaçınılmazdır. “Sinirimden gülüyorum albayım. Çünkü sınırlarım artık gülmek için kafamın neşelenmesini beklemiyor. Bu karamsar beyinden bir kahkaha çıkmayacağı için, artık ben gülmüyorum, sınırlarım gülüyor” (Atay, 2015, s. 335). Toplumsal gerçekliğe uyum çabası iç dünyasında bir zorlanım yarattığı gibi kişilik bölünmesini de kaçınılmaz hale getirir. Zaman zaman kendi varlığından bile şüpheye düşen Hikmet “Kafamın içi cam kırıklarıyla dolu” (Atay, 2015, s. 333) sözleriyle içsel sorgulamaların eşliğinde gerçekle hayali birbirine karıştırmaya başlar. Bu, gerçeklik algısını paramparça ettiği gibi çevresindeki her şeye yabancılaşmasına da neden olur. Örneğin; Albay Hüsametdin Tambay ve Nurhayat İyicel’in varlıkları / gerçekliklerinin kuşkulu kılınması onun parçalanmış, yabancılaşmış zihin yapısını dikkatlere sunar: “Albay nerede? Albayı içimde taşıyorum. Siz, gerçekten benim dışımda yoksunuz albayım, kızmayın bana” (Atay, 2015, s. 407) ya da “Albayın ve Nurhayat Hanımın nesnel birer olgu olması

kuşkulu olduğu gibi, bunların dışında -ikinci dereceden olgular diyebileceğimiz- albayın karısı ve askerliğini yaptığı söylenen Hidayet de gerçeküstü bir oyunun kahramanlarından ibaret olabilir” (Atay, 2015, s. 325) sözleri hatta kendi varlığından bile şüpheye düşmesi şizofreninin sınırlarında dolaştığını gösteren bir diğer ipucudur. “Şizofreni, kişiyi alışlagelmiş algılama ve yorumlama biçimlerine yabancılaştıran, içinde yaşadığı toplumdaki koparıp kendi iç dünyasının derinliklerine sürükleyen bir ruhsal bozukluktur” (Mete, 2003, s. 7). Bu bağlamda Bilge'nin varlığının da kuşkulu kılındığından bahsetmekte fayda var: “Sen, yaşadığım bir gerçek misin? Yoksa bir zamanlar yaşamış olduğum bir rüya mısın? Yoksa ikisi de değil misin?” (Atay, 2015, s. 325). Yaşadığı yabancılaşmanın, içinde biriken tüm korku ve kaygının ruhsal anlamda sarstığı Hikmet, bir süre sonra gerçekle hayal arasındaki ayrımı yitirir:

Karşıya geçtim, bakkal Rıza beni her zamanki gibi karşıladı. Her zaman nasıl karşılar? (Bu önemli değil.) İsteklerimi bildirdim; bu bildirim için bazı sesler çıkardım. Bazı cisimler geçti elime. Yanlış bir şey istedim mi? Hayır. Her şey, eskiden olduğu gibi cereyan etti albayım. Daha önce de böyle olmuştu. Öyleyse varım. Eskiden olmuşsam, şimdi de varım. Eski varlığımdan kuşkuya düşmediğime göre, şimdi de var olduğumu düşünebilirim. Peki, bu arada mutfağa nasıl geldim? İnsan deli olur (Atay, 2015, s. 326 – 327).

Gerçekle düş âlemi arasında gidip gelen ve dağılmış benliğiyle şizoid dünyasında çocukluğundan beri hissettiği korkularla yaşayan Hikmet, tüm incinmişliği, umutsuzluğu, çaresizliği ve yalnızlığın getirdiği acıyla ölümü bir çözüm olarak görmeye başlar. “Kişi yaşamın anlamını ve değerini sorguladığı an hastadır” (Frankl, 1999, s. 99) diyen Freud'u doğrular nitelikte yaşamdan bir umudu kalmayan Hikmet Benol, çaresiz kalmış özüne intihar ederek bir yardım davranışında bulunmak ister. Bölünmüş, parçalanmış kimliğiyle yaşamının sonlarına doğru gerçeği değerlendirme yetisi iyice bozulmuş ve içinde ayrı ayrı varlık gösteren benlik parçacıklarıyla yaşama çabası bir sonuca ulaşamamış halde ruhindaki kargaşa ve karmaşaya daha fazla tahammül edemeyerek “Oyunlar beni de yordu galiba. (...) ben galiba artık sizinle ve dul kadınla birlikte yürütemeyeceğim bu hayatı” (Atay, 2015, s. 461) sözleriyle yaşamına son verir Hikmet Benol. Zaten sağlıklı bir kendilik duygusunun sağlamlaşması için yeterince iyi bir aile / çevre içinde büyümediği davranış örüntüsünde kendini gösteren Hikmet gibi depresif birisi için öfke, yaşadığı hayata uyumsuzluk, tutunamayan olma halleri intiharı çare ve tek çözüm olarak görmesi için yeterli nedenlerdir. Onun kız arkadaşı Bilge'ye “Sevgi, yakınlık, arzu, ilgi, merak, güzellik gibi susamış olduğum bütün kavramları

ellerimle tutmak için büyük bir gerginlikle sarılıyorum sana” (Atay, 2015, s. 325) sözleri şimdiki davranışlarının kökeninde yitirilmiş yahut edinilememiş duygusal durumların yattığı depresif bir iç dünya sunar. Bu dünyada umutsuz bir iletişim özlemiyle dolu yaşadığı yalnızlık öylesine derin ve şiddetlidir ki bu psikik acı intiharın korkunç büyüüne kapılmasına neden olur:

Dedim ki: Bilge, aklını başına topla, beni yalnız bırakma. Bilge, Bilge, neden beni yalnız bıraktın? dedim sonra. Bilge bana dön. Bir daha seni üzmeyeceğim. Bir gölge gibi dolaşacağım çevrende. (...) Eski ve karanlık odamda korkuyorum Bilge. (...) İşte sokağıma geldim. Odama çıkamam albayım. Bilge'nin orada beni beklememesine dayanamam (Atay, 2015, s. 461).

Yalnızlığın, yakınlık ve anlayış arzusunun ağırlaştırdığı depresyon, yaşamdan bir doyum elde edememesine neden olduğu gibi insanı intihar davranışına yatkınlaştırıcı hale getirir. -“Şizofrenide intiharın en önemli nedenlerinden birisi de depresyondur. Suçluluk, değersizlik, gelecekte umutsuzluk ve geleceğe yönelik plân yapmama gibi ifadeler depresyonu düşündürmelidir” (Yıldız, 1999, s. 62). “Kalabalık istiyorum. İsteklerle zenginleşilmiyor albayım. Her şey birden bekleniyor: Sigara içiliyor, kahve pişiriliyor, çay pişiriliyor sokaklarda başıboş dolaşılıyor, her geçenden yardım bekleniyor, sanki işte bu evet bu insan beni kurtaracak, dalgalanan bu etek beni anlayacak, hay Allah!” (Atay, 2015).

İntihar psikolojisinde insan olumsuz ilişkileri yitirmeye sonlanan bir ruhsal acı döngüsüne yenik düşer. Her şey, dünya ve insanlar anlamını yitirir, değersizleşir ve acıyı dindirmede işe yaramaz. Bu yoğun acı bireyin dünya görüşünde yoğun bir daralma ve körleşme doğurur, gelecek ufuktan silinir. Birçok intihar eyleminin derin kazısında yatıştırıl (a)mamış ve kendini yatıştırmayı öğrenememiş bir çocuk ruhu ve kadim acıları –utanç, kabullenilmemişlik, güvensizlik, korku, kaygı, öz nefret, hiddet vb.- gün ışığına çıkar (Eğrilmez, 2015, s. 59).

“Ben ölmek istiyorum sayın albayım, ölmek.” (Atay, 2015, s. 259) diye haykıran, çelişik duygular altında ezilen ve bir tutunamayan olan Hikmet, yalnızlığın, bitmek bilmeyen iç hesaplaşmaların, kırıklığın, sürekli geçmişe takılı kalmanın neticesinde bir yok oluşa sürüklenmiştir:

Bilge, Bilge, neden beni yalnız bıraktın? Ağlarsan, her şey anlaşılır şimdi. Albayım kusura bakmayın, balkona kadar yürümek zorundayım. Benim durumum Bilge'ninkinden farklı. Bu parmaklıklar da çok zayıf, albayım. Neden sözlerime karşılık vermiyor? Albayım beni tutmayacak mısınız? Parmaklığa dayandım

albayım. Belki de bu parmaklıklar zayıftır, ne dersiniz. İnsanın ağırlığına dayanmaz sonra. Bana bakmıyor. Sesimi duymuyor. Artık çok geç, geriye bakamam. Bütün hazırlıklar bozulur. Neden geriye dönemiyorum? Aşağı da bakamıyorum. Gözlerini kapa. Buraya takıldım kaldım. Beni duymuyor musunuz? Bir şey yapamaz mısınız? Düşünüyorum (Atay, 2015, s. 462).

Oğuz Atay, sürekli fantezi kuran hatta “çözülmüş bir zihinsel faaliyet yüzünden aslında bu fantezilerin içinde yaşayan” (Winnicott, 1998, s. 49) ve bağımsız bir kendilik geliştiremeyen Hikmet Benol’un çözülmüş benini okuyucuya sunarken psikanalitik eleştiriyi de özellikle davet eder gibidir. Winnicott’un ifadesiyle “kendi başına bütünlüklü bir kişi olma çabalarının başarısızlığa uğradığı bir dizi önemli hayal kırıklığı tarafından pekiştirilen çözümleriyle” (Winnicott, 1998, s. 49) bir yandan karşısındaki kişiyle konuşurken diğer yandan çözülmüş benine seslenir Hikmet Benol. Sağlıklı yaşama sürecini olumsuz etkileyen bu durum, onun karakterinde önemli patolojileri temellendirir ve psikanalitik okumaya uygun yeni kanıtlar sunar.

2.8. Destan Gönüller – Selim İLERİ

Roman, öykü, inceleme, deneme, eleştiri, günce, oyun, hatıra, çeviri, senaryo, şiir gibi pek çok türde eser veren Selim İleri, 30 Nisan 1949 yılında İstanbul Kadıköy’de dünyaya gelir. 1955 yılında okul hayatına başlayan yazar, 1960 yılında Galatasaray Lisesi’ne yatılı olarak verilir. Bir süre sonra “Hayatımın dönüm noktası” dediği Atatürk Erkek Lisesi’nde öğrenimine devam eder. Burada yazarlık serüvenini yönlendiren edebiyat öğretmeni Rauf Mutluay ve Fransızca öğretmeni Vedat Günyol’la tanışır.

1968 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne başlayan İleri, aynı yıllarda edebiyat çevresine de girmesinden ötürü bir süre sonra hevesini yitirerek hukuk fakültesinden ayrılır. “Çocukluğundan beri var olan yazarlık hayalini ilk olarak ciddiye alan Vedat Günyol’un yardımı ve kendi çabasıyla ilk öykü kitabı Cumartesi Yalnızlığı / Güz Notları” (Mengi, 2009, s. 25) 1968 yılında bastırır.

Pek çok türde eser vermesine rağmen “romancı” sıfatıyla anılacak olan yazar, 1970’lerin sonundan itibaren Türk romancılığında kendisinden söz ettirmeye başlar. Romanın klasik kurgusu, tekniği, yapısıyla oynayan Selim İleri, klasik roman estetiğinin dışında bir anlatım tarzını benimser. Anlatılarında bireyin iç dünyasını merkeze alarak yalnızlık, yabancılaşma, intihar, cinsellik, aşk gibi izlekler üzerinde durur.

Modern Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Selim İleri’nin 1973 yılında yayımlanan ilk romanı Destan Gönüller, gerçek dünyanın iki yüzlülüklerine ve

kabalıklarına sırtını dönüp inceliklerle kurduğu kendi dünyasında yaşayan Yusuf'un hikâyesini anlatır. Yalnızlığın, hüznün, melankolinin, karşılıksız sevgilerin yazarı olarak bilinen Selim İleri'nin eserlerinde ruhsal bunalımları olan tiplere yer vermesi onun yapıtlarında sürekliliği sağlayan en karakteristik özelliktir. İleri, yoğun duygusallığın egemen olduğu Destan Gönüller'de çevreye kapalı büyümüş, pek fazla arkadaşı olmayan, ürkek, hassas ve yapayalnız bir çocuğun, Yusuf'un dünyasına çevirir aynasını.

Üniversite öğrencisi olan Yusuf'un geçmişinin kendi bakış açısıyla ve geriye dönüşlerle verildiği romanda, çocukluğundan gençliğine kadar yaşamında iz bırakan anılar anlatılır. Kitapların dünyasına sığınan, enikonu yalnız bir çocuğun ıstırabının, ailesine, çevresine ve dünyaya olan yabancılığının dile getirildiği romanda, görünürde her şeyin yolunda, düzenli ve huzurlu seyrettiği bir aile ortamında yaşayan Yusuf, hakikatte, iletişimsizliğin, yalnızlığın, mutsuzluğun hâkim olduğu evde annesine ve babasına karşı içinde bir uzaklık ve soğukluk duyarak büyür ve hep başka bir evde yaşamının hayalini kurar.

Yusuf, ilkokulu bitirdikten sonra aşırı hassasiyetinden, sessizliğinden ve uysallığından ötürü, 'düşer, kalkar, itilip kakılır da adam olur' düşüncesiyle babası tarafından yatılı okula gönderilir. Sekiz yıl sürecek olan okul dönemi onun hayatında bir dönüm noktası olur. Yusuf'un "Yeni bir başlangıç. Bütün acılara, içe çekilişlere, insanlardan uzaklaşmalara açık bir başlangıç. Kalbimdeki şarkı bitti" (İleri, 1982, s.44) sözleriyle anlattığı yatılı okulla ilk tanışması yoğun bir yalnızlığa ve içe kapanışlara da atılan ilk adımdır. Okula ve arkadaşlarına hiçbir zaman uyum sağlayamayan Yusuf, bu yıllar boyunca herkesten, her şeyden sürekli kaçarak koridorların karanlığında, kuytulduğunda, bahçenin terk edilmiş köşelerinde kendi kendisiyle vakit geçirir.

Arkadaşlık ilişkileri zayıf olan Yusuf'un mahallede yazdan yaza oynadığı komşu köşkün kızı Birsen tek arkadaşıdır. Yaz mevsiminde mahallelerine taşınan Birsen, uçarı, ele avuca sığmaz, sosyal ilişkileri güçlü, dışa dönük, küçük yaşına rağmen büyük istek ve tutkuları olan bir kızdır. Birsen, mahalledeki diğer arkadaşı Ümit'le birlikte her fırsatta Yusuf'la alay etmekten, onun canını yakıp duygularını örselemekten kaçınmaz. Yusuf'un aksine sosyal, hareketli, başına buyruk, tuttuğunu koparan bir çocuk olan Ümit, Birsen'le kurduğu yakınlıktan ötürü Yusuf tarafından kıskanılır ve rakip olarak görülür.

Okulda ve mahallede herkesin içe kapanık, hassas ve ince ruhundan dolayı "Kız Yusuf" diye alay ettiği Yusuf'un dünyasında önemli olan tek sevgi nesnesi, arkadaşı Birsen'in bez bebeği Mine'dir. Mine ile kurduğu yakınlığın temelinde, onun da kendisi

gibi yalnız, ‘öteki’ ve taşbebeklere göre alabildiğine çirkin olması ve hiç kimse tarafından önemsenmemesi yatmaktadır.

Birsen’e olan tutkusu zaman içinde küllenen Yusuf, ilk gençlik yıllarında kendisinden yaşça hayli büyük olan Meliha ile tanışır. Meliha evlenip ayrılmış ama hala eski kocası Turgut’u unutamamış ve Yusuf’ta onun gölgesini arayan bir kadındır. “Kime yaklaştıysam benden yüz çevirdi” sözleriyle tüm ilişkilerini özetleyen Yusuf’u Meliha da haksız çıkarmaz, bir süre sonra Yusuf’tan ayrılarak eski kocasıyla birleşir.

Zamanla çocukluk aşkı Birsen’in de evlenmesine tanıklık eden Yusuf, yaşadıklarını özetlerken “İşte acılar kaldı geriye hepsi hepsi. Bütün bu acıları nasıl açıklayabilirim... Birsen için kalbimin çarptığına inanmıyorum. Meliha’ya da. Mine’yi sevdim ben. Asılmış bir bez bebeğe gönül vermişim” (İleri, 1982, s. 189) diyerek gerçek dünyadan ve onun objelerinden kopuk olan dünyasını özetler.

2.8.1. Depresif Ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Yusuf

Romanımızın ana karakteri ve anlatıcısı konumundaki Yusuf, annesi, babası ve çevresiyle yakınlık kuramayan, hayata dâhil olamayıp her şeye ve herkese dışarıdan bakan, enikonu uysal, kederli, yalnız, içedönük, iletişimsiz ve psikolojik sorunlar yaşayan depresif bir çocuktur.

Yaşamın ilk birkaç yıllık döneminde iyi bir anne – çocuk ilişkisinin kurulamamasının bireyin bütün yaşamını olumsuz etkileyebilen bir durum olduğunu savunan psikanalitik kuram çerçevesinde, ebeveyniyle büyük boyutlara varan duygusal çelişkiler yaşayan ve mutlu olarak tanımlayabileceği bir aile yaşamı olmayan Yusuf’un psikolojik profilini çözümlenmeye annesiyle ilişkisini irdeleyerek başlayalım.

Kocasıyla yakın ve güvenli bir ilişki kuramayan ve bu nedenle mutsuz bir evliliği sürdüren anne Şükran Hanım, -evliliklerinde mutlu olan annelerin çocuklarının da mutlu olduğu saptanmıştır.- itaatkâr, sessiz bir ev kadınıdır. Oğlu Yusuf’u sevip onun için endişelenmekle birlikte onunla da iletişim problemi yaşayan, iç dünyasına girmekte, ona ulaşmakta başarısız olan bir annedir. Çocukluk ve gençlik yıllarında oğlunun incelikli ve hassas ruhunu anlamaktan uzak davranışlarıyla onu her geçen gün biraz daha kaybeden ve bunu fark edemeyen Şükran Hanım, Yusuf’un yaşadığı travmatik olaylarda da bilinçsizce rol oynadığının ayrımında değildir.

Saptamamızı bir örnek üzerinden temellendirelim. Yusuf’un duygu dünyasında annesiyle ilk kopuşu ve ilk ciddi hayal kırıklığı evlerine ayda bir gelen misafirlerin

olduğu gün yaşanır. Ruhsal örselenme ile depresyon arasında bir bağlantı olduğunun kanıtı olan bu olay, Yusuf'un kendilik değeri algısında da ciddi bir düşüşün yaşanmasına neden olur. Misafir ağırlayacağı bir gün, halıları elektrikli süpürgeyle temizleyen Şükran Hanım, süpürgeyi çıkardığı sesten ürkererek kendisini yutacağını düşünen oğlunun korktuğunu fark ettiğinde onu yatıştırmak yerine korkusuyla alay ederek inatla üzerine doğru süpürür ve her defasında bahçeye kaçan Yusuf'un arkasından kahkahalarla, delicesine güler. Çocukların psikolojik gelişimlerinde en önemli konu, bebeklik ve çocukluk döneminde anne babayla kurdukları ilişkidir. “Çocukluk depresyonunun psikolojik nedenleri arasında anne – çocuk ilişkisindeki bozukluklar çok önemli bir yer tutar” (Ercan, Turgay, 2004, s. 37).

Yusuf, komşu kızı, çocukluk aşkı Birsen'e elektrik süpürgesinden korktuğundan bahsettiğinde o da bu korkuya anlam veremez. Duygularını kimselerin anlayamadığı ve paylaşamadığı Yusuf, yalnızlık duygusunun verdiği açmazla elektrik süpürgesinin yuttuğu tozlara acır ve bir gün büyük bahçe makasıyla süpürgeyi kordonunu keser. Durumu fark eden annesi “Ne istedin süpürgeyi?” (İleri, 1982, s. 171) diye sorduğunda tozlara acıdığını söylemek yerine “Kordonsuz süpürülür mü, denemek istedim” (İleri, 1982, s. 171) diye cevap verir. Bunun üzerine “Kadın mısın sen?” (İleri, 1982, s. 171) diye hışımla söylenen annesi, sandıktan bir pazen elbise çıkararak Yusuf'un sırtına zorla geçirir. İtip kakarak, kulağını çekerek ve bir soytarı muamelesi yaparak Yusuf'u bahçeye çıkarır ve avaz avaz bağırır: “Yusuf kadın oldu” (İleri, 1982, s. 172). Âşık olduğu Birsen'le annesinin bahçeye çıkıp haline bakarak gülmeleri küçük Yusuf'u derinden yaralar. “Çocuk önemli ve sevilen bir varlık olduğunu ne kadar fazla hissederse kendilik sevgisi ve kendisine saygısı o kadar fazla olacaktır” (Ercan, Turgay, 2004, s. 36). Bu olayın ruhunda bıraktığı etkiyi gençlik yıllarında kız arkadaşı Meliha'ya “Kendilerini beni sevmiş sananlara düşmanım Meliha. Evet, düşmanım” (İleri, 1982, s. 172) diye anlatır. Misafirler gidinceye kadar pazen elbiseyle dolaştırılan Yusuf, herkes için bir eğlence kaynağı olduğunu ve duyduğu azabı kimselerin anlayamadığını acıyla fark eder. Kadınların kısa, küçük kahkahaları, alaylı hayretleri eşliğinde her yeni gelen misafire bir kez gösterilir. Odasına kaçtığı anda, annesi, hiç üşenmeden merdivenleri çıkar, Yusuf'u kolundan tutup basamaklarda sürükleyerek aşağıya indirirken yaşattığı sarsıntının ruhsal gerçekliğinde bir ömür yer edeceğinden habersizdir: “Ama ağlamıyordum. Artık ağlamıyordum. Ağlanamayacak kadar iğrençti durumum” (İleri, 1982, s. 172). Çocuk ben kazanma sürecinde dünyanın merkezine oturttuğu kendiliğini büyükler ve bu aşamada anne, büyüklenmeci kendiliğine sahip

çocuğu tatmin edebildiği ölçüde çocuğuna faydalı olabilir. Çocuğun annesinde gördüğü yansıma ne kadar net olursa büyülenmeci kendilik fantezileri de o ölçüde gerçekleşmiş olur. Aksi takdirde bir hayal kırıklığı yaşanır. Bu hayal kırıklıkları beraberinde bazı kişisel bozuklukları getirir.

Annesi tarafından acımasızca gerçekleştirilen aşağılanmanın depresyona kadar uzanması şaşırtıcı değildir çünkü örselenmeler insanı yıpratır, günün birinde dayanma sınırını aşır depresyona yol açar. Hayatının en savunmasız olduğu yıllarında yaşadığı bu durum, öyle bir sarsıntıdır ki akraba toplantılarından, misafir günlerinden ömür boyu kaçmasına neden olur. Yusuf, hiçbir zaman aile etkinliklerine ve diğer grup etkinliklerine katılmak istemez. Depresyonun esir aldığı ruhu, kendi başına kalmaktan zevk almasa da topluma karışma gücünü ve isteğini yitirerek insanlardan uzaklaşır. Öyle mutsuzdur ki, hiç kimseyi mutlu görmeye tahammülü yoktur artık. Örneğin; teyzesi ve ailesinin kendilerine misafirlığe geldiklerinde sergiledikleri mutlu tablo, dışlanmışlığını bir kere daha hissettirdiği için onu rahatsız eder. “Yemeğe oturduğumuzda hep gülüşülürdü. Yerli yersiz gülerdi onlar. Susardım ben. Ağlamamak için güç tutardım kendimi. Gülünecek ne çok şey bulurlardı” (İleri, 1982, s. 173).

Uzmanlar, çocukta gözlemlenen duygusal sorunlara özellikle ve öncelikle aile çevresinde yaşanan olumsuz olayların yol açtığını belirtirler çünkü anne ve babamız ile olan ilişkimiz, onlarla olan bağlarımız ruh sağlığımızda çok önemli yer tutar. Örneğin, ergenlik dönemindeki bireyin sorunlarını kolaylıkla çözebilmesi ve bu köprü evresini zorluğa uğramadan aşabilmesi, geçmişteki olumlu aile ilişkilerine bağlıdır. Büyüme aşamalarında başarılı, yeterli olan çocuklar, iyi aile ilişkileri içinde yetişmiş bireylerdir. Aile içinde gerçekleşen başarılı ilişkiler, mutlu, arkadaş ilişkileri sağlam, bunalımdan uzak ve yapıcı bireylerin oluşumunu sağlar. Bunun tersine, uyum bozukluğu gösteren çocuklar, genellikle başarısız bir anne – baba-çocuk ilişkisinin ürünüdürler. Kısacası çocuğun iyilik durumu birçok yönden anne babanın iyilik durumuna bağlı olduğundan anne babanın duygusal durumunun çocuğa yansması da son derece doğaldır.

Anne-babası arasında duygusal bir yakınlığa şahit olmayan Yusuf, onları öpürken hiç görmediğini hatta anne ve babasının hep ayrı odalarda yattığının farkına tek arkadaşı olan Birsen’in kendisini öpmesi isteği üzerine varır. Hayatı boyunca acemi, beceriksiz hareketlerinden dolayı alay edilip aşağılanan Yusuf, kameriyede yalnız kaldıkları bir an, Birsen’in kendisini öpmesini istemesi üzerine yine böyle bir durum yaşar. Yusuf’un acemi, şaşkın ve sarsak tavırları Birsen’in uzun çınlayışlı kahkahalarla gülmesine neden olur. “Sen öpmeyi bilmiyorsun Yusuf. Anneni öper gibi...” (İleri,

1982, s. 30). Yürek burkuntuları içinde pısırlıktan sıyrılmaya çalışan Yusuf, iki insanın öpüşmesi için bir sebep bulmaya zorlar kendisini. Annesiyle babasını öpüşürlerken düşünmeye çabalar ve bir an onları öpüşürlerken hiç görmediğini fark eder. “Annemle babamı öpüşürlerken düşünüyorum. Ama onları öpüşürlerken hiç görmemişim. Ayrı odalarda yatarlardı. Biz annemle aynı odada yatarız. Geceleri uyuyuncaya kadar annemin kirpiklerini ellerdim. Annemin kısa ama gür kirpikleri vardı; fırça sertliğinde. Annemle yataklarımız bitişikti. Elini tutardım” (İleri, 1982, s. 31).

İlk çocukluk döneminden yatılı okula başladığı zamana kadar anneye çok yakın bir nesne ilişkisi yaşayan Yusuf, onunla aynı odada bitişik yataklarda yatar ve uykuya dalıncaya kadar annesinin kirpiklerini eller, elini tutar. Çocuğun iki yaşını geçtikten sonra kendini anne babanın cinsel yakınlığı içinde bulması, onda sarsıcı cinsel uyarılara yol açabilir. Bu durum, Freud’un ortaya attığı oedipus karmaşasını akla getirir. Erkek çocuğun annesine karşı hissettiği cinsel arzu olarak özetleyebileceğimiz ödip dönem, erkek çocuğun duygusal ihtiyaçlarının narsistik bir biçimde karşılandığı süreçtir. Bu dönemde çocuğun tek amacı, bütün kozları elinde bulunduran ve tek güçlü rakibi olan babayı yenerek annenin arzusunun nesnesi olabilmektir. Her ne kadar sık sık annesi tarafından düş kırıklığına uğratılsa da Yusuf’un annesine bu denli bağlı olması oedipus kompleksinin etkilerini gösterir. Çocuğun ödip kompleksinden kurtulmasının en güvenilir yolu, ana – babanın iyi bir cinsel denge ve iyi bir uyum içinde bulunmasıyla olasıdır. Oysa ayrı ayrı odalarda yatan Yusuf’un anne ve babası arasında duygusal ve fiziksel bir ayrılık söz konusudur. Sağlıklı bir cinsel yaşamları yoktur. Bu saptamayı annenin geceleri kocası ile değil oğlu ile birlikte uyumasından ötürü yapabiliriz:

Eşler arasında sevgi birliği olduğu zaman, çocuk bunun bilincine varır ve âşık olduğu ebeveyninin yanında artık ayrıcalık aramaz, böylece duygularını özellikle ergenliğin evrimi sırasında ailenin dışında birine aktarır. Eğer durum tersineyse, yani eşler aralarında bir birlik kuramamışlarsa, bunlar cinsel yoksunluk çektiklerinden, doyuma varmamış duygusal yaşamlarını çocuklarına çevirirler ve böylece çocukta rahatsız edici bir ödipsel durum yaratırlar (Corman, 1998, s. 163).

Anne – babalar kendi ruhsal bunalımlarını çocuklarına yansıtırlarken o çocukta nasıl bir bunalım yarattıklarını fark edemezler çoğu zaman. Çocuğun iyilik durumu birçok yönden anne babanın iyilik durumuna bağlı olduğundan anne babanın duygusal durumunun çocuğa yansması da son derece doğaldır. Yatılı okula gidene kadar

annesiyile aynı odada yatan Yusuf, haftasonları eve geldiğinde de onunla birlikte uyumak için üsteler. Her ne kadar “Yusuf koskoca çocuk oldu. Hala elimi tutup uyumak istiyor hafta sonları” (İleri, 1982, s. 59) sözleriyle sitemli bir şekilde dile getirirse de; bu ilişkide çocuğun yasak bir seviye tutulmasına yol açan anne için de çocuk bir arzu nesnesine dönüşmüştür. “Ödipsel duygular gerçekte karşılıklıdır. Eğer erkek çocuk anasına bağlıysa, ana da onun kadar oğluna zina duygularıyla bağlıdır; aynı şey kızla baba için de geçerlidir. Ana – baba çocuklarına ne kadar çok bağlıysa, çocuklar da ödip duygularını aşmak için o kadar güçlük çekerler” (Corman, 1998, s. 122). Çocuk ile onu yetiştirenler arasındaki ilişkiler, çocuğun gelişiminde önemli bir etkidir. “Çocukların eğitimi için, anne – babaların düşün ve sevgi bakımından iyi bir uyum içinde olmaları gereklidir. Ama psikanalizin bize ayrıca öğrettiği, insanın karşılıklı olarak birbirine armağan ettiği iyi bir cinsel uyumdur. Bu cinsel uyum iyi gitmediği zaman, bunun dışında her bakımdan uzlaşma sağlansa bile, hem erkek hem kadın için doyumsuzluğa yol açar ve çocukla birlikte kendi ilişkileri üzerine üzücü bir şekilde yansır” (Corman, 1998, s. 162).

Çocuğun gelişiminde annenin babaya göre daha etkili olduğunu, çocuğun kişilik gelişimini ve sosyal ilişkilerini büyük ölçüde annenin biçimlendirdiğini söyleyen Freud’a ek olarak, çalışmalar ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin çok önemli olduğunu kanıtlamıştır. Yusuf’un annesi ile yaşadığı ve ruhunu derinden etkileyen, yaşamını olumsuz yönde biçimlendiren bir diğer travmatik olay, ilkokul yıllarında yaşanır. Annesinin paraya pula, eşyaya olan düşkünlüğünün hayatına olumsuz etkilerini arkadaşı Meliha’ya yazdığı bir mektupta “Bana paylaşmayı öğretmediler. Üleşmeyi, bölüşmeyi. Kendi kendime öğrenmeye çalıştım. Annem “Malına sahip ol,” derdi devamlı. Her gece kalemleri teker teker sayardı” (İleri, 1982, s.149) diyerek anlatır Yusuf.

Yine, kalemlerinin tek tek annesi tarafından sayıldığı bir gece, dolmakaleminin yerinde olmayışına annenin verdiği tepki, Yusuf’un ruhunda izleri hiç silinmeyecek bir travmatik anın daha yaşanmasına sebep olur. O an için, kaybetmek, birine vermektan daha fena bir şeymiş gibi gelir Yusuf’a. Kaybetmiştir sahiden dolma kalemi, ama sık sık yaptığı gibi yalan söyler. Kalemini sıra arkadaşı sessiz, içine kapanık, zayıf, kendi halinde bir kız olan Meral’e verdiğini söyler. Annesi buna büyük tepki gösterir. Dolmakalemin ona ait bir mal olduğunu, hiç kimseye vermemesi gerektiğini söyleyerek ertesi gün Meral’den geri istemesini sıkı sıkı tembih eder. Oysa Yusuf dolmakalemi kaybetmiştir. Annesinin bir süre sonra bunu unutacağını ve böylelikle meselenin

kapanacağını düşünür. Ancak; mesele kapanmaz. Şükran Hanım, dolmakalemin Meral'e verilmesini alabildiğine büyütür. Ertesi akşam oğlunun okul çantasına tekrar bakar. Yusuf ise kalemi kaybettiğini annesine söylemekten, açıklamaktan korkar, bu aşırı duygusal ve hassas çocuklar için anlaşılabilir bir davranıştır çünkü çocuk kaygı ve çekingenlik nedeniyle yalan söyleyebilir. “Yalancılık olayı çevresel ilişkilerle birlikte ele alınmalıdır. Önce çocukta yalancılığın gelişmesini kolaylaştıran nedenlerin bulunması gerekir” (Yavuzer, 2002, s. 25). Güven veren ya da öfke ve kınama gibi tepkilerinden korkulmayan annenin varlığı çocuğun yalan söylemesine engeldir.

Şükran Hanım'ın okul idaresine şikâyeti üzerine Meral, başöğretmenin odasına çağrılır ve cezalandırılır. “Orta halli bir ailenin kızıydı Meral. Silik bir çocuktur. Bana benzerdi silikliği. Benden bütün farkı, ana – babası tarafından korunmayışıydı” (İleri, 1982, s. 152) diyerek Meral'in çaresiz ve zayıf yönünü ortaya koyar ve Meral'e yaşattığı acılardan ötürü yoğun bir ağlama isteği duyar Yusuf. Meral'in dolmakalemi çalmasının ortalığa yayılması üzerine okulda günün kahramanı haline gelir. Birkaç gün iftirasının zaferini yaşar ve diğer çocukların gözünde büyür. Onaylanma, kabul görme, ilgiye mazhar olma, silik, pısrık bir çocuk olan ve herkesin kendisinden kaçtığı Yusuf'da hoş bir etki bırakır ve gerçekleri itiraf etmesine engel olur. Bir süre sonra her şey unutulur. Olanları bir tek Meral ve Yusuf unutmaz. Gençlik döneminde kız arkadaşı Meliha çok sarhoş olduğu bir ara Yusuf'la öpüşür. Bu, hoşuna gider Yusuf'un. Ancak Meliha sarhoş olduğu için Yusuf öpüşmenin devamını getirmek istemez. “Ama sarhoştun, böyle bir gecede seni sömürmeye kalkışamazdım. Sabahleyin yüz yüze bakacaktık. Meral'den sonra kimsenin karşısında gözlerimi yere eğmek istemem. Bir tanesinin vicdan borcunu ömürle ödüyorum” (İleri, 1982, s. 160). diyerek Meral'in ruhunda bıraktığı derin yaraya atıfta bulunur. “Yeni kurulmuş bir ilişkide çiftlerin ilk karşılıklı idealleştirmesi ve sürdürülebilir bir aşk ilişkisinden bilinçli beklentileri er ya da geç nesne ilişkilerinde içselleştirilmiş haldeki bastırılmış ve çözülmüş çatışmalı geçmişin canlanışıyla karşı karşıya kalır” (Kernberg, 2011, s. 139).

Yaşadığı her an, Meral'e yaşattıklarını vicdanında derin bir sızı olarak duyan Yusuf'un eşyadan nefret edişi bu olayla başlar. “Dolmakalemi Meral alsaydı gerçekten ne değişecekti. Bir dolma kalemdi alt yanı. İnsanları ağlatmaya, içe kapanışlara sürüklemeye hakkı olmayan bir dolmakalem” (İleri, 1982, s. 153) diyerek içten içe annesini suçlar ve her dakika ruh dünyasında ondan adım adım uzaklaşır. Annesinin sahiplenmecî davranış kalıpları yüzünden paylaşmayı bir türlü öğrenemeyen bir çocuk olduğunun bilincindedir Yusuf. Freud'un psikiyatriye getirdiği dinamik yaklaşıma göre,

yüzeyde görünen belirti, bulgu, bozukluklara değil (tabii onları da göz ardı etmeden) onların altında yatan olaylara bakmak gerekir. Yaşamı boyunca kendisini herkesten uzak ve dışlanmış bulmasının altında yatan dinamiklerden biridir annesinin bu olayla kendisine yaşattıkları. Onun parasal güce dayalı hırsı, oğlunun insanlarla kuramadığı bağı gözler önüne serer: “Giderek paylaşmayı, üleşmeyi, bölüşmeyi unuttum. Duygularıma kimse ortak olmuyorsa, kimseyi ortak edemiyorsam bundan” (İleri, 1982, s. 153). Annesinin aç gözlü tavrı, Yusuf’un insanlarla girdiği ilişkileri belirleyen önemli bir parametre olmasının yanında onu her şeye yabancılaştıran, sevgi olanaklarını yavaş yavaş yitirip nefreti ruhuna sokan ve depresif kişilik yapısını derinleştiren sürecin alt metnini verir:

Annem o olaydan sonra eşyanın bana aitliğini öğretmeye iyice uğraştı. Malın değerliliği hakkında öğüt veriyordu sık sık. ‘Senin dolmakalemin, senin elbisen, senin çantan, senin alfaben...’ Hiçbir şey, sadece benim olmamalıydı. Arkadaşlarımla paylaşabilmeliydim. İşin garibi arkadaşsız bir çocuktum. Birsen’di tek arkadaşım (İleri, 1982, s. 153).

Yetişkin dönem yaşamında Yusuf’un hayata ayrı pencerelerden baktığı annesi ile olan çatışmasını çözemediğini, onunla ilgili duygusal karmaşasının devam ettiğini yer yer onu sert sözlerle eleştirmesinden anlarız: “Bu tahta ev onun. Her fırsatta söylüyor. Herkese söylüyor: “Reşat’ın yüz görümlüğü” Malına mülküne düşkün bir kadın annem. Sevip sevmediğimi kestiremiyorum” (İleri, 1982, s. 131). “Anneme acıyorum. Bezginliğini hissetseydi başka bir insan olabilirdi annem. Dolmakalemlerin ardından koşmazdı sözgelimi. Meral’i başöğretmenin odasına çağırtmazdı. Konuyu ustalıkla kaydırıyor. Hayattaki tek başarısı bu. Yıllarca süren mutsuzlukların evliliği. Özlediklerine kavuşamamış bir kadın. Yalancı. Annemin yalan söylemesi. Acı duyuyorum” (İleri, 1982, s. 97).

Evlerinin yanındaki köşke yazları taşınan Jülide Hanım’ların kızı Birsen, kimseyle kolay kolay arkadaşlık ilişkisi kuramayan Yusuf’un bağlandığı tek insandır. Birsen’in fettan, kötücül davranışları Yusuf’un çocuk yüreğinin kaldırabileceklerinden fazladır. Sadece yaz tatillerinde gördüğü Birsen’in bebekleriyle oynamayı seven Yusuf, annesinin yoğun ısrarlarına rağmen sokakta erkek çocukları gibi koşmak, top oynamak istemez, oyuncak ayısı ve Birsen’in bez bebeği Mine onun yalnızlığını gideren önemli iki figürdür. “Sesi çatallandı, sakalı çıktı; hala çocuk. Oyuncağıyla yatıyor” (İleri, 1982, s. 60) diye şikâyet etse de annesi, Yusuf, oyuncaklarından hiçbir zaman vazgeçmez.

Oyun ve oyuncak seçimi dolayımında ebeveyn figürlerinin benliğin oluşumunda oynadığı etkin rolü irdelediğimizde, Yusuf'un benliğinin oluşumunda baba figürünün de önemli olduğunu görürüz. Bir çocuğun gelişimi için babanın öneminin yadsınamayacağını vurgulayan uzmanlar, erkek çocuk için bir özdeşim modeli, erkekliği öğreneceği hocası olmasının yanı sıra hem erkek hem de kız çocuk için aile olmanın, paylaşımın, güvenin ve sevginin temellerinden olan babanın, sadece maddi bakım için değil, ruhsal gelişim için de gerekli olduğunu belirtirler. Çünkü dinleyen ve anlamaya çalışan bir baba, kızan ve uzak duran bir babadan daha etkilidir.

Sert, otoriter, hoyrat, sürekli horlayan, aşağılayan, azarlayan bir baba olan Reşat Bey hem oğlu hem de eşiyle problemleri bir ilişkiye sahiptir. Babasıyla çok az vakit geçiren, onunla birlikte olduğu zamanlarda da onun katı, incitici davranışlarına maruz kalan Yusuf, babası ile sağlıklı bir özdeşim kuramaz. Çocuk, ancak ona yakın ve paylaşan bir babayla sağlıklı bir özdeşim yapabilir:

Babanın bakım ve sevgisi erkeksi davranışın gelişimini kolaylaştıran önemli bir faktördür. Ancak babanın çocuğuyla birlikte olduğu süre de oldukça önemlidir. Örneğin, annenin babaya oranla çocuğun bakımıyla daha fazla ilgilendiği, bunun yanında kırıcı ve reddeden erkeksi bir babanın olduğu durumlarda çocuk kendisini annesine daha yakın görebilir ve babasına benzediğini düşünmeyebilir (Güngörmüş Özkardeş, 2006, s. 92).

Yapılan çalışmalar babaları kırıcı, eleştirel olan erkek çocukların babalarını model olarak almayı reddettiklerini ortaya koyar. Uyumlu, çocuklarıyla sıcak, şefkatli, sevgi dolu ve destekleyici ilişkiler kuran, daha az cezaya dayanan disiplin anlayışı olan babaları çocuklar model olarak benimsemeyi tercih ederler. Babası Reşat Bey'le arasında sıcak ve destekleyici bir ilişki bulunmadığı için onu rol model almayı reddeden Yusuf, daha fazla vakit geçirdiği annesini ve onun davranış kalıplarını örnek alır. Besleyici bir ebeveyn çocuk ilişkisinden doğan özdeşleşmeyi, Freudyen kuramda erkek çocuk ilk olarak annesi ile yapar. Cinsel rol özdeşimi olmayan bu özdeşleşimin ardından dört yaş dolaylarında babayla özdeşleşir ve erkeksi davranmaya başlar. Babayla gerekli özdeşimi kuramayan Yusuf, erkeklere özgü davranış kalıplarına sırtını dönerek tamamen ince, naif, kırılğan duygularla hareket eder yaşam boyu. Çocukluğunda komşu köşkün kızı Birsen'in bebekleriyle oynamayı tercih eder. Özellikle yüzünün bütün boyaları akmış, giysileri yırtık pırtık olan bez bebek Mine'yi elinden hiç bırakmaz. Mine'yle kurduğu bağın temelinde onun da kendisi gibi, yalnız, sevilmeyen, çirkin ve

öteki olması yatmaktadır. Çünkü Yusuf hayatı boyunca öteki olana, dışlanmış olana karşı büyük bir ilgi duyar:

(...) çarpıktı bacakları, elleri de eğri büğrü. Birsen'in annesi başına kırpık yünlerden saçlar yapıştırmıştı. Yatırdıkça konuşan bebekler gibi, cam gözlerini açıp kapayanlar gibi değildi Mine. Gönül vermeye değer bir özelliği yoktu. Ama yalnızdı. Çok yalnızdı öbür bebeklerin yanında. Öbür bebekler pahalı, Mine ucuzdu. Mine'ydi o... (İleri, 1982, s.36).

Çevresindekilerin alayları ve garipseyen bakışları altında elinde bebekle dolaşır Yusuf. Onun bu hallerini en sert eleştirenlerden biri Birsen'in annesi Jülide Hanım'dır:

Sizin Yusuf, elinde Birsen'in bebekleri, Sabri'lerin yanına gelmiş. Birsen'in ne kadar bebeği varsa kucağına almış. Onca çocuk arasında bir Yusuf böyle. Bebekli falan. Onun yaşındakiler gazete satıyorlar, yer siliyorlar. Şişli'deki evin camlarını Yusuf yaşındaki bir çocuk siler. Evladım, cin gibi bir şey. Gündelikçinin oğlu. Yanında getiriyor Emine, öğrensın. Aman pek seviyorum oğlanı. Çipil çipil gözler, mal bir şey. Birsen Yusuf'tan alışmış, evcilik oynamak istedi. Oğlan oynamadı elbet (İleri, 1982, s. 60).

Gelişimsel özdeşleşmenin temelinde çocuğun ebeveyni ile arasında kurulan sefkat ve duygu bağı vardır. "Ebeveynin çocuğu ödüllendirmediği ya da ebeveynin olmadığı durumlarda ortaya çıkacak olan sevgi boşluğu duygusundan kaçınmak amacıyla çocuk sevdiği ve hayran olduğu ebeveynin özelliklerini taklide çalışır" (Güngörmüş Özkardeş, Oya, 2006, s.87). Okulda ve mahallede herkesin içe kapanık, hassas ve ince ruhundan dolayı "Kız Yusuf" diye alay ettiği Yusuf'un dünyasında önemli olan tek sevgi nesnesi, yukarıda da bahsettiğimiz bez bebek Mine'dir:

Ödip duygularının tümü bilinçaltına gönderildiğinde, tersine ödipin tepkisel oluşumları tüm bilinç alanını işgal ederler. Bunun üzerine gerçekten tersine dönmüş bir cinsellik ortaya çıkar, erkek çocukları kız, kız çocukları erkek gibi davranırlar. Tersine dönüşün ne ölçüde marazi olduğunu ve çocuğu kendi cinsiyetine uymayan bir yönde geliştirerek kişiliğın geleceğini ciddi olarak nasıl alt üst edebileceğini yargılamak için çok sakınlı olmak gerekir. İlk önce doğuştan gelen yatınlığa bakmalıdır. Bir erkek çocukta dişil yapı ögesi (composant) ve bir kızda eril yapı ögesi daha doğuştan çok güçlüyse, daha sonra ne zaman ödipsel bir güçlkle karşılaşılırsa, tersine bir eğilim gösterirler. Bu yapıda ve genel davranışta kendini gösterir. Kimi kızların oğlansı, kimi erkek çocukların da kadınsı davranışları gözümüzden kaçmış olamaz. Kimi kızlar erkek çocuklarının çevresini ve onların oynadıkları oyunları ararlar, erkek çocuklar kızların çevresini arar ve onların ilgilendikleriyle ilgilenirler (Corman, 1998, s.126).

Birsen’le Ümit Yusuf’un canını yakmak için Mine’yi bir ağacın dalına asar, sonra da ona bir cenaze töreni düzenlerler. Mezarı kazması gereken kişi Yusuf’tur ve çevresindeki her şey adeta Yusuf’a acı vermek üzere kuruludur. Depresyonun oluşum nedenleri irdelendiğinde, insanda depresyon oluşumunun, uyarının niteliğinden ve şiddetinden çok kişinin ona attığı anlamlarla ilişkili olduğu görülür.

Fallik dönemle ergenlik dönemi arasındaki geçiş evresi, çocuk açısından yaşamsal bir öneme sahiptir. Narsistik eğilimler, yönelmesi gereken arzu nesnelere kaymaya bu geçiş döneminde başlar ve babanın çocuğa karşı tutumları, çocuğun karakterinin yapılanmasında oldukça etkilidir. Romanımızın kahramanı Yusuf, bu geçiş dönemini babasının saldırgan, soğuk, uzak davranışları nedeniyle sağlıklı atlatamamıştır. Yusuf’un benlik saygısı kazanamamasında büyük pay sahibi olan baba, oğlunun narsistik duygularını hoyratça inciterek onu sık sık düş kırıklığına uğratar. Baba Reşat Bey’in Yusuf’a karşı takındığı tutum ve davranışların onun kişiliğini şekillendiren önemli faktörlerden biri olduğunu aşağıda ayrıntılarını vereceğimiz olay üzerinden örnekleyebiliriz:

Bahçede, mahallenin çocuklarıyla oynarken hayatında ilk defa bir topa vuran Yusuf, sakız sardunyelerinin, ortancaların dallarının kırılmasına neden olur. Birlikte oynadığı çocukların “Kale orası mı? Topa vuramaz o demedim mi ben size” (İleri, 1982, s. 25) gibi alaylı cümleleri eşliğinde babasının tokadı yüzüne çarpar: “Bahçede top mu oynanırmış... Futbol sahası burası” diyerek mahalledeki oğlanların ve sevdiği kız Birsen’in alaycı kahkahaları eşliğinde kolundan çekerek bahçeden dışarıya sürükler Yusuf’u, bir yandan da “erkekler ağlamaz” (İleri, 1982, s. 23) diyerek oğlunu azarlamaktan geri durmaz. Bu, Yusuf’un -bir erkek çocuk için önemli bir özdeşim modeli olan- babasıyla yaşadığı ilk travmatik anıdır ve iç dünyasında önemli kırılmaların, yoğun bir düş kırıklığının yaşanmasına neden olmuştur. Aşağılık kompleksinin gelişmesine, kendini değersiz hissetmesine neden olan bu olayın ardından Yusuf iyice içine kapanır ve bir daha hayatı boyunca hiçbir topa ayağını sürmez. Hatta okul yıllarında bir gün top oynayan arkadaşlarına katılmadığını gören babasının ona “Neden arkadaşlarıyla top oynamıyorsun?” (İleri, 1982, s. 131) diye sorması hem onun ruhunda açılan yaraları hem de bu yaralardan çocuğun egosunun temel taşlarını yerleştiren ilk eğiticilerden biri olan babanın ne denli habersiz olduğunu, oğlunun kendine olan güvenini, inancını ne denli zedelediğini gösteren önemli bir örnektir. Kendinden hoşnut ve barışık olma duygusunu elinden almıştır babası. Benlik saygısı

azalan bireylerin depresyona daha kolay girdikleri saptanmış bir bilimsel gerçektir ve psikanalitik teoriye göre, depresif kişi, erken çocukluk dönemi ile ilgili narsistik bir yara taşımaktadır.

Freud'un psiko-seksüel gelişim kuramında fallik döneme denk düşen girişim ya da suçluluk duygusu aşamasında çocuğun tutumları sürekli engellenir, girişimlerinden alıkonulursa ileriki yaşamında çocuk, girişimcilikten yoksun bir birey olarak varlığını sürdürecektir. Her iki cins için de geçerli olan bu durum, olumlu yaşanırsa girişimci, iş beceren, tuttuğunu koparan bireyler olabileceken bu girişimlerin sürekli engellenmesi durumunda, çocukta suçluluk duygusu oluşacak ve erişkin yaşamında da her girişimin ardından suçluluk duyan birey tavrı geliştirecektir. Tıpkı Yusuf'un yetişkin dönem yaşamında gözlemlediğimiz gibi.

Çocukluk döneminde eylemlerinde özgür bırakılıp özerk bir kişilik kazanamayan Yusuf, daha sonraki yaşantısında kendi başına kararlar veren, iş yapan biri olamaz. Freud'un öne sürdüğü anal döneme denk gelecek şekilde erişkin yaşamı boyunca her eyleminin ardından utanç ve kuşku duyarak, karar vermekten kaçınan bir birey olur. Çocukluğunda narsistik duygularının akranları arasında incitilmesi üzerine Yusuf, yaşadığı bu olaydan sonra yapamadıklarının inatla üstüne gitmek yerine, gerçekleştirmeyi başaramadığı her şeyi bırakmayı, bunu gurur meselesi haline getirmeyi, her şeyden geriye kaçmayı tercih eder. Yaptığı tek şey uzaklaşmaktır. Her yaptığı eylem, engel, yasak ve ayıplamalarla karşılandığı için gerçekleştirdiği her edimden utanç ve kuşku duyarak büyür ve bu örüntüyü kaçınılmaz olarak erişkin yaşam dilimine de yansıtır ve eylemlerinin ardından utanç ve kuşku duyan, karar vermekten kaçınan, sürekli kendini engelleyen bir bireye dönüşür. Bütün bu semptomlar, uzmanların, kişiliğin oluşumunda ilk çocukluk döneminin önemine sık sık vurgu yapmalarını akla getirir. "Bir ortancanın havalanmış meşin yuvarlakla eğilişi, sapın ince çitirtisi. Çok geçmeden oğlanlar takım kuruyorlar sokak arasında. 'Yusuf futbol oynayamaz... Oynamasını bilmez Yusuf. Hadi sen kızların yanına git; bebek oynayın!'" (İleri, 1982, s. 26). Kulaklarında uzun süre çınlayan bu sözlerin ve yaşadığı olayın travmatik etkilerinin annesi ona masal anlatırken de devam etmesi, uzmanların çocuğun narsistik duygularının sürekli pohpohlanması gerektiği uyarısını doğrular niteliktedir:

Anam eşikte iken, babam beşikte iken... Babamın beşiğini sallardım. Babamın beşiği, sedef kakmalı bir beşikti. Topkapı sarayında duruyordu babamın beşiği. Babam beşikten düşüyor. Gözlükleri kırılıyor beşikten düşünce. Sedef kakmalı

beşik iki parçaya ayrılıyor, babamın ağırlığına dayanamayıp. Artık sallayamıyorum. Babam çok kızıyor, bir tokat atıyor bana (İleri, 1982, s. 81).

İnce duyarlıklı, hassas bir çocuk olan Yusuf'un benlik saygısı kazanabileceği, özgüvenini oluşturabileceği, ruhsal gelişimini olumlu yönde sürdürebileceği psiko – sosyal ortamdan yoksun büyüdüğüne verilecek önemli örneklerdendir yukarıda alıntılanan travmatik olaylar.

Yaşamımızdaki olayların öncekilerle ilintisiz ve rastgeleymiş gibi olmalarının sadece görünüşte olduğunu savunan psikanalize göre, depresyonun altında bastırılmış öfke yatmaktadır. Narsistik yaralanmalarının önemli öznelerinden biri olan babası ile duygusal bağları çocukluk yıllarında kopan Yusuf, kendisine yaşattıkları üzerine ona karşı yoğun bir öfke ve nefret duygularıyla doludur. Lise son sınıftayken babasının amansız bir hastalığa yakalanıp ölüm döşeğinde olmasından ve çektiği yoğun acılardan etkilenmez. Hatta onun hastalanıp çaresizce yatağa bağlanıp kalmasından derin bir mutluluk duymaktadır. Bir zamanlar kendisine acı çektiren o güçlü, kuvvetli adamın kendisinin yaşamının en savunmasız zamanlarında olduğu gibi çaresiz olması, onunla acıda eşitlendiklerini gösteren bir durumdur. “Sonra babam hastalanıyor. Yatağa mihlanıyor. Yatağa mihlanışında gizli bir sevinç duyuyorum. Çok gizli bir sevinç. Kendime bile açmaya cesaretim yok” (İleri, 1982, s. 130). “Bilinçaltı; cinsel (erotik) doyum, saldırganlık ve yıkıcılık gibi ödünleyici güdülerin kaynağıdır. Freud, bu içgüdüsel dürtülerin çoğu zaman tehdit edici ya da kabul edilemez istek ve itkiler doğurduğunu ve bu nedenle de bilinçli kavrayışı yasakladığını ileri sürmüştür” (Yavuzer, 2010, s. 26). “Acımaya uğraşıyorum. Babam ölecek. Üzülmeliyim. Çok ıstırap çekiyor. Dili damağına yapışmış. Dudak kenarları kan içinde. Nihayet babamdı” (İleri, 1982, s. 142) sözleri bile onun babasına karşı katılaştığı, duyarsızlaştığı yüreğini yumuşatmaya yetmez. Babası babalık görevlerini tam olarak yerine getirmediği için Yusuf'un onu sevme zorunluluğu yoktur. Hatta kendi imgeleminde bir yılan gibi soğuktur babasına karşı. Ağzını açıp cevap vermek, tek kelime konuşmak istemez onunla. Sadece büyük bir soğukkanlılıkla ölümünün gelmesini bekler. Ancak bu noktada, Yusuf'un babasını azılı bir düşman olarak görmesinde Oedipus kompleksinin etkilerinin de söz konusu olduğunu belirtmek gerekir.

Annesinin “Bahçeyi sulamıyorsun Yusuf. Baban kalksa ne der.” sözleri üzerine “Bahçeyi sulamıyorum. Babamın ne diyeceği de beni asla ilgilendirmiyor. Onları bir takım şeylerden sorumlu tutmadığım için dua etsinler. Bir bahçenin sararıp solması

bunca önemli mi?” (İleri, 1982, s. 131) diyerek iç dünyasında yaşadığı çatışmaların esas kaynağının ailesi olduğunun bilincinde olduğunu hissettirir. Babasının ölümü üzerine “Ağlamayacak mısın?” diye hayretle soran annesine iç dünyasında verdiği yanıt aslında babasına olan gizli nefretini ya da yitik duygularını açığa vurur niteliktedir ki nefret duygusu, kaynağını saldırganlık duygularından alsa da içinde sevgiyi barındırır. Freud, nefret duygusunun doyurulmayan sevgiden doğduğunu (Freud, 1991, s. 251) belirtir:

Ağlamak için belirgin bir neden bulamıyorum. Babam ölümle bizden öteleşiyor. Silik, gölgelenmiş, hatta bulanık bir anı. İzdüşümü gibi bir şey artık. Babamı bir daha anımsamıyorum.

‘Ağlamayacak mısın?’

Ağlamayacağım. Anneme söyleyemem. Söylememeliyim. Ağlamam gerekiyor belki de.

Bütün akrabalar bana bakıyor. Herkes bana bakıyor. Öbür hastalar odalarından çıkıyorlar ve bana bakıyorlar.

Ağlamalıyım. Gözyaşlarım donmuş. Üstelik başka zamanlar çok rahat ağlayan biriydim; sonu kötü biten bir filme, bir romana, kısacık ama özlü bir şiire, nerede olursa olsun. Gözyaşlarım hemen dökülüyor sessiz sedasız.

Sonra doktorlar, hastabakıcılar, laborantlar, öbür hastaların yakınları da bana bakıyorlar. Ağlamaya uğraşıyorum. “Baban öldü,” diyor annem kesik kesik, “Baban öldü. Ağlamayacak mısın?” Dünyanın en bayağı sözü bu olmalı. “Babanı kaybettik.” Öyleyse çıkıp gidelim; burada ne işimiz var (İleri, 1982, s.23).

Psikanalize göre, ruhsal yaşantımızda hiçbir şey veya olay şansa bağlı ya da rastgele oluşmamıştır. Her ruhsal olay ondan öncekiler tarafından belirlenmiştir. Mahallenin bütün çocukları önünde babasından şiddetli bir tokat yiyen ve kolundan tutularak “Erkekler ağlamaz” sözü eşliğinde bahçeden dışarıya gözyaşları içinde sürüklenen Yusuf, “İşte babamın ölümüne ağlamıyorum” (İleri, 1982, s. 24) diyerek yaşadığımız zihinsel ya da fiziksel oyunların öncekilerle neden – sonuç bağıntısından yoksun olmadığını gösterir bize.

Sevgisizliğin egemen olduğu evde anne ve babasıyla sağlıklı bir ilişki kuramayan Yusuf, arkadaş ilişkilerinde de başarısızdır. Kimseyle kolay kolay arkadaş olamaz, bağlandığı tek insan evlerinin yanındaki köşke yazları taşınan Jülide Hanım’ların kızı Birsen’dir. Birsen, küçük yaşına rağmen büyük istek ve tutkuları olan, uçarı, hareketli, dışa dönük yapısıyla Yusuf’tan çok farklıdır. Mahalledeki diğer arkadaşı Ümit’le birlikte her fırsatta Yusuf’la alay etmekten, onun canını yakıp duygularını örselemekten kaçınmaz. Birsen’lerin bahçesindeki limonlukta onunla vakit geçirmeyi çok seven Yusuf, yaşıtı ve sevdiği tek insan olan Birsen’i mahallenin uçarı ve haylaz çocuğu Ümit’le paylaşmak zorunda olmaktan büyük acı duyar. Yusuf’a göre,

Birsen’le her baş başa kaldıklarında ortaya çıkan Ümit, “Büyülü duyguları, incelikleri, göz açıp kapayana geçiveren çok anlamlı zamanı bozup, berbat eder” (İleri, 1982, s. 29). Birsen ise bu gelişlerden hoşnuttur ve Yusuf bunu acıyla fark etmektedir. Birsen’le Ümit’in yakınlaşmaları, sık sık Yusuf’tan ayrı iki sevdalıyı çağrıştırarak yürümleri üzerine duyduğu onulmaz kıskançlık ve huzursuzluk depresif kişilik tablosunu derinleştirmektedir: “Kameriyenin altına oturuyoruz. Dört bir yanımızı sarmaşıklar çevrelemiş. Birsen’le beni buradan göremez Ümit. Bir an müthiş seviniyorum. Sanki mutluluk. Oysa arayacak; kameriyeye bakmayı akıl edecek ve yanımıza gelecek. Üstelik sapanlı çocuğun ayak seslerine Birsen kulak verecek” (İleri, 1982, s.30).

Birsen’in kendisini sürekli Ümit’le kıskandırması ve ilerde onunla evleneceğini söylemesi Yusuf’u acıdan boğulma noktasına getirmekte ancak ne yazık ki Birsen bunların farkında olmadığı gibi Yusuf’la ortak bir duyarlılığı da paylaşmamaktadır: “Ayrılığın saatiydi Birsen’le. Yüreğimdeki ezikliği, acıyı anlatmama imkân yoktu. Anlatsam da duyumsamayacaktı” (İleri, 1982, s. 43). Özellikle çocukluk döneminde yaşanan bu çökkün ruh hali, onun ergenlik döneminden itibaren yaşama karşı ilgi yitiminin, yaşama bağlarını adım adım koparmanın ardındaki önemli verilerden biridir.

İkiyüzlü, kaba ve inceliklerden yoksun bulduğu Birsen’in bütün kötücül oyunlarına, haşin ve kırıcı davranışlarına maruz kalmasına rağmen ondan vazgeçmeyi aklından bile geçirmeyen; naif ve kırılabilir yapıyla onunla iki ayrı dünyanın, iki ayrı anlayışın insanları olduğunu içten içe fark eden Yusuf, bağımlı ve depresif kişilik yapısına sahip olmasından ötürü Birsen’den uzaklaşamaz. Onun tek isteği Birsen’in sadece kendisine ait olması ve bütün ilgisini yalnızca ona yöneltmesidir. Freud’a göre bu durum depresif kişilik yapısından kaynaklanmaktadır. Ona göre, depresyona yatkın olan kişi, doymak bilmez bir ilgi açlığıyla çevreyi tarar. Bu kişilik profili, benlik saygısını; övgü, onay, beğenilme, tercih edilme gibi ruhsal besinleri oburca tüketerek ayakta tutabildiği için bu tür beslenmeye gereksinimi, depresyona yatkın olmayan kişilerden daha fazladır.

Oyun anlayışı açısından akranı olan diğer erkeklerden farklı olan Yusuf, bu yönüyle de psiko-patolojik kişilik yapısını gözler önüne serer. Oyun çocuğun kurduğu bir dünyadır ve duygusal, motor, sosyal ve zihinsel gelişim için oldukça önemlidir. Dolayısıyla çocuğun seçtiği oyuncaklar onun gelişimi ve sorunları hakkında bilgi veren önemli detaylardır. Oyun anlayışının diğer çocuklardan farklı olması Yusuf’u Birsen ve Ümit’in yanında yalnızlaştırır. Ümit’in sapanla kuşları vurması, top oynaması, yaşının getirdiği dinamik, hareketli yapıya sahip olması ve Birsen’in ona uyum sağlaması

Yusuf'un dışarıda kalmasına neden olur. O, daha edilgen ve durağan bir yapıya sahiptir. Kimileyin yıkık bir ağaç gövdesinde bitivermiş mantarları, sarmaşıkları; kimileyin ölmüş olan bir böceği diğer böceklerin sırtında saatlerce taşımalarını seyretmek ve bebeklerle oynamak, kameriyede oturup Birsen'le vakit geçirmek Yusuf'a daha huzur verici ve anlamlı gelmektedir. Oysa Birsen bütün bunlardan çok sıkılmaktadır. Ümit'in erkeksi, baskın yapısı Yusuf'un kırılğan yapısından daha ilgi çekicidir Birsen için. Ümit'in de bu durumdan sıkıldığını fark eden Birsen, onun başka oyun oynama tekliflerini kabul eder. Küçük yaşına rağmen derin kahırlar içinde yaşayan Yusuf, Birsen'in Ümit'i tercih ettiğinin ayrımındadır:

Ümit bizimle birlikte olunca, Birsen de bir başka oluyordu. Ümit habersiz geliyordu ve sürekli benden, içimdeki duygulardan çözümleyemediğim, nitelendiremediğim bir şeyler eksiltiyordu. Birsen'in aldırış etmediğini görmüştüm. Sertliğe ve kuvvete daha eğilimliydi insanlar. Birsen'in omzuna elini atıyor Ümit. Beni bırakıp gidiyorlar. Olduğum yerde kalakalıyorum (İleri, 1982, s. 33 – 35).

Bütün bunlara ek olarak Birsen'in annesi Jülide Hanım'ın da kızı gibi Ümit'i önceleyen tavrı, Yusuf'un değersizlik duygusunu daha yoğun yaşamasına neden olur. Örneğin; akşam kahvaltılarında çocuklara reçelli ekmek hazırlayan Jülide Hanım'ın, Ümit'in ekmeğine reçeli hep daha çok sürmesi ve ekmeği verirken Ümit'in dalgalı, gür saçlarını okşaması Yusuf'un dikkatinden kaçmaz. Jülide Hanım'a göre, Ümit'in bir iki ısırışta ekmeğini bitirmesine karşın Yusuf mızdır, iştahla yemeyi bilmez. Hep suçlanan, değer verilmeyen, önemsenmeyen, dışlanan bir çocuk olmanın acısını burada da duyar Yusuf. Birsen'in babası Sabri Bey'in Ümit'i, Yusuf'u ve Birsen'i yan yana dizerek çektiği bir fotoğraf, Jülide Hanım'ın -diğer tüm insanların da sık sık yaptığı gibi- Yusuf'la alay etmesi için yeterli bir veridir. Ümit'in kendisinden daha boylu ve gösterişli olduğunun farkında olan Yusuf, son anda Birsen'le Ümit'in el ele tutuştuklarını acıyla görerek cılız ve sıksa kollarıyla hazır ol durumunda asık suratla poz verir. Fotoğrafa bakarak her defasında kahkahalarla gülen Jülide Hanım, söz ve tavırlarıyla ruhsal bir örselenme yaratır Yusuf üzerinde. "Ayol Yusuf'un haline bakın somurtmuş; korkuluktan beter. Her şey kararıyor çevremde. İlk yazın o duru mavi aydınlığını artık sezemiyorum" (İleri, 1982, s. 29).

Depresyonda tek bir olay ya da durum yaşamla ilgili genel çıkarımlar için yeterli görülebilir. Yusuf bu olaydan sonra fotoğraf çekirtmesini sevmeyen birisidir artık. "Fotoğraf çekirtmesini sevmem" diye anlatır duygularını. "Acı anılarım var

fotoğraflarla. Birsen'in babası, kahverengi fotoğraflar çekerdi. Birsen'le beni çekerdi. Birsen'in annesi fotoğrafa bakıp gülerdi. Kahkahalarla gülerdi" (İleri, 1982, 160). Değersizlik duygusu ile birlikte kişi, kendisinin çevresindekiler denli iyi olmadığını düşünür ve depresyona eğilimli hale gelir, dolayısıyla insanlardan uzaklaşmaya başlar. Ya da şu şekilde ifade etmek de mümkün: Zamanla bu küçük olayların içinde birikip birbirine eklenmesiyle depresyona girme süreci başlar. Çünkü olumsuz algılanan yaşantı, "Kimse beni sevmiyor", "Artık yaşamamanın bir anlamı yok" gibi aşırı çıkarımlar yapılmasına yol açar. Bu da karamsarlığa ve umutsuzluğa neden olabilir. Kişi, yalnızca ansızın ortaya çıkan çıkarımların farkındadır. Oysa altta yatan ve çıkarımlara neden olan şey, farkında olmadığı olumsuz zihin kartlarıdır.

Çocuk yaşta duyguların örselenmesinin yetişkinlik döneminde özgüvende eksiklik olarak karşımıza çıktığını sık sık vurguladık. Bu vurguyu, Yusuf'un yaşamından bir örnekle somutlayalım:

O bebek ne elinde?" diyor Sabri Bey'in arkadaşı. "Gelin" diyorum ürkek sesle. Gelin onun adı. Adam kahkahalarla gülüyor. Zaten herkes her yerde ve her zaman gülüyor. Jülide Hanım, korkuluk gibi duruşuma bakıp gülüyor; bir ortanca dalını kıran meşin topa bakıp öbür oğlanlar gülüyorlar; Gelin'i kucağımda taşıdığımı gören orta yaşlı yabancı adam gülüyor... (İleri, 1982, s. 38).

Başta ailesi olmak üzere çevresi tarafından sık sık egosu paramparça edilen Yusuf, tüm bu olumsuz yaşantılar sonucu sağlam ve tutarlı bir kimlik geliştiremez. Sürekli bir mutsuzluk, sıkılganlık, sık hayal kırıklığına uğrama, ağlama nöbetleri, her şeyin kendine ait olmasını istemesi ve aşırı hassasiyeti yaşadığı depresyonun belirgin klinik tablolarından biri haline gelir. Bağımlı ve bencil kişilik yapısıyla çevreye uyumsuz Yusuf, nevrozun ve benliğin en ilkel bölümü olan id'in egemenliğinde sevdiği şeylerin sadece kendisine ait olmasını ve onları hiç kimseye paylaşmamayı ister. Bu bağlamda, Birsen'e olan bağlılığı ona büyük nevrotik acılar yaşatır. "Birsen'i çağırmak istiyorum. Birsen aldırıyor. Durmadan o adamları öpüyor. Her şey bitmiş gibi. Yarına hiçbir umut taşımıyorum. Suç benim miydi? Birsen'den ayrılamıyordum; o olmayınca, hiçbir şey olamıyordu. (...) Acı ve anlam olamıyordu" (İleri, 1982, s. 38).

Yusuf'un çocukluk yıllarında mutlu olduğu tek gün, annesi ile beraber Jülide Hanım'ların uzak akrabası Nüveyre'yi evlendikten sonra ziyaret ettikleri gündür. Eski üç katlı bir yalıya gelin gitmiştir Nüveyre. Her katı ayrı ayrı kiraya verilmiş olan yalı, evsiz barksız kalmışların sığınağıdır. Orada Ali ile tanışır Yusuf. Ali mahalledeki

çocuklar gibi, özellikle Birsen ve Ümit gibi onu dışlamaz. Kollarını açar Yusuf'a ve eşit bir ilişkiyi paylaştıklarını hissettirir ona. Ali'nin sevecen, dost ve paylaşımcı tavrı çok mutlu eder Yusuf'u. Ben'ini acıların esaretinden kurtarıp sağlıklı iletişim kurabileceği tek kişi Ali'dir. Kısa sürede Ali'ye karşı geliştirdiği bu aşırı bağlılık, anne – baba ve çevresinin parçaladığı ben'inin yaralarını sarma çabasını yansıtır. Birlikte uçurtma uçurur, oyun oynarlar. Çok mutludur Yusuf, -öyle ki, hayatında bir tek o gün Meral'in çaresiz yüzünü unutabilir. “Sanki Meral, başöğretmenin odasında ağlamamıştı, annem okula gelip suçlamamıştı kıyırık bir dolmakalemi için Meral'i...” (İleri, 1982, s. 155)- ömründe ilk defa kendisine kıymet veren biriyle birlikte zaman geçirir. Ali'yi çok seven Yusuf, yalıdan ayrılmayı hiç istemez. İnsanlar sıcak ve saygılıdır. Çözemediği bir albenisi vardır buranın, en çok da yalıda kendisi gibi davranma ayrıcalığı. “Kuş evinde kimse oynamamı istemedi. O gün Yusuf'u oynamıyordum. Yusuf'u yaşıyordum. Oynasaydım razı olamayacaklardı” (İleri, 1982, s. 154).

“Gitmek istemiyorum Ali. Senin yanında kalmak istiyorum. Hep senin yanında kalmak istiyorum.”

“Kalamazsın. Bizim evimiz yok.”

“Olsun. Sen istersen kalırım. Ümit gibi kuşları öldürmüyorsun sen. Annen güler mi bana?”

“Gülmez. Niye gülsün hem...”

“Birsen'in annesi gülüyor. Beni görünce hep gülüyor.”

“Kimseyi güldürtmem sana” (İleri, 1982, s. 179).

Ali ile girdiği bu diyalog duygu örselenmelerini bir kez daha gözler önüne serer. Ali, kendisine ve dünyaya olan inancını yitiren Yusuf için benlik değeri artışına yol açan bir arkadaştır:

Ali ağaçlara tırmanıp ipi geriyordu. Hepsini o yaptığı halde alay etmiyordu benimle. Kan kardeşiydik. Birsen'den de, Ümit'ten de başkaydı Ali. Ümit kadar kuvvetliydi ama sapanı yoktu kuşları öldüren. Birsen gibi hain değildi. Koşmaca oynarken ayağıma çelme takmazdı. Ali elimden tutuyor. Güçlü, gelişmiş elleri. Ümit'in elleri gibi. Ama bir bez bebeği alıp ağaçlara asmıyor. (İleri, 1982, s. 121 – 122).

Yusuf'un Nüveyre'yi çok sevmesinin altında da onun kendisi gibi dışlanan, aşağılanan, ötelenen olması yatmaktadır. “Saygıyla elini öpüyor annemin. Bana sarılıyor. Sırma saçlarının Arap sabunu kokusu. Bütün yoksulluklar, Nüveyre'de

aşılmaz güzelliklere dönüşüyor. Bütün yoksulluklar” (İleri, 1982, s.117). Anksiyetelerin ve gerçeklerin peşinden gelmediği tek yer olan yalıdaki mutluluğu uzun sürmez Yusuf’un. Koca bir tencere nohutlu pilav pişer Yusuf’ların yalıda olduğu gün öğlen yemeği için. Yalıda yaşayan herkes kazanın etrafında kaşıklarını batıra batıra yerler pilavı. Yusuf da onlarla birlikte yemek ister ancak annesi hastalık kapar endişesi ile buna izin vermez. Nüveyre kendi odasında onların her birine ayrı tabaklar çıkarır. Yusuf Ali’nin gelip kendileri ile birlikte yemesini ister. Ancak Ali bu teklifi reddeder. “Kuş evinin insanlarından olmadığını annem öğretti başlangıçta. Sonra Ali pekiştirdi duygularımı. Burada da yapayalnız kalmak zorundaydım. Her yerde olduğu gibi burada da. Ali bilincinde değildi yaptıklarının” (İleri, 1982, s. 155). Ebeveyninin ve çevresinin duygusal şiddetinden sonra koşulsuz sevgi sunulan bu ortamda yine annesi tarafından yalnızlaştırılmaya çalışılması coşku ve heyecanını törpüler. Annesi oğlunun mutluluğunu göremediği gibi onu anlamaktan da uzaktır:

“Evcilik oynamam artık.”

“Neden o?”

“Evcilik oynamasını sevmiyorum. Kuş yetiştireceğim.”

“Bir o eksikti.” Annemin ateş saçan gözleri.” (İleri, 1982, s. 126)

Hiçbir zaman anne ve babasına karşı bir yakınlık duyamayan, evin kasvetli havasıyla barışamayan ve kendi içinde var olmaya çabalayan Yusuf, hep yeni bir evin hayalini kurar. Çocukluğunda bahçeden içeri geldiği zamanlarda annesini, babasını, evdeki eşyaları kendisine yabancı bulur ve o evden uzaklaşıp yeni bir eve gitmenin özlemini duyar. Bu arzunun oluşmasında anne – baba arasındaki sevgisizliğin de payı büyüktür. Yusuf annesi ile babasının birbirlerini sevmediklerini çok küçük yaşta kavramıştır ve bu durum da eve olan bağlılığını azaltmaktadır:

(...) Mumu bir kez daha yaktığımda; yaz aylarının suskun, çıldırtıcı akşamları beliriyor ve yalnızlıklarla geçmiş akşam yemeklerimizi görüyorum. Üç kişilik bir ailenin, bu soluk akşam yemeklerinde, annemle babamın birbirlerini tek bir gün bile sevmemiş olduklarını kavramak mümkündür. Babam, bir karış suratla eve dönüyor: “Yemek hazır mı hanım? (İleri, 1982, s. 22).

Ebeveyninin dışındaki bireylerden oluşan ev hayatı ile psikolojik dengesini koruyacağına inanır bilinçaltında. Aşağılamanın, horlamanın, amansız saldırıların, şiddetin olmadığı bir dünyadır burası. Kendisine kahaahalarla gülmek için hiçbir fırsatı

kaçırmayan Jülide Hanım, Sabri Bey, Birsen ve Ümit'ten olabildiğince uzak, sesini duyurabildiği, sözüne kıymet verilen hayali bir yerdir.

Sonraları anneme ikinci evimizden söz eder oldum. Başlangıçta anlamadı. Bir çocuk hayalini bozmak istemedi. Durup durup Ali'yi anlatıyordum. Herkese Ali'yi anlatıyordum. “Deniz kıyısında ikinci evimiz” diyordum. Annem ‘Kim bu Ali?’ demişti. Birsen, Ali'yi tanımadan kıskanıyordu. Ali, gelmiyordu ama ben sık sık onlara gidiyordum. Su kabağıyla çamaşırlara su boşaltıyorduk Ali'yle. Annesi, ikinci annem çamaşır yıkıyordu. Ben, ikinci evimize gidiyordum. İnsanların bir arada yaşamaktan mutluluk duyduğu, onurlandığı ikinci evimize. Günün her saatinde gidiyordum. Birçok aile yaşıyordu orda. Ali'nin öbür arkadaşlarıyla da kardeş oluyordum. Herkes annem, babam oluyordu. Ortancaların üzerine düşmüş bir meşin top için tokat atmıyordu kimse. Ali, meşin topu ortancaların arasından alıyor ve bana vurmasını öğretiyordu (İleri, 1982, s. 121).

Yusuf'un ilkokul yıllarında yaptığı bir resim de onun kendilik algısı ve çevresiyle iletişimi konusunda bize ipuçları verir. “Resim etkinliğinin aynı zamanda sözsüz dili oluşturması ve bu yolla anlatımın kolay olması, yaşı ya da kişilik özellikleri dolayısıyla sözlü iletişim kurmakta güçlük çekilen çocukları tanımada da önemli bir teşhis aracı olmasını sağlamaktadır” (Yavuzer, 2010, s. 5). Psikolojik profilinde, en başat özelliği yalnızlık olan Yusuf, “Bu resmi nerede, ne zaman, niçin yaptığımı hatırlayamıyorum. Galiba ilkokuldaydım. Çok yalnız bir çocuğum” (İleri, 1982, s. 9). cümleleriyle siyah kâğıt üzerine yerleştirilip odasındaki duvarda asılı duran bir suluboya çalışmasını yalnızlığı üzerine yaptığını hüznle anlatır. Dikkatimizi çevirdiğimiz resim, Yusuf'un iç dünyası ve yakın çevresiyle ilişkisi hakkında bilgi vermesi açısından önem arz eder çünkü çizim çoğunlukla bir şeyin temsil edilidir ve çocukların çizdiği resimler görüldüğünden çok daha fazla şey ifade ederler.

Yusuf, otların, çimenlerin tükendiği, kuru tepeciklerin başladığı yerde bir mezarlık çizmiştir kâğıda. Mezarlığın içinde kıvrıkcık saçlı bir erkek çocuğu elinde gökyüzüne doğru uzayan nihayetsiz ipin ucunda ebemkuşağı renkli, püsküllü, kocaman kuyruğu olan bir uçurtma ile durmaktadır. Yamacına, çatalı dilini çıkararak başını ona doğru dönen bir karayılan çöreklenmiştir. Çocuğun önünde demir parmaklıklarla çevrili, başucunda servi ağacının olduğu bir mezar vardır. Mezardan, servi ağacından, yılandan ve ufak çocuktan sonra yine tepecikler başlar resimde. Yılanlı çocuğu çorak toprakların arasına çizen Yusuf, az öteye, üst üste bir sürü yemyeşil tepeler çizmiştir. Bu tepelerin ortalarında bir başka çocuğu iki elini gökyüzüne kaldırmış öylece kıpırdamadan resmetmiştir. Çocuk, iki elini gökyüzüne kaldırmış, uçurtmaya erişmek istercesine

durmaktadır. Tepeler iki çocuğun birbirini görmesine olanak tanımayacak şekilde çizilmiştir. Çorak topraklardaki kıvrıkcık saçlı çocuk, uçurtmanın rüzgâr azaldıkça kesik çözümlüleriyle süzülerek inerken bir kez daha yeşertiyi göreceğine imrenerek “Toprağın cömert olduğu öbür tepeleri, kat kat yeşertiyi bir kez daha görecektir” (İleri, 1982, s. 16) der. İki çocuk elin uzandığı gökyüzünün, yağmur bulutlarının hemen altında yan yana dizilmiş yapılarıyla sıkışık, boğucu bir şehir de çizilmiştir kâğıda. Top ağaçlarla, yeşil öbeklerle uyuşmasına imkân olmayan kuleler ve surlar vardır resmin bir tarafında. İki ayrı anlayışın, iki ayrı düşünüşün hırpalayıcı karşıtlığını vurgulayan Yusuf “Çiçekleri ve bitki örtüsünü anneme benzetiyorum: alçakgönüllü, durgun, sürekli boynu bükük. Yapılar kuleleriyle, girintili çıkıntılı surlarıyla, ürkünç ve o kadar güzel görünüşleriyle daha çok Meliha’ya benziyor” (İleri, 1982, s. 16) diyerek resmi yorumlar. Psikolojik tanıda resmin rolü önemlidir. Resim küçük yaşlarda çocuğun sözcüklerinden daha güçlü bir anlatım aracıdır. Çocuğun bize ruh halini yansıtması ve olaylar hakkındaki duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde, yalın bir anlatım aracı olan resmin önemi büyüktür. Psikiyatri biliminde uzmanlar, depresif çocukların duygularını çözümleyebilmek için resim sanatından faydalanırlar çünkü küçük yaşlarda sözcüklerden daha güçlü bir anlatım aracı olan resim, bize çocuğun iç dünyası ve büyüme süreci hakkında önemli bilgiler verir. Çocuk, kâğıt üzerinde belirsiz biçimleri karalarken bile bir takım temel duygularını yansıtma olanağını bulur ve resimleriyle olaylar hakkındaki duygu, düşünce ve bakış açısını dile getirir. “Çocukla psikiyatrik görüşme yapılırken kullanılacak en iyi yollardan biri çocuktan resim çizmesini istemek, o resmi yaparken ya da resmi bitirdikten sonra onunla yaptığı resim hakkında konuşmaktır. Çocuklar, bazen karşılıklı konuşmada anlatamadıkları duygularını, resimdeki olaylar ve kahramanlar üzerinden dolaylı olarak ifade ederler. Depresyonda olduğu düşünülen çocukların değerlendirilmesinde bu yöntem oldukça yararlı olabilmektedir” (Ercan, Turgay, 2004, s. 57).

Romanımızın ilk satırlarında anlatılan resim, üç ana bölümden oluşur. Resmin ilk bölümünde mekân, kuru tepeciklerin arasına çizilmiş çorak bir mezarlıktır. Yabancı otların, sararmış yaprakların, acemice çizilmiş mezar taşlarının arasına çizilen kıvrıkcık saçlı çocuğun kendisi olduğunu Yusuf resmi yorumlarken belirtir:

Mezardan –bülüller ötmüyordu- serviden, ufak çocuktan ve çatallı dilli karayılandan sonra yine tepecikler başlıyor. Başka düzlük de yok resimde: Tepeler – tepeler. Tepeler. Zaten üst üste tepelerin resmini yapmak istemişim.

Tepelerde kırık çoğalıyor. Orada toprak hala yemyeşildi, bitekti. Bense, çorak yaprakların arasında yaşıyordum (İleri, 1982, s. 15).

İlk gençlik yıllarında, evlerinin duvarında asılı olan bu resme bakan Yusuf, çocuğu niye mezarla birlikte betimlediğini hatırlayamaz. Ancak, sadece bu ayrıntı bile onun ruhsal dünyası hakkında önemli bir ipucu verir bize. Mezarlık imgesi, yalnızlığı ve ölümü vurgulaması bakımından önemli bir metafordur. İlkokula giderken yaptığı bu resimde Yusuf, kendisini bir mezarlığın içinde çizerek yalnızlığını, kimsesizliğini, iletişimsizliğini ve hayatın boşluğunu vurgulamak ister gibidir. Mezarlık imgesi kendisini ne kadar dışarıda gördüğünün de habercisidir aslında. Resimdeki izlekleri sürerek anlamaya çalıştığımız Yusuf'un duygu dünyası yalnızlıkla ve kabullenmişlikle karakterizedir. "Mezarın yanındaki çocuk hiç kimsesiz; şikâyet etmiyor, yakınmıyor, uçurtmasıyla mutlu. Yılanlı çocuk" (İleri, 1982, s. 17). "Çocuğun oluşturduğu tüm imajlar büyük ölçüde çocuğun duygusal yaşamına bağlıdır" (Yavuzer, 2010, s. 70).

Yamacına çöreklenmiş karayılan Yusuf'un annesinden çocukluğu boyunca defalarca anlatmasını istediği Karayılan masalının ana figürüdür. Masalda bir padişah ile sultanın oğlu olarak doğan karayılan uzun yıllar hiç kimselerin yanına yaklaşmaya cesaret edemediği, yaklaşanların ise büyük zarar gördüğü bir varlıktır. "Kime yaklaştıysam benden uzaklaştı" sözleriyle karayılanla benzer kaderi paylaştığını vurgulayan Yusuf, "Kaç defa anlattım bu masalı sana. Hala bıkmadın mı?" (İleri, 1982, s. 83) diyerek ona sitem eden annesine rağmen hep aynı heyecan ve ilgiyle dinler masalı. Bir yılan olarak doğan şehzade ancak evleneceği gün postunu çıkarır ve yakışıklı bir prense dönüşür. Çocuğun resim çalışmasının bilinçaltında yatan istek ve korkulardan büyük ölçüde etkilendiğini vurgulayan Freud'a göre, bu arzuların anlatımı, sembolik veya gizli olabilir. Karayılan motifi üzerinden resmi çözümlenmeye devam ettiğimizde insanlarla iletişimi zayıf olan, anti-sosyal kişiliğinden dolayı sık sık onların aşağılamalarına, alaylarına ve kendisinden uzaklaşmalarına maruz kalan Yusuf'un, kendini masalın sonunda her defasında dikenli postunu çıkarıp iyi ve güzel bir varlığa dönüşen karayılan ile özdeşleştirdiğini ve günü geldiğinde onun gibi postunu çıkaracağına inandığını görürüz: "Karayılanı kendime benzetirdim. Bir gün gelecek, gömleğimi çıkaracağım derdim" (İleri, 1982, s.96). Çocukların yaptığı resimlerin onların duygu dünyası ve düşünce yapılarıyla ilgili birtakım bilgiler verdiğini vurguladık. Çocukluk yıllarında sık sık baykuş resimleri de yapan Yusuf, kendisini yalnızlığı bakımından onlarla da özdeşleştirir. Sık sık çizdiği kara kalem baykuşlar, sulu

boya baykuş resimlerinden birinin altına “Yalnızlıklarındandır bu baykuşların acı acı ötmesi” diye yazar. “Yalnızlığın tek çaresi sevgidir. Biz seviyoruz değil mi?” (İleri, 1982, s. 161) diye bir fotoğrafın arkasına yazan Meliha’ya, “Baykuşları, yılanları sevemezsin Meliha, boşuna aldatma kendini” diyerek baykuşlarla yılanlarla özdeşim kurar, kendini onlarla bir tutar.

Dinlediği masallardan izlerle birlikte yaşadığı olayları da harmanlayarak resminde anlatan Yusuf’un kendisini herkesin korkup ürktüğü karayılan ve sadece geceleri ortaya çıkan baykuşla özdeşleştirilmesi öz imgesinin “yalnızlık” duygularıyla kurulduğunu gösterir. Resimlerin her çocuğa özgü olarak ayırt edilebildiğini ve resmin çocuğun kişiliğini yansıttığını Löwenfeld, Haluk Yavuzer’in eserinden alıntılanan şu cümleleriyle vurgulamaktadır:

(...) şema, çocuğun ruhsal yapısını ortaya koymaktadır. Bir çocuğun şemasındaki, yuvarlak, kapanmayan ve güvensiz çizgilerden onun kaygılı ve duyarlı olduğunu saptayabildim; buna karşılık bir başka çocuğun, dörtgen biçimindeki gövde resminde de onun kararlılığını izleyebildim; en erken şemalarda bile çocuğun kişiliği okunabilir (Yavuzer, 2010, s. 87).

Resmin ikinci bölümü yeşilin bol olduğu tepelerdir. Bu tepelerin ortalarında bir başka çocuk, iki elini gökyüzüne kaldırmış uçurtmaya erişmek ister gibi durmaktadır. Çorak tepelerin arasında olan Yusuf, el sallamaktadır bu çocuğa ama birbirlerini görememektedirler. “Yılanlı çocuk tepelere el sallıyordu. Bir posta güverciniydi uçurtma. Tepede duran sapansız çocuğa bir şeyler anlatmak istiyordum” (İleri, 1982, 67). Sapan Yusuf’un kırılğan iç dünyasında önemli bir nesnedir. Zira mahalleden tanıdığı Ümit bütün kuşları sapanıyla öldürmekte ve bundan ötürü Yusuf büyük bir acı çekmektedir. “Çocuğun resimleriyle ona ait bilgi ve bulguların birbirlerini doğruladığı dikkatimizi çekmektedir. Bu da özgür ve yalın bir anlatım biçimi olan resmin, çocuğun gerek iç dünyasını, gerekse olaylar hakkındaki tutum ve görüşlerini yansıtmasında ne denli önemli bir yeri olduğunu göstermektedir” (Yavuzer, 2010, s. 87).

Üçüncü bölüm yan yana dizilmiş yapılarıyla boğucu ve sıkışık bir şehirdir. Şehre, bahar mevsimi hâkimdir. İki ayrı anlayışın, iki ayrı düşünüşün hırpalayıcı karşıtlığını görürüz resimde. Yusuf, çizimleriyle kendi iç dünyasıyla çevresindeki olaylar hakkındaki tutum, görüş ve düşüncelerini yansıtma olanağı bulur. Şehrin çiçeklerini ve bitki örtüsünü annesine benzetir, alçakgönüllü, durgun, sürekli boynu bükük. Şehrin yapılarını ise ürkünç ve bir o kadar güzel görünüşleriyle kız arkadaşı

Meliha'ya benzetir. “Psiko – analitik kuramın resim yapma güdülenmesine (motivasyon) bakış açılarından biri de, bilinçaltında yatan istek ve duyguların resimde saklanmış biçimde de olsa anlatıldığı, resmin tehlikeli olabilecek ve bastırılmış olarak tanımlayabileceğimiz duyguların zararsızca dışarı dökülebileceği bir güvenlik sübabı görevini yaptığı düşüncesidir” (Yavuzer, 2010, s. 27).

İlkokulu bitirdikten sonra sessiz ve melankolik yapısından ürken ailesi tarafından sosyalleşip hayatın içine karışabilmesi için yatılı okula gönderilen Yusuf'un ruhunda derin ve onulmaz acıların başladığı bir dönemdir bu. “Yeni bir başlangıç. Bütün acılara, içe çekilişlere, insanlardan uzaklaşmalara açık bir başlangıç. Kalbimdeki şarkı bitti” (İleri, 1982, s. 60) sözleriyle anlattığı yatılı okul yılları Yusuf için derin bir hayal kırıklığı ve büyük bir kâbus niteliğindedir. Annesinden ve evinden ilk kez ayrılan Yusuf, durumu kabullenmekte güçlük çeker çünkü “Artık annesinin fırça gibi kirpiklerini tutmadan, ellemeden uyuyacaktır” (İleri, 1982, s.82). Onun evden bahçeye, bahçeden eve pek nazlı bir şekilde büyümesi ve kız çocukları gibi sadece bebeklerle oynaması yatılı okula gideceğini duyan çevresindeki insanlar da sevinir. Çevresi tarafından bu yönleriyle eleştirildiğini bildiği için hep üzgün, huzursuz ve tedirgindir.

Uzmanlara göre, yatılı okul, özellikle ergenliğin başlarına rastlayan on bir – on iki yaşlarında çocuğun anne babasına en çok gereksinim duyduğu bir dönemde onlardan ayrı kalmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda da çocukta bir takım uyum ve davranış bozukluğuna rastlanabilmektedir. Yatılı okula hiçbir zaman alışamayan Yusuf, hem öğretmenlerini hem de ailesini hayal kırıklığına uğratar. Yusuf'un da ebeveynlerinden yana yaşadığı hayal kırıklıkları vardır elbette. Bir süre sonra bu kırıklıklar belirgin bir psiko sosyal stres faktörüne bağlı olarak daha yoğun bir depresyona yol açacaktır çünkü bilmediği bir mekânda tanımadığı insanlarla birlikte yaşayacaktır artık.

Çocukluk depresyonunun psikolojik nedenleri arasında anne – çocuk ilişkisindeki düş kırıklığının üzerinde önemle durmak gerektiği şu satırlarda gizlidir: Bir Eylül sabahı babası ile birlikte yatılı okula gitmek için yola koyulduklarında annesinin bu duruma engel olmayıp sadece arkasından el sallamakla yetinmesi Yusuf'ta ciddi bir hayal kırıklığına yol açar ve geri dönülmez bir şekilde annesiyle tüm ilişkisine zarar verir. “Annem, benim için yalnızca bir Şükran Hanım olduğunun farkında değildi. Oysa ben, Göztepe'nin tozlu, dar yollarına bir sonbahar günü el sallayan kadını hatırlıyorum anne diye” (İleri, 1982, s. 59).

“Mine’nin ölümünden sonra tek yakınım bu oyuncak ayı” (İleri, 1982, s.45) dediği ipeksi tüyleri dökülmüş, boncuk gözlerinden biri kör olan oyuncağını gizlice okul çantasına yerleştirerek babasıyla birlikte vapura binen Yusuf, yeni bir hayata başlayacak olmanın tedirginliği içindedir. “Annem uğurluyor ve Reşat Bey kolumdan yakalamış, çekiştire çekiştire götürüyor. Nereye? Bir okula gidiyorum. Bilmediğim, tanımadığım çocuklarla birlikte okumaya gidiyorum” (İleri, 1982, s. 130). Vapurda insanların gülmesine eğlenmesine homurdanan, bundan memnuniyetsizlik duyan babası, “Etrafına aptal aptal bakınacağına, dışarıyı seyret” (İleri, 1982, s. 46) diyerek Yusuf’u azarlamaktan da geri durmaz. Yusuf’un okul binasını demir parmaklıklarıyla büyük mezarları, kabristanları çağrıştıran bir yapıya benzetmesi dikkat çekicidir. Derin korku ve çekingenliğine ek olarak babasının tavırları da incitici niteliktedir. “Bir de babam: Orta yaşlı, omuzları düşmüş, gözlüklü, gözyaşlarına kızmaya hazır, başında şapkası. “Doğru yürü, karşıdan karşıya geçerken sağına soluna bak. Annemin deyişiyle: Sözüünü esirgemez bir adamdır baban. Esirgemediği sözler. Esirgemedikleri okul kapısında. Horlayışları, aşağılamaları babamın. ‘Cumartesi günü çıkacaksın,’ diyor; ‘Annen gelip alacak seni. Kes ağlamayı artık” (İleri, 1982, s. 44). Yusuf’a sürekli onur kırıcı söz ve uygulamalarla davranan babası, duygularını belli etmeyen mesafeli ve toleranssız davranışlarıyla onun benlik kavramı üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Babayla çocuk arasındaki etkileşimin kalitesi ile benlik kavramı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda genelde babanın çocuğa karşı sıcak ve şefkatli oluşu ile benlik kavramı arasında olumlu bir ilişki olduğu söylenmektedir. Benlik saygısı yüksek çocukların babalarıyla aralarında daha yakın, sıcak ve olumlu ilişki olduğu, babalarınca reddedilen, ihmal edilen, aralarında sevgisiz bir ilişkinin olduğunu düşünen çocukların daha olumsuz bir benlik kavramına sahip olduğu ve o erkek ergenlerin kendilerini reddedilmiş ve mutsuz hissettikleri tespit edilmiştir. Okul kapısında babasından ayrılırken kendisini müthiş yalnız hisseden Yusuf, artık uzun bir süre hiç tanımadığı insanlarla aynı ortamı paylaşacak olmanın ürküntüsü içindedir. Babasının kendisini zorla kolundan tutup çekiştire çekiştire yatılı okula, bilmediği, tanımadığı çocuklarla birlikte okumaya götürmesini iç dünyasında hiçbir zaman affedemez.

Yusuf yatılı okula başladığı ilk gün çevresini gözlemlediğinde biraz şaşırarak ve yadırgayarak sınıftaki herkesin çabucak birbiriyle arkadaş olduğunu, ileride yapılacak maçlardan söz ettiklerini fark eder. Kendisi sessiz bir şekilde en ön sırada oturmaktadır. Artık sadece haşarı, yaramaz erkek çocuklarının olduğu bir okulda okuyan Yusuf, onlarla iletişim kurmayı, arkadaş olmayı hiçbir zaman beceremez. Psikanalizin

aydınlattığı yolda ilerlediğimizde arkadaş ilişkilerindeki başarısızlığını babası ile ilişkilendirerek açıklamak mümkündür. Babası ile arasında sıcak bir bağ olan erkeklerin akran ilişkilerinde daha popüler ve lider özellikli oldukları görülmektedir. “Araştırmacılara göre, hoşgörülü ve demokratik evlerde büyüyen çocuklar, arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha etkin, daha girişken, yaratıcı fikirler öne sürebilen, fikirlerini serbestçe söyleme eğiliminde görülen çocuklar olmaktadır” (Yavuzer, 2002, s. 130).

Okul yıllarında Yusuf’un arkadaşlarıyla ilişkisi çok zayıftır. Babası, ilgilenen ve sevgi gösteren çocukların arkadaşlarıyla ilişkileri daha iyi olan, liderlik özelliklerine sahip ve daha uyumlu çocuklar oldukları saptanmıştır. Yine babalarıyla sıcak ilişkileri olan çocuklarda daha az anti sosyal davranışa rastlanmakta ve bu çocuklar yaşam boyu akranlarıyla daha iyi ilişkiler kurmaktadır. Her birey içinde yaşadığı fiziksel ve sosyal çevreye uyum sağlayabilmek için düşüncelerini, duygularını, algılarını, dürtülerini birbirleriyle tutarlı bir bütünlük oluşturacak şekilde örgütler. Bunu gerçekleştiremeyen birey, çevresine uyumda güçlük çeker. Ders aralarında çocukların coşkuyla bahçeye, basket potalarına, voleybol ağlarına doğru koşmaları üzerine Yusuf, hemen karanlık, kuytu koridorlara sapar. “Burada da meşin top oynanıyor, ben yanaşmaya cesaret edemiyordum. Çocukların da arayıp sorduğu yoktu. Düzen kendiliğinden kurulmuştu; bana yer kalmamıştı. Sonraları kaçışlarımı alaya almaya başladılar” (İleri, 1982, s. 47). Yusuf, insanlardan sürekli kaçar ancak niçin kaçtığını kestiremez. “Kaçışlarım. Başka türlü anlatmaya imkân yok. Niçin kaçtığımı, neden kaçtığımı kestiremiyorum. Ama devamlı koridorlardayım” (İleri, 1982, s. 47). Günün birinde sınıf arkadaşları ona bir ad takarlar ve bahçeye –sadece su içmek için- çıktığında yanından geçerken sık sık bu adı fısıldarlar: “N’apıyosun Kız Yusuf. Kızböceği. Yusufçuk” (İleri, 1982, s. 48). Çevresiyle o denli iletişimsiz ve onlardan o kadar kopuk bir çocuktur ki Yusuf, -depresyon hastaları için başkalarıyla etkileşime girmek katlanılması zor bir acıya dönüşür ve depresyonlu insanlar, kalabalıklardan ürkererek kendi başlarına kalabilecekleri ortam ararlar.- onlara hiç yaklaşmadığı halde kendisinden ne istediklerini, niçin ona bu adı taktıklarını anlamlandıramaz ve bunlara cevap veremez. Sadece bahçenin, kalabalığın kendisine yaramadığını düşünür ve iç dünyasına daha çok gömülür. Gündüzleri utancından önleyebildiği ağlamaları geceleri durmadan çağlayan bir akarsu gibi, “okul bahçesine boşalan çocukların kalabalığı gibi” (İleri, 1982, s. 48) boşalır ta ki uykuya dalıncaya kadar.

Yatılı okul yılları boyunca sürekli karanlık, uzun koridorlarda, yapayalnız, üzgün ve mutsuz bir şekilde günlerini geçiren Yusuf, yalnızlığıyla zaman zaman baş

edememesine rağmen, niçin insanlardan kaçtığını, uzaklaştığını anlayamaz. Bu durum ancak, depresyon hastalığının özelliklerine bakılarak yorumlanabilir. Depresyon hastalarının bazıları insanlardan tümüyle uzaklaşmayı, yalnız kalmayı, kendilerini tümüyle soyutlamayı isterler. Zamanla, bu acılarının sonu hiç gelmeyecekmiş gibi bir duyguya kapılırlar, ileriye dönük umutsuz, karamsar düşünceleri giderek artar. Olanları değiştirecek bir şey yok gibidir ve böylece umutsuzluk yoğunlaşır. Çocukluk ve gençlik çağına özgü, canlı, hareketli, neşeli kıpır kıpır tavırlar yoktur Yusuf'ta. O, yaşlıları gibi koşup oynamak, eğlenmek yerine 'İşkenceler Okulu' olarak adlandırdığı okulun tenha ve loş koridorlarında acıklı aşk romanları okuyarak zamanını geçirir. Okuduğu romanlardaki kahramanların ıstıraplarıyla avunur, onlarla özdeşim kurar. Özellikle "Hıçkırık" romanının erkek kahramanı Kenan olur uzun bir süre. Onun acılarını yüreğinde hisseder:

Kenan oluyorum kendi kendimeyken. Beyaz elbiseli, sırma şeritli bir deniz subayı oluyorum. Kan öksüren bir kıza eğiliyorum. Alnından öpüyorum hasta yatağında. Nâlân usul usul ölüyor. Bu ölüme ağlayabilirim. Ağlamıştım. Günlerce ağlamıştım okul koridorlarında. Her sabah leylaklar taşıdım kucak dolusu mezarına (İleri, 1982, s. 138 – 144).

Küçük bir çocuğun duygu dünyası için bunaltıcı düzeyde üzüntü ve keder duygusu içeren roman, gerçek hayatta karşılığını bulamadığı duyarlıklara cevap verdiği için tekrar tekrar okunur Yusuf tarafından.

Sınıf arkadaşı Hasan'ın onun yalnızlığını fark ettikten sonra, sözel ve fiziksel cinsel tacizde bulunması Yusuf'u çok ürkütür. Hasan'ın Yusuf'u yalnız bulduğu her an bir köşeye sıkıştırıp cinsel istismarda bulunması onun bulunduğu ortamdan iyice kopmasına, içe çekilmesine ve silikleşmesine neden olur. "Koltuk altların tüylendi mi?" diyor Hasan. "Rüya görüyor musun?" Öpsene parmağımı" diyor. "Parmağını öptürmeye çalışıyor." "Çıplak kadınlar görüyor musun geceleri?" diye soruyor (İleri, 1982, s. 49 – 50). Hafta sonları eve çıktığında bu olayı annesine anlatmaz çünkü onun yatılı okula gönderilmesine ses çıkarmadığı için annesine içten içe küskündür. "Okullarda bazı çocuklar sosyal güçlerini, kendilerinden zayıf olan okul arkadaşları üzerinde kullanır. Bunun amacı kendi güçlerini artırmaktır. Taciz ve zorbalık çocuk yalnız olduğu zamanlarda daha çok uygulanır" (Semerci, 2006, s. 107). Ders sonlarında bahçeye çıkmayıp sınıfta oturan Hasan yerli yersiz gülümser Yusuf'a. Onu koridorlardan sınıfa, arka sıralara çağırır sık sık. Yusuf'un bu çağrılara uymayışi üzerine onu zorla sınıfa

soktuğu bir gün “Koltuk altların tüylendi mi? Rüya görüyor musun? Başka türlü rüyalar görüyor musun? Anlat rüyalarını” (İleri, 1982 s. 49) diye baskı yapar. Hamama birlikte gitmelerini sık sık öneren Hasan’ın varlığı üzerine koridorlarda gezemez hale gelir Yusuf. “Kapıya sıkıştırılmış bir tırnağın acısı gibi iç ezikliği yaşadığını” söyler. Her yerde onu takip eden Hasan korkulu rüyalar görmesine ve bu durumu kimseyle paylaşamamasına neden olur çünkü depresif hastalar için karşılaşılan her türlü güçlük çözümsüzdür ve hastanın temeli olmayan yoğun bir suçluluk duygusuna kapılmasına neden olmaktadır.

Depresyonda kişinin öfkesi ve hayal kırıklığı gerçek nesneye yöneleceğine kişinin kendisine dönmektedir. Yusuf, Hasan’a ve diğer sınıf arkadaşlarına her kızdığında inanılmaz bir biçimde sessizleşir ve içine kapanır. Psikanalize göre depresif olan kişiler, (oral bağımlılığı olan bu kişiler) gereksinimlerini ancak boyun eğerek ya da kendilerini beğendirerek karşılama eğiliminde olduklarından saldırganlık, öfke gibi duygular sürekli olarak bastırılmakta ya da zıt tepkiler kurulmaktadır. Katı ve eleştirici üst benlik, bu duyguların boşaltılmasına izin vermemektedir. Bu kişilerin bütün ilişkilerinde, diğer kişilere karşı yaşanan bilinçli sevgi yanında, bilinçaltında yaşanan öfke, nefret gibi ikilemli duygular da mevcuttur:

“Sen niçin çıkmıyorsun bahçeye? diye soruyor Hasan.

“Ben top oynamam. Top oynamasını bilmem.”

Gülümsüyor: “Öğretirim sana.”

“Adın ne senin?”

“Yusuf.”

“Neden öyle kız gibi kırıyorsun?”

“Kırıtmıyorum ki.”

“Karı mısın sen? Sesin niye ince? Kız sesi gibi.”

“Bilmem.”

“Senin çükün büyük mü?” dedi. Pantolonuma indi elleri. “Çükün yok senin.” İttim. Kapıya koştum. “Gitme” diyordu. Kapıya benden önce varmıştı. Yakaladı kapıda. “Kimseye söylersen döverim seni. Başımı kaçırıyorum. Koridorlara bu yüzden sığınmışım. Kimseler olmuyordu koridorlarda (İleri, 1982, s.50–51).

Küçük yaşına rağmen büyük korkularla baş etmeye çabalayan Yusuf, dünyayı, acıdan başka hiçbir şey getirmeyen, engelleyici, hayal kırıklığına uğraticı bir yer olarak algılar çünkü depresyon, aslında duygu durumundaki bir bozukluktur.

Yıllar sonra Hasan’la bir gün yolda karşılaşan Yusuf, Hasan’ın kendisine sıcak, samimi, içten davranmasına ve evine davet edip misafirperver bir tavırla ağırlamasına

rağmen, geçmişte kendisine yaptıklarını unutamaz. Çünkü psikanaliz, çocukluk çağında alınan hiçbir yaranın ve olumsuz yaşantının izlerinin silinmeyeceğinin altını çizer:

Hasan'ı tanımıyorlar. Şimdi kim tanısa... Yirmi bir yaşında, dost. Herkes gibi içten, konuk ağırlamaya düşkün... Şimdi kim tanısa... Şimdi tanıyorlar. "Kötülük etmişti bana." diyorum. Neler etmek istediğini anlatmıyorum. Yıllar geçti unutulabilirdim. Unutulmuyor. Küçük çocuğun savaşımı. Tek başına yengisi. Yendim. Hasan'ı yendim. Hasan'ları yendim. Ümit'i yendim. Yendiğimi sanmıyorum. Hep yenildim. İçimden yenildim. Dıştaki ayakta duruşların ne önemi var. Kalbimdeki şarkı bitti (İleri, 1982, s. 184).

İnsanı eksilten bir hastalık olan depresyon, kırılğan ve uysal yapıya sahip birisini yere yıkabilir. Depresyon sırasında ve sonrasında kendini yeniden yapılandırma sevgi, anlayış, emek ve zaman ister.

Ondaki fiziksel ve ruhsal farklılığı sezen yatılı okuldaki ağabeylerinin de onu sıkıştırmaktan geri durmamaları üzerine kaygı ve çaresizlik içinde olan Yusuf'ta, etrafındakilere yönelik nefret duyguları, umutsuzluk hisleri oluşmaya başlar. Çünkü yaşanması, sahip olunması, ya da hissedilmesi gerekip de bunların olmaması, beklenen ilgi ve anlayışın görülmemesi çevreye karşı olumsuz duyguların gelişmesine neden olur.

"Onun adı kız Yusuf ağbi."

"Kız Yusuf diyoruz ona."

"Gelsene buraya. Utanmıyor musun karı gibi konuşmaya sen. Ayol demeye."

Ayol. "Ayol" demedim ben. "Ayol demedim ki."

Üstüme yürüyor. "Dedin demin."

"Demin dedin. Ayol Yusuf. Karı Yusuf. Erkek gibi konuş. Erkek gibi yürü. Kırıtma" (İleri, 1982, s. 55).

"Zorbalığa uğrayan çocuklar, güven ilişkisi kurmakta zorluk çekerler. Başkalarına olduğu gibi kendilerine de güveni azdır" (Semerci, 2006).

Yatılı okulda kendini hep çaresiz, güçsüz ve yalnız hisseden Yusuf, üzerine bu kadar çok gelinmesi üzerine dayağı göze alıp kavgaya girişmek, dövüşmek, vuruşmak, tabanca çekip hançerlemek ister karşısındakileri. Yaralanan, örselenen kendilik –her ne kadar sıklıkla bastırılrsa da- insandaki öfke ve saldırganlık duygularını tetikler. Oysa zayıflığının, güçsüzlüğünün ve hiçbir şey yapamayacağını farkındadır. Çok sert ve otoriter baba tarafından yetiştirildiği için pısrıktır Yusuf. Annesinin 'Sakın kavga etme, kötü çocuklar kavga eder' tembihine rağmen ölesiye dövüşmek, öldüresiye dövmek ister karşısındakileri. Çaresizlik duygusundan ağlamaya başlar. "Karı gibi ağlama"

derler bu defa da. “Erkekler ağlamaz” (İleri, 1982, s. 55). “Depresif acı, utangaç bir hiddeti içinde barındırır. Kayıp önce incitir sonra hiddeti tetikler. Ancak depresif birey bunu dışa vuramaz, ‘ele veremez’ ve küpüne zararı kabullenir!” (Eğrilmez, 2011, s. 19).

Akranlarıyla ilişki kuramayan Yusuf’un bu davranışının temelinde babasıyla yakın, sıcak, samimi bir ilişki kuramaması yatmaktadır. Özellikle babanın kusurlu tutum ve davranışları onda dostane duyguların gelişimini önlemiştir. Çünkü sadece okul öncesi dönemde değil, gelişimin her aşamasında babanın ilgisi ve şefkatinin çocuğun erkeksi gelişimini ve akran ilişkilerini olumlu etkileyen bir faktör olduğu görülmektedir. “Erkeksi, ilgili ve şefkatli bir babanın varlığı özellikle erkek çocuklarda cinse uygun davranışı, akranlar arasında popüler olma ve kuvvetli ilişkiler kurmayı arttıran bir faktördür” (Güngörmüş Özkardeş, 2006, s. 99). Oysa arkadaş ilişkileri zayıf olan Yusuf, yatılı okul yıllarında bahçeye çıktığı zamanlarda çocukların arasına karışmaz, ötelerde, bahçenin terk edilmiş köşelerinde durur. Sağanak halinde, bardaktan boşanırcasına yağan yağmurlarda bütün çocuklar sınıftayken Yusuf bahçeye çıkar. Yaşlılarıyla arkadaşlık kuramamak onda aşağılık kompleksinin doğmasına yol açmıştır. Yağmurlu, تنها sokaklarda, yaşama acemiliğini yüzüne vuracak kimse olmadığı zamanlarda dolaşmayı tercih eder. “Depresyon içimizdeki yalnızlıktır ve sadece başkalarıyla olan ilişkilerimizi yok etmekle kalmaz, kendi içimizde huzur içinde yalnız olabilme yetimizi de elimizden alır” (Solomon, 2005, s. 24).

Yusuf’un yatılı okulda ilgi gösterdiği iki figür vardır. Biri okul çantasına gizlice koyduğu ve geceleri ona sarılarak uyuduğu eski bir oyuncak ayısı diğeri ise okulun total hademesidir. Sınıfta pencere kenarında oturan ve sık sık dışarıyı seyreden Yusuf, her gün yerleri süpüren, kurşuni önlüğü lime lime olmuş total bir hademe görür bahçede. Bahçeye çıktığı günlerde elinde eskimiş süpürgesiyle topallayarak yürüyen hademeye, bir öğretmene selam verircesine selam verir. Total hademe dosttur onun için. “Yaşlı bir adamdı. Ezikti. İtilip kakılmıştı besbelli. Kendime benzetirdim. Hademe de kimseyle konuşmazdı. Ne bir öğrenciyle, ne de öbür hademelerle. Bir başına. Yalnız” (İleri, 1982, s. 50). Daha önce de belirttiğimiz gibi, Yusuf’ta herkese benzemeyen, bir yanı arazlı eşyalara, ezik kişilere karşı büyük bir düşkünlük, derin bir ilgi söz konusudur. Psikanaliz bizi, fikirlerin, duyguların, arzuların, anlamın üretilme ve yapılanma biçimleri üstüne düşünmeye çağırır. Değersizlik, iletişimsizlik ve yalnızlık duygularını iliklerine kadar hisseden ve içsel gücünü yitirmiş olan Yusuf, duygusal bakımdan çok hassas bir yapıya sahip olduğundan canlı ve cansız nesnelere kolaylıkla empati kurabilmektedir.

Yusuf, değer verdiği, önemseydiği insanların kendisinin fiziksel ve ruhsal durumuyla ilgili farkındalıklarını açıkladıklarında onlara karşı hissettiği bütün iyi duyguların içinde yerle bir olduğunu hisseder çünkü depresyonda her şey onlar için olumsuz bir anlam kazanır. Hayatı ya “siyah” ya “beyaz” ya “hep” ya “hiç” gibi iki kutuplu zıtlıklarda yaşarlar. Onun üzgün, gergin, sıkıntılı hallerini gözlemleyen hademe

“Seni üzüyorlar mı Yusuf?” diye sorar.

“Kimseyle konuşmuyorum ki.”

“Üzerler. Canavardır hepsi. Aldırma sen.”

“Alay ediyorlar. Kız Yusuf diyorlar.”

“İşittim.”

İşitmişti. O bile işitmişti. Kimselerle konuşmazken, hep bahçede dolaşırken. Ondan da nefret ediyordum. Bildiğini açıklamayabilirdi.

“Yusuf, neden sana Kız Yusuf diyorlar?”

Benden ne istemişlerdi sahi. Uzaklarında duruyordum. Yorgun bir çocuktum (İleri, 1982, s. 52).

Bir erkek çocuğu olarak topla hiçbir şekilde oynamaması yatılı okulda arkadaşlarının kendisiyle alay etmelerine neden olan Yusuf, yemekhanede başkalarının sucuklu yumurtasını yemelerine sesini çıkarmaz. “Alışmıştım.” diye anlatır bu durumu. “Alışmak, bir kolaylıktı galiba. Uyabilmek için. Uyduğumu da ileri süremeyeceğim üstelik” (İleri, 1982, s. 56).

Yatakhane de sigara içen çocuklar, ara sıra Yusuf’a da sigara içmesi için baskı yaparlar. Nasıl içileceğini bilmeyen Yusuf, her defasında boğulurcasına öksürdüğünde karşısına geçip gülerler ve beceremediği için alay ederler:

“Kerhaneye gittin mi sen hiç?”

“Nereye?”

“Kerhaneye, kerhaneye...”

“Gittim.”

“Atma. Nerde kerhane?”

“N’apılır kerhanede?”

Koridorda bulmuşlardı beni, Kız Yusuf’u. Ürkek, üzgün geziniyordum. Geçmek bilmeyen akşam tatilleri. Bir saatin akrebini, yelkovanını var gücümle çeviriyordum. -Depresyonda zaman algısı farklıdır. Zaman geçmek bilmez.-

Kerhanede ne yapıldığını bilmiyordum. Kerhanenin nerede olduğunu bilmiyordum. “Kız Yusuf! Kız Yusuf!” Havuzun suyuna gönüldeyle eğilmiş, nergisleri sevmiş yusufçukları biliyordum.

(...)

“Sen anlamazsın karıdan, kızdan.”

“Çıplak karı gördün mü hiç?”

“Anasıninkini görmüştür.”

Gözlerimi yumuyorum. Ağlamamak için dişlerimi kenetliyorum. Sonra hızlı hızlı dudaklarımı ısırıyorum. “Anasıninkini görmüştür.” Bu cümle binlerce defa vurgulanıyor. “Anasıninkine bakmıştır.” İşitmek istemiyorum. “Anası göstermiştir.” “İki katlı tahta evin penceresinden el sallayan genç kadın. Annem. Annemi seviyorum. Hatta babamı seviyorum o an: Reşat Bey’i. Babamın gülümsediği anlar. İyi olduğu, beni sevdiği zamanlar. Gözlüklerinin altından kötücül bakmadığı dakikalar. Babamı çok seviyorum. Kerhaneyi sormuyor bana. Kerhaneyi sormadı hiç. Gittin mi diye. Nerde diye. Ne yapılır diye (İleri, 1982, s. 62 – 63).

Ruhsal çöküş, birikerek, çoğalan bir durumdur. Siz farkında olun ya da olmayın, sizi ruhsal bir çöküşe götüren faktörler yıllar içinde, genellikle tüm bir hayat boyunca toplanır. Sonra anlamsızlık bir kara bulut gibi hayatın üzerine çöker ve iyi olan her şeye karşı inanç yitirilir.

“İşkenceler Okulu” adını verdiği zor ve sıkıntılı yatılı okul yıllarını “Kalbimdeki şarkı bitti.” diye anlatan Yusuf, “Bütün bunlar geçecek. Unutulacak. Unutacağım. Bütün bunları bir gün unutacağım” (İleri, 1982, s. 57) diyerek yeniden dengeleri oluşturmak, kendilik değerini yeniden yükseltmek adına umut etmek ister.

Husumet ve saldırganlık dolu bir ortamda kendini küçük, aciz, yetersiz ve zayıf hisseden kişide temel endişe oluşur. Temel endişe bilinçdışıdır. Endişeyi giderebilmek için kişi bazı nevrotik eğilimlere başvurur; örneğin, sevgi, güç, mali güvence, içine kapanmak, boyun eğmek. Normal kişiler çatışan ihtiyaçlarını daha esnek, mantıklı ve uyumlu yöntemlerle giderirken, nevrotik birey, katılaştır ve endişelerini gidermek için kullandığı eğilimleri şiddetlenir; kısır döngünün içine düşer (Cansever, 1976, s. 354).

Hafta sonu gelip de okuldan ayrılacağı zamanlar, Yusuf’un mutlu olduğu tek zaman dilimidir. O anlarda mutlulukla yol boyu dizili olan çınarlara sarılır. Yol kenarlarındaki, kapıya ulaşan ağaçları ertesi gün çıkacağı için teker teker öper. “İğreniyorum bu okuldan. Çıkıştaki ağaçları, yüzyıllık çınarları seviyorum bir tek. Onları öpmeye doyamıyorum” (İleri, 1982, s. 52). Her hafta annesinin çantasına koyduğu çikolatayı da ertesi gün eve çıkacağı için mutlulukla Cuma günleri yemeyi tercih eder. Yusuf’un bu tür davranışları, içe dönüklüğü, hep kendisiyle vakit geçirmesi, insanlardan kaçması öğretmenlerinin de dikkatini çeker. Durumu annesi ile paylaşırlar:

Annesi siz misiniz? Yusuf içe dönük bir çocuk. Hep kendi kendine. İnsanlardan kaçıyor. Bir derdi olmalı. Bir anne olarak ilgilenmelisiniz. Bahçede ağaçları öperken görmüş arkadaşları. Deli diye korkuyorlar. Deli değil tabii. Ama problemleri olan bir çocuk. Müthiş uysal. Korkaklık derecesinde uysal ama. Bu

yaştaki erkek çocuklarına benzemiyor. Düzensiz çalışıyor derslerine. Kimi zaman parlak bir öğrenci. Bazen de tembel. Doktora başvurmalısınız. Cuma günü akşam saatinde, bahçedeki ağaçları teker teker öpmüş. Şu yol kenarındaki ağaçları. At kestanelerini. Meşeleri. Gürgenleri. Çınarları. Tümünü. Ağaçları öpmüş. Sevgiyi yanlış kaynaklara boşaltma durumu. Yolunu çizememiş bir çocuk Yusuf. Öbür arkadaşları gibi değil. Okul hayatına uyamadı. Yatılı okul hayatı zordur. Yine de içe dönük bir çocuk için en iyi tedavi çaresidir. Üzerine fazla varmayın. Ama bir derdi var. Mutlaka bir derdi var. Belki evini özleyiyor. Sıla özlemi gibi bir şey. Geçer. Unutur. Alışır. Aramaz evini eskisi gibi. Zaman meselesi. Her şeyi zamana bırakmalı. Arkadaşları delirdi sanmışlar. Yaprakları topluyor sonra. Dökülmüş yaprakları. Yağmurda bahçeye çıkıyor bir tek. Güneşli havalarda koridorda dolaşıyormuş. Sınıf arkadaşları söylediler. Garip bir çocuk. Yaprakları kurutuyormuş defter arasında. Defterleri çamur içinde. Mürekkepler akmış hep, ıslak yapraklardan. Yağmurda bahçeye çıkıyor. Babası da ilgilenmeli. Kendine güveni az. İnsan içine çıkmamakta diretiyor. O kadar çocuk var bu okulda, hiçbirine benzemiyor. Hiçbiriyle arkadaşlık etmiyor. Etse evi unutur. Etmiyor (İleri, 1982, s. 52 -53).

“Çocuklar genellikle erişkinlerden farklı olarak kendilerini çökkün, isteksiz, mutsuz, değersiz hissettiklerini sözel olarak ifade etmezler. Bunun yerine sürekli mutsuz görünme, arkadaş ilişkilerinden uzaklaşma, derslere ilgide azalma gibi belirtiler görülür. Erişkinler çoğu zaman çocuktaki depresyonun farkına varmaz, çünkü bu çocuklar zaman zaman ortaya çıkan kolay ağlama, tahammülsüzlük, sinirlilik halleri dışında kendi hallerinde sessiz, içe kapanık çocuklardır. Çocukluk depresyonunun tanınmamasının önemli nedenlerinden biri, çocuklardaki depresyonun nedeninin sıklıkla ailedeki sorunlarla bağlantılı oluşudur. Aile içinde yaşanan çatışmalar, ihmal, istismar, şiddet, hastalıklar ve yas gibi durumlar çocuklarda ortaya çıkan depresyonun nedenleri arasında yer alan en önemli etkenlerdir. Problemlili ailelerde erişkinler çeşitli nedenlerle çocukların ruhsal durumunun pek farkına varamaz ya da zaten umursamazlar. Hatta çocuk problem çıkardığı için suçlanır ve daha da içe kapanmaya zorlanır” (Kılıç, 2011, s. 37–38).

İntikam hisleri daha çok çocukluk dönemindeki gelişim evrelerini sağlıklı bir biçimde atlatamamış bireylerde görülür. Bilinç dışındaki iki temel güdülenmeden biri olan saldırganlık itkisi, övünç duyulamayacak bir geçmişle beslendiğinden saldırganlık sevgiden daha çok söz sahibi olur kişinin iç dünyasında. İnsanın kendini yok etmeye yönelik arzusundan beslenen bu itki, kendini parçalamaya, hiçleştirmeye yöneliktir ve sadece bir kısmı dışarıya yansıtılır. Ve bunun sonucunda saldırgan eğilimler ortaya çıkar. Ruhunda yaşamsever güdüden ziyade ölümsever güdünün hâkim olduğu ve “Ben sevecenlik nedir unuttuyordum. İkiyüzlü, yalancı bir çocuktum günden güne” (İleri, 1982, s. 58) diyen Yusuf, zamanla başkalarına sinsice kötülük etmekten müthiş zevk alan bir çocuk haline gelir. Sınıfta çocukların defterlerini gizlice yırtar, sınavlara bir gün kala ders kitaplarını ortadan kaldırır, durup dururken pantolonlarına ya da kazaklarına çiviler takar. Freud insanın içindeki saldırgan / kötücül davranışlarla ilgili tespitinde insanın bazen saldırganlığını ifade edebilmek için günah keçilerine ihtiyaç duyduğunu

söyler. İntikam hislerinin daha çok çocukluk dönemindeki gelişim evrelerini sağlıklı bir biçimde atlatamamış bireylerde görüldüğü bilgisini tekrarlayarak sessiz sakin kişiliğinin altında bir kini büyüten Yusuf'un davranışlarını anlamlandırmaya çalışalım. Çalma bir uyum ve davranış bozukluğu belirtisi (septom) olarak kabul edilir. Psikiyatride, yapılan hırsızlıklar, çeşitli kategorilere göre ele alınır, arkadaşlarının eşyalarına zarar vererek bir davranım bozukluğu sergileyen Yusuf'un hırsızlığı yarar sağlamayan hırsızlıklar içinde değerlendirilir. Onun arkadaşlarının eşyalarını çalmadaki en önemli neden, onlara karşı bir üstünlük ya da egemenlik duygusu elde etmek amacıyla:

Çocuk ve gençlerin hırsızlıklarının bir bölümü, ana baba baskısına ya da duygusal etkileşim eksikliğine karşı bir tür simgesel davranıştır. Bu tür hırsızlıklar doğrudan anne baba otoritesine de yöneltilmiş olabilir. Burada, hırsızlık başkalarına ait şeyleri çalma yoluyla onları atlatmak ve onlardan daha üstün olduğunu kanıtlamak ya da onların emir ve yasaklarına karşı gelmek için yapılmıştır (Yavuzer, 2002, s. 258-259).

Kavga çıkarmak, başkalarının malına zarar vermek, yalan söylemek, çalmak ağır davranış sorunlarıdır ve davranım bozukluğu bir hastalıktır. “Çocuk elinde olmadan yaptığı bu olumsuz davranışlardan dolayı pişmanlık duymakta ve kendini suçlamakta ama kısa bir süre sonra elinde olmadan bu davranışlarını tekrar etmektedir. Bu kısır döngü içinde olan çocuk ve ergenlerin giderek benlik saygısı düşmektedir” (Ercan, Turgay, 2004, s. 143).

Kendisini herkeslerden uzak ve dışlanmış bulduğunda kimsenin geçmeyeceği, yürümeyeceği, dolaşmayacağı nadasa terk edilmiş tarlaları özler Yusuf. Çünkü depresyondaki kişiler kendi başlarına kalmayı yeğlerler. Ancak; uzmanlara göre, uzun sürelerle tek başına kalmak iyi bir şey değildir ve durumu daha da kötüleştirir. Depresyondaki kişiler toplumdan uzaklaştıkça depresyonları daha da ağırlaşır çünkü. “Gün geçtikçe bir karaçalı oluyordum. Uzaklarda, ötelere duruyordum. Bir karaçalı gibi. Kimse arasına karaçalı girsin ister mi? Tarlaları, çalı öbeklerini, karaçalıyı hiç görmemiştim. Yine de biliyordum, düşlüyordum. Bir karaçalıydım çünkü” (İleri, 1982, s. 55). Depresyondaki kişilerin düşünceleri daha çok olumsuz olur. Depresif ergenlerin benlik kavramları depresif olmayan ergenlere göre daha olumsuzdur. Kendilerini daha değersiz algırlar ve kendilerine güvenleri daha azdır. Zaman geçtikçe artık hiç kimseyle konuşmaz olur Yusuf. Çocukların sataşmaları, kara çalmaları karşısında ağzını açıp cevap vermez:

Hasan'dan başka kimse benimle arkadaş olmak istemedi. Hasan da vazgeçti bir süre sonra. Ağlamasını bilmediğinden kimsenin alay edemeyeceği bir çocukla arkadaş oldu. Artık kimseyle konuşmuyordum. Hasan; erkek gibi konuşan, erkek gibi yürüyen ve ağlamasını bilmeyen bir çocukla arkadaş olmuştu. Benimle uğraşmıyordu. Arada bir 'Kız Yusuf' diyorlardı. Gözlerine ilişince. Gözlerine ilişmemeye çalışıyordum. Kız Yusuf olmamak için (İleri, 1982, s. 55).

Annesi ile okul çıkışında gittikleri muhallebicide hesabı ödedikleri zaman garsonun sık sık yüzüne bakması bu yüzden tedirgin eder, ürkütür Yusuf'u. Sanki o da kendisine "Kız Yusuf" diye hitap edecektir. Hatta garsonun dışındaki herkes 'Kız Yusuf' diyecek gibi gelir ona. Gergin ve çaresiz bir bekleyiş içine girer masada ve anın tadını çıkaramaz.

Kimi günler öğleden sonraları yatılı okula Yusuf'un yanına giden anne Şükran Hanım, oğlunun kendisinden ağır ağır koptuğunun farkında değildir. "Annem adına değişen bir şey yoktu. Olağan duyarlığı, sevecenliği, içtenliği. Ben soğuktum bir yılını andırırcasına. Annem memnundu. Benim için yalnızca bir Şükran Hanım olduğunun farkında değildi. Oysa ben, Göztepe'nin tozlu, dar yollarına bir sonbahar günü el sallayan kadını hatırlıyorum anne diye" (İleri, 1982, s. 59). Yusuf'a karşı, dengeli, tutarlı, sevgi ve şefkat dolu davran(a)mayan ailesi, her geçen gün oğullarının ellerinin arasından kayıp gitmesine anlam veremediğine buna tanıklık etmişlerdir. Çocuğuyla duygusal yakınlık kuramayan, sevgisini yeteri kadar gösteremeyen anne – babaların çocukları güvensiz, korkak ve ürkek olurlar. Özellikle duygusal yakınlık kuramamak çocukta en olumsuz etkileri doğurur. Çocukluk depresyonunun izleri erişkinlikte aşırı duyarlılık, depresif kişilik bozukluğu olarak karşımıza çıkar.

İlkokul, yatılı ortaokul ve lise yıllarından sonra fakülte yıllarında da hiç kimseyle iletişim kurmayan, yalnız biridir Yusuf. Fakültede yemeğe, çaya, kantine inmeyen Yusuf, sınıfta bir ölü gibi kıpırdamadan oturur. Depresif hastaların genel enerjileri az, yorgunluk hisleri yoğundur. "Onca kalabalığa rağmen, yalnızlık, akıl almaz bir yalnızlık" (İleri, 1982, s. 89) diye vurgular fakülte yıllarını. "Annem haklı. Hiç arkadaşım yok. Kimseyle arkadaşlık kuramıyorum. En fazla bir ay. Sonra bütün arkadaşlıklar eskiyor. İkiyüzlülüklerin, çekemezliliklerin sinsisi sinsisi yüreğe işleyişi. Annem dinlemiyor ki... "Yok, arkadaşım," diyor ve kestirip atıyor" (İleri, 1982, s. 90).

Freud'un tüm ruhsal çatışmaların kökünün çocukluk döneminde yattığını savunduğunu sık sık vurguladık. Ona göre, kişilik erken yaşlarda oluştuğu için, çocukluğu sıkıntılı geçmiş olanlar daha çocukken bazı ruhsal belirtiler gösterebilirler. Anne babalar bu belirtileri genellikle çocukluk, yaramazlık, kıskançlık gibi nedenlere

yorarlar. “Gizlilik çağında örtülen ve sinen çatışmalar, ergenliğin getirdiği değişimle gençlik döneminde yeniden canlanır. Genç aşırı bir bunalıma girene dek, analar, babalar belirtileri önemsemezler” (Cansever, 1976, s. 333). Kalabalıklardan hep ürken bir çocuk olan Yusuf, çocukluk döneminin aşırı ruhsal çatışmalarından ötürü gençlik döneminin görevlerini de başaramaz ve zaman içinde her şeye karşı ekşi bir hınç duymaya başlar. İnsanların dostluklarına, sevgilerine, aşklarına geriden hain, soğuk bakan biri olur. Onlara karşı “Soğuk yüreğim, buz gibi” (İleri, 1982, s. 90) diyerek sevgisizliğini dile getirir. Vapurların ikinci mevkilerine binmeyi seven Yusuf, aynı zamanda bu ikinci mevkilerinden ürker çünkü oradaki insanlarla arasında en ufak bir benzerlik yoktur. “Oradaki insanlara benzemiyordum. En basitinden ellerim küçüktü, gelişmemişti. Ellerimden hep utandım. ‘Dolmakalemimi Meral aldı, dolmakalemimi Meral’e verdim.’ diye yalan söyleten ellerimdi sanki. İkinci mevkilerde kuş evinin hayalini arardım” (İleri, 1982, s. 164).

On sekiz yaşında tutam tutam saçları dökülen Yusuf, depresyonun yol açtığı iştahsızlık nedeniyle de çok zayıftır. “Depresyon, yalnızca olumsuz düşünceler, duygular ve davranışlarla değil, özgül bir takım bedensel işlevlerin (yemek yeme, uyku uyuma, cinsel etkinlik gibi) bozulmasıyla da kendini gösterir” (Köroğlu, 2009, s. 72). Fakülte yıllarında ölüm döşeğindeki babasının son arzusunun yerine getirmek üzere Birsen’le nişanlanan Yusuf, kısa süren nişanlılık döneminde seçtiği alyans parmaklarının çok ince olması nedeniyle kendisine olmadığında bunun kompleksini derinden hisseder. “Niye kalınlardan seçtiniz. Size yaraşmayacak o yüzük. Parmaklarınız çok ince. (...) Ellerim küçüktü, gelişmemişti. Ellerimden hep utandım” (İleri, 1982, s. 137).

Enerji eksikliği, yorgunluk ve bezginlik durumunun hâkim olduğu Yusuf, geceleri uykuya dalma güçlüğü yaşamasına rağmen annesinin, ruh doktoruna gitmesi yolundaki ısrarlarına kulak asmaz. Gözlerinin altındaki yorgun mor halkalar, onu olduğundan daha yaşlı göstermektedir. Davranışlarında, sürekli bir iç sıkıntısı ve tedirginlik gösteren Yusuf, çocukluğunda bilinçaltına itmiş olduğu anıların etkisinden dolayı, kronik bir üzüntü yaşamaktadır. Herhangi bir olayın, durumun, bir bakışın, duruşun çağrıştırdığı anılar zinciri, onun içinde bulunduğu zaman dilimini ipotek altına almıştır:

Depresif tutum öznenin geçmiş zamanı önceleyişidir. Örseleyici geçmiş şimdi üzerindeki ipoteğini sürdürür. Böylece ‘kayıp zengini’depresif kişi, güncel

kayıplarını umursamaz! O kaybetmeye alışmıştır, yadırgamaz!” Depresif bireyin anı (msama)ları nakarat doğasındadır. Anıları naftalin kokar ama ‘ilk günkü kadar canlı’ fotoğraflar içerirler, sepya rengine dönüşmezler. O ‘Photoshop kullanma özüllü’dür. Örselenmelerle dolu dosyalarını açar kapar, açar kapar... Ancak hiçbir öğeyi değiştiremez, bugünkü aklıyla “sevemez”, çünkü affedemez. Bu yüzden de onun “ikinci baharlar”ları olmaz, o hep “hazan mevsimi”nde yaşar (Eğrilmez, 2011, s. 19).

Çocukluğında yaşadığı kötü tecrübeleri sindiremediği için ortam ve olaylardan zevk alamayan Yusuf, bu dünyada bir yabancı gibi kesin bir iletişimsizlik içinde yaşar. Kendine yönelik yıkıcı ve kıyıcı bir tavır içinde olan kahramanımız, geriye dönüp baktığında bir sürü kırıklık ve güven yitimi görür yaşamında. Uzun yıllar Birsen’e bel bağlayan Yusuf, gençlik yıllarına vardıklarında onunla ortak bir duyarlığa sahip olmadığını artık kesinlikle anlamıştır.

Hüzünlü aşk romanları okuyup o romanların karakterleriyle kendisini özdeşleştirmeyi seven Yusuf, Kerime Nadir’in “Hıçkırık” romanının kahramanı Kenan’ın acılarını yüreğinde hisseder. Birsen, Yusuf’un okuduğu bu tarz aşk ve trajedinin iç içe olduğu romanlarla “Evde kalacak kızların romanı bunlar... Bunları mı okuyorsun... Deli misin sen. Vaktine yazık. Mayk Hammer oku, daha iyi” (İleri, 1982, s. 138) diye alay ederek kitabı Yusuf’un elinden alıp inceledikten sonra yere atar. Yusuf’a göre Birsen Kenan’ın acısına ortak olamaz. Kenan Nâlân’a nasıl davranıyorsa Yusuf da Birsen’e öyle muamele etmek ister ancak Yusuf’a göre; “Birsen Nâlân olmayı bilmiyordur” (İleri, 1982, s. 138). O duyarlığı yakalamaktan çok uzaktır. Eğilip alır kitabı yerden Yusuf ve hayal kırıklığı içinde köşkten uzaklaşır.

Biriken bu hayal kırıklıkları bir yandan her defasında iç dünyasına çekilmesine, realiteden kaçıp kitapların dünyasına sığınmasına neden olurken diğer yandan eleştirilmekten, alay edilmekten korkan sakınlı kişilik yapısını besler. Edebiyat, müzik ve resimlerdeki ölüm temaları ile çok ilgili olması onu, çocukluğundan gençlik yıllarına kadar uzanan hayat çizgisinde zaman zaman “Hıçkırık” romanının erkek kahramanı, sevilmeden seven Kenan ile zaman zaman kardeşleri tarafından kuyuya atılan Yusuf Peygamber ile on dört yaşında okuyup etkilendiği “Adsız Köşk” romanının anlatıcı kahramanı François ile Dokuzuncu Hariciye Koğuşu’nun isimsiz erkek kahramanı ile, zaman zaman ise, masaldaki bir yılan ile kendini özdeşleştirmesine neden olur. Onlarla keder, çaresizlik, ümitsizlik, cesaretsizlik, değersizlik gibi duygu paydalarında buluşur.

Yusuf, gün geçtikçe kendisi için bir kâbus, korkulu bir rüya haline gelen Birsen’le ölüm döşeğindeki babasının arzusu üzerine nişanlanmaya karar verdiğinde onunla birleşmeyi hiç istemediğini fark eder. “Korkunç bir yalnızlık, Birsen’le evleneceğiz. Birkaç yıllık nişanlılık döneminden sonra. Nüveyre’nin düğününde hıçkırığa ağlayan küçük Yusuf. Erkeklerin kucakladığı, öptüğü saç örgülü küçük Birsen. Orospu Birsen. Cüce orospu. Kucaktan kucağa dolaşüyor ve kahkahalarla gülüyor” (İleri, 1982, s. 138). Yusuf’un Birsen’e atfettiği derin ve sevgi dolu anlamlar çocukluk yıllarında kalmıştır. Kendisi gibi bu evliliği istemeyen bir diğer kişi Jülide Hanım’dır. Kocasıyla birlikte, başlangıçta on sekiz yaşındaki Birsen’in serbest hareketleri, birçok tecrübe yaşamış hali ve bütün gün sokaklarda, partilerde vakit geçirmesi üzerine ve kötü yola düşeceği endişesiyle tanıdıkları, bildikleri bir insana Yusuf’a vermeyi kabul ederler kızlarını. Hem Yusuf’tan başka da hiç kimse kızlarını istememiştir. Ancak; bir süre sonra durum değişir ve Yusuf’tan fiziksel ve ruhsal anlamda çok farklı birinin Birsen’e talip olması üzerine Jülide Hanım sert bir ifadeyle kızının Yusuf’la birleşmesine karşı çıkarak onu kararından vazgeçirmek için çabalar:

(...) Düşünmedinse düşün... Evlenilecek adam mı Yusuf! Çocuk daha. Büyüyeceği de yok. Sinik, korkak bir çocuk. Hep öyleydi. Kimseyi sevmez Yusuf. Sevmek, cesaret işidir. Kendini korumaktan acizdir o. Kadın himayeye muhtaç bir yaratıktır kızım. Sen kuvvetli olmuşsun kaç para eder. Yusuf’u sen mi himaye edeceksin... Soruyorum sana, kim himaye edecek sizleri. Müthiş ürkek. Sinir hastası gibi bir şey. Mutsuz olmanı istemem (İleri, 1982, s. 135).

Tesadüf eseri kapı arkasında onların konuşmalarına kulak misafiri olan Yusuf, duydukları üzerine acı acı gülümser: “Birsen mutsuz olacak. Yıllarca gülünmeli bu söze. Kenan’a ağladığım kadar gülmeliyim bu söze. Birsen’in ikiyüzlülüğü, kabalığı, inceliklerden yoksun oluşu. Mutsuz olmasına imkân yok.” (İleri, 1982, s. 139) Jülide Hanım’ın sözleri üzerine cebindeki alyansları bahçedeki çamurlu suya atan Yusuf, zaten alyans seçimi gibi basit bir konuda bile, Birsen’le zevklerinin uyuşmadığını düşünür. İnce halkalı yüzüklerden hoşlanan Yusuf’a karşı, Birsen kalın halkalı yüzükleri tercih eder. Yusuf’un aldığı yüzüğün, parmağının ilk boğumundan geçmemesi üzerine büyük bir öfkeyle yüzüğü fırlatıp atan Birsen’in kaprisli ve kaba tavırları, Yusuf’un incelikli ve hassas davranışlarıyla uyumsuzdur.

Bir süre sonra bir başka erkekle nişanlanan Birsen’in uzun boylu, geniş omuzlu, atletik yapılı nişanlısı ile kendisini kıyaslayan Yusuf, bütün bu fiziksel erdemlerden yoksunluğunu, yetersizlik duygusunu “Orta boyluyum, neredeyse dar omuzluyum, göze

batmayacak biriyim. Hamamböceği kılıklı. İğrenç bir yaratık” (İleri, 1982, s. 143) sözleriyle vurgular. Bu durum depresyonun etkisiyle Yusuf’un beden imgesinin bozukluğuna ve kendisine yönelik olumsuz algısına işaret eder. Kişisel yetersizlik duygularının yoğun olarak görüldüğü depresif kişiler, kendilerine olan güven duygularını yitirmeleriyle dikkat çekerler, bu, Yusuf için de söz konusudur: “Kınkanatlılardan iri bir böcek oluyorum. İnsanlar benden tiksiniyorlar. Ya da insanlar benden tiksindiği için bir hamamböceğine dönüşüyorum” (İleri, 1982, s. 134).

Yaşamına mutluluk getirecek hiçbir girişimde bulunmayan Yusuf’un hayatının derin ve onulmaz gerçeği yalnız oluşudur. Depresyon hastalarında yaşama katılma isteğini alıp götüreren bir ağırlığın olması hastalığın başlıca semptomlarından biridir. Kişi kendisini değersiz, anlamsız, boş bir çuval gibi hisseder. Ancak işin bu yanı biraz da kişilik yapısı ve dünyayı algılayış biçimiyle ilgilidir. Yusuf, sık sık gerçek dünyanın nesnelere kaçarak hayaller kurduğu bir dünyaya sığınır. Meliha ile yaptığı hayali bir konuşmada “Hayalle yaşamak, bende bir tutkuydu. Gerçekle karşılaştığımda yıkılırdım. Gerçeğin değer yargısı kafama geçirdi. Hayalin durduğu, ilerletilemediği bir yol kesen gibiydi gerçek. Sık sık gerçekle karşılaşırdım: Ali’nin gerçeği, Birsen’in gerçeği, Turgut’un gerçeği, senin gerçeğin... Yarattığım hayalleri yıkmaktan kaçınmazdınız” (İleri, 1982, s. 164) diyerek gerçeğin kendisi için acı verici bir olgu olduğunun altını çizer.

Yusuf’un annesiyle yaşaması da yalnızlığını gideremez aksine onunla iletişimsizliğini her geçen gün derinleştirerek devam eder: “Annemle aynı odadayken bile kendi başımızdayız. Hemen duvarları örüyoruz. Göze görünmeyen duvarlarla örülmüş odalar. Birbirimizin odalarından habersiz yaşıyoruz.” (İleri, 1982, s. 89) Bütün depresif bireyler gibi kendini kalabalık ortamlardan soyutlar Yusuf. Toplumsal etkinliklere katılmak ona çok zor gelir. Sessizliği, kendini dünyadan soyutlaması korkutur annesini, oğlunun melankoliye kapılmasından endişe ederek onu hayatın içine itmeye çalışır: “Çık, dolaş” diyor annem ikide birde. Bakışları soru dolu. Olur, diyorum anneme, çıkar gezerim. Oysa kalabalığa çıkacak gücü kendimde bulamıyorum” (İleri, 1982, s. 10).

Tutkuyla bağlandığı çocukluk aşkı Birsen’i ilk gençlik yıllarında unutan Yusuf kendisinden yaşça hayli büyük Meliha adında dul bir kadına tutulur. Kendi ifadesiyle on dokuz yaşındaki toy bir gençle otuzu aşmış bir kadının, iki aşk kırgınının dostluğudur aralarındaki. Hayatında dostluk, arkadaşlık, aşk anlamındaki boşluğu Meliha ile doldurmaya çalışan Yusuf’un bu ilişkide de bir hayal kırıklığı yaşaması kaçınılmaz olur

çünkü Meliha ayrıldığı eşi Turgut'u hala unutamamıştır ve onun Yusuf'un hayatına girmesi de bu dolayımında olmuştur. Yusuf, fakülte çıkışı Taksim'de yürürken arkasından bir kadının koştuğunu ve yanından geçerken yüzüne dikkatle baktığını fark eder:

Yanımdan geçerken yüzüme bakıyor. Bakışında bir duygunun kırıldığını seziyorum. Açık seçik fark ediyorum bunu. Meliha Turgut'u arıyor. Yüreği delice çarparak. Beni Turgut'un yerine koyuyor. Bu yerine koyuşu seviyor. (...) Bütün arkadaşlığımız boyunca Turgut'un gölgesi oluyorum. Benden çok bu gölgeyi seviyor Meliha. Bu gölgeye gönül veriyor (İleri, 1982, s. 69).

Meliha'nın kendi kişiliğinden dolayı değil de sadece Turgut'a olan benzerliğinden dolayı hayatında olması Yusuf'un da duygularının kırılmasına neden olur. "Niye benzetiyordun beni ona? Büyük bir hayal kırıklığı. Benim için büyük bir hayal kırıklığı oldu" (İleri, 1982, s. 146). Temelde yalnızlık duygusundan kurtulabilmek için -içerlemesine rağmen- Turgut'un kişiliğine bürünmeyi tereddüt etmeden kabul eder. Bir bakıma kişiliğini kurban eder Yusuf. Çünkü depresif kişinin özdeğeri kendi dışındaki narsistik besleyicilere bağlıdır. Meliha'nın "Turgut gibi gülüyorsun, Turgut gibi düşünüyorsun, Turgut gibi kızılıyorsun." ifadelerine sevinmeyi bile öğrenir, çünkü depresyonda olan kişi kendi değerine olan inancını kaybetmiştir. Bu nedenle, özgüveni eksik, öz saygısı azdır. Kabul edilmeye, onaylanmaya, sevmeye ihtiyacı vardır.

Hikâyelerine baktığımızda gerçekte ayrı ayrı şeyler duyumsayan bu iki insanı yakınlaştıran tek şey ikisinin de yapayalnız olmasıdır. Meliha ile arasında ortak duyarlık bulmaya çalışan Yusuf da bunun bilincindedir: "İnsansızlığın yakınlaştırmaları hepsi. 'Seni çok seviyorum Yusuf' diyor. Sevdiğini sanmıyorum. Sevmeyi, sevecenlik duymayı yitirmişiz" (İleri, 1982, s. 69). Depresyona giren kişi, yakın şiddetteki olumlu ve olumsuz duyguların ağır yükü altındayken, başkalarını sevemez, kendisini de sevemez.

Meliha ile arasında ortak duyarlıklar bulmaya çalışan Yusuf, sık sık "Sağlıklı bir insan olmaya çalış." diyen Meliha'nın çok zaman kendisine acıdığını fark eder. Onun "Sen her şeyi görmek istediğin gibi görüyorsun. Yanılınca hayatı zehir ediyorsun kendine. Kimse senin düşündüğün gibi olmak zorunda değil. Hayat, senin düşündüğün gibi değil. İnsanlardan kaçtıkça kimseyi sevemezsin. İnsanlarla beraber yaşamayı, herkese benzemeyi öğrenmelisin" (İleri, 1982, s.71) eleştirileri karşısında samimiyetten, içtenlikten uzaklaştığı için gönül koyar Meliha'ya. Çünkü onunla bir dostluğu, yakınlığı paylaşmasının temelinde onun hayatındaki diğerlerinden farklı, sevecen ve anlayışlı

olması yatmaktadır. Ya da en azından Yusuf ona bu sıfatları atfetmiştir. “Meliha’nın içtenlikten vazgeçışı. Kendini saklıyor. Suçlamalar başlayacak sonra. Kendinden kaçmak için beni suçlayacak. Jülide Hanım gibi, babam gibi, sınıf arkadaşlarım gibi” (İleri, 1982, s. 71). Sürekli suçlanmasının yol açtığı olumsuz duygular içinde varlığını devam ettirirken bir yandan da hayatı boyunca hep suçlanan, ezilen, aşağılanan tarafta olmasına neredeyse alışmış gibidir Yusuf, çünkü depresif kişiler için keder ve hüznün zamanla alışkanlık haline gelir.

Meliha’yı tanıdığımda en büyük sevinci konuşabileceği bir insana kavuşmuş olmasındır Yusuf’un. Üstelik gecelerce konuşabileceği birisidir Meliha. Nitekim öyle de olur. Geceler boyu uzun uzun sohbet ederler karşılıklı. Birsen’den başka arkadaşı olmayan, kolay kolay da arkadaşlık ilişkisi kuramayan Yusuf, büyük anlamlar yükler yeni arkadaşına. Dinlemeyi, incelikle doğru yolu göstermeyi bilen biridir Meliha Yusuf’a göre. Ama onun da kötü zamanları vardır elbette, Birsen gibi kıyıcı, hırçın ve alaycı olduğu zamanları –ki, alay konusunda Yusuf, çok hassas ve kırılğan bir yapıya sahiptir.-

Lokantadaki iskemlenin çivisine takılan, yünü kopan kazağıma alaylı gülümsediğin vakitler. İçi sigara dolu bir tablayı halıya dökmemle de alay ettin. Turgut da alay ederdi herhalde. Şimdi kırgın gibiyiz birbirimize. Artık araşmıyoruz. Karşılaşırsak... Size gelecek yürekliliği gösteremem. Turgut’un yanında benimle alay etmene dayanmam. Ağır gelir (İleri, 1982, s. 157).

Meliha ile hayatındaki sevgi boşluğunu doldurmaya çabalayan Yusuf, onunla yaptığı hayali bir konuşmada, hayatı boyunca hiç kimsede ve hiçbir şeyde yakalayamadığı mutluluğu onunla yakaladığını bu nedenle Meliha ile geçirdiği zamanların kendisi için çok kıymetli olduğunu anlatır. “Mutluluğun ne olduğunu kesinlikle bilmiyorum. Hiçbir zaman “Mutluyum” diyemedim kesinlikle. Ama mutluluğa yakın olduğunu sandığım yürek çarpıntılarını yaşadım. Sana her gelişimde. Kapıyı çalarken, karşılaştığımızda. İlk anların tedirginliğinde, çekingen başlangıçların ardından gelen sessizliklerde, sessizliği bozan coşkulu konuşmalarımızda” (İleri, 1982, s. 146).

Bazen küçük bir hareket, küçük bir olay insanın içindeki iskambil kâğıtlarından yapılmış kuleyi yıkar. Yıkım en alt katlara kadar sürer. Bunun akabinde kişi kendini işe yaramaz bir zavallı, çaresiz bir çocuk gibi hisseder. Yusuf, kalabalık bir lokantaya yemek yemeye gittiklerinde Meliha’nın hiç kimseyi önemsemeyen kendine güvenli

tavırlarla içeri girip masaya yönelmesine karşı sarsak, beceriksiz tavırlarla ona yol verirken kazağını çiviye taktığında kendini zavallı, çaresiz bir çocuk gibi hissederek yüzü kızarır. Meliha'nın tavırlarına sinmiş olan özgüven, Yusuf'un içine bir eziklik olarak işler. Garsonun Meliha'nın tam karşısına çektiği iskemleye değil de heyecandan bir diğer iskemleye oturan Yusuf'a Meliha asabi bir sesle "Karşıma geçsene canım" (İleri, 1982, s. 19) diye çıkarır. "Garson hala yanı başımızda, hala Meliha'nın karşısına düşen iskemleyi tutmakta diretiyor: Boyun eğiyorum çaresiz. Yabancıliklarını şiddetle, kavruarak hissettiğim insanların gözü önünde küçük düşürüldüm. Allahısmarladık Meliha! Yok olmayı, belki de yok edilmeyi öğreniyordum" (İleri, 1982, s. 19).

Meliha'nın eski eşi Turgut'la buluştuğunda da benzer bir durum yaşanır. Garsondan limonlu sıcak çay istediğinde Turgut'un "bu sıcakta, yaz gününde çay mı içiyorsun, üşütmekten mi korktunuz?" (İleri, 1982, s. 104) alayı ile karşılaşır. Garson da küçümseyici bakmaktadır Yusuf'a. Kendine güvensizliği ve içe dönüklüğü yeniden depresir Yusuf'un. Kendisine karşı küçümseyici tavırları olan garsonların bakışları, Turgut ve Meliha'ya döndüğünde her defasında değişir ve saygılı bir hal alır. Bu durum Yusuf'un dikkatinden kaçmaz. Depresif kişiliğinin de etkisiyle –çünkü depresif kişiler mücadeleden, aramaktan vazgeçerler.- kendisine sunulan bu davranışları ve yaşamı kabullendiğini gösterir Yusuf. Yaşam boyu süren bir kedere mahkûm eder kendini. Tıpkı diğer depresyon hastaları gibi "Mumyalanmış hüzneleri" vardır onun da. Ve hüznelenmek için bir sürü sebebi. Çocukluğunda yaptığı resimdeki 'yılanlı çocuğun' Yusuf olduğunu anlayan Meliha'ya kırılıp derin bir kedere kapılması, okulda kendisine "Kız Yusuf" diye hitap edildiğini bilen total hademeye karşı hissettiği sevgi, dostluk ve yakınlığın zedelenmesini akla getirir. Bu ve benzeri durumlar, Yusuf'ta çocukluk dönemlerine uzanan ağır ve çözümlenmemiş çatışmaların olduğunu ve sevdiği kişilere karşı ona sık sık bir ambivalans (çelişik duygu) yaşattığını gösterir.

Yusuf'un en karakteristik özelliklerinden biri, kimsenin sevmediği, yaklaşmadığı, yadırgadığı, benimsemediği her canlı veya cansız varlığın onun için bir sevgi nesnesi konumunda olmasıdır. Meliha'nın eski eşi Turgut'la buluşmaya gittiğinde lokantada sonbaharı anlatan bir tablonun karşısına oturur Yusuf. "Sonbaharı siyah üzüm salkımları arasında tanıyorduk. Güzeldi. Solgun, umutsuz, yapayalnız. Sanırım bir tek ben güzel buluyordum onu. Caddeye en yakın pano. Kimse sevmiyor. Kimse altına oturmamış" (İleri, 1982, s. 102). Turgut, lokantaya girdiğinde Yusuf'u daha önce hiç görmemesine rağmen 'Sonbahar' tablosunun altına oturmasından onun Yusuf olduğunu anlamakta zorluk çekmez. Onun bu panonun karşısına oturacağını tahmin ettiğini çünkü

Meliha'nın melankolik tipleri sevdiğini söyler. Alaycı yüz ifadesiyle Yusuf'u süzerken sonbaharı öbür mevsimlerden daha fazla sevmesini sağlıksız bulduğunu söylemeyi de ihmal etmez. Her geçen dakika, hem fiziksel hem ruhsal anlamda kendisinden daha güçlü bir adam olan Turgut'un karşısında ezilen ve sık sık vurguladığı gibi 'bir yaşama acemisi' olan Yusuf, içe dönük kişiliği ve özgüven eksikliğinden dolayı acemi davranışlar sergiler Turgut'un karşısında. Meliha ile yaptığı hayali bir konuşmada bu durumu şöyle anlatır: "Yaşama acemisi olmak, açık bir şey. İnsanlarla nasıl ilinti kurulacağını bilememek demek bir anlamda. Zayıf düştüğümüz zamanlarda uğradığımız saldırılara cevap verememek demek. Cevap veremem bilirsin. İçime atarım. Sesim soluğum kesilir. Yaşama acemiliğinden işte" (İleri, 1982, s. 165).

Freud, bu 'yaşama acemiliğini' melankolik hastalıkla ilişkilendirerek melankolide hastaların ilgi ve sevgi eksikliği içinde olduklarını, başkalarıyla bağlantı, ilişki kuramadıklarını, düşündüklerini söyleyemediklerini, gerçekleştiremediklerini ve bunlara bağlı olarak bir kıskançlık içinde olduklarını belirtmiştir. Melankoli derecesinde aşırı duygusal, ince, hassas duyarlıklı Yusuf, bu özelliğinden Turgut'a bahsettiğinde onun "Böyle şeylerle uğraşmayı bırak. Hayat senin düşündüğün gibi değil." demesi üzerine çekirdek ben'inin nasıl böylesi yaralandığının, yetersizlik duygusunun aşama aşama oluşup nasıl kendi benine ve dışarıya karşı yıkıcı eğilimler halini aldığıının en anlamlı cevabını şu sözlerle verir: "En kötü cümleleri benim için kurarlar. Onlardan kırık dökük, ama insanca bir bakış beklerken. Esirgeyip. Görmezden gelecekler ille" (İleri, 1982, s. 110).

Kırk yaşına yaklaşmış biri olduğu anlaşılmayan Turgut'u, uzun boylu, geniş omuzlu güçlü, kuvvetli, esmer, siyah gözlü bir adam olarak anlatır bize Yusuf. Bu vurgulamanın gerisinde kendisinin fiziksel olarak ondan daha zayıf, cılız, sönük olması yatmaktadır. Gözlerinin halka halka morluğu, dökülmüş saçlarıyla ondan daha yaşlı ve çökmüş bir durumda olan Yusuf, on dokuz yaşında bir delikanlı olarak kırkına merdiven dayamış bir adama benzetilmesine yeniden içerler. Kendine duyduğu kırık dökük öz güven iyice zedelenir: "Meliha'nın yıllarca bir yatağı, bir döşeği paylaştığı adamdan üstün görmeye çabalıyorum kendimi. Turgut'un aldıracağı yok. Turgut deyişime şaşıyor. Bu rahatlığı, serbestliği yaratıramıyor bana" (İleri, 1982, s. 164). Yusuf'un kendisine adıyla hitap etmesine karşın Turgut, sık sık Yusuf'un adını unuttur ve bakışlarında gizlemeye bile gerek görmediği bir küçümsemeye ona farklı isimlerle hitap eder: "Yaşar, Yakup, Yurdakul... İşitmezlikten geliyorum adları. Turgut demeyi ben unutmadım ama. Önemsemeyiş. Gülünç beraberlikler" (İleri, 1982, s. 91).

Yaşamına giren her insanla birlikte tükenmişlik, değersizlik, umutsuzluk ve çaresizlik duygularını gittikçe daha yoğun hisseden Yusuf, klinik depresyonun en üst aşaması olan majör depresyona yakalanmıştır. Roman boyunca yoğun bir keder içinde, belirgin bir kilo yitimi, uyku bozukluğu, yorgunluk, bitkinlik, içsel gücün azalması, düşük benlik saygısı, çaresizlik, düşünce bozukluğu ya da düşüncelerini yoğunlaştıramama özellikleriyle gördüğümüz Yusuf, majör depresyon yaşamaktadır ve majör depresyonda kişi, Yusuf'un da ruh haliyle onayladığı gibi amansız bir üzüntü çekmektedir: “Büyük acılar. Yıllar sonra tekrar hatırladığımızda yüreğimizi sızlatan derin acılar. Derin acılar. Kimse inanmazdı benim haklı olduğuma” (İleri, 1982, s. 184). Derin üzüntüler içinde kara çalmaktan vazgeçip kendisini anlamalarını beklediği ve aslında eşit bir ilişkiyi paylaşmadığı Turgut'a ve Meliha'ya sürekli kendini, anılarını, iç dünyasını anlatan Yusuf, bu duruma şaşırıktan kendini alamasa da çocukluğunda derin acılar yaşadığını söyleyerek ona dost eli uzatmalarını bekler umarsızca. Oysa onunla taban tabana zıt kişilik yapısına sahip Turgut, hep üstten alan bir edayla çok duygusal ve hassas bulduğu Yusuf'u anlamaktan uzak, ona bol arkadaş edinmesini, iş gücü sahibi olmasını örneğin tuz ocaklarında çalışmasını salık verir. Böylelikle artık en küçük şeyi bile kafasına takıp üzölmeye fırsat bulamayacaktır: “Tuz ocağına gönderince hepsi geçecek sanıyor. Geç kalındı. Bugün tuz ocağında çalışsam, kirpiklerim hışır hışır yansa bile aynı gereksiz duyarlıkları yaşayacağım. Hastalığa geçmişte çare bulacaktı Turgut” (İleri, 1982, s. 149).

Çocukluk döneminden itibaren gelişiminde bilinçsiz ve olumsuz tavırların sergilendiği Yusuf, ‘geç kalındı, hastalığa geçmişte çare bulunacaktı’ sözleriyle, kendisine yönelik tavır ve yaklaşımların geri dönüşü mümkün olmayan bir trajediye nasıl yol açtığını, yaşama ve insana dair umudunu kaybederek her geçen gün iç dünyasına nasıl biraz daha gömüldüğünü ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Garip diye niteledikleri arkadaşlıklarını sürdüremeyeceklerini anlayan Yusuf ve Meliha zamanla birbirlerinden koparlar. Kadın erkek ilişkilerine yabancı olan, çok zaman Meliha'nın karşısında sergilediği acemice tavırlar nedeniyle paylaştıkları büyülü anın bozulmasına neden olan Yusuf, Meliha üzerinden tüm arkadaşlık ilişkilerine bir özeleştirici getirerek insanlarla paylaştığı duyguların, duyarlılıkların kısıtlılığına, paylaşımlarının azlığına atıfta bulunur:

Benim hiç arkadaşım olmadı uzun süreli. Kime yanaştımsa başını çevirdi benden. Başlangıçların tedirginliğini yaşarken seviyordu insanlar beni. Çabuk

kaynaşıyordum. Söz gelimi okul arkadaşları. Defter vermek, çalışılması zor bir parçayı önceden öğrenip anlatmak, benzeri şeyler. Ortalama bir öğrenci oldum her zaman. Problemleri ilk ben çözerdim gene de. Bir an bütün sınıf başıma üşüşürdü. Bir an ilgiyi toplardım. Etüt saatlerinde (...) Başlangıçların tedirginliğini tüketiyorduk. Tedirginliğin bittiği yerde insanları sıkıyorum galiba. Ölü zamanlar yaşıyorlar benimleyken. Anlattıklarım onları ilgilendirmiyor. Problemin çözüldüğü ana kadar benimle dostluk. Sayılar, çıkarıp bölmeler, toplayıp çarpmalar defterlere geçince bitiyor (İleri, 1982, s. 159-161).

Psikanalitik teoriye göre, güçlü bir bağımlılık ve sevilme arzusu hisseden depresif kişi, güçlü, üstün, güvenli ve büyük olmak için çabalar. Çünkü Edward Bibring'e göre, benliğin üç temel ideali vardır: Değerli, sevilen ve tanınan olmak (Aşağı ve değersiz olmamak) Güçlü, üstün, güvenli ve büyük olmak (Güçsüz ve güvensiz olmamak) İyi ve seven olmak (Saldırgan, yıkıcı, kırıcı olmamak) Bu üç alandaki durumuna bakıp ideallerine ulaştığı kanaatine varan kişi, kendisini başarmış ve mutlu hissedecektir. Tersine, ideallerine ulaşamadığını, beklediğinin ve arzuladığının altında kaldığını düşünen kişi, kendini yaşama karşı yenik, hedeflerine ulaşamamış ve değersiz hisseder. Bu olumsuz yargıların etkisiyle kendisine ve dünyaya olan inancını ve umutlarını yitirmeye, giderek suçluluk ve pişmanlık duygularına kapılmaya başlar. Bu durumda, çok yüksek beklentileri olan kişilerin depresyona daha yatkın oldukları söylenebilir.

Aynı dili konuşmadığı tüm çevresi belki aşırıya varan suskunluğundan belki sürekli kaçışlarından ve aşkın durumdaki duyarlılığından ötürü Yusuf'u sevip benimsemez. Elini kolunu bağlayan bu çaresizlik onun korunak olarak seçtiği iç dünyasına daha fazla gömülmesine yol açar. "Kimse beni, bağışlayabilecek kadar sevmeyi" (İleri, 1982, s. 153). "Kime yanaştımsa başını çevirdi benden" (İleri, 1982, s. 72) ifadeleri, hem depresyona zemin hazırlayan duyguların hem de çevresiyle yaşadığı uyumsuzluğun aşılması güç mesafeler olarak karşısına çıktığının ispatıdır.

Turgut'la Meliha'nın zaman içinde barışmaları üzerine bir kez daha hüsrana uğrar Yusuf. "Meliha'dan nefret ediyorum. Hayatımda nefret etmediğim tek insanken. Artık Meliha'yı düşünmeyeceğim. Otuz yaşında bir kadın. Meliha'nın Turgut'la barışmasını unutmamalı. Bu kin büyümeli. Bütün insanlara yayılmalı. Kimse sevilmeyle değmez diye düşünmeli" (İleri, 1982, s. 95) diyerek depresif bireyin umutsuz, hastalıklı, genellemeci tavrını yansıtır: "Depresif birey tutkuludur, tutkudur, geçmişinin ve örseleyici anılarının, hastalıklı ilişkilerinin tutsağıdır; vazgeçemez, ayıramaz ve bedelini de öder" (Eğrilmez, 2011, s. 19).

Klinik depresyonun ağır biçimlerinden biri, neyin gerçek, neyin gerçek olmadığını ayırt etme yeterliğini yitirmektir. Romanın başından son sayfalarına kadar Meliha adlı birinin gerçekten var olduğuna, Yusuf'un hayatında iz bırakan karakterlerden biri olduğuna inandırılan okur, romanın sonunda Meliha adlı birinin aslında Yusuf'un hayalinde depresif ve şizoid bir sanrıyla yarattığı kişi olduğunu anlar. “Meliha gerçek miydi... Turgut gerçek miydi... Bütün bunları ben kurdum. Kimse yaşamadı. Ben yaşadım. Gece – gündüz kurdum; o kadar. Ben kurdum bütün bunları. Meliha'yı, Turgut'u, yaşadıklarımızı” (İleri, 1982, s. 185-186).

Sürekli olarak romanların, hikâyelerin, masalların dünyasına sığınan, hakikatten çok düşlerin dünyasında yaşamayı tercih eden Yusuf, sık sık okuduğu romanların karakterlerini, dinlediği masalların kahramanlarını yaşatır. Meliha ile yaptığı hayali bir konuşmada hayalle gerçek algısını şöyle dile getirir: “Hayalle yaşamak, bende bir tutkuydu. Gerçekle karşılaştığımda yıkılırdım. Gerçeğin değer çatısı kafama geçerdi. Hayalin durduğu, ilerletilemediği bir yol kesen gibiydi gerçek. Sık sık gerçekle karşılaşırdım: Ali'nin gerçeği, Birsen'in gerçeği, Turgut'un gerçeği, senin gerçeğin... Yarattığım hayalleri yıkmaktan kaçınmadınız” (İleri, 1982, s. 164). Örneğin, “Otuz Yaşındaki Kadın” adlı romandan etkilenerek hayalinde Meliha adlı birisini canlandırır: “ ‘Otuz Yaşındaki Kadın’ sen miydin? Otuz yaşındaki mutsuz kadın. Ne kadar inanmıştım senin olduğuna. ‘Otuz Yaşındaki Kadın’ı sende arama hastalığından kurtulmalıyım önce. Hastalık hep sürecek. Ad değiştirecek; şifasızlıkta birbirine benzeyecek ama” (İleri, 1982, s. 167).

Otto Kernberg “Aşk İlişkileri” adlı kitabında, özelde aşk, genelde ise tüm insan ilişkilerinin sağlıklı yürütülebilmesi için öncelikli olarak kişinin büyümüş ve bağımsızlaşmış olması gerektiğini söyler. “Büyüme sürecinde insanın edindiği deneyimleri bütünleştirebilmesi ve bunun sağladığı özgüven ve bağımsızlık duygusu sayesinde karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilmesi, sağlıklı bir kendiliğin oluşumuyla doğru orantılıdır.” Yusuf'un hayalinde Meliha adlı bir karakter yaratmasının nedeni geceler boyu alay edilmeden, konuşabileceği bir insanla ortak bir duyarlılığı yakalayabilmektir. “Seni tanıdığımda en büyük sevincim, konuşabileceğim bir insan olmandı. Üstelik gecelerce konuşabileceğim bir insan. Dinlemeyi, incelikle doğru yolu göstermeyi biliyordun iyi zamanlarında” (İleri, 1982, s. 157).

Yaşamdaki zorlanmalarını, beklentilerinin her defasında boşa çıkmasını, narsistik kendiliğinin yaralanmasını ve ebeveyn desteği görmeden büyümesini ağır bir depresyonla ödeyen Yusuf'un “Herkes bir şey – çok acı, söylenemez, açıklanamaz bir

şey- sormak ister gibi, yüzüme bakıyor. Gözlerimi hemen yere eğiyorum. Benim de verebileceğim hiçbir yanıt yok. Sonra, annemle birbirimize anlatabileceğimiz bir şey de kalmadı” (İleri, 1982, s. 10) sözleri, kendini yetişkinlik dönemine kadar etkin bir şekilde ifade edememenin, yarım –ve ne yazık ki tamamlanma olanağı artık kalmayan-ben’in dışarıdan da fark edilen çökkünlüğüne vurgu yapar.

Toplum yani ‘diğer’leri, onu yalnızlıktan kurtarıp yaralı, vaktinde doygunluk sağlayamayan ve parçalanmış ben’ini bir araya getirebilecek yegâne umutken anne – babanın yarım bıraktığı sevgi aktarımı işlevini devralmış, kulaklarını onun keskin haykırışlarına tıkayarak zamanla çığlıklarına sağırlaşmıştır. Yusuf, annesiyle birlikte yitirdiği “bütünleşmiş bir imge olarak narsistik kadir-i mutlaklığı” (Tura, 1996, s. 149). Birsen’de, Meliha’da, hatta bez bebek Mine’de tekrar bulmaya çalışmış ancak bu acılı çaba boşuna çıkmıştır.

““Seni sevenlere niye düşmanlık duyuyorsun?’ diyor annem. Beni sevenler... Kimsenin beni sevdiğini sanmıyorum. Aynı dünyalarda yaşıyoruz. Annemin dünyası ayrı, Birsen’in dünyası ayrı, senin dünya ayrı. Bu ayrılıklar ortasında birbirimize ulaşmak imkânsız bir şey” (İleri, 1982, s. 167) sözleriyle daimi yalnızlığını vurgulayan Yusuf, yaşamdaki tek ereği sevgiye ulaşamamasını kabullenmiştir artık. “Bir sevmek cehennemi yaşadığımı sanmıyorum” (İleri, 1982, s. 188) der romanın sonunda. “Kalbimdeki şarkı bitti. Kaygısızlık, ilgisizlik ağır basıyor. İşte, acılar kaldı geriye hepsi hepsi. Bütün bu acıları nasıl açıklayabilirim. Birsen için kalbimin çarptığına inanmıyorum. Meliha’ya da. Mine’yi sevdim ben. Asılmış bir bezbebeğe gönül vermiştim” (İleri, 1982, s.189). Oedipus kompleksinin etkisiyle anneye olan bağlılığını zamanla diğer kadınlara yönelten Yusuf, çocukluk yıllarında Birsen’e, yetişkin dönemde Meliha’ya ve en önemlisi bez bebek Mine’ye umarsızca bağlanır ve Mine’yi annesi yerine geçirerek yaralı ruhsal dünyasını onarmaya çalışır. Yusuf’un trajedisi bağlamında psikanalizin früstürasyona (hayal kırıklığı) verdiği önemi hatırlamakta fayda var: “İnsan hep düşlerinin peşinde koşar, fakat sadece düş kırıklıklarıyla ilerler” (Tura, 1996, s. 149).

Selim İleri, kendilik yapısında çeşitli patolojik öğelerin bulunduğu Yusuf karakterini, zengin bir psikanalitik okumayla bize verir. Yazar, kalabalıklar içinde yalnız kalmayı tercih ederek kendisini her türlü zedeleyici yaşantılara karşı koruma altına alan Yusuf’un depresif ve boşlukta sallanan bir birey olmasında babasından gereksinim duyduğu ilgi ve sevgiyi alamaması, anneye kurduğu ilişkide aşılabilen oedipal karmaşayı gösterir.

2.9. Her Gece Bodrum – Selim İLERİ

Yapıtlarında bireyin değişmez gerçeği olan yalnızlığını ve iç dünyasını yansıtmaya kaygısında olan ve ilk romanı “Destan Gönüller”den sonra “Bodrum Dörtlemesi”ni (Her Gece Bodrum, Ölüm İlişkileri, Cehennem Kraliçesi, Bir Akşam Alacası) kaleme alan Selim İleri, roman kişilerini yaratırken somut hayattan yola çıktığını dile getirir. Özellikle annesinin rahatsızlığına tanıklık etmesinin insanın sonsuz yalnızlığını öğrenmesinde etkili olduğunu vurgular ve insan dramlarının bir yazara nasıl yol açtığını göstermesi bakımından önemine değinir. Söyleşilerinde insana ait, insanın yaşadığı, duyumsadığı şeyleri dile getirmek amacıyla olduğunu belirten yazar, yalnızlığı ve beraberinde getirdiği bütün halleri yapıtlarında en somut biçimde, en acıtıcı boyutuyla anlatır.

“Bir boğunç içinde, karamsar bir ruh haliyle yazıyordum” dediği ve kendisiyle özdeşleşmiş olan ikinci romanı “Her Gece Bodrum”, onun yapıtlarının belli başlı izleklerinden olan yalnızlık temi üzerine kuruludur. 1976 yılında ilk basımı yapılan roman, tatil yapmak –aslında bilinçli olarak toplum sorunlarından ve kendilerinden kaçmak- amacıyla Bodrum’a giden bir avuç kentsoylu mutsuz ve uyumsuz gencin hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle iletişimlerinde yaşadıkları çatışmaları konu edinir. Sağlıklı bir aile hayatı ve arkadaş ilişkileri olmayan, aydın kimliğine sahip bu insanlar kendilerinden, birbirlerinden, toplumdan uzaklaşarak ruhlarını acıtıcı bir yalnızlığa mahkûm ederler. Romanın kahramanlarından biri olan Kerem, bu yalnızlığı şu sözlerle anlatır: “Hepsi (apayrı düşünceleri benimsemiş olan hepsi, ‘Bizler’) bir adaya toplanmışlardı, böyle düşünülebilirdi. Adaya kapatılmışlardı. Bu adada birbirlerini tüketiyorlardı. Tek eylemleri birbirlerini tüketmekti” (İleri, 1991, s. 175).

Olayı en aza indirgeyip bireyin iç dünyasına odaklanan “Her Gece Bodrum”un bunalımlı ve uyumsuz figürlerinin karmaşık düşünceleri, duyumsamaları ve hisleri iç konuşma, bilinç akımı, geriye dönüş, serbest çağrışım yoluyla okura doğrudan verilir. Böylelikle roman kişilerinin bütün iç karmaşaları, çıkmazları, kederleri kısacası ruhsal durumları ve yapıları hakkında aydınlatıcı bilgilere sahip oluruz.

Romanın ana kahramanı Cem, on üç gün sürecek olan Bodrum tatiline Murat ve Tarık adlı arkadaşlarıyla birlikte gelir. Cem ve arkadaşları Bodrum’a gelir gelmez aralarında bir iletişim kopukluğu olur ve Cem arkadaşlarından ayrılarak kendi iç dünyasına çekilir. Bu içe çekilişten sonra okur, romanın büyük bölümünde kurmaca içeriği başkişinin bakış açısıyla takip eder ve Cem’in idrak perspektifinden “elit”

çevrenin ilişkileri, cinsellik, sınıfsal farklılıklar, yalnızlaşarak yabancılaşma, yetersizlik gibi durum ve duyguların tanığı olur.

Temelde Cem ve Emine'nin bakış açısıyla verilen romanın psikanalitik kuram yardımıyla, depresyon ve nevroz bağlamında irdeleneceğimiz, iç dünyalarını aydınlatıp davranışlarının altında yatan asıl anlamları açığa çıkarmaya çalışacağımız karakterleri Cem ve Emine'dir.

2.9.1. Depresif ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Cem

Bir yaz tatilini Bodrum'da geçiren, belli bir entelektüel seviyeye ulaşmış bir grup aydının daha çok iç dünyalarında yaşadıkları ayrılık, duygusal uzaklık ve sevgisizlik gibi kırılmalı duyarlılıkların anlatıldığı romanın erkek kahramanı Cem, yirmi yedi yaşında, çevresiyle güven problemi yaşayan, melankolik duyarlılığa sahip biridir. Gereksiz duyarlılıklarla boğulduğunun farkında olan ve bunu kendisine sık sık yineleyen Cem'in kendilik algısı da bu yöndedir: “Yirmi yedi yaşında bir küçük oğlan çocuğu gibiydi, beceriksiz, hayatı yeni tanıyan, düş kırıklığı ile baş edemeyen” (İleri, 1991, s. 14).

Roman, kırılmalı tavırları, sevgi açlığı çeken yapısı, insanlar arasında kabul görme çabası, belirsiz kaygı ve tedirginlikleri, duygusal iniş çıkışlarıyla depresif ve nevroitik kişilik özelliği gösteren ve edilgin bir yaşam süren Cem'in tedirginlikleri ile başlar. Yazar, Cem'in iç dünyasını yansıtırken bilinç akımı ve çağrışım tekniklerini yoğun bir şekilde kullanarak mekânın, nesnelere ve görüntülerin onun psikolojik halleri üzerindeki yansımalarını konu edinir. Cem'in mekânı algılayışı aynı zamanda onun depresif duygu dünyasını anlamamız açısından da önemlidir.

Cem'in kendisiyle, çevresiyle ve doğayla kurduğu ilişkinin kaderini belirleyen, duygularını yıpratıp derin açmazlara yol açan ve tüm hayatını ipotek altına alan kaygı kavramını irdelemekle karakter analizine başlayalım. Bilindiği üzere nevrozlarda ‘kaygı’ önemli bir sözcüktür. Ya da tersten ifade edersek nevrozları anlamak için kaygı terimini iyi anlamamız gerekir; çünkü “Kaygı, nevrozların merkezidir” (Horney, 2007, s. 37).

Cem, güzel ve göz kamaştırıcı olması yanında aşılmaz dağlarla çevrili geçersiz bir yarımada benzettiği Bodrum'a girer girmez Bodrum kalesi bir heyula gibi karşısına dikilir. Alışılmış anlamda mekân görevini yerine getirmenin dışında metaforik anlamda yalnızlığı vurgulayan Bodrum kalesi Cem'in duygu ve düşünce dünyasını

dışarıya yansıtması bakımından önemli bir işleve sahiptir. Ürkütücü bulduğu kalenin yarattığı kaygı, ruhunda büyük bir etki bırakır. Mekânın kalabalığı ve kargaşasından ürken, kendisiyle baş başa kalamamaktan şikâyet eden Cem, kavrayamadığı, çözümleyemediği bir şeylerden korktuğunu kimseye anlatamaz ve çevresiyle paylaşamadığı her duygu, her geçen gün biraz daha içine kapanmasına ve acılarının katlanarak artmasına neden olur. Arkadaşlarının olabildiğince tadını çıkardığı gökyüzü, parlak güneş, umutsuz bir savaşında olan Cem'in üzerine çullanmış bir tabutun kapağı gibidir. Onların tutkuyla baktıkları güneş, Cem için öldürücü bir kırmızı toptur. Boğan, öldüren bir lacivertlikler deniz. Dalgakıranın dik eğiminden, kayalardan, denizkestanelerinden, sığılaşıp derinleşen denizden korkan Cem, bu duygusundan ötürü, hastalıklı bir tutkuyla bağlı olduğu, ilgisine, sevgisine şiddetle gereksinim duyduğu arkadaşı Murat'ın alaylarına ve küçümsemelerine maruz kalır ki bu durum depresyonu tetikleyen bir etmen olarak da ileride tartışılacaktır. Aslında Cem de korkularının normal olmadığını farkındadır: “Dalgakıranın dik eğiminden korkuyordu, düşerim kayalara çarpar yaralanırım sanıyordu. Gülünçtü, biliyordu gülünç olduğunu; ‘Bunun için kaçıyorum onlardan, herkesten’ ” (İleri, 1991, s. 14).

Bodrum'un içindeki korkuları ve tedirginliği tetiklemesi beraberindeki insanlarla, özellikle Murat'la aralarındaki yakınlığı zedeleyerek onlardan ilk duygusal kopuşu yaşamasına neden olur. Birlikte tatil yapmaya geldiği grubun üyelerine benzemediğini düşünen Cem, onlarla birlikte hiçbir aktiviteye katılmaz ve bu durum onu gittikçe daha çok yalnızlaştırır, kedere boğar; böylelikle nevrotik kişilik yapısına depresif duygu durum halleri de eklenir. “Murat için denizdi, doğaydı göz kamaştırıcı olan, Tarık'ta öğrenme tutkusu vardı ve kendisi, onların yanında güçsüz, giderek büsbütün kaygılı, eli ayağı birbirine dolanmış sürükleniyordu” (İleri, 1991, s. 13).

Cem'in kaleye, denize, denizkestanelerine, pansiyonun önündeki sardunyalara kısacası doğaya tedirginlikle, kaygıyla verdiği tepki, çevresindeki insanlara, biz okurlara, hatta kendisine bile yüzeysel bakışla anlamsız gelse de, kaygıyı açığa çıkaran içsel dürtülerin izini sürerek bu duyguyu temellendirebiliriz. Çünkü kaygıyı nevrotik bir tavır olarak tanımlayan Freud, nevrozlar konusunda bize hareket yönümüzü gösterir ve kaygıya katılan öznel etkenlerin kendi içgüdüsel itkilerimizden kaynaklandığını belirtir. Horney bunu “Kaygı karşısında beklenen tehlike ve buna karşı çaresizlik, kendi itkilerimizin yüksek gücünden doğar” (Horney, 2007, s. 54) şeklinde ifade eder. Her insan arada bir kaygı duysa da Freud, nevrotiklerde bu duygunun daha sık ve daha

yoğun yaşandığını gözlemlemiş, nevrotik kaygının nedensiz ve her zaman mantık dışı olduğunu vurgulamıştır.

Psikanalitik açıdan Cem'in tatilini geçirmek üzere geldiği kasabaya adım attığı ilk anlardan itibaren yaşadığı alışma sorununu, hissettiği kaygıları çözümlenmeye başlamadan önce belirtmemiz gereken nokta, nevrotik kişinin olayları olduğu gibi değil, kendi bakış açısıyla gördüğüdür. Böyle olunca bazı belirli durumların nevrotik kişi için taşıdığı anlamı dikkate alarak hareket etmeliyiz. Serbest çağrışım yoluyla ve bilincin gelişigüzel akışıyla elde ettiğimiz duygu ve düşünceleri bize Cem için kalenin, güçsüz, korkak, korunaksız, karşılıksız dostlukları, sevgileri simgelemesi bakımından kaygılarını açığa çıkaran sembolik bir varlık olduğunu ifade eder. Bu noktada nevrotiğin öznel bakış açısına Freud'un vurguladığı kaygıya katılan öznel etkenleri de ekliyoruz elbette. Düşmanca tutumlar besleyen evrene karşı yalnızlığını, çaresizliğini, kimsesizliğini vurgulayan taş bina ona, kalelerle korunmuş arkadaşlıkları, dostlukları olmadığını hatırlatan bir hoyratlık simgesi ve kaba gücün görüntüsüdür. Cem kaleye her baktığında bütün bir ortaçağın töresini, şövalyelerin 'kanlı dünyasını' görür. Şimdiki zamana ortaçağın karanlık değerleri sızar. "Kale çok ötelerde, görkemli, korunaklı, armalarıyla şövalyelerinin ölü acımasızlığıyla duruyordu" (İleri, 1991, s. 97). Oysa o naif, kırılğan, hassas yapısıyla boyuna Çingene pembesi çiçekleri arar durur kale duvarlarında, armalardan, derebeylerinden, korunmuşluktan ve güçlü olandan nefret ederek. "Bir tatil değil bu, bir kâbus, bir sancı," diye düşünür Cem. "Niçin gelmişlerdi buraya? Buraya ve Bodrum'a... Yakınmalarını, üzünçlerini, sarsıntılarla çevrili hayatlarını taşıyordu rüzgâr, tohum yerine" (İleri, 1991, s. 151).

Ruh âleminde onu usul usul kuşatmaya başlayan ve çağrıştırdıkları ile –Bodrum Kalesi onu dışlayan ve kendi arkadaşlıkları kendilerine yeten Murat'ı ve Tarık'ı simgeler- Cem'i ruhsal bakımdan büyük ölçüde sendeleten kale, kendine ve Cem dışındaki herkese korunaklıdır sadece. Ona göre, arkadaşlarının kalelerle korunaklı dostlukları, hayatları vardır ve onlar kalenin çağrıştırdıklarını düşünemeyecek kadar içinde buldukları an'a kaptırmışlardır kendilerini. Hatta Murat'ın mutluluğunun kaleyi unutmuş olmasından kaynaklandığını dile getiren Cem, içten içe bu tutumu eleştirir ki bu yadırgatıcı bir durum değildir. Çünkü nevrotik kişi, olaylara / durumlara / nesnelere somut bir gerçeklik üzerinden değil kendi öznel yaklaşımıyla bakar ve akıl yürütme biçimi sağlıklı bir insanınkinden farklı ilkeler üzerinde işler. Bu nedenle Murat'ın ve diğer arkadaşlarının sergilediği bu tür davranışlar, onun için ahlaki olarak eleştirilebilir davranışlardır.

Doğayla didiştğini, bir çocuk gibi doğaya karşı çıktığını ayırmsayan Cem, Bodrum Kalesi'nde, güneşin, ışık oyunlarının etkisiyle hayatı ve doğayı görür gibi olur. Bu noktada Cem'in duygularına Selim İleri tercüman olur: "Doğa kültürle şekil verilmediğinde hem özgür, başına buyruk, hem de ürkünçtür" (İleri, 2002, s. 139). Karşısında tamamen çaresiz kaldığı, güçlü bir tehlike olan kalede kültürün beslemediği insan ilişkilerinin korkunçluğunu gören Cem, ne kadar uğraşılırsa uğraşılırsın öylesi ilişkilerin değişmeyeceğini savunur ve hayat boyu insanlara, ilişkilere değer veren, onlardan da karşılık görmeyi bekleyen biri olarak bu durumdan kaygı duyar. "Bütün yaşamı boyunca karşılıksız sevmiştii insanları. Çıkara, ikiyüzlülüğe dayanmayan ilişkilerdi. Düşsel bir yanları vardı. Böyle bir ilişki ancak küçük çocuklar için söz konusu edilebilirdi" (İleri, 1991, s. 86). Unutmamak gerekir ki kişi, içinde bulunduğu durumu ne kadar korkutucu, kontrolü dışında ve var olan kapasitesiyle baş edilemez olarak algılasa, o derece kaygılanır.

Karen Horney'e göre, kaygının gelişme basamakları ilke olarak basit olsa da uygulamada kaygının koşullarını anlamak genellikle zordur. İşi zorlaştıran etkenlerden biri, bastırılmış düşmanca dürtülerin sıklıkla ilgili kişiye değil, başka bir şeye / nesneye yansıtılmış olmasıdır. Cem'in karşısında tamamen çaresiz kaldığı, güçlü bir tehlike olan Bodrum Kalesi, arkadaşlarıyla –özellikle Murat'la- paylaşamadığı ne varsa onları simgeler. Onlar vakitlerinin büyük çoğunu doğayla baş başa geçirirken, Cem olabildiğince pansiyondan çıkmamaya çalışır ve bu durum gün geçtikçe onda gizli bir düşmanlığa neden olur, bu gizli düşmanlık ise nevrozlarda her zaman kaygıyla sonuçlanır. Ancak bu düşmanlığı yetişkin yaşam deneyimleri ile açıklamak tek başına yeterli midir? Ya da bizler çocukluk deneyimlerimiz tarafından değişmez bir biçimde mi koşullandırılıp yönlendiriliyoruz? Karen Horney buna şöyle cevap verir:

Eğer çocuğun erken dönemlerde maruz kaldığı durum ve koşullar gelişimini çok fazla engellemediyse, sonraki deneyimlerin, özellikle de ergenliğin, gelişimi üzerinde biçimlendirici bir etkisi olabilir. Ama eğer erken dönemde yaşananlar çocuğu katı ve sabit bir kalıba sokacak kadar güçlü bir etkiye sahipse, herhangi yeni bir deneyime izin vermeyecektir (Horney, 2012, s. 35).

O halde her nevrotik semptom altta yatan bir çatışmanın varlığına işaret eder. Bu çözümlenmemiş çatışmalar ise kaygı ve depresyon gibi birçok olumsuz duygunun oluşmasına yol açar. Psikanalizin öncelikli amacı, mevcut sorunlarımızla geçmiş yaşantılarımız arasındaki etkileşimi anlamaksa Cem'in kaygılarının işaret ettiği noktaları mercek altına almalıyız.

Çocuklarda belli özellikler çevresel koşullardan kaynaklanır ve bu koşullar aşağılık, güçsüzlük ve güvensizlik duygularının doğmasına yol açar. Nevrozun tohumlarının küçük yaşlarda atıldığını bilmekle birlikte Cem'in çocukluk dönemi ile ilgili yeterli bilgiye sahip değiliz. Sadece onun davranışlarından, tutum ve tavırlarından çocukluğu ile ilgili çıkarımda bulunabiliriz. Çocukluğunda parkta akranları gibi ve onlarla birlikte koşmasını, top oynamasını, terleyeceği düşüncesiyle yasaklayan bir anne ile büyüyen Cem, bir kenarda durup koşup oynayan yaşitlarını izlemekle yetinmiş, sıkı gözetlenme ve korunma onun arkadaş edinmek için yeterli sosyal beceriye sahip olmasını, toplumsallaşmasını engellemiş ve içine kapanık biri olarak yetişmesine zemin hazırlamıştır. Elbette ki iyi bir anne – baba olmak için öncelikle çocukları sevmek gerekir. Birçok anne ve baba çocuklarını çok sevmekle birlikte onları nasıl eğitmeleri ve yetiştirmeleri konusunda fikir sahibi değillerdir. Louis Corman “Psikanaliz Açısından Çocuk Eğitimi” adlı kitabında iki çeşit sevgiden bahseder: “Tutsak edici sevgi ve özverici sevgi” (Corman, 1996, s. 157). Tutsak edici sevgide çocuk özgür değildir. Kendi kendinin hizmetinde olmayan ve kendi yazgısını istediği gibi gerçekleştiremeyen durumdaki çocuklar “sahip olunandır, sahip olunan bir nesnedir ve nasıl istenirse, öyle kullanılır. Ondandır istenilen her şeyi yerine getirdiği ölçüde sevilir” (Corman, 1996, s. 157).

Anne – babalar, engelleyici, kısıtlayıcı davranışlarıyla, çocuklarını hayatın içine dâhil etmemeleriyle onların yeterli iletişim ve etkileşim becerilerini kazanamamalarına, bazı gelişim aşamalarını yeterince gerçekleştirememelerine neden olurlar. Bu, zamanla güvensizlik duygularını ve kaygıları arttırır. Elbette nevrozları meydana getiren nedenler salt bir nedenden daha karmaşıktır ve tek bir nedene dikkat edilerek önlenmesi mümkün değildir ama annenin engelleyici tutumunun çocuğun ileriki yaşamında tedirginliklere, kaygılara açık bir karakter nevrozunun tohumlarını attığı da bilimsel olarak su götürmez bir gerçektir. Bu noktada, Freud'un, çocuklukta kaygıya kapılmaya özellikle eğilimli olduğumuzu öne sürdüğünü hatırlayalım. Çünkü çocuk, büyüklerle karşılaştırıldığında, dış etkenlere karşı açık ve anlaşılabilir bir çaresizlik içindedir. Mutlu bir çocukluk dönemi yaşamış olan kişi, kendini güvencede hisseder, çocukluğu mutsuz geçen ise kaygılarını yaşamının sonuna dek taşır. Çünkü -giriş bölümünde de bahsettiğimiz gibi- çocukluk dönemindeki olaylar ve yaşadıklarımız, geleceğimizi bütün acımasızlığıyla ele geçirir ve çocuklukta çözülmeyen kimi nevrotik tablolar ergenlikte, hatta yetişkin dönemde yeniden bütün şiddetiyle gündeme gelir. Buradan hareketle, bu tür engellemelerin, Cem'in yetişkin yaşamında tehlikenin çok az olduğu ya da hiç

olmadığı durumlarda nedensiz korkular geliştirerek yaşamı kendisi ve çevresi için oldukça zor bir duruma getirmesine sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Her çocukluk kaygısının mutlaka nevrozla sonuçlanacağına dair yeterli bir bilgi yoktur elimizde. Ancak bir nevrozun gelişmesinde çocukluk kaygılarının öneminin göz ardı edilemeyeceği yolunda tüm psikanalistler ortak bir görüş belirtmişlerdir. Çünkü yaşam boyu kişi en çok çocukluk döneminde aldığı yaralarla sınanır. Aşırı koruyucu bir anne ve tahakküm kurucu bir baba, Cem'in kaygılarını anlamlandırmamızda önemli ipuçları sunmaktadır bize.

Annenin yanı sıra Cem'i sert bir disiplin anlayışıyla yetiştiren babanın tutumunu değerlendirmeye aldığımızda onun davranışlarının da empati (duygudaşlık) kurmaktan uzak ve çocuğun kendini güçlü ve değerli hissetmesine bir engel teşkil ettiğini saptarız. Babanın otoriter tavrı, travmatik bir anı olarak kazanır Cem'in belleğine:

Fenerbahçe Plajı'nda, kocaman bir ördek olan simidiyle denize giriyordu. Babası merdivenin başında durmuş, 'Bir – iki, bir – iki...' diyerek yüzme öğretiyordu. Almanca bir kitapta okumuştum bu yöntemi.
Utancından kıpkırmızı olmuştu.
Herkesin kendisine baktığını sanıyordu.
'Bir –iki, bir –iki...'
Çırpınıyordu.
(Gülümsedi, içi burkulmuştu.)
'Nasıl yaşadım ben?' diye sordu kendi kendine, 'nasıl yaşadım ben?' İşte insanların yüzünden... (...) Çok acı çekmişti" (İleri, 1991, s. 79).

Birçok bilimsel araştırma, çocukluk döneminde olumsuz deneyimler yaşayan ve kötü muamele gören çocukların çok daha kırılgan ve savunmasız olduğunu gösterir. Güven duygumuzun ve özgüvenimizin temelini çocuklukta atıldığı tezini göz önünde bulundurduğumuzda bu şaşırtıcı bir sonuç değildir. Çocuğun çevresindeki bir sürü şey güvensizlik duygusuna yol açabilir, direkt olarak ya da alttan alta çocuğa baskı kurulması, aşırı korumacı tavırlar sergilenmesi, çocuğa gerçek anlamda yol gösterilmemesi, aşağılayıcı ve küçültücü davranışlar gibi. "Bu koşullar altında gelişimi baltalanan çocuk hayatına devam etmenin, bu düşmanca dünyayla baş etmenin yollarını arar. Acizliğine ve korkularına rağmen çevresindeki belirli güçlerle başa çıkmak için bilinç dışı yöntemler geliştirir" (Horney, 2012, s. 32). Hatta belirli stratejiler geliştirmekle kalmayıp kişiliğinin bir parçası haline gelen kalıcı karakter eğilimleri de geliştirir ki Horney bunları 'nevrotik eğilimler' olarak adlandırır. Bu eğilimlerden birisi

de kendi acizliğini, çaresizliğini kabul edip insanların sevgisini ve desteğini kazanmaya çalışmaktadır.

Babasının kendisine yüzme öğretirken herkesin ona baktığını düşünen ve bu durumdan rahatsızlık duyan bir çocuğun içinde bir tekinsizlik hissinin doğması ve güvenliğine ilişkin kaygıların sökün edip ortaya çıkması doğaldır. Aşağılamalar ya da utandırmalarla bir çocuğa yeni bir davranış kazandırmaya çalışmak, ya da küçük düşürerek onu teşvik etmek sakınılması gereken bir yöntemdir. Zira çocukluk yaşantıları, çocuğun ruhuna kazınıp bir daha silinmeyecek yazılar gibidir, unutulmaları kolay değildir asla: “Çocuklarda aşağılık duygusunun göze çarpan bir belirtisi de yüzmeyi öğrenirken çekilen zorluktur. Yüzmeyi kolay öğrenmesi, çocuğun güçlüklerin altından kalkabileceğini gösteren olumlu bir işarettir. Yüzmeyi kolay öğrenemeyen çocuk, kendisine ve yüzme öğretmenine karşı yeterli güven duymadığını ortaya koyar” (Adler, 2012, s. 77).

Durumu psikanalitik okumayla değerlendirdiğimizde, ebeveyn – çocuk ilişkisinin hep “hayali çocuk” etrafında örgütlendiğini söyleyebiliriz. Şöyle ki, çocuk ebeveynin bilinçdışı arzularının gerçekleşebileceği ikinci bir şans gibidir. Baba muhtemelen asker geleneği içinde yer alan biridir ve kendisi gibi bir oğla sahip olmak istemiştir. Anne – babanın çocukların eğitiminde neyi amaçladığı çok önemlidir. Güçlü, bağımsız, ayakları üzerinde duran, her durumla baş etme yeteneği olan bir çocuk mu; yoksa korunmaya gereksinimi olan, bağımlı, çaresiz, yaşam konusunda bilgisiz bir çocuk mu yetiştirmeyi amaçlarlar? Cem’in çocukluğu ile ilgili somut iki örnekten başka bir veri olmasa da elimizde, bunların yeterince şey anlattığı kanaatindeyiz çünkü “Ana – baba çocuğuyla ilişkisine nasıl başladıysa öyle devam eder” (Yazgan, 2013, s. 20).

Çocukluğumuzda bize verilen değeri hissedemediğimizde bazen ömrümüzün geri kalanı o değeri veya o değeri bize verecek kişileri aramakla geçer. Bu konuda kendimizi perişan ettiğimiz su götürmez bir gerçektir. Olumsuz koşullarda büyümek çaresizlik hissinin yakamızı bırakmayacağı anlamına gelir ki bu duygu, duygusal bağımlı bir duruma gelmekle de desteklenir. “Çocuk ne denli çaresizse, o kadar az karşı çıkacaktır” (Horney, 2007, s. 74). Ancak bu çaresizlik ve yalancı bir sevgiye sarılma ihtiyacı insan tabiatının şaşmaz bir gereği olarak yetişkin yaşamında da devam edeceği için romanımızın kahramanı Cem’in, birkaç aydır tanıdığı ve birlikte Bodrum’a tatil yapmaya geldiği Murat’a dikkat çekecek ölçüde bağlı hatta bağımlı olmasını yadırgamamalıyız. Bu duygu öylesine yoğundur ki zamanla beklentilerinin acılarını artırması bakımından kendisine; Murat’ın bütün hayatına müdahale etmesi açısından ise

ona zarar vermeye başlar. “Sevgilerini, bağlılıklarını, bağımlılıklarını söküp atamıyordu içinden. (...) Bütün bir kış, bütün bir ilkyaz her şeyi Murat gibi düşünmüş, kişiliğinden soyutlanmayı göze almıştı” (İleri, 1991, s. 31).

Yalnızlık ve çaresizlik duygusunun bir nevrozun ortaya çıkabileceği verimli bir toprak olduğu gerçeğini göz önünde tutarak bu bağımlılığı nevroz dolayımında çözümlendiğimizde, nevrotik bireyin sevmeye, istenmeye, arzulanmaya duyduğu yoğun istekle ve yukarıda bahsi geçen değer arayışı ile karşılaşmamız normaldir. “Nevrotik birey, kabul edildiğini, hoş karşılandığını, onaylandığını ve takdir edildiğini hissetmek ister; kendisine ihtiyaç duyulmasını, özellikle de belirli bir kişi için önemli olmayı ister; yardım edilmeli, korunmalı ve yönlendirilmelidir” (İleri, 2012, s. 39). Cem’in bu arzuyu doyurma ihtiyacı ve iyi bir dost olma isteği öylesine talepkâr ve baskındır ki, onun bu yöndeki potansiyeli hiçbir zaman anlaşılmaz, çevresindekilerin hızla ve nefretle ondan uzaklaşmalarına neden olur. Örneğin; üç kişi olarak çıkılan bir tatilin henüz başlangıcında Murat, Cem’le vakit geçirerek tatilini zehir etmek istemediğinden Cem’den uzaklaşır. Cem, Murat ve diğer arkadaşlarıyla kısacası hayatına giren herkesle paylaşımlarının –özellikle duygusal paylaşımlarının- niteliğine ve niceliğine bakmaksızın ilişkilerinde büyük bir yakınlık kurmak, iyi bir dost olmak ister. Ancak; nevrotik kişiliğin özelliği olarak -nevrozlarda en büyük rolü, sevmek için duyulan güçlü bir güdü oynar-sevgisi öyle boğucu, tavırları öyle ısrarcıdır ki bu davranışları çevresindekilerin rahatsızlık duymalarına ve onu yalnız bırakmalarına neden olur: “Aşırı sevgisiyle insanları boğduğunu, sıktığını, tiksiniçle donattığını biliyordu. İtiraf etmekten korkuyordu” (İleri, 1991, s. 33).

Cem’in yoğun sevgi arayışı ve çabası, farkında olmadan kaygıdan kurtulmak ve güvenlik içinde olmak için sıkça kullandığı bir yoldur. “Kaygıyı sevgiye duyulan nevrotik ihtiyacın ardındaki devimsel güç olarak kabullenmedikçe, bu ihtiyacın hangi koşullar altında arttığını ya da azaldığını anlayamayız” (Horney, 2007, s. 133). Cem’in Murat’a olan aşırı bağımlılığı, psikoseksüel gelişim basamağında oral döneme takılı kaldığını da vurgular diğer yandan çünkü oral karakterli kişiler aşırı bağımlıdır. Ve diğer insanların kendileriyle ilgilenmelerini ve bakımlarını üstlenmelerini isterler. “Arada bir diğer insanlara bir şeyler verirlerse de aslında bunlar, karşılığını alabilmek beklentisiyle yapılan davranışlardır. Bu tür insanların kendilerine olan saygıları diğer insanların yargılarına bağlıdır. Haset ve kıskançlık duyguları oral karakterli kişilerde oldukça sık yaşanır” (Geçtan, 2012, s. 34).

İnsanoğlunun başkalarıyla kurduğu iletişimde, ilişkilerde temel beklentisi, kendine yakın hissettiği ötekilerle kaynaşarak mutluluğa ulaşmaktır. Çevresi ile iletişim kurma konusunda zayıf yaradılışa sahip olan Cem, insanları sevmekle birlikte, onlarla ilişkilerinde kendine güvensizliğinden dolayı sürekli geriye çekilir ya da iletişim kuramamanın getirdiği kaygıları yaşar. İç dünyasında çevresindekilerin onu sevmesini arzular. Çünkü bir nevrotik için, hem başkaları tarafından sevilme yaşamsal önem taşır hem de düşmanca bir dünyada yalnız ve çaresiz olduğu duygusunun önüne ancak bu şekilde geçilir. “Çok sevmişti onları. ‘Hep benimle ilgilenirsiniz istedim. Çünkü onların sevgisi olmazsa yaşayamam. Hayatı böyle düşünüyorum, hayat, yalnızca onların ilgi göstermesi. Hepsi benden başka bir şey düşünmesinler ve sardunyalara ben yokken onlar için de bir yangın olsun’” (İleri, 1991, s. 33-34).

Murat İstanbul’dayken etrafta fazla arkadaşı olmadığı bir dönemde Cem’i tanımış ve bir süre tek arkadaşı Cem olmuştur. Fakat kısa bir süre sonra Cem’in ‘Ne pahasına olursa olsun sevimliyim’ tarzı nevrotik yaklaşımı Murat için bu arkadaşlığı çekilmez bir hale sokmuştur. Murat’a göre, “Cem’e yardım edilemez, sevgileri sömürür çünkü Cem, insanı bunaltır, tedirgin eder yakınlığıyla” (İleri, 1991, s. 86).

İnsanoğlunun doğası gereği sevilmeyi, beğenilmeyi, takdir edilmeyi istemesi, bunlar gerçekleştiğinde büyük bir mutluluk ve tatmin duygusu yaşayıp; sevilmediğini, beğenilmediğini düşündüğünde ise kırgınlığına engel olamaması normaldir. Ancak; burada Cem’in Murat’a olan bağımlılığı ve bencilce sevgi isteği sağlıklı bir istek değildir çünkü sağlıklı bir birey için insanların kendisini sevmesi hayati önemde değildir. Kişi, ancak, önem verdiği, kendisi için değerli olan, birlikte yaşamak ve çalışmak durumunda olduğu ya da iyi bir izlenim uyandırmak istediği kişiler tarafından sevilmeyi önemser. Bununla birlikte nevrotik kişiler, varlıkları, mutlulukları, güvenlikleri sevimlerine bağlıymış gibi düşünür ve bu doğrultuda hareket ederler. Kısacası, sevgi, sevilmeye layık olmak nevrotik birey için benzersiz bir değer taşır.

Tatilde insanların çoğu tarafından yapılan yeni yerler görme, dinlenme, güneşlenme, denize girme gibi aktivitelerin Cem tarafından yapıl(a)maması Cem’i Murat’ın ve diğer insanların gözünde oldukça sıkıcı ve yetersiz biri yapmaktadır. Onun sevilme ihtiyacı / açlığı kadar kendini herkesi sevmek zorunda hissetmesi, sevgi kavramının hayatında bir kötülük olup çıkmasına yol açar; tatili, dostluğu, denizi, yaz sıcağını; kısacası olduğu gibi yaşamı, her şeyi engelleyen bir şeye dönüştür. Oysa Cem, bu tatile çıktığında pahalı gezileri, dünyanın en lüks otellerini, kumar masalarını, baştan

çıkartıcı kadınları değil arkadaşlıkları, dostlukları ve onların sevgilerini istemiştir ama bu, bir hayal kırıklığı olmuştur onun için:

Sevilmek için duyulan şiddetli istek nevrozlarda öylesine sıktır ve eğitilmiş gözlemci tarafından öylesine kolaylıkla fark edilebilir ki bir kaygının varlığının ve yaklaşık şiddetinin en güvenilir göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. Aslında kişi değişmez şekilde kendisine düşman ve tehditkâr bir dünya karşısında temelde bir çaresizlik duygusu içindeyse de herhangi bir çeşit iyilik, beğeni ya da yardıma ulaşmak için en mantıklı ve kısa yol sevmektir (Horney, 2007, s. 92).

Başkaldırma isteği ile duygusal yakınlık kurma ihtiyacı nevrotik karaktere sahip olan Cem için daha çocukluk döneminde yüreğinde başlayan bir mücadeledir. Başkalarının sevgisini ve dostluğunu kazanmak en önemli şey olduğundan zamanla düşmanca duygularını bastırıp duygusal yakınlık kurma ihtiyacı ruhunda galip gelir. Çünkü sevgi, nevrotik kişiye bir değer duygusu kazandırır ve yaşamına bir anlam verir. Cem, bilinçaltında kaygılarından ve tedirginliklerinden Murat'ın ve diğerlerinin sevgisini, dostluğunu kazanmak suretiyle kurtulabileceği yanılsamasındadır. "Cem; tek başına kalamayacağını anladıkça, anlamaktan da kötü bir şey bu, duyumsamak, önüne geçememek, dizginleyememek ve boyun eğdikçe; başkalarına (bir iki yıllık arkadaşlıklar) koşuyordu" (Horney, 1991, s. 28).

Sevgi arayışı içinde Bodrum'a Murat için gelen Cem, onun kendisine yakın davranması ve arkadaşlığını sunması için büyük uğraş verir. Murat'ın her koşulda kendisiyle ilgilenmesini isteyen Cem, zaman zaman bu noktada aşırıya kaçır. Örneğin, teknelerin yapıldığı dar bir sokaktan geçerken gözüne can yakan bir şeyin kaçtığını zanneder. Aslında sapasağlamdır gözü, maksadı kendini acındırarak Murat'ın aldırılmaz, değer vermez, incitmekten kaçınmaz tutumuyla başa çıkıp ilgisini çekmektir:

(...) yolda öyle sandım, gözüme bir şey kaçtı. Gözüme kaçtı dedim, bana bakıyordu, aldırmadan, üfleseydi gözüme, ama bakıyordu, sonra ittim onu, hızla ittim, pansiyona yürüdüm, adamın biri çapaktır dedi. Teknelik tahtaları görür gibiydim sulanmış sol gözümle ve kanlıydı, ilgileysin diye mi ittim, ardından gelir diye düşünmüştüm belki, gelmedi yanılgıydı işte, budalalıktı. Bakmıyordu. Öylece durmuş bir adam çapak diyordu boyuna. Çapak – çapak. Sonra aynada yüzüme su vururken gördüm, kanlanmamış bile (İleri, 1991, s. 34 – 35).

Tatilin birinci gününde Murat ve Tarık, marinada tekneleri izlerken Cem'in Murat'ın ilgisini çekmek amacıyla her tekne hakkında ona sorular sorması da kendisine sonsuz bir ilgi, şefkat, dikkat gösterilmesi için insanları acımasızca kullanmasından

kaynaklanır. Yanı başındakilerin bu durumdan ne denli rahatsız olduğunu dikkate almadan elbette: “Yanı başımda, hasta duygularıyla var, öyle işte, çekmek zorunda değilim onu, çekilmez biri zaten. Kolumu tuttu, bu yaz sıcakta buz gibi parmakları, yılan değse böyle irkilmez insan.’ (...) Gözüne kaçmıştı. Bir çapaktan bile yakındı. Bir daha gelemeyecek benimle, yemin ederim gelemeyecek. Dönünce de görüşmeyeceğiz’ ” (İleri, 1991, s. 55). Murat’ın isyanının içten içe farkında olan ve tüm çabalarına rağmen sevilme açlığını doyuramayan Cem’in hislerine denizden toplayıp saklamak istediği çakıl taşları tercüman olur: “Bodrum anısı işte, sevilmemişlik anısı” (İleri, 1991, s. 124).

Başlangıçta bir yaz gezisi olarak değerlendirdiği Bodrum tatili zamanla bir düş kırıklığı, bir kötülük, bir yalnızlık olup çıkar Cem için. “Arkadaşlık; “arkadaşlık değil karşılıksız sevgidir hepsi, yürek çarpıntısıdır: istemek, istemek, delicesine istemek ve bir türlü elde edememektir” (İleri, 2007, s. 124). İlk tanıştığı dönemde Cem’in sevgisine kapılan Murat, Bodrum tatili sırasında bunun düpedüz bir yanılgı olduğunu kabul eder:

Hasta bir sevgiydi. Niye bu kadar seviyordu Cem? Sormuştu. Yanıtlamamıştı Cem, gözleri dolmuştu. İnsan ancak çocukken duyabilirdi böyle bir sevgiyi; annesine, babasına ya da en yakınlarına. Ama ne kadar sürebilirdi bu! Böyle gözü kapalı, coşkularda çılgınlığa vararak! Tabii bu sevgiyi büyümsemişti; saygı duymuştu ona. “Bitmesin,” diyordu Cem, “çözümlemeye kalkışmayalım, yaşandığı kadar...” Sonra da Cem’in kırgınlıklarını, hiç yoktan alınmalarını şaşkınlıkla karşılamıştı. Hasta bir sevgiydi işte. Bu yüzden çok acı çekeceğe benziyordu Cem. Bir gece yağmur yağıyordu, yağmur çok yağıyordu, yüzüne öyle garip bakmıştı ki! Buğulu, korkulu gözlerle; “Bir daha kimseyi böyle sevemem,” demişti Cem, “kimseyi! (İleri, 1991, s. 94).

Cem’in her çeşit sevgiye umutsuzca bel bağlaması, temelde yaşadığı kaygı ve çaresizlik hissine karşı bir güvenlik ihtiyacı hissetmesindedir aslında: “Kimse sormamalıydı ona niçin bu denli sevdiğini, kimse sormamalıydı.” (İleri, 1991, s. 76) Bir nevrotik için başkalarının sevgisi önem kazandıkça sevilmeye layık olmak gittikçe daha gerekli hale gelir: “Hep benimle ilgileninler istedim. Çünkü onların sevgisi olmazsa yaşayamam. Hayatı böyle düşünüyorum, hayat, yalnızca onların ilgi göstermesi” (İleri, 1991, s. 33).

Cem, insanlara, arkadaşlıklara, beraberliklere, sevgilere zaaflarıyla yaklaşır sonra zaafalarını unutarak onlar üzerinde egemenlik kurmaya çalışır. Bu, olağan bir durumdur çünkü nevrotik karakterli birey, insanlar üzerinde egemenlik kurarak güçlü olmaya çabalar. Yoksa kendisini yitik, bağımlı ve çaresiz hissedecektir. Cem,

arkadaşları üzerinde egemenlik kurarak önemsiz ve değersiz hissetmesine karşı bir kalkan oluşturmak isterken aynı zamanda bu yolla bastırıldığı düşmanlığın da boşalmasını sağlar. Ancak hayatı neredeyse tamamen yengi ve yenilgi kategorileriyle yaşaması, herhangi bir yenilgi yaşamamak için büyük bir gerilime girmesine ve bu gerilimi ortadan kaldırmak için de arkadaşlarının ilgilerini çekmek yönündeki taleplerini artırmasına neden olur. Herkesin körü körüne kendisini sevmesini, beğenmesini istemesi zamanla arkadaşlarının onun hakkında aleyhte bir düşünce geliştirmelerine yol açar. “İnsanı bunaltmayan, boğmayan, bir gölge gibi ardı sıra yürümeyen, gereksiz yere gözlerini (koyunu çağırıyordu Cem’in gözleri) dikip bakmayan kişilerle ve böyle kişilerin yaşama biçimi, hayata karşı koymaları, doğayı ele geçirmeleri sarıyordu Murat’ı” (İleri, 1991, s. 44). Nevrotik kişi, eğer egemenlik kurma ve denetleme isteğini çevresindekilere yansıtmaz ve bütünüyle bastırırsa, ilgilendiği kişinin başkalarıyla geçirdiği her dakika büyük kederlere kapılmasına yol açar. Murat’ın arkadaşlarıyla bir araya gelmesi, onlarla geçirdiği zaman dilimi Cem için büyük bir üzüntü ve endişe kaynağıdır. Örneğin, Murat’ın grup arkadaşlarından Kerem’le birlikte bir şeyler içip ahbaplık etmesi unutulmak ve yalnız kalmak yolundaki potansiyel korkularını açığa çıkardığı için Cem’i dayanılmaz bir gerilimle baş başa bırakır: “ ‘İşte onunla arkadaş oluyor, dönüşte yalnız onunla arkadaşlık edecek ve beni unutacaklar, yaprakların hışırtısını işitiyorum, unutulacak olan benim” (İleri, 1991, s. 159). Murat’ın geçmiş yaz tatillerini arkadaşlarıyla birlikte geçirmesi, anıları, onun başkalarıyla yakınlaşma anlarını anlatması bile hiç görmediği insanları kıskanmasına, gereksiz vehimlere kapılmasına neden olur. Tanımadığı insanlar için kimsenin bu kadar üzülmeyeceğini düşünür Cem. Murat’ın Tarık’la geceleri sohbet etmesi –bu sohbe Cem’i dâhil etmemeleri- gündüz onunla vakit geçirmesi Cem’i derin üzüntülere sevk eder. Kendisine acı verecek cümleler kurar zihninde çünkü nevrozlu kişi acı çekmeye meyillidir: “Tarık’la gülüyorlar şimdi. Yokluğumu fark etmediler bile. Denize niçin gelmediğimi” (İleri, 1991, s. 20). Nevrotik kişinin acıya meyilli olduğu fikrine katkıda bulunan bir diğer özellik herhangi bir derdi abartma ve dramatize etme eğilimidir: “Konuştuklarını işitemedim, ne anlattıklarını birbirlerine. Gulet dedi Murat, gulet. Bir tekne yani, alt tarafı bir tekne, bir tekneydi benden çok sevdiğim” (İleri, 1991, s. 22). Sıradan bir insanın kıskançlığına benzemeyen bu kıskançlık -ki birisinin sevgisini yitirme tehlikesine karşı yeterli bir tepki olabilir,- tehlikeyle bütünüyle orantısızdır aslında.

Murat'ın Cem'le ilgili düşünceleri, onun pasif ama etkili üstünlük kurma çabasını, bu çabanın ilişkilerine sızarak verdiği rahatsızlığın boyutunu vurgulaması açısından dikkate değerdir. Hatta bu egemenlik kurma isteği sadece Murat için değil hayatına giren tüm insanlar için geçerlidir çünkü nevrotik kişi, bütün dünyanın ve insanların kendi hizmetinde olmasını ister. Bu tutum hayatı, hem kendisi hem de diğerleri açısından içinden çıkılmaz bir hale sokar ki eğer bir nevrotikten bahsediyorsak bu hiç de şaşırtıcı değildir: “İnsanlara sahip çıkamamıştı, güçlü biri değildi. Kapılarına dek gidip, zile basmadan geri döndüğü çok olmuştu. Ama insanları kendine benzemeye zorlardı. Özgürce davranmalarını engelledi. Sonunda sevgileri (aşkla arkadaşlıkları) herkesin kaçındığı dayanılmaz bir şey olurdu” (İleri, 1991, s. 33). Bu noktada bu tarz kişilik yapısına sahip insanların bencilliğinden de söz açabiliriz. Bir nevrotik duyarsız bir biçimde bencil olabilir ya da hiç bencil olmayabilir. Bu bakımdan bütün nevrozlarda yer alan karakteristik bir özellik yoktur. Ama Cem'in kişiliği üzerinden çözümlemeye çalıştığımız nevrotik birey benmerkezcidir. Bu benmerkezcilikte benim ihtiyaçlarım mutlak önemde olmalı duygusu yatar. Bir nevrotik hastalandığını hissederse ya da herhangi bir şeyin yapılmasını isterse herkes elinde ne iş varsa bırakıp derhal onun yardımına koşmalıdır. Nevrotik bireyin ihtiyacı söz konusuysa, muhatabının zamanı olmalıdır muhakkak. Hatta bu duygu “öylesine pervasızdır ki çoğunlukla şımarık çocukların benzer tutumlarını hatırlatır. Bu durum büyüyememiş nevrotik kişilerin çocuksu karakter özellikleri olduğu yolundaki kuramsal sonuçlara ağırlık kazandırmaktadır” (Horney, 2011, s. 60).

Derin ve tutkulu duygular yaşayan Cem, çevresindekilerin kayıtsızlığıyla mutsuzluğa sürüklenir sık sık. Çünkü “Nevrotik, başkalarının özel dikkatini, ilgisini ve hürmetini hak ettiğine inanır” (Horney, 2011, s. 60). Eğer bunu elde edememişse büyük bir acı yaşayacaktır çünkü benmerkezciliği onu acı çekmeye meyilli kılar:

Çok sevmişti onları. ‘Hep benimle ilgilensinler istedim. Çünkü onların sevgisi olmazsa yaşayamam. Hayatı böyle düşünüyorum, hayat, yalnızca onların ilgi göstermesi. Hepsi benden başka bir şey düşünmesinler ve sardunyalara ben yokken onlar için de bir yangın olsun. Şimdi kavriyor; sevgileri, o sonsuz duyarlık, delicesine sevecenlik ve o yürek çarpıntısı (nesi var, nesi yoksa onlarla paylaşmak istiyor, her şey onlarla birlikte yaşanmalı, acımasızlığı yenen bir şey olmalı aşk) bencillikti açıkça. Yalnızlığı bencillikten doğuyordu (İleri, 1991, s. 34).

Sevgi ihtiyacı içindeki Cem'in çevresindeki insanları sıkması doğaldır çünkü onun koşulsuz sevilme isteği, kendisi için fedakârlıklar yapılması talebini de içerir.

Karşısındaki insan onun için her şeyini feda ederse Cem gerçekten sevildiğine emin olacaktır. Onun yaşadığı bu duygusal karmaşayı çözümüleme çabası bizi teslim olma isteği ve bütünlük arayışına götürür. Onun sevgiye duyduğu özlem, bütünlüğe duyduğu özlemdir aslında. Bütünlük arayışı, insanlardaki en güçlü tetikleyici unsurlardan biridir ve içsel bölünmesi nedeniyle nevrotik için daha da önemlidir. Onun için sevmek bütünleşmektir. Horney, nevrotiklerin hastalıklı bağımlılıklarını anlamlandırma çabasında bu durumu şöyle anlatır: “Sevmek, yitmeyi, kendini üç aşağı beş yukarı esrik duygulara gark etmeyi, başka bir varlıkla birleşmeyi, tek yürek, tek vücut olmayı ve bu kaynaşmada kendinde bulamadığı bir bütünlüğü bulmayı ifade etmektedir” (Horney, 2011, s. 269).

Cem’in Tarık’tan pek hoşlanmaması, Murat üzerinde egemenlik kurmak istemesi duygusal anlamda arkadaşlarının ondan kopmasına neden olmuştur. Önem verdiği bir insanın ‘itaatsizliği’ tüm nevrotiklerde olduğu gibi Cem’de de üzüntü, öfke ve depresif duyguların gelişmesine neden olur:

İşte, deminki kahvede oturmuş, dün akşam, geçmiş yıllardaki tatil gezilerini, kısacık yaz yolculuklarını anlatıyordu; ‘Tanımıyorum onları, geçmiş yazların yabancıları.’ Murat onlarla (Cem’in tanımadıklarıyla) ne kadar çok eğlendiğini ölç alırcasına anlatıyordu. Gözleri yandı Cem’in. Gözyaşları birikti, duman dalgalandı, bütün sokağı kapladı, bulandı her şey; akmadan dinmişti gözyaşları. Tanımadığı kişileri hiç kimse bu kadar kıskanmamıştır (İleri, 2011, s. 21).

Bu bağlamda nevrotik bireyin güçlü bir küçümseme duygusu olduğunun da altını çizelim: “Belki de tanıyordu onları: gülmekten başka bir şey düşünmeyen, kolayca uyan, kolayca sevişen, kolayca yaşayan, nefret ediyordu, o korkunç kalabalığın insanları; alaycı, tasasız, kaba gücün bilinçsiz savunucuları. Sanki niçin onların arkadaşlıkları övülürdü bir tek” (İleri, 1991, s. 21). Sadece bu insanları değil, Bodrum’a gelmiş insanların tatil boyunca geliştirdikleri alışkanlıkları, tekdüzeliği eleştirir:

Cem bir yaz kasabasında insanların hep aynı sözcüklerle konuştuğunu, hep aynı şeyleri söylediklerini düşündü. Güneşten, denizden, havlulardan ve ıslak mayolardan konuşuluyordu sürekli. Yaşanılan günler de aynıydı. Sabah yumurtasından sıcak sütüne görkemli ve ucuz bir kahvaltıydı. Kıtlıktan çıkmışçasına tıkınıyorlardı. Güneş ortalarken denize koşuluyordu. Tekdüzelik akşama dek sürüp gidiyordu. Kapalı, içine dönük, sürü içgüdüleriyle yaşayan insanlardı (İleri, 1991, s. 39 – 102).

Ona göre herkes samimiyetsiz, içtenlikten yoksun ve ikiyüzlüdür. Arkadaşlarının sohbet esnasında paylaştıkları fikirler çok defa Cem tarafından entelektüel birikimlerinin küçümsenmesi ile sonuçlanır. Örneğin; tatil arkadaşlarından biri olan Katherine'nin Shakespeare ile ilgili düşüncelerini dile getirmesi Cem'in uzun süre onunla alay etmesine neden olur: "Boş versin bu kız psikiyatr olmayı. Bir boktan anladığı yok. (...) Kıyıdaki hali çok gülünçtü Katherine'in. Cahil bir kız bu, bir şey bildiği yok. Shakespeare'le alay etmeye utanmıyor mu?" (İleri, 1991, s. 139).

Aslında başkalarının iyi niyetlerini sonuna kadar kötüye kullanmaya bilinçli olarak karar vermeyen, başkalarından ne çok şey istediğinden çoğu zaman habersiz olan Cem'in Murat'ın kişiliğini, özelliklerini, ihtiyaçlarını, eksikliklerini, zayıflıklarını, isteklerini dikkate almadan ona sarılması, beklentilerini aşırıya vardırması Murat için katlanılamayacak duruma gelir ve sonunda Cem'le kavga eder. Bir nevrotiğin başka insanlarla olan ilişkilerinin zayıf ve çabuk bozulan bir özellikte olmasının tartışmasız olduğunun altını çizerek bu kavganın sonunda Cem'in yalnız kaldığını vurgulayalım. Arkadaşları tatillerine Cem'i aralarına almayarak devam ederler çünkü Cem'in içindeki umutsuzluk ve bağımlılık arkadaşlarının içindeki ve yaşamlarındaki mutluluğu yok eder.

Murat'ın hiçbir kasıt ve art niyet olmaksızın sadece eğlenmek, iyi bir tatil geçirmek amacıyla yaptığı her eylemin Cem'in içinde derin kırgınlıklara ve küskünlüklere neden olması -nevrotik birey, insan ilişkilerinde kolay incinebilir ve güceniktir- gün geçtikçe Murat'ın tatilini kâbusa çevirir ve ilişkilerini bir çıkmaza sokar. Altı yazdır geldiği Bodrum'da ilk defa bu kadar kötü bir tatil geçiren Murat'ın başına buyruk, aylak, serseri ve hiçbir şeye aldırmayan tavrı içten içe Cem'in öfkelenmesine ve gücenmesine neden olur.

Birisinin diğerine bağımlı bir hal aldığı ilişkilerde oldukça büyük bir içerleme, gücenme duygusunun işe karışması doğaldır. Ama kişi bu bağımlılığın yarattığı köleliğe duyduğu öfkeyi, içerlemeyi ve gücenikliğini bastırmalıdır çünkü diğer insanın sevgisine son derece ihtiyaç duyulmaktadır. İnsanlarla içli dışlı, sıkı fıkı olmaktan zaten hoşlanmayan, araya hep bir mesafe koymak isteyen Murat'ın, Cem'in aşırıya varan duyarlılığından kaçmak, gitmek, uzaklaşmak istemesi doğaldır; çünkü her nevrotik birey gibi Cem de nevrotik acı çekme pratiğini dramatik bir biçimde, "Bana ne çok acı çektirdiğinizi görün!" gibi açık bir tutumla gösterir. Suçlama amacı taşıyan bu türden acı çekmeler, aynı zamanda merhamet görmek için bir rica ve görülen zararın onarılması için istekte bulunma işlevi de görür: "Aşırı duyarlıklı bir insandı Cem. Tabi

bu aşırı duyarlılığı yüzünden de itici, alabildiğine itici. Otuzuna yaklaşmış birinin böyle ürkek, böyle hayata yenilmiş olması çirkindi. Murat kurtulmak istiyordu ondan” (İleri, 1991, s. 49). Sevgiye olan gereksinimini bir türlü doyuramayan, aç gözlü, sevildiğinin kanıtlarını sürekli görme isteği içindeki Cem’in yoğun ilgi talebinden bunalan ve onun yaşattığı gerilimden dolayı çevresindeki her şeyi kırıp geçirmek isteyen Murat’ın yaşadıkları nevrozun insan ilişkilerindeki yıpratıcılığına örnektir:

Yadırgıyorum sevgisini, delice, yönsüzlükle çevrili. İçimizde kanayan ve bizi sarı benizli yapan bir yara gibi, boyuna oyan, kemiren. İşte bu karanlıkta yüzü, zıpkınlanmış bir balığın denize akıttığı kanla boyalı. Sevmedim seni diyorum, sevmedim seni, hiç sevmedim, bunu boyuna söylüyorum. Hasta bir şey diyorum, kurtulmak istiyorum. Çünkü ben de hastalanabilirim, çünkü bulaşıcı bir hastalık. Git diyorum, nereye gidersen git, bir coşkuyla bir hastalığı karıştırmamalıyım, git işte, dön geri, hiç yaşamamış olalım, hiç karşılaşmamış. Bir yıkıntıya çevirdi yaşadığım her şeyi, bir şehir kalıntısında geziyoruz sanki. Dünü ve geçmişi anmakla ne elde edebilir ki insan? Hiçbir şey. Unutkanlığım, ben de unutmadım belki, ilgisizliğimle incinebilir sandım. Hatırlıyor musun dedikçe o, sustum, kusarak, iğrenerek sustum. Hatırlıyorum, evet hatırlıyorum. (...) Günlerce süren bir yağmur kadar can sıkıcı. Bu kırmızı yüzüyle, döküldü dökülecek saçlarıyla karşımda oturuyor, Tanrım daha budalaca bir insan olabilir mi, anlamıyor mu, daha ne söylenebilir, bitti işte. (...) Cem’in İstanbul’daki canlılığına, taşkınlığına kanmıştı. Deniz karşısında, sepetle dolaştırılan uyuz bir ev kedisi gibi ürküye kapılacağını kestiremezdi insan (İleri, 1991, s. 90).

Nevrotik birey sorunlarını çözmek için kendine, kendi olanaklarına yönelmek yerine çözmesi için hep başka birini aradığından bu durum o kişiyi bir başkasına bağımlı yapar. Bu birey, bir başkasının sevgisine, daha doğrusu her çeşit sevgiye kaygı duygusuna karşı güvenlik için bel bağlar ama sıklıkla bunu niye yaptığını bilmez. Tüm hissettiği, yanında sevdiği ya da güvendiği bir insan olduğu ya da ona âşık olduğudur. Ama doğal, içten gelen bir sevgi olarak duyduğu şey, aslında yalnızca kendisine gösterilen güler yüzlülüğe bir bağlılıktır. Ya da belli bir kişi ya da durumun kendisinde ortaya çıkardığı bir umut ya da sevgi tepkisinden başka bir şey değildir. “Kendisinde açıkça ya da üstü kapalı bir biçimde böyle umutlar uyandıran kimse otomatik olarak değerli bir insan olacak ve bu duygular kendini sevgi yanılması olarak gösterecektir” (Horney, 2007, s. 95).

Hiç arkadaşı olmayan birisi olarak Cem, ilk tanıştıkları dönemde Murat’ın kendisine gösterdiği güler yüze, ilgiye kapılır. Onun yakınlığı duygudaşlık ve anlayış vaat eder görünmektedir. Ancak Bodrum tatilinde kıskançlığı, aşırı sevgisi, ilgi beklentisi ve bağımlılık duygusuyla Murat’ı bunaltır ve ona hayatı zindan eder: “Yani

şimdi, yani Cem, acıları ve sevgisiyle ölümden başka bir şey değil mi? Beni ölümden kurtarsın diye Betigül'e koştum" (İleri, 1991, s. 243). Cem, zamanla hislerinin sahici olmadığını ve bunun sadece bir bağımlılık olduğunun farkına varır: "Bu dostluğu yürütmem gerekiyor. Oysa dostluk değildi bu, bağımlılıktı, kölelikti. Bağımlılığına sevgiyle yaklaşılmasını istiyordu Cem" (İleri, 1991, s. 20). "Bir nevrotiğin başkalarına duyduğu ihtiyaçlar ve onlardan beklentileri, onlara aşırı bir biçimde bağımlı olmasına neden olur" (Horney, 2011, s. 268). Ne var ki, sevgi onların yaşamına olumlu içerik kazandıran tek şey olduğu için karşısındakini yitirme korkusuyla itaatkâr bir tutum takınır:

Cem, onların etkisi altında, tepkilerinden bile yılmayarak ("...seni çağırılmazdım..." diyor Murat, nefret bile etmiyor), horlamalarına neredeyse saygı duyarak yaşayacaktı, sevgilerinin istenciyle kıpırdayacak, sevgilerinin sınırsızlığıyla belirlenecek; bunu bile anlatamayacaktı onlara. Bütün bir kış, bütün bir ilkyaz her şeyi Murat gibi düşünmüş, kişiliğinden soyutlanmayı göze almıştı. Bunu bile anlatamayacaktı (İleri, 1991, s. 31).

Arkadaşlarının onu yok sayarak tatillerine devam etmeleri Cem'in yoğun bir şekilde üzüntü, güçsüzlük ve çaresizlik duygularını yaşayarak hızla depresyona sürüklenmesine neden olur. Bu durum da onun kendi kendine acımasıyla sonuçlanır çünkü nevroitik birey için sevgiye ulaşmanın yollarından biri de kendini acındırmaktır. Özlemine duyduğu şey, yardım, korunma ve çaresizce duyulan sevgidir. "Beni sevseler, ne değiştirdi!" Hayır, ağlamayacaktı, bu kadar gülünç olamazdı. Arkadaşlık değildi, karşılıksız sevgilerdi hepsi, yürek çarpıntısıydı: istemek, istemek, delicesine istemek ve bir türlü elde edememek; böyleydi" (İleri, 1991, s. 53). "Nevrotik, acılarını ve çaresizliğini diğerlerinin gözleri önüne serecek ve 'beni sevmelisiniz, çünkü acı çekiyorum ve çaresizim' sloganını kullanacaktır. Aynı zamanda, bu acı çekme, aşırı isteklerde bulunmayı haklı gösterecek bir özür işlevi görecektir" (Horney, 2007, s. 125).

Cem'in içine kapanık, tedirginlikle, kaygıyla bulunduğu mekâna hapsolan tavrına karşın tatile giden insanların çoğunun yaptığı gibi gezmeyi, eğlenmeyi, denize girmeyi, güneşlenmeyi, yeni yerler ve insanlar tanımayı ister Murat: "Bodrum'a yılda bir kez gelebiliyordunuz. Cem gibilerin sarsıntısına harcanacak zaman yoktu. Üstelik can sıkıcıydı Cem'e bağımlı kalmak" (İleri, 1991, s. 48-51). Tatilde yapılan aktivitelerin hiçbirinin Cem tarafından yapıl(a)maması onu Murat'ın ve diğer arkadaşlarının gözünde oldukça sıkıcı ve yetersiz biri yapmaktadır. O, Bodrum'a Murat için gelmiştir. Murat'ın kendisine yakın davranması, dostluğunu sunması Cem'in kendisini daha az yalnız daha

çok güvende hissetmesini sağlayacağı için yaşamsal önemdedir. Ancak; çevresindeki dünyayla ilişkisinin zayıflığı, Murat'ın duygularının farkına varmasına engeldir. Yaşamını kısıtladığı için Murat'ın "İğreniyorum. (...) Sevgisi bile hasta. Ortak hiçbir yanımda yok. Söyledikleri yalan onun, onu sevmiyorum. Kanatsız bir yarasa gibi ardımda, kan emici" (İleri, 1991, s. 55-56) sözleri, aralarında doyurucu kişisel ilişkiden ziyade, sömürme eğilimini tatmine dayalı bir ilişkinin varlığını gözler önüne serer. Unutulmamalı ki "Nevrotiğin başkalarını sömürme ve onları bir şeylerden yoksun bırakma eğilimi vardır" (Horney, 2007, s. 162).

Murat, Cem'in mutsuzluğunun, yalnızlığının ayırımında olduğu gibi ona yardım edilemeyeceğinin de farkındadır çünkü ona göre Cem, sevgileri sömüren, insanı bunaltan ve yakınlığıyla tedirgin eden biridir (İleri, 1991, s. 84). İstenmemek, reddedilmek sosyal bir varlık olan insan için arzu edilmeyen bir durumdur. Hele de başkaları tarafından sevmeye ve onanmaya aşırı bağımlı bir nevrotikse söz konusu olan, böyle bir durumda büyük bir içerleme ve gücenme duygusunun da işe karışması kaçınılmazdır. Özgürlüğü kısıtlanan, tatili berbat edilen Murat'ın büyük bir bıkkınlık ve öfkeyle Cem'e "Bana kalsaydı çağırmazdım seni. Tarık'ın yanışı" (İleri, 1991, s. 15) demesi binlerce kez derin bir üzüntü ve gücenlikle Cem'in kafasında yankılanır. Çünkü değer duygusu zedelenmiş, nevrotik gururu incinmiştir. Zaten, nevrotik bir birey istediği ilgiyi elde edemediğinde, kendisine özenli davranılmadığında kolaylıkla kırılabilir: "Çağrılmaması gereken Cem'di, uyamamıştı. Dalgakırandan denize giremiyordu; gülen, eğlenen, şakalaşan, akşamları esintiyle birlikte kıyı boyu kahvelerinde dostça söyleşen insanlara uyamıyordu" (İleri, 1991, s.15).

Kaygılarının yanı sıra bir nevrotiği çeşitli etkinliklerde bulunmaktan alıkoyan, başkalarıyla ilişki yaşamaktan kaçınmasına neden olan şey, gururunun incinebileceği düşüncesidir aynı zamanda; çünkü nevrotik gurur incinmeye karşı aşırı duyarlıdır. Bu nedenle bu kişi takdir ya da kabul görmeyeceği ortamlardan olabildiğince kaçınır. Kısacası temelde tüm nevrozlarla ilgili kabul etmemiz gereken nokta, nevrozun yapısı ne olursa olsun her zaman aşağılanma ve küçük düşürülmeye karşı kişinin belli bir hassasiyetinin olduğudur. "Bir nevrotiğin gösterdiği duyarlılık, bütün vücudu yara içinde olan ve en ufak dokunuştan çekinen bir insanın duyarlılığına benzer. Çok kolay incinir, küçük görüldüğünü, bir kenara itildiğini, önemsenmediğini düşünür" (Horney, 2007, s. 197). Dalgakıranın dik eğiminden, kayalardan, denizden, Murat'ın önemsemeyerek, alay ederek, küçümseyerek sözünü ettiği denizkestanelerinden korkan Cem, bu nedenle Murat'ın alay ve küçümsemelerine maruz kalır:

“Diken dikendi denizkestaneleri. ‘Ayağına batarsa,’ demişti Murat, ‘günlerce yürüyemezsin. Okları zehirlidir.’ Cem’in hantal gövdesine bakarak dudağını bükmüştü. ‘İstersen pansiyonun önünden gir.’ Ama pansiyonun önünde kirliydi su, dalgalarla kabarıyordu kum, köpükler ak değildi” (İleri, 1991, s. 9).

Böyle bir değersizleştirmenin, aşağılamanın sonucunda ortaya çıkan tablo, bir nevrotik için şüphesiz derin bir incinmişliktir. Şunu da unutmamak gerekir ki, bu türden kişilik yapısına sahip birinin başkalarını onu incitecek kişiler olarak değerlendirmeye bilinç dışı bir eğilimi vardır. Cem tatilini birlikte geçirdiği arkadaşlarının ona tepeden baktıklarına, kendisini ciddiye almadıklarına ve onunla kurdukları dostluğa özen göstermeyip aslında onu adam yerine koymadıklarına inanmaktadır. Bütün bu anlam çarpıtmaları bir yerde anlaşılabilir aslında, çünkü başkalarının tutumları yoruma açıktır, özellikle bağlamlarından koparıldıklarında. Adam yerine konmadığına ve reddedildiğine inanmak, herkes için olduğu gibi, onun için de acı verici bir deneyimdir. Bütün bu duygusal örselenmelerin her geçen gün artan şiddette ruhundaki depresyonu şiddetlendirmesi arkadaşlarının en küçük -ve çoğu zaman kasıt taşımayan- tavırlarını çok fazla ciddiye almasından ve onların imgesel varlıklarını yanında taşımayı sürdürmesinden kaynaklanmaktadır diyebiliriz.

Hasta tutkularla çevrili, karmakarışık bir ruh dünyasına sahip olduğunun bilincinde olan Cem, sevgilerini, bağlılıklarını, bağımlılıklarını içinden söküp atamadığının da farkındadır. Kısa bir süre Cem’in sevgisine kapılan Murat, ona niye bu kadar çok sevme ve sevilme ihtiyacında olduğunu sorar. Yanıtlamaz Cem. Gözleri dolar sadece. Oysa Murat’a göre insan ancak çocukken duyabilir böyle bir sevgiyi; annesine, babasına ya da en yakınlarına. Bu yüzden çok acı çekeceğe benzer Cem ona göre: “Bir gece yağmur yağıyordu, yağmur çok yağıyordu, yüzüne öyle garip bakmıştı ki! Buğulu, korkulu gözlerle; “Bir daha kimseyi böyle sevemem,” demişti Cem, “kimseyi!” (İleri, 1991). Doymak bilmez sevgi ihtiyacının onu yetinme duygusundan yoksun bıraktığını Murat’ın zihninden yansıyan sözlerle de öğrenebiliriz:

‘Ben az mı üzüldüm!’ diye düşündü Murat ‘az mı sıkıldım sevgisinden. Üzülmesin diye o, yorgun olduğum kaç akşam, ses çıkarmadan, tek bir şey söylemeden sinemaya, meyhaneye gittim. Alındı yine de, sevinmedi, yetinmedi hiç.’ Gündelik huzurunu bile yitirmişti onun yüzünden. İnsanın gündelik aldanişlara ihtiyacı vardı. Ama Cem umarsızlığıyla, her an’ı bilinçle yaşama tutkusuyla bu ihtiyacı tüketti (İleri, 1991, s. 90).

Bir yandan Murat'la olan dostluklarının bitmesini hiç istemezken diğer yandan bu denli rahat, kaygısız, çevresiyle anlaşabilen ya da çevresine aldırış etmeyen birini sevemeyeceğini düşünür Cem. Nevrotik kişiliğinin etkisiyle duyguları bir uç noktadan diğer noktaya rahatlıkla geçer. Birbirine zıt duygular arasında bocalayan Cem'in bu durumu çocukluk yıllarında gerçekleşmeyen psikolojik olgunluğa bağlıdır.

Cem, Murat ve Tarık arasındaki iletişim kopukluğunu geri dönüşlerle, iç çözümlene ve bilinç akışı teknikleri yardımıyla veren romanın ilerleyen bölümlerinde Murat'ın bir süre sonra artık Cem'le konuşmamaya başladığını okuruz. Buna anlam veremeyen Cem, Murat'ın hangi değer yargılarının etkisiyle kendisinden nefret ettiğini anlayamaz ancak bu noktada kendisini haklı görür çünkü hiç olmazsa kendisi sevdiğini, sevebileceğini açıklayabilmiştir. 'Onlar' diyerek ötekileştirdiği arkadaşları nefretlerini bile gizliyordular. Kapalı birer kutuydular ve içtenlikten uzaktılar ona göre. "Gülümseyişleri, sevinçleri, ağlayışları, şu, bu kendini beğenmişçeydi. Üstündü onlardan Cem, bu başarısız oyuna katılmamıştı. Onlardan üstün olmaya ihtiyacı vardı. Kendini bağışlamayı çok istiyordu (İleri, 1991, s. 141). Nevrotik birey, "Kendine verdiği değerın büyüklüğü konusunda büyüklük duyguları ile değersizlik duyguları arasında bocalar" (Horney, 2007, s. 196).

Sevgiyle nefretin birbirinden kıl payı ayrıldığını düşündü Cem. Şimdi seviyor-şimdi nefret ediyor. Murat'ın o canlı, diri, çevik ve sıksa gövdesinden, taşkın hareketlerinden, gösterişli varlığından nefret ediyor. Nasıl da tutkun... Sevgi ağır basıyor. Sevgiyle yaklaşıyor, onu kıskanıyor, bildiği hiçbir sözcük yetmiyor sevgisini adlandırmak için, hiçbir sözcük (İleri, 1991, s. 52).

Bu türden çatışmalı eğilimler nevrotiğin ihtiyaç duyduğu sevginin yollarını tıkar. Yaşamı kendisiyle birlikte algılamak istemedikleri için kırgın olduğu arkadaşlarının kendisini sevebilmeleri ve onunla ilgilenebilmeleri için Cem'e göre, denizin, sosyal aktivitelerin olmadığı bir yer gerekmektedir:

O kadar çok yalvardım ki çiğ bir ışıktay, gözlerim kamaşmış. Gözlerim kamaşınca karanlığı aradım. Çünkü ben karanlıkta arkadaşım onlara, gölgelerde, deniz yokken. Kanaviçe işlemeli bir örtüde eriyip gözeneklere dağılan bir mum lekesi arkadaşlığım. Kazısalar da çıkmaz. İzi kalır hiç olmazsa. Yorularak, uçları kızıl – sarı yalımlarla tutuşarak, sağduyu nedir bilmeyerek, işte tıpkı böyle seviyorum onları (İleri, 1991, s. 41).

Cem'in herkes tarafından sevmeye duyduğu aşırı istek, duygusal çöküntü ve umutsuzluk duygusunu beraberinde getirir ki bu da depresyonu tetikleyen bir etmen olarak karşımıza çıkar. “Burada bir ıssız adadayım. Herkes düşman bana. Bir ıssız adadayım. Murat bir düşman. Kimse yardım etmiyordu Cem’e, evet, evet gülünçtü ama yardıma ihtiyacı vardı” (İleri, 1991, s. 16). Beni sevmelisin, korumalısın, affetmelisin ve terk etmemelisin çünkü çok güçsüz ve çaresizim tarzı nevrotik düşünceleri olan bağımlı kişilerin sevgisini tarif eden psikiyatrlar, bu sevgiyi asalakça ve otlakçı olarak tanımlamışlardır. Sıklıkla aşırı bağımlı ve ötekilere bakım sağlamaları için ihtiyaç duyan oral karakterler, depresyona yatkın olan kişilerdir. “Benlik değerlerini korumak ve sürdürmek için başkalarına bağımlılıkları aşırı ölçüdedir. Haset ve kıskançlık sıklıkla oral karakter özellikleriyle birlikte” (Özmen, 2003, s. 133). Aşırı oral doyum veya aşırı oral yoksunluk patolojik özelliklerin oluşmasına katkıda bulunan oral döneme libidinal takılmayla sonuçlanabilir. Bu patolojik özellikler, aşırı iyimserlik, narsisizm, kötümserlik ve talepkârlığı içerir. Sık sık narsistik duyguları incinmiş olarak “Beni sevseler, ne değiştirdi!” (İleri, 1991, s. 53) diye düşünen Cem, sadece nevrozun değil aynı zamanda depresyonun da etkisiyle doymak bilmez bir ilgi açlığıyla çevreyi tarar. Bu tablo, Freud’un çizdiği depresyon tablosuna uygundur. Bu kişi benlik saygısını, övgü, onay, beğenilme, tercih edilme gibi ruhsal besinleri oburca tüketerek ayakta tutabilmektedir. Bu kişinin, bu tür beslenmeye gereksinimi depresyona yatkın olmayan kişilerden daha fazladır. Yeterli beslenmenin olmadığı dönemlerde eldeki yakıtla benlik saygısını ayakta tutabilme yeteneği daha düşüktür. Bu çocuksu ilgi arama biçimi, ilgiyi veren kişilere karşı gösterilen tavrı da etkilemekte, onu sürekli besleyen ve destekleyen birinin bir an için ilgisini üzerinden çekmesi ya da onun gereksinimlerine uymayan bir davranışta bulunması şiddetli bir nefret ve düşmanlığın tetiğini çekmektedir.

Murat’la Tarık’ın geceleri yaptıkları sohbete Cem’i dâhil etmemeleri, ayrıca gündüz birlikte vakit geçirip Cem’i yalnızlaştırmaları Cem’in hem acı çekmesine – nevrozlu kişinin acı çekmeye meyilli olduğunu hatırlatalım- hem de düşmanca bir tutumla onlara tavır almasına neden olur: “Tarık’la gülüyorlar şimdi. Yokluğumu fark etmediler bile. Denize niçin gelmediğimi” (İleri, 1991, s. 20). Ancak onun bu tavrını nevrozla açıkladığımız gibi deprese hastaların olumsuz yaşantılara odaklanan, kendileri için yüksek beklentileri olan kişiler olduklarından yola çıkarak depresyonla da açıklayabiliriz. Hep fark edilme, değer görme beklentisi içinde olan Cem, arkadaşlarının yokluğunu fark etmemeleri üzerine umutsuzluğa sürüklenir. “Benlik saygıları kolay azalan, katı süperegoları olan, kişiler arası ilişkilerde bağımlı ve isteyici, çok isteyici

oldukları için de çoğu zaman istediklerini elde edemeyen ve bu nedenle de kolay zedelenen kişiler depresyona yatkın kişilerdir” (Alper, 2012, s. 41).

Cem’in Murat’ı Tarık’la paylaşmak zorunda kaldığı için Tarık’tan pek hoşlanmaması, Murat üzerinde egemenlik kurmak istemesi arkadaşlarının ondan kopmasına ve onu yalnız bırakmalarına neden olur çünkü –yukarıdaki satırlarda da belirttiğimiz gibi- Cem’in içindeki umutsuzluk ve bağımlılık arkadaşlarının içindeki ve yaşamlarındaki mutluluğu yok eder: “Depresyon arkadaşlara karşı merhametsizdir. Yaptıklarınız ve talepleriniz onlar için standartların çok dışında; mantığa aykırı isteklerdir ve genellikle bu durumla başa çıkacak esneklik, anlayış, bilgi ya da istekleri yoktur” (Solomon, 2005, s. 78).

Yalnızlığın boyutları, biçimleri farklı olabilir ama hangi boyutta veya hangi türde olursa olsun insanların çoğunu olumsuz etkiler çünkü kişinin ruh sağlığı için başka birine ihtiyacı vardır. Yalnızlık zorunlu bir durum değil de kişinin kendi seçimiyle güzel ve anlamlı olabilir. Aksi takdirde; bireylerin katlanmak durumunda kaldıkları iç karartıcı, rahatsızlık veren yabancılaştırıcı bir parçalanmışlık duygusudur. Hayatı, saçma, boş ve anlamsız olarak değerlendiren Cem, çevresiyle kuramadığı derinliksiz ve süresiz ilişkilerin sonucu yalnızlığa gömülür ve bu da depresyona sebep olan en karanlık duygulardan biridir çünkü kişiye yaşama isteğini kaybettirir:

Patolojik bir yalnızlık, sarsıcı ve korkunç bir deneyimdir. Bu duygunun yaşandığı anlarda insan kendini sanki dünyada tek başına kalmış ya da bir uçurum boşluğundaymış gibi hisseder ve yaşama isteğini kaybeder. Bu anlamda yalnızlık bir insanın yaşamını karartabilecek yeterliliktedir. Ayrıca, Yalnızlık, ben kimliğini düzenleyen, ait olma duygusunu erittiği için, ruh sağlığına zararlıdır (Yaşar, 2007, s. 243).

Cem’e göre eğer bir insan yalnızsa o insanın mutluluğundan söz edilemez: “Mutluyum ben, deniz güzel, güneş sıcak, mutluyum!” Nasıl der bunu? Bir sokak, bilemediniz iki sokak ötede sardunyalı pansiyon sizi bekler, sizin içindir çarşafı kırışmış, derlenip toplanmamış bir yalnız döşek. (...) İnsan yalnızken yalnızlık eskimiş bir edebiyattır, insanın sınırları zayıf düşer” (İleri, 1991, s. 106). Yalnızlığımı giderebileceği bir sosyal çevre oluşturamayan Cem, arkadaşlarından görmeyi beklediği sevgiyi, ilgiyi, özeni göremediğinden onlarla hiçbir paylaşımında bulunamaz bu nedenle hissettiği umutsuzluk öyle derin bir hayal kırıklığı yaratır ki ruhunda –bir şeyi umut etmek her zaman hayal kırıklığı riski taşır- yaşamla başa çıkabilmek için kendisini çevresinden soyutlar ve iç dünyasına çekilir ki bu da depresyona neden olan önemli

olgulardandır: “Depresyon, büyük bir yalnızlık ve uzaklaşma duygusuna neden olabilen bir rahatsızlıktır” (Köroğlu, 2006, s. 27).

Cem, yaşadığı hayal kırıklığı, acı, korku gibi olumsuz ruhsal deneyimlerin neticesinde yaşama karşı olumsuz bir tavır takınır. Bu doğal bir neticedir çünkü depresyondaki biri için “ne şimdi, ne dün, ne yarın zevke yer yoktur” (Pelicier, s. 35). Niçin, ne umarak, hangi amaç uğruna harekete geçmeli duygusu depresyonlu hastayı umutsuzluğa sürükler. Melankolik bir ümitsizlik içinde gelecekle olan bağlarını koparan depresif kişinin hissettiği umutsuzluğun derecesi, depresyonun şiddetinin önemli bir ölçüsüdür. “Depresyondaki kişi zamanla bu acılarının sonu hiç gelmeyecekmiş gibi bir duyguya kapılır, ileriye dönük umutsuz, karamsar düşünceler giderek artar. Olanları değiştirecek bir şey yok gibidir ve böylece umutsuzluk yoğunlaşır” (Alper, 1999, s. 29). Depresyonun etkisiyle acıya bakışının farklı olduğunu gördüğümüz Cem’e göre;

Tuzlu su dindirebilirmiş acıları. Bütün acıları hiçbir şey, ama hiçbir şey dindiremez. İnsan acı çeker, yalnız acı çeker. Önümüzde gizleriyle yaşam vardır. Kimi zaman güler eğlenerek, sevindirir insanı, yalancı bir sevinçle donatır, sonra yerle bir eder. (...) Acı ve tedirginlik: gelecekte yalnız bunlar vardı; belliydi, açığı, ölüm gibiydi (İleri, 1991, s. 57 – 168).

Yeryüzünde kalıcı sevginin olmadığına inanan Cem, çevresindekileri bu nedenle ikiyüzlü bulur ve ona gülümsediklerinde içi kinle dolup taşarak dudaklarında düşmanca bir ifadeyle çevresine cevap verir. Hatta Cem, ileride ruhsal dünyasını mercek altına alacağımız Emine’nin Kerem’e olan ilgisini yine bu olumsuz duygular üzerinden değerlendirir: “Ne umuyordu bu kız, ne umuyordu Kerem’den? Kalıcı sevgi yoktu yeryüzünde. Herkes ikiyüzlüydü” (İleri, 1991, s. 140). Nevrotik birey sevgiye ulaşmak için her bedeli öder, bu bedel daha çok duygusal bağımlılık ve itaat etme eğilimi şeklindedir. Psikanaliz, nevrotik bireyin duygusal bağımlılığının, itaat etme tutumuyla yakından ilişkili hatta iç içe olduğunu belirtir. Bu bağımlılık, kişide sonsuz acılara neden olabildiği gibi aynı zamanda zarar verici ve yıkıcı da olabilir. Horney bunu, “İnsanın bir başkasına öylesine çaresiz bir şekilde bağlandığı ilişkiler vardır ki kişi ilişkinin katlanılmaz olduğunu bildiği halde vazgeçemez.” sözleriyle örneklendirir. Bu insanlar, güzel bir söz duymasa ya da bir gülümsemeyle karşılaşmasa dünyanın sonunun geldiğini hisseder ama yine de zincirlerinden kurtulamaz.

Cem, Murat’la tartışmasına, sürtüşmesine, soğuk savaş yaşamasına ve onun kendisine yönelik tavırları nedeniyle tatili yarıda bırakıp İstanbul’a dönmeyi

düşünmesine rağmen bunu gerçekleştiremez. Murat'la yaşadıkları bir kavga sonrası ona tehditkâr bir ifadeyle hemen o gece İstanbul'a döneceğini söyleyen Cem, Murat'ın sinirli, kaygısız, kötücül omuz silkmesiyle karşılaşır: “Seni tutan mı var? Ve tabii kimse tutmamıştı Cem’i, çekip gidememişti, yılgın, sarsak kalakalmıştı. Daha da budalaca bir şey yapmış, o akşam (dün geceydi üstelik) Tarık’la Murat’ı oldukça pahalı, ama beğenisiz, Bodrum’un özelliklerinden yoksun bir lokantaya çağırmişti” (İleri, 1991, s. 37). Nevrotik birey, bağımlılığı yaratan olgunun kendi kaygısı olduğunu bilmez, boyun eğmesinin nedeninin karşısındakinin kendisini buna zorladığına inanır. Bu noktada duyduğu öfke, içerleme, güceniklik duygusu bastırılmalıdır çünkü diğer insanın sevgisine son derece ihtiyaç duyulmaktadır. Murat, Cem’in kendisine huzursuzluk verdiğini, onunla arkadaşlık etmek istemediğini çünkü onu sevmediğini, ondan hep sıkıldığını ama bunu hiç söyleyemediğini bu nedenle arkadaşlıklarının bitmesini istediğini ve bunu dile getirirken de özellikle kırıcı olduğunu vurgulamasına rağmen Cem çok acı çeker ama sevilme isteği ve bağımlılık duygusu Murat’a tavır almasını engeller. “Sevgilerini, bağlılıklarını, bağımlılıklarını söküp atamıyordu içinden” (İleri, 1991, s. 29).

Her bireyin değerli olmak için gerçekleştirmeye çalıştığı beklentileri vardır. Depresyon ise “Bu beklentilerin kesintiye uğrayarak güçsüz ve çaresiz olma durumudur” (Dilbaz, Seber, 1993, s. 136). Değerli, sevilen, istenen birey olmak her insanın önemli beklentilerden biridir. Ancak yıkıcı etkileri olan depresyonda herkes kendini normalden daha değersiz hisseder. “Ben bir serseriyim, bir zavallıyım ben, bir hiçim” (İleri, 1991, s. 51) sözleriyle kendini değerlendiren Cem’in değersizlik duygusuna Murat da onu bir ‘böceğe’ benzeterek katkıda bulunur. Aralarındaki soğukluğu, uzaklığı yenmek amacıyla Cem’in Murat’la konuşma çabası onun hakaretleriyle ve bunun neticesinde özgüveninin zedelenmesiyle sona erer: “‘Biliyor musun’ dedi Murat, ‘bazı zamanlar bir böcek gibi görüyorum seni. Ezmek geçiyor içimden. Şuraya dinlenmek için geldik. Vızıldanmaktan başka bir şey bilmez misin sen! (...) Cem korkuyla çevresine baktı. ‘Bir böcekmişim ben’” (İleri, 1991, s. 54).

Zaten ruhsal sıkıntı yaşayan insanlarda tipik olarak görülen olumsuz eğilimli bir şekilde düşünmenin neticesinde kendisini ‘göze batan küçük, ufacak bir çirkinlik’ (İleri, 1991, s. 31) olarak algılayan ve bu nedenle sürekli çökkün ruh halinde olan Cem, Murat’ın onu bir ‘böceğe’ benzetmesiyle her depresyon hastasının verdiği tepkiyi vererek bunu gerçek olarak kabul eder. Doğruluğunu sorgulamaz. Bu türden olumsuz eğilimli düşünceler, zamanla onu bir kısır döngünün içine sokar. Kendisiyle ilgili

olumsuz yargılar oldukça buna daha fazla inanır ve daha kötü hale gelir. Ayrıca depresyona paralel olarak nörotik bir gelişme sürecinde kişinin özsaygısının derecesinde bir azalma meydana geldiğini de belirtelim. Nevrotiklerin özgüveni insanların onu onaylayıp onaylamamasına, onu sevip sevmemesine göre artar veya azalır. Çocukluk dönemlerindeki uygunsuz bir yapılanmanın tetiklediği nevroitik gelişim, kişinin özgüven duygusunu zedeler.

Murat'ın her hareketi ve sözü Cem'in çektiği acıyı derinleştirir niteliktedir. "Boyuna bir şey düğümleniyor boğazıma yutkunamıyorum yutkunamadıkça öksürük tutuyor" (İleri, 1991, s. 191). Tarık'ın nerede yemek yiyeceklerini sorması üzerine Murat'ın bu soruya alaycı bir tonda "Emine ablanın şerefine iyi bir yerde artık. Cem'in götürdüğü lokanta vardı ya..." (Cem Murat'a baktı. Hayır, hiçbir şey bu kadar acı verici olamazdı.) Benim götürdüğüm lokanta; ben götürdüm onları, pahalı, zevksiz lokantaya" (İleri, 1991, s. 125) verdiği yanıt Cem'i derinden yaralar. Oral bağımlı bir karakter olan Cem, yaşamı boyunca dış narsistik desteklerin peşinden koştuğu için kendisini ve edimlerini beğendiremediği her zaman diliminde bilinçli olarak sevgi duysa bile bilinçaltında öfke ve nefret gibi ambivalan (çelişik) duygular yaşar.

Depresyonun mutlak boşluk, umutsuzluk ve yalnızlık duygularıyla karakterize olduğunu hatırlatarak hastaların bu belirtilerinden kurtulabilmek için alkol, sigara ya da gereksiz ilaç kullanımına başvurabildiklerini, ancak bu maddelerin beyin işlevlerini etkilediği için tam tersine depresyonu daha da kötüleştirdiğini Cem üzerinden örnekleyelim: "Sigara içmekten ağzının içi yara gibiydi, dili katranla kaplanmıştı, dişetlerinde uçuklar belirmişti" (İleri, 1991, s. 232). Depresyondaki hasta çevresinde olup bitenlere karşı genel olarak ilgisizdir. Cem, yaşam sorumluluklarını üstlenme anlamında da arkadaş toplantılarında masadan az uzakta oturup derin düşüncelere dalması açısından da ilgisiz biridir. Ayrıca, depresif bir hasta olarak duygulanım bozukluğu yaşadığı için, arkadaşları tarafından hareketlerinde sürekli değişimler gözlenir; bir an içe dönük, sonra saldırgan, bazen ağlamaklı. Depresyon, erkeklerde huzursuzluk, sinirlilik biçiminde kendini gösterir.

Depresyonun tanı ölçütleri arasında yer alan halsizlik ve enerji azlığı depresif karakter özelliğine sahip Cem'de de karşılığını bulur. Arkadaşlarından en çok bir iki yaş büyük olmasına karşın kendisini sürekli çökük, bitik hisseden Cem'in bu yorgunluğunun temelinde elbette iç çatışmalarının, iç kavgalarının önemli bir yeri vardır. "Depresyon sırasında fazla bir aktivite yapmadan kişi kendisini hemen her gün yorgun, halsiz ve enerjisiz hisseder" (Uluşahin, 2003, s. 81). Çözümlememiş

çatışmalarla yaşamak büyük bir enerji kaybıdır. Çünkü çözümlenmemiş çatışmalar, insanoğlunun, enerjisini, bütünlüğünü, mutluluğunu olumsuz yönde etkiler ve kişilik üzerinde büyük bir tahribat yaratır. Yalnızca bu çatışmalar değil, bunları yok etmek için başvuru tüm girişimler enerji kaybına yol açar. Ego kendi içerisinde bir çatışma yaşarsa bu çatışma dolayısıyla kendine saygısını yitirir, güçsüz, çaresiz kalmış olan ego depresyona girer. “Gök giderek aydınlanıyordu, kızartı birazdan maviliğe kavuşacaktı; güneş yükselecek, suların allığı da açılacaktı o zaman. Yeni bir gün. Yeni bir günden hiçbir şey beklemediğini ayımsadı. Yaşamaktan vazgeçmişcesine durgunlaşmıştı, ölgündü bedeni” (İleri, 1991, s. 99). Hatta Tarık’ın Cem ile ilgili gözlemleri, içsel çatışmaların beden diline yansımalarını göstermesi açısından önemli bir ayrıntıdır:

Gözlerini mor halkaların çevrelediği, saçları dökük, sıklıkla elleri titreyen, sürekli mutsuz, üzgün, acılı bakan Cem, sinirli, huzursuz bir insandı. Yolda en arkada yürürken yumruk olur çıkardı elleri. Biri omzunu tutsa ağlamaya başlayacak bir edası vardı. Omuzları düşük, bitkin yürürdü: bir derdi olmalıydı (İleri, 1991, s. 161).

Depresyon hastalarının duruşlarının kambur, omuzlarının düşük, başlarının öne eğik, yüzlerinin hareketsiz, alınlarının kırışık olduğu ve sürekli yere baktıkları karakteristik özellikler olarak depresyon literatüründe yerini bulmuştur.

Bir buhran anında suçluluk ve değersizlik duyguları eşliğinde insanlardan uzaklaşmak amacıyla koşmaya başlayan Cem, depresyonun da etkisiyle kendisi ile ilgili düşüncelerini yeni bir süzgeçten geçirir -depresyon kişinin kendisi ile ilgili ne düşündüğünü etkiler- ve olumsuz, karamsar düşüncelerle benlik değeri algısını düşürür:

“Koşamıyordu, yorulmuştu. Hantaldı, denize dalgakırandan girememişti; çirkindi gövdesi, biçimsizdi: kolları sıska, sırtı kamburlaşmış, bacakları kalın. Dalgakıranın dik eğiminde bacakları titreyerek, ayak parmakları taşlarda pençeleşmiş, çarparak göğsünü, sırtını; tırmanamayarak. Düşünerek, ‘Çirkinim,’ acıyla düşünerek” (İleri, 1991, s. 99).

Bodrum’a geldiğinde ilk kez gördüğü ve ürkütücü bulduğu her yanı dikenli denizkestanelerine benzetir kendisini. “İşte bir denizkestanesi, benden başka kimse değil” (İleri, 1991, s. 10). Denizkestanesinin her yanının dikenli olması ve genellikle insanların ona yaklaşmaktan sakınması ile kendisi arasında bir özdeşlik kurması, kişinin depresyon sırasında kendisine verdiği değer ve saygı azaldığı için şaşırtmaz bizi çünkü

“Kendini olumsuz değerlendirme, değersiz hissetme, kendine güvenin azalması depresyon için tipiktir” (Uluşahin, 2003, s. 81).

Depresyonlu hastalar, neşelerini yitirdiklerinden mizahtan, şakadan hoşlanmadıkları gibi “Başkalarının gülmesine, gülümsemesine alınır, kırılır, kızarlar. Hatta düşmanca ve saldırgan tepkiler verirler” (Köroğlu, 2006, s. 21). Cem’de depresif duygudurum kesintisiz devam ettiği için, arkadaşlarının birlikte geçirdikleri her vakit onun için bir ıstırap nedeni olmakla birlikte düşmanca duygular içinde dönenmesine de neden olur:

Görüyorum, köftecide öğle yemeği yiyorlar neşeyle. Görüyorum, öğleden sonra denize gitmeyip kahvede oturuyorlar, konuşuyorlar boyuna. Orada olabilirdim. Görüyorum, orada olmamdan hoşlanmamış ikisi de. Bir kez daha denize girecekler, yeni tanışlar edinerek, başka dostluklar kurarak. Kıskaç, çirkin, kötülükle sarmaş dolaş cam odadayım (İleri, 1991, s. 33).

Yaşı pek küçük sayılmasa da, uzun zamanlar kendi kendine kalmayı, başına buyruk olmayı öğrenmeyi becerememiş yazarın nitelemesiyle bir yaşama acemisi olan Cem’e göre Bodrum’da korkunç bir on üç gün geçirirler. Hayat saçma, anlamsız ve acı doludur. Acı dolu geçen Bodrum günlerinde Cem, “Her şeyi yitirdiğini düşünmüştü. Arkadaşlıklarını, içtenliğini, zavallılığını (bunu bile) yitirmişti. (...) Sığınabilecek tek bir tutamağı kalmamıştı. Başka şeyler ummuştu hayattan” (İleri, 1991, s. 236). Dağılan, parçalanan, bölük pörçük bir yaşamı, karşılıksız dostlukları sürdürdüğünün bilincindedir. Sürekli yalnız bırakıldığı için –çünkü kendisi de “Aşırı sevgisiyle insanları boğduğunu, sıkıldığını, tiksikle donattığını biliyordu. İtiraf etmekten korkuyordu” (İleri, 1991, s. 33) tatsızlıklar, acılar, dargınlıklar yaşandığı için kimseyi kendisine dost görmez. Kendisi de kimsenin dostu değildir.

Bir süre sonra Bodrum’a niçin geldiğini sorgulamaya başlar Cem. Çünkü burası onun için, bir kötülük, yalnızlığın ötesinde bir yerdir. “Bir tatil değil bu, bir kâbus, bir sancı...” (İleri, 1991, s. 151) diye düşünmekten alamaz kendini. Sevgi ihtiyacı içindeki Cem’in kurguladığı bir arkadaşlığı kaldıramayan ve paylaşamayan arkadaşları onun gözünde kısacık duyguları bile yaşayamayan (İleri, 1991, s. 135) kişilerdir. Başarısız, güçsüz, tiksintilerden ve öçlerden var olan insanlardır hepsi ve hepsi mutsuz gençlerdir: “Ama hepsi mutsuz. Bu, öylesine belli ki, bu kadar olabilir. Kerem’in üstüne yağıyor Emine’nin kargışları. Artık ilençli yalnızlıklarla donandık” (İleri, 1991, s. 178). Bu

nedenle insanlardan kaçmak, tek başına kalmak bu ortamda bir onur haline dönüşür onun için. O, Bodrum'da köksüz bir ağaç gibidir (İleri, 1991, s. 19).

Umutsuzluk içinde “yeni bir günden hiçbir şey beklemeyen (İleri, 1991, s. 100) Cem, bu psikoloji içinde intihar etmeyi düşünür. Depresyonun tüm bulguları içinde umutsuzluk ile en yakın ilişkisi olan intihar düşüncesidir. “Depresyon sizin belli şeylere inanmanızı sağlar: Değersiz olduğunuza ve ölmeniz gerektiğine” (Solomon, 2005, s. 141). Ölüm bir çözüm gibi gelir çoğu zaman depresif hastalara. Yaşam muhasebesinde acıları çoğunlukta bulan Cem, “Seni sevmiyorum galiba” dediğinde Murat, ondan nefret ederek kendisini öldürmeyi düşünür. Zaten ‘her şey beni yıpratıyor’ düşüncesiyle intiharı çocukluğundan beri çok istemiştir. Ancak; usturanın damarı kesişi, kanın akması; yükseklikten aşağı atlamak, taşlara çarparak parçalanış (İleri, 1991, s. 96) şeklinde ölümün görüntüleri Cem’i korkutur ve bu isteğini gerçekleştirmekten alıkoyar.

Bodrum sıcaklığında hırkayla gezen ve yapayalnız, yoksun bir hayatı sürdürdüğünün bilincinde olan Cem, tatilde tanıştığı Betigül’le yaşadığı cinsel deneyimden sonra daha umursamaz birisine dönüşür, daha önce yapamadığı her şeyi yapmaya başlar. Arkadaş edinmek, onlar tarafından sevmek ve kabul görmek Cem’in hayatının merkezini oluştururken tatilin bitimine doğru, arkadaşlıkların geçici, önünde sonunda bitecek bir şey olduğunu, sevdiği herkesin çekip gittiğini düşünür. Bu düşünce yapısında elbette depresyonun getirdiği umutsuzluk hâkimdir:

İyilik, barış, sevgi, aşk bitmişti. İşte kargışlar, ilençler yağıyordu son ışıklarla suya, engine, sonsuzluğa. Sevgi bitmişti. Cem kimseyi sevmiyordu. (...) “Bitmişti hoşgörü, bitmişti hak verme, anlayış; sona ermişti. Kimse hoş görmemişti Cem’i. (“Kıyıya inemezsin”, diyerek Murat, göl masmaviydi, ötede otomobilin yanında onları beklerken demişti bunu gülerek, “ayağın takılır, düşersin.”) Sonra kimse, bir kez olsun ışıltıyla donatarak bakmamıştı yüzüne, sevdiği hiç kimse (İleri, 1991, s. 70, 133).

Tatilin bitimine doğru ise gülmekten başka bir şey düşünmeyen, kolayca uyan, kolayca sevişen, kolayca yaşayan (İleri, 1991, s. 24) insanlarla örülü çevre içinde kendisi gibi üzgün, ağırbaşlı, tedirgin, yaşlarla dolup taşan insanlar (İleri, 1991, s. 31) bulamadığından herkesi küçümsemeye başlar. Aralarına, sohbetlerine dâhil, sevgilerine mazhar olabilmek için bütün tatil boyunca pasifize –depresyonun etkisiyle- bir şekilde mücadele ettiği insanlar, onun gözünde artık “kısacık duyarlıkları bile yaşayamayan” insanlardır: “İnsanlardan kaçmalı, çünkü onlar benden kaçıyor. Çünkü sevmesini biliyorum.(...)Kendi diktatörlüğünü, kendi kalpsizliğini eleştireceği yerde, kalkmış,

hayır, budalalık hepsi... Gidiyorum işte. Ben gidiyorum, çekip başımı gidiyorum hoşça kalın demeden, ikiyüzlüler!” (İleri, 1991, s. 136). Gerisinde yitirilmiş yıllar bıraktığı hayat; kırıcı, inceliklerden yoksun bir melodramdır. Bodrum ve arkadaşlık bir düş kırıklığıdır.

Bodrum’a geldiği andan itibaren topluluktan kopuk olan Cem’in bu kopuşunun, yalnızlığının, iç dünyasındaki kaosun öyküsünün sunulduğu romanın sonunda, arabaya binip Bodrum’u terk eden üç arkadaşın zihinlerinden geçen düşünceler birbiriyle uyumlu olarak sunulur. Özeleştiriler, yaşanmışlıklar, sorgulamalarla devam eden bu bölümün sonunda depresif ve nevrotik olarak değerlendirdiğimiz Cem’in aşırı hassas duygu dünyasından sıyrılıp daha güçlü ve umarsız bir kişi haline geldiğini görürüz. Bilinçsiz, duyarsız bir insan seli içinde saflığı ve erdenliğiyle İsalaşan Cem içten içe ailesini ve yaşamı suçlar: “Yetiştirdiği ortam farklı olsaydı kendinin de farklı olabileceğini (İleri, 1991, s. 78) savunur.

Cem’in yaşamının ve iç dünyasının nesneyle, tabiatla algılanabilir, hissedilebilir kılındığı romanda onun dış dünya ile ilişkisinde ayrıksılığın şahit oluruz. Arkadaşlarıyla arasındaki uyumu bozan sevgi açlığı Bodrum’dan ayrıldığında bir umarsızlığa dönüşmüştür.

“Depresyonun ‘Duygusal (depresif duygu durum, keyifsizlik, umutsuzluk), motivasyonel (ilgi kaybı), zihinsel (olumsuz düşünceler) ve somatik (enerji kaybı, uyku bozuklukları) belirtilerle kendini gösteren’ bir psikiyatrik hastalık olduğunu biliyoruz” (Önen, 2011, s. 60). Bu semptomların her birini hepimiz zaman zaman taşıyabiliriz, ancak depresif dönemlerle klinik depresyonu birbirinden ayırırken kullanılan üç temel ölçüt vardır: Şiddet, sıklık ve süre. “Her Gece Bodrum” romanının kadın kahramanı Emine, çocukluk çağından romanın bitimine kadar olan sürede kesintisiz depresif duygu durum haliyle depresyon bağlamında irdeleneceğimiz bir diğer karakterdir.

2.9.2. Depresif ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Emine

Yabancı dille eğitim veren bir kolejden mezun olmuş Emine, bir şirkette sekreter olarak çalışır ve oldukça monoton bir hayata sahiptir. Çalışma hayatına alışmamış, girişken biri olmayan Emine, otuz iki yaşında, ince, uzun boylu, kendisini sık sık “kız kurusu” olarak tanımlayan, yalnız, içe kapanık, umarsız, dalgın, sözde yaşayıp giden, aşağılık duygularıyla boğuşan, cinsel doyumdan yoksun bir kadındır. Bütün bu özelliklere sahip olması onun depresif ruh haline gönderme yapmaktadır. “Otuz iki

yaşında, yapayalnız, kuruyan bir ağaçtı. Bodrum hiçbir şeyi değiştiremezdi. Yarı yoldaydı daha fazla bir şey söylenemezdi (İleri, 1991, s. 119).

Çocukluk çağından itibaren neşeli, sevecen, mutlulukla dolup taşan biri hiç olmamıştır. Her zaman ağırbaşlı, hüzünlü, yaşından olgun tavırlarıyla dikkat çeken bir kız çocuğudur o. Yazları gittikleri adadaki babaannesinin köşkünde evin kalabalığına karışmayan, taş bebeğiyle oynayarak odasında uzun zamanlar geçirip ona sarılarak uyuyan Emine, yapayalnız bir çocuktur:

Büyük anneler, büyük babalar, büyük halalar, küçük teyzeler, orta yaşlı amcalar, geçkin eniştelere, gencecik dayıkızları, Ahmet'e gebe olan annesi balkonda, hasır koltuklara otururlardı. Çok kalabalıklardı. Emine'yle konuşulmazdı pek. (dayıkızları çok güzeldiler, saçlarını tararlardı boyuna.) “Çık, arkadaşlarıyla oyna,” denirdi Emine'ye. Dışarıda ip atlardı kızlar, oğlanlar kayalık tepelere tırmanırlardı çam iğnelerinden ayakları kayarak. Gözetlerdi onları; ‘Bizi sevmiyorlar,’ derdi taş bebeğine (İleri, 1991, s. 115).

Küçüklüğünden itibaren kendini çevreden soyutlayan Emine, ailesi ile iyi bir iletişim kuramamanın getirdiği sosyal izolasyonla sadece bebeği ile vakit geçirir. Hâlbuki çocukların ve ergenlerin farklı insanlarla bir arada olması onların sosyal gelişimlerini olumlu etkileyecektir ve çocuğun buna gerçekten ihtiyacı vardır. Örneğin; “Yakın akraba ve komşu çevresi bunun en güzel sağlandığı ortamlardır” (Abalı, 2004, s. 75). Ergenlik döneminde bireysel ve yalnız geçirilen zamanların olması normaldir ama giderek ailesinden ve çevresinden uzaklaşan ve sadece kendisiyle ve değer verdiği sevgi nesnesi ile zaman geçiren bireyin davranışı doğru değildir. Ayrıca unutulmamalıdır ki; aşırı yalnızlıklar, çocuğun ya da ergen bireyin bazı sorunlar yaşadığının, çok mutlu olmadığını bir göstergesi olabilir: “Bir çocuk ya da ergen için yalnız geçirilen zamanların fazlalığı anne – baba için bir sinyal olmalı ve bu sinyal karşısında gerekli adımlar atılmalıdır” (Abalı, 2004, s. 54).

Nitekim Emine, bir gün odasında uyuyakalıp bütün köşk halkının endişeyle onu aramak için kıyılarına koştuğunu öğrendiğinde ‘Canıma kıyacağımı sanmışlardı herhalde; demek acı çektiğimi biliyorlardı’” (İleri, 1991, s. 115). Sözleriyle yalnızlığına ve acı dolu varlığına işaret eder. Zaten, Emine'nin çevresinden bu denli kopmasına hatta hüzünlü ve depresif biri olmasına neden olan şey, varlığına değer verilmediğini hissetmesidir. Anne ve babalar çocuklarına sevgi göstermiyorsa ya da yeteri kadar sevgi göstermiyorsa çocuklar kendilerini yetersiz ve değersiz birey olarak algılama eğiliminde olurlar. Değersizlik duygusu da depresyonu tetikleyen ana etmenlerdendir.

“Depresyonda suçluluk, çaresizlik, ümitsizlik, değersizlik sık ve şiddetlidir” (Petit, 2006, s.41).

Arkadaşlık; çocuk için de ergen için de yetişkin için de önemli bir kavramdır ve “Arkadaşlık biraz da birbirinden şifa ummakla kaimdir” (Sayar, 2012, s. 29). İncelikli bir ruh dünyasına sahip olan Emine, kolay arkadaşlık kurabilen biri olmadığı için, çocukluk ve ergenlik yıllarında çevresinde olan dayı kızları ile arkadaşlık kurmayı beceremez. Hem yaşlarının kendisinden biraz büyük olması hem de onların hayat dolu, girişken yapıları yakınlık kurmasına engeldir ve kendisinden daha güzel bulduğu kuzenlerini eşyalarını çalacak kadar kıskanmasına da sebeptir. Bütün bu yalnızlıklar ve çevreden kopuş Emine’nin kendisine bebekleriyle, oyuncaklarıyla zaman geçireceği bir dünya kurmasına neden olur. Bu durum ona özgürlük ve mutluluk alanı sağladığı gibi ödipal bir anlama da sahiptir çünkü “Bebek oyunu kız çocuklarına araya bir yasak konmadan annelerinin yerini almaya ve bebeklere sanki kendi çocuklarıymış gibi davranmaya izin verir” (Corman, 1996, s. 47).

Çocukların en çok sevdikleri oyunların, oyuncakların yaşamlarındaki yoksunlukları dengelemeye yaradığına, ortamın engellediği eğilimlerin yerini alarak onlara doyum verdiği dikkat etmek gerekir. “Aile içindeki duygusal ilişkilerde kendini usanmış bulan bir çocuk, bu duygularını yine evde bulunan bir başka hayvana, örneğin bir kediye, ya da bir köpeğe, tüylü bir oyuncak ayı yavrusuna yöneltebilir” (Corman, 1996, s. 47). Ayrıca bir çocuk için oyuncak bebek, kendi benini yakalaması için de bir fırsattır. Bireyin ikiye bölünmesi insanın kendi beniyle tatlı bir diyalog kurabilmesi demektir. Emine’nin bebeğine düşkünlüğü ve sadece onunla vakit geçirmesi, özellikle erkek çocukların alaylarına ve zalim tutumlarına maruz kalmasına neden olur. Hiç arkadaşlık deneyimi olmadığı için, bu hainliklerle baş edebilecek sosyal donanıma sahip değildir. Çekingen, şaka kaldırmayan, kolay gücenen yapısı, onun psikolojik zorluklar yaşamasına neden olur.

Ergenlik dönemi de çocukluk yılları gibi yalnızlık bakımından sancılı geçen Emine, okul yıllarında kimsenin kendisiyle arkadaşlık etmediği, okul çaylarında kimsenin onu dansa kaldırmadığı, annesinin babasının yanında “put gibi oturan”, aile hayatında olduğu gibi arkadaşlık ilişkilerinde de destekten ve onların umut verici tavırlarından uzak olduğu için yaşadığı hiçbir kederi hakkıyla atlatamayan biridir. “Kendini başkalarından soyutlayan çocuk, başkalarıyla rekabet edebilmesine yetecek özgüven duygusundan yoksun olduğunu açığa vurur” (Adler, 2012, s. 81). Tüm insanların ama özellikle çocukların arkadaşlarıncı sevilip reddedilmeleri önemli

sonuçlar doğurmaktadır çünkü toplumsal kabul ile yalnızlık duygusu arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Depresyondaki insanlar zor durumda kaldıklarında her ne yaparlarsa yapsınlar, içinde buldukları durumu değiştirmeye ve bundan kaçınmaya yönelik çabalarının işe yaramayacağına ve bütün çabaların boşa çıkacağına inanmaya başlarlar. Bu ęrenilmiŐ bir çaresizliktir ve “ęrenilmiŐ çaresizlik kişiyi depresyona karşı daha duyarlı bir duruma getirir” (Köroğlu, 2006, s. 41).

Başlangıçta, Tanrı gökleri ve yeri, yani tek baŐınalıęımı, benim için sonsuz boşluğu yaratmadan, kolalı, tafta, renk renk kurdelelerim vardı. Saçlarım sıkı sıkıya taranır; bir tutam kurdeleden sonsuz boşluğa bırakılırdı. Ve yer başkaları için sevgiyle donanmiŐken, gökyüzü de mavileŐerek ıŐırken ıssızlık bana düştü (İleri, 1991, s. 117).

sözleriyle Emine bir yük, bir sıkıntı, bir kader gibi hayatı boyunca öğrenilmiş bir çaresizlik olarak yaşadığı yalnızlığını yansıtır. İnsanların kendilerini seven ve kabul eden kişilere gereksinimleri olduğu için önemli olan arkadaşlık, paylaşım kavramlardan yoksunluğu onun depresif duygu dünyasını anlamlandırmamızda oldukça etkili olur.

Hayatında herhangi bir ilişki yaşamamış orta yaşlı bir bakire olan Emine, hem cinsel hem duygusal ihtiyaç içindedir. Kk yaşlarda cinselliği keŐfetmesi, sorunların en byğnn, cinsel alanda karşısına çıkmasına neden olacaktır. Lise yıllarında bir gün kaybolan fizik kitabını aramak amacıyla sınıfa giren Emine, arkasından gelen ve adını bilmediği için ‘futbolcu ocuk’ olarak isimlendirdiği kişi tarafından sıranın üzerine yatırılır ve plr. Ne olduğunu anlayamayan ve bir erkek tarafından ilk ve son kez plen Emine, hem içine kapanık kişilik yapısının hem de Şaşkınlığının verdiği tepkiyle kaskatı kesilir:

On yedi yaşına dek kösnül duyarlık nedir bilmemişti. Okul arkadaşlarından biri onu zorla öpmüştü. ŐaŐırmıŐtı Emine, utanmıştı belki, biraz da hoŐlanmıŐtı. Ders saatinin bitiminde, kaybettiği fizik kitabını ararken, biri saklamıŐtı mutlaka, sınıf boŐtu, oğlan yanına yaklaşmış, Emine’nin kavrayamadığı bir ivecenlikle sarılıp öpmüştü (İleri, 1991, s. 117).

Kadının cinsel istek ve canlılığını belli etmesi birçok çevrede hoş karşılanmadığı için hiç kimseye bu olaydan bahsetmemeye karar verdiğinde – duygusal ve sosyal olarak çevreden yalıtılmış biri olduğu için zaten bahsedecek bir arkadaşı da yoktur- ocuk ondan önce davranmış ve durumdan alaycı bir üslupla herkesi haberdar etmiştir:

“Öptüm Emine’yi, yılan gibi soğuktu, kaskatı kesildi. Kızlar anlamlı anlamlı göz kırpmışlardı” (İleri, 1991, s. 118). Bir gencin en kırılgan duyguları karşı cinse hissettikleridir. Bireyin birçok konuda onay beklediği, desteklenmeye ihtiyaç duyduğu bu kritik dönemde-üstelik bireyin kimlik oluşturma sürecidir ergenlik- benlik saygısının korunması gereklidir çünkü benlik saygısı benliğin duygusal boyutudur. Ayrıca uzmanlar, ergenlerin benlik duygularının, bedenlerine ilişkin sahip oldukları algılarla da yakından ilişkili olduğunun altını çizmektedirler.

Futbolcu çocuğun kendisi ile ilgili değerlendirmesi hem ergenlik hem yetişkinlik döneminde peşini bırakmayacak denli yaralamıştır Emine’yi. O da Cem gibi zayıf ve incinebilen bir benlik yapısına sahiptir. Beğenilme ve kabul edilme gereksinimi hiçbir dönemde karşılanmadığı için, duygusal dünyasında çıkışları çok yüksekler, inişleri çok aşağılara olan Emine, bu duygusal çıkış ve inişleri değerlendirecek yaşantısal bir temelden yoksun olduğu için olayları genellikle olduklarından daha iyi ya da olduklarından çok daha kötü olarak yorumlar. O, bağımsız ve yetişkin bir kadın olmayı becerememiş, yaşamının bize yansıyan kesitinde psikolojik olarak ergen kalmayı sürdüren bireylerden biri olmuştur.

Aile ve arkadaş çevresinin kendisine yönelik davranışlarından ötürü hiçbir zaman yüksek bir benlik saygısına ve özgüvene sahip olamayan Emine, yetişkin yaşamında özgüven eksikliğinden kaynaklı depresif duygu durumundan kurtulamaz. Birçok ergen kız gibi cinselliği duygusal ilişki bağlamında yaşamaya eğilimli olan Emine’ye o hassas gelişim sürecinde ‘futbolcu çocuğun’ gösterdiği tavır, yetişkin yaşamında yetersizlik ve aşağılık duygusuyla boğuşan üzgün, mutsuz bir kadın olarak yoluna devam etmesine neden olur. Freud, nevrotik kişilik yapısında aşağılık duygusunun tipik olduğundan ve bunun güçlü cinsel kökenlere dayandığından söz eder:

Nevrotiklerde tipik özellik, aşağılık duygusudur. (...) Aşağılık duygusunun güçlü erotik kökleri vardır. Çocuk sevilmediğini fark ederse aşağılık duyar, erişkin de öyle. (...) Ama aşağılık duygusu büyük ölçüde ego ile süperegö ilişkisinden kaynaklanır; suçluluk duygusu gibi bu da bu ikisi arasındaki gerilimin bir dışa vurumudur (Freud, 1994, s. 96 – 97).

İnsan doğası gereği arzulanmak ister ve ötekinin arzusunun yöneldiği kişi olmak en büyük hayalidir. Futbolcu çocuğun cinsel girişiminin devamının gelmemesi üstü örtülü bir hayal kırıklığı yaratır Emine’de: “Sonra bir daha böyle bir şey olmadı. Oğlan da yüzüne bakmamıştı bir daha. “Neden ama? Buz gibi durduğumdan mı?” (İleri, 1991,

s. 117). Cinselliğin ifadesi ve doymu ile ilişkili pek çok hak, erkeklere kadınlardan daha fazla tanınmış durumda olsa da ergenlik döneminden itibaren hem kendi bedenini tanımaya çabalayan hem de karşı cinsi keşfetme arzusuyla tutuşan Emine de tıpkı erkekler gibi bedensel arzularını doyurmanın dışında mutlu cinsel serüvenin getirdiği rahatlığı tatma ihtiyacındadır. Freud yetişkinlikte cinsel tatminin, mutluluk ve duygusal dengenin anahtarı olduğunu söyler. Oysa birçok çevrede bu özgürlük somut olarak tanınmamıştır kadına. Böyle bir özgürlüğü kullanmaya kalktığı an adını lekelemek, işini yitirmek tehlikesiyle karşı karşıya kalır ki bu kolayca göze alınabilecek bir risk değildir; hiç değilse ondan ikiyüzlü davranması istenmekte; bu da kadının zoruna gitmektedir. Duyguları dipdiri ayakta olan ve tıpkı erkekler gibi bu arzuyu doyurmaya hakkı olduğuna inanan Emine, lise döneminde futbolcu çocuğun, yetişkinlik döneminde ise tatilde tanıştığı Kerem'in hor görüsüyle işe yaramaz bir nesne haline indirgenir ve bu duyguyla depresyona sürüklenir.

“Klinik depresyondaki kişiler tek bir yaşantıyı genelleyerek bundan kapsamlı olumsuz sonuçlar çıkartırlar” (Köroğlu, 2006, s. 52). Emine, futbolcu çocukla yaşadığı olumsuz deneyim üzerine bütün erkekleri cezalandırma, onlardan uzaklaşma yoluna gider, yaşadığı talihsizlik, beklentileriyle ilgili onu düş kırıklığına uğratar ve her depresyonlu hasta gibi hemen bir genellemeye gider:

Erkeklerden nefret etmişti. Hoşlandığı adamların yanından kaçmıştı. Sevmekten ürkmüştü. Artık otuzunu geçmişti, yine de küçük bir kız çocuğu yaşıyordu kalbinde, bu kız çocuğu yüzlerce kez âşık olmuştu, ama hep kaçmıştı, küçük kız çocuklarının kocaman adamlara âşık olması bir tür sapkınlıktı. Erkekler öpüp, hırpalayıp can yakan, sonra dönüp bakmayan yaratıklardı (İleri, 1991, s. 184).

“Ruh sağlığı yalnızca yaşanan olumsuz olaylardan değil yaşamayı bekleyip de yaşayamadığımız olumlu olaylardan da etkilenir. Beklentilerin gerçekleşmemesi insanlarda olumsuz yaşam olayları kadar travmatik etki yapabilir” (Kılıç, 2012, s.19). Hayalin büyüklüğü ne kadar fazla ise kaybı da o kadar fazla olur. Ruh sağlığı uzmanlarına göre, bir insanın alt üst olan ruh halini düzeltmesi, öfkesi, acıları, hayal kırıklıkları ile baş etmesi çocukluk çağında edindiği baş etme stratejileri, bilinçdışı edindikleri savunma düzenekleri ile ilgilidir. Çocuk, yeteri kadar destekleyici ve psikolojik açıdan doyurucu bir ailede yetişmişse hayal kırıklığı ile baş etmesi daha kolay olacaktır. “Kişiyi dinleyen, anlamaya çalışan, onunla duygudaşlık kurabilen aile

bireylerinin ve kişi için önemli figürler olan ötekilerin varlığı dış destek mekanizmasını oluşturur” (Sayar, 2012, s. 29).

Emine'nin bedeninde biriken cinsel enerjinin yarattığı gerilim ve bir erkeğin elinin bedenine değmesine duyulan şiddetli arzu ile birlikte o sıcaklığı hissedemeden ve çocuk doğurmadan kuruyup gideceği kaygısı o denli yoğundur ki depresyon kaçınılmaz bir şekilde ruhunu ziyaret edecektir. Örneğin Freud boşaltılmamış libidonun birikmesinin bunalıma neden olacağını, “cinsel dorukta boşalması gereken, ancak böyle boşaltılamayan dürtü enerjisinin ruhsal gerilim yarattığını ve bu gerilim egonun hakından gelemeyeceği kadar çoğaldığında bunalımın otomatik olarak geliştiğini” (Brenner, 1998, s. 182) varsayar.

Cinselliğini yaşamak konusunda toplum kuralları çerçevesinde dolaylı olarak baskı altında olmak, cinselliği yaşarken başkalarınca konan kurallara uymak zorunda kalmak depresif kişilik özelliğinde etkilidir. Bastırılmış cinselliğin etkisiyle rüyalarında değişik figürler halinde cinsel objeler, imajlar görmekte olan ve yaşamında cinsel ilişkinin düşsel bir boyuttan öteye gidemediği Emine, bir libido tutsağına dönüşmüştür adeta.

Futbolcu çocuğun onu öptükten sonra “bir yılan gibi soğuktu” ifadesini kullanması ve bunun bütün okula yayılması içsel dünyasını sağlıksızlaştırdığı gibi uzun yıllar bu sözün etkisi ile kendisini değersiz hissetmesine yol açar ve bu durum da depresif duygu dünyasını derinleştirir. Ancak Emine'nin cinselliği romanda adı geçen ve Bodrum'da tatil yapan gençlerin içinde yer alan Betigül'ün cinselliği gibi duygusal boyutundan koparılıp sadece biyolojik boyutuyla kavranan ve ritüele dönüşmüş bir cinsellik değildir. Emine cinselliği aşkla beraber düşünmektedir. Aslında istisnaları bir yana bırakırsak genel olarak kadın doğası, duygusallığın eşlik etmediği bir cinselliği kabul etmez.

Kendisini öpen çocuğu, Güneyde bir tatil kasabasının pansiyon odasında sık sık tiksintiyle anımsayan Emine, bir yandan da cinsel arzuya titremektedir: “Öperken kaslarım gerilmiş, iterek, boyuna iterek, yumruklayarak küçük yumruklarım, ne istemişti ki, tekmelemeye çalışarak beni kısıvrak tutan bacaklarını futbol oynayabilen, bırakıp gidince hatırladım yıllar yılı, bir kadın gibi tıpkı daha sonra, kendi cinsimin bütün istekleriyle” (İleri, 1991, s. 119). Yoğun libidinal arzularına çözüm bulamayan, bunları bir kanala aktaramayan Emine, yaşadığı gerginliğin etkisiyle de depresif bir hale bürünür. Çünkü “Depresyon, ideallerine ulaşamayan benliğin bu durum karşısında çöküntüye uğraması şeklinde de kavramsallaştırılmaktadır” (Mete, 1999, s. 75).

Bodrum'da karşılaştığı her şey Emine'ye cinselliği çağırır çünkü ona göre, güney güneşi her yaz kavrulmak için geldiği kösnül bir duyarlıktır:

Yarı çıplak inşaat işçileri, batan akşam güneşiyle kucaklaşmış, karanlık ve albeniliydiler. Taşkın neşeleri, birbirleriyle kaba saba şakalaşmaları Emine'nin yüreğini, aklını alt üst etmişti. Gövdesinin çekildiğini hissetmişti. (...) Akıl esrik, kan akışkandı, bir tek kan akışkandı. Hatta denizde, kendi kendineyken, Kerem'le henüz tanışmamış ve işçileri yarı çıplak yıkanırken görmemişti, soğuk suyu algılayan güneşle kızışmış gövdesi delicesine titremiş, neden sonra dinginliğine kavuşmuştu (İleri, 1991, s. 150).

Ancak her şeyi cinsellik üzerinden değerlendirmesi ve cinsel bakımdan hissettikleri onda bir suçluluk duygusu da uyandırır: “Tanrım insan bu denli kendi ölçütlerinin dışına düşebilir miydi?” (İleri, 1991, s. 151). Bu suçluluk duygusunun da etkisiyle cinsel işleyişine ket vuran Emine, soğuk kadınların da –doğru bir ifadeyle soğuk görünümlü- erotik yönden hevesli, cinsel açıdan ısrarlı olabileceklerini ispatlar nitelikte sürekli başkalarının ilişkilerini ve nasıl seviştiklerini düşünür: “Sürekli başkalarının ilişkilerini düşünüyordu. Bu yüz kızartıcı, çirkin, hesaplı, kitaplı düşüncelerini kimse sezmemişti neyse; yalnızdı. Hayır, kimse sezmemişti; durumunda, davranışlarında belirgin bir değişiklik yoktu, çağıldı içteydi” (İleri, 1991, s. 161). Bu düşüncelere erkek kardeşinin cinsel yaşamı da dâhildir. “Ahmet'le Katherine, Bodrum'da iki günde kaynaşmışlardı, İstanbul'da böyle değildi, şimdi çok iyi dosttular, belki de sevişiyorlardı, belki dün gece kız ya da Ahmet cinsel doyumun yollarını açmıştı, karşısındaki de geri çevirmemişti isteği” (İleri, 1991, s. 160). Cinselliği yaşayamamanın iç dünyasında yoğun bir komplekse dönüştüğü Emine, bu düşünceler sonrasında pencereyi açar, rüzgâra bırakır kendini, onun payına düşen sadece rüzgârdır, yıldızların sönükleşmesidir ki bu noktada depresyonda olduğumuzda kullandığımız imgelerin de depresif olduğunu söylemeliyiz. Depresyon imgesi çoğunlukla karanlıkla, ışıkların sönmesiyle ilgilidir. “Depresyonda karanlık ve kapana kısılmışlık içsel imgelemin anahtar kelimeleridir” (Sayar, 2012, s. 144). Tensel yakınlık ihtiyacı, başka bir bedenle bütünleşme, ötekinin varlığını algılama, kendi bedenini başka birinin bedeni aracılığıyla somut olarak hissetme duygularından yoksunluk Emine'nin hayatı üzerinde yıkıcı bir etkiye sahiptir: “İncitti beni, kırdı, alay etti benimle, cinsellik dedi, cinselliği bir tek benim yaşamadığımı bilerek, bunu çok iyi bilerek, hiç acımayarak, saygı duymayarak, bir sağır duyarlıkla” (İleri, 1991, s. 136).

İnsan yaşantısının hiçbir bölgesinin cinsellik kadar çatışma, belirsizlik ve karışıklıkla dolu olmadığını savunan psikanaliz, kadının gelişiminde dişiliğin yadsınmasına yol açabilecek birçok etken ve eğilimin ayrıca kadının soğukluğuna neden olan gelişim süreçlerinin kat ettiği sapa yolların varlığını gün ışığına çıkarmıştır. Kadının kendi gelişiminden kaynaklanan ketlemeler önemsiz olsa bile kolayca soğukluğa yol açabilir. Bu bilginin ışığında bakışımızı tekrar Emine'nin cinsel tutumuna odakladığımızda, onun, cinselliğini yaşamak istemesiyle toplumun olmasını beklediği kişi arasında sıkışıp kalan kadınlardan biri olduğunu söyleyebiliriz. Yoğun bir erotik heyecan kişi iradesinin ötesindedir zaten, zira kendiliğin dışında bir güçten doğar. Yapmak isteyip yapamadığı yaşamak isteyip de yaşayamadığı o kadar çok şey vardır ki Emine'nin bu yoksunluk durumu da depresyonu tetikleyen öğelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü depresyon çok zaman idealler ve gerçekler arasındaki uçurumdan kaynaklanır. Kendimizle ilgili hedeflere ulaşamadığımızda kendimizi hırpalamaya başlarız: “Bir çocuğum olmayacak benim, gövdem ısınmayacak, terlemeyeceğim; terlemiş insanlar sevişirken ve kadınlar çocuk doğururken. Sevişirken ter damlacıkları, karışmış birbirine, karışmış saçlar da, ağızdan ağza sevginin ıslaklığı geçermiş, elden ele titreşimler, dilleri birleşirmiş. Bir çocuğum olmayacak, lahanalar arasında bile bulamayacağım çocuğumu, leylekler, gördüm yollarda çarpmıha gerilmişlerdi, leylekler getirmeyecek” (İleri, 1991, s. 136).

Psikanalitik verilerin ayrıntılı irdelenmesi bize bireysel durumlarda iç gözlem yapmamıza yarayacak malzemeyi sağlar. Roman boyunca Emine'nin evlenmek istemesi ve kendisini evde kalmış kız kurusu olarak tanımlamasının temel ruhsal yapısı konusunda bir görüş oluşturmamız lazım gelirse Oedipus kompleksinden yardım almamız gerekir. Horney, çağlar boyunca evliliklerde yaşanan değişmez mutsuzluğa karşın insanları evliliğe itmeyi sürdüren şeyin, çocukluktaki oedipus durumundan kaynaklanan eski arzuların – babanın karısı olma, ona tamamen sahip olma ve ona çocuk verme arzusu- tümünün yerine getirilmesinde bulacağımız beklentiye eşdeğerde bir şey olduğunu söyler. “Bu nedenle evliliğin başlangıç konumu, bilinçsiz arzuların ağır, tehlikeli yüküyle yüklüdür” (Horney, 1993, s. 88). Bu bilinçaltı arzular yükünün tehlikeli olmasının nedeni, id tarafından birey, hem anne ya da baba olmasının çocukluk özlemlerinin kafamızda bıraktığı görüntüyü gerçekleştirememesi yüzünden hem de Freud'un dediği gibi koca ya da karı olmanın her zaman bir yerine koymadan öte gidememesi yüzünden düş kırıklığı tehdidi altındadır. Emine'nin evlenmeye karşı duyduğu şiddetli arzuyu, eşin bilinçaltında âşık olduğu anne veya babasına denk

gelmesi olduğunu söyleyebiliriz. “Eş, bilinçaltında çocukken özlenip sevilen annenin ya da babanın rolünü üstlenir. Kısacası “evlilik, çocukluk arzularının yerine getirilmesine karşılık gelir” (Horney, 1993, s. 93-99).

Bir söz, bir dokunuş, bir gülümseme açlığı çeken insanlar, bu boşluğu sevgi ya da aşkla doldurmak isterler. Sevgi, bir başkasını daha yakından tanıma, onunla özdeşleşme isteğidir ve aşkın da sevginin de insan hayatında yeri çok önemlidir. Bodrum’da tatil yapan arkadaş grubunun içinde yer alan ve birbirini peşi sıra gönül maceraları yaşayan Kerem, Emine’nin aşk güdüsünü doyurmak için yatırım yaptığı bir sevgi nesnesi olur. Aşk, Emine için, sarhoş edici, cezbedici, büyüleyici yanıyla hem kişiliğin içinde bulunulan duruma karşı koyuşudur hem de cinsel dürtülerini giderebileceği, erotizmin yarı kaçamak ve baştan çıkartıcılığını yaşayacağı özgür bir alandır. Nitekim Emine, “İnsan yaz tatillerinde neden yalnız karşı cinsi ve kendi yalnızlığını düşünür” (İleri, 1991, s. 119) sözleriyle yalnızlığını giderebileceği aşka ve erotizme olan ihtiyacına vurgu yapar. Ancak; Emine’nin fazla düşünmeden, ince eleyip sık dokumadan karşısına çıkan ilk fırsatı değerlendirmesi bir sürü hayal kırıklığını, küçük düşüşü, pişmanlığı ve öfkeyi beraberinde getirir.

Nietzsche “Neşeli Bilgi” adlı yapıtında aşk sözcüğünün, erkek ve kadın için ayrı ayrı şeyleri anlattığını söyler. Kadının aşktan anladığı yalnız bağıllık değil, hem ruhu hem bedeniyle bir bütün olarak kendini karşı cinse teslim etme halidir. Ancak; aynı koşulsuz teslim oluş erkekler için geçerli değildir. Erkek ilişkilerinde her zaman duygusal bir bağlanma aramayabilir. Byron, iki cins arasındaki bu farklılığı “Aşk, erkeğin hayatının yalnız bir parçası, kadının ise bütün varlığıdır.” sözleriyle dile getirir. Emine’nin bir kadın olarak aşktan beklentileriyle Kerem’in bir erkek olarak aşkı yorumlayışı Emine’nin içindeki uçurumu derinleştiren bir olgudur.

İnsanoğlunun hayatına anlam verebilmek için arayışına giriştiği aşk, büyüleyici bir duygudur. Hayata canlılık, coşku, heyecan, zenginlik ve derinlik katar. Özel bir duygu durumuna ve bir başkası ile ilişki kurma biçimine karşılık gelen romantik aşk terimi, Stephen Mitchell’in “Aşk Sürebilir mi?” eserinde sözünü ettiği gibi, çok güçlü erotik akımların etkisini taşıyan belli bir tür aşk / sevgi ilişkisinden doğar. Her ne kadar Freud klinik çalışmalarının bir sonucu olarak insanların sevebildiklerini arzulamadıklarını, arzuladıklarını da sevediklerini söyleyerek sevgi duygusunun cinsel iktidarın ya da arzu deneyiminin tam anlamıyla yaşanmasına engel olduğunu dile getirirse de Emine, Kerem’le kurmak istediği ilişkide yalnızca cinsel bir temasın değil romantik bir yaklaşımın da peşindedir. Kendi ifadesiyle, evde kalmış kız kurusu

olmanın getirdiği kompleksle Kerem'in kendisini sevmesini, çekici ve heyecan verici bulmasını isteyen Emine, kendini romantik bir aşkın kollarına bırakıp hem yıllardır içinde biriken sevmeye ve sevlmeye olan özlemini giderecek hem de insan ruhunun hep aradığı huzuru ve güvenliği sağlamış olacaktır. Ancak yoğun arzu her zaman bir yoksunluk duygusu yaratır ve bu da depresyonu tetikleyen ana etmenlerden biri olarak karşımıza çıkar.

Emine, Kerem'le Bodrum'da tanıştığında daha önce hiç erkek arkadaşı olmadığı ve aşk duygusunu hiç deneyimlemediği için ondan çok etkilenir ve büyük bir heyecana kapılır: “Böyle olurdu: Tutulurdu Emine, anlık göz göze gelişlerde, ilk karşılaşmada, bir el sıkışta. Tıpkı bir genç kız gibi, bir ortaokul öğrencisi gibi tıpkı. Otuz iki yaşın deneylerinden yararlanamamış, acemi, umut dolu...” (İleri, 1991, s. 132). Kerem, yeni bir umuttur Emine için. Yıllardır onu esir alan karamsarlığın ve ergenlik döneminde yaşadığı hayal kırıklığını giderebilmesi için yeni bir sayfadır. “Depresyonlu hastalar, içinde buldukları karanlık, kötümser, umutsuz durumdan kurtulmak için az da olsa bir çaba gösterirler” (Köroğlu, 2006, s. 65). Kerem'le tanıştıkları ilk günler, Emine, onun her şeyi yalınlaştırdığını ve insana huzur verdiğini düşünür. Kerem'le birlikte artık, hayatla kavgası ve yalnızlığı bitmiştir. Hayat, onun yanında yalınlaşır, korkular onun yanında azalır. Bütün arkadaşlarıyla beraber yemeğe çıktıkları bir akşam Kerem Emine'yi dansa kaldırdığında mutluluğu duyumsar Emine, hayatının en mutlu gecesi Kerem'in onu dansa kaldırdığı gecedir. İlk gençliğinden beri hiç kimsenin dansa kaldırmadığı Emine, bir insanın sıcaklığının bütün bir yaşamı ne kadar çabuk ne kadar hızlı değiştirdiğini düşünür:

Dans etti benimle, dans etmem dedikten sonra hem. Ayağınıza basıyorum durmadan derken ne kadar güzeldi yüzü, beni seviyordu bu yüz, seviyordu İşte böyle severek onu, içimi ısıtarak, yeniden yaratıldım insan sıcaklığıyla. Kollarımı hissediyorum gövdemi sıkan. Seviyorum – seviyorum (İleri, 1991, s. 159).

Emine'nin kendisine olan ilgisini fark ettiği an ondan uzaklaşmaya başlayan Kerem, ona her baktığında alınının çizgileri nefretle kırışır ve yüzünde düşmanca bir ifade belirir. Düş dünyasında Kerem'le ruhsal ve cinsel yönden bir bütünlüğe ulaşan Emine, Kerem'in bu uzak ve düşmanca tavırlarına anlam veremez: “Dans etmişti ama birden kopmuştu aralarındaki ilinti. Bunun nedenini çözemiyordu Emine” (İleri, 1991, s. 159). Emine'nin aşırı ilgisini kendini sunumunu ve sevgisini ürkütücü bulan Kerem,

arkadaşça duygularla yaklaşımının farklı algılanması sonucu kendini büyük bir baskı altında hisseder:

Eğer Emine kendisine ‘korkunç bir duyarlılıkla bağlanmasaydı (gelişigüzel kopartılmış bir kuru yaprağı yakasına ilıstirmeye kalkışmıştı Emine)onu çok sevecekti! Kızın aşkını bir “tecavüz” gibi algılamıştı. Horlanmış, insani değeri yok sayılmıştı bu aşk yüzünden. Âşık olmayan bir insan için iğrençtir aşk. Ben onu sevmediysem, sevmediğime göre, aşkı bir saldırı, aşığılık bir baskıdır. Bir dost gibi bakmamıştı kendisine Emine. Erkekliğini seçmişti. Boğulmuştu bu aşk yüzünden. Kuşkusuz sevmeye, okşanmaya hak kazanmış bir kızdı. Çok iyi bir insandı. Sevecendi, ölçülüydü. Dosttu. Ama niye durmadan yüzüne bakıyordu bu kız, dalgın, ağlamaklı (İleri, 1991, s. 165 – 175).

Hislerinin Kerem’de karşılığı olmamasından dolayı içten içe kahrolan Emine, Kerem’le tanıştıktan sonra yaşama dair, içindeki çaresizliği, yabancılaşmayı ve korkuyu yenebilmek adına bir parça umutlansa da o umudun paramparça olmasıyla değersizlik duygusu artar, reddedilmişliğin, sevilmemişliğin acısı içine daha da çöreklenerek çevresinden uzaklaşmaya başlar. “Depresyondaki hasta kendisinin çevresindekiler denli iyi olmadığını düşünebilir, değersizlik ve suçluluk duyguları arasında insanlardan uzaklaşmaya başlayabilir” (Köroğlu, 2006, s. 49).

Aşka tutulan bir kadın olarak kendini bütün varlığıyla Kerem’e veren, her anını ona ayırıp yalnız onda yaşamak isteyen Emine, tüm çabalarına rağmen duygularına karşılık bulamaz çünkü Kerem’in bu armağanı kabul edebilmesi için, bütün varlığıyla ona hazır olması gerekmektedir. Oysa Kerem de Bodrum’da tatil yapan diğer grup arkadaşları gibi boşluk duygusu içinde yüzen ve günü birlik heyecanlar peşinde koşan birisi olduğundan Emine’nin kendilik duygusu ve değerinin altını kazıyan bir varlık olup çıkar. Yeniden âşık olmak, sevmek ve erkeklere güvenmek istediği için Kerem’e çok anlamlar atfeden Emine, Kerem’i, bütün beklentilerini yerine getirebileceğine inandığı ve cinselliğin görkemli elbisesiyle giydirdiği bir varlığa dönüştürür. Bu tür gözde büyütme beklentilerimizin çokluğunu dile getirir ve biz, bunların büyüklüğünü sevgimize ölçü olarak alırız. “Kerem’i seviyordu. Sevgi, aşk, en garip duyguları ve istekleri güzelleye bilirdi. ‘Seni seviyorum,’ demişti yüreğinden, ‘seni seviyorum’ ” (İleri, 1991, s. 150). Oysa Kerem, kabalık etmemek için lokantada yanına oturan, onu dansa kaldıran ve sadece iyi bir dost olmak isteyen biri olarak Emine’nin beklentilerini karşılamaktan oldukça uzaktır. Umudunu bir süre canlı tutan Emine, bunun bir işe yaramadığını fark ettiğinde bu durum depresyonunun derinleşmesine katkıda bulunur: “Umut, ardı sıra düş kırıklığını taşıyordu. İnsanın tek başına kaldıramayacağı kadar ağır

bir yükü bu” (İleri, 1991, s. 121). Freud’a göre, “gerçek ya da düş ürünü sevgi nesnesinin yitimi” (Köknel, 1989, s. 179). depresyona yatkın kişilik yapısının özelliklerinden olduğundan çökkün bir ruh haline bürünür Emine. Kerem’in varlığı başlangıçta, özgüvenini tazeleyeceği, kırılmış gururunu tamir edeceği, aşk, ilişki, evlilik anlamında beklentilerini karşılayacağı, kendisini umutsuzluk batağından çıkarıp tutunacak bir ağacın dalıyken zamanla ruhunda asla iyileşmeyen bir yara halini alır.

Depresif bir insan olarak olumlu duyguların temel beklentilerine sahip değildir Emine. Otuz iki yaşında kendisini yolun yarısında ve umutsuz bir kız olarak gören Emine, “Zavallıyım ben, bir boktan anlamam, zavallı kız kurusuyum” diye düşünür sık sık. Onun böyle düşünmesinde iş yerindeki ‘evli’ arkadaşlarının ona acıyarak bakmalarının –Emine’ye göre, tabi inceliklerle örülü bir acımaydı bu, neden evlenmediğini değil de, neden evlenmek “istemediğini” sorarlardı- büyük payı vardır. Tatiller onun için, giderilemeyen kösnül duyarlıkların yaşandığı, sevgisizlik ve yalnızlık içinde geçirilen zaman dilimleridir. Bodrum’da herkesin ona abla demesi bile insanlarla arasında hep duyduğu yalnızlığı perçinler. Ve yalnızlıkla ilgili kurduğu cümle depresyonun boyutlarını da verir bize: “Hiç kimse anlayamazdı böyle bir yaşamı” (İleri, 1991, s. 121). İş yerindeki bakışların aşağılayıcı acınması, arkadaş toplantılarından ayrılırken ardından konuşulanları tahmin etmek acısını artıran bir şeydir. Herkesin zavallı sevgili Emine ablasıdır o:

Çirkin de sayılmaz diyorlardı mutlaka kendi aralarında. ‘Onların zavallı sevgili Emine’si oldum.’ Sevgili Emine, zavallı Emine. (...)’Başından hiçbir şey geçmemiş mi?’ Dinlemişti bu sözleri, işitmişti acıyla burkularak, yüreğinde duymuştu, kendinden utanmıştı. Arkadaş toplantılarından çıkarken konuşulabilecekleri düşünmüştü ardı sıra. İlenmişti Tanrı’ya. Bu dört yıl ve öncesindeki dört yıl hep böyle yaşanmıştı (İleri, 1991, s. 117).

Yalnızlık yıkıcı bir kısır döngüye yol açar ve yalnızlık arttıkça birey de anormalleşmeye, dibe vurmaya devam eder.

Depresif insanlar kendilerini cansız hissederler. Onlar, Freud’un ifadesiyle yaşam sıcaklığının duygularından kopukturlar. Emine’nin kendilik algısı da Freud’u destekler niteliktedir: “Nasıl da maddi bir varlığım, elbise ve saç mankeni ruhsuz, duygusuz, ölü” (İleri, 1991, s. 118). Yalnızlıklarla dolu rutin hayatı, onu bunaltan ve ikilemler içinde kendini tüketmesine neden olan bir alandır: “İki kişilikli bir insan olarak, ikilemler içinde, sayısız dürtülerle, kösnül duyarlık adına kitaplarda rastlayarak,

yaşamayarak yaşlanıyorum, iş ve ev ve yaz tatili, sonra iş, sonra ev. Yaşam, dümdüz, eğrisiz bir çizgiydi işle ev arasında” (İleri, 1991, s. 116-119).

Yalnızlık, yaşlılık, evde kalmışlık, Emine'nin psikolojisini alt üst eden, haz, mutluluk ve zevk veren etkinliklerden eteğini çekmesine, karamsar ve kötümser ruh haliyle yaşama ve çevresiyle ilişkilerinin kopmasına neden olan öğelerdir. Kendisini yaşlı bulduğu için gençlerin peşine takılıp Bodrum'a gelmesini eleştirir örneğin Emine, çünkü depresyonun etkisiyle olumlu duygular hissetme kabiliyeti azalmıştır: “Hepsinden yaşlıyken, artık olgunluk çağı, artık başladı, yaz eğlencelerinin bana göre olduğunu kim söyledi. Yani bu genç çocuklarla, yani burda. Otuz iki yaşın ağırlığı hiç böyle çökertmemişti omuzlarını” (İleri, 1991, s. 110). Kalacağı pansiyon odasının ve bilet parasını da tek başınalık üzerinden değerlendirerek depresif ruh haline ışık tutar: “Ve pahalıdır tek kişi oldun mu, çünkü kimse istemez tek başına bir kıızı. Kendiliğinden belirlenir töreler, kuşkular, sözsüz küçültmeler, hepsi kendiliğinden” (İleri, 1991, s. 111). Alınganlıklar, tahammülsüzlükler, içerlemeler de depresyonunun bir parçasıdır: “Otuz iki yıl niye yaşadığımı, niçin mücadele ettiğini, insanlarla ilişkisinde neden tek başına kaldığını kavrayamamıştı. ‘Yalnızlıkla tek başınalık aynı şey değildir.’ Bunu biliyordu. Çünkü yalnız değildi. İnsanlara, başkalarına uymaya çalışmıştı. Her yaz bir yere, sevgilisi, eşi, kocası, nasıl söylemeli, çok yakını olmayan kimselerle gitmişti” (İleri, 1991, s. 114). Çevresindeki insanlar da Emine'nin yalnızlığının ve içe kapanışlarının farkındadır: Cem “Emine'nin yapayalnız olduğu belliydi; sevgili, yalnız Emine'nin...” (İleri, 1991, s. 136). diye düşünürken Betigül onu yalnız, dalgın, sinirli, silik, kişiliksiz, ölgün bulmakla beraber bu haliyle Kerem'e tutulmasını gülünç olarak değerlendirir: “ ‘Ama Kerem, belki gülünç yazlık basmasını, fistolu elbisesini seçebilir kadın diye kendine, şurda katlanmış duran” (İleri, 1991, s. 156).

Emine'nin Betigül'ü destekler nitelikte kadınlığını küçültmesi öz saygısı açısından da yaralayıcıdır:

Aynanın önünden çekilemiyordu. Sol kolunu sıkıştırıyordu parmaklarıyla, derisinin pörsüdüğüne inanmakla inanmamak arasında kararsız. Kimse istemez yalnız kızları kimse! İşte yaşlanıyordu; gündüz ve gece kremleri bir şeyi kurtaramazdı. ‘Açıklıkta dolaşır kız kuruları, evde kalmışlar.’ Gevşiyordu deri; yaşlılık ağır ağır, umarsızlıktan, umutsuzluktan olacak, hiç de acı çekirmeden, kaskatı anımsatıyordu varlığını. ‘Gözkapaklarım şişmiş uykusuzluktan, işte kırışıklıklar, uyumadım, alnı kırışık içinde, kollarım pörsümüş’ (İleri, 1991, s. 113).

Tatil yerlerini giderilemeyen kösnül duyarlıkların yaşandığı, sevgisizlik ve yalnızlığın hâkim olduğu yerler olarak düşünen Emine, Bodrum’u iki gün içinde terk etmesinin faturasını da kendisine çıkarır: “Geri dönmek isterdi. Çabuk yenilmişti. Aldırış etmemeliydi. (...) Güçsüzdü Emine, beceriksizdi (İleri, 1991, s. 212). Yumuşak tabiatlı, düşünceli, seven, bağlanan ama hayal kırıklığına uğrayan Emine’nin kendisine yönelttiği bu eleştirinin, özeleştirici boyutundan çıkıp kendini suçlamaya varması koyu bir depresyonun sonucudur.

Depresyonlu hastalarda çarpıtılmış beden imgesi sık görülen bir belirtidir: “Depresyonlu hasta, bedensel olarak kendini biçimsiz, çirkin, şişman ya da zayıf, hastalıklı, sakat görür. Bu belirti kadınlarda daha sık ortaya çıkar. Aynada kendisine bakan kadın hasta gözlerinin canlılığı kaybolmuş, gözünün ferisi kaçmış, rengi solmuş, yüz çizgileri derinleşmiş olarak görür (Koroğlu, 2006, s. 61). Gölgelelerin bütün kırışıklıkları, sildiğini, örttüğünü, sakladığını düşünen Emine, alacakaranlıklara düşkündür:

Çiğ aydınlıkta aynadaki yüzü kırışıklıklarla dolu, engebeli, korkunç, çirkin, yaşlı. (...) Göğüslerini elledi, küçülüyorlardı giderek, ‘Ya şişmanlar yaşlı kızlar ya da kururlar benim gibi.’ Bir aşağılık duygusuydu bu, önüne geçilemeyen ve toplumun belirlediği...(...)Yaşlı değildi belki ama genç kızlık çağını da geride bırakmıştı. Olgun ve yalnız bir kızdı. Olmamıştı, evlenememişti. Ak düşmüştü saçlarına. Boyayla kapatıyordu (İleri, 1991, s. 118-120).

Emine bir yandan ruhsal yapısını etkileyen, baş etme mekanizmasını iflas ettiren bir özgüven problemi yaşarken diğer yandan sosyal yaşamını derinden etkileyen, çevresiyle ilişkilerini zedeleyen, toplum içinde var olma duygusunu ortadan kaldıran bir durumla başa çıkmak zorundadır. Bu uçurumdan çıkabilmesi için anlamlar yaratması gerekmektedir. Ancak; bütün insan ilişkilerini, dostlukları, aşkları, sevgileri, iş yerindeki konuşmaları, günaydınları, teşekkürleri, çay içer misinizleri kısacası her şeyi –tıpkı Cem gibi- yalan, küçültücü, aşağılayıcı bulan birisi olduğu için bu anlamlar dizisini oluşturabilmesi kolay değildir.

Psişik sistemin dengesi sekteye, haz ilkesi yıkıma uğradığı için bir sevgi bağının kopması büyük bir şok yaratır. Psişik acı, dokusal bir zarar olmaksızın meydana gelir ve bu acıyı tetikleyen etmen seven ile sevdiği nesne arasındaki bağda yer alır. Kerem’e büyük anlamlar atfeden, âşık olmak, yeniden sevmek, erkeklere güvenmek isteyen Emine, onun reddedici tavrı karşısında büyük bir acı yaşar. Kendini armağan edişi kabul görmemiştir. Öğrenilmiş çaresizliğin, depresyona yol açan nedenlerden biri olduğundan

bahsettik. Çünkü hayatında bir sürü üzücü, çözümsüz olay yaşayanlarda ‘nasıl olsa çare yoktur’ duygusu gelişeceği için çözülecek olayları bile çözemezler. Emine öğrenilmiş çaresizliğin, ruhsal bir iç içe girmenin de etkisiyle Kerem’e her baktığında lise yıllarındaki futbolcu çocuğu görür. Erkeklerle ilgili olumsuz görüşü doğrulanmıştır ve bir duygu aktarımı olarak geçmişin hesabını da Kerem’den sorulmalıdır. Depresif kişi geçmişini kamburu olarak taşır. “Depresif birey tutkuludur, tutkudur, geçmişinin ve örseleyici anılarının tutsağıdır; vazgeçemez, ayrılamaz ve bedelini de öder” (Eğrilmez, 2011, s.19).

‘İşte o, bir erkek, yalnızca bir erkek, yalnızca nefret etmesini bilen, salt bencillik, salt kaba güç, işte o, bir katil yani, işte dingin, kaygısız... Beni öldüremeyecek, ama beceremeyecek bu kez, nefretten kalesinde kendi içine bırakacağım onu. (...) Geçmişin hesabını soracaktı. Onu öpüp sonra alay eden, sonra kaçan, sonra... Ne acıydı Tanrım, buz gibi, yılan gibi diye niteleyen delikanlı, o tüysüz, futbol delisi, pazılarıyla övünen okullu değil miydi Kerem? Oydu kuşkusuz, başka kimse olmazdı da (İleri, 1991, s. 175-183).

Doyurulmayı bekleyen duygular insanoğlunda bir yoksunluk duygusuna neden olur ve “Yoksunluk duygusu depresyonu tetikler” (Solomon, 2005, s. 341). Beklentiler arasındaki farklılık kadının ilişkilerde daha mutsuz olmasına neden olurken duygusal ihtiyacı giderilemeyen her bireyde olduğu gibi Emine de kırgındır ve bu duyguyla beklediği ilgiyi göremediği Kerem’e suçlayıcı bir tavır takınır. Sıcak bir yuvadan, sevgi ve ilgi dolu bir sevgiliden, anlayışlı arkadaşlardan, şefkatini, sevgisini vereceği çocuktan, doyurulmayı bekleyen cinsel yaşamdan yoksun olan Emine, mutsuzlukla doludur. Özellikle bir eşe ve çocuğa duyduğu özlem o denli yoğundur ki bu arzu zamanla saplantılı bir tutkuya dönüşür ve yoksunluğu depresif eğilimler göstermesine neden olur.

Arkadaşlarının çocuklarına hep gıptayla bakan, çocuklar konusunda sayısız kitap okuyan Emine, böylelikle hem içindeki yaraları iyileştireceğini umar hem de kendisine karşı yaralayıcı ve kötü olan bir dünyada çocuğuna iyiliği öğretmeyi amaçlar. Emine’nin bir erkeğe ve çocuk sahibi olmaya yönelik isteğine psikanalitik bir okumayla yaklaştığımızda Freud’un, hem çocuğa hem de erkeğe yönelik arzunun penise imrenmenin sonucu olduğu analizine denk geliriz. Penise imrenme, erkeğe ve çocuğa yönelik arzuya bir libido desteği sağlar:

Kadınların kamişa imrenmesinin en elverişli koşullar altında bir koca ve çocuk arzusuna dönüştürüldüğünü biliyoruz. (...) Freud çocuk arzusunun yalnızca kamişa imrenme ve genelde kamiştan yoksun olmanın doğurduğu düş kırıklığı aracılığıyla ortaya çıktığını ve babaya yönelik duyarlı kadınsı bağlılığın, yalnızca bu dolambaçlı yolla –kamiş ve çocuk arzusu yoluyla- oluştuğunu savundu (Horney, 1993, s. 63).

Emine erkeklerle ilgili yaşadığı ikinci hayal kırıklığından sonra kendisini erkekleri ardı sıra sürükleyecek çekicilikten, albeniden yoksun bulur. Ona göre, Kerem’le ilişkisinin başlamadan bitmesinin sebeplerinden biri bu, diğeri de ondan yaşlı olmasıdır: “Belki ondan da yaşlıyım, evet, çok yaşlıyım. Hiç kimse el uzatamaz bana. Sonrası emekli bir memurla nikâh masası, ömrümüzün son günlerine destek. (...) Yanaklarından yaşlar süzülüyordu. Kerem onu sevmemişti. Kerem kabalık etmemek için ilgilenmişti kendisiyle lokantada yanına oturarak” (İleri, 1991, s. 161).

Freud, her idealleştirici heyecanın sevgiliyi tehlikeli bir konuma yerleştirdiğine işaret eder. Heyecan karşılıklı olmayabilir; aşk karşılıksız kalabilir. Bir ilişkinin başında, iyi bilmediğiniz bir insan için yeteri derecede kötüdür bu. İnsanın hayal kırıklığının yarattığı rahatsızlıktan kendini korumak için aldığı tedbirlerden biri olan çaba göstermenin de bir işe yaramayacağına dair çıkardığı dersler onu gittikçe daha çok yaralar.

Emine, bir zamanlar, neşeli, sevecenlik dolu bir insanken huysuz, içine dönük, hırçın biri olup çıktığından yakınır. Çalıştığı şirkette tek evlenmemiş kız olmasıdır canını yakan. Bu yüzden kendi ifadesiyle ‘soğuk bir yılan gibi şirketteki insanlardan uzak’ durmaktadır -Şirkette işe başladığında ilkyazdı, ilkyazlar kanı tutuştururdu sözüm ona. Emine, soğuk bir yılan gibi insanlardan uzaktı.- Kerem’in karşısında bir çocuğun ebeveyni karşısında duyduğu suçluluğu hisseden Emine, onun gönlünü fethetmeyi başaramadığı için kendi kendini cezalandırır. Freud, kadınları otuzlu yaşlarına geldiklerinde ele geçiren bir tür ruhsal katılık olduğunu söylemiştir. Yaşadığı koyu yalnızlık, duygusal zayıflık, reddedilmişliğin getirdiği kırıklık onu iyiden iyiye depresif yaptığı gibi aynı zamanda ruhsal bir katılığa da sebep olmuştur:

Yalnız kendisi, otuzunu iki yıl aşkın kendisi, yaşlı kız olma kaygılarıyla donanmış, beyaz gelinlikler yerine saçındaki akları kınayla örten, bir tutsak gibi; hayata tutsaktı, törelere ve aile bağlarına tutsaktı; yenememişti tek başınalığı. (...) Otuz iki yaşındaydı Emine; kimse evlenmek istememişti onunla (İleri, 1991, s. 154-156).

Ona göre yıllar acı içinde, yirmi beşinden sonra umutsuzluk ve iş hayatıyla, ‘kendisini bir kez öpen çocuk’ – muhtemelen “evlenmişti zengin olmayan ve çalışmayan bir kızla, üstelik pasaklının tekiydi kız, oğulları, kızları olmuştu, karısı Emine’den daha güzel değildi” (İleri, 1991, s. 120) tarafından reddedilmenin silinemeyen travmasıyla geçmiştir. Bunda öpüşmeyi çok güzel bulmasının ve bu hazzın devamının gelmemesinin de etkisi vardır. Gençlik döneminde diğer kızların kaygısızca yaptığı her şey (öpüşmek, oğlanlarla çaya, dansa gitmek, evlerde düzenlenen partiler, ilkyaz piknikleri) onun yaşamında çok korkulu ve acı bir deneyim olarak yer bulur. Annenin ya da anne yerini dolduran birinin üslubunun kişinin çevresini ve yaşamı değerlendirmesinde ne denli etkili olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Sonuç olarak ruhsal bir yaramız varsa bunun ucunun mutlaka bir yerlerden anneye-babaya dokunduğunu söyler psikiyatri uzmanları. “İnsan hayatta olumlu değişiklikleri inanılmaz derecede temel yöntemlerle başarır ve çoğumuz bunları küçüklüğümüzde sebep ve etki arasında bir bağ sergileyen anneyle etkileşimde öğreniriz” (Solomon, 2005, s. 355). Cem ve Emine’nin duruşlarına baktığımızda annelerinin onları ruhsal ve toplumsal olarak yetiştirme konusunda zayıf davrandıklarını söyleyebiliriz.

Mekânın algılanmasında kişinin ruhsal durumunun ne denli etkili olduğunu Cem ve Emine gibi iki depresif karakterimizin birbirlerinden ayrı ama aynı şekilde algılamalarından anlamaktayız. Benzer ruh halleri içinde, Cem ve Emine için Bodrum’un akşamları kendileri için yalnızlık; başkalarının ise yalnız olmadığı, mutlu olduğu, seviştiği, dostluk kurabildiği saatler demektir. Bodrum’daki herkes Cem ve Emine’ye göre, tasasız, aylak, yaşamı umursamayan tiplerdir. Bütün roman boyunca ağırlığını hissettiren Bodrum Kalesi ise dışının heybeti için korkunçluğunu, sevginin yokluğunu anlatan bir simge yapıdır her ikisi için de.

Kerem’in reddeden tavrı yetersizlik duygusunu da beraberinde getirir ve bu, Emine’yi depresyona sürükleyen bir diğer duygudur. Hissettiği eksiklik, yaralı ruh hali, iliklerine kadar işleyen değersizlik duygusu olumsuz bir kendilik algısına yol açarak Kerem’in sevgisizliğini haklı bulmasına neden olur, çünkü depresyon kişinin kendine yönelik olumsuz algı geliştirmesine neden olur. “Zamanla daha nesnel olacaktı kuşkusuz. Kerem’e hak verecekti: Aynalardaki solgun yüz, şu çirkin yansı sevilmeye değmezdi. Sevmemişti Kerem de” (İleri, 1991, s. 207). Benlik saygısında azalma depresyondaki hastaların çoğunda görülen önemli bir belirtidir. Sevilmediğine dair inancı, futbolcu çocuğun tutumu nedeniyle olumsuz benlik algısı, kendini değersiz

hissetmesi klinik depresyona zemin hazırlar. “Klinik depresyondaki kişilerde benlik saygısı çok düşer ve kişiler kendilerini değersiz hissederler” (Koroğlu, 2006, s. 55).

“Depresyon kendi başına korkunç bir yükür” (Solomon, 2005, s. 350). Emine bu yükten kurtulabilmeyi de umarak, arkadaşlarının alaycı bakışları altında kızgın güneşte, gövdesine batmasını umursamayarak kış için Ahmet’e yün kazak örer. Örgüyü bitirdiğinde sanki her şey değişecektir. Böyle bir duygu vardır içinde. Bilinmeyen çok çok uzak bir yok ülkeden gemiler gelecek ve kendisini Bodrum Bardakçı’dakine benzemeyen sakin huzurlu bir koya götürecektir çünkü mutluluk oradadır.

Sevilenin bilinçdışındaki düşlemsel varlığının neye karşılık geldiğini irdelediğimizde ruh hekimleri, kadının sevgilisinde babasının hayalini aradığını söylerler. Çocukluğunda, baba olduğu için değil, erkek olduğu için kızının gözünü kamaştırıran baba, her bakımdan güçlüdür:

Kadın, bir insanı başkasında canlandırmak değil, bir durumu, küçükken büyüklerin kanadı altında yaşantısını meydana getiren bir durumu geri getirmek ister. O çağda evi ve ailesiyle kaynaşmıştı ve yarı edilgenliğin tadını çıkarıyordu. Aşk, ona babasını olduğu kadar annesini ve çocukluğunu da geri verecektir. Onun bütün istediği, başının üstünde bir dam, koskoca dünyada tek başına bırakılmış olduğunu hissettirmeyecek dört duvar ve kendisini özgürlüğünden koruyacak bir otoritedir. Bu çocukça dram, pek çok kadının aşkında yatmaktadır (Krich, 1997, s. 205)

Bir insanı yoğun bir şekilde, tutkuyla idealleştirmek ruh sağlığı açısından son derece tehlikelidir. Acıların en büyüğü, kendini, hiç kimsenin arzulamadığı biri olarak hissetmektir.

Emine kıpkısa bir an mutluluğu yakalarken hemen içindeki o sonsuz sanısını uyandıran dinginlik, o kendinden geçirici erinç tükenmişti. Yeniden vahşi çılgınlarla dolup taşıyordu. Yolunu yitirmişti. Çamurlara batmıştı tepeden tırnağa. Geçitsiz bir ormandaydı. Bitkiler dikenliydi. Dikenleri aralayamıyordu. Sarmaşıklara takılı kalmıştı. Düğüm üstüne düğüm atıyordu sarmaşıklar. “Seni sevdim!” diye haykırabilirdi. Nasıl yapabilirdi bunu? Ama kalbi haykırıp durmuyor muydu? Nasıl yatışacaktı? (İleri, 1991, s. 175)

Kişilik analizi yaparken rüyanın önem ve anlamını fark eden Freud, rüyaların insana pek çok şey söylediğini bu nedenle psikanalizde merkezi öneme sahip olduğunu, her rüyanın bir anlamı ve bu anlamın rüyanın sebebi olduğunu iddia etmiştir. Kız kolejinde okuyan Emine, bir gece rüyasında “Zavallı – sevgili, sevgili zavallı Emine!”

haykırışları arasında -gerçek yaşamda iş yerindeki arkadaşları onun arkasından böyle konuşmaktadırlar- kendisini erkek kolejine giden yolda, Arnavutköy’den Bebek’e doğru koşarken bulur. Gerçek hayatta okulda hazırladıkları Machbeth oyununun Cawdor Bey’i, Emine’yi yolda koşarken durmadan kimlik değiştirerek öper.

Rüyanın absürd dünyasında bir an futbol oynayan kalın ve azıcık çarpık bacaklı, iri yarı bir delikanlı olurken, bir çırpıda kendisine şampanya ısmarlamak isteyen, Emine’yi kaldığı lüks otele çağıran bir işadamına dönüşür. Hemen ardından gerçek hayatta canını yakan, kalbini kıran Kerem kuşanıverir Cawdor Bey’inin kimliğini. Ve Kerem rüyasında Emine’yi kız kolejinin geniş sınıflarından birinde sıraları birleştirerek üzerine yatırır ve etekliğini kaldırarak onunla sevişmeye başlar. Rüyalar arzularımızı gerçekleştirmeye çalıştığımız alanlardır diyen Freud’a göre, “Uyku sansürü azaltır ve böylece bastırılmış istekler derinlerden su yüzüne çıkar” (Thomas, 2012, s. 73). Rüyasında cinsel motifler görmesi onun bu yöndeki doyumsuzluğuna işarettir. “Bastırılmış istek ve arzuların kendini en dolaysız ortaya koyduğu alan düş alanıdır. Düşlerin yorumu, bilinçdışı kapsamı kısmen bilinir kılar. Bir düş bir isteğin doyurulmasıdır” (Karaman, 2011, s. 96). Emine’nin Bodrum’daki arkadaşlarından Betigül, rüyasındaki figürlerden biri olarak izleyicilerin alkışları arasında çırılçıplak sahneye fırlar. Betigül’ün hemen arkasından bu oyunda kendisine ‘Birinci Cadı’ rolü verilen Emine, ağır, işlemeli, kadifeden giysileri ile sahneye çıkar ve herkesi güldürür. Betigül ise, rolünü oynayacağı yerde Bodrum’u anlatmaya başlar büyük dev bir pinayla orasını örterek. Bu sırada Tarık, Ahmet, Cem, Murat, Kerem, Haydar aşağıda oturur ve Betigül’e “Göster – göster!” diye bağırlar. Bunun üzerine bir açıp bir kapatır Betigül pinayı. Mr. Warren liğme liğme ve sarkık etlerini okşasın diye daracık bir mayoyla erkek arkadaşı Jakop’un önünde durur ve Jakop eşcinsel bir ilişkiye davetiye çıkararak onu öpmeye başlar. Sonra Betigül, Mine, Jakop, Haydar, Kerem sahnenin ortasında sevişirler. “Ama ne kadar güzel bir oyundu, ben de çok ağlamıştım, beni o gün, herkes provadayken zorla öpmüştü,” diye düşünür Emine, rüyasında gerçekliğe dönüp, bunun gerçekten böyle olmasını dileyerek. Çünkü insanlar her zaman rüyalarını arzularını giderme yolu olarak görürler ve “Bastırılmış cinsellik rüya analizlerinde önemli bir yer tutar” (Ay, 2012, s.21).

Emine’nin gördüğü bu rüya cinsel bir karaktere sahip olduğundan ve rüyaların genel özelliği her şeyi bir araya sıkıştırmak olduğundan -“Rüya, bir hayli tasarruf ederek karma bir figür ya da görüntü yaratır.” (Thomas, 2012, s. 73)- rüyasında çocukluk arkadaşı Gemicioğlu Mine’yi de görür. Mine’nin ona “Ben Ophelia’yım; sen

de Hamlet, sarıl bana şimdi,” deyişine ne karşılık vereceğini bilemez. Mine, ona Paris’ten Miss Rothmann’ın gönderdiği, kadın kadına sevişen fotoğrafları gösterir. Gemicioğlu Mine’den bir türlü kurtulamaz Emine. Rüyanın mantığını yıkıp ‘bunu hiç hatırlamamaya söz vermişim’ der kendi kendine. “Bastırılmış cinsellik ve saldırganlık rüya analizlerinde önemli bir yer tutar çünkü libidonun en önemli kaynağı olan bu dürtüler rüyalardaki değişik semboller yoluyla kendilerini ifade ederler” (Ay, 2012, s.21).

Gemicioğlu Mine, ‘Dayıkızlarına niye çiçek adı takmışlar da, seni hizmetçi gibi çağırıyorlar?’ diye sorarak içini acıtır. Mine, ‘Yılan gibi mi yine, otuz beş yaş bile ısıtmamış mı onu?’ diye sorar futbol oynayan delikanlıya. ‘Adını mutlaka hatırlamalıyım, böyle isimsiz göremem onu, beni ilk o öpmüştü,’ diye düşünür Emine, başka kimse kendisini öpmedi diye hem seviniyor, çünkü babaannesesi ‘Cehennemde tutuşacak, o şıfıntılar,’ diyor hem de üzülüyormuş, ‘Yalnızım,’ diye” (İleri, 1991, s. 199). Freud, rüyaların ağırlıklı olarak canlı görsel imgelerin akışından meydana geldiğini gözlemlemiştir. “Bu gizemli ve görünürde bağlantısız imgeler genellikle herhangi bir mantıksal yapıdan yoksun hareket ederler; aralarındaki bağlantı yalnızca sonradan yapılan analizlerle açığa çıkarılabilir. Bu dramatik görsel diziliş ve altında yatan anlam, Freud’un “dramatize etme” dediği şeydir” (Snowden, 2012, s. 65).

İnsanların kimi zaman rüyalarını arzularını giderme yolu olarak gördükleri su götürmez bir gerçektir. Emine evinin önünde, elinde bir sepet, sepette kasımpatılar ve ateşçiçekleri tek başına beklerken Kerem gelir. Gerçek hayatta dans ettikleri şarkı “Petite Fleur” çalar ve dans ederler. Dans ederken Emine sarılır ona. Sakalı boynuna batar Kerem’in. Çok hoşlanır Emine bundan. “Beni seviyor musun?” diye sorar Kerem’e, Kerem, evet anlamına başını sallar.

Hamlet kılığındaki Emine, yukarıdan, sardunyalılar ve sarmaşıklar içindeki otelden ata binmiş olarak Kerem’in geldiğini görür, Kerem’in beline kollarını dolayan Emine’nin ortanca dayıkızı, “Saçlarımı taradığımı biliyorsun o çaldığın tarakla, geri ver,” der. At, Halikarnas’tan doludizgin geçerken “Ben çalmadım!” diye bağırır Emine artlarından. Fildişi tarağı çocukken çaldığını, sonra da yaptığından ürkerek denize attığını hatırlar Emine. Dayıkızıyla Kerem’in, kalenin burçlarına atla nasıl çıktıklarını sonra da erkek kolejinin bordo kadife perdeli sahnesinin ortasına nasıl kurulduğunu anlamaya çalışır. Freud’un rüya sembollerinin ne anlama geldiği hakkındaki fikirleri herkesin bildiği gibi cinseldir. Örneğin; “Cinsel ilişki merdiven tırmanmak veya üst kata

çıkmak veya bir evin içine girmenin yanı sıra dans etmek ve ata binmek gibi ritmik faaliyetlerle sembolize edilir” (Snowden, 2012, s. 69).

Freud’a göre, psikopatolojiyi açıklamak ve yorumlamak için bilinç dışı içeriğin anlaşılır kılınması esastır. Freud “Rüyalar bilinçaltına uzanan şahane bir kraliyet yoludur!” cümlesini kurarak rüyaların, çocuklukta bastırılan arzu ve korkularla dolu bilinçdışı içeriği ortaya koyan önemli bir ayrıntı olduğunu ortaya koyar. Ayrıca “Düşlem, öznenin imgesel yaşantısını tanımlar ve öznenin kendi öyküsünü, kendi kökenlerinin öyküsünü kendisine nasıl anlattığının göstergesidir” (Winnicott, 2004, s. 173). Emine, kendisini çok yaralayan ‘Zavallı Emine’ seslenişleri kulaklarında yankılanarak, bütün bir hayatına etki eden futbolcu çocuğun kendisini öpme girişiminde yarım kalan arzusunu iş hayatında, tatilde, özel hayatında tanıdığı kim varsa onların üzerinden doyurmaya çalışır rüyalarında. Rüyaların bireyin derin ihtiyaç ve arzularını ve bunların doyumunu ifade ettiğini ve bilinç kapalı iken oluştuğunu göz önünde bulundurursak rüyaların kişinin iç dünyasındaki değerlere göre biçimlendiğini anlarız.

Freud’a göre rüyalar genellikle altta yatan ortak bir tema grubunun ürünüdür. Bir rüyayla ilgili genel bakış, bir dizi rüyanın tümünü çözebilir. Emine’nin rüyasının ortak teması tutkuyla bağlı olduğu cinselliktir. Gerçek hayatta gerek sosyal çevrenin gerek yetiştirilme tarzının baskısı altında giderilemeyen ve depresif bir ruh haline zemin hazırlayan bu kösnül duyarlık ancak rüyaların dünyasında bilinçaltının izin verdiği ölçüde açığa çıkarak kendini tatmin yolunu bulur. Bilinçaltına yer etmiş üzücü olayların da varlığını rüyalarında bile hissettirmesi o konuda ne derece canının yandığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Örneğin, Betigül çırılçıplak sahneye fırlayıp büyük alkış alırken kendisi cadı rolünde ağır işlemeli elbisesi ile herkesi kendisine güldürür. ‘Zavallı Emine’, ‘Yılan gibi soğuk mu hala?’ ‘Dayıkızlarının adı çiçek adyken senin adın niçin hizmetçi adı gibi?’ sözleri içinde yer etmiş acıların canlı izleri olarak rüyasında yer bulur: “Rüyaların (saklı korku ve arzularımızın maskesini düşürerek) gerçek benliğimizi ortaya çıkarabildiği ve kendimizi daha iyi anlama çabasında değeri ölçülemez kaynaklar olduğu doğrudur” (Snowden, 2012, s. 66).

Psikanalist, depresyonu sevilen bir kişinin kaybını izleyen, ona tepki olarak ortaya çıkan bir ruhsal bozukluk olarak ele alır. Ancak, psikanalize göre, depresyon sadece ölümün ardındaki kayıplarda ortaya çıkmaz. Aşkta hayal kırıklığı yaşama da depresyona neden olan kayıplar arasındadır. Freud, sevdiğimiz kişiyi ya da onun sevgisini yitirdiğimizde daha önce hiç olmadığımız kadar çaresiz bir mutsuzluk içinde olduğumuzu ifade eder. Olanca cömertliğiyle kendini vermeye hazır olduğu Kerem’le

aralarında hiçbir şeyin olamayacağını anlayan Emine'nin elinde Kerem'le ilgili anılarının ayrıntısından başka hiçbir şey kalmamıştır. Kalbi yaralanan Emine, tüm cesareti kırılmış bir şekilde ayrılığa boyun eğer, birleşemeyeceklerine, bundan sonra hep yalnız olacağına, onu artık rüyalarında göreceğine inanır. Yıllar acı içinde ve umutsuzlukla geçecektir. Hayatı bir düşünce gibi tartarak, ölçüp biçerek yaşayacaktır artık, çünkü başka türlü ayakta kalmasına imkân yoktur: “Görmüştü Emine. Bir çöl gibi tekdüze, ıssız uzanıyordu önünde gelecek. ‘Bu, benim geleceğim!’ Demin onundu ışıltılı Çobanyıldızı. Şimdi hayat, el ele tutuşmuş, dans edercesine yürüyenlere armağan ediyordu Çobanyıldızı'nı. Emine'ninki solmuştu, gökyüzünde ölü yansılarla bile ışıldamıyordu, yitmişti” (İleri, 1991, s. 210).

Yaşam boyu ruhsal sağlığı etkileyen faktörleri araştıran bir çalışmada “(...) iş yaşamı, evlilik gibi konulardaki beklentilerin gerçekleşmediği durumlarda erişkinliğe geçiş dönemi olan 25 – 30 yaş arası grupta depresyon oranlarının daha yüksek olduğu ve bu depresyonun beklentilerin gerçekleşmemesi ile ilişkili olduğu” gösterilmiştir (Kılıç, 2012, s. 19). Sevgi, insan doğasının yapı taşlarından olmakla beraber, ıstıraplarımızın da ön koşuludur. Ne kadar çok seversek o kadar ıstırap çekeriz. Freud bu konuda şu tespitte bulunuyor: “Sevdiğimiz süre dışında başka hiçbir zaman ıstırapa karşı korunmamız bu kadar zayıf olamaz ve sevdiğimiz kişiyi veya onun sevgisini yitirdiğimizde daha önce hiç olmadığımız kadar çaresiz bir mutsuzluk içinde oluruz” (Nasio, 2007, s. 36).

Romanın başında depresif eğilimlerle ama ruhsal çöküşler olmadan yaşayan Emine'nin romanın sonlarına doğru devam etme arzusu ve travma toleransı düşük olduğu halde Bodrum'u terk ettiğini görürüz. Emine üzüntüyü, acıyı, öfkeyi, utancı bir arada yaşatarak depresif bir ruh haline girmesine zemin hazırlayan etmenlerden biri olan Kerem'in umutlarını paramparça etmesiyle birlikte ve depresyonun neden olduğu içsel gücünü ve yaşama bağlılığını yitirmiş bir halde bir hafta kalmayı planladığı Bodrum'dan iki gün içinde ayrılır ve İstanbul'a döner “gözle görülmeyen, kulakla işitilmeyen ağlayışlarını” (İleri, 1991, s. 183) hatırlayarak: “Onu sabahın ilk otobüsüne iten neydi? Kerem'di, Kerem'den başka bir şey değildi. Ayrılırken alaylı gülümseyişiydi Kerem'in. Bütün umutları yıkmıştı bu gülümseyiş. Gururu kırılmıştı” (İleri, 1991, s. 204).

Beklentilerinin karşılığını bulamaması bir hayal kırıklığı yaratmıştır Emine'nin ruhunda. Artık, yaşama, ilişki yaşamaya dair hiçbir hayali olmayan, arzularının kurbanı bir kadındır o. Boş vermişlik duygusu eşliğinde yeniden başlayacaktır hayat. “Yeniden

başlayacaktı hayat: eskisi gibi, sevinçsiz, ışıltısız; coşkular dinecekti” (İleri, 1991, s. 205) Ruh sağlığı uzmanlarına göre, insanoğlunun hayatında önemli olan yaşanan olaydan çok kişinin onu nasıl algıladığıdır. Olumsuz algılanan yaşantıda, ‘kimse beni sevmiyor’, ‘yaşamın hiçbir anlamı yok.’ gibi aşırı çıkarımlar yapılabilir.

“İnsanın hayal kırıklığından, bu duyguların yarattığı rahatsızlıktan kendini korumak için tedbir alması iki türlü olur. Birincisi kaçınmaya yönelik taktiklerdir. Bunlara “beklenti düşürme operasyonları” diyebiliriz. Beklenti düşürme operasyonları kişinin kendinden, başkalarından, yaşamdan beklentilerini azaltmasını sağlar. Böylece hayal kırıklığından korunur. Ancak hayal kırıklığından korunma çabaları beklentilerini aşırı derecede düşürme noktasına geldiğinde aşırı bir boş vermişlik, umutsuzluk ve öğrenilmiş çaresizlik haline ve depresyona neden olabilir” (Kılıç, 2012, s.18).

Kendini çaresiz hisseden her birey gibi, hiçbir şeyden heyecan duymayarak yaşamına devam etmeye çalışır Emine, çünkü “Depresyonda heyecan olmaz. Heyecan duyulacak nesne dahi kalmaz. Depresyonda keyif alamayız hiçbir şeyden” (Ögel, 2011, s. 21).

Ebeveynin çocuğa karşı aldığı tutum onun hayattaki tutumunu, duruşunu etkileyen bir şeydir. Aile desteğinin, sevgisinin, ilgisinin olmadığı ya da aşırı olduğu ortamlarda büyüme yetişkinlik dönemlerinde karşılaştığımız en küçük başarısızlıkları ve hayal kırıklıklarını bizim için büyük bir felaket haline getirebilir. Sadece hayal kırıklığına uğradığımız konuda değil, hayatın neredeyse her alanında bir geri çekilme yaşayarak kendi iç dünyamıza sığınırız.

Cem gibi aşırı koruyucu aile ortamında büyüyen ve onun gibi arzuları ve ihtiyaçları hayat boyu doyuma ulaşmayan Emine, zihinsel enerjisini yönlendireceği, dışa vuracağı sosyal ve kültürel kanallara sahip olmamasından ötürü –çünkü depresyonun motivasyonumuz üzerinde etkileri vardır.- travmatik olarak yaşantıladığı durumlardan sonra derin bir acizlik içinde romanın sonlarında tamamen içine kapanır.

Selim İleri’nin, Freud’un “Çok sayıda kimse, sevgiyi yitirme korkusunu yenememektedir, onlar için sevildiğini duyma alt edilmez bir gereksinimdir, bu bakımdan çocuklar gibi davranmakta direnirler” (Freud, 1997, s. 109) savunusuna uygun hareket eden Cem ve Emine karakterlerinin çocukluklarında dürtüsel arzularından temel alan ruhsal çatışmalarını erişkin yaşamdaki ilişkilerine yansıtmasını yazar, zengin bir psikanalitik okumayla bize verir.

2.10. Ölmeye Yatmak – Adalet AĞAOĞLU

Roman, hikâye, deneme, tiyatro türlerinde değerli eserler veren Adalet Ağaoğlu 13 Ekim 1929'da Ankara'nın Nallıhan ilçesinde doğar. İlkokulu Nallıhan'da, ortaokul ve liseyi Ankara'da okur. 1946 yılında Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kaydını yaptırır. 1950 yılında bu bölümden mezun olur. Edebiyata olan ilgisi lise yıllarında başlayan Ağaoğlu, bu dönemde yazma denemelerine girişir.

Yeni Türk Edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan yazar, 1940'lı yılların sonlarında edebiyat dünyasına girer. İlk meşguliyeti tiyatro üzerine olur. Bu durumu 1970'li yılların başına kadar sürdüren yazar, daha sonra roman ve hikâye üzerine yoğunlaşır. Ağırlıklı olarak roman sanatına eğilen Ağaoğlu, bu türde çok sayıda eser verir. İlk romanı Ölmeye Yatmak'ı 1960'lı yılların sonlarında yazmaya başlar. Romanı-yayımlanması hususunda geçirdiği bir hayli sıkıntılı süreçten sonra- 1973 yılında Remzi Kitabevi'ne bastırır.

Edebiyat yaşamında çok sayıda tiyatro eseri, hikâye, anı ve deneme yayımlayan yazarın roman türünde verdiği eserler, Ölmeye Yatmak (1973), Fikrimin İnce Gülü (1976), Bir Düşün Gecesi (1979), Yazsonu (1980), Üç Beş Kişi (1984), Hayır (1987), Ruh Üşümesi (1991), Romantik Bir Viyana Yazı (1993) Dert Dinleme Uzmanı (2014) olarak sayılabilir. Romanlarında Cumhuriyet Türkiye'sinde yaşanan tarihsel ve toplumsal değişim dönemleri içinde insanın içsel serüvenlerini, bunalımlarını, sanrılarını, depresif ve nevrotik hallerini dile getirir.

“Ölmeye Yatmak” Adalet Ağaoğlu'nun 1973 yılında yayımladığı ilk romanı; Dar Zamanlar Üçlemesi'nin de ilk kitabıdır. Romanlarında çoğunlukla verili koşullardan bunalarak çevresine yabancılaşmış ve bu doğrultuda iletişim problemi yaşayan, kendisiyle ve içinde bulunduğu ortamla bir hesaplaşma ihtiyacı duyan karakterlerin dünyalarını anlatan Adalet Ağaoğlu, Dar Zamanlar üçlemesinin her bir romanında böylelikle bu kişilerin aydınlanma / ayma hallerini anlatısının merkezine alır.

Tezimizde yer bulan “Ölmeye Yatmak”, ana karakter akademisyen sosyolog Aysel Dereli'nin 1968 yılı bir Nisan sabahında, saat 07.22'de bir otel odasının on altıncı katında çırılçıplak ölmeye yatmasıyla başlar. Kronolojik zaman diliminde otuz yıla uzanan anlatıyı bir saat yirmi yedi dakikalık bir anlatı zamanına yerleştiren yazar, modernist romanın gereği olarak olayı silik; Aysel'in iç dünyasını, yaşadığı çatışmayı ön planda tutarak anlatısını kurgular.

Ağaoğlu'nun ifadesiyle bir deri değiştirme süreci anlamında kullanılan “Ölmeye yatmak” ifadesi, ana karakter Aysel'in kendisiyle, çevresiyle ve yaşadığı dönemle hesaplaşmasını anlatan zihinsel bir faaliyet, bir sorgulama sürecidir.

Anlatı zamanı 1968 yılında başlayan roman, 1938 – 1968 arası dönemi anlatır. Romanda Aysel'in çocukluğu ve gençliğini içine alan bölüm, romanın birinci katmanını, Aysel'in otel odasında geçirdiği bir saat yirmi iki dakikalık zaman dilimi, romanın ikinci katmanını, Aysel'in bugününün anlatıldığı bölüm, romanın üçüncü katmanını oluşturmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşunun on beşinci yıl kutlamaları, inkılâplar dönemi, Atatürk'ün ölümü, İnönü dönemi ve 1960 ihtilalini Aysel'in yaşamındaki izdüşümlerle anlatının içine alan roman, bir geçiş döneminin ve yaşanan toplumsal değişimin de hikâyesidir. Zamanın siyasi ideolojisine göre eğitilen, zamanla verili tüm öğretilerden, koşullardan bunalıp kendisi ve dış dünya ile hesaplaşma ihtiyacı duyan Aysel, içinde bulunduğu çevreye yabancılaşmış ve iletişim problemini had safhada yaşayan bir aydındır. Geçmiş tüm yaşantısıyla hesaplaşmasını ölmeye yatmak eylemiyle aşmaya çalışması ise romanın ana çatışmasını oluşturmaktadır.

2.10.1. Depresif Bir Karakter Olarak Aysel

Bir nisan sabahı, yüklendiği görevlerden ve üstlendiği tüm rollerden soyunarak çırılçıplak şekilde bir otel odasında ölmeye yatan Aysel, içine doğduğu toplumun ve daha özelde ailesinin kendisine dayattığı rollere itirazı olan, kendi olmakla dış dünya arasında sıkışıklık yaşayan ve bu nedenle depresif ruh haline bürünen yaralı ve yorgun bir ‘çocuk’tur.

Erken çocukluk yaşamındaki takımlara bakarak davranışlarını çözümleyebileceğimiz Aysel, bu yaşamın ruhsal kuruluşundaki izlerini ölmeye yatma eylemiyle açıkça ortaya koyar. Ruhsal kuruluştan kasıt “En temel ihtiyaçları (içgüdüleri) ile dünyaya gelen ve dünyevi olana yönelen insan yavrusunun, nesnelere dünyasının nitel ve nicel koşulları ile karşılaşmaları sürecinde, kabaca, gereksinimlerini hayat içinde karşılama ya da bastırması üzerinden gelişen, ‘bilinç- bilinç öncesi- bilinç dışı’ yapılanması”dır (Sunat, 2001, s. 46).

Aysel'in ruh halini çözümleyebilmek için onun yetiştiği dönemi ve aile çevresini yakından tanımak gerekecektir. 1938 yılında – Doğu – Batı ikileminin yaşandığı bir ortam(a)- doğan ve cumhuriyetin ilk kuşasını temsil eden Aysel, esnaf olan bir baba ile ev hanımı bir annenin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelir. Ölmeye yattığı sırada

aklından geçenlerle iç dünyasına girebildiğimiz Aysel, kocasından çekinen, sık sık onunla çocukları arasında sıkışıp kalan anne Fitnat Hanım'la baskıcı, dayatmacı, huysuz bir babanın çocuğudur ve bu verili dünya onun yaşamla kurduğu ilişkinin niteliğini belirleyen bir özettir.

Tipik bir ev kadını olan, geleneğin ona biçtiği rollerin dışına çıkamayıp kocasına boyun eğen ve emeğini bu uğurda harcayan anne, silik ve sinik yapısıyla Aysel'e onu ruhsal olgunluğa ve doyuma ulaştıracak desteği sunmaz / sunamaz. Hayat karşısında tedirgin ve endişeli bir duruşa sahip olan baba Salim Efendi ise, huysuz, baskıcı, cumhuriyet rejiminin getirilerini layıkıyla benimseyememiş, kızı Aysel'in okumasına – hatta ilkokula gitmesine bile- gönüllü olmayan, kendi rızasıyla değil; kaymakamın ısrarıyla kızını Ankara'ya teyzesinin yanına okumaya gönderen ve onu önemsemeyen bir yapıyla karşımıza çıkar. Aysel, ortaokul öğrencisi olduğu yıllarda, sınıf arkadaşı Semiha'ya yazdığı bir mektupta onun okumak yerine hemen evlendirilip baş göz edilmesine tepki göstererek “Demek ki, ne yapsak bizim söz hakkımız yok. Ama ben bu durumlara boyun eğmek istemiyorum” (Ağaoğlu, 1992, s. 97) sözleri ile o yaşlardaki bir kız çocuğu olarak ataerkil aile yapısına, Türk gelenek ve görenekleri ile toplumsal değerlere karşı gelir.

Aysel, dışarı çıkmak, sokaklarda dolaşmak yerine evde oturup annesine yardım etmesinin beklenmesine, onların kendisi için öngördüğü yaşama biçimine -benimsemese de- çaresizce uymaya çalışırken ağabeyi İlhan'la da ayrı bir mücadelenin içine girer. İlhan, kardeşine destek olmak yerine babası gibi onu baskı altına almaya çalışan, hoyrat, asabi ve engelleyici bir tip olarak Aysel'in yaşamında yerini alır: Abi, Aysel'in temel çatışma / hesaplaşma nesnesi olan; onu sereserpe kendi olmaktan alıkoyan; baskıcı, yetkeci, içtenliksiz; onu, kendiyse dış dünya arasında sıkıştıran – bunaltan-yalnızlaştıran dünyanın bir parçası olarak, hep oldu!” (Ağaoğlu, 2001, s. 91).

Üniversite yıllarında “Romeo ve Juliette” yapıtını okuyan kız kardeşinin başına öfkeyle kitabı fırlatıp atan ve onun üniversiteli yırtık orospulardan biri olmasına müsaade etmeyeceğini haykıran ağabey İlhan ve dayatmacı baba ne yaparlarsa yapsınlar Aysel'in okuma tutkusuna engel olamazlar; çünkü kederli, durgun, gülmenin bile yasaklandığı çocukluk ve ilk gençlik yıllarında Aysel'in içini aydınlatan tek teselli ve kurtuluş umudu okumak ve gizli gizli hikâyeler ve şiirler yazmaktır. Evin içinde öttüre öttüre dolaştırdığı zurnanın sesinden şişmiş kafasını tarih kitabının üzerinden kaldırıp “Abi, ne olur sustur şunu artık!...”(Ağaoğlu, 1992, s. 189) diyecek olan kız kardeşinin suratına iki tokat akşeden, ağzı köpükler saçarak onun okumasına karşı olduğunu

haykıran ağabey, Aysel için yaşanacak olan hayatın geleceğine dair bir umutsuzluk tablosudur:

Niye susturacaktım? Halis muhlis bir Türk sazi! Hanımefendimiz ders çalışacaktım!... Niye okuyorsun bir kere sen? Kadın kısmına okumak nerden çıkmış? Anandan mı gördün, ninenden mi? Yarın lise bitince bir de üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin! Babam bıraksa ben bırakmam. Oralarda okuyan kızların ne mal olduğunu şimdi çok iyi biliyorum ben. Üniversite öğrencisi adı altında bir yığın yırtık orospu!... (Ağaoğlu, 1992, s. 190).

Kendi olmakla dış dünyanın gereklerine uymak arasında bir noktada takılı kalan Aysel, ortaokul ve lise yıllarında kimlik arayışında olmasına, kendi kimliğine bürünmek için çaba harcamasına rağmen bu şansı yakalayamamıştır çünkü kısıtlayıcı, dışarı doğru akmasına, kendisini gerçekleştirmesine olanak tanımayan tutucu aile ortamı buna engel olmuştur. Bu durum ve onu olduğu haliyle kucaklayıp ihtiyaç ve duygularını fark eden, ona güven veren ve koşulsuz bir şekilde seven ailenin yokluğu öz değer duygusunun gelişmesine, kendisinden hoşnut olmasına engel olmuş, yaşamda yalpalaması sonucunu doğurmuştur. Bütün bu sebepler elbette depresif ruh haline zemin hazırlayarak onu umutsuzluk ve mutsuzluk döngüsüyle ölmeye yatma eylemine kadar götürmüştür. Halûk Sunat'ın Adalet Ağaoğlu'nun roman dünyasını psikanalitik duyarlıklı bir yaklaşımla incelediği eserinde değindiği üzere:

Sevgidir, çocukları yalnızlığa düşmekten kurtaran, büyüten, onları bu dünyaya katan; büyüklerin cehennemine doğru çıkılan yolda onları donatan: Salt kendileri oldukları için, biricik oldukları için; herhangi bir marifet şartına (aşırı sorumluluk yüklenme, haddini aşan yük altına girmeler, vs.) bağlanmadan. Yoksa öteki cehennemdir (Sunat, 2001, s. 62).

Eğer benliğimiz sevilmişlik, değerlilik, kabul görmüştükle yeterince doyurulmamışsa kendimiz ve çevremizle kurduğumuz ilişki barışık olmaz. Biraz hassas, biraz kırılğan, güvensiz ve kuşkucu oluruz. Bu nedenle kişinin hangi şartlarda nasıl bir aile ortamına doğduğu, bu ortamda hangi duygularla büyütüldüğü (şefkatle, sevgiyle ve özenle mi, yoksa hoyratça ve kırıla döküle mi?) 'ben' açısından önemlidir. İlkokul yıllarında çıktığı müsamerelerde yalnız bırakılan, aileden hiç kimsenin onu izlemeye gelmediği Aysel'in, bir yandan kendini öksüz, kolu- kanadı kırık, yalnız duyumsarken diğer yandan tutucu ve muhafazakâr bir adam olan babası Salim Efendi'nin gösteriyi izlememesine sevinmesi, onun içsel çatışmalarına ışık tutacak niteliktedir. "Aysel

annesiyile babasının müsamereye gelmediklerine şimdi için için seviniyordu. Önce Başöğretmenine ve Dünder öğretmenine karşı çok utanmıştı. Hatta kendini biraz da öksüz duymuştu. Ama şu an da özellikle babasının orada bulunmayışına seviniyordu işte. Çünkü arı olan, Kaymakamın oğlu Aydın, bal almak üzere menekşeye konacağı yerde, kelebek olan kendi belinden tutuvermişti yanlışlıkla. Üstelik de şaşkınlıktan dudaklarını Aysel'in bir yanağına kondurup "Cızz" diye sokmuştu onu" (Ağaoğlu, 1992, s. 19). Babasının hoşuna gitmeyeceğini bildiği böyle bir tavrın onun ruhsallığının derinliğine henüz ilkokul çağında korkuyla yerleşmesi, duygusal gelişiminde zayıflatıcı bir etkiye sahiptir. Baba, öfkesini, sevgisini, kısacası duygularını pek kolay dışa vurmayan yapısıyla kızının kişilik kuruluşunda önemli bir etkidir. Namus korkusu ve cinsel-muhafazakâr kimliği, onu kızının okuma düşkünlüğünün, onu dış dünyaya açacak eğilimlerin önünü kesme telaşı içine sokar. Aysel'i ilkokula devlet zoruyla göndermesi, yasa önünde suçlu olmaktan nihayet kurtulduğunda kızının ortaokul aşkının önüne geçmek istemesi hep muhafazakâr yapısının sonucudur.

Aile üyelerinin epeyce baskıcı olduğu bir ortamda ayakta durmaya çalışan Aysel, içten içe onların kendisi için onay verdikleri yaşamın dar alanına sıkışıp kalmaktansa daha geniş alanlarda varlık bulmak ister ve bu nedenle ailesine karşı iç dünyasında ciddi bir öfke biriktirir. Umutsuzluk içinde geçirdiği günlerde talihsizliğine yanar. Öyle ya, okumak isteğinin önüne ya babası, ya annesi ya da ağabeyi dikilip durmaktadır. Büyüdüğünü, hala okumak istediğini babasının aklına düşürmemesi, ona ders çalıştığını söylememesi ve hizmette kusur etmemesi gerekmektedir. Okula gidersen / gitmezsin çatışması onu öyle yormuştur ki babasının aklına gelmemeye, gözüne çarpmamaya çalışıp durur. "Böylece kendini evin içinde yeniden unutturmak için elinden geleni yaptı" (Ağaoğlu, 1992, s. 190).

Benlik / kendilik yapılanmasında ilk nesne ilişkilerini kurduğu ve yaşamının en etkili figürleri olan anne, baba ve ağabeyle ilişkisinin yaşam içindeki uzantıları, yetişkin dönem yaşamında Aysel'i 'ölmeye yatma'ya kadar götürür:

Aysel, ölmeye yatıncaya dek; kendisinden, salt kendisi olarak kucak açma muhabbetini esirgeyen aile ortamına, Dünder öğretmenin 'irfan ordusu'na, Ata'nın açtığı tarihi çağın içine, altmış ihtilalına ve giderek toplumcu harekete kendisini doğurmak, o dünyalarda kendisine bir yer açmak, benliğine anlam kazandırmak istedi; olmadı ve ölmeye yattı (Sunat, 2001, s. 110).

Bu noktada kadına uygulanan yasaklar ve kadından beklenen değerlerin fazla olması nedeniyle "klinikte ve gündelik hayatta kadınların üst benliğinin erkekten daha

katı olduğu” (Alptekin, 2001, s. 25) bilgisine gönderimde bulunmalıyız. Kız çocuğunun –erkek çocuğa göre- kendisine uygulanan daha katı kuralları kabullenmesi, kendisinden beklenenleri daha çok yerine getirmesi, kısıtlamaları olağan sayması ve erkek çocukların daha rahat, daha özgür olabilmelerini kabullenmesi kolay değildir ve bundan ötürü daha katı bir üstbenlik geliştirmeleri olağandır. “Sosyal olarak kız çocuğunun kısıtlamalarla boğulması bu dönemdeki narsistik yaralanmasını pek kolay halledememesine ve üst benlik gelişiminin sağlıklı tamamlanamamasına yol açacaktır” (Alptekin, 2001, s. 25-26). Yaşamın her alanında ağabeyine rahatlıkla sunulan imkânların kendisine verilmemesi, kendisinden beklenenlerin ağabeyinden beklenenlerden hep daha fazla olması katı bir üst benlik geliştirmesine neden olur Aysel’in. Yaşadığı bu çatışmanın çözümü, babanın tutumu, annenin kişiliği ve sevgisiyle ilişkili olarak çözülebilir. “Kendine güvenen, olgun benlik ideali, annenin benlik ve üst benliğiyle özdeşim yapılarak sağlanır”(Alptekin, 2001, s. 24). Oysa bağımsız bir kimlik geliştirme uğraşındaki Aysel’in edilgen yapıdaki anne ile başarıyla gerçekleştiremediği özdeşim, depresif kişilik yapısı gibi bir patolojiyi de beraberinde getirir çünkü narsistik bir yaralanmaya uğramıştır. Ayrıca, ödipal dönemde ve ödipal dönemin sonunda “annenin kız çocuğunun bağımsızlaşmasını, bireyleşmesini desteklemesi, ayrıca kendisiyle rekabete izin vermesi gerekmektedir. Baba da bağımsızlık ve özerklik anlamında kendisiyle kız çocuğunun özdeşim yapmasına, erkek çocukta olduğu gibi izin verirken, bir taraftan da kız çocuğunun kadınsılığını desteklemeli ve anneye yönelmesini sağlamalıdır” (Alptekin, 2001, s. 27). Eğer bütün bunlar gerçekleşmezse kız çocuğu Aysel’de olduğu gibi ya özerkliğini kazanamayacak ya da özerkliğini kazanmak için babaya yönelecek, erkek gibi girişken, başarılı ve çalışkan olma özellikleriyle özdeşim yaparken, annenin özellikleri olan besleme, büyütme ve şefkat gösterme özellikleriyle özdeşim yapamayacak, kadınsı özelliklerden yoksun – Aysel zaten kadın olmanın giderek gölgede kalmaya zorunlu bulunduğu bir dönemde yaşamaktadır- erkeksi alanlarda daha başarılı bir kadın olacaktır. Nitekim Aysel’in hayat içindeki duruşu, “kadın” kimliğinden öte, egemen üst değere kendini katmak, yeri geldiğinde varlığını feda etmekten ibarettir.

Ailesinin tüm engellemelerine rağmen okullu olma –özgürleşme- inadından hiç vazgeçmeyen Aysel, bu uğurda ölüm orucuna yatar. “Ya okurum, ya da kendimi dereye atarım inadı; can havliyle, Ulu Önder’imizin (ve Cumhuriyet öğretisinin) onadığı irfan ordusu içinde yer almak suretiyle benliğine, kabul göreceği bir yer açma; yalnızlığını (yalnızlık ölümdür!) kırma gayretidir” (Sunat, 2001, s. 99).

Aysel'i anlamaya çalışırken onun iç dünyasının yapılanmasında dış nesnel çevrenin ve onu çevreleyen olayların önemine de değinmek gerekir. Ankara'ya teyzesinin yanına okumaya geldiğinde kasabadan arkadaşı Semiha'ya gönderdiği mektupta Aysel, ilk günler sınıf arkadaşlarının onunla çok alay ettiğini, giyimiyle, kuşamıyla eğlendiklerini, kısacık modern kesimli saçları olan kızların onun örgülü saçlarını çekiştirdiklerini anlatır. O, çocukluğundan itibaren kasabayla kent arasında, geleneksel ideoloji ile Batı'yı takip eden Cumhuriyet ideolojisi arasında kalmışlığı okulda, arkadaşları arasında şiddetle duyumsar. Hatta Ankara'da Atatürk devrimlerinin ön gördüğü gibi şapkayla okula gidip gelen Aysel, yazları ailesinin yanına gittiğinde babasının baskısıyla başını örtmesi, bir geçiş dönemi kişisi olarak Aysel'in bunun sancılarını ruhunda olanca ağırlığı ile hissetmesine neden olur. Hatta ölmeye yattığı otel odasında hatırladığı bir şeye sevindiğinde tepkisi bu gerilimi ortaya koyar: "Sevinmişim demek. Duymamış gibi yapsam da pek sevinmişim. Kadınca mı bu sevinç, uygarca mı, Batı'ca mı, yoksa geri kalmışça mı, bilemiyorum... Hepsi de söz konusu olabilir. Neden olmasın? Nasıl ayırabilirim ki artık bunu? Nasıl ayrılabilir her biri ötekinden?" (Ağaoğlu, 1992, s. 269).

Aile ve toplum baskısı nedeniyle yaşamda söz hakkı kazanamayan, özgür bırakılıp kendi yolunu seçemeyen, sorgulayamayan, erkek egemen bir dünyada kişilik kazanmanın peşinde, sürekli kendisi ve içinde yaşadığı dünya ile hesaplaşarak, yaşadığı sıkışıklık ve daralmadan kurtulmaya çalışarak varoluşsal bir sorunla baş başa olan Aysel, gitmeyi çok istediği okuldan dolayı hayal kırıklığı yaşar. Çünkü yeni kurulan rejimin öngördüğü eğitim sisteminde henüz taşlar yerine oturmamıştır ve ona kendi olma şansı tanımamaktadır.

Annesinden babasından ayrı, teyzesinin evinde geceleri korkuyla uyanan, yanı başında bir annenin sıcaklığını duyumsayamayan, ruhundaki bu boşluklar yüzünden içi hep çok sıkılan ve nedenini bilmeden avazı çıktığı kadar sık sık bağırarak isteyen Aysel, ilkokul arkadaşı Semiha'nın, lise arkadaşı Behire'nin onu anlamaktan uzak tavırlarından ötürü -örneğin Semiha'nın yoksul çocuk Ali'nin onun peşinden Ankara'ya gelmesini eleştirmesi, Behire'nin hemşire olup başka bir şehre gitmesi, ayrıca onun Nazım Hikmet'i sevmesini eleştirmesi, yolda erkek arkadaşlarıyla dolaşmasını namuslu bir eylem olarak görmemesi- yalnızlaşır. Aynı zamanda babasının onu üniversiteye göndermeme ihtimaline karşı gergin günler geçirir. Okuldan ve sosyal çevreden, hayatın içinde karşılaştığı Kemalist öğretiden umduğunu bulamayınca bu defa yazma eylemine

yönelir, ona istediğini veremeyen, onu yabancılaştıran ve yalnızlaştıran gerçek hayatla yarattığı dünyada hesaplaşmaya çalışır.

Bireyin kendilik duygusunun oluşmasına annenin katkısı, hiç şüphesiz gelişim açısından önemli bir aşamadır. Sağlıklı bir biçimde kendini sevmenin ve sevilir olduğuna inancın ruhunda yer etmediği Aysel'in bu durumu yaşamasında birinci etken annesidir. Kendi tümgüçlülük duygusunu pekiştiremeyen, güçlendiremeyen annenin varlığı onu adım adım depresyon karanlığının içine çeker. Kendine bir kimlik oluşturma savaşımında, yaşamın henüz başında annesinin oğlunu kızından daha önemseyen ve önceleyen tavrı içini hüznün ve öfkeyle doldurur. Ağabeyinin babası ile tartıştıktan sonra evi terk etmesi üzerine annesinin duygu durumu, kendisiyle hiç ilgilenilmeyen sevilme ve kendi olarak kabul görme ihtiyacı içindeki onu içten içe bir kırgınlığa sürükler:

Ah kızım, nereye gitti acaba abin? Böyle bir günümde ne yaparım şimdi ben?" ve böylece Aysel'e ilk kez bir şey sorulmuş oluyor. Aile içinde ilk kez bir şey için fikri alınmak isteniyor. Akşamki olayın geçmiş olmasına neredeyse sevinecektir Aysel... 'Üzülmeğin siz anne ben bulurum ağabeyimi.' (...)Artık kendine güveni olan kocaman bir kadındır (Ağaoğlu, 1992, s. 206).

Babasının ve annesinin bütün gece hiç uyumadan ve üzüntüden perişan halde oğullarının tekrar eve dönmelerini beklemeleri ve annesinin "Ne de olsa tek oğlumuz. Tek umudumuz..." (Ağaoğlu, 1992, s. 206) sözleri Aysel'in içinde onulmaz bir kırıklık uyandırır. Hep hissettiği gibi yeniden evin kıyıda köşede unutulmuş bir eşyası olduğunu hisseder. Böylece:

İlk gerçek öfkeyi tanıyor. Dışa vurulamayan, o, insanı içten içe durmadan kırbaçlayan, insana kendini aşır ve durmadan kendini zora koştıran... Eline geçen bu fırsatı -ağabeyini bulup eve getirmek!- ne olursa olsun iyi değerlendirmeli. Kendisinin de bir KİŞİ olduğu akıllarda yer etmeli. Yer etmeli. Hiç çıkmamasıya..." (Ağaoğlu, 1992, s. 206).

Aysel'in depresif yapısında yaşadığı temel çelişkilerin de payı büyüktür. Üniversite yıllarında arkadaşı Ali ile buluştuğlarında, birisi onları görür endişesiyle parkta veya herhangi bir yerde birlikte oturamaz, her semtten rahatlıkla geçemezler.

Hamamönü tarafından gitmeyelim ama... Orada bizim tanıdıklar oturuyor... Bakın, şimdi buraya gelince birden düşündüm: Oturmamızın daha kötü olacağını düşündüm... Yürürsek, ne olacak, yolda rastlaştığımızı sanırlar... Hem de... (...)üstelik çok gururuma dokunuyor böyle böyle hesaplar yapmak. Planlar

kurmak... Nasıl anlatsam?.. Kendi gözümde kendime rezil oluyorum. Küçülüyorum kendi gözümde... Düşün bak... İlkokullarda bizleri pekâlâ birbirimizin üstüne ittiler. İlle dans edin, dediler. Atatürk öyle istiyormuş diye... O zaman bizim ne kadar zorumuza gitti, ne kadar utandık değil mi? Şimdi şuna bak. Bir arkadaşına bir derdini söylemek için bin türlü dalavere (Ağaoğlu, 1992, s. 286).

Aysel, roman boyunca evliliğini pek fazla anmaz, kocası ile ilgili neredeyse herhangi bir paylaşımda bulunmaz. Onun sorgulayışında eşi Ömer yoktur ancak evden ayrılıp ölmeye yatması, silik bir varlık olarak romanda yerini alan kocasıyla ilişkisinin bir yalnızlık içerdiğine işarettir. Kendi olmayı, kendini gerçekleştirilmeyi, temel ihtiyaçlarını sere serpe yaşama itkisini bastırmadığı anda devrimci öğrencisi Engin ile yakınlaşır. Bu kısa süreci, Freud'un "haz ilkesi" ile bağdaştırabiliriz. Freud'a göre haz ilkesi "insanın acıdan kaçarak doyuma ulaşmaya çabalamasıdır" (Freud, 2014, s. 22). Hayatla kurduğu ilişki acıyla, bunalımla, sıkıntıyla karakterize olan Aysel, kocasının evde olmadığı, Engin'le sabahladıkları bir gecenin ardından aklından şunları geçirir:

Aydın oluşum gibi, -neden küçümsemeli- kadın oluşumun da giderek gölgede kalmaya zorunlu bulunduğu bir dönemde, kendimi birden yine önde, dipdiri ayakta görüverdim. 'Bu belki de son fırsatımdı. Dört elle sarıldım.' İlericiliğimi diriltten bir şırınga yemiş gibi taptazeydim işte. Bütün bir gece kendime hiçbir şeyi çok görmedim. (...)Yeniden diri, dolu bir kızdım. Bütün aklım, bilgim, saçlarım, dudaklarım, göğsüm, belim, dünyaya bakışım, gülüşüm, söyleyişim bir bütün halinde ortaya dökülüyordu. Bir arada hem saygıdeğer, hem saygıdeğmez; hem kusursuz, hem kusurlu; hem giyinik, hem çıplak. Hem kadın hem insan. Havaya değip de bozulmasın diye salamura teknelerinin üstüne taş koyarlar. O zaman düşünmemiştim sanıyorum. Ama galiba taşı kaldırılmış bir peynir teknesiydim (Ağaoğlu, 1992, s. 174).

Kendi olma yolunda attığı adımlardan biri öğrencisi Engin'le yatmaktır: "Neden çıktım evden? Matbaada işçilik eden bir öğrencimle yattım. (...) Neden yattığının da öyle uzun boylu üstünde durmuş değilim. Olması gereken bir şeydi. Kaçınılamaz" (Ağaoğlu, 1992, s. 100). Kocasını tutkulu bir ilişki yaşamadıkları tahmin edilen Aysel'in öğrencisiyle ilişkiye girerek onu aldatmasını psikanalitik sınırlar dâhilinde yorumladığımızda; kadın olarak kendisine uygulanan tüm yasaklardan, kısıtlamalardan, yasaklayıcı, yön verici, kendini eleştiren süperegodan –yani babadan- bastırıldığı dürtü ve duygularını yaşayarak intikamını almıştır. Evrendeki yerini kanıtlamak için uğraş veren Aysel, aldatma eylemini gerçekleştirerek özgür bir kadın olduğunu düşünür: "Özgür bir Türk kadını olduğumu onunla kanıtladım. Yirmi beş yaşında bir delikanlı ile

kanıtladım” (Ağaoğlu, 1992, s. 47). Engin, geçici bir özgürleşme nesnesidir Aysel için. “Hep başka (yüce, soylu!) şeyler düşünmüş, koşa koşa okumuş öğrenmiş, kadınlığını kocasının yanında bile düşünemez hallere gelmiş” (Sunat, 2001, s. 113).

Aysel, Ata'nın evladı olarak kendisine gösterilen hedefe doludizgin ilerlerken Engin'in ona kadın olarak bakması, dersleri, okuma yazma uğraşlarını, notları, konferansları bir kenara atmasına, içinin bunların hiçbirleriyle o denli ısınmadığını kabul ederek “yalnızlığını yıkmak, çoğalana dek birlikte olmak umuduyla” (Sunat, 2001, s. 117) demir somya üzerine atılı yatakta, delikanlının altına uzanmasına; “özgür bir Türk kadını” olmasına neden olur. “Hem işçi sınıfı, hem de gençlikle özdeşleşti; okumuşluğunu, koşusunu, yarışını, eski usul vatan kurtarmalarını, kitaplarını... Elinin tersiyle itiverdi” (Sunat, 2001, s. 117). Ne yazık ki iç çatışmalarını öyle uzun boylu öteleyemez. Engin'le sadece bir kez birlikte olur. Çünkü haz ilkesini dizginlemeye ve engellemeye çalışan gerçeklik ilkesi devreye girmiştir. Freud bu durumu şu sözlerle açıklar:

İnsan her zaman hazza ulaşmak ister ama çoğunlukla ulaşamaz. Bunun nedeni gerçeklik ilkesidir. Haz ilkesi ruhu dış dünyanın tehlikelerine karşı koruyamaz. Ancak gerçeklik ilkesi bunu başarır. Bazı durumlarda, cinsellik arzusu baskınsa, bütün organizmayı zarara uğratarak gerçeklik ilkesini alt eder (Freud, 2014, s. 23).

Öğrencisi ile birlikteliğini ölmeye yattığı zaman diliminde uzun uzadıya sorgulayan Aysel'in, Engin'le yattıktan sonra suçluluk duygusunu bir türlü yatıştıramadığını anlarız. Baş edemediği içsel çatışmaları eşliğinde sabahın köründe, ölmeye yatmak üzere yola çıkar.

Örtük feryadını roman boyu işittiğimiz Aysel, 1968'in bir Nisan sabahında tüm dış giyimlerinden soyunup yatağın içine girerek ölmeye yatar. Kendi olma yolundan alıkonulduğu için öfke dolu olan Aysel'i ölmeye yatıran duygu, hayal kırıklığıdır. Yaşamla derin düşünsel katmanda karşılaşmasını sağlayan anlam arayışı, onu yabancılaştırmanın kollarına itmiştir. Çaresizlik, öfke ve yabancılaştırma döngüsünden ölmeye yatarak kurtulmak isteyen Aysel'in intihar girişimi bütünüyle bireysel bir eylem olmayıp aynı zamanda toplumsal dinamiklerle yakından ilişkilidir. Ancak yine de ona artık hiçbir şey sunmayan ve sunmayı da vaat etmeyen dünyadan ve onun dayanılmaz ağırlığından kurtulmayı arzulamasının temelinde depresif bir haldir söz konusu olan.

İnsan yaşamında hiçbir şeyin iç ve dış koşullardan bağımsız gelişmediği savından hareketle; sevilme ve kendi olarak kabul görme derdiyle bir ömür geçiren

Aysel, çatışmaları içinde yatağa uzandığında kendi olma yolundan alıkonulduğu için öfke doludur. Hayatın kıyısına çekilmeye karar vermesinde kendisini muhabbetle kucaklamayan ebeveynleri büyük pay sahibidir. Bir çocuğun koşulsuz sevilme konusundaki bitip tükenmeyen ısrarlarını, tüm kötü taraflarıyla sevilme ve onay görme gereksinimlerini karşılamayan aile, onu depresyona iteler:

Depresyon, bağ kopukluğudur. Sanki görünmez bir el, sizi hayata bağlayan fişi çeker. Özellikle çocuklukta aldığımız kabul, sevgi ve onay, depresyona karşı bizi koruyan karma aşısıdır. Bu aşıya ihtiyacımız hayat boyu sürer. İhtiyaç karşılanmadığında beden stresle baş etme mekanizması bozulur, ruhsal bağışıklık sistemi zayıflar. Sistemin çöküşü depresyondur (Öncü, 2015, s. 36).

Şimdiki yaşamında geçmişin etkisi ve devamlılığı, baş edemediği içsel çatışmaları onu ölmeye yatırır. Yani, hayatla hesaplaşmaya girer. Kendi olamama sorunu ile hesaplaşmaktadır aslında Aysel.

Okura ‘ölmeye yatmak’ ifadesinin her ne kadar bir ‘deri değiştirme süreci’ anlamında kullanıldığı söylene de; Aysel’in ölüm yatağında üniversiteden kız öğrencilerinin Anna Karenina ya da Madame Bovary misali onun ölüme yatışını görseller güleceklerini hayal etmesi, annesinin akşam kendisine uğramasını bekleyeceğini düşünmesi, kocasının gece geç saatte eve gelip onu bulamadığında şaşırıp ertesi gün kıyameti koparacak olması yönünde tahmin ileri sürmesi; karnında bir çocukla hayatının sonlanacak olmasına endişelenmesi, kusmuğuyla ölü bulunmak istemeyişi, çantasındaki zarfın ölümünden sonra yapılacak araştırmada bir ipucu olarak değerlendirilebileceği düşüncesi, ölmeye yattığında gerçekten hamile olup olmadığının otopside anlaşılacağını düşünmesi vs. Aysel’in ölmeye yatışında mutlak bir ölme / intihar eğiliminin de olduğunu okura düşündürdüğünün de altını çizmeliyiz.

Bir kez daha belirtmeliyiz ki –intihar eğilimi- depresif bir ruh halinin varlığına işaret eder. “Hatta; Bacaklarımdan birini altıma almışım. Bir elim boynumda. Kollarımdan öteki, boz renkli, kumaşla kaplı koltuğun yanından sarkmış. Bu elim nerdeyse yerde duruyor. Durumumu değiştirmeye istekliyim. Ama gücüm yok” (Ağaoğlu, 1992, s. 295) ifadesi onun depresyonda olduğunun bir başka ispatı niteliğindedir.

İsyanını, öfkesini bastırıp büyüyen yaralı bir kız çocuğunun, ölmeye yatmaya kadar varan öyküsünü okuduğumuz Ölmeye Yatmak, hatırlayış ve sorgulayış bağlamında ana kahramanın özel tarihinin irdelemesini yapar. Her ne kadar yazar

tarafından bir eğretilime olarak sunulsa da ölmeye yatışında mutlak bir intihar eğilimi de olan ve bu yönüyle de depresyonda olduğunu söyleyebileceğimiz Aysel'in "ölmek ya da yeniden doğmak üzere yattığı" (Sunat, 2001, s. 112) yerden, -ölmeye yattığı zaman diliminde- anılarından, anımsayışlarından, rüyalarından yararlanarak ruhsal kuruluşunun yapı taşlarını gözden geçirdik. Romanın sonunda ölmeye yatan Aysel, ölümcül iç hesaplaşmalarını tamamladıktan sonra, ölümden döner ve ölmeye yattığı o Nisan sabahı hayata yeniden doğar.

Adalet Ağaoğlu, Aysel kimliğinin iç çatışmalarını, hayat içindeki duruşunu, insanlarla etkileşimini ve hayal kırıklıklarıyla dolu iç dünyasındaki çözümleri psikanalitik kuramın yapı taşlarıyla bezeyerek anlatmaya çalışırken Freud'yen bir tavırla kahramanındaki bilinç parçalanmasına ışık tutacak ipuçlarını, görünenin arkasına gizleyerek sorgulanmasına zemin hazırlar.

2.11. Bir Düşün Gecesi-Adalet AĞAOĞLU

Dar Zamanlar serisinin ikinci romanı olan "Bir Düşün Gecesi" 1979 yılında yayımlanmıştır. Ayrı ayrı küçük olay parçacıklarının birleşiminden oluşan roman, on iki ana bölüm ve on iki alt bölümü içermektedir. Olay örgüsünün silik tutulduğu Bir Düşün Gecesi'nde mekân Ankara Anadolu kulübü olarak verilen burjuva insanların gittiği bir düşün salonudur.

Baştan sona iç konuşmalarla süren çok anlatıcılı romanda, ana bölümler "Ölmeye Yatmak" romanında Aysel'in kocası olarak tanıdığımız Ömer'in bakış açısıyla verilir. Ara bölümleri sunan Ömer, her iç konuşmasının sonunda düşündekilerden birine yönelir ve o kişinin bölümü yani iç konuşması başlar. Böylelikle romandaki her bölüm, Ömer ve düşündeki kişilerin iç konuşmasından meydana gelir. İç monolog, iç diyalog ve bilinç akışı tekniklerinin kullanılarak neredeyse her karakterin içsel sorgulamalarıyla oluşan roman, 12 Mart siyasi döneminin arka plan motifi olarak kullanıldığı 1970'li yıllardaki Türk toplumunun genel bir tablosunu sunar.

68 kuşağının bir üyesi olan Ayşen'le 12 Mart darbesini gerçekleştiren generallerden birinin oğlu olan Ercan'ın düşün gecesinde başlayıp yine düşün boyunca süren roman, pastanın kesilip dansın başladığı bir anda, romanın başkışileri de olan Ömer ve Tezel'in düşününü terk edişleriyle biter.

Düşünde yer alan ve birbirinden kopuk hikâyelere sahip olan kişilerin geçmiş yaşantılarının ve düşün gecesi yaşanılanların olay örgüsünü oluşturduğu, yalnızlık ve

iletişimsizliğin ana ileti olarak verildiği romanda, depresyon bağlamında irdeleyeceğimiz karakterler Ayşen ve Tezel'dir.

2.11.1. Depresif Bir Karakter Olarak Ayşen

“Sevgi denilen şey hiç uğramadı ki bizim çatımızın altına” (Ağaoğlu, 1998, s. 231). İç konuşmalarında yakınlık göremediği ailesini kıyasıya eleştirerek dikkatimizi ruhsal dünyasına odaklayan düğün gecesinin gelini Ayşen'in dilinden dökülen bu ifade, anne ve babasıyla hiçbir zaman kuramadığı duygusal yakınlığı, sevgiden, şefkatten, ilgiden yoksunluğu tüm çıplaklığı ile gözler önüne sererek incelememizin merceği altına girer.

Tüm çırpınmalarına rağmen, anne – baba-akrabalar, arkadaşlar tarafından anlaşılmayan, kabul görmeyen yirmi iki yaşında bir genç kızın, şiddetli yaşadığı ruhsal fırtınalara tanıklık ettiğimiz romanda, hiçbir yere dâhil olamamanın ruhta yarattığı onulmaz örselenmenin yansımalarını okuruz satır satır: “Hızla bir sona doğru kaydığımı duyuyorum. Burada yalnızlıktan içim kazınıyor. Bir parkın kızgın beton duvarı ise canımı almaya yetmiyor. Karanlık. İyice karanlık şimdi. Eve gitmeyeceğim. İntihar etmeyeceğim. Arkamdan gülmelerini istemiyorum. Ölmekten değil, en çok arkadaşlarımla arkamdan gülmelerinden korkuyorum” (Ağaoğlu, 1998, s. 240).

“Her şey kokuyorsun, ama hiç anne kokmuyorsun” (Ağaoğlu, 1998, s. 234) diyerek egemen ve geçerli anne imgesinin çok uzağına düşen annesinin olumsuz ‘anne’ imgelemine büyük bir eleştiri getiren Ayşen, bu sözlerle şefkatli ve yumuşak bir anne tarafından aktarılan sevgi ve sıcaklığın yaşamında olmamasına vurgu yapar. Kişisel zevklerinin peşinde bir ömür geçiren, mala, mücevhere düşkünlüğü, görgüsüz tutumları, gülünç tüketim alışkanlığıyla ön plana çıkan anne Müjgan Hanım'la hiçbir zaman duygusal bağ kuramamış, annenin beslediği ve sonuna kadar koruduğu bir bütünleşme yaşayamamıştır. Hatta Ayşen'in yaşam üslubundan, anneye bebeklikten itibaren kurulan ilişkinin yoğun çatışmalı olduğu, onun narsisizmini güçlendirmede sıkıntılar doğurduğu ve anne ile ötekiler karşısında kendini değersiz hissetmesinin başlıca sebebi haline geldiği anlaşılmaktadır.

Yetişkin yaşamını anlamak için analizlerden hareketle çocukluk çağına geri giden Freud'a göre, anne ile kız arasındaki ilişkinin geçmişte iki katmanı vardır. İlki ödip öncesi döneme dayanan, kızın annesine sevgiyle bağlı olduğu katmandır. İkincisi ise, ödipal karmaşa evresine dayanan, kızın babasının yanında annesinin yerini almak

istediği ve bunun için annesini rakip olarak gördüğü katmandır. Bu katmanlar kadın tarafından hiçbir zaman yeterince aşılıamaz. Freud'a göre, bir kadının geleceği için belirleyici olan, Ödip öncesi dönemdir. Bu dönem, sevecen bağlılık evresidir. Bu evre, ileride kadının cinsel ve toplumsal rollerini kazanması bakımından temel bir evre olma niteliği taşır. Ayşen'in duygusal yaşantısını, sürekli bir mutsuzluk ve arayış halini göz önünde bulundurduğumuzda bu evrenin sağlıklı atlatılamadığı ve içsel dünyasının iyi nesnelere dolduramadığı anlaşılmaktadır.

Yaşadığı en büyük hayal kırıklığı, yalnızlığının en önemli sebebi, kendini lüks bir hayata adayın ve kızının ona en çok ihtiyaç duyduğu anda bile bunu göremeyerek tırnaklarının biçimiyle dertlenen bir anneye sahip olmak olan Ayşen, sorunlu bir anne – kız ilişkisi yaşar. Yaşadığı sorunların temelinde, annesinin baskıcı, sevgisiz ve mesafeli tutumu yatar. Anne, kendince tüm gayretine rağmen bir türlü beceremez, içselleştiremez annelik rolünü. Annelik onun üzerinde geçici ve iğreti durur. Kızının kendisinden beklediği koşulsuz sevgiyi ona verememesi Ayşen'in mutsuz bir çocukluk ve gençlik yaşamasına neden olur.

Ayşen'in okulda, arkadaşlarının arasında karşı çıktığı burjuva yaşantısıyla evde annesinin özelinde karşılaşması onun kimliğindeki bölünmeyi derinleştirir. Dışlayıcı tutumlarıyla karşılaştığı arkadaşlarını, onların ve kendisinin yaşadıklarını annesiyle her paylaşmak istediğinde, desteğe en çok ihtiyaç duyduğu zamanlarda Müjgan Hanım onu dinlemez ve bu durum anne – kız arasında var olan kapanmayacak uzaklığı, yabancılığı etkili bir şekilde anlatır. Özlem dolu olduğu anne figürü, Ayşen için ciddi biçimde hoşnutsuzluk ve hayal kırıklığının diğer adıdır. Beklediği, özlediği anne sevgisini, ilgisini bir türlü bulamayan Ayşen, "...elmas kokuyorsun. Tırnak cilası kokuyorsun. Fondöten kokuyorsun. Kan kokuyorsun, kan! Her şey kokuyorsun, ama hiç anne kokmuyorsun" (Ağaoğlu, 1998, s. 234) sözleriyle isyanını, yorgun ve yenik ruh halini haykırır. Ailesinden ve akrabalarından ihtiyaç duyduğu sevgiyi görememesi onun depresyona sürüklenmesine neden olur:

Neredeyse "Anneciğim, anneciğim," diyecektim. Kımıldanmıştım. Göz ucuyla anneme bakmıştım. Güvenseydim, böyle yapmazdım değil mi? Göz ucuyla bakmazdım, hemen fırlardım(...) Annemin, sanırım camı kaparken, kırılan tırnağına bakmakta olduğunu görüverdim. Her şey, ölmesi bile çoktan önemini yitirmiş, inanmayacaksınız ama kırılan uzun, cilalı tırnağına bakıyordu 'Geber!' (Ağaoğlu, 1998, s. 227).

Dik başlı bir meydan okuma ve hesap sormayla annesine “*Geber!*” diye bağırarak Ayşen, ona karşı yıkıcı, çatışmalı ve öfkeli duygular içindedir. Kızına sevgi veremeyen Müjgan, gerçekte kızını algılayamadığı için onunla ilişkisini düzeltmeye çabalamaz, bu durum da anne – kız bağının kırılmasına neden olur. O bağın her kırılma anı Ayşen’in depresyona adım adım girmesi demektir. “Parka indim. Kente bakıyorum. Bu kentte Ayşen diye bir kızın, onca kimsesi arasında bunca kimsesiz olduğunu kim bilebilir? İnce, uzun, belki güzel; iyi bakımlı, iyi giyimli, blucini kendisine çok yakışan bir Çankaya kızının ölümü dileyecek denli yalnız olduğunu, çıkmazda olduğunu kim bilebilir?” (Ağaoğlu, 1998, s. 239).

Sonradan görme annesinin yanı sıra para hırsına kapılmış babasından da beklediği yakınlığı göremeyen Ayşen, ona da içten içe tepki duyar. Koruyucu ve seven bir baba olmaktan uzak hep daha çok para kazanmanın peşinde olan ve devrimcilere karşı çıkan İlhan Bey’i Ayşen, şu sözleriyle eleştirir:

Babam da çevrenize girip, ne çok politikacı tanıdı. Sonra hep şu konuşmalar: Yok yahu, sahi mi? Seyran’daki o bağ, sekiz dönümlük o yer, sadece üç bin lira öyle mi? Kapatalım şurayı(...) Sonra bir telefon bankaya, her bankada bir yakın tanıdığı vardır, nedense... (Ağaoğlu, 1998, s. 232).

Anne ve babasından göremediği değerleri hayattaki en yakınları sayılan halalarında bulma arayışında olan Ayşen, onlardan da gerekli ilgiyi, yakınlığı göremez. Düğününün olduğu gece içten içe halası Tezel’e sitemini şu sözlerle dile getirir: “Benim elimden tutabilirdin. Kimse tutmayınca, bak işte şimdi, beyaz dantel eldivenli ellerimden biri Ercan’ın elinde” (Ağaoğlu, 1998, s. 212). Aysel halası da Tezel gibi yeğenine çok uzaktır. Onu evinde ziyaret etmeye karar verdiğinde aradaki mesafenin varlığı onu heyecanlı ve gergin kılar:

Bacaklarım titriyor. Sendeliyorum. Yatışmalıyım. Titrememi geçiştirmeliyim. Ben halamı görmeye gidiyorum. Ben halamı görmeye gitmiyorum. Ben Ömer ağabeyi görmeye gidiyorum. Ben ikisini de göreceğim; bu kadar! Beni görünce ikisi de sevinecek. İkisi de mi? İkisi de. Halam da? (...) Ona derim ki: İnsanlar arası sevgisizlikten yıldım. Bana yardım et hala! (Ağaoğlu, 1998, s. 253).

Anne, baba ve yakın çevresinden beklediği sevgi ve yakınlığı göremeyen Ayşen, eksikliğini hissettiği bu duyguları, arkadaşlarıyla kapatmaya çalışır. İçindeki sevgi açlığını dindirmek, birileri ve bir şeyler için anlamlı ve gerekli olmak arayışıyla, üniversite yıllarında kendini devrimci gençliğe ve eylemlerinin içine dâhil etmeye

çalışır. Böylelikle ebeveyninin kendisini anlamaktan uzak sevgisiz davranışlarıyla, örneğin annesinin sürekli kendisiyle, babasının ise ticaretle meşgul olarak onu ihmal etmeleriyle başa çıkmaya, bir anlamda onları cezalandırmaya çalışır.

Üniversite öğrenimine başlamasıyla birlikte sol ideolojiyle ve devrimci öğrenci hareketi ile tanışan Ayşen, burada da mutluluğu yakalayamaz. Bir burjuva kızı olduğu için bu devrimci hareketle, üst sınıf ailesinin konumu arasına sıkışıp kalır. Burjuva bir aileye mensup olduğu için sol hareketle bütünleşmesine izin verilmez. “Çevremde tek kişi yok. Bir tek kişi bulunsun da, ‘Arkadaşlarımdan ne haber?’ diye sorsun. ‘Sen ne yapıyorsun? Nasılsın?’ desin” (Ağaoğlu, 1998, s. 251). İçindeki boşluk hissini, insanlarla iletişim kurarak gidermeye çalışan Ayşen, bu etkileşim gerçekleşmeyince içten içe mücadele ettiği yalnızlığın sarmalında depresyona doğru yuvarlanır. Ailesi yerine koyduğu arkadaşları tarafından sol harekete sadakatini ispat için kendisinden para istenmesi, onu daha da yalnızlaştırır, yabancılaştırır ve kendisine verilen değeri sorgulamasına yol açar. Nihayetinde ortadan kaldırılmasını istedikleri burjuvanın parasını istemeleri kendisini para hatırı için aralarında tuttukları ve onu kullandıkları düşüncesine kapılmasına, grup içinde kendi yerini sorgulamasına ve bunalmasına yol açar. Arkadaşları da ailesi gibi kendisini anlamamışlardır. Dava arkadaşlarından kendisini her fırsatta ve en çok eleştiren Zehra’nın ve Yıldız’ın sahtekârca davranışlarını sorgularken kendi dürüst ve dolaysız davranış kalıbından, kendisini gizlemeyi bilmeyişindeki beceriksizliğinden annesini sorumlu tutması ona olan öfkesini bir kez daha gözler önüne sermesi açısından dikkat çekicidir:

Kimin kızı Zehra? Evi nasıl? O ana dek hiç bunu merak etmemiştim (...) Hadi canım bir ırgat kızı Başkent’in bir üniversitesine kadar nasıl gelebilirmiş? Nasıl şetlant bir sueteri olabilir ve altı ayda bir gözlük çerçevesi değiştirebilir (...) Bense Zehra’ya hep inanmak istiyorum. Yıldız’a da. Kimse Yıldız’ın babasının kim olduğunu sormuyor. Yıldız sordurmuyor. Bir davranış sorunu olmalı bu. Hep ben. Annemin yüzünden... Belki ben de kendimi saklamasını bilmiyordum. Yoksulluk edebiyatında beceriksizdim (Ağaoğlu, 1998, s. 248).

Arkadaşlarının kaba konuşmaları ve şakaları karşısında zaman zaman onları anne ve babasından ayıramaz. Onlara karşı içindeki kırgınlık her arttığında annesine koşup onun şefkat kollarına sığınmayı arzular:

O gün Zehra’yı annemden, Uğur’u babamdan ayırabilmek için çok güçlük çekmiştim. Gül olmasa, senin yanından kaçabilir, daha ta o günden anneme koşup, arkadaşlarım senden daha sığ, diyebilirdim. Saçlarımı bakımlı ellerine usul

usul okşatabilirdim. İstedğim tek bir şey kalmış gibiydi, biliyor musun? Memleket bir yana dursun; küçük bir güzellik, içten bir yakınlık... Suç mu bu? (Ağaoğlu, 1998, s. 249)

Kendisini bir türlü kabul ettiremediği arkadaşlarının yanında her geçen gün “daha derin bir çukura düşüp daha da şaşkınlıktan ve her şeye şaşıkça daha da ağlamak isteyen”(Ağaoğlu, 1998, s. 250) Ayşen, güvenip onu beğensinler diye öne atılarak bir Amerikalının arabasını yakmayı ve gözaltına alınmayı kabullendiği arkadaşlarının yanında, her gün bir nedenden ötürü ayaklarının altından kaydığını hissederek zeminin. Hoşgörünün ve iletişimin zayıf olduğu böylesi bir sosyal çevrede sevgi ve doyum arayışında olan Ayşen, her defasında gözlemediği davranışlar sonrasında yoğun iç çatışmalara sürüklenir.

Babasının orduyla ticari ilişkileri sebebiyle gözaltındayken serbest bırakılan Ayşen, arkadaşları arasında casusluk ve hainlik suçlamalarıyla daha da yalnız bırakılır ve yabancılaştırılır. “Çıkınca bu denli yalnız kalacağımı bilseydim, o gözaltından cesedimi taşırlardı benim!” (Ağaoğlu, 1998, s. 251). Onun yaşadığı bu mutsuzluğun depresyona davetiye çıkarması olağandır çünkü bozuk ilişkilerin bir nevi yansıması olan depresyon, yaşam kalitesi ve doyumuyla da ilgili bir hastalıktır. Ailesinde görmeyi özlediği sevginin eksikliğine bir de arkadaşları arasında yer edinemeyişi eklendiğinde Ayşen’in kişiliğindeki parçalanma artar:

Acaba halk, uzağımızdakiler, işçiler, öğrendikleri zaman nefreti, öğrendikleri zaman öfkeyi; devrilesi bir düzeni nereden öğreniyorlar? Bu kitaplardan mı? Benim gibi, bir merhabasızlıktan, bir sevgisizlikten, bir bakıştan, baskıdan ve açlıktan mı yoksa? Açlık. Şimdi soruyorum: Kim daha aç? Hangisi daha öldürücü? Bunu arkadaşlarıma söyleyemem. Onlara böyle bir açlığın sözünü edemem (Ağaoğlu, 1998, s. 240).

İçsel yalnızlığı, yakınlık kurma ihtiyacı yeterince giderilemeyen Ayşen, etrafında kendisini seven insanların olduğu bir dünya kurmak istese de her girişimi başarısızlıkla sonuçlanır. Ailesi, yakın çevresi ve arkadaşlarıyla yaşadığı iletişimsizliğin neticesinde yuvarlandığı duygusal boşlukta “Yüreğim Ömer abi için çağıldayıp durmasa...” (Ağaoğlu, 1998, s.249) dediği Aysel halasının eşi Ömer’e ilgi duyar. Bütün bir düğün gecesi boyunca güç bulabilmek ve sığınabilmek için gözleri sürekli Ömer’i arar. “Ömer abiye duyduğum hayranlığın yüreğimi dilim dilim eden bir şeye, sevgiye dönüşmesi var” (Ağaoğlu, 1998, s. 172) sözleri hem iç yangınlarını hem de tükettiği, kaybettiği şeylerin yerine Ömer’i yerleştirmesini özetler niteliktedir. Hissettiği büyük

yalnızlığın etkisiyle Aysel halası ve Ömer eniştesine uğramaya karar verdiğinde onlara ne söyleyeceğini tasarlarken aklından geçirdikleri onun ne kadar yalnız, karmaşık ve depresif ruh halinde olduğunu gözler önüne sermektedir:

Bu saatte kapılarını çalmamı nasıl açıklayacağım onlara?(...) Uğur'u anlatırım. Hadi kızım, hadi, diye yazışını bana. Onu anlatırım. Ya da, daha Uğur böyle yazmadan önce, beni Uğur'suz koydukları, artık hiçbir şeysiz koydukları çünkü annemi anlatırım. Yalnız onu anlatsam yeter. Annemi anlatırken babamı anlatırım. Hiç iyi sevemeyişlerini kızlarını (Ağaoğlu, 1998, s.253).

Ömer'le ilişkisini psikanalitik bir yönsemeyle anlamlandırmaya çalıştığımızda onun Ayşen için kaybedilen anne ve baba figürünü temsil ettiğini söyleyebiliriz. Ayşen'in hayatında anne, baba ve arkadaşlar o kadar yoktur ki Ömer, adeta sığınmak istediği, onu saklayan, içine alan, yanında güven duymak istediği anne gibidir. "Ömer abi, beni sakla, beni sev Ömer abi, çok sev..." (Ağaoğlu, 1998, s. 256) sözleri Ayşen'in özellikle anne ve babayla kuramadığı duygusal bağı Ömer'le idealleştirme – değersizleştirme ikileminin belirleyici rol oynadığı bir ilişkide kurmayı denediğini gösterir.

Kendine olan güvensizlik ve suçlama arttıkça bireyin çevresine olan bağımlılık ihtiyacı artar. Bu durumda ortaya çıkan yetersizlik hissi ego tatminsizliği yarattığından beklentilerle birlikte hayal kırıklıkları da artar ve böylece devam eden kısır döngü depresyona yol açar. Depresyonu ego kavramı içinde ele alan psikanaliz, bireyin güçlü, sevilen, değerli olmak gibi özsever nitelikteki beklentilerinin kesintiye uğramasının onda çaresizliklere yol açarak depresyon doğuracağını vurgular çünkü depresyon bir anlamda öğrenilmiş çaresizliktir. Psikodinamik yaklaşıma göre, Ayşen'in hissettiği ve kökenleri bebeklik dönemine kadar giden yalnızlık, patolojik boyuttadır. Ayşen için hayal kırıklıklarıyla dolu, boş ve anlamsız bir yer olan hayat, ona hep olumsuz duygular yaşatan bir alandır ve bu alanda tam ve derin bir temasla iletişim kurabileceği hiç kimselerin olmamasının, sevgiye, şefkate, ilgiye olan açlığının hayatına düşen dramatik gölgesi onu Ercan'la evlenmeye iter.

Ayşen'in arkadaşları tarafından yalnızlığa itilmesi, çevresindeki yozlaşmışlıklara, yükselen değerlere direnemeyişi onun bir tümgeneralin oğlu Ercan'la aşktan ve sevgiden uzak bir evlilik yapmasına neden olur. Ayşen, duyduğu nefreti iç konuşmalarıyla şöyle yansıtır:

Ben yok. ‘Biz’ var: Pis burjuva kızı! Unutamaz mısın iki de bir ‘ben’ demeyi? Unuttum işte Gül. Söze sık sık ‘çocuklar ben...’ diye başladığım için beni sürekli böyle azarlayıp durmuş olan bütün eski arkadaşlarıma selam söyle. Ayşen ‘biz’ olmuş de (...) Oldum Gül. Artık hiç ‘Çocuklar ben’ demeyeceğim. Hep biz: Bizim arabamız, bizim buzdolabımız, bizim salonumuz (...) Bizim sevgisizliklerimiz (Ağaoğlu, 1998, s. 220).

Özellikle anne Müjgan’ın maddi ve manevi olarak büyük bir tatmin yaşadığı bu düğün –çünkü kızı solcuların elinden kurtarılmış ve bir generalin oğluna gelin gitmiştir.- Ayşen için büyük bir ıstırap kaynağıdır. Annesi, babası, babaannesi, halaları ile iyi ilişkiler kurma arayışında başarılı olamayan Ayşen, yaşadığı bütün ilgisizlik, iletişimsizlik ve sevgisizlikten kurtulabilmek için on dakikalık koca olarak gördüğü Ercan’la evlenir. Dansa kalktığında içinde duyduğu nefreti şu sözleriyle ortaya koyar: “Uzaktan gönderdiğin öpücüğü geri al anne(...) Siz de Gül’ün babası, keşke gelmeseydiniz! Hoş geldin İnci abla...- Defolun!” (Ağaoğlu, 1998, s. 212) Mutlu görünmek için çabaladığı düğünde “Love Story” şarkısı eşliğinde dansa kalktığında “Gidiyorum Ömer abi... Gidiyorum Tezel... Tutsanıza beni! Beni kimse alıkoymayacak mı? Tamam mı gerçekten? Love Story ile dansı açmaktan artık geri dönülemez mi?” (Ağaoğlu, 1998, s. 250) diyerek sığınacak bir güç arar.

“Taa derinlere inmiş, hiç çıkmamasıya taa derinliklerime saplanmış kızgın bir demir ucu” (Ağaoğlu, 1998, s. 256) gibi hissettiği acılarının, sevgisizliğinin kurbanı olan Ayşen, Ercan’la evlenerek bir başka sevgisiz dünyaya adım atar. Ruhsal boyutta birbirleriyle çelişen, kimi zaman üzgün ve endişeli, kimi zaman hiddetli ve saldırgan bir kişilik sergileyen ve hiçbir şeye tutunamayan Ayşen’in yaşam içindeki seçimleri, annesinin kendisini görmeyen, duymayan tavrıyla alakalı kılınmış, iç monolog ve diyalogları aracılığıyla baş kaldırısında aile ve çevresel ilişkilerinin etkisi vurgulanmıştır.

2.11.2. Depresif Bir Karakter Olarak Tezel

“İntihar etmeyeceksek içelim bari!” Yaşadığı hayal kırıklıklarının sonucunda devrime ve sanata inancını yitirerek ümitsiz bir teslimiyet duygusu ve içinde bulunduğu depresif ruh haliyle Tezel, “Bir Düğün Gecesi”nin ana karakterlerinden bir diğeridir. Çökkün ruh halinin ifadesi olan bu sözleriyle hiçliğin sınırlarında gezinen ruh haline de gönderme yapan Tezel, “Ölmeye Yatmak” romanından tanıdığımız Aysel ile İlhan’ın kız kardeşidir ve tıpkı ablası Aysel gibi yaşamdan beklentilerini gerçekleştirememenin,

aradığını bulamamanın getirdiği güvensizlikle birlikte inançlarını yitirmiş devrimci ve sanatçı bir kimliktir. Onun iç dinamiklerini, öfke potansiyelini, kendisiyle ve çevresiyle olan didişmesini yorumlayabilmek için önemli ipuçları içeren şu sözleri hem depresif niteliklidir hem de gelişmemiş iç dünyasının dış dünyaya uyumda karşılaştığı güçlüğü göstermesi açısından önemlidir:

Benim asıl ümidim ümitsizliğimdir!. Mutluluksa mutsuzluğun bilincinde olmaktır! Ne güzel söylemiş adamlar, ne güzel! Yoksa benim kendi buluşlarım mıydı bunlar yahu? Neyse ne, işte Tezel'in özdeyişleri, işte artık her yana bağıra bağıra söyleyeceğim sloganlarım!... Ümidim ümitsizliğimdir. Mutluluğum mutsuzluğumdur. Nokta. Şu an çok mutluyum. Çünkü çok mutsuz bir düğüne gidiyorum. Orda herkesleri mutsuzluğa gark edeceğimi biliyorum. Çok mutluyum, çok (Ağaoğlu, 1998, s. 37).

Koşulsuz sevgi ve kabul arayışı içinde çırpınan ve inançlarını tamamen yitirmiş biri olarak varlığını sürdüren Tezel'in kişilik örgütlenmesi yalnız, anlamsız ve çöküntü içindedir. Kullandığı dil ve konuşmalardan da çevresine karşı soğuk ve iletişimsiz olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Ağabeyi ile arası açık olduğu için isteksiz geldiği düğünü Ömer ile sürekli içerek kenardan izleyen Tezel, sığındığı devrimci çevrenin sığılığı, samimiyetsizliği ve hoyratlığı karşısında yaşadığı hayal kırıklığından ötürü sıcaklığına, şefkatine sığınacağı bir insan arar, bu bağlamda özellikle ablası Aysel'in yakınlığını ister. Ancak sevgi ve şefkat bakımından tıpkı Ayşen gibi o da Aysel'de aradığını bulamaz. Boşluk ve hiçlik duyguları içinde yaşayan Tezel, duygu dünyasının çalkantılarını yatıştıran, ona heyecan, umut ve mutluluk veren bir evlilik ilişkisi de yaşayamadığı için bu duyguları ne yazık ki hüsrarla sonuçlanan iki evliliğinde de bulamamıştır.

Genel ruh haline baktığımızda her ne kadar romanda biraz karanlık bırakılsa da çocukluğundan itibaren duygularının doyuma vardığı mutlu bir dünyada yaşamadığını, kendisini her türlü zaaflarıyla kabul edip bağrına basacak ebeveynin olmadığını anlarız. Bu türden bir yoksunluk onu yaşamda başarısız, alkolik, sık sık intiharı düşünen biri haline getirir. Psikanaliz, anne – babanın çocuklarını sevmesini, çocuğun endişesini ve yoksunluğun bıraktığı boşluğu her zaman sevgiyle dengelemeleri gerektiğini savunur. Sigmund Freud, bireyin ruhsal yapısının ancak onun geçmişinden yola çıkılarak anlaşılabileceğini öne sürer:

Psikanalizin bize öğrettiği temel bir hakikat varsa o da şu: Küçük insanın kişi olma süreci yoğun bir şekilde bir kişinin bakımıyla ve bu bakımın beraberindeki sevgiyle gerçekleşiyor. Bakımın olup da sevginin yeterli olmadığı durumlarda da küçük insan yine debeleniyor. Küçük insan kişi olduktan sonra da, ısrarla ilk sevgi nesnelarını arıyor; bununla yetinmeyip kendi zürriyetinde de o sevginin tekerrürünü yeniden hazırlıyor (İstanbul Psikanaliz Grubu, 2000, s. 37).

Psikolojik bakımdan esas olan bireyin kendine saygısı, güveni ve kendinden memnuniyetidir. “Ben’in duygu gücü ve sevmeye yeteneği çocuğun kendi yakınları tarafından sevilmesini gerektirir. Çocukla iyi ve yakın ilişkiler içinde olmak gerekir ki bu duygularla beslensin ve günü gelince kendisi de iyi ve yakın olsun” (Corman, 1996, s. 29). Kişi doğumundan ölümüne kadar hep aktarım ilişkileri içinde yer alır. Çocukluğunda sevilirken ya da azarlanırken ona nasıl davranılmışsa o da gördüklerini / yaşadıklarını yetişkin dönem yaşamında yansıtır. Tezel’in *Ölmeye Yatmak*’ın Aysel’i gibi kendisi olarak sevmeye, beğenilmeye, önemli, anlamlı olmaya duyduğu ihtiyacın hiçbir zaman giderilememesi sevmeyi bilmemesinden, sevilme duygusunu iliklerine kadar yaşayamamış olmasından kaynaklanır. Kendine değer verilmesi için çocukluğunda ona değer verilmiş olması gerekirdi. Bu anlamda ilk çocukluk deneyimleri önemlidir. Onun insanlara kötümser ve kaba davranışlarının temelinde çocukluğunda sağlıklı bir şekilde kurulamayan iç dünyasının yıkıntılarının etkisi vardır: “Tüm yaşantımız boyunca kurduğumuz ilişkilerde geçmişte yaşadığımız, daha doğrusu çocukluk yıllarında yaşadığımız ilişki prototiplerini ararız kimi zaman yarı bilinçli, kimi zaman tamamen bu durumdan bihaber olarak” (İstanbul Psikanaliz Grubu, 2000, s. 31).

Onun hayatındaki kırılma noktası, yaptığı resimlerde devrimci sembolleri göremeyen biri kız diğeri erkek iki sıkı devrimci gençten sanatıyla davalarına hakaret ettiği gerekçesiyle tokat ve tükürük yemesiyle olur. Tezel’in, fabrika ve işçi resmi yapmadığı için tokatlı, tükürüklü saldırıya uğraması, psikolojik boşluğa düşmesine zemin hazırlar. Bu olayla birlikte inançlarını kaybeden, nihilizme ve alkole sığınarak yok olmaya doğru adım adım ilerleyen Tezel, zamanla hiçliğin sınırları içine girer:

“İçkini içersin, hiçliğe bakarsın, kendi hiçliğini görürsün; hiçbir şey, hiçbir biçimde canını sıkılmaz olur. (...) Az buz tokadı yer yemez hiçliği seçmiştik: Makineler senin elinde olmadığına göre, seni senin hiçliğin paklar ancak. Nokta. Bitti. Hadi içelim” (Ağaoğlu, 1998, s. 20 – 21). İntiharın kıyısında dolaşan ve yoğun bir şekilde alkol tüketen Tezel, onaylanmak, benimsenmek, sevilme konusunda uğradığı düş kırıklığı ve yenik psikolojisinden dolayı içe kapanık, kendisini ve dünyayı algılaması alınğan, kötümser, küçümseyici ve kabadır. Dış dünyaya duyduğu öfkeyi, “Bir hiç.

Yokum ben. Duruyorum. İÇiyorum. İÇebilmek için turistik resimler yapıyorum” (Ağaoğlu, 1998, s. 27).

Hayatta istediği şeyleri elde edemeyen bu nedenle her şeye ve herkese karşı güvenini yitiren Tezel, yalnızdır. İnsani ilişkilerin yitiminden dolayı yaşadığı yalnızlık, depresif ruh halinin de sebebidir:

Şimdi içeri gireceğim. İçerde biri olacak. Adı yok. Artık adının olmasını istemiyorum. Adsız biri. Ama biri. Beni, kendisini gördüğüm için gerçekten sevindirecek biri. Yok. Yoksa yok. Onu ben bulacağım. Koskoca İstanbul. İçinde koskoca on yıl, on yıldan fazla zaman geçirdiğim İstanbul. Burda böyle birini mutlak tanıyorum. Böyle biri kesinlikle var, olmaz olur mu? Odaları dolaştım, - zaten iki adet- dolapları açıp kapadım. Kapı ardlarına baktım. Tuvallerin gerisini, koltukları, iskemleleri yokladım. İslî perdeleri silkeledim. Son iki ayda gelen son birkaç mektuba –Aysel’den yok, tek satır yok- göz attım. Üç gündür dökülmemiş bayat çayla dolu çaydanlığın içine bile baktım, hatta dün gece boşalttığım cin şişesinin içine de; yok. Kimse yok. Adres defterimi dört kez karıştırdım. Bütün adları okudum. Bütün telefon numaralarını, bütün cadde, sokak adlarını, ev kapıları üstündeki kartları, ad levhalarını okudum. Kimse yok (Ağaoğlu, 1998, s. 61).

“İntihar etmeyeceksek içelim bari” ifadesiyle elinde içki şişesi hiçliğin sınırlarında dolanan Tezel, bezgin, bıkkın, inançsızdır. “İçkini içersin, hiçliğe bakarsın, kendi hiçliğini görürsün; hiçbir şey, hiçbir biçimde canını sıkamaz olur (...) Az buz tokadı yer yemez hiçliği seçmiştik: Makineler senin elinde olmadığına göre, seni senin hiçliğin paklar ancak. Nokta. Bitti. Hadi içelim” (Ağaoğlu, 1998, s. 20 – 21). Alkolün ve depresyonun fiziki etkisi yakınlarının gözünden kaçmaz: “Ne güzel kızdı Tezel. Ne havalı. Ailenin en güzel, en yetenekli, en çağdaş çocuğu. Şimdi şu hale bak. Gözlerinin altı balon balon” (Ağaoğlu, 1998, s. 15).

“Her şey hiç. Tek gerçek yalnızlık” (Ağaoğlu, 1998, s. 61) diyen Tezel’in yetişme şartlarından dolayı kendilik saygısı ve kendine güven duygusu zedelenmeye açıktır. Onaylanmak, kabul edilmek arzusu yeterince veya hiç doyurulmadığından ablası Aysel gibi o da önemini, kıymetini devrimci davanın içinde eritmiştir.

“Kasım ayında, ağır bulutlarla yüklü bir günde hüzün, akşamı beklemeden bastırıyor. Ama ard arda kopuşların hüznü değil bendeki. Ardarda kopa kopa, kopacak tek şeyi kalmamış olduğunu algılamamın hüznü. Hüzün duyulması gereken her şeyden hiç hüzün duyamamak, altından kalkılması en ağır hüznü yığıyor üstüme. Biri olmalı. Birini aramalıyım. O birinin karşısında hiç konuşmayabilirim. Sürekli susabilirim. Yine de çok konuşmuş gibi, içime

durmadan yığılan ağırlığı, adına yalnızlık denen bu kötü yükü atabilirim üstümden” (Ağaoğlu, 1998, s. 60).

Yalnızlık, Tezel’in içinde bulunmaktan hoşnutluk duyduğu bir his değildir ve bu durumun yarattığı depresif hal, umutsuzluk, boşluk, yabancılaşma hissi olarak yer bulur ruhunda.

Ayşen ve Tezel karakterlerinin karmaşık iç dünyaları ve başkalarıyla doyumsuz ilişki kuramamalarının neticesinde gelişen patolojileri, onları psikanalitik okumaya elverişli kılmıştır. Yazarın Ayşen’in sağlıklı narsisistik doyuma ulaşamamasının temelinde annesiyle kurduğu patolojik bağa işaret etmesi, psikanalitik eleştiri açısından oldukça önemlidir.

2.12. Anayurt Otel – Yusuf ATILGAN

Eserlerinde insanın ruhsal dünyasını çok başarılı ve çarpıcı bir şekilde yansıtarak modernist Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Yusuf Atılgan 27 Haziran 1921’de Manisa’da dünyaya gelir. İlkokul ve ortaokulu Manisa’da bitiren Atılgan liseyi Balıkesir’de yatılı okur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdikten sonra bir yıl edebiyat öğretmenliği yapar.

Aylak Adam (1959) ve Anayurt Otel (1973) romanlarında işlediği yabancılaşma, yalnızlık, sevgisizlik temaları ve insana dair tüm ayrıntıları, açmazları yetkin bir gözlemler ve bilinç akışı tekniğiyle vermesi göz önünde bulundurulduğunda eserlerinin psikanalitik eleştiriye tabi tutulmadan okunması bir eksiklik doğurur.

Yazar, 9 Ekim 1989 yılında geçirdiği kalp krizi nedeniyle üzerinde çalışmakta olduğu romanı Canistan’ı tamamlamadan İstanbul Moda’da hayata gözlerini yumar.

Yusuf Atılgan’ın tezimize konu olan romanı “Anayurt Otel”dir. İlk baskısı 1973 yılında yapılan ve Bilgi Yayınları’ndan çıkan roman, dönemin edebiyat çevresinde büyük yankılar uyandırmış, önemli tartışmaların doğmasına neden olmuştur.

Anayurt otelinin kâtibisi, romanın başkahramanı ve analizimizin odağındaki Zebercet alabildiğine sosyal hayattan kopuk, insanlarla iletişimi oldukça zayıf bir karakterdir ve onun dünyasını anlatan yapıt, romanı çözümlenmeye ve eleştirmeye çalışan kimi çevrelerce toplumsallıktan uzak bulunduğu için eleştirilirken kimi çevrelerce bireyin iç dünyasını yansıtmaması bakımından ilginç bulunmuştur.

Küçük bir Anadolu kasabasını dış mekân olarak seçen –ve böylelikle taşranın sıradan insanların da modern bunalımları olabileceğini gösteren- romanın ana mekânı

Anayurt Oteli, Keçecizade Malik Efendi tarafından Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği 1839 yılında konak olarak yaptırılmış, Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılında ise otele dönüştürülmüştür. Keçecizâdeler, zaman içinde kasabadaki topraklarını elden çıkarmaya karar verdiklerinde Zebercet'in babası Ahmet Efendi'ye otelin idaresini devretmişlerdir. Kendisini Keçecizade ailesinin bir üyesi olarak gören Zebercet, askere gitmeden önce babasıyla birlikte sekiz yıl, onun ölümünden sonra da on yıl oteli yönetir ve kâtipliğini yapar. Otelin gelirini her ay düzenli olarak bu ailenin İstanbul'da yaşayan fertlerinden Faruk Bey'e gönderir.

Otelin hizmetlerinin görülmesi için tuttuğu ortalıkçı kadın ile birlikte otelde yaşayan Zebercet, kadının otele geldiği ilk haftadan itibaren zaman zaman odasına giderek onunla ilişki kurar. Uykuya çok düşkün olan kadın, küçük yaşta dayısı tarafından evlendirilmiş ancak gerdek gecesi kız çıkmadı diye geri gönderilmiştir. Bunun üzerine üç çocuklu dul bir adamla evlendirilen kadın, bu defa da çok uyuduğu için dayısının evine gönderilerek evliliği sona ermiştir. Otelin gündelik hizmetlerine bakması için dayısı tarafından otele bırakılan kadın, Zebercet'in geceleri koynuna girmesine kayıtsızdır çünkü onun cinsel ve duygusal ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir yapıda değildir. Uykusu bölünmesin diye bir süre sonra iç çamaşırı giymeden yatmaya başlayan ortalıkçı kadının, gece ilişki sırasında, uykuyla uyanıklığın verdiği bulanıklıkla 'köpek' diye hitap ettiği Zebercet'e gündüzleri 'ağa' demesi dikkat çekicidir.

Bütün dünyası bir otelden ibaret olan Zebercet'in sıradan ve tekdüze hayatı bir Perşembe gecesi gecikmeli Ankara treniyle gelen bir kadının varlığıyla değişir. Otelde bir gece kalan, yanında nüfus kâğıdı olmadığı için adını bile öğrenemediği bu gizemli kadına tutkuyla bağlanan Zebercet, sevgi adına tüm beklentilerini bu kadına yöneltir ve onu zamanla bir saplantı haline getirir. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadından sonra beklentileri de farklılaşan Zebercet, ortalıkçı kadının odasına gitmemeye başlar. Çünkü içinde bir yerlerde mutluluğu arayan, sevgiye aç ruhu, duygularına ve sevişmelerine karşılık beklemektedir artık. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın, onun birlikte yaşayabileceği bir kadınla birlikte olma isteğini tetikler. Zebercet, takıntılı bir şekilde tutulduğu kadının geri geleceği an için her gün traş olmaya başlar, kendisine yeni elbiseler alır, onu büyük bir heyecan ve özlemle bekler. Kadının bir gece kaldığı odayı kimseye kiralamaz, odanın ışığını bir hafta boyunca söndürmez ve odayı onun bıraktığı gibi muhafaza eder. Bir süre sonra otele hiç müşteri almamaya başlayan Zebercet, bir hafta sonra kadının gelmeyeceğine, beyhude beklediğine inanır ve onun ruhsal çöküşü böylelikle başlar.

Bu dönem Zebercet'in ürkütücü bir sona doğru yuvarlanmaya başladığı bir dönemdir. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının varlığına kadar doğup büyüdüğü kasabada, çalıştığı otelin bulunduğu sokaktan bir adım öteye hemen hiç geçmemiş ve tüm gününü otelin içinde geçirmekten hiç yakınmayan, dışarının düşünüy bile kurmayan Zebercet, kadının geri geleceğine dair umutları tükendikten sonra, yaşadığı çaresizlik ve yalnızlığın etkisiyle içe dönük dünyasından dış dünyaya doğru açılır. Sokaklara çıkar, uzun yıllar sonra sinemaya gider, içkili lokantalarda yemek yer, horoz dövüşlerine katılır. Horoz dövüşü izlerken tanıştığı sanayide çalışan Ekrem adlı delikanlıya cinsel ilgi duymaya başlar. Onu otele çağırarak ister ama cesaretini toplayıp bunu teklif edemez.

Ruh sağlığı günden güne bozulmaya başlayan Zebercet, bir gün otele döndüğünde ortalıkçı kadının odasına gider. Amacı, gerçek bir cinsel ilişki yaşamaktır tıpkı otele gelen, sevişmelerini dinlediği diğer çiftler gibi. Ancak, yine ortalıkçı kadından istediği karşılığı göremez. Zira kadın ilişkiye başlamadan uyur. Zaten psikolojik sorunları ağırlaşan Zebercet, kadından beklediği tepkiyi alamayınca cinsel uyarıda sorunlar yaşar, kısa süreli bir iktidarsızlık yaşar. İyice gerilen Zebercet bu durumun sorumlusu olarak gördüğü ortalıkçı kadını boğarak öldürür. Bununla da yetinmez ve ortalıkçı kadının ölümünü hissettiğini düşündüğümüz kediyi de öldürüp pencereden aşağı atar.

Bu olaylardan sonra geçmişte yaşadığı olaylarla birlikte iç dünyasında bir hesaplaşma yaşayan Zebercet, bir mahkemeye giderek orada bir duruşma izler. Sanık, gerdek gecesi kız çıkmadı diye gelini öldürdüğünü iddia eder ancak, gelin bakiredir. Zebercet de sanık damat gibi birisini öldürdüğünden kendisini onunla özdeşleştirir. Hâkimin sanığa sorduğu sorulara sanki kendisine soruluyormuş gibi iç dünyasında cevap verir. Sanıkla birlikte ayağa kalkar. Zihin yarılması içinde aslında ağır ceza mahkemesinde kendi kendini yargılar. Mahkeme karar tarihini 28 Kasım'a ertelediğinde suç ve ceza yönünden kendisini özdeşleştirdiği Zebercet için de kendi infaz tarihi belirlenmiştir. Yaşamına o tarihte son verecektir. Ancak, içindeki boşluk öylesine yoğundur ki o tarihi bekleyemez ve 10 Kasım'da yaşadığı otelin doğduğu odasında - dayısı Faruk Bey'in kendini astığı oda- kendini tavana asarak intihar eder.

2.12.1. Şizoid, Nevrotik ve Depresif Bir Karakter Olarak Zebercet

“İnsanca bir yakınlığa, sıcaklığa...” (Atılğan, 2008, s. 89) duyduğu ihtiyacı sessiz çılgınlıklarla tüm ötekilere duyurmaya çalışıp da başaramamanın hikâyesidir Zebercet’in yaşamı. Çocukluk döneminden kalma hasarlı bilinçaltı, anne ve babanın yanlış tutumlarının içselleştirilmesi, yetersizlik ve beraberinde getirdiği aşağılık duyguları, hem ruhsal hem bedensel olarak zayıf ve çelimsiz yapıdaki Zebercet’in itki ve düşlemlerinin nevroitik ve depresif belirtiler biçiminde ifade kazanmasının, en ufak bir uyarıcıyla baş edemeyecek kadar savunmasız olmasının nedenleri arasında gösterilebilir.

Çocuğun sağlıklı bir ‘ben’ yapısı kurabilmesi için erişkinin sevgisi önemlidir. Çocuk, bu sevgiyi kazanmak ve onu kaybetmemek arzusu içindedir. Hiç tartışmasız, bir bireyin yaşam serüveninde ayaklarının yere sağlam basması ve karmaşık dünyada yolunu kaybetmeden, yalpalasa bile düşmeden devam edebilmesinin en başat sebebi anne sevgisi ve ilgisidir. İster kız çocuğu olsun ister erkek çocuğu, yaşamın ilk evrelerinde aşk nesnesi annedir. Ancak bu noktada fröstrasyonların da (düş kırıklığı) anne – çocuk ilişkisinin kaçınılmaz bir boyutunu oluşturduğu göz ardı edilmemelidir. Örneğin; anne ve babanın yanlış tutumlarını içselleştirdiğinden bahsettiğimiz Zebercet ile ebeveynleri (özellikle anne) arasında yaşananlar ona sadece onun olumsuz bir imgesinin yansıtılmasına neden olmuştur.

Zebercet’in talihsiz yazgısı erken doğmasıyla (yedi aylık) birlikte başlar. Onun dünyaya gelmesinden önce üç çocuk düşüren anne, dördüncü doğumunu yedi aylık yapar. Anılarını kurcaladığımızda bazı aceleci tavırları, sabırsız tutumları anne ve babası tarafından yedi aylık doğmasına bağlanarak ara sıra azarlanan Zebercet, olumsuz bir şeye neden olduğunu düşünerek sürekli bir suçluluk duygusu, ezilmişlik ve bunun getirdiği güvensizlikle bir yaşam sürer. Ebeveynleri tarafından çocukluğunda başına kakılan bu durum, onun olumsuz bir imgesinin kendisine yansıtılması, ben’in hiç indirgenmesi böylelikle narsistik kişiliğinin yaranlanmasıyla sonuçlanır:

2. Öğleyin okuldan dönmüştür. Yukarı çıkar. Anası mutfakta bir tabağa marul doğruyor. Tencere gaz ocağında.

Zebercet: Karnım acıktı.

Anası: Şimdi pişer yemek, sabret biraz. Ne oğlan! Karnımda bile sabredemedi dokuz ay.

(Bu doğumda gerçekten sabırsızlık diye bir şey varsa sabırsızlık edenin ana karnındaki dölüt olduğu düşünüleceği gibi anası olduğu da düşünülebilir. İkinci olasılık daha akla yakındır. Ana karnındaki dölütten doğmuş – büyümüş bir insan

davranışı beklemek saçmadır; ama ilerlemiş yaşta, kırk dört yaşında gebe kalan bir kadın böyle bir sabırsızlığa kapılabilir; üstelik bu kadın bundan önce biri iki, biri iki buçuk, biri üç aylık üç çocuk düşürmüştü. Gene de, haksız da olsa, bu suçlamalar Zebercet'i olumlu yönde etkiledi: Büyüdükçe sabırlı, ağırbaşlı bir insan oldu (Atılğan, 2008, s. 13 – 14).

Çocuktan öte annenin sabırsızlığına dikkat çeken anlatıcı, annenin bu sabırsızlığının faturasını oğluna çıkarmasının bir haksızlık olduğunu hissettirir okura. Vele ki anne, bu sözleri çocuğunu gerçekten incitmek ve aşağılamak amacıyla söylememiş olsa bile ilk çocukluk dönemi, soyut düşünceden çok somut düşüncenin egemen olduğu bir dönem olduğundan çocuk dünyaya erken gelmekle büyük bir suç işlediğine inanacak, isteseydi dokuz ay sonra doğabileceği kanısı pekişecek ki bu da çocuğu bir suçluluk duygusuna itecektir çünkü kırıcı eleştiriler çocuklara kendileri hakkında olumsuz mesajlar gönderir. Anne tarafından kabul edilmediğini düşünen çocuk, güvensiz ve edilgin biri olarak yaşama adım atacaktır. Bu durum da doğaldır çünkü kişi, bir suçlamayla karşılaşınca tüm dinamizmini yitirecek ve suçluluk duygusuyla kaplanacaktır. “Çocuklar antenleri olmasa da, annelerine kablo ile bağlıdırlar. Sadık abonelerdir onlar, bütün yayınları açık seçik izlerler, dekoder ihtiyacı yoktur” (Mathelin, 2012, s. 70).

Erken doğumla birlikte ortada bir başarısızlık varsa bu elbette çocuğu ait değildir. Aslında bir başarısızlık da değildir söz konusu olan. Büyüklerin farkında değilmişçesine, kimi zaman da gerçekten farkında bile olmadan yaptıkları kötü muameleler, zaman zaman sarf ettikleri sözler hiçbir kötü kasıt taşımamasına rağmen çocukları çok yaralayabilir çünkü çocuklar hayatı ciddiye alan bir yapıya sahiptir. Sözcüklerin onlar için tek bir anlamı vardır ve bu anlamla oynamak için yaşları henüz fazla küçüktür. Örneğin şaka olsun diye bir şeyin söylenmesi onları eğlendirmez, kaygılanırlar. “Sevecenlikle” bile olsa onlarla alay edildiğinde kendilerini çok aşağılanmış hissederler (Mathelin, 2012, s. 111). Bağlantılı olarak, depresyona yatkınlık yaratan bilişsel yapılar incelendiğinde depresif bireylerin bilgi işlemede yanlı oldukları, çeşitli farklı yaşantılar içinde olumlu yaşantılara göre olumsuz yaşantıları algılamaya ve hatırlamaya daha yatkın (Önen, 2011, s. 62) oldukları saptanmıştır.

İnsan, bebekliğinden itibaren annenin sevgisini kazanabilme mücadelesindedir. Bunu düştü düşecek kaygısıyla dünyaya gelen Zebercet üzerinden örneklersek, yaşamın erken evresinde ilk sevgi nesnesi anne tarafından zayıflatılan ben'i, annenin övgüsünü kazanma çabası içinde döneriz:

Dağda, Topkale'nin üstünde bulutlar kabarıyordu. Çocukluğunda çoğu ramazan akşamları bu pencerenin önünde beklerdi iftar topunun ışığını. Yukarıda sofraya hazır olurdu. Topun sesinden birkaç saniye önce parlayıp sönen ışıkla birlik 'Tamam' diye bağırır, beş – on basamağı koşarak çıkar, anasının ağzından hurma, babasının zeytin çekirdeğini avuçlarına çıkardıklarını görürdü. 'Oğlumun sayesinde herkesten önce bozuyoruz orucu' derdi anası. (Atılgan, 2008 s. 96).

Ebeveynleri tarafından bilinçsizce hatalı bir ürün muamelesi yapılarak yaşatılan depresif episodları küçük masum oyunlarla alt etmeye çalışır küçük Zebercet, çaresizce.

Babanın Zebercet'e olan tutumu, annenin ilgi, sevgi ve şefkatinin yoksunluğunun da bir işareti olarak okuduğumuz tutumundan farklı değildir – Bir çocuğun en temel gereksinimi olan anne sevgisinden mahrumiyet Zebercet'in sorunlu kişilik yapısının temelini oluşturmaktadır. Kaldı ki ödipal dönemin erkek çocuğun annenin her şeyi olma arzusunu ifade ettiğini de yeri gelmişken hatırlatalım-

Bu yedi aylık doğuş anasının, babasının sağlığında ara sıra başına kakılırdı:
 Sabah. Okula gidecek. Salona iner. Babası o zamanlar salonda yakılan kömür sobasının külünü boşaltıyor.
 'Zebercet: Baba, yirmi beş kuruş verir misin?
 Babası: Ne olarak?
 Zebercet: Defter alıcam.
 Babası kürekteki külü kovaya döker; küreği gene sobanın deliğine sokar.
 Zebercet: Hadi baba geç kaldım.
 Babası: Patlama oğlum; şu külü alayım. Ananın karnında yedi ay nasıl durdun?
 (Atılgan, 2008, s. 13).

Heinz Kohut, "Kendiliğin Yeniden Yapılanması" adlı eserinde, Freud'un görüşlerini açıklar nitelikte, genel olarak ruhsal sorunları narsisistik örselenmelere, anne – baba ve yakın çevre insanların eş duyumsal (empatik) ve doyurucu olmayan ilişki biçimine bağlar (Kohut, 2013, s. 10). Zebercet'in babası da tıpkı anne gibi yeterli ve eşduyumsal bir ilişki kurmayı başaramaz çocukla. Zebercet, annesinin esirgediği sıcaklığı babasından da göremez. Oysa baba çocuk için bir rol modeldir. Bir sevgi nesnesine sahip olabilmenin tek çıkar yolunu babası gibi olmaya bağlayan çocuk, bu dönemde babasından kabul görmezse, kendilik duygusu temelden yara alır. Zebercet'in idealleştirmek istediği babasının reddedici tavrı bütün yaşamına yayılır: Yaşamın ilk yılında kurulan bağın güvenli, yani aranan sevgi ve bakımı doyurucu ve kestirilebilir bir biçimde karşılayıcı olup olmaması etkisini, sonraki yıllarda da sürdürür, bireyin yaşamı boyunca kuracağı insan ilişkilerindeki sevgi alışverişlerinin niteliğini belirler" (Eğrilmez, 2011, s. 25). Her ne kadar baba bir rol model olarak işlevini yerine

getiremese de, Zebercet'in yetişkin yaşamdaki sosyal ilişkilerini irdelediğimizde, insan psikolojisinin gereği olarak muhakkak, onun zaman zaman bilinçaltında kendisini babası ile özdeşleştirdiğini, babasının rolünü üstlendiğini görürüz. Örneğin; horoz dövüşü sırasında tanıştığı soğuk demirci ustası Ekrem'e kendini tanıtırken adının - babasının adı olan- Ahmet olduğunu söylemesi ya da parkta otururken sohbet ettiği yaşlı adamın ne iş yaptığını sorması üzerine babasının çalıştığı nüfus müdürlüğünden bahsetmesi babasını rol model olarak içselleştirdiğini gösterir. Zebercet, bu yolla, Freud'a göre bir ego ideali oluşturarak Oidipus kompleksini bastırmayı amaçlamaktadır. Bu bastırma sırasında ortaya çıkan savunma mekanizmasının adı süper egodur ve id'e karşıt olarak ortaya çıkmıştır.

Hayatı boyunca anksiyeteler, iç sıkıntıları, derin melankolilerle boğuşan Zebercet'in yaşamındaki sözlü aşağılamalar sadece anne ve babası ile sınırlı kalmaz. Çevresel faktörler de Zebercet'in içe dönük kişiliğinin oluşumunda etkilidir. İlkokulda arkadaşı Kürt Muhittin'in 'Anası oğlan doğurmuş, Zebercet hamur yoğurmuş' (Atılğan, 2008, s. 112) sözleriyle toplumsal – cinsel kimliğini yadsıyarak onu aşağılaması bir dışlanmışlık duygusu yaratır Zebercet'te. Yetersizliklerinin yüzüne vurulması anlamına da gelen bu sözlerin zaman içinde toplumsal ilişkilerini baltalayan bir şeye dönüşmesi insan psikolojisinin gereği olarak kaçınılmazdır. Neticede çocukluk depresyonunun yetişkindeki tortusu kırılma ve dünyaya her an bırakmaya hazır bir güvensizlikle bağlanma halidir (Kılıç, 2011, s. 38) Ayrıca, doğduğu sırada ebesinin onu kucağına alıp "Pamuğa sarıp inci kutusuna yatırılır bu; Zebercet koyun adını" (Atılğan, 2008, s. 13) demesi çocuğa erkekten çok bir kız gibi muamele edileceğine işaret eder.

Zayıf ve kırılma yapısı gereği çevresindekilerin onu cinsel kimliği ile bağdaştıramaması onun kırıcı bir şekilde Zebercet'e yansır. Örneğin, askerlik hizmeti sırasında bölükte altı ay kaldıktan sonra ait olduğu bölüğün yüzbaşı tarafından emir eri olarak görevlendirildiğinde yüzbaşının karısı ve baldızının onu hem ortalıkçı bir kadın gibi çalıştırıp hem de onu umursamadan yanında sakımsız konuşmaları varlığını hiç saymaları anlamına gelir ki bu nokta kişiliğinde var olan patolojileri açıklama adına önemlidir. Travmayı yaratan olgunun her zaman büyük büyük şeyler olması gerekmez. Dayanma becerisi, kişinin kendini nerede güçsüz, çaresiz hissettiği gibi bireysel özelliklerle de yakından ilişkilidir bu duygu. Zebercet, hanımların hamamdan çıkmasını beklerken orada bulunan esnafın "Çayları sen mi götüreceksin içeri?" (Atılğan, 2008, s. 31) diyerek dalga geçmeleri cinsel kimliğine vurulan bir darbedir örneğin ve Zebercet

bu tür sözel saldırılarla psikolojik ve biyolojik olarak başa çıkabilecek yetilerden yoksundur.

İlk defa gittiği genelevde Zebercet'le birlikte olan kadının onu "Aa, küçük askerim gelmiş" (Atılğan, 2008, s. 27) diyerek, eksiklik duygusunu hissettirir sözlerle karşılaşması, yağmurlu bir günde dağ başında fırtınaya tutuldukları sırada arkadaşlarının yanında ağlaması dramatik serüvenine tanıklık etmek açısından dikkate değer örneklerdir.

Cinsel kimliği ile bağdaştırılmayan, erkek kimliği örselenen hatta çoğu zaman yok sayılan Zebercet, bunun neticesinde askerdeyken ilgisini hemcinslerinden biri olan Fatihli dediği Serdar adlı asker arkadaşına kaydırır, kendisini onunla özdeşleştirir. Artık o başlı başına bir birey değil, Fatihlinin üstünlüğüne teslim olmuş, onun erkek egemen kişiliği altında silinmiş biridir. Zebercet için Fatihli ideal bir erkek simgesidir çünkü o kendinden emindir. Oysa Zebercet zayıftır. Fatihli, Zebercet'e göre her bakımdan daha güçlü ve çekicidir. Bunun nedeni ise; Zebercet'in suçlayıcı, ötekileştirici ebeveyn tutumlarına uğramışlığın etkisiyle başkalarının onayına bağlı ilkel bir benliğe sahip olmasıdır. Bundan dolayı Fatihli'nin aşağılayıcı tavırlarına, sırf o erkeksi kimliğe yakın olabilmek için göz yumar:

Kimi zaman molalarda Fatihli ona bakar, 'Gel buraya; şu matarayı doldur' derdi. Kışlada: 'Koş bir kibrit al bana.' Elinde tüfeği yanına gelirdi: "Şunu da siliver.' Halil Onbaşı kızardı. 'Uşağı mısın onun?' 'Değil; isteyerek yapıyorum.' 'Alçağın teki, iyilikten anlamaz.' İyiliğinden değildi. Belki ancak bu yolla yaklaşabildiği için (Atılğan, 2008, 54 – 55).

Kendi benine mesafe alarak içindeki güçsüzlükten uzaklaşıp ona yakın olmak, onun gücünü içine almak böylelikle, zayıf cinsel kimliğini güçlendirerek içgüdülerini tatmin etmek ister Zebercet. Freud *Cinsiyet Üzerine* adlı eserinde bu taklitçiliğin normal cinsel birleşme için gerekli nesne bulunamadığında ortaya çıktığını söyler (Freud, 2002, s. 24). Romanın her aşamasında Zebercet'in Fatihli'ye olan cinsel ilgisi okuyucuya hissettirilerek onun ruhsal dünyasına girmek amaçlanır: "Sağ elini donunun üstüne bastırıp; üstünde gezdirdi. 'Ver şu terliği bana' demişti Fatihli. Uyanıktı; belli etmeden kirpiklerinin arasından bakıyordu. Koğuşun gece ışığında yüzü daha da güzeldi" (Atılğan, 2008, s.54). İçinde sönmüş ya da hiç uyandırılmamış hevesler taşıyan Zebercet'e bir erkek olarak ne kadar yetersiz olduğunu varlığıyla haykıran Fatihli, Zebercet'in yaşam boyu tedirginlik uyandıran anlamlar üretmesine neden olur. Erken

çocukluk döneminde anne ve babasıyla bağ kurma ihtiyacı travmatize olan Zeceret, toplumsal çevre tarafından aktarılan sözler ve davranışlarla da yetersizlik ve horlanmışlık duyguları beslenerek ruhsal yaşamı olumsuz yönde etkilenmiştir.

“Sesimi duyan kimse var mı?” diye sessizce haykırsa da içe dönük bir yaşamı sürdüren Zebercet’in odağa alındığı roman, 20 Ekim 1963 tarihinde bir Pazar günü, onun gecikmeli Ankara treniyle gelen kadını üç gündür beklemekte olduğunun belirtilmesiyle başlar. Yirmi altı yaşlarında. Uzunca boylu, göğüslü. Saçları gözleri kara; kirpikleri uzun, kaşları biraz alınmış. Burnu sivri, dudakları ince. Yüzü gergin, esmer” (Atılğan, 2008, s. 121) olarak tarif edilen gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın, anlatının başladığı günden üç gün önce otelde kalmış ve ertesi gün otelden ayrılmıştır. Küçük deri valizini yere koyarak ‘Merhaba yeriniz var mı?’ diye soran kadına otelin en güzel odasını verir Zebercet.

‘Öteki’lerle iletişimin sınırlı olduğu, kıpırtısız, olaysız, silik yaşamı gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının varlığıyla allak bullak olmuştur. Kadının nüfus kâğıdının yanında olmamasına, ‘zararı yok’ diyerek göz yumar. Varlığıyla bir umut rüzgârı olarak Zebercet’in içindeki boşluğa yerleşen kadın otelden ayrıldıktan sonra, nasıl olsa gittiği köyden dönecek –çevre köylerden birine Baytar Bey’in misafiri olarak gelmiştir- oteline tekrar uğrayacak ve aşkına karşılık verecek beklentisiyle Zebercet’in düşlerini süslemeye başlar. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının varlığına kadar yaşamın tüm fısıltılarına, çağlıtlarına kulaklarını tıkayan Zebercet, her gün traş olmaya başlar, bıyığını keserek gençleşir, yıllar sonra ilk defa yeni elbiseler alır kendine, sigaraya başlar, tepeden tırnağa değişir. Adeta üzerine ölü toprağı atılmış Zebercet yaşam belirtisi gösterir, kulağı kapıdadır artık. Kadının dönüşünü büyük bir sabırla bekler. Kapının her çalınışında ‘o geldi’ düşüncesiyle yerinden fırlar. Kadının otelin ücretini öderken ‘üstü kalsın’ ifadesini kullanması üzerine alışverişlerinde o da bu ifadeyi kullanır, böylelikle onunla bütünleştiğini düşünür.

Kısa süreliğine de olsa onu yaşama bağlayan unsur olan kadın, günler ilerleyip gelmeyince dalıp dalıp gitmeye başlar Zebercet. Umudun yitimiyle derin bir yara alır ve depresyonun ilk işaretlerini göstermeye başlar; çünkü son tahlilde depresyon ruhsal anlamda bir kaybetmedir. Aranmayan ve arzulanmayan kanadı kırık Zebercet, bir süre sonra otele müşteri almamaya başlar. Kim gelirse gelsin ‘yerimiz yok’ deyip gönderir insanları. Depresyona doğru sürüklenme başlamıştır artık çünkü;

Kişi ne kadar çok ihtiyacını, ne kadar kısa sürede ve ne kadar kolay karşılayabilirse, o kadar rahat ve mutlu olur. Karşılanamayan ihtiyaçlar sürekli olarak kişiyi zorlar. Kısaca; bir ihtiyaç ne kadar geç ve zor karşılanırsa, organizma ile çevre arasındaki denge o kadar uzun süre bozulur ve bu da giderek depresyona yol açar (Daş, 2011, s. 78).

Otele müşteri almadığı dönemde günlük fişlere bir önceki yıl kalan müşterilerin adını ya da gelişigüzel isimleri sürekli yazarak hayata tutunmaya çalışır. Kırk yıl boyunca Zebercet isimli birinin otelde kalmadığı aklına takılınca beş numaralı odaya “Zebercet Gezgin” yazar. Hiç kimsenin onun varlığını önemsemediği bir dünyada yitip giden kimliğini defter üzerinde ispatlamaya çalışır. Ayrıca insanları aldattığını düşünerek onlar üzerinde sözde bir egemenlik kurar. Zebercet güçlü bir ben’e sahip olmadığından ancak kurgusal düzlemde yaşama ve diğerlerine egemen olmaktadır. Ayrıca “Zihnin yönetiminin ve kontrolünün dağılmaması sanki Zebercet’in tekrarladığı bazı ritüellere bağlıdır” (Kocaefe, 2015, 117). Polislerle yaptığı bir konuşma sonrası düzenli olarak karakola götürdüğü fişlerin hiç incelenmeyip bir yerlere atıldığını öğrenir. Büyük bir ciddiyetle yaptığı işin de bir kıymeti olmadığını anlaması kendine güvenin son kırıntılarını da ortadan kaldırır.

Monoton bir yaşam sürdüren Zebercet gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının varlığına kadar kedere sessizce katlanan, içindeki duygusal ve cinsel ihtiyaçları uyutan, onları olabildiğince bastıran bir ruhsal yapıya sahiptir. Onun karşı cinsle ilişkisi otelin gündelik işlerine bakan ortalıkçı kadın ile uykuda kurduğu tek yanlı bir ilişkidir. Bastırılmış arzuları kadının gelişile ortaya çıkan Zebercet, içinde biriken libidinal enerjiyi gecikmeli Ankara treniyle gelen kadına yükler. Tekdüze, aşksız, sevgisiz, duygusal ve tensel temassız bir yaşamdan kurtuluş umudu olarak gördüğü kadının varlığıyla ümitlenir çünkü sevgiye olan açlığını bu kadının giderebileceğini hayal etmiştir -o, annesinin incittiği ben’inin yaralarını saracak, bölünmüş benliğini tekrar bir araya getirecektir- ancak sonra derin bir umutsuzluğa düşer çünkü hayal ettiği şeyin gerçekliğe dönüşmesi hususunda edilgin bir konumda olduğundan bu hayal gerçekleşmez. Büyük bir coşku ve heyecanla beklenen kadın, içindeki cehennemden onu kurtaracak biri olamamıştır. Cana can katan bir ilişkinin düşünüyü kurup derinlerde bir yerlerde gizlediği sevilme ve kabul görme ihtiyacının giderilmemesi Zebercet’in yaşamını alt üst eder. Zamanla bedeni çöker, duyguları, düşünceleri savruk ve sayrıklık bir hale bürünür. Depresyon ruhunu ciddi ölçüde sarmıştır artık.

Gecikmeli Ankara treniyle gelen ve bir gece geçirip ertesi sabah oteli terk eden kadın, Zebercet'in içinde büyük bir depreme neden olur ve onun kendilik dağılması bu kadının Zebercet'in doğduğu odada bir gece kalmasıyla başlar. Adını bile bilmediği bir kadına karşı saplantı derecesinde bağlılık bir anneye bağlanma ihtiyacını hissettirir okura. “Varla yok arasındaki bu kadın, gecikmeli trenle gelmesi bakımından, doğurmak için geç kalan annesini çağırıştırır, bir yandan da Zebercet'in zamansızlığıyla özdeşleşir” (Kocaefe, 2015, s. 116). Zebercet, ödipal karmaşanın da etkisiyle imgelem dünyasında varlığını devam ettiren anneyle bir bütün olmanın tadılmış hazzına tekrar kavuşabilme isteği ile gecikmeli Ankara treniyle gelen kadına büyük anlamlar atfeder. Ancak umudunu belli bir obje –gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın- üzerinde sabitlediği ve bunu amaç haline getirdiği için hayal kırıklığı yaşar. Kırıklıklarını onararak yoluna devam edebilmesi için, iyiliğin ve kötülüğün, sevginin ve nefretin, olurun ve olmazın eşit derecede parçamız olduğunu kabullenebilecek olgun bir ben'e sahip olması gerekir ki Zebercet için bu söz konusu değildir. O “genital bir cinsellikten öte, çocuksu bir cinsellikle (yakın olma isteğiyle)bağlanılan” (Kocaefe, 2015, s. 116) kadını, annesinin memesinden aldığı hazza benzer bir ‘doyurulma ihtiyacı içerisinde’ ısrarla beklemeye başlar.

Bir kişi hayata çok sevilerek başlamışsa sevmeyi de becerebilir kuşkusuz. Zaman geçtikçe kadının otele gelmeyeceği gerçeğiyle yüzleşen –sevgi nesnesine yaptığı yatırımı yitirmiştir böylece- Zebercet, önlenemeyen çağrışımlar ve bilincin hiç durmayan akışıyla çocukluğundan itibaren yaşadığı acıları hatırlamaya başlar. Böylece, horlanmışlığın, ezilmişliğin, alay konusu olmuşluğun, yapayalnız bırakılmışlığın neredeyse hayatının her dönemine yayıldığı gerçeği bir kez daha dikkatlere sunulur.

Otelde bir gece kalıp ayrılan ve havlusunu (ayrıca yarım kalmış çay ve bir iki sigara izmariti) orada unutan gizemli –büyüleyici kadınla hayal dünyasında büyük bir aşk yaşar Zebercet. Doyurulma ihtiyacı içerisinde, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının ardında bıraktığı nesnelere odaklanır. Kadının otelde unuttuğu havluyu almak üzere ağanın gönderdiği adamların otele gelmesi Zebercet için bir yıkım olur. Çünkü delice bir tutkuyla bağlandığı, büyük bir sabır ve özveriyle beklediği, yüce anlamlar atfettiği kadının, bir ağanın –muhtemelen- kapatması olarak köye gittiği gerçeği ona atfettiği yüce ideallerin çökmesi anlamına gelir ki Zebercet bu gerçeği kabul etmek istemez. Aşkın somut simgesi durumundaki havluyu adamlara vermemek için zayıf ve çelimsiz haliyle mücadele eder. Zorla kadının odasına giren köylüler Zebercet'in aşkını yüreğinden söke söke alır gibi havluyu alır giderler (Güleç, 1992, s. 23).

Toplumsal – cinsel kimliği küçük yaşta sekteye uğrayan ve yetişkin dönemde normal bir cinsel yaşamı olmayan Zebercet, kendini kadının otel odasında unuttuğu havlu ile tatmin etmeye başlamıştır. Kadının bıraktığı havlu ile mastürbasyon yapması adeta kadın ile bütünleştiği hissini yaşatır Zebercet'e. "Havlu, çıplak bedene sarılan, "sarılmak" için kullanılan bir nesnedir. Adeta ebeveyn temsili olan bir geçiş nesnesi olarak karşımıza çıkar havlu" (Kocaefe, 2015, s.117). Temelde, düşleminde canlandırdığı gecikmeli Ankara treniyle gelen kadınla sevişmek arzusu. Bütün çabalarına rağmen bunu başaramadığında ise onun yattığı odada, onun yattığı karyolada ve onun havlusu ile fetişistik bir ilişki içinde orgazma ulaşır.

Havlu, Zebercet'in cinsel ihtiyacını ve hatta yalnızlığını giderdiği bir fetiş simgesi, âşık olduğu kadınla ancak bu yolla özdeşlik kurabildiği en değerli ve biricik sevgi nesnesidir. Aynı zamanda fetiş simgesi olarak havlu, ötekinin (gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın)bedenini ve simgesel olarak onu temsil eden nesnelere idealleştirmedir de bir anlamda. Psikiyatrist Yusuf Alper, "Psikanaliz ve Aşk" adlı eserinde bu idealleştirmenin bir savunma olduğuna ve sapkınlıktaki anal gerilemenin ve kastrasyon endişesinin reddini temsil ettiğine dikkat çeker (Alper, 2012, s. 62). Cinsel sapmalar içinde yer alan bir ruhsal bozukluk olarak değerlendirilen fetişizm, kişi cinsel ilgisini karşı cinsten erişkin bir insan yerine, insanın bedeninin bir parçasına ya da bir nesneye yönlendirmekte ve karşı cinsle orgazmı da içeren sağlıklı bir cinsel yaşantı yaşayamayıp bir nesneyle tatmin olmaktadır (Alper, 2012, s. 57), şeklinde tanımlanır.

Arzuladığı gecikmeli Ankara treniyle gelen kadına ulaşmak imkânsızlaştıkça Zebercet, o kadının otel odasında unuttuğu eşyalara gereğinden fazla ilgi gösterir. Kohut'a göre, anneden bekleyip de göremediği sıcaklığı, bir biçimde yaşantıladığı çorap, battaniye kenarı vb kumaşı kullanarak kendisini yatıştırılmaya, onarmaya çalışır (Kohut, 2013, s. 10). Ayrıca umutsuz bir diyalog ve sevgi özlemiyle dolu bir yalnızlık, ruhsal dünyasında fanteziler kurmasına neden olur. Bu fanteziler onun çevreden yalıtılmışlığını ve kopukluğunu da gösteren bir işarettir:

Dönüp yatağa girdi, yorganı üstüne çekti. Yastığı çevirdi, sarıldı; yüksek sesle 'Gelmeseydin ölürdüm' dedi. Yastığı kokladı, öptü. Erkeklik organı dimdikti. Sıcaktı içerisi; avuçları terliyordu. Doğruldu; yorganı ayakucuna itti. Göğsünün kılları seyrekkti; yüzü sarıydı, gergindi. Kadının unuttuğu karaları ince, sarıları kırmızılarını kalın çizgili havluyu demirden aldı; yatağın ortasına serdi; yastığın bir ucunu havlunun altına çekip abandı; sarıldı. Yüksek sesle bir daha 'Gelmeseydin ölürdüm' dedi (Atılğan, 2008, s. 41).

İç dünya ile dış dünya arasında bir yerlerde asılı kalan, gerçekte düşlemin iç içe geçtiği bir zihin yapısında olan Zebercet, bilincine varmış bir şekilde yaşamdan keyif alarak geçirmez günlerini. Otelde kalan bir çiftin sevişmelerini kapıdan dinlediğinde kadının eşine söylediği sözleri bir gün bir kadın tarafından kendisinin de duyacağını hayal eder: “Giderlerken arkalarından baktı. Dün gece ‘nasıl seninim’ demişti kadın. Yeryüzünde erkeğiyle böyle konuşan başka kadınlar da vardı elbet. Sigara paketini almak için elini sağ cebine soktu yanlışlıkla” (Atılğan, 2008, s. 29).

Psikiyatrik tespitler açısından bakıldığında Psikiyatr Prof. Dr. Cengiz Güleç Zebercet’in şizoid kişilik özellikleri gösterdiğini söyler. Onun bu tanıyı almasında destekleyici semptomlar olduğunu vurgulayan Cengiz Güleç “Bir Şizoid Olarak Zebercet’in Portresi” adlı yazısında ‘Alabildiğine içine dönük, toplumsal ilişkileri soğuk ve mesafeli, karşısındakilere güvensiz, kuşkucu ve ürkek, insanlarla duygusal hiçbir alışverişe girmeyen sessiz ve içine kapanık yapısı, dışarıdan bakıldığında dayanılması zor gibi görünen bir ruhsal denge ve uyumla yaşamını sürdürmesinin onun şizoid kişilik yapısına işaret ettiğini belirtir (Güleç, 1992, s. 22).

Zebercet’in gerçekleri algılayabilmekten ne denli uzak olduğunu gösteren en önemli meselelerden biri ‘bıyık’tır. Roman boyunca içinden çıkılması imkânsız hale gelen bıyık, romanın başlangıcında Zebercet tanıtılırken varlığıyla dikkatimizi çeker: “Başı bedenine göre büyükçe, alnı geniş; saçları, kaşları, gözleri, bıyığı koyu kahverengi (...)” (Atılğan, 2008, s. 133). Ancak sonra, otelde kalan ve emekli subay olduğunu söyleyen adam Zebercet’i gördüğü bir gün “.....bıyığınız yakışıyordu” der. Bıyığının yerinde olduğunu bilmesine rağmen var mı yok mu sorusu arasında gidip gelen Zebercet, aynaya baktığında bıyığının yerinde olduğunu görür. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadından sonra dış dünyaya doğru açılan ve yaşamında kimi değişikliklere giden Zebercet, yıllar boyu gittiği berberini değiştirerek farklı bir berbere gider ve traş esnasında bıyıklarının kesilmesini ister. Berberin bu istek karşısında verdiği yanıt “Çok şakacısınız.” olur (Atılğan, 2008, s. 136). Otelde kalan ceplerden biri de ona bıyıklarını kestiğini söyler. Bıyıklarının ne zaman kesildiğinden emin olamayan Zebercet, adama “bu sabah var mıydı bıyığım?” diye sorar. Bıyığını kesip kesmediğini idrak edemeyecek kadar gerçeklerle bağı kopuk olan Zebercet, erkek dünyasında gücün sembolü olan bıyığını kestiği gerçeğiyle bir türlü yüzleşemez.

Tüm yaşamını kâtipliğini yaptığı otelle sınırlandıran ve dış dünyaya çocukluğundan gelen bir güvensizlikle yaklaşan ve topluma yabancı olan Zebercet, kendini güvende hissetmek istediği için, yazar tarafından başlı başına bir karakter olarak

kurgulanan otelden dışarıya pek çıkmak istemez. Kaygı, ürkü ve korku dolu kara bir yalnızlık içinde sadece otelde nefes alabilir, ana rahmi gibi sığındığı bu mekândan ayrıldığında tedirginlik duyar. Roman boyunca otelin bir numaralı odasını babasının da tavsiyesi üzerine –‘Oğlum Zebercet, ben ölünce olur olmaz kimselere vermesin bu odayı. Bir otelde böyle bir oda gerek’ (Atılğan, 2008, s. 9)- herkese vermez. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın özeldir ve ona odanın kapılarını açar.

Kadını beklerken sık sık onun odasına giden Zebercet yine böyle bir günde, kadının çay içmiş olduğu bardağı alıp elinde çevirir. Dudaklarının izi sandığı yeri öper: “Bardağı ağzına götürürken gözlerini kapadı; durgun, bayat çayın kokusunu duydu; kadının dudaklarının izi sandığı yeri öptü. Birden bir gürültü oldu yukarıda, tavan çatırdadı. Sıçradı, bardak elinden yere düşüp parçalandı.” (Atılğan, 2008, s. 37) Zebercet bardağın kırılmasıyla birlikte kadını kaybettiğini duyumsar. “Anneyle yakınlaşmak isteyen çocuğa, babadan gelen bir tehdittir sanki bu; ya da içsel dürtülerini doyurmak isterken üstbenliğin ağır bir şekilde araya girişidir” (Kocaeve, 2015, s. 117). artık oda bozulmuştur ve kadın gelmeyecektir. Uğradığı hüsrandan sonra, otelin karanlığı onu yutacakmış gibi hisseden Zebercet, depresyonun da etkisiyle –çünkü depresyon halinde bazen sıkıntıdan yerinde duramaz insan- dış dünyaya doğru açılmaya başlar. Her zaman gittiği yerleri ve bir saat düzenliliği içinde yaptığı işleri yavaş yavaş terk etmeye başlar (Güleç, 1992, s. 22).

Kasabanın o güne kadar hiç bilmediği lokantalarında yemek yemeye, içki içmeye başlar hayal kırıklığı içinde. Benliğindeki bütün gücü oluru olmayan bir sevda uğruna harcamıştır. Kadının gelmemesi, gelme ihtimalinin ortadan kalkması büyük bir infial yaratmıştır benliğinde ve bu duyguyu tolere edebilecek iç güçten yoksundur. Kadına karşı abartılı duyguları bu kez de nefrete dönüşmüştür. Psikanalitik öğretti, çocuklukta sevgi ihtiyacı giderilemeyen kişinin yetişkin dönemde nefret ve düşmanca duygular içinde olduğunu ve birbirine karşıt duyguların çok çabuk yer değiştirebildiğini savunur.

Zebercet’in, büyük bir heyecanla beklediği kadına olan tutkusunun nefrete dönüştüğünü gecenin geç bir vaktinde çalan kapıya bakmaması ve sarf ettiği sözlerle anlatırız:

Birden doğruldu. Zil çalıyordu. Gecenin bu vakti... Kısa kısa üç kere çaldı. Görmüyor muydu otelin kapalı olduğunu? Bekledi. Ses yoktu. Yorganı üstüne çekip yattı; gözlerini kapadı. Kim olabilirdi? Bir kaçak? Geç kalmış bir yolcu?

Yatakta karısına küsmüş bir adam? Kovulmuş bir orospu? Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın? ‘Canı cehenneme’ dedi alçak sesle (Atılgan, 2008, s. 60).

Umutsuzca bekleyiş kötü hatıralar zincirine bir yenisini eklemekten başka bir işe yaramamıştır. Gecikmeli Ankara treniyle kadını idealleştirmiş ancak kadın dönmeyerek onu hayal kırıklığına uğratmıştır. Artık birisine tutunarak yaşamının imkânsız olduğunu anlamıştır.

Bir insanın olgun bir ruha sahip olabilmesi için koşulsuz bir sevgi ortamında yetişmesi gerekir. Başlangıçtan beri istenmediğini hissettiği için kendini güvende bulmayan Zebercet, yaşamın zorluklarına karşı çaresizdir. Dünyaya karşı bastırıldığı nefret büyük bir kaygıya yol açmıştır benliğinde çünkü henüz bir çocukken kendisine değer verebilmesi için hiç fırsatı olmamıştır. Sık sık aşağılanmış ve anne-babasıyla yaşadığı deneyimden çok incinmiştir. Gerek aile gerek arkadaş çevresinde kendini güvende hissedebilme amacıyla sevgi edinme çabaları başarısızlığa uğramıştır. Seviliyor olmanın verdiği tatlı duygudan yoksun, olgun bir ben’e sahip olarak yetişemeyen Zebercet, depresif ve şizoid semptomlar yanı sıra nevroitik anksiyeteler de gösterir. Onun nevrozunu ortaya çıkaran olaylardan biri kendisini sokakların rahatlatıcı kollarına bıraktığı günlerde kestaneceyle yaşadığı hadisedir. Kestaneceye karşı güçlü olmak için gösterdiği nevroitik çaba, kaygı, nefret ve aşağılık duygularından kaynaklanır ve bastırılmış düşmanlığın boşalmasını sağlar. “Çağımızın Nevrotik Kişiliği” adlı eserinde Karen Horney, normal insandaki güç duygusu ile nevroitik bireyin güçlü olmak için gösterdiği çabayı karşılaştırdığında güç için gösterilen normal çabanın güçten, nevroitik çabanın ise zayıflıktan doğduğunu söyler (Horney, 2007, s.146).

Düşündüklerini söyleyemeyen, içe dönük bir tip olan Zebercet, hakarete uğradığı kestaneceye haddini bildirmek ister ancak bunu eyleme geçiremez. Şizoid kişilerde genellikle öfkeyi dışa vuramama özelliği nedeniyle hadise, tamamen zihninde yaşadığı bir olay olarak kalır. Bunun yanı sıra yaşanan durum, onun zayıf, nevroitik kişilik yapısına işaret ederken git gide bozulan ruhsal yapısına da dikkat çeker:

Kaçmayacaktı. Durumunu başkalarının yargısına bırakmayacaktı. Başka olanaklar da vardı elbet. Kestaneceyle bile. Şimdi de.
 ‘Gidip önünde durulur maşatlık taşı sensin ulan.
 maşatlık taşı babandır ulan
 karındır
 karım değil bu kadın
 leş
 leş herif

lop incir
 pelte suratlı çifit
 maşatlığa gömerler seni
 geberince ardından bir çiftetelli oynar karın
 (...)
 mangalına bir tekme atılır kestaneler ateşler yayılır
 (...)
 fırlayıp üstüme atılır
 (...)
 Yere yıkıp boğazıma sarılır
 (...)
 kestane alacakmış gibi yaklaşip suratına bir tokat
 yandan yaklaşip suratına bir tokat
 yandan yaklaşip ensesine bir tokat
 (...)
 kestanelere bir avuç kum atılabilir kumu Domuz Deresi'nden alırsız
 domuza benziyorsun sen
 eşeğe
 öküze
 ineğe
 katıra
 maymuna
 ayıya
 su aygırına
 hamamböceğine
 sığana
 köpeğe
 çakala
 (...)
 Arkasından yaklaşarak bir tokatta kasketini mangala düşürebilirim.
 (...) Arkasından yaklaşip beline bir tekme, ensesine bir yumruk... (Atılğan,

2008, s. 84 – 85 – 86)

bağlantısız süre giden düşünceleri, anksiyetlerinin boyutunu dikkatlere sunarken kendisini dışa yönelik olarak ifade edememesini, dünyaya karşı yaşadığı yabancılaşmayı göstermesi açısından da önemlidir.

Geceleri sokakta başıboş, hoş bir özgürlük sarhoşluğu içinde gezinmeye devam eden Zebercet, bir gün rast gele bir kalabalığa karışarak horoz dövüşlerine seyirci olarak katılır. Gerçi horoz dövüşlerindeki şiddet ve kan içini bulandırır, başını döndürür ama yine de dehşet verici bu tür eğlencelere katılmaktan geri durmaz. İçindeki gücün azlığı, bakışlarını sorunlarının üzerine değil –onları çözümsüzlük içinde bırakarak- dış dünyanın oyalayıcı görüntülerine dalmasına neden olur. Yaşamda anlam aramaya gerek yoktur, çabalamak boşunadır. İnsan yaşamını anlamlandıran en önemli etken ait olma duygusu, ilişkiler, bağlar (Kılıç, 2011, s. 45) onun için söz konusu değildir. Hayatta

kalmak, mücadele etme gücünü temellendirebilmek için ihtiyacı olan ilişkilerden, bağlardan yoksun olan Zebercet, yalnızdır, mücadele etme gücü yoktur ve yaşamdan kopuşu bu nedenle kolaydır.

Çocukluğumuzda içimize çektiğimiz emniyet hissi, hayatımızın ileriki evrelerinde kuvvetli bir aidiyet ve güvenlik duygusuna tercüme oluyor. Daha çocukken anne babalarının gurbetinde yaşayan insanlar, bu hissi bütün bir ömür içlerinde taşıyor ve sürekli, varacakları esenlik kıyısını özlüyor. Depresif ruh, evini, ata yurdunu kaybetmiş olan ruhtur (Sayar, 2011, s. 26).

Karamsar, mutsuz, umutsuz, huzursuz kısaca depresif bir halde izlediği horoz dövüşleri sırasında tanıştığı demirci ustası delikanlının kendisine takılmasıyla beraberce bir gün sinemaya giderler. Filmi yan yana oturdukları koltuklarda birlikte izleyen Zebercet, Ekrem'in bacağına bacağına değmesiyle ve üzerine abanmasıyla içine bir sıcaklık yayılır ve cinsel duyguları kabarır. Bütün hisleriyle Ekrem'i otele götürmek istese de hatta ona söylemeye bir iki kez yeltense de başaramaz –Şizoid kişilerin cinsel yaşamları çoğu kez fanteziye dönüktür, olgun bir cinsel yaşama geçemezler- ve otele yalnız döner.

Şiddetli bir şekilde yalnız ve çaresiz olan Zebercet, öfkeli, gergin, hiddetli bir halde kendisi gibi çaresiz, kimsesiz, yapayalnız ve gerçek hayatında erişebildiği tek cinsel obje olan ortalıkçı kadının odasına çıkar. Soyunup kadının yatağına girer. Hizmetçi kadınla ilişkisi pasif olan Zebercet'in, kadının dudaklarını öpmesi, memelerini okşayıp ısırması, elini cinsel organında gezdirip avuçlaması dâhil yaptığı hiçbir şey bir nevi yaşama tutunma aracı olan kadını uyandırmaya yetmez. Arzuladığı, hayallerinde defalarca seviştiği gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın ne kadar uzaksa Zebercet'e, gerçeği (ortalıkçı kadın) de bir o kadar uzaktır. Uykuda sevişmek istemeyen, konuşmak, cinsel dürtülerini güçlendirecek sözler işitmek, arzulanıldığını bilmek; tek başına değil ikili bir ilişki içinde sevişmek isteyen Zebercet, çimdikleme çimdikleme uyandırır kadını. Ancak yine bir sonuç alamaz ve ereksiyon halindeki organı yumuşayarak söner. Nevrotik insanların sevgiye ne denli ihtiyaç duyduklarını ve onların en çok rahat edecekleri ortamın ılımlı duygusal ortamlar olduğunu biliyoruz. Nevrotik birey, herhangi bir şekilde reddedildiğinde, bekletildiğinde bunu karşı tarafın kendisini önemsiz bulduğu şeklinde yorumlar ve düşmanlık patlamaları yaşar:

Nevrotik insanlar, ne kadar hafif olursa olsun her türden reddedilmeye ve istenmemeye karşı son derece duyarlıdırlar. Reddedilmeye karşı duyarlılıklarının

derecesini anlatmak zordur. Bir randevu değişikliği, beklemek zorunda kalmak, beklediği yanıtı alamamak, fikirlerine karşı çıkılması, isteklerine karşı gösterilen herhangi bir uyumsuzluk, kısaca arzularının kendi dilekleri doğrultusunda gerçekleşmesindeki en ufak bir aksama onlara göre reddedilmektir. Reddedilme, bir miktar da aşağılama ögesi içerdiğinden, bazen açığa vurulabilen korkunç bir öfkenin doğmasına neden olur (Horney, 2007, s. 119).

Buradan hareketle, öfkesi daha çok alevlenen Zebercet –çünkü hayalinde yaşattığı kadına karşı iktidarsız bir duruma düştüğünü hisseder- çocukluktan kalma yetersizlik ve horlanmışlık duygularının yanı sıra düş kırıklığının da etkisiyle donuk ve duygusuz kadını öldürür. Sahibinin öldürüldüğünü sezen ve çılgına dönen kedi, Zebercet’e saldırdığında Acımasız bir duygusuzlukla iktidarsızlığının tüm tanıklarını ortadan kaldırmak istercesine bir çılgınlık içine girer (Güleç, 1992, s. 22) ve onu da tava ile öldürdükten sonra pencereden dışarı atar.

Cinayet, hayatta hiçbir arzusu gerçekleşmemiş olan Zebercet’in uğradığı hayal kırıklığı ve hep var olan aşağılık duygusu, küçük düşme endişesi, duygularına yanıt verilmemesi, hayallerinde kurguladığı sevgi nesnesine uygun olarak davranılmaması, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının dönmemesine bir tepki olarak işlenmiştir esasında. Böylece “kimsenin gözlerinde görüldüğünü hissetmeyen” (Kocaefe, 2015, s. 117). Zebercet, iletişim kuramadığı, özlemini gideremediği her şeyden intikamını almıştır.

Oedipus kompleksini sağlıklı bir şekilde atlatamayan çocuklar aşağılık ve yetersizlik duygularıyla boğuşmak zorunda kalırlar bir ömür boyu. İktidar sahibi rakip baba ile güçleri eşit olmayan çocuk fallusundan (penis) nefret eder. Çünkü fallusu küçük olması nedeniyle yetersizliğinin sembolüdür. Çocukken baba karşısında yaşadığı bu çaresizlik, erişkin dönemde bir kadın karşısında küçük düşme korkusuna dönüşür. Bilinçaltına kodlanan bu duygu, kişiyi cinayet işlemeye kadar götürür. Zebercet’in bastırılmış sapık itki ve düşlemlerinden öte bu şekilde değerlendirilmesi gereken cinayet, onun yaralı duygularına bir yenisini ekler.

Yetişkinlikte cinsel tatmini, mutluluğun ve duygusal dengenin anahtarı olarak gören Freud, içgüdüsel olan cinsel arzuların ve onların doyuma ulaşmasının önemine sık sık değinmiş, tatmin edici bir cinsel hayatın eksikliğinin nevrotik semptomlara neden olabileceğini vurgulamıştır. Cinsel gereksinimlerinin yaşadığı sevgisizliğin de etkisiyle zaman zaman sapkınlığa dönüştüğüne – Zebercet’in cinsel sapkınlıkları aşama aşama arttıkça, bu hastalığı hayvan seviciliğe kadar varır. Örneğin; oteldeki kediyi okşarken bundan cinsel bir haz duymasının önüne geçemez: “Elini sırtına götürdü.

Boynundan kuyruğuna okşadı. Kedi ön ayaklarını bacağına dayadı; okşarken elinin geçtiği yerde sırtı kabarıyor, mırıldanıyor, ara sıra tırnaklarını bacağına batırıyordu. Elinin altında diriliğin sıcaklığını duyuyordu. Orası kabarmaya başladı” (Atılğan, 2008, s. 129) şahitlik ettiğimiz Zebercet’in nevrotik semptomlarına bastırılmış cinsel dürtülerin sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Yaşamın ve yaşananların dışında, edimsiz, sadece bir seyirci olan Zebercet’e, daha önceleri bilinçdışına itmiş olduğu reddedilme ve aldatılma duygularının harekete geçmesi ve işlediği cinayetin de etkisiyle artık tüm yaşam ve günlük sorumluluklar anlamsız gelmeye başlamıştır. Günlerin ilerlemesiyle birlikte içindeki suçluluk duygusu ve acılar da artan Zebercet, ağır cezadaki duruşmaları izlemeye gider. Ürker duruşmalardan, kendisi de buradaki sanıklar gibi sorgulanmaktan korkar. “Ortalıkçı kadını niçin öldürdün? Ne yapmıştı sana?” sorularına dış gerçeklikte verecek bir cevabı yoktur. İçindeki ıssızlığa karşılık geldiğini söylediğinde kaç kişi anlayabilecektir onu. Ahmet Oktay “İki Taşralı: Bilbaşar ve Atılğan’da Yabancılaşmış Birey Üzerine Notlar” başlıklı yazısında duruşma sahnesini şöyle anlatır: “Zebercet bir yandan cinayet duruşmasını dinlemekte, bir yandan ortalıkçı kadını gömmeyi tasarlamakta, bir yandan da dayısı Faruk’la ilgili olayları anımsamaktadır” (Oktay, 1992, s. 313).

Psikozun karanlık sularından çıkamayan Zebercet’in bir süre sonra belleği çöker, gerçeklik yiter, düşünceleri iflas eder. Bilinç dışına bastırıldığı ne kadar kaygısı, korkusu varsa bir bir ortaya çıkar. Ruh sağlığı iyice bozulan Zebercet, korkularını dil sürçmeleri yoluyla yansıtır. Freud “Psikanaliz Üzerine” adlı eserinde bilinçaltına bastırılmış kaygıların, korkuların şekil değiştirmiş görünümünden birinin dil sürçmeleri olduğunu söyler (Freud, 2000, s. 60).

Gidiyordu arkasından seslendi:

—Suçu neymiş adamın?

Polis döndü; sırttı.

—Afrika’ya kız kaçırıyormuş, dedi alayla.

Kapıyı açarken bir daha döndü, yüzü katıydı.

—Öz kızını boğmuş.

—Öz kızını mı bozmuş?

—Boğmuş dedim.(...) (Atılğan, 2008, s. 69).

Freud tarafından günlük yaşamın psikopatolojisi olarak değerlendirilen dil sürçmeleri bastırma mekanizmasının sonucudur ve bilinç dışıdır. Doyuma ulaşmayan kuvvetle bastırıldığı cinsel isteklerine gönderme yapmaktadır.

Romanın ilk sayfalarından itibaren ruhunun karanlıklarına ortak olduğumuz Zebercet, intihar etmesine yakın şizoid bilinç yapısından süzülen algıyla yaşamın saçmalığı ve anlamsızlığına vurgu yapar.

Sevdiği kadına ulaşamamanın yanı sıra kendisini anlayamayacağından emin olduğu insanların onu yargılayacağı gerçeği bir kâbus gibi üzerine çöker. Derin suçluluk duygusu, kendine yabancılaşma, düş kırıklığı Zebercet'i yemeden içmeden alıkoyar. Düz bir okumada sıradan bir ruh hastası, cinsel bir sapık olarak görülebilecek Zebercet, bunun çok ötesinde bir karakter olarak sevgiden mahrum kalmışlığına insanların onu yargılayacağı kaygısının da eklenmesiyle 10 Kasım 1963 Pazar günü kendisini ölüm noktasında da özdeşleştirdiği Faruk dayısı gibi intihar eder. Üstelik işaret levhasının toprağı gösterdiği, her yanına ölümün soğuk, katı yanının sindiği otelde, dayısının yaşamına son verdiği odada kıyar canına. Zebercet'in küçük dayısı Faruk Bey büyük dayısı Rüstem Bey'in karısı Semra Hanım'a delicesine âşıktır ve bu umutsuz aşk yüzünden intihar etmiştir. Zebercet imgeleminde kendisini Faruk Bey'le özdeşleştirirken yengesi Semra ile de gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın arasında bir özdeşlik kurar.

“‘Anayurt Oteli’ için Angiographie” başlıklı yazısında Enis Batur'un ifade ettiği üzere inatçı bir baş ağrısı gibi geçmişin peşini bırakmaması (Batur, 1995, s. 294 – 297) –ki depresyonda, düşünce içeriğinde geçmiş yaşantılar önemli bir yer tutar ve örseleyici geçmişinin şimdi üzerindeki ipoteğini sürdürmesi neticesinde bilinçaltındaki yok etme itkisini kendisine yöneltir. Kederin ilerlemiş bir boyutu olarak değerlendireceğimiz depresyon, bir sosyologun betimlemesiyle “kendi olma yorgunluğu”dur. İnsan bazen kendisi olmaktan yorulup ümitsizliğe düşebilir, tıpkı Zebercet gibi.

İşlediği cinayetin ağırlığını taşıyamayan, tamamen sevgisizliğin kurbanı olan, ‘değerli bir taş’ anlamına gelen ismine rağmen ironik bir şekilde hayatında hiç değer görmemiş olan Zebercet, iletişim kuramadığı toplumdan ve acıdan travmatik yaşantı sonrası ortaya çıkan psikolojik tepkilerin, varoluşsal bunalımın ve yaşadığı depresyonun etkisiyle –nihayetinde depresyon kişinin yaşadığıdır- tüm iç dengeleri alt üst olmuş bir halde “ne ölü ne de sağ olarak yaşadığı anayurdunda” (Kocaefe, 2015, s. 117) ölümü seçerek kurtulur. Kaybetmiştir Zebercet. “Umutsuzluk, kötümserlik, benlik saygısında düşme ve suçluluk duyguları intihar düşünce ve eylemlerini uyarır” (Yüksel, 1995, s.178). Ruhsal çöküntülerde sıklıkla görülen en tehlikeli belirtilerden biri olan intihar (Köknel, 1989, s. 123) depresyon için bir risk faktörüdür.

Zebercet özelinde söyleyecek olursak, ailesinden yeterince sevgi ve şefkat göremeyen çocuk, narsistik bir yaralanmaya uğrar ve derin bir aşağılık duygusuyla olumsuz bir otobiyografik hafıza kazanır. O halde sevgi en önemli unsurdur bir insanın yaşamında. Kendisinden normal davranışlar beklenebilecek bir insan olmanın koşulu çocukluk döneminde gelişim evrelerini sağlıklı bir şekilde atlattığı olmaya bağlıdır. Örneğin; Nevrotiklerin ve sapkınların cinselliği genellikle bir çocukluk gelişim aşamasında kalmış veya oraya dönmüştür.

Otelde kalan insanların hayatlarını seyredip kapılarını dinleyerek onların yaşamlarına ortak olurken kendi hayatını yaşayamayan, benlik inşasını sekteye uğratan bir sevgisizlikle büyüyen, ezilen, yok sayılan, küçümsenen ve yaşamını taşra kasabasında işlettiği bir otele bağlayan kendine ve topluma psikolojik olarak yabancılaşmış bir bireyin trajedisidir anlatılan.

Psikolojiye özellikle önem veren bir yazar olan Yusuf Atılgan, Freud'dan çok etkilenmiş bu konuda çok şey okumuştur. Yazar, oedipal kompleksi, nevrotik çatışmaları, obsesif davranışları, eşcinsel potansiyeli ve şizoid kişilik yapısıyla “bütün insani özlemleri cinsellikte toplanmış ve sıkışmış bir adam” (Belge, 2015, s. 16) olan Zebercet'i, psikolojik unsurları doğru bir denge içinde bir araya getirerek yansıtmıştır.

2.13. Küçük Oyuncu – Pınar KÜR

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın önemli kadın yazarlarından biri olan Pınar Kür, 15 Nisan 1943 yılında Bursa'da dünyaya gelir. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da, lise eğitimini New York'ta tamamlar. New York'ta başlayan üniversite öğrenimini, İstanbul'da Robert Kolej Yüksek Bölümü'nde bitirir.

Sanat hayatına 1960'lı yıllarda tiyatro yazıları ile başlayan Kür, romancı ve öykücü kimliği ile edebiyat dünyasında kendisine yer edinir. Her romanında kadının iç dünyasını, mutsuzluklarını, karamsar hallerini, beklentilerini, açmazlarını, cinselliğini işleyen yazarın romanları, Yarın Yarın (1976), Küçük Oyuncu (1977), Asılacak Kadın (1979), Bitmeyen Aşk (1986), Bir Cinayet Romanı (1989), Sonuncu Sonbahar (1992) ve Cinayet Fakültesi (2006)dir.

Pınar Kür'ün sanatın insan ilişkilerine etkisini tiyatro çevresi üzerinden anlattığı ve tezimize konu olan “Küçük Oyuncu” onun 1977 yılında yayımladığı ikinci romanıdır.

1971 – 1973 yılları arasında Ankara Devlet Tiyatrosu'nda dramaturg olarak çalışan, gazete ve dergilerde tiyatro eleştirileri yazan Pınar Kür'ün tiyatro

deneyimlerinden yararlanarak kaleme aldığı “Küçük Oyuncu” tiyatro sanatının, sahne hayatının, tiyatro dünyasında yaşanan rekabetin ve verilen ödünlerin anlatıldığı bir romandır.

Bir tiyatro sahnesinde ilk oyunculuk deneyimini geçiren genç bir kadın oyuncunun duygularının verilmesi ile başlayan ve anılarıyla süren romanda, ‘sanat mı hayattan esinlenir?’ ‘Hayat mı sanattan?’ sorusuna değişik bir açıdan yaklaşılırken insan ilişkilerinin karmaşıklığına da vurgu yapılır.

Yazar, “Küçük Oyuncu” romanında Özer ve Semra’nın huzursuzluğunu, yalnızlığını, mutsuzluğunu anlatır okuruna. Roman, ana karakteri ve anlatıcısı Semra’nın aşkları ve yaşadığı tiyatro çevresi üzerinden gelişir.

Semra, Cem ve Özer tiyatro ile ilgilenen üç yakın arkadaştır. Ankara’da öğrencilik yıllarında tanışan, zamanla çok yakın arkadaş olan ve beraber aynı evi paylaşan Cem ve Özer’e daha sonra Semra da katılır. Cem’le duygusal bir yakınlığı olan Semra bir süre sonra onunla nişanlanır. Cem’in bir burs kazanıp çalışmalarını Paris’te sürdürmeye karar vermesinden sonra uzun bir süre yalnız kalan Semra, yer aldığı bir oyunda, çevresi tarafından seilmeyen, istediğini elde edebilmek uğruna yapamayacağı fedakârlık, veremeyeceği ödün olmayan, hırslarının esiri olmuş rol arkadaşı Beyhan Barlas’la duygusal bir yakınlık yaşar.

Pek fazla sorgulamadan birlikte olduğu Beyhan Barlas’la yaşadığı ilişkiden sıkılan ve bundan iyiden iyiye pişman olan Semra, bir süre sonra ilişkisini sonlandırır. İlişkinin bitiminde geriye dönüp kendi içinde bir hesaplaşma yaşayan Semra, aslında hissettiği yoğun yalnızlık duygusunun etkisiyle evli ve çocuk sahibi Beyhan Barlas’la birlikte olduğunu anlar. Onun farkına vardığı duygulardan biri de hayatı boyunca Özer’i sevdiğidir. Ancak Özer de o sırada siyasi olayların içinde aktif olarak rol alan Aysel adında öğrenci bir kızla birlikte. Eskisi gibi Semra ile ilgilenemeyen, onun üzüntülerine, acılarına, mutsuzluklarına ortak olamayan Özer, Semra’nın bunalıma ve büyük bir yalnızlığa sürüklendiğini fark edemez. Onun Beyhan Barlas’la ilişkisinin bitiminde kendisinin de siyasi olaylara karışması neticesinde tutuklanan Aysel ile ilişkisi biter. Kısa bir süre sonra duygularını daha fazla dizginleyemeyen Semra ve Özer arasında duygusal bir yakınlaşma yaşanır.

Yaşananları, artık Paris’te hayatını sürdüren Semra’nın eski nişanlısı Cem’e anlatan çift, birbirlerine de aşklarını itiraf eder ve hayatlarının en mutlu günlerini yaşamaya başlarlar. Ta ki bir sabah Özer’in Semra’yı uyandırmadan, sessiz sedasız şehri bir daha dönmek üzere terk etmesine kadar. Özer bir ay sürecek oyun turnesine

çıkıştır ama çok geçmeden kendini Karadeniz'in azgın sularına bırakıp intihar ettiği haberi gelir. Uzun bir süre bu gerçeği kabullenemeyen ve Özer'in hep bir gün döneceği beklentisiyle yaşayan Semra yıllar süren yoğun bir depresyona adım atar. Romanın bitiminde Özer'in öldüğü, bir daha dönmeyeceği gerçeğiyle yüzleşen Semra artık hayattan korkan, savunmasız bir insandır.

2.13.1. Depresif Bir Karakter Olarak Özer

Kişi kadrosu bakımından zengin olan romanımızın depresif duygu durumu yaşayan iki ana karakteri Semra ve Özer'dir. Semra'nın depresyonunu iyi anlayabilmek ve irdeleyebilmek için öncelikle Özer'in kişilik analizini yaparak söze başlamamız gerekir.

Bulunduğu camiada dürüst kalabilmek ve dik durabilmek adına büyük mücadele veren Özer, rol kapma yarışı içine girmeyen ve küçük oyuncu olarak kalmak pahasına kimliğinden ödün vermeyen biridir. Yoz bir düzende yozlaşmadan tutunmaya çalışan Özer, kültürlü, bilgili, çevresine ve ülkenin yaşadığı sorunlara karşı duyarlı bir gençtir. Semra ile sık sık bulunduğu camianın olumsuz yanları üzerine konuşan Özer, özel hayatında da iş hayatında da mutluluğu ve huzuru yakalayamamış biridir.

Özer'in bugününi anlayabilmek için onun geçmişine, özellikle çocukluk döneminde yaşadıklarına göz atmamız yeterlidir. Çünkü depresyonu anlayabilmek için karakterin yetişip, büyüdüğü ve bilinçaltının oluştuğu geçmiş şartları incelemek gerekir. Zira biliyoruz ki, geçmişten gelen anılarla dolu olan bilinçaltı, davranışın şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Semra'ya "Eee, ben de çocuktum uzun yıllar. Garip bir çocukluk yaşadım hem de. İnsan ne öğrenirse çocuklukta öğreniyor biliyor musun? Büyüdükten sonra bilgi tazeleniyor yalnızca" (Kür, 1990, s. 127) diyen Özer, çocukluk döneminde yaşanan ruhsal örselenmelerin ileriki yaşlara aktarıldığına işaret eder.

Semra'nın iyi – kötü ayırımına gitmeden çevresindeki herkesi koşulsuz sevmesine hayranlık duyan Özer, bu durumu kendi sevebilme kapasitesi ile kıyaslar: "Çocukluğumda sevmenin çaba işi olduğunu öğrendim. Senin gibi kolayca konmadım sevmeye. Uğraştım, didindim. Anamı, babamı sevebilmek için ne çabalar harcadım bilir misin? Ne ödünler vermek zorunda kaldım" (Kür, 1990, s. 129). Bir kırılmayı içeren travmatik anılarını anlatmaya başladığında Özer, onun neden umutsuz, mutsuz ve karamsar bir insan olduğunun sebepleri açıklığa kavuşmaya başlar.

Kendi ifadesiyle dünyalar güzeli bir kadın olan annesi ile on dakika konuşan âşık olunabilecek kadar sevimli mi sevimli bir babanın tek çocuğudur Özer. Büyük bir hayranlıkla izlediği bu güzelliğe gölge düşüren tek şey anne ve babasının dolandırıcı olmaları ve yaşamlarını bu şekilde kazanmalarındır. Birbirlerini bile dolandırmaktan çekinmeyen anne-baba yaşadıkları dünyada bir tek çocuklarını dolandırmamışlar ve bu gerçeği ondan gizlemeye lüzum görmemişlerdir. Dolayısıyla Özer, çok küçük yaşta ebeveyninin dolandırıcı olduğu gerçeği ile tanışmış ve bunu ondan gizlemeye gerek görmedikleri için de içten içe suçlamıştır onları. Kaldırabileceğinden çok daha büyük bir yükür bu onun için çünkü herkesin anne ve babası gibi değildir onun ebeveyni.

Küçük bir erkek çocuk babasını idealize etmeye, onun etki alanına girmeye heveslidir. Bu bağlamda Freud “Aile Romansı” (1909) adlı yazısında “Çocuğun, erken yaşlardaki en yoğun ve en önemli arzusu, kendi cinsiyetinden ebeveyni gibi olmaktır.” der (Freud, 1909; Akt. Tükel, 2014, s. 56). Oysa Özer’in babası hem dolandırıcı olması sebebiyle hem de çocuğunun narsistik taleplerine, duygusal ihtiyaçlarına eşduyum eksikliği ile yanıt vermesinden ötürü Özer, kimliğini kurgularken idealize edebileceği bir baba figüründen yoksun kalır. Onun bu umutsuz gereksinimi ileriki yaşlarda ortaya çıkacak depresyonu temellendirir.

Çocuklara hiçbir koşulda yalan söylenmemesi gerektiği konusunda hemfikir olan ruh sağlığı uzmanları, ancak, gerçekleri açıklarken çocuğun yaşını, bilgisini, seviyesini, tecrübesini göz önünde bulundurmamak gerekliliği üzerinde ısrarla dururlar. Çocukla büyük arasında bir anlaşma olabilmesi, sosyal bir iletişim kurulabilmesi için anne-babanın çocuğun seviyesine inmesi, onun anlayacağı dil üzerinden konuşması gereklidir. Özensizce takınılan her tutum ve tavrın çocuğun bilinçaltına olumsuz duygular olarak işleneceği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Zira Özer yirmi yedi yaşında yetişkin bir birey olarak Semra’ya anne ve babasının mesleğinden bahsettiğinde bu yalın gerçeği tüm çıplaklığıyla kendisine yansıtmalarının etkisinden kurtulamadığının altını çizer:

(...) Yalnız, dolandırıcıydılar ikisi de. Yaşamlarını öyle kazanırlardı resmen... Çok küçük yaşta öğrendim bunu. Dünyada dolandırmadıkları bir ben vardım galiba. Arada birbirlerine de kazık atarlardı çünkü. Beni dolandırmamalarıysa... Yalan söylemediler bana... Doğruculuklarından mı? Hem evet, hem hayır... Bana yalan söylemeye hiç zahmet etmediler diyelim, üşendiler belki... Gerçekleri benden saklamadılar... ‘Enayileri kandırmayan enayinin büyüğüdür’ derdi babam. Gülerlerdi karşılıklı. Kimseye anlatmadım bunları uzun uzun (Kür, 1990, s. 129).

Gece yarıları salonda babasını dolandırıcılıkla suçlayan, onu hapislerde çürüteceğine yemin eden bir adamın bağırarak sesiyle uyandığında Özer, yatağın içinde büyük bir gerginlik ve kaygıyla tir tir titreyen, babasını alıp götürmemeleri için Tanrı'ya dualar eden, en sevdiği oyuncakları ona adayan bir çocuktur yaşatlarından farklı olarak çünkü 'baba' bir çocuğun hayatında ve kişiliğinin oluşumunda önemli fenomenlerden biridir. Çocuğun anlayamayacağı, bilemeyeceği, kavrayamayacağı olaylara şahit olması onun ruhunda olumsuz heyecansal gerginlikler yaratır. Babasının alıp götürüleceği, zarar göreceği ve bir daha onu göremeyeceği gibi olumsuz durumları düşünen ve hisseden çocuğun bu olayın etkisinden uzun süreler kurtulması beklenemez. Yaşanılan her olayın neticesinin o anda görünmesi mümkün değildir elbette. Ekilen tohumun meyvesinin daha sonraki dönemde görülebileceği düşünülmeli ve çocuğa ona göre davranılmalıdır. "Çocuğun semptomları ebeveyndeki bir sıkıntı veya rahatsızlığı dile getirebilir" (Abrevaya, 2003, s. 24). Zira Özer'in yetişkinlik dönemi ruh haline bu olumsuz heyecansal gerginliğin yansımaları da olumsuz olmuştur ve kahramanımız son nefesine kadar çevresine güvensiz, sürekli varoluşsal sorgulama içinde olan, yapılan ve yaşanılan her şeye anlamsız gözüyle bakan yetişkin biri olarak varlığını sürdürmüştür.

Dolandırdığı, mağdur ettiği insanların şikâyetleri neticesinde babası hiçbir zaman alınıp götürülmez ve hiç kimse onu hapislerde çürütmeyi beceremez, çünkü babası işini uydurmasını, gerektiğinde ortadan yok olup gerektiğinde dönmesini her zaman çok iyi bilir. Böyle gecelerin sabahında uyandığında babasını gitmiş olarak bulan Özer, tedirgin, gergin ve kaygılı bir ruh halinde geçirir günlerini. Babasının yokluğunda annesi idare eder durumu. Çevresindeki olayları ve konuşulanları anlamlandırmak isteyen küçük Özer "dolandırıcı ne demek" "orospu ne demek" diye sorduğunda açık açık söylerler ne olduğunu ona. "Daha küçüksün, büyüyünce öğrenirsin bile demeyecekler... Küçükken öğreneceksin" (Kür, 1990, s. 130).

Kendisine küçük bir çocukken ne denli özensiz davranıldığını, anne babayı tercih edenin çocuk olmadığını, onun oy hakkının, reddetme hakkının bulunmadığını vurgulamaktır Özer'in amacı bu anekdotu anlatırken. Çocuğun yaşı ve seviyesi göz önünde bulundurulmadan ve hiçbir süzgeçten geçirilmeden verilen bilgilerin yarattığı ruhsal örselenme bir abide gibi gördüğü anne ve babasına karşı bir hayal kırıklığı doğurur semptomlarıyla kendini sunan ve tanıtan Özer'de. Hayal kırıklıklarıyla dolu olan bir çocuk ise elbette kırık dökük bir yetişkin olacak, etrafını da kırıp dökecektir zaman içinde. Etrafına zararı olmasa bile zamanla kendisine zarar verecek bir ruhsal birikime sahip olacaktır. Nitekim Özer, yaptığı işi, yaşamı, insan ilişkilerini, yaşam

içinde kendi duruşunu o derece sorgular ki günün birinde intihar onun için kaçınılmaz bir yol olur.

Yaşamın ilk yıllarında çocuk, anne ve babasına adeta âşıktır. Çocuğa göre onun anne ve babası herkesin anne ve babasından daha iyidir, daha değerlidir ve biriciktir. Özer'in annesi ile ilişkisini irdelemeye geçtiğimizde hayal kırıklığının burada da onun yakasını bırakmadığını görürüz.

Çocukların ebeveynleri ile kurduğu ilişkinin önemine tezimizin giriş bölümünde değinmiştik. Bir kez daha vurgulamalıyız ki özellikle çocuk ile anne arasındaki ilişki alan oldukça önemlidir. Çocuğun içindeki gelişimsel ihtiyaçlar ile anne tarafından sunulan annelik koşulları arasındaki etkileşim; bebeklik ve çocukluk dönemlerinde annenin özverisi, bebeğin ihtiyaçlarına karşı empatik öngörüsü ve kusursuz zamanlaması çok önemlidir. Annenin dünyayı bebeğe anlaşılabilir ve bebeğin ihtiyaçlarına uygun bir tarzda getirmesi (Tükel, 2011, s. 18) gereklidir. Ancak bu süreç sadece bebeklik dönemi ile sınırlı değildir. Ergenlik dönemini de kapsayan bir süreçte çocuğun annesi ile kurduğu temas onun yetişkin yaşamının duygusal tablosunu belirleyici bir rol oynamaktadır.

Çocuğun bütün benlik sevgisi ve saygısı dışarıdan alacağı yardım, korunma ve sevgiye bağlı olduğuna göre bir çocuk için en ağır korku bunların yitimi, verilmemesi korkusudur. Sevilen ve korunan bir benlik kendini güçlü; sevilmeyen, korunmayan, bırakılmış bir benlik kendini güçsüz ve çaresiz görecektir (Öztürk, 1998, s. 40).

Akşamları sokağa çıkmadan önce dünyanın en güzel kokularını sürmüş, en göz alıcı taşlarına bürünmüş olarak oğlunu öpmeye gelen anne, Özer'in yüreğini sevinçle titretir. Boynuna sıkı sıkı sarılır annesinin, yanından hiç ayrılmasın, onu bırakıp gitmesin ister: “Ama biliyorsun ki gidecek. İstemek boşuna” (Kür, 1990, s. 129). İlk sevi nesnesi olarak gördüğü annesinden bir karşılık alamayan Özer, ilerleyen yaşantısında hayatına giren tüm kadınları, annesinin eksikliğinden kaynaklanan boşluğun etkisi altında seçer çünkü “çocukluğun tüm istekleri, içgüdüsel itkileri, tepki biçimleri ve tutumları olgunlukta da varlıklarını açık bir biçimde sürdürür ve uygun koşullarda bir kez daha ortaya çıkabilir” (Freud, 2000, s. 50).

Çocuklar, anne babalarının kendilerine daha fazla zaman ayırmalarını isterler ve özellikle annelerinin ilgisine çok gereksinimleri vardır. Çünkü anne ile baba arasında önceliği olan kişi annedir. Bu açıdan anne çocuk ilişkisinin yetersiz olması çocuğun ruh sağlığı açısından sakıncalıdır. Sağlıklı bir ruhsal gelişim çocuğunun ihtiyaçlarına yakın

ve duyarlı olan anneyle, onun benliğinin kapsayıcılığı ve yanıtlılığı ile mümkündür. Çocukluğunda neredeyse hiçbir isteği karşılanmayan Özer, bütün yaşamı boyunca tüm kişisel isteklerinden arınmaya çabalar. Yaşamdaki tek gayesi istemekten vazgeçmeyi başarmaktır:

Çocuklar istemeyi öğrenerek büyürler genellikle... Ben istememeyi öğrenerek büyüdüm. Kolay olmadı elbet. Ne sancılar çektim... Neler, ne çok şeyler istedim... Bir kadının spor arabalı sarışın delikanlıyı değil de seni sevmesini istemek ne korkunç şeydir bilir misin? Hele o kadın senin anansa ve sen sekiz yaşındaysan ve çeşitli renklerde, biçimlerde arabalar hiç eksilmiyorsa kapıdan... Ama olmuyor işte, gerçekleşmiyor istekler. Kadın arabaya binip gidiyor. Ya da gerçekleştiği anda bozuluyor. Arabadan inip gelen kadın, senin gitmemesini istediğin kadın değilmiş meğer. Senin istediğin kadın kapıdan girer girmez boynuna sarılacaktı, ağırlığına aldırmadan kucağına alacaktı seni, odana dek taşıyacaktı. Orada yeni boyadığın resimlere bakacaktınız birlikte... Ama bu kadın öyle değil. Bu kadın, 'işim var şimdi' diyerek bir yana itiyor seni; telefonun başına geçip bir saat birileriyle konuşuyor. Bir saat sonra da 'ne diyordun sen, hangi resimler?' diye sormayı unutuyor. Zamanla anlıyorsun, hemen o gün değil... Zamanla dank ediyor kafana... Ağlamakla, tepinmekle, hastalanmakla, elindeki tüm küçük olanakları bir bir denemekle geçen yıllardan sonra... Anlıyorsun ki isteklerinin hiçbiri gerçekleşmeyecek... İstediyini hiç kimse veremez sana, sence değerli olan her şeyini adadığın Tanrı bile... Gün geliyor ummayı falan bırakıyorsun. Yok! Yok! İstekleri gerçekleştirmenin yolu yok!" (Kür, 1990, s. 206 –207).

"Çocuğun bünye özelliklerini tanımak, küçük belirtiler sayesinde henüz tamamlanmamış ruhunda neler geçtiğini keşfetmeyi bilmek, gerekli otoriteyi elden bırakmayarak ona gereksindiği sevgiyi göstermek" (Freud, 1997, s. 174) ebeveynin asli görevlerindendir.

Kişi ne kadar çok ihtiyacını ne kadar kısa sürede ve ne kadar kolay karşılayabilirse, o kadar rahat ve mutlu olur. Karşılanamayan ihtiyaçlar sürekli olarak kişiyi zorlar. Bir ihtiyaç ne kadar geç ve zor karşılanırsa, organizma ile çevre arasındaki denge o kadar uzun süre bozulur ve bu da giderek depresyona yol açar (Daş, 2011, s.79)

Önemli psikanalistlerden biri sayılan Winnicott'a göre, "yeterince iyi anne" çocuğun ihtiyaçlarına etkin olarak uyum gösteren kişidir. Çocuğun psikolojisiyle ilişkili olan sürecin yönetilmesinde annenin farkındalığı ve empatisi önemlidir. Kendisine büyük bir hayranlıkla bağlı olan çocuğunun şefkat içeren bir ilişki ihtiyacı içinde olduğunu fark edemeyen anne, çocuğa uygun bir şekilde davranamayınca çocukta duygusal bir travmaya neden olacaktır. Annesinin yanında kalmasını, kendisiyle birlikte

vakit geçirmesini isteyen çocuk bu emellerine kavuşamayınca hayal kırıklığı yaşayacaktır doğal olarak. Yaşamın ilk yılları çocuğun duygusal ve fiziksel beslenmesinin ön planda olduğu dönem olduğundan iyi bir anne – çocuk bağının kurulamaması, çocuğun geleceğini olumsuz yönde etkileyebilir. Annesinin ilgisine büyük bir gereksinme duyan Özer'in duygularını anlama becerisinden yoksun olan annesi ona olumlu bir şekilde yaklaşamaz.

Anne ve babasının ilgisiz ve sevecenlikten yoksun davranışları Özer'in tüm kişilik gelişimini önemli ölçüde etkiler. Düzgün işleyen bir ruhsal yapının en önemli kaynağı ebeveynlerin kişiliği, özellikle de çocuğun dürtüsel taleplerine yumuşak (Saldırgan olmayan) bir kesinlikle ve ayartıcı olmayan bir şefkatle karşılık verebilme yeteneğidir... eğer bir çocuk kronik olarak olgunluktan uzak, saldırgan ve ayartıcı ebeveyn davranışına maruz kalırsa, bunun sonucunda ortaya çıkan yoğun kaygı ve aşırı uyarılma çocuğun gelişmekte olan ruhsal yapısını kusurlu hale getirir (Kohut, 2012, s. 163). Sevilip okşanmadığı, olumlu davranışlara maruz kalmadığı için güvensizlik duygusunu küçük yaşlarda edinen ve yaşamı boyunca bu duygu içinde olan Özer'in ruhsal örselenmesi ile depresyon arasında bir bağlantı kurulabilir, çünkü örselenmelerin insanı yıpratdığı, günün birinde dayanma sınırını aşır depresyona yol açtığı kaçınılmaz bir gerçektir. “Nasıl, nerde eskittin her şeyi?” diye sorduğunda Semra “Eskitmedim ki,” diye yanıt verir, “Hep elden düşmesini koydular önüme. Sevginin, umudun... Elden düşmeleri geri çevirmekle, iyiyi, yeniyi, güzeli aramakla geçti ömrüm...” (Kür, 1990, s. 128).

Anne ve babanın ilgisinden yoksun, onların ağır ihmalinden muzdarip ve kalbi kırık bir çocuk da olsa, kendine değer verme süreci bozulup kendini değersiz de bulsa anne ve babasıyla olan sevgi ilişkisini bozmamak için çabalar Özer: “Ben bu insanları sevdim, evet, anamı babamı. Her an onların sevgiye yaraşık kişiler olmadıklarını bilerek, sevgimden düpedüz vicdan azabı duyarak... Durmadan sevillecek yanlar arardım onlarda. Bulamazdım. Gene de sevmeden edemezdim” (Kür, 1990, s. 130).

Özer, ebeveynleri ile ilgili tekrarlayan stresli yaşam olaylarına maruz kalsa bile onu bu durumda koruyacak, rahatlatıp yatıştırarak bir erişkin desteğinden yoksun da olsa sevgiye olan ihtiyacını tek taraflı olarak gidermeye çalışır. Anne ve babasının ilgisinden, sevgisinden, dokunmasından yoksun büyüyen Özer, kendisini değersiz, kusurlu, yetersiz olarak görür ve bu durum onun depresif kişilik tablosu göstermesi için yeterlidir.

Ruh çözümlemesinin geçmişteki bir şeye başvurmadan şimdiye ait hiçbir şeyi açıklayamayacağı; aslında her patojenik deneyimin, kendi içinde patojenik olmamasına karşın kendisinden sonra geleni patojenik nitelikte donatan, daha önceki bir deneyime işaret ettiği (Freud, 2000, 69) bilgisinden hareketle, Özer'in yetişkin yaşamında umutsuz, beklentisiz biri olmasının nedenlerini kişiliğinin oluşmaya başladığı çocukluk yıllarında aramalıyız. O dönemde tüm kişisel duyarlılıklarının yaşadığı büyük hayal kırıklıkları ile köreltilmesinin yetişkin yaşama yansımaları, incinmişlik, umutsuzluk, inançsızlık ve özüne karşı yıkıcılıkla karakterizedir. O halde bu bağlamda diyebiliriz ki, çocuğa sevildiğini, değerli olduğunu hissettirmek, sıcak ilgi göstermek, yakınlık duymak olgun ben'in oluşumu açısından esastır. Çünkü olgun ben'in oluşumu, ilk çocukluk dönemindeki narsistik ihtiyaçların ne derece giderildiği ile de ilişkilidir.

Örseleyici olayların çocuk gözüyle algılanması çocuksu yargılara yol açar ve bu yargılar bilinçdışı bastırılarak buldukları noktadan kişinin bilinci üzerinde etkili olmayı sürdürür. Küçük yaşlarda zihnine ekilen olumsuz tohumlar neticesinde büyüdüğüde çok sevdiği ve hayran olduğu ancak haykırılarıyla iletmediği mesajı anlayamayan annesine, yakışıklı ve becerikli gördüğü ama hiç kimseyi dolandırmaktan çekinmeyen babasına benzememek için büyük çaba sarfeder Özer.

İkili ilişkilerin temelini oluşturan empatinin ebeveyniyle kurulamaması, duygularını paylaşma imkânını ortadan kaldırarak onu depresif bir yaşama mahkûm eder çünkü yaşanan bir olayın ya da olayların uyandırdığı olumsuz zihin kartı kişiyi karamsar ve umutsuz çıkarımlar yapmaya zorlar. Kuşkusuz bu yaşananlar önemlerini bu denli erken bir yaşta, henüz güçsüz bir ego üzerinde zedeleyici bir etki yaratabildikleri bir zamanda gerçekleşmiş olmalarına borçludur (Freud, 2000, s. 310).

Özer'in temel meselelerinden biri, kişiliğinden ödün vermemektir. Üstüne titredığı kişiliğinden ödün vermek zorunda kalmak ürkütücüdür onun için. Bu olasılığa karşı kendini koruyarak yaşamdan kaçır. Çünkü içinde bulunan dünya gerçeklerin yalan, yalanların gerçek olduğu bir dünyadır. Kişi, kendisi, dünya ve gelecekle ilgili olumsuz, kötümser düşünceler taşıdığında her türlü yaşam olayını da kafasındaki o şemaya göre olumsuz olarak yorumlar, o olumsuzluğu bütün yaşama genelleyerek tümünden kötümser bir bakış oluşturur. Her şeyi bu bakış açısıyla sürekli olarak yorumlayan kişide giderek depresyon ortaya çıkar. Çocukluklarında yara almış bireyler, yetişkin yaşamlarında güvenli bir ortamda yaşamaya geçtiklerinde bile problemler yaşamaya devam edebilirler. İç dünyalarını ifade edebilecek dile sahip olmadıklarından

çoğu zaman, duygularını ifade edemezler ve kendilerini yönlendirecek iç haritaları oluşturamayabilirler.

Özer, uzlaşmaz, uyumsuz kişiliğinin farkındalığını Semra'ya anlatırken “Hiçbir uzlaşmaya yanaşmayan kişi gerçekten çok güçlü mü yoksa çok eskiden belli belirsiz anımsadığı bir çağda sakatlanmış mı? Bu sakatlığın getirdiği güçsüzlüğü, dünyaya yetişemezliği yapay bir güçlülükle saklıyor olamaz mı?” (Kür, 1990, s. 158) diyerek bunun sebebinin üstü kapalı çocukluk yıllarında arar.

12 Mart döneminin en korkunç, en korkutucu günlerinin yaşandığı, eve baskınların, yakalanmaların, vurulmaların, “götürülmelerin”, sıkıyönetim duruşmalarının olduğu siyasi bir fon üzerinde ilerler “Küçük Oyuncu”. Bir hiç yüzünden içeri alınmak korkusunun, yanındaki ajan mı, ihbarcı mı, eylemcilerle ilişkisi olan biri mi olup olmadığını bilememenin getirdiği gerginliğin, insanların sabahlara kadar içki içerek ve çılgınca eğlenerek yaşadıkları kâbus dolu günleri unutma çabaları arasında Özer, yaptığı işin doğruluğunu ve ahlaki boyutunu sorgulamaya başlar. Arkadaşları bir bir, doğru ya da yanlış inandıkları dava uğruna ölüme ya da hapisaneye giderken kendisinin oyunculuk yapmasını eleştirir.

Oyuncu olmanın insan olmanın karşısı olduğunu düşünen Özer, oyuncunun amacının sergilediği oyunla gerçeği mi aramak yoksa inandırıcı mı olmak sorunsalı üzerine sık sık Semra ile tartışır. Ona göre, oyuncunun gerçeği aramak gibi bir amacı yoktur, amacı sadece inandırıcı olmaktır. Yaptığı işe dair bu gerçek Özer'i gün günden daha çok rahatsız etmeye başlar. Yaşamın dışında hepten yararsız bir iş olarak görür oyunculuğu. “Yaşamıyoruz ki aslında. Her şeyin dışındayız. Gerçeğin. Ama yalının da... Yalnızca anlamın değil, anlamsızlığın bile dışında, ötesinde bir yaşam bizimkisi... Oyuncunun yaşamı bir garip yaşam işte... Oyun mu gerçek mi belli değil...” (Kür, 1990, s. 155). Doğru ya da yanlış bir eylemin içinde olan, bir dava uğruna mücadele eden arkadaşlarına büyük büyük, mantıklı sözler ederken kendisi doğru olduğunu kesinkes bilmeden hiçbir eyleme katılmamasını bir korkaklık olarak değerlendirir. Önemli yaşam karmaşaları kişinin depresyona girme olasılığını artırır ve depresyonlu hasta kurtulması güç bir kısır döngünün içinde bulur kendini.

Öğrenilmiş çaresizlik kişiyi depresyona karşı daha duyarlı bir duruma getirir. İnsanlar zor durumda kaldıklarında, her ne yaparlarsa yapsınlar, içinde buldukları durumdan kaçınmaya yönelik çabalarının işe yaramayacağına, bütün çabalarının boşa çıkacağına inanmaya başlarlar. Yıllarca küçük ihtiraslara karşı direnen Özer, yaşamının son dönemlerinde bu durumu da sorgulamaya başlar. Üç paralık bir rol için kişiliğinden

ödün vermemek mi insanlıktır? Ödün vermemek, direnmek, uzlaşmamak diye tanımladığı insanlık tanımı doğru mudur acaba? Her şeye karşı direnmek, her şeye karşın uzlaşmamak insanlık dışı bir katılık istemiyor mudur? Ve benzeri soruların açmazında tüketir kendini Özer.

Ruhsal örselenmelerle dolu olan çocukluğu, anne ve babasını cezalandırmak uğruna edindiği mesleği, 12 Mart döneminin getirdiği buhran, her gün öldürülen ya da hapishaneye tıkılan arkadaşlarının varlığı hepten yaşama dair umudunu çürütür Özer'in. Sorular içinde, derinlerinde bir yanıt bulamaz. Ve depresyon sarmalının içinde iyiden iyiye çıkmaza girer. Yaşamla uzlaşmak üzerine uzun sohbetler ettiği Semra, yaşamla uzlaşıp uzlaşmadığını sorduğunda ona henüz bunu başaramadığını, üstelik yaşam yolunda amacı belirli olmayan bir çabası olduğundan bahseder.

İnsanlar bir çıkış yolu bulamadıkları ya da kendilerini bir daha hiç iyi hissedemeyeceklerini düşündükleri zaman intiharı düşünmeye başlayabilirler. Her depresyon hastası gibi yaşamdan zevk almaz duruma gelen, gelecekte beklediği kalmayan ve yoğun bir boşluk duygusu yaşayan Özer, intihar edeceğinin sinyallerini de vermeye başlar: “Koskoca evren içinde önemsizliğini gören kişi içkiye de verebilir kendini; bilime de... İntihar da edebilir; yaşamla uzlaşıp insanlık için az çok yararlı bir şeyler yapma çabasına da girişebilir...” (Kür, 1990, s. 208).

İntiharı öncesinde her şeye karşı genel bir ilgisizliği olan Özer'in bu halleri de yaşamdan hiçbir beklentisi kalmadığını gösterir bizlere. Umutsuzdur yaşama karşı. Yaşamdan kaçmakla, hiçbir şeyi göze alamamakla, amaçsızlığı amaç edinmekle suçlar kendini. Ancak bunu insanlığına yakıştıramaz ve sahneden vazgeçmeye karar verir: “Ben bir takım pisliklere bulaşmama çabasının yüceliğiyle avunurken, olumlu işler yapma olanağı da uçup gitmiş elimden...” (Kür, 1990, s. 211) “Haz İlkesinin Ötesinde” adlı eserinde Freud, “ruhsallığın libidinal tatmin ve haz arzusunun ötesinde, çok daha derin ve gizemli bir güdülenmenin etkisi altında olduğunu ileri sürer: Ölüm dürtüsü” (Freud, 1920; Akt. Kızıltan, Saydam, 2015, s. 6).

Freud'a göre, insan yaşamayı arzuladığı kadar ölmeyi de arzular. Ona göre insan, bilincin ve kültürün ideolojik bakışından özgürleşir; yaşam dürtüsüyle eş değer konuma kavuşur ve doğallaşır. Ruhsallığın derinliklerinde yaşamın cazibesine kanmayan, var olmanın hiçbir nimetine ve vaadine tenezzül etmeyen, “yaşam çilesi”nin bir an evvel son bulmasını ve cansızlığın dinginliğini tutkuyla arzulayan ölümsever güdülenmenin keşfi, insanın ölümle ilişkisini salt endişeden ibaret sayan bilincin ve kültürün hâkim söylemini temelden sarsar (Kızıltan, Saydam, 2015, s. 7). Özer de

varolmanın dayanılmaz ağırlığından kurtulmayı, salt mükemmel “idea”dan ibaret kalmayı arzulayarak (Kızıltan, Saydam, 2015, s. 9) artık taşıyamaz hale geldiği öz varlığını Karadeniz’in azgın sularına bırakarak “yaşamın yegâne amacı ölümdür.” (Freud, 2012, s. 46) düsturuyla cansızlığın dinginliğini tercih eder.

Karakterin yetiştiği, büyüdüğü ve bilinçaltının olduğu geçmiş şartları depresyonu anlamak için incelemek gerektiği savından hareketle, romanımızın erkek kahramanı Özer, çocukluk travmalarının erişkinlikteki sonuçlarını yansıtan bir yapıyla karşımıza çıkar. İhmal edilen çocukta birikim sonucu ruhsal çöküntü olacağı, kendisine karşı yapılan hatalara ilgisizmiş gibi görünse de zaman içerisinde depresyonun ortaya çıkacağı gerçeği romanda anne – babanın sevgisi konusunda hayal kırıklığı yaşayan Özer’in şahsında vurgulanmıştır.

2.1.3.2. Depresif Bir Karakter Olarak Semra

Pınar Kür’ün, tiyatro sanatı, sahne hayatı ve oyunculuk dünyasında yaşanan rekabetler ile verilen ödünleri anlattığı “Küçük Oyuncu” romanının kadın kahramanı, sevdiği adamın intihar etmesi üzerine uzun süreli depresyon yaşayan ve bir çıkmazın içinde dönenip duran Semra’dır.

Romanda ailesi ve çocukluk yılları ile ilgili hiçbir bilgi verilmeyen Semra, hassas ve kırılgan bir ruhsal yapıya sahiptir. Cem ve Özer’den oluşan küçük dünyasında oyunculuğa hevesli, hayalleri, idealleri olan ve yaşamdan aldığı küçük keyiflerin tadını çıkaran, iş ve özel yaşamında mutluluk arayışında olan genç bir kızdır. Tiyatro eğitimi alan Semra, bu alanda kendini geliştirebilmek için elinden gelen her şeyi yapmaktadır. Arkadaşı ve sonradan sevgilisi olan Özer, bu anlamda onun en büyük yardımcısı ve destekleyicisidir.

Öğrencilik hayatı sona erip de çalışmaya başladığında hayatın gerçekleri ile karşılaşan Semra, romanın sonlarına yaklaştığında yaşadığı hayal kırıklıklarının etkisiyle hayata bakış açısı tümünden değişmiş, büyük heyecanlarla başladığı iş hayatında ideallerinden vazgeçip oyunculuğu yalnızca geçimini sağladığı bir araç olarak görmeye başlamıştır. Zaman içinde sevdiklerini de birer birer kaybetmesiyle -önce Cem’in Paris’e gitmesi, sonra Özer’in intiharı- uzun süren bir travma dönemi yaşayan Semra, aradan geçen yıllar içinde kendini toparlasa da artık hiçbir şey onun için eskisi gibi değildir. Korku ve endişe duyguları zaman içinde tüm benliğini sarmış onu yaşamdan korkan, yapayalnız, ürkek ve savunmasız birine dönüştürmüştür.

Cem’le altı yıl gibi uzun süreli bir ilişkisi olan Semra, nişanlısının Paris’e gitmesinden sonra büyük bir boşluğa düşer. Semra’nın samimi olduğu ve hayatına, duygularına dair en küçük ayrıntıyı bile çekinmeksizin paylaştığı tek arkadaşı Özer, yalnızlığını gidermede ona yardımcı olamamaktadır çünkü Özer’in o sıralarda bir kız arkadaşı vardır ve zamanının büyük bir bölümünü onunla geçirmekte, hatta bazı geceler eve bile gelmemektedir. Rekabetin, dedikodunun, çekemezliğin had safhada olduğu, herkesin birbirinin kuyusunu kazdığı iş ortamında ve özel hayatında yaşadığı yoğun yalnızlık duygusunun etkisiyle ve çabuk alınmış bir kararla Semra, oyuncu arkadaşı Beyhan Barlas’ın uzun süreli ilgisine karşı koyamaz ve onun büyüüne kapılır. Yaşadığı yalnızlığın farkında olan ve onu etkilemek için türlü yollara başvuran Beyhan’a âşık olmadığını ve onun tarafından da sevilmediğini, sadece cinsel anlamda kullanıldığını zamanla anlayan Semra, Beyhan’la ilişkisine noktayı koyar.

Beyhan Barlas’la yaşadığı ilişkiden sonra çok büyük bir pişmanlık duyan Semra, kendini suçlar. Bu suçluluk duygusu Özer’le ilişkisi başladıktan sonra çok daha yoğun bir boyuta ulaşır. Beyhan’la yaşadığı ilişkiyi uzun süre sorgulayan Semra’nın yaşadığı pişmanlık, utanç ve suçluluk duygusu onu rahatsız edecek boyutlara ulaşır ve uzun süre peşini bırakmaz. Toplumsal, ahlâki ve dini kurallara aykırı bir davranışta bulunma hali pişmanlık ve suçluluk duygusu doğurur. Freud suçluluk duygusunun; yasak, ayıp, suç, günah duygularından oluşan süperego ile saldırgan ve cinsel duygular arasındaki çatışmadan doğduğunu söyler. Ona göre, egonun yaptığı davranışlar eğer süperegonun normlarıyla çelişkiye düşüyorsa o zaman suçluluk duygusu oluşur.

Freud’a göre toplum tarafından kabul edilemeyen dürtüler yüzünden oluşan suçluluk duygusu kişinin kendine yönelik verdiği bir ceza niteliğindedir ve psikopatolojiye neden olmaktadır. Freud’a göre, suçluluk duygusunun oluşması için id’den kaynaklanan dürtüleri gidermek için egonun yaptığı davranışlar eğer süperegonun normlarıyla çelişkiye düşüyorsa işte o zaman suçluluk duygusu oluşmaktadır (Tangney ve ark., 1995, Akt.Kenarlı, 2014).

“Pişmanlık her kanun ve norm ihlal edildiğinde ortaya çıkmamaktadır; yalnızca kişi eğer o kanun, kural veya normu içselleştirmiş ise ancak o durumda suçluluk duygusu hissetmektedir. Yani kişinin kendine verdiği bir çeşit ceza niteliği taşımaktadır” (Budak, 2000). Beyhan Barlas’ın Semra’dan ayrıldıktan sonra tiyatrodaki Zehra isimli bir kadınla basılması Semra’nın yaşadığı bu ilişkiyi daha çok sorgulamasına ve özellikle Özer’e karşı yoğun bir utanç duymasına neden olur. Her ne kadar Özer bu durumun konuşulmaya bile değmeyecek kadar önemsiz bir mesele

olduğunu söylese de pişmanlık, suçluluk ve utanç duyguları onu uzun bir süre rahatsız eder. Hiç sevmediği ve geçici bir heves uğruna Beyhan Barlas gibi bir adamla ilişki yaşaması kendisini affedememesine ve aşağı görmesine neden olur.

Yaşamı boyunca kimi kez karmaşık ilişkilerin içinde kimi kez de tiyatro sahnesinde aradığı mutluluğu bir türlü bulamayan Semra, Özer'i hem Cem'den hem de Beyhan'dan daha çok sevmiştir. Özer'le birlikte olduğu dönemleri hayatının en mutlu günleri olarak tanımlayan Semra, bunun bir ömür boyu süreceğine, hiç kimsenin bilemeyeceği, yakınından bile geçemeyeceği bir sevgiyi yakaladığına inanır. Duygularını etraflıca tahlil etmiştir ve Beyhan Barlas bir an bile sevmediği, içindeki boşluğu doldurmak için kapıldığı bir anlık zaafıdır; Cem ise bir çocukluk sevdasıdır onun için, Özer'i sevdiğini kendisine bile itiraf etmekten kaçındığı bir maskedir ve ömrünün altı yılının onsuz geçmesine neden olduğu için hayıflandığı bir süreçtir.

Tiyatro ile ilgili pek çok şey öğrendiği Özer'e entelektüel bağlamda denk olmayan Semra, çoğu zaman insan olmak, oyuncu olmak, tiyatro sanatı, ödün, fedakârlık, yaşam gibi konular üzerinde kendisiyle uzun uzun ve sık sık sohbet eden Özer'i anlamakta güçlük çeker. Semra, yaşama, sevmeye ve umut etmeye daha dönük ve küçük şeylerden mutlu olmasını bilen bir yapıdadır. Özer'in ilgisiz, isteksiz, karamsar, kötümser, umutsuz yanını ve onun varoluşsal sıkıntılarını yansıttığı sohbetlerden pek bir şey anlayamaz. Aslında Özer'in yaptığı da sohbet etmekten ziyade fikirlerini açıkladığı konferans niteliğinde bir konuşmalar dizisidir. Semra'yla konuşmak bir bakıma kendisiyle tartışmak anlamına gelmektedir.

Semra bir sabah uyandığında tek dostu ve samimi arkadaşı Özer'in yanında olmadığını fark eder. Bu Semra'nın ilk defa yapayalnız kalışıdır:

Kalktım oturdum yatağın içinde. Özer yanımda değildi. Saate baktım dokuz buçuk! Beni uyandırmadan kalkıp gitmiş! Ağlayacak gibi oldum birden. Yalnızlık bir kötü çöktü içime. Yalnızlık boğucu bir duman oldu, sardı odanın her yanını. O dumandan çok uzun bir süre kurtulamayacağımı biliyordum o sabah... (Kür, 1990, s. 213).

Bir ömür boyu Özer'le birlikte mutluluk içinde yaşayacağına, iki büyük oyuncu olarak zaferden zafere el ele koşacaklarına bütün benliğiyle inanan ve Özer'in kendisinden bir kol boyundan fazla uzaklaşmasına tahammülü olmayan Semra için önce yas ardından depresyon süreci başlamıştır. Özer'e olan aşırı tutkusu, bağlılığı, onunla ilgili kurduğu düşlerin çocuksuluğu ve gerçeğe uzaklığı Özer gittikten sonra ona

karanlık günler yaşatır çünkü hayal ne kadar büyükse kaybının getireceği acı o denli yoğun olur.

Özer'in intiharının ardından yoğun ve uzun süreli bir üzüntü dönemi geçiren Semra, psikiyatride yas olarak adlandırılan bir süreci yaşar. Kayıptan sonra kişinin yaşamına sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için bu, olağan ve yaşanması gereken bir tepkidir. Kişinin kayıp karşısında verdiği duygusal, bedensel ve davranışsal tepkiler, hissettiği acı, keder, hüznün bir zaman için normaldir: "Sevilen birinin ölümünden sonra ortaya çıkan depresyon belirtileri, depresyon tanı ölçütlerini karşılayacak sayıda ve sürede ortaya çıkmış olsa bile, iki aydan daha uzun sürmedikçe depresyondan çok yasa bağlanmalıdır" (<http://www.depresyon.info.tr/yas.asp>). Ölümün üzerinden geçen iki aylık sürede verilen tepkiler depresyonun özelliklerine benzemekle birlikte bu belirtileri yas olarak nitelenecek daha yerinde olur; ancak eğer yas uzun sürerse artık depresyona dönüşmüş demektir.

Yas tutan kişilerin, klinik depresyonun bazı belirtilerini göstermeleri normaldir çünkü önemli sayılan bir ilişkinin sonlanması sıklıkla depresyona öncülük eder. İki yıl boyunca Özer'in ölmediğine, bir gün çıkıp geleceğine inanan Semra, uzun süre bu inancını korur. Bu süreçte hiç kimse onu Özer'in öldüğü fikrine inandıramaz. Çünkü aldığı ağır darbe, yeniden toparlanabilmesi için bazı ruhsal manevralar yapmasını gerekli kılar. Bilinçdışı etkiler altında, farkında olunmadan gerçekleşen bu manevraların ilki, ölen kişinin hala yaşadığı yanılsamasının sürdürülmesidir. Böylece, büyük bir acıyla yüzleşmekten bir süre için kaçınılmış ve zaman kazanılmış olur. Nitekim Semra, uzun bir süre Özer'in öldüğü gerçeğiyle yüzleşemez:

Kral Lear'ın açılış gecesinde öğrendim Özer'in hemen dönmeyeceğini. Oyundan sonra 'Öldü' dediler. İnanmadım elbet. Güldüğümü ansıyorum. Hani tatsız bir fıkraya nasıl gülünür yalancıktan, öyle... Hiçbir zaman inanmadım. İnanmıyorum hala da... Herkes ne derse desin, günün birinde Özer'in dönüp geleceğini biliyorum. Ne zaman geleceğini kendi bilir; onun için aramaya çıkmadım onu. Karadeniz kıyılarını, köy köy, kent kent dolaşmaya çıkmadığım bu yüzden... Ben ona hazır olunca gelecek... (...) Gecikmez artık. Gelir. Benden başka kimse inanmıyor geleceğine... (Kür, 1990, s. 213-216).

Sigmund Freud bu durumu belleğin yas karşısında direnmesi olarak açıklar. Ona göre bellek, yas karşısında direnir, çünkü yitirilen sadece bir kişi / nesne değil, insanın o kişi / nesneyle kurduğu ilişkidir aynı zamanda (<https://tugceisiyel.wordpress.com/>).

Ölüm ve yas konusunda çalışmalar yapan psikiyatrist Elisabeth Kübler-Ross'a (1969) göre yasin beş ana aşaması vardır. Bunlar: inkâr, öfke, pazarlık, depresyon ve kabullenmedir. (...) İlk aşama olan inkâr sürecinde, yaşam anlamsız ve boş gelmeye başlar. Şok ve inkâr etme yaşanır. Yaşama nasıl devam edeceğimizi, devam edip edemeyeceğimizi ve de devam etmenin gerekli olup olmadığını düşünürüz. Sadece günü geçirmek adına çözümler bulmaya çalışırız. Bu evrede şok ve inkâr bize yaşadığımız durumla o an için başa çıkma ve devam edebilme gücü verir. (...) Yasın ikinci aşaması olan öfke, iyileşme süreci için gereklidir. Her ne kadar bitmeyecekmiş gibi görünen bir öfkeniz de olsa onunla yüzleşmek için istekli olmak gerekir. Öfkeyi ne kadar doğru hissedebilirsek o kadar çabuk öfkemiz azalır ve de iyileşme sürecine geçebiliriz. (...) İlk baştaki boşluk hissinin yerine bu aşamada öfke geçer ve de öfkemizi insanlara yönelterek onlarla iliştişim kurarız. Üçüncü yas sürecinde pazarlık yapmaya çalışırız. Kaybın öncesinde bir pazarlık vardır. Bu pazarlık genelde “Allah’ım, ne olur onun canını alma, söz veriyorum bundan sonra değişeceğim.” şeklindedir. (...) En son aşama olan kabullenme, tamamen iyi olmak veya kayıpla barışık olmak değildir. Bu aşamada kaybedilen kişinin fiziksel olarak yokluğu kabul edilir. Bu durum kişinin hoşuna gitmez ama onunla yaşamayı öğrenmeye çalışır. Kaybedilenin yerini dolduramayız ama yeni ilişkiler kurmaya başlarız. Yeniden yaşama tutunmaya başlarız.” (<http://www.zeyneppinar.com/olum-ve-yas/>).

Tüm insanlar için kabullenmesi zor bir durum olan ölümü, sevdiği erkeği kaybederek yaşayan Semra, her an Özer’in geri geleceğine inanarak, yaşayacakları güzel günlerin hayalini kurarak inkâra sığınır. Freud, sevdiğimiz kişiyi veya onun sevgisini yitirdiğimizde daha önce hiç olmadığımız kadar çaresiz bir mutsuzluk içinde olduğumuzu söyler. (Nasio, 2007, s. 36) Sağlıklı / başarılı yas ve patolojik / başarısız yas ayrımı yapan Freud’a göre Semra, yitirilen nesneye takılıp kaldığı için patolojik bir durum yaşamaktadır. “Bu patolojik durumda, ego kaybedilen nesne tarafından ele geçirilir, kaybedilen nesneye kendini adar” (<https://tugceisiyel.wordpress.com/>). Temel sevgi nesnesi haline getirdiği Özer’le zihni sürekli ve yoğun olarak meşgul olan Semra, kayıpla uzun bir süre vedalaşamaz ve yaşamın kıyasına ilişemez.

Ölüm karşısında bir şey yapamamanın, sevdiğini geri getirememenin, onu bir daha göremeyecek olmanın verdiği acizlik duygusunu tüm karmaşıklığıyla yaşayan Semra’nın yas süreci uzun sürerek depresyona doğru evrilir. Depresif duygu durumunda “sevilen birisinin kaybı veya diğer stres faktörleri uyum reaksiyonu olarak hastada depresif duygu durumuna sebep olabilir” (Petit, 2006, s. 87). Özer’in gitmesi ona temelsiz bir suçluluk duygusu yaşatır ki bu, depresyonun en önemli belirtisidir. Hiç kimsenin onu anlamadığını düşünen Semra, uzun sürelerle tek başına kalır. Ancak; toplumdan uzaklaşması depresyonunu daha da ağırlaştırır.

Bu süreçte kişi, kendini değersiz bulur, kimsenin onun yaşadığı acıyı anlayamayacağından emindir. Freud bu süreci “kişinin kendine işkence etmesinin keyfi” olarak tanımlar. Kişi, bu dönemde sevme yeteneğini kaybeder ve nesneye olan öfkesini kendisine yöneltir.

Özer’in kendisine anlattıklarını anlayamadığı için çekip gittiğini düşünecek denli suçlar kendini Semra, sevilen nesnenin kaybından doğan öfkeyi benliğine yöneltir: “Onun dediklerinin çoğunluğunu anlayabilmem için ille de gitmesi, beni yalnız bırakması, mutsuz kılması mı gerekliydi? Evet, herhalde öyle...” (Kür, 1990, s. 216). Bu hayatta onu bir tek Özer’in anladığını düşünen ve onunla saatlerce sohbet eden Semra için özdeşlik kurduğu Özer’in gitmesi varlığının yarım kalması anlamına gelmektedir ve bu yüzden acısı daha ağırdır: “Bir klinik durum olan depresyonların psikopatolojisinde yitirilen obje ile düzenli olarak yapılan bilinçdışı özdeşim önemli bir rol oynar” (Brenner, 2000, s. 51).

“Depresyon bazen, kayıplar karşısında oluşan duruş bozukluğudur” (Öncü, 2015, s. 35).

Benden başka kimse inanmıyor geleceğine... Ben de kimseye söylemiyorum artık. Önceleri zor oldu kimsenin inanmadığı bu gerçeği içimde saklamak. Her önüme gelene; en olmayacak, en anlamayacak kişilere bile anlatmaya çalıştım durdum. Kimse doğru dürüst dinlemedi dediklerimi; elimdeki kanıtların tümünü sıralamama bile fırsat bırakmadılar. Sanki tek görevleri beni Özer’in öldüğüne inandırmakmış gibi, sözümü ağızıma tıkıp ölümün kaçınılmazlığına değin söylevler verdiler... (Kür, 1990, s. 216).

Uzun bir süre sevgilisinin öldüğünü kabullenemeyen ve bir ruhsal acı döngüsüne yenik düşen Semra, Özer’in dönmeyeceğini, onun öldüğü gerçeğini Özer’in intiharından iki yıl sonra ve ancak yaşadıklarını yazdıktan sonra kabul eder:

Yazdım, kendi kendime tanık oldum ve önceden bilmediğim iki şey öğrendim. Birincisi, Özer’in bir daha geri gelmeyeceğini. Özer geri gelmeyecek. Özer öldü. Gitmek... Kimseyi uyandırmadan. Son bir kez öpmeden... Ve geri gelmemek. Özer öldü. Herkesin bildiğini ben de biliyorum artık; benden saklamaya bile çalışmadıklarını... Öldüğü için kızamıyorum ona, tıpkı gittiği için kızamadığım gibi... Ölümü ona yakıştıramıyorum yalnızca (Kür, 1990, s.220).

Yaşadığı aksilikler, yanlış ilişkiler, sonu hüsrarla biten aşklar, iş hayatında meydana gelen sıkıntılarla sık sık mutsuz olan Semra, hayattaki tek sığınağı, bel bağladığı, güvendiği yegâne varlık Özer’in ölümünü kabullendikten sonra tüm günlük

hayatını meşgul eden depresyonu biraz hafifler. Gelecek kaygısı, hayatına nasıl yön vereceği konusunda endişeleri de olsa kendisine yeni bir yaşam kurmaya karar verir.

Pınar Kür, insan ilişkilerinin karmaşıklığını, tiyatro sahnesinde olup bitenlerle hayat sahnesinde olanların paralelliğini ve huzursuz ruhları, depresyona neden olan ya da depresif belirtileri alevlendiren iç hesaplaşmalar, yaşamın erken dönemlerinde yaşanan stresler ve dış etkenler dolayımında anlatır.

2.14. Çocukluğun Soğuk Geceleri – Tezer ÖZLÜ

Türk edebiyatının nostaljik prensesi olarak anılan ve 1970 – 1980 yılları arasında romanları, çevirileri, kısa hikâyeleri ve bir senaryosu ile edebiyat dünyasında etkili olan Tezer Özlü, 10 Eylül 1943 yılında Kütahya'nın Simav ilçesinde dünyaya gelir. Öğretmen bir anne – babanın çocuğu olarak kitaplarla iç içe bir yaşantı süren yazar, 1963 yılından itibaren ilk öykülerini yayımlamaya başlar. “Eski Bahçe – Eski Sevgi” adıyla bir araya getirilen bu öyküleri ilk olarak 1987 yılında basılır.

Geçirdiği psikolojik rahatsızlıklardan ötürü kısa aralıklarla 1967 – 1972 yılları arasında İstanbul’da farklı hastanelerin psikiyatri kliniklerinde kalır. Uzun sayılmayacak yaşamında yazarlık, çevirmenlik, radyo programcılığı, tiyatro oyunculuğu, asistanlık gibi işler yapan Tezer Özlü, göğüs kanseri nedeniyle 18 Şubat 1986 yılında İsviçre’nin Zürih kentinde hayata gözlerini yumar.

Özlü’nün ilk romanı “Çocukluğun Soğuk Geceleri” 1980 yılında yayımlanır. Yazarın otobiyografisinden geniş ölçüde yararlanılarak yazılan roman, “Ev”, “Okul ve Okul Yolu”, “Léo Ferré’nin Konseri”, “Yeniden Akdeniz” başlıklarını içeren dört bölümden oluşur.

Ana odağında olayların olmadığı bu anlatının, klasik romanlardaki serim, düğüm ve çözüm planının uygulandığı bir olay örgüsüne sahip olmaması, anlatıcının on bir yaşından yetişkin bir kadın oluşuna kadar yaşadıklarının zamanda ve mekânda geriye dönüşlerle, ileri atlamalarla verilerek anlatıyı kronolojik bir akıştan uzaklaştırması, olaylardan çok, durumlara, kişilere, betimlemelere, iyi ve kötü anıların hatırlanışına ve toplum eleştirisine yer vermesi özetlemeyi zor kılmaktadır.

Romanın ilk bölümünü oluşturan “Ev”, otobiyografisine ve röportajlarına dayanarak yazarın kendisini temsil ettiğini söyleyebileceğimiz genç bir kızın aile içinde yaşadığı bunalımları ve çatışmaları anlatır. İstanbul’un Fatih ilçesinin Çarşamba semtinde çıkmaz bir sokakta babası, annesi, ablası, ağabeyi ve babaannesi ile yaşayan

anlatıcının, bir zamanlar beden eğitimi öğretmenliği de yapmış olan milli eğitim müfettişi babasının uyguladığı sıkı disiplin ve dayatmalarına karşı bu çatışmalı ortamda var olma mücadelesinin hikâyesi anlatılır. Çocukluk dönemi, aile yaşamı, intihar girişimi ve büyük annesinin ölümünün anlatıldığı bu bölümde, tüm anlatılanlar dolayımında asıl vurgu, anlatıcının varoluşsal kaygıları üzerine odaklanır.

“Okul ve Okul Yolu” adlı ikinci bölüm, anlatıcının gittiği yabancı kız lisesi ve burada ders veren rahibeleri odağına alır. Rahibelerle yaşadığı içsel çatışmanın yoğunluklu olarak anlatıldığı bölüm, aynı zamanda anlatıcının Günk ile tanışma hikâyesini de içine alır. Herhangi bir çatışmanın olmadığı, uyum içinde sürdürülen bir arkadaşlığın yaşandığı bu ilişkide, her iki arkadaş da dünyayı algılayışlarının, zihniyetlerinin ve bakış açılarının ortaklığı ile birbirlerini etkileyip yalnızlıklarını bir nebze giderirler. Ayrıca, anlatıcının okulda tanıştığı diğer kız ve erkek arkadaşlarının aracılığıyla üyesi olduğu orta sınıfın dışında da bir yaşamın var olduğunu fark etmesi bu bölümün bir diğer anlatısıdır.

Olayların oluş zamanının üzerinden yıllar geçtikten sonra anlatılan ve kronolojik bir sıra takip etmeyen, olay örgüsünün anlarda yaşanan birtakım karşılaşmalar ve çatışmalardan oluştuğu romanın üçüncü bölümü, ağırlıklı olarak anlatıcının akıl hastanesi günlerini konu edinir. Bu boğucu mekânda uygulanan elektroşok tedavisi, anlatıcının hemşirelerden, hizmetlilerden ve doktorlardan gördüğü fiziksel ve psikolojik şiddetin ruh halini iyiden iyiye açmaza soktuğu bunalımlı anları anlatılır. Ayrıca, bu bölüm, psikolojik sorunlarının epeyce arttığı bir dönemde, aile baskısından kurtulabilmek amacıyla yaptığı ama sık sık çatışmaların yaşandığı ilk ve mutsuz evliliği, bağlantılı olarak ruh halinin iyiden iyiye bozulmasını ve böylece her şeye yabancılaşmasını da konu edinir.

Romanın son bölümünü oluşturan “Yeniden Akdeniz” yaşam – ölüm ikilemi üzerine kuruludur. Geldiği Akdeniz’in bir köyünün onda yaşadığı tüm olumsuz deneyimlerin ardından yaşamı kucaklama ve yeniden sevme isteği uyandırmasının anlatıldığı bu bölümde, anlatıcının peşini bırakmayan intihar düşüncesi yerini huzura ve yaşama sevincine bırakmış gibidir ancak bunun sonsuza kadar sürmeyeceğinin bilincinde olması bu huzura gölge düşürmektedir.

2.14.1. Manik-Depresif Ve Nevrotik Bir Karakter Olarak Anlatıcı

Roman boyunca adı hiç söylenmeyen anlatıcı kahramanın çocukluk yıllarından itibaren birtakım yaşantılarının aktarımını içeren romanda, anlatıcı, yaşadığı anlardan, korku, kaygı ve hüzünlerinden hareket ederek -varoluşsal duyularının sarsıcı etkisiyle- kendisini ve yaşamı hoyratça sorgular. İletişimsizlik teması üzerine kurulu metin, anlatıcının toplumla uzlaşmadığı noktaları, kendisine ve topluma yabancılaşma sürecini, çocukluk yıllarından itibaren yaşadığı kimlik bunalımını bazen hatırlama bazen de sayıklama biçiminde paylaşırken anıları ve sözcükleri bize bütün problemlerin ilk tohumlarının çocukluk yıllarında atıldığına işaret eder.

Aykırı bir kişiliğin acı dolu yolculuklardan geçişine tanıklık ettiğimiz anlatıcının, ölüm ve deliliğin, neşe ve kederin kol gezdiği yaşamında aklın bittiği, çıldırmanın başladığı anlarına, kötücül hislerin neden olduğu iç sızısını dindirememesine, içindeki boşluğu ölene dek dolduramamasına dair duygu ve tepkilerini anlamlandırmak üzere çıktığımız psikanalitik yolculuk aile mefhumunun anlatıcı-kahramanın ruhsal sağlığının şekillenmesinde kuvvetli bir rol oynadığını gösterir. Çocuğun aile içinde nasıl bir konumu elinde bulundurduğunu saptamak önemlidir, zira çocuğun aile içindeki konumunu belirlemeden bir çocuğu anlayamayız (Adler, 2012, s. 98).

Anne ve babasının tayininin İstanbul'a çıkmasıyla birlikte on bir yaşında taşradan büyük şehre göç eden anlatıcı karakter, hayatının dönüm noktasını bu göçle birlikte yaşar. Muhafazakâr bir semtte anne, baba, büyükanne ve iki kardeşiyle birlikte yaşayan anlatıcı, eski hiçbir eşyanın atılmaya kıyılmadığı için üst üste yığılı bir şekilde her tarafı kapladığı, küçük, karanlık ve soğuk evde, sıkıntılı ve bunalımlı bir ruh haliyle yaşamı karşılamaya çalışır. Anne ile baba arasındaki sevgiden yoksun, mutsuz ve 'dilsiz' ilişki, dünyayla bağlarını koparmış bungen bir ninenin yadırgatıcı varlığı, hayatının hiçbir döneminde özel bir paylaşım yaşamadığı ağabeyine evin bir oğlu olmasından ötürü tek başına kalacağı ayrı bir oda verilmesi anlatıcı için rahatsız edici olmasına rağmen ona evi çekilmez ve yaşanmaz hale getiren asıl ve en önemli öge babadır. Roman boyunca anlatıcının en çok babayla ilgili anılarını aktarması bu tespitimize haklı bir dayanak oluşturmaktadır.

Baba figürünün anlatıcı kahraman ve diğer çocuklarıyla kurduğu ilişki, mesleği olan öğretmenlikle doğrudan ilişkilidir. Evinde askeri düzen ve disiplini yerleştirmeye çalışırken aynı zamanda resmi kurumlara özgü havayı yaratmaya da özen gösteren baba, cumhuriyet ilkelerine, Kemalist ideolojiye sıkı sıkıya bağlı bir milli eğitim müfettişidir ve bürokrat ahlak anlayışına sahiptir. Cumhuriyet rejiminin hararetli savunucularından

biri olması ve mesleğinin gereği olarak öğretme, çocuklarını otoriter bir tutumla kontrolü altına alma, onlara kendi dünya görüşü çerçevesinde bir kimlik kazandırma çabası, dış dünyaya karşı oldukça hassas olan anlatıcı kahramanın boğucu, bunaltıcı, sarsıcı bir hayatı yaşamasına neden olur.

Babasının içselleştirmiş olduğu vatanperver ve coşkun duyguları benimsemeyen anlatıcı, onun akıl almaz bir tutumla sabahları kendilerini askeri bir disiplinle uyandırmasını ve dayatmacı kimliğini eleştirirken diğer yandan babanın edimlerinin sonuçlarının ruhsal dünyasını nasıl şekillendirdiğini de ortaya koyar:

Bir zamanlar beden eğitimi öğretmenliği yapmış babam, düdüğünü saklamış. Sabahları çizgili, bol pijamasını çıkarmadan düdüğünü öttürüyor: —Nazlıydın niçin geldin askere? Haydi kalk! Haydi kalk! Borazan gibi bir sesle bağıyor. Uyanıp, sabahın ilk ışıklarıyla birlikte kendimi Süm'un koynunda buluyorum. Babamın bu evle, askerlik arasında ne gibi bir bağlantı kurabileceğini düşünüyorum. Babam ev yaşamında askeri bir düzen istiyor. Bu kesin. Zengin olsa belki de kapıda borazanlar çaldiracak... Babamın kuşağındaki Türk erkekleri ne büyük bir ordu ve askerlik sevgisi besliyorlar (Özlü, 2008, s. 7).

İronik ve alaycı bir tonun sezildiği bu sözlerde, baskıyı, çatışmayı ve tüm bunların yarattığı etkiyi bu yolla biraz olsun azaltma ve yumuşatma çabası gizlidir.

Çocuklarıyla ilişki kurma biçimi sorunlu olan baba, karşılıklı ilişki kurmaktan ziyade buyurgan kimliğiyle ön plana çıkar. Sadece ilişkiler aracılığıyla insanın kendini dışarı açacağından habersiz, hamasi duyguların güdümünde, adeta kör, sağır halde ev halkının tüm 'iletleri'ne kapalı ve duyarsız, kendi otoriter rejimini kurma çabasıdır. Çevresindeki pek çok şeye anlam veremediği gibi babasının askerlik sevgisine ve disiplinine de anlam veremeyen anlatıcı için bu çaba ve aşırı katı, otoriter tutum, olumsuz bir benlik kavramı geliştirmesine, bunalımlı, ürkek ve korkak biri olarak yetişmesine neden olur.

Babanın habersiz veya umursamaz tavrı, düşünce, duygu ve hayata bakış olarak apayrı olduğu kızının sessizce avuçlarından kayıp gitmesine yol açar. Bu noktada, Freud'un, çocukların ne denli ince duygulu, duyarlı ve yetişkinlerin pek umursamayacakları bir olaydan bile aşırı etkilenebilecek ruhsal yapıda olduklarını, hatta karakter gelişimlerinde bunların önemli rol oynadığını ve gelecekteki bazı nevrotik belirtilere kaynaklık edeceğini belirttiğini hatırlamalıyız.

Babanın katı bir ideolojik şartlanma içinde evinde, devlet dairelerine özgü resmi havayı canlandırır tarzda Atatürk köşesi yapması, burada yapılan törenleri önemsemesi

ve çocuklarını bu askeri düzenin bir parçası olmaya zorlaması, bir kadın olan anlatıcı için sancılı ve bunaltıcıdır:

Holdeki gömme büfenin önünü, babam Atatürk köşesi yapıyor. Burada Atatürk'ün altın yıldızlı bir büstü duruyor. Yanında küçük bir maden çubuğa çekilmiş, ipek kırmızı saten üzerine iğne oyası ile ay yıldızı işlenmiş bir Türk bayrağı yükseliyor. Babam, ara sıra, özellikle ulusal bayram günlerinde hep birlikte İstiklâl Marşını söylememizi istiyor. Kimse katılmayınca da borazan sesiyle marşı sonuna dek söylüyor. Radyoda da İstiklâl Marşı çaldığında hazır ol duruyor. Bizim de durmamızı istiyor. — Evde hazır ol durulmaz, diye direniyoruz (Özlu, 2008, s. 12).

Anlatıcının kardeşleriyle birlikte 'Evde hazır ol durulmaz' diye direnmesi, erkek egemen yapıya ve babaya olan isyanın umarsızca sözlere dökülmesidir.

Vatanın yararına olacak her şeyi çocuklarına dikte eden baba, onların çalışma masasının karşısındaki duvara 'Baba Öğütleri'ni asar: "Yavrularım: 1. Işık soldan gelmeli. 2. Kitap gözünüzden 30 – 45 cm uzaklıkta durmalı. 3. Çalışma biter bitmez ışıklar kapatılmalı vb... Bu vatana hayırlı evlatlar olmanız isteği ile başarılar dilerim. Sevgili cefakâr babanız. Ad. Soyad. İmza" (Özlu, 2008, s. 10). Kendisini 'ce fakâr' sıfatıyla niteleyen baba, kızını –ve diğer çocuklarını- hayatının merkezine yerleştirdiği ideallerinin getirdiği dayatmalarla bireysel istekleri arasına sıkıştırır. Böylelikle baba, anlatıcının yaşadığı uyum sorununun en önemli öznesi haline gelir.

Birey olarak çocuklarının farkında olmayan ve bu nedenle onların ruhsal dünyasında onulmaz hasarlara yol açan, özellikle anlatıcı kahramanın her geçen gün her şeye yabancılaşmasına neden olan baba, anlatıcı için bir hayal kırıklığıdır. Freud'un "Kız çocuğunun kaderinde babasına bağlılık vardır" (Freud, 1994, s. 156) önermesini (Oedipal durum) her hareketiyle baltalayan bir figürdür.

Gergin ilişkilerin hâkim olduğu evde, çocuğun duygu ve düşüncelerine önem verilmemesi, ebeveynlerin çocuğa karşı itici tutumları, çocuğun kendini değersiz bulmasına neden olacaktır:

Ailede anne-babanın aşırı baskı ve otoriter tutum içinde olmaları, çocuğun benlik saygısını, yani kendine değer verişini azaltır. Çünkü benlik saygısı, çocuğun fikirlerine değer verilen, sözleri dinlenen, anne-babasından destek gören, başka bir deyişle, insan olarak kendisine değer verilen bir ortamda ancak filizlenir ve gelişir. Çocuğu olduğu gibi kabul eden, onu destekleyip teşvik eden anne-baba çocuğun olumlu bir benlik kavramı ve benlik saygısı geliştirmesine yardımcı olabilir (Yavuzer, 1995, s. 41).

Baba ile kız arasında yaşanan çatışma, gizli anlaşmazlık, görünürde anne ile kızı arasında söz konusu değildir. Şaşırtıcı bir şekilde hep suskun olan öğretmen anne, anlatı boyunca ne söylemleriyle, ne hareketleriyle vardır. Annenin suskunluğu eşine itaat ettiği, onu onayladığı ya da onaylamasa bile karşı çıkacak güçten yoksun olduğu veya umursamadığı gibi farklı şekillerde yorumlanabilir ama gerçek olan şu ki bir çocuğun yaşamında önemi tartışılmayacak kadar büyük olan anne, eksik, zayıf, yetersiz, kendi tavrını bile ortaya koymaktan aciz, olabildiğince edilgen bir yapıda, küçük kızın adım adım intihara giden bunalımını fark edememiştir.

Hafta sonları bütün ailenin bir arada olduğu yegâne zaman dilimlerini yazılı kâğıtları okuyarak, okulla ilgili işlerini yaparak ve neticede çocuklarına kulak vermeyerek, onlara dokunmayarak geçiren anne, kızının her geçen gün biraz daha derinleşen bunalımına, yaralı psikolojisine içten içe katkıda bulunur. Freud, kız çocuğunu annesine bağlayan bağların doğasını araştırdığında ortaya şu soruyu atmıştır: “Kız çocuk annesinden ne talep eder?” Yanıt açık ve yalındır: “Onu giydirmesini, ağrılarını gidermesini, yürüyüşe çıkarmasını, ona (ya da yalnızca ona)ait olmasını talep eder” (Safouan, 1996, s. 172). Çocuğu ile yeterli vakit geçiren ve ona güvenli bağılık duygusu yaşatan anne, çocuğun depresyona yol açabilecek verilerle başa çıkabilmesini sağlar. “Güvenli bağılıklar, çocukların güçlü içsel tutum oluşturmalarını, ön yargısız ve dış etkilere kapalı sağlam ilişkiler kurmalarını sağlar” (Miller, 2002, s. 75).

Baba ile anne arasında -bir yakınma veya bir fikir belirtme yoluyla yansıtılmasa da- iletişim eksikliği, sevgisiz, sevişmesiz geçen günlerin varlığı, anlatıcının dikkatinden kaçmaz: “Babamla annem arasında hiçbir sıcaklık, hiçbir sevgi yok gibi. Annem onu erkek olarak hiç sevmediğini her davranışıyla belli ediyor. Bütün küçük burjuvalar gibi, sorumlulukların zorunluluğu ile bağılılar birbirlerine. Her sabah ve her gece öylesine sevgisiz ki (Özlü, 2008, s. 11).

İnançlarına sıkı sıkıya bağlı, geleneklere uygun hareket eden Bunni takma adıyla anılan babaanne ise anlatıcıyı yetiştirme konusunda dini öğretileriyle ön plana çıkar. Bu yaşam tarzını da benimsemeyen ve bununla içten içe bir çatışma yaşayan anlatıcı, ‘Tanrı’nın varlığını küçük yaşlardan itibaren sorgular. Anlatıcının zihninin ve kimliğinin iyice bulanmasına ve parçalanmasına yol açan babaanne anlatıcının anılarında sevgiyle, minnetle hatırlanmaz:

Banyo pazar günleri yakılıyor. Sırayla yıkıyoruz. Soğuk günlerde, soba yanan odaya büyük bakır leğen getiriliyor. Başımızı eğip, saçlarımızı yıkıyoruz. Sonra leğene oturuyor, çok az bir suyla gövdelerimizi yıkıyoruz. Bu işlerin tümünü

Bunni yapıyor. Kirli suları kovaya döküyor. Onları banyoya götürüp, temiz sıcak su getiriyor. Bunni yorulmaz. Bunni'nin tüm uğraşısı yıkamak, kül dökmek, pislik temizlemektir. Yaşamı boyunca bunu yapmıştır. Eliyle ateş bile tutar. Onun dünyası çamaşır, bulaşık, namaz, oruç ve Çarşamba Pazarı'dır. Kimse ona fazlasını sunmaz. O da istemez. Başımıza son suyu dökerken, bizleri Arapça dualarla kutsuyor. — Tanrı yok ki! diye onu kızdırıyoruz. — Tövbe deyin, tövbe deyin. Yanacaksınız! diye yanıtlıyor (Özlü, 2008, s. 14).

Sevgisiz, durgun, bungun, kurallarıyla sınırlanmışlık, kapatılmışlık duygusu veren ev yaşamından kaçmak, bir nebze soluk alabilmek anlamına gelen okul da ona benzer karanlık duygular yaşatarak aradığı huzuru vermez. Kurallarla, yasaklarla başı hoş olmayan anlatıcı karakter, okulda da evden farklı bir ortam görmez. Onun için ev de, okul da karanlık, kasvetli ve soğuk yerlerdir. Sınırlı ve sıkıcı yaşam alanlarıdır. Bu mekân algısında elbette anlatıcının ruh hali önemli rol oynamaktadır. Zaten onun çocukluğa ait anılarının içinde, bunalımlı duygularıyla eşleşen iki mekân dikkatleri çekmektedir: Ev ve okul. Yaşadığı bu mekânların kendisine sunduğu dünyalara, onları nasıl yaşadığına, nasıl algıladığına baktığımızda onun iç dünyasında yaşananları anlamlandırmamız kolaylaşmaktadır.

Gittiği Alman Lisesi'nde rahibelerin öğrencilere karşı sevgiye ve empatiye dayalı bir ilişkiden ziyade; soğuk, katı, mesafeli tavırları, sıcaklıktan yoksun davranışları anlatıcı için kâbus gibidir. Küçük dünyalarına sıkışıp kalan, kapalı, kilitli kapılar ardına sığınan, kendi aralarında da gerilim yaşayan rahibeler, Tanrı'yı çok sevdiği için rahibe olduklarını devamlı söylemelerine rağmen hayatlarının hiçbir döneminde hiçbir şeye karşı sevgi besledikleri duygusu uyandırmazlar, aksine rahibeliği de öğretmenliği de zorla yapıyormuş gibi bir izlenime neden olurlar.

Dinine bağlı büyük annesinin daima kullandığı ve anlam veremediği 'Allah' kavramına okulda da rastlaması, derste söylenen ilahiler, Tanrı'yla ilgili çatışmasını derinleştirir. Yetişme evresinde anne baba ve öğretmene karşı bel bağlaması, güven beslemesi gereken dönemde anne, baba ve öğretmen figürü olumsuz davranırsa bu evrede çocuk hemen kendisini dış dünyaya kapar, asla güven beslemez ve onlara tümüyle yabancı, hatta düşman kişiler gözüyle bakar. "Anne-babaların çocuğa güven, cesaret, sevgi ve övgü vereceğine; onu reddetmesi, sürekli eleştirmesi ve yermesi onun kendine saygı geliştirmesini engellemekte, aşağılık duygusu geliştirmesine neden olmaktadır" (Clifford, 1984, s. 323).

Babanın, annenin ve rahibelerin ideal olgunlaşma için gerekli ideal rol model örneği olamamaları bir tatminsizlik duygusu yaratır anlatıcıda. Onlarla oluşturduğu

hikâye endişeyle, isyanla karakterizedir. Her geçen gün içine kapanır, uğradığı hayal kırıklığı onu varoluşun getirdiği kaygılara odaklar. ‘Varlık’ı anlamlandıramaması, hiçbir inanç sistemine bağlı olmaması, içindeki kötücüllüğü azaltamaması veyahut denetim altında tutamaması, dünya nesnelere karşı, içinde sevgiyi çoğaltamaması sınıra dayanmış ruhunda sert fırtınalar estirir.

Başkaları tarafından seçilen, anlamlandırılan, dayatılan yaşam, sürekli öğütler yağdıran, ne yapacaklarını, nasıl yaşamaları gerektiğini listeyle ellerine tutuşturan baba, sıcaklığını, yakınlığını çocuklarından esirgeyen anne, okulda ezbere, kalıplara dayalı bilgilerin ve rahibelerin sıkıcılığı onu ruhsal bunalıma iter. Freud’un, “Psikanalize Yeni Giriş Dersleri”nde ifade ettiği insanların içgüdüsel yaşamın istekleriyle bunlara karşı içimizde uyanan direnmeler arasındaki bir çatışma nedeniyle hasta olduğunu söylemesi (Freud, 1994, s. 87) kahramanımızın davranışlarını anlamlandırmamızda işe yarar. Her şeyden öte, evin içindeki huzursuzluk ve sevgisizliğin yaşamına yansımaları onu intihar teşebbüsüne götürür.

Çocukluğundan itibaren ölüm düşüncesinin içinde filizlendiği kahraman, kendince belli bir nedeni olmamasına rağmen sürekli yaşamına son vermeyi düşünür. İlk intihar teşebbüsünü ergenlik döneminde yaşayan anlatıcı, karanlık duygu ve sık sık yakındığı kaygılarıyla başa çıkabilecek deneyimden yoksundur. Yaşı ve yaşadıkları itibarıyla bu mekanizması gelişmeyen anlatıcı, sadece umutsuzluk ve bunaltının neticesi olarak değil, aynı zamanda bir karşı duruş sergilemek, başkaldırmak ve bir yaşam tarzına karşı çıkmak amacıyla da intihar girişiminde bulunur:

Karanlık bir gecenin geç vaktinde kalkıyorum. Herkes her geceki uykusunu uyuyor. Ev soğuk. Çok sessiz davranmaya özen gösteriyorum. Günlerdir biriktirdiğim ilaçları avuç avuç yutuyorum. Kusmamak için üzerine reçelli ekmek yiyorum. Genç bir kızım. Ölü gövdemin güzel görünmesi için gün boyu hazırlık yapıyorum. Sanki güzel bir ölü gövdeyle öç almak istediğim insanlar var. Karşı çıkmak istediğim evler, koltuklar, halılar, müzikler, öğretmenler var. Karşı çıkmak istediğim kurallar var. Bir haykırış! Küçük dünyanız sizin olsun. Bir haykırış! Sessizce yatağa dönüyorum (Özlü, 2008, s. 12).

Anlatıcı kahramanın çocukluk ve ergenlik döneminde, yardım çağrısının gizli işaretlerini görüp kavramak konusunda yetersiz anne ve baba, çocuklarının intiharına sadece seyirci kalabilmiştir. Bu işaretlerin anlam ufukları kavranabilseydi anlatıcı bir ömür boyu pençesinden kurtulamadığı ruhsal sıkıntılara düşmeyecek ve böyle bir teşebbüste bulunmayacaktı. Anlatıcı, çocukluğundan itibaren yaşamın kendilerine

öğretilenden farklı bir şey olduğunun sezgisel olarak bilincindedir, yokluğu ve ölümü uzun süre düşünmeye zamanı kalmadan gözlerini yumar, içtiği haplardan sonra gördüğü ilk illüzyon, yirmi yaşında bir kız olarak altı yaşındaki halinin elinden tutarak esintiyle birlikte kırlarda koştuğudur. İntihar denemesinin ardından üzerinde P.K. harfleri yazılı kirli bir yastık kılıfı görerek uyanır. Bu harfler ‘Psikiyatri Kliniği’ni anlatmaktadır. Hastane günleri kısa sürer. Ama ölüm düşüncesi ve depresyon artık yakasını bırakmayacaktır. Anlatıcı kahraman, anlık bir bunalmanın, birden beliren bir ruhsal patlamanın etkisiyle değil, -kimi zaman bilinç akışına varan bir teknikle paylaştığı anılarından hareketle- kökleri çocukluğuna uzanan değersizlik ve tatminsizlik duygularının etkisiyle bilinçli olarak ve ölmeyi hedefleyerek intihara teşebbüs eder.

Kendini, “Düşünce ve davranışlarım küçük burjuva özgürlüklerinin sıkıcı sınırlarını yıkmaktan öte bir anlam taşımaz” (Özlu, 2008, s. 52) diye ifade eden anlatıcı, ailevi nedenlerle olduğu kadar toplumsal nedenlerle de böyle bir girişimde bulunduğunu belirtir. Zaten olayları, durumları, gözlemleri anlatıcı kahramanın bakış açısıyla izleyebildiğimiz ve bu yolla onun duygularını, dünyaya bakışını, yaşam tarzını ve görüşünü ilk elden öğrenebildiğimiz için, onun neyi neden yaptığını psikolojik bakımdan temellendirmekte güçlük çekmeyiz.

Çocukların gözünde onları tehlikeden, her türlü kötülükten, ölümden, yaşanacak herhangi bir olumsuz durumdan kurtaracak olan ebeveynleridir. Çocuğun gözünde anne – baba güçlüdür ve hem birbirleriyle, hem kendisiyle yaşadığı sevgi ve sıcaklığa dayanan ilişkide, bir güven kaynağıdır. Bu güven duygusuyla çocuk içten içe yaşama meydan okur. Oysa bu anlatıda, karakterin anne ve babası birbirlerinden ve çocuklarından kopuk ve sevgisizdirler. Baskıcı, eleştiren, cezalandıran yapısıyla süper egoyu temsil eden babanın tavırlarının çocuk tarafından içselleştirilmesi, bir şeyin parçası olma, onunla bütünleşme isteğine ket vurulması demektir. Bu da onun iç dünyasında hiç tamamlanmayan bir eksiklik ve güçsüzlük duygusu, anne babaya duyulan inancın çökmesi şeklinde tezahür eder ki bunu depresyona yol açan yegâne durumlardan biri olarak okuyabiliriz.

Psikanalitik kurama göre, yetişkin yaşlarda karşılaşılan sorunlar, çocuklukta gelişim evreleriyle yakından ilişkilidir. Bu noktada, bir çocuğun aile tarihçesinin o çocuğun depresyon yaşayıp yaşamayacağına dair önemli bir veri sağladığı bilgisini hatırd tutmalıyız. Çocukların her zaman otorite figürlerini korkutucu bulduğu ve onlardan çekindiği bilgisinden hareketle, babanın otoriter-buyurgan dili, her şeyi,

herkesi denetleme girişimleri, yarattığı çatışma alanı onun depresyona girme olasılığını arttırır.

Sorunsuz ebeveyn – çocuk ilişkisi kuramayan kadın karakterin iç dünyasında ömür boyu sürececek çatışmanın sebebi, bireysel varoluşunun karşısına dikilen bu otoriteye teslim olmaması, daha doğru bir deyişle, sorunsuzca teslim olmamasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda, birey kimliğinin oluşmasında anne figürü kadar baba figürünün de önemine şahit olduğumuz anlatıcının yaşamı, tekrarlayan manik depresif epizodlarla geçer. Yitmeyen, eksilmeyen, giderek güçlenen ve onu aşan karamsarlık, intihar ve ölüm düşüncesinin hiç terk etmediği ruhu, yaşamını depresyonla maninin kaygan zemininde iniş çıkışlarla dolu bir hale getirir. Duygu durum bozukluklarında depresyonun tam karşıtını ifade eden manik duygular, onu çökkün ruh halinden coşkun ruh haline sürüklerken uçlarda gezinen duyguları manik depresif epizodda şaşırtıcı değildir: “Depresyon ve mani belirtileri aynı anda görülebilir. Bir kişinin aynı anda hem coşkun hem de çökkün olması oldukça anlaşılmaz gelebilir ama bu durum sanıldığı kadar karmaşık değildir” (Tan, 2008, s. 151).

Aile ortamında hissettiği yalnızlık, baskı, bunaltı, özgürlük duygusunun yitimi, anlatıcıyı sevmediği bir erkekle evlenmek zorunda bırakırken –“Çıkmaz sokağa ve öğretmen ana babaya da dönmek istemiyorum. Benimle evlenmek isteyen, ağabeyimin arkadaşlarından biri var. Seviyor beni. Eve dönmek için ona gideceğim. Plaklarım, kitaplarım olur. İstedigimi okurum, istediğim zaman yatarım, istediğim zaman evden çıkarım. Yalnız geceler de biter. Çocukluğun soğuk geceleri de” (Özlü, 2008, s. 30)-diğer yandan bu iç sıkıntısı ve bunaltı, anlatıcıda sıklıkla ‘gitme’ isteği uyandırır:

Pazar günleri... Şimdilerde... Sokak aralarından geçerken... gözüme pijamalı aile babaları ilişirse kışın, yağmurlu gri günlerde tüten soba bacalarına ilişirse gözlerim... evlerin camları buharlaşmışsa... odaların içine asılmış çamaşır görürsem... bulutlar ıslak kiremitlere yakınsa, yağmur çiseliyorsa, radyolardan naklen futbol maçları yayımlanıyorsa, tartışan insanların sesleri sokaklara dek yansiyorsa gitmek, gitmek, gitmek, gitmek, gitmek... isterim hep (Özlü, 2008, s. 16).

Bu “gitmek” isteği özünde kendi seçimleri ve kararları doğrultusunda bir yaşama ulaşma arzusunu içinde barındırır: “Bu denli çözümsüz, dış olgulara bağımlı bir yaşamın içinde olmamak ne büyük bir mutluluk” (Özlü, 2008, s. 26). Çocukluk yıllarından itibaren onun gerçekliği ile ilişkide olduğu insanların gerçekliği birbirinden farklıdır. Katı kurallar ve yasaklarla kimlik kazandırılmaya çalışılan benliği,

başkalarının istediği gibi değil sadece kendi istediği kişi olmak için umarsızca çırpınır. Düşünceleri ve arzuları ile çevresince dayatılanlar arasındaki uyumsuzluk onun çevresiyle ve toplumla kaynaşamamasına, iç dünya ile dış dünya arasında yaşadığı çatışmanın her geçen gün daha da derinleşmesine, ruh dünyasında artan problemler yaşamasına yol açar. Düşleri, korkuları, acıları, depresif duygudurumları, ölüm saplantısı ve intihar fikirleriyle yapayalnızdır: “İstanbul’a taşınıyorum. Şimdi artık işim, yalnız kalabileceğim bir evim de yok. Birkaç yılda yabancılaştığım İstanbul kentinin büyük boyutları içinde yalnızım” (Özlü, 2008, s. 44).

Ağabeyinin arkadaşlarından biriyle onu pek tanımadan yaptığı evlilik, bir yandan evden, aileden, kurallardan kaçabilmek için kendince gerekliyken diğer yandan çok küçük yaşlardan itibaren bir erkeğe duyduğu gereksinimle, yanında bir erkek olmadan uyuyamayacağı fikriyle yapılır. “Garip bir evlenme töreni. Üç dört arkadaş var. Sarhoşum. Nerede olduğumu biliyorum. Neden evlendiğimi bilmiyorum. Sevmeden evlendiğimi derinden duyuyorum. Nikâh memurunun söylevini bir güldürü izlemiş gibi dinliyorum. Gülüyorum. (...) ‘Bu olmayacak, kalkıp çıkayım’, diyorum. Kalkıyorum. İmzaya çağırılmışım” (Özlü, 2008, s. 42). Ancak, Paris’e ve Léo Ferré’ye hayran olan ilk kocasıyla alelacele yaptığı evlilikte istediğini bulamaz, bu yaşama uyum sağlayamaz.

Anlatıcı, onun yalnızlığını ve bunalımını anlamaktan yoksun kocası ile ilişkilerini “Bu ne dostluk, ne evlilik, ne de sevgi” (Özlü, 2008, s. 36) diyerek anlatır. Çok az tanıdığı adam evlendikten kısa bir süre sonra gerçek kimliğini açık eder. Her gün karısını şaşırtan tutucu ve yargılayıcı hareketleri, aşırı alkol tüketimi, sevişme anlayışı, suçlayıcı tavrı, evlenmeden önce karısının başka birinden hamile kaldığını ve bu çocuğu aldırıldığını bilmesine ve hiçbir şey dememesine rağmen evlendikten sonra bu konuda suçlayıcı imalarda bulunması anlatıcı karakterin dünyasını iyice karartır. Kocasının tek bir dünyası vardır: “Paris! Paris! Paris!” (Özlü, 2008, s. 42).

Evlilikte aradığını bulamadığı için kocasından uzak olduğu anlarda her şey daha güzeldir. Gittiği yerden dönecek olması fikrinin anlatıcıda yarattığı psikolojik sarsıntı kocası ile arasında ruhsal ve düşünsel ayrılıkların olduğunun ispatı niteliğindedir: “O Paris’te. Onsuz her şey daha güzel. Gelecek. Bu akışa kendi bunalımlarını, dünyaya karşı mutsuz bakışını ekleyecek. Umutsuzluğunu. Paris’te kalsın. Ya da gelirse bensiz yaşasın” (Özlü, 2008, s. 36). Karısı tarafından aldatılmak isteyen ve eğer anlatıcı karakter o gün bir başkasıyla yatmışsa bundan çok hoşlanan bir adam olan kocasıyla mutluluğu yakalayamaz çünkü hissettiği yalnızlık öyle derindir ki kolay kolay hiç kimse

tarafından giderilemez. Anne ve babasında gözlemlediği sevgisiz beraberlik kendi evliliğinde de gerçekleşir:

Karı koca olamadık. Gerçek dost da olamadık. Bir kitapta okumuş, bir filmde izlemiş gibiyim beraberliğimizi. Bir konserde dinlemiş gibiyim. Severe anımsanan bir kitap gibi bile değil. Paris'in Select kahvesinde başlayan, Şişli'nin bir özel sinir kliniğinde turuncu çiçeklerle biten beraberliğimizi. Uzun yaşamın bir küçük kesiti. Dünyasındaki insanlardan biriydim. Onunla birlikte hiçbir şeyim ölmedi (Özlü, 2008, s. 57).

Başkaları tarafından seçilen, anlamlandırılan ve kendisine sunulan sevgisiz yaşamın içinde hiç dinmeyen sızısı, geçmeyen izleri ömrünün son gününe kadar onu takip ederken biz anlatıcının defalarca yaşadığı manik depresif atağın nedenlerini de bu anılardan yola çıkarak temellendirebiliriz:

Uzun, ıslak, nemli, soğuk, gri yıllar. Erken bastıran karanlık günler. Tanınmasına izin verilmeyen erkek gövdesinin özlemiyle geçen geceler. Kara başörtülü rahibeler. Ayinleri. Isınmayan evler. (...)Birbirini sevmeyen, sevişmeyen anne babalar. (...)Kanımıza işletilen aile bağları. Kanımıza işletilen vatan sevgisi, vatan. Kanımıza işletilen vatan, vatan, vatan... Öğrendiklerimi unutacağım. Okulun önünden bir daha hiç geçmeyeceğim. Çıkmaz sokağa ve öğretmen ana babaya da dönmek istemiyorum (Özlü, 2008, s. 30).

İki uçlu duygu durum bozukluğunun başlaması, beraberinde ağır duygu durum dalgalanmaları, uyku bozuklukları, motor aktivite değişikliklerini getirir. Hızlı döngülü bipolar bozuklukla beraber acı dolu hastane günleri başlamıştır artık: “Büyük bir coşkuyla başlayan hastalık, beni Ankara'dan İstanbul'a getirmiş, büyük kentin ortasındaki sinir hastanesinin bu sevimsiz odasına sokmuştu. Yirmi dört yaşında girdiğim bu odada büyük coşkularım, duyarlılığım, düşüncelerimin sınır tanımaz özgürlüğü, korkusuzluğum beş yıl süreyle elimden alınacaktı” (Özlü, 2008, s. 37).

Yaşamla ölüm arasında gidip gelen, aşkın bir bilinçle hiçliğin sınırlarında dolaşan ve genellikle depresif olan anlatıcının, kısa dönemler için de olsa kendisini mutlu, neşeli hissettiği, yaşamdan zevk aldığı anları da olmaktadır ki bu değişen ruh hali –yukarıdaki satırlarda bahsettiğimiz gibi- depresyondan maniye geçişi göstermektedir:

Sonraki günlerde yıldırım gibi hızlı bir gelişme oluyor. Dünya güzelleşiyor. Gerçekdışı bir güzellikle yaşadığımı algılıyor, uykularımı kısaltıyorum. Sanki yeteneklerim geliyor. Her şeyi daha iyi anlıyorum. Kısa uykular beni daha diri, daha canlı kılıyor. Yorulmadan çalışıyorum. İnsanları her zamankinden daha çok

seviyor, daha çok arıyor. Yaşamın akışı hızlanıyor. Düşünce akışım hızlanıyor... (Özlü, 2008, s. 36).

Anlatıcının geçirdiği manik atakların zaman zaman psikotik (gerçeği değerlendirme yetisinin kaybolduğu an) özellikli ataklara dönüştüğü de görülür. Böylece hayatının her döneminde derinliklerinde duyduğu ölüm kaygısı ortaya çıkar:

Dünya hızlandı. Beynim kafamdan uçuyor. Beynimle düşüncelerimi sınırlamam olanaksız. Willy beni izliyor. Tabancalarımın biriyle beni öldürmek istiyor. Beni öldürmek istiyorlar. Her şey düzenlenmiş. Delikanlı da bir düzen. Beynim uzaya atılmış gibi. Uyuyamıyorum. Kafamın içinde durdurulamaz bir düşünce akımı var. Uyutun beni. Hapları saklamayın. Doktor getirin. Uyutun. Hastalanıyorum. Sokağa fırlıyorum. —Beni öldürecekler! Şimdi artık dünyayı ben yönetiyorum (Özlü, 2008, s. 37).

İntihar girişiminin ardından tedavi edilmesi için yatırıldığı ve beş yıl süreyle kaldığı akıl hastanesinde çeşitli fiziksel ve ruhsal işkencelere maruz kalması (Cinsel istismar, elektroşok, ağır ilaç tedavisi, hastane personelinin muamelesi, hastalar tarafından rahatsız edilme gibi...) depresyonunu derinleştiren önemli etkenlerdendir:

Sonra bitmesi istenmeyen sigaralar içiliyor. Hademe koridoru paspaslıyor. Ardından gece bekçileri gelecek. Kentin yoksul kesimlerinden gelen bu insanlar bekliyor geceleri koğuşu. Sigara tablası bulamıyorum. Sigaramı yerde söndürüyorum. Hademe üzerime saldırıp, suratıma bir yumruk atıyor. Şaka yapıyorsa, ne biçim şaka bu? Yumruklarına devam ediyor. İnanılır gibi değil. Ağzım burnum kanamaya başlıyor. Direndikçe beni dövüyor. (...) Onu tutacak kimse yok ki! İlkelliği içinde, o an tüm yetkiler elinde. Öldürmediğine şükür. Hızını alamıyor. Gidip deli gömleği getiriyor. Beni önce gömleğe bağlıyor. Sonra kollarımı gerçek uzunluğundan daha da çekerek, demir karyolanın baş kısmına bağlıyor. Ayaklarımı da iyice çekip, ayakucuna bağlıyor. Bu durumda, bu işkence altında bir an bile yatmaya, dayanmaya gücüm yok. İnlıyorum. Kapı kilitli.(...)Uzun süre inleyerek, yalvararak yatıyorum (Özlü, 2008, s. 56).

Çocukluğundan beri kapalı yerlerde kalmanın bunalttığı anlatıcı için her şey giderek yitmekte, giderek sönükleşmektedir. Böylesi bir sefaleti bir daha yaşamaması için direnmesi gerekmektedir. Taburcu edildiği gün, bu kliniklere bir kez daha kilitlenme olasılığının verdiği büyük ve derin korkunun tesiriyle bir daha dönmek için elinden geleni yapmaya karar verir. İlaçlar ya da elektroşoktan daha etkili bir tedavi yöntemidir buraya kapatılma korkusu.

Yaşadığı rahatsızlığın etkisiyle kendisini çevresinden bütünüyle ayıran anlatıcı, bu soyutlamayı yaşarken yazgısını diğer insanlarla kıyaslar, bu da onu bütünden kopararak daha da yalnızlaştırır:

Onların dünyasında inişler çıkışlar bu denli büyük değil. Onların dünyasında coşku delilik derecesine varmıyor. Onların dünyasında bunalım ölüm korkusuna, belki de ölüm isteğine dönüşmüyor. Onlar yemek yemeyi her zaman seviyor... Duygusal coşkular yemek gibi beslemiyor onları... Onlar, dolmuşa biner gibi evlenip iner gibi boşanmıyor (Özlü, 2008, s. 45).

Freud'un önemli buluşlarından biri erken çocukluk döneminin insan yaşamındaki etkileri konusudur. Anlatıcı karakter, duygu durum bozukluğu açısından yoğun ailesel yüklülük taşır. Bu bağlamda çocukluk sürecinin yetişkin dönem yaşantısına etkisi yıkıcıdır:

İlaç alıyorum. Uyutuluyorum. Arkadaşlarım beni görmeye geliyor. Kimi çiçek, kimi meyve getiriyor. Sonra onlar kentin yaşamına dönüyor. Ben hastanenin sonsuz yalnızlığına. Geceler çok erken gelir hastanelere. Ama bitmek bilmez. Kış günlerinin hemen öğleden sonra kararveren havasıyla birlikte akşam çöker hastane koridorlarına. (...)Işıklar mum gibi ölü. Üstelik mum gibi dinlendirici de değil. Derin bir uykuya düşmeye çabalıyorum. Olmuyor. Uzun sürüyor uykunun gelip, beni bana unutturması (Özlü, 2008, s. 39).

Arkadaşları, mani'nin etkisiyle duyguları çok çabuk değişebilen, kimi zaman üzgün, kimi zaman neşeli, farklı duyguları bir arada yaşayabilen, bazen mantık dışı duygusal taşkınlıklar da yapabilen karakterin neşeli hallerini hastane döneminde özler: "Saplantıların acıları, burada da sürüyor. Uyandığım an başlayan, uykunun derinliklerinde ancak biraz azalan acı. Arkadaşlarıma belli etmemeye çalışıyorum. Onlar şakacı, özgür "beni" arıyor. Bulamıyor" (Özlü, 2008, s. 45). Hastane deneyimi, tedavi serüveni fizyolojik yarayla ruhsal yarayı aynı kefeye koyan Freud'u doğrular niteliktedir:

Yeniden hastanedeyim. Güzel bir ilkbahar, erik ağaçlarının çiçekleriyle başlamış. Beni, pavyonun giriş katındaki meşin yatağa yatırıyorlar. Günaşırı kolumdan iğne yapıp bayıltıyorlar. Uyandığımda hiçbir şey bilmiyorum. İnsan nedir? Dünya nedir? Boyutlar, gelişimler nedir? Kimim? Neyim? Sonra ilkin kendimi görüyorum. Benim. Hastayım. Narkozdan uyandım. İğneden çürüyen kollarımı görüyorum. Sonra yavaş yavaş anımsıyorum. Ben: benim. Yirmi beş yaşındayım. Kadını. Coşkuyla gelen deliliğin ikinci bölümünü yaşıyorum. (...)Kendim

hakkında karar vermekten yoksunum. Sanki bir eşyayım. Konuşup, fısıldaşıp, istedikleri yere koyuyorlar beni (Özlu, 2008, s. 46).

Tutkularını ve arzularını yaşamaktan çekinmeyen anlatıcı karakter, toplumun kurallarına boyun eğen edilgen durumdaki bir kadından çok duygu ve düşüncelerini dışa vurabilen ve bu doğrultuda yaşayan biri olmayı tercih eder. Bu noktada sevgiden yoksun, yalnız geçen hayatını anlamlandırmak için tabularla dolu bir toplumda cinselliği rahat bir şekilde yaşar. Böylelikle yalnız kalma ve ölüm korkusunu kendince yenilebileceği bir alana sahip olur. Ayrıca, otoriteye ve düzene (Süper ego / Üst benlik) başkaldırarak suçu ya da günahı arzulaması (id / İlkel benlik) varlığını gerçekleştirebilme adına gereklidir çünkü arzuladıklarını gerçekleştirebildiği sürece var olduğunu anlayabilecektir. Aksi takdirde içindeki uçuruma yuvarlanacaktır. Aşk, anlatıcı karakterin hayatında duygusal boyutundan ziyade cinsel boyutuyla vardır. Sevişmelerinde duyguların önemi yoktur. Öncelikli hedef cinsel doyumdur çünkü ancak böylelikle var olduğunu hissedebilmektedir:

Sabaha dek elimi tuttu. Demek onun için büyük bir sevgiyim. Böylesi bir sevgiye gereksinme duyuyor muyum? Hayır. Yalnızca bir erkeğe gereksinme duyuyorum. Üç dört yaşımdan beri bir erkeğe gereksinme duyuyorum ve artık yanımda bir erkek olmadan uyuyamıyorum. Bu adamla yatınca eksiksiz bir boşalma duyuyorum, ama sonunda salt bir boşluk. Bir anda karamsarlığa düşüyor, mutsuzlukla baş başa kalıyorum. Sevişme yolculuğu, coşkusu, ölüm isteğiyle bitiyor. Bunun için ondan kaçmalıyım (Özlu, 2008, s. 41-42).

Cinselliği sevgiden yoksun bir şekilde, sadece bir bedene olan ihtiyacın gerekliliği olarak yaşayan anlatıcı, böylece, bütün kaygılarına karşı bir savunma mekanizması oluşturur.

Anlatıcı karakterin -tıpkı 'Mektup Aşkları' romanının karakterleri Ahmet ve Sacide gibi- yetişkinlik dönemi cinselliği yaşayışında, geçmişte aile ve yakın çevresiyle kurduğu ilişkinin etkileri görülür. Kendisine iyi davranılan, yakınlık gösterilen, sevgiyle rahat bir ortamda yetişmeyen anlatıcı, bilinçaltında yatan korkuları, kaygıları yenebilmek, yoğun olarak hissettiği yabancılaşmanın ve yalnızlığın etkilerini azaltabilmek için yetişkin dönemde bir cinsel ilişkiden diğerine rahatlıkla geçer. Yalnızlığını ve sevgisizliğini gidermenin en önemli yolu, bir başka bedenle birleşmektir. Bu durum, nevrotik sevgi ihtiyacının bir tezahürüdür. Karen Horney'e göre, nevrotik sevgi ihtiyacı içindeki insan, temel kaygıdaki bir artışın acısını çeker. Yaşamı, bitmek bilmez sevgi arayışının bu kaygıyı aşma çabasından başka bir şey

olmadığını gözler önüne serer (Horney, 1999, s. 304). Horney'in temel kaygı olarak ifade ettiği şey, çocukluktan kaynaklanan ve düşmanca olduğuna inanılan bir çevrede duyulan yalnızlık, çaresizlik ve karşı düşmanlık duygularıdır (Horney, 1999, s. 304).

Varoluşunu anlamlandırma çabasında sevgi arayışı ve cinselliğin ön plana çıktığı anlatıcı, yaşamı boyunca hissettiği ölüm kaygısına karşı varoluşsal bir tepki, varlığına bir anlam katma çabasıyla da cinselliğin ipine sıkı sıkıya sarılır. Çocukluğundan beri sürekli içinde taşıdığı ölüm dürtüsü doyumsuz cinsel güdüleriyle uyumludur bir bakıma. Varoluşun özü olarak gördüğü cinsel deneyimleri, çocukluk döneminden ergenlik dönemine kadar öncelikle ablası ve kuzenleri ile birlikte yaşar. Bu eşcinsel sevgi nesnesinin seçiminin altında yatan olgu Freud'a göre kişinin kendi kendinin cinsel nesnesi olması anlamına gelir. Bu görüşü J.-D Nasio, "Psikanalizin Yedi Temel Kavramı" adlı yapıtında, Freud'un "Eşcinsellik Üzerine Üç Deneme" çalışmasından ilgili şu alıntıyı yaparak detaylandırır: "Onlar, narsisizmden yola çıkarak kendilerine benzeyen ve annelerinin kendilerini sevmiş olduğu gibi sevmek istedikleri ergenler ararlar" (Nasio, 2006, s. 81). Freud'un "narsistik nesne seçimi" diye adlandırdığı bu durum, bir benzerin vasıtasıyla kendi kendini sevmeye tekabül eder. Böylece Freud tüm nesne sevgilerinin bir parça narsisizm içerdiğini belirtir. Anlatıcı karakterin cinsel olarak yatırım yaptığı ablası ve kuzenleri Freud'a göre, annenin arzuladığı şeyi temsil eden bir imgedir, anlatıcı eşcinsel dürtüyle bu imgeyi severek kendi kendisini cinsel nesne olarak alır:

Süm, kuzenlerim ve benim aramdaki cinsel ilişki, çocukluktan çıkışımıza dek sürüyor. Yalnız kalabilmek için olanaklar yaratıyoruz. Sonra soyunup birbirimizin üstüne çıkıyoruz. Kuzenimin toplu gövdesi, karnı ve kabarık, kılsız kadınlık organı ve organlarımızı birbirine sürtüp eriştiğimiz boşalmayı uzun yıllar unutamıyorum. Sevişmelerimiz çok doğal. Boşalır boşalmaz biraz utanıyoruz, ama hiçbir şey olmamış gibi davranıyoruz. (Hepimiz erkeklerle duyacağımız boşalmanın çok daha başka, çok daha erişilmez bir duygu olduğunu düşünüyoruz. Bunu bekliyoruz. Sıkıntılarımızın özünde, bu yasaklanan duygunun özlemi yatıyor.) Kıllarımız çıktığında sevişmeler kendiliğinden bitiyor. Artık kendi kendine oynamaktan başka boşalım yolu yok. Bu da insanı bir yalnızlığa sürüklüyor. Sevişmeleri kendi gövdemizde tatmaya, kendi bedenlerimizde öğrenmeye koşullandırıyoruz. Erkek gövdelerine, erkek organlarına yabancılığımız giderek büyüyor. Yılların çabası gerekiyor, erkeğe alışmak, erkeklik organını sevmek için" (Özlü, 2008, s. 23-24).

Sevgi yokluğu, yalnızlık, uyum sağlayamama, tanımlanamayan öfke gibi duyguların yol açtığı tensel yakınlık ihtiyacı, hem çocukluk, hem yetişkinlik döneminde cinsel konularda ayırım gözetmeyen bir tavır almasına neden olur:

“Ben büyük bir erkek kadın ayırımı yapmıyorum. Önemli olan yanındaki insanın sıcaklığı ile kendi bedenini birleştirmek, ikisinin kaynaşması” (Özlü, 2008, s. 35). İrvin Yalom, “Varoluşçu Psikoterapi” adlı eserinde rastgele cinsel bağlanmanın yalnız kişiye, güçlü fakat geçici bir rahatlama verdiğini söyler. Yalom’a göre, Ötekini bir nesne olarak gören ve işlevsel boyutuyla değerlendiren kişi, tüm varlığıyla bir ilişki kuramadığındanyalıtım kaygısından da kurtulmuş olmaz (Yalom, 2000, s. 603). Bu görüşü doğrular nitelikte, cinsel birleşmenin hemen sonrasında yoğun olarak yaşadığı boşluk duygusu cinsel eşini sadece yalnızlığını giderebilmek, bir bedenle bütünleşebilmek, yalnız kalma korkusunun önüne geçebilmek için bir nesne olarak gördüğünü gözler önüne serer: “(...)yalnız yatmaktan hiç hoşlanmıyorum, hiçbir gece yalnız yatmak istemiyorum, sabah uyanınca yaşadığıma şaşıyorum. İşte “sevişme” düşkünlüğümün temelini de bu duyguda yattığımı öyle iyi biliyorum ki...”

İlk cinsel birlikteliğini hiç tanımadığı yabancı bir erkekle yaşaması, hiçbir ayrıma gitmeksizin yabancı bir kentte tesadüfen karşılaştığı bir erkekle ya da yakın bir dostuyla cinsel birleşmede bulunması yine nevrotik sevgi gereksiniminin bir sonucu olarak çıkar karşımıza (Horney, 2011, s. 102). Ancak eklemek gerekir ki inişli çıkışlı duygusal dünyası olan anlatıcı, nevrozun etkisiyle olduğu kadar manik depresif hastalığının etkisiyle de cinselliğe düşkündür: “Manide cinsel istek durdurulamaz. Manide cinsel istekte artış olur. Manik hastanın kolaylıkla evlilik dışı ilişkilere kayma tehlikesi vardır” (Tan, 2008, s. 150). Manik depresif bir karakter olarak yaşamı uçlarda yaşayan anlatıcı, toplumun ahlak değerlerini önemsemez. Kendi olmakla toplumun istediği gibi bir birey olmak arasında sıkışıp kaldığında cinsellik konusunda geleneklere uygun davranmaz.

Sevgi arayışı ve cinsel güdülerin hayatında önemli bir yerde durduğunu belirlediğimiz anlatıcı karakter, psikanalitik kuramda sözü edilen id’den gelen içgüdüsel dürtülere, haz ilkesine uyararak evli olduğu dönemlerde de rahatlıkla başka erkeklerle birlikte olur. Süper egoyu temsil eden hoşgörüsüz toplumun –ve babanın- evde, okulda, yaşamın her alanında sürekli iyi, düzgün, başarılı, kurallara itaat eden insan olma vurgusuna, bu konuda ortaya konan ölçütlere ve kuşatılmışlık duygusuna tepki göstererek; id’de egemen olan heyecan arama, ahlâk kurallarını kabullenmeme, toplum kurallarını önemsememe, içgüdüsel istekleri doyuma ulaştırma arzusuyla cinsel

tutkularını büyük bir doğallık içinde yaşar. Hatta bu uğurda vazgeçilmez dostu olan Hayalet Oğuz’la da birlikte olur. Ancak haz ilkesini dizginlemeye ve engellemeye çalışan bir gerçeklik ilkesi her zaman vardır ve anlatıcı toplumun genel kabullerini sorgulasa da bunları tam anlamıyla yadsıyamaz:

Sevişmek için, ilkin nikâh imzası mı atılmalı? Ya da yalnız kalıp, erkek-kadın özlemiyle kendi kendilerine mi boşalmalılar? Erkekler, kadın resimlerine mi bakıp heyecanlanmalılar? İlk kadını genelevde mi tanınmalılar? Karı-kocalar birbirlerinin gövdelerine “mal” gözüyle mi bakmalı? İnsanın doğal yapısı bu davranışların tümüne aykırı. Bizim insanlarımızın insan sevmesi, insan okşaması çocukluktan engelleniyor. Saptırılıyor. Çarpılıyor (Özlu, 2008, s. 44).

Bu noktada Freud’un gerçeklik ilkesine dair sözlerine kulak verdiğimizde anlık tutkularını, cinsel güdülerini doyurmanın onu karanlık ve kasvetli yaşamından niçin kurtaramadığı sorusuna da yanıt buluruz:

İnsan her zaman hazza ulaşmak ister ama çoğunlukla ulaşamaz. Bunun nedeni gerçeklik ilkesidir. Haz ilkesi ruhu dış dünyanın tehlikelerine karşı koruyamaz. Ancak gerçeklik ilkesi bunu başarır. Bazı durumlarda, cinsellik arzusu baskinsa bütün organizmayı zarara uğratarak gerçeklik ilkesini alt üst eder (Freud, 2001, s. 23).

Derin yalnızlığını, yıllar boyu içinde bir sancı, yoğun bir hüznün ve sınırsız bir boşluk duygusuyla yaşayan anlatıcı, bütün edimlerinde içten içe aradığı sevgiye, aşka, özgürlüğe ve yaşama cesaretine mani ve depresif atakların her defasında elini kolunu bağlayan ağırlığı ve tükenmişliğiyle bir ömür boyu ulaşamaz:

Coşkuyla başlayan hastalık, yerini büyük bir durgunluğa bırakıyor. Bu dayanılmaz sessizlik ve isteksizlik, eylemsizlik ne? Uyanır uyanmaz saplantılarla başlıyor gün. Yataktan hiç çıkamıyorum. Duyduğumu, okuduğumu, gördüğümü kavrayamıyorum. Yanımdakilerin konuştuklarını dinliyorum. Benim de katılmam gerektiği düşüncesiyle, ara sıra: -Evet, ya da; -Hayır. Diyebiliyorum. Kafamda hep saplantılar. Kendimi sürüklüyorum. Aynı korkunç sıkıntıyla. (...)Sabah uyanınca, günün boşluğu korku veriyor bana (Özlu, 2008, s. 44 – 45).

Tezer Özlu’nün anılarından yola çıkarak yazdığı “Çocukluğun Soğuk Geceleri”, psikanalizin bir takım verileriyle, küçük yaşlardan itibaren sorgulamaya ve acı çekmeye başlayan anlatıcının özgürlüğünü baskı altına alarak doyusuya yaşamasına izin vermeyen ve bu bağlamda ondan büyük bir özveri isteyen aile ve topluma karşı duyduğu tepkinin zamanla psişizminde bir bunaltıya dönüşmesinin anlatısıdır.

Yazar, anne – babanın sevgi ve ilgisinden yoksun olan anlatıcının çocukluk olaylarına travmatik karakterini veren korku, yasak duygusu, hayal kırıklığı ve cezanın manik – depresif kişiliğinin şekillenmesindeki rolünü tartışmıştır anlatısında.

2.15. Yaşamın Ucuna Yolculuk – Tezer ÖZLÜ

Tezer Özlü'nün artık yaşamayan üç sevgili yazarı Kafka, Svevo ve Pavese'nin izlerini sürüp onların yaşadığı / yazdığı / öldüğü yerlere -Berlin'den Santo Stefano Belbo'ya- yolculuk yaparak onların dünyasını yeniden soluma ve bu yolculuklardan hareketle kendini keşfetme sürecini anlattığı Yaşamın Ucuna Yolculuk otobiyografik nitelikli bir diğer eseridir. Tezer Özlü, bu yapıtını ilk olarak Bir İntiharın İzinde adıyla 1982 yılında Almanca olarak yayımlar. On bölüm halinde yazılan eser, 1984 yılında "Yaşamın Ucuna Yolculuk" adıyla Türkçeye kazandırılır.

Anlatının ana eksenini Pavese'nin intiharının oluşturduğu yapıt, bir yolculuk izleğini anlatmaktadır. "Bütün yaşama cesaretimi ölümlerden alıyorum. Anlatılarında yaşadığım ölümlerden. Bu kahrolası dünyayı, yaşanır bir dünyaya dönüştürmeyi başarmış ölümlerden. Dünyanın ihtiyacı olan, her olguyu vermiş, söylemiş, yazmış ölümlerden." (Özlü, 2012, s. 80) diyerek yaşamın acısına ve derin yalnızlığına katlanmakta ve bunu yaratıcılığa dönüştürmede etkili olan yazarlara atıfta bulunularak eser zenginleştirilir. Olay örgüsünü anlatıcının yalnızlık, intihar, yaşam, ölüm, aşk, sevgi, cinsellik, acı, hiçlik, toplum eleştirisi, yabancılaşma, iletişimsizlik gibi birçok konuya dair düşüncelerinin oluşturduğu anlatı, imge ve çağrışımlardan yararlanılarak ve Cesare Pavese'nin eserlerinden alıntılar yapılarak okurla paylaşılmaktadır.

2.15.1. Manik-Depresif Bir Karakter Olarak Anlatıcı

"Oysa yaşam ölümle, ölüm yaşamla tanımlı" (Özlü, 2012, s. 11) sözleriyle yaşam ve ölüm izleklerinin bütünleştiği zihniyle yaşamın ucuna, intiharın kıyısına doğru yola çıkan anlatıcı karakter, bu yolculuk süresince -"On beş gün gittim, gittim, gittim. Gittim ve yazdım... Sanki geçmiş ve gelecek bütün hayatları kendiminkine sığdırdım!- neredeyse hiç uyumadan, inanılmaz bir hızla duygularını ve çağrışımlarını kaleme alır. Yaşamı tüketircesine yaşadığı, çılgınca oradan oraya yolculuk ettiği ve neredeyse hiç uyumadan yazdığı bu dönem için "Kadın ve Depresyon" kitabını hazırlayan psikiyatrlar Bu tür bir yazımı olasılıkla manik veya hipomanik bir döneminde yaptığını söyleyebiliriz (Mumcu, Saner, Gökalp, Peykan, 2002, s. 59) ifadesini kullanırlar. Akıl

ve çılgınlık arasındaki küçük mesafeyi yıldırım hızına sahip atlayışlarla kat etmesi, duygu bakımından iniş çıkışlarla dolu yaşamı coşkuyla karşılması manik bir yaşamın izlerini gözler önüne sererken bununla birlikte yolculuk boyunca acının içinde sevinci, gerilimin içinde rahatlığı, ölüm özlemi içinde yaşam coşkusunu, insanlar arasında sonsuz yalnızlığı hissetmesiyle bipolar rahatsızlığın (iki uçlu duygulanım hastalığı) ipuçlarını verir. Bu rahatsızlık, özellikle mani ve depresyon nöbetleriyle karakterizedir.

Toplumun dayatmaları, ona benimsetmeye çalıştığı ‘iyi sıfatlar’ olmadan, kendi koyduğu kurallar dâhilinde, dilediği gibi yaşamak isteyen ve bu sancılı hayatın her aşamasını ‘sözcüklere sığınarak’ yaşayan anlatıcı karakter, akıl ve delilik arasındaki o ince çizgide gidip gelirken bir başınalığı onu derin depresif duygulara sevk eder ancak diğer yandan da bunu derinden duyumsamanın keyfini sürer. Birinci tekil kişili bakış açısına sahip olan, olayları, olguları ‘ben’in merceğinden izlediğimiz anlatıda, zaman zaman anlatıcı – karakter ‘öteki ben’iyle konuşur. Anlatının pek çok yerinde ‘sen’ diye seslendiği öteki ‘ben’ine yaşadıklarını, hissettiklerini anlatması ve olayları ‘sen’in süzgecinden geçirerek değerlendirmesi; öte yandan ‘ben’ ve ‘sen’ anlatıcının çok seri bir biçimde aynı pasajda yer değiştirebilmesi bölünmüş bir bilinçle bizi karşı karşıya bırakır. Şizofrenik bir yaşamın göstergesi olan bir benlik parçalanması ya da kişilik bölünmesi olarak da değerlendirebileceğimiz bu durum, aynı bedendeki ‘ben’ ve ‘sen’ ayrımı üzerinden okura hissettirilir. ‘Ben’ hayatı coşkun bir ruh hali ile yaşarken ‘sen’ benliğe dışarıdan bakan bir kişi olarak kurgulanır. Üstlenmesi gereken sorumluluklar ile delice bir hevesle yapmak istedikleri arasında sıkışıp kalması kaçınılmaz bir şekilde anlatıcının kimlik bunalımı yaşamasına neden olur. “Sen” diye hitap ettiği diğer yarısı ile aşağıda örnekleyeceğimiz konuşması hem bilinç yarılmasını hem depresif boyuttaki duygularını göstermesi açısından önemlidir:

Birden ona her şeyini vermek istiyorsun. Çocukluğunu, yorgunluğunu ve bu seyahatin içine doğru aradığın sonsuzluğu. Tenini. Kendini. Böyle bir tenden hiçbir şey algılayamayacağını biliyorsun. Ama o sana başkalarını da anımsatmayacak. Yabancı biri olarak kalmayacak yalnız. Ya da herkes kadar yabancı kalacak. Ancak gecedен kaçmış olacaksın. Kendinden, birlikte yaşamının bu denli güç olduğu kendinden kaçacaksın. Bir insan çıplaklığında ve yabancılığında algılayacaksın. Yeterince derin bir olgu. Sen de daha derinini sunabilir misin ki (Özlü, 2012, s. 34).

‘Bir türlü benimseyemediği yeryüzünde’(Özlü, 2012 s. 34). Pavese, Kafka ve Svevo’nun izinde kendisi ve yaşamla hesaplaşırken yapmak istediği tek bir şey vardır:

Gitmek... Zaman zaman kendi derinliklerine varmak zaman zaman ölüme doğru uzanmak, tahammül duygusunu yenileyebilmek ve yaşama tutunabilmek için gitmek tek çıkar yoldur onun için:

Nice istasyonlarda, nice limanlarda, havaalanlarında durakladım. Her gidenle gitmek istedim. Her yolculuğa çıkmak. Hiçbir yere gitmesem de, sürekli yolculuklarda olduğumu algılamakta geç kalmadım. Ama genç yaşlarda, henüz bana, yaşamı yaşanır kılan bu duyguya varmadan önce, gidememek, derin, derin, derin bir acıydı. (...)Kalıplardan kaçmak için gidiyorum. Gitmekten yılmayacağım. Kentlere gitmek, kocalara gitmek, geri dönmek, ülkelere gitmek, tımarhaneye gitmek, gene gitmek, gene gelmek, hiçbir şey yıldırmayacak beni. Yaşamı "gitmek" olarak algılıyorum" (Özlu, 2012, s. 39).

Anlamın ‘gitmek, uzaklaşmak’ fiiline kilitlendiği yaşamında, onu gitmeye zorunlu kılan duygu temelde yalnızlıktır. Bir bakıma kendisinden / varoluşundan uzaklaşmak için yaptığı yolculukta ölümün sürekli aklını meşgul etmesi, yazdıklarını da ağırlıklı olarak ölüm teması ile doldurur. Yaşam ve ölüm arasında gidip gelen yazılarının büyük bir bölümü anlatıcının ruh hali gibi depresiftir. O bu tespitimizi şu sözlerle özetler: “Tren Torino’ya yaklaştığında, iyi ki yağmur yağıyor. Yağmuru her zaman severim. İç dünyamla bağdaşan havadır” (Özlu, 2012, s. 98). Göğüslediği içsel ve dışsal “Okyanus gibi yalnızlık” (Özlu, 2012, s. 8) acı ve ıstırap ile ilintilidir ve bu, hayatın anlam kaybını, zaman zaman da ölmeye gönüllü olmayı beraberinde getirmektedir. “Sen tüm kentten daha yalnızdın. Okyanus gibi bir yalnızlık. (...) Niçin bugün, yaşamın, tüm yaşamın önünden geçip gittiğini, artık ölümü beklemekten başka bir şey olmadığını, her gün gibi, bir kez daha anıyorsun” (Özlu, 2012, s. 8-12). Yalnızlık anlatıcının kendi seçimi gibi gözükse de aslında toplumun bir dayatmasıdır. Akıp giden hayata ayak uyduramaması çevrenin günlük yaşamın kurallarını dayatmasından kaynaklanmaktadır. “Hiçbir yerdesin. Aradığın hiçbir yön yok. Bırakıyorsun ayakların gitsin bir yere. Hiçbir şey algılamamaya çalışıyorsun. (...)Yönsüzlüğün, ülkesizliğin, amaçsızlığın, duygusuzluğun ve ansızlığın içinde sana varamıyor çağrışımlar” (Özlu, 2012, s. 29 – 30). Kaçmak, yersiz yurtsuz olabilmek, kendini untabilmek için çıktığı yolculukta yaşadığı boşluk duygusunun etkisi kendisini ‘hiçbir yerde’ duyumsamasına neden olur.

“Yaşamıyorum. Ölemiyorum” (Özlu, 2012, s. 48) sözleriyle içinde bulunduğu acılı ve iç sızlatan yaşamı satırlara döken anlatıcı, kaygıyla, umutsuzlukla, hüznle çıktığı bu yolculukta depresif ve manik deneyimlerle bir karanlığı yaşar. Yolculuğu

sırasında karşılaştığı görüntüler, yaşadığı çağrışımlar sık sık onu çocukluk yıllarına götürür. O yıllardaki yaşamına ilişkin daha ayrıntılı verileri Çocukluğun Soğuk Geceleri'nde okura sunan anlatıcı, o dönemde de duygusal olarak incinebilir bir yapıda olduğunu, daha az ideal koşullarda ve hiddetini sevgisinden daha güçlü olarak duyumsadığı bir ortamda büyüdüğünü sezdirir okurlara:

Çocukluğun sınırları korkunç. Çocukluğun soğuk geceleri gibi. Sınırları, olanaksızlığı, görüntüleri, hareketsizliği, çocukluğun dar sınırları korkunç. Büyüklerin, kendilerinin yetişkin, çocukların çocuk olduğunu düşünmeleri korkunç. Çocukken insanın çocukluk sınırlarına taşmasına izin verilmiyor. Oysa çocukken de dünyayı aynı gözlerle gördüğümü, aynı gözlerle, aynı düşünceyle, duygular ve sezgilerle kavradığımı anlıyorum. Yılların geçmesi ancak bu sezgileri, duyguları, düşünceleri, dünyaya bakan gözlerin algılamalarını çoğalttı, üst üste yığı, dayanılmaz bir çığ biçiminde büyüttü. Ama şimdi çocukluğun tutukevinde değilim. Çocukluğun sürgününde değilim. Çocukluk tutukluk, çocukluk sürgün. İnsanın kaçması gereken bir kesit. “Ölümler ülkesine yolculuğa” çıkmaması için, kaçması gereken bir kesit (Özlü, 2012, s. 121).

Çocukların yetiştirilme tarzları ve onlara olan tutumlar kendiliğin oluşumunda önemlidir:

Psikanaliz, yetişkinin psişik yaşamının çocuğun psişik yaşamından türetmek, “çocuk insanın babasıdır” diyen özdeyişi ciddiye almak zorunda kalmıştı. (...)Pek çoğumuz çocukluğumuzun ilk yıllarına ilişkin kopuk birkaç anı dışında pek az şey anımsar. Psikanaliz işte bu eksikliği giderir, insanın bu unutkanlığını aşar (Freud, 1996, s. 43).

Anlatıcı-karakter, küçük göndermelerle yaşadığı evi, ailesini, eğitim aldığı okulu zihninde iz bırakan anları/anıları çarpıcı biçimde aktardığında okura, yetişkin dönemde yaşadığı yoğun sıkıntıların, bütünleyemediği kendiliğin kaynağına da gönderimde bulunur. Stefano Belbo'da karşısında taze ağaç fidanları dikili büyük bir bahçe gördüğünde, çocukluğunun elma bahçelerini ve duygusal bağlantı kuramadığı babasının sevgi nesnesi konumundan sıyrılıp travmatize edici anıların öznesi oluşunu anımsar:

O zamanlar annem, armut soymuyor da, durmadan elma soyuyor, diye öfkelenirdim. Babam, kendisini mi ya da armudu mu çok sevdiğimi sorduğunda, -Tabii armudu, derdim. İçimdeki çocuk, armudun bir tadı olduğunu, babadan böyle bir tat beklenemeyeceğini düşünürdü. Babam da, sanki kendisi çocuk, ben babasıymışım gibi öfkelenirdi. Beni sevip okşamaktan cayardı. Ne çocuksu bir baba, diye düşünürdü içimdeki çocuk (Özlü, 2012, s. 100).

Bu tür anılar gizli bilinç dışının yorumlanmasında önemli ayrıntılar sunmaktadır okura. “Çocuk ebeveynlerine, onlar hangi temas biçimleri sunarsa o biçimlerde bağlanır ve bu biçimler başkalarına bağlanmanın ve bağlantı kurmanın yaşam boyu kullanılan örüntüleri haline gelirler” (Mitchell, Black, 2012, s. 126). Anlatıcı karakterin yaşamı boyunca sevgiye inanmaması, başka biriyle derinliği olan anlamlı bir bağlantı içine girememesi ebeveynlerinin onunla kurduğu ilişkinin biçimiyle karakterizedir. Çocuksu küsmelerle kızıyla onaylayıcı etkileşim içine giremeyen baba bu tür tavırlarıyla onun insanlarla gerçekçi alışverişten patolojik bir uzaklaşma yaşamasına neden olur. Depresyonu tetikleyebilecek yaşam olayları arasında sayılan “aile ve / veya önem taşıyan diğer insanlarla çatışmalar, (...)fiziksel ve ruhsal anlamda tükenme (...) yalnızlık” (Türkçapar, 2009, s. 19) anlatıcı karakterin depresyona girmesinin başlıca sebeplerindendir. Depresyonun tipik özelliklerinden biri olan kendini olumsuz bir şekilde değerlendirme her depresif birey gibi anlatıcının kendilik algısına da hâkimdir: “Otobüsler eski. Her şey umutsuzluğumu çağırıyor. (...)Ben de her zamankinden daha pis, daha bırakılmış ve daha yoksulum. Güne başlayabileceğim hiçbir somut ya da soyut görüntü yok. Artık ben de bir görüntü değilim. Tozum. Taşım” (Özlü, 2012, s. 54).

İçindeki acıları, ruhundaki uyumsuzluğu sağaltabilmek adına yaşamın anlamını bulmaya çabalayan anlatıcının yoğun bir şekilde yaşadığı uyku bozukluğu, derin yorgunluklarda gözlerini kırpmadan günlerce oturması onun yoğun bir depresyon yaşadığının göstergesidir. Depresyonda olan kişilerin uykuya dalmada sorunu vardır veya sabahları erkenden uyanıp bir daha uyuyamaz (Türkçapar, 2009, s. 94).

“Yaşamım boyunca uykuyu beklediğim kadar hiçbir şeyi beklemedim. (...)Gece hiç uyumadan yattım. Bin kırk bir kilometreye varan yolculuktan sonra yorgunluğun doğal sınırını aşmış, günlük yorgunluğa varabilmek için çaba harcıyordum gecenin içinde. Sonra durgunluğu ve durgunluğun ardında uykuyu bulabilmek için. Yaşamım boyunca uykuyu beklediğim kadar hiçbir şeyi beklemedim. Ancak anlamsızlık ve acı, sonsuz bir gelişigüze vardığı günlerde derin derin, uzun uzun çok yorucu uykuları uyudum. Yorgun, isteksiz ve umutsuz uyanıncaya dek” (Özlü, 2012, s. 45).

Fiziksel ağrılar da depresyon şikâyetlerinin sorumlusu olabilir. Ağrı, depresyon spektrumunda önemli bir yere sahiptir. Anlatıcı karakterin hayatında diğ, baş ve sırt ağrıları, depresyonu başlatıcı bir sebep olmasa da derinleştiren bir etkendir. “Ben, yorgunluk ve diğ ağrısı. Başka her şey unutuldu” (Özlü, 2012, s. 66) sözleriyle uzayan,

bitip tükenmek bilmeyen diş ve baş ağrıları, zaman zaman belinin altında çıkan yaranın verdiği sancı, anlatıcının ruhsal ve fiziksel enerjisini kırar. Kaybedilen bu enerji potansiyeli nedeniyle anlatıcı karakter hayat ve onun problemleriyle baş edemez:

Korkunç diş ağrılarına karşı bir ilaç alıyorum. Uyuştum. Ağrı biraz geçer gibi oluyor, sonra birden üzerime dayanılmaz biçimde çullanıyor. Ve bu trenin kompartımanında bağırma da olanak yok. (...)Bu sabah, artık diş ağrıları hemen hemen kesilmiş gibi. Ama kendimi ilaçlar kadar acı duyuyorum. Tabii, diş ağrılarının yerini baş ağrısı aldı. Boynum tutuk. Uyanığım. Her hareket bedensel bir acı. Baş ağrılarının hangi çeşidini çektiğimi bulmaya çalışıyorum. İstanbul lodosunun baş ağrılarını mı, Berlin'in bulutlu gökyüzündeki mi, yolculukların baş ağrısı mı, ya da saatlerce süren migren mi. Zaman zaman belimin altında çıkan büyük yara, bu sabah gene belirdi. Gene neye öfkelenim. Kendimden başka. Kendim dahil her şeye öfkeli değil miyim. Öfkeyi de aşmıyor mu öfkem (Özlü, 2012, s. 65- 92).

Yalnızlığın, huzursuzluğun, umutsuzluğun, çevreyle uyumsuzluğun, intihar düşüncesinin, tedirginliğin, kaygının, varoluşsal sıkıntıların, yabancılaşma duygusunun yaşamı boyunca peşini bırakmadığı anlatıcı kahraman, her ne kadar sevgi özlemi içinde olsa da sevgiye inancı yoktur. Elbette her insanın olumlu olumsuz çeşitli düşünceleri vardır ama “Depresyonu ve ruhsal çökkünlüğü olan kişilerde olumsuz düşünceler daha sık ve kalıcıdır” (Türkçapar, 2009, s. 91). Anlatıcının hatalı düşünce tarzını sevgi konusundaki düşünceleri açığa çıkarır:

Hiçbir sevginin ardından gidemem. Sevgi inandırıcı değildir. Düşüncelerin bulduğu, düşüncelerin biçimlendirdiği bir durumdur. Düşünüldüğü oranda büyür, derinleşir, büyütülür, derinleştirilir. Ne denli düşünülürse, o denli büyür. O denli dayanılmaz boyutlara ulaşır, ulaştırılır. Gerçekleştirilemez. Soyutlaşır. Ve hiçbir zaman bitmez. Yaşam gibi. Ölüm gibi (Özlü, 2012, s. 21).

Düzene, düzenin dayattığı akıl, namus, başarı anlayışına büyük eleştiri getiren anlatıcı, her şeyden çok kendi olabilmenin, olgunlaşabilmenin mücadelesini verir çünkü ancak o zaman huzura erip güçlü olabilecektir. Ne yazık ki yaşadığı dünyanın, düzenin buna izin vermesi mümkün değildir ve bu durum zaman zaman onu şiddetli manik depresif nöbetlerle yok olma isteğine götürürken “Patlamak istiyorum. Dağılmak. Parçalara ayrılmak” (Özlü, 2012, s. 65) zaman zaman da kaçma, gizlenme, soyutlanma arzusunun kucağına, ‘hiç’lik duygusunun girdabına bırakır:

Duvarların gerisine dönmem gerek. Gökyüzü altındaki yaşam bana göre değil. Ben gökyüzüne ancak duvarların gerisinden bakabilirim. Ben ve benim gibilerin tüm çevresinin gene kendi duvarları gerisi olduğunu anlıyorum. Çok genç

yaşlarımın, henüz yirmime varmadığım yaşların nihilizmi, şimdi bu yol kenarındaki büyük otelden ayrıldığım anlarda en güçlü inanç olarak yeniden beliriyor (Özlu, 2012, s. 60).

Psikanaliz açısından cinsel birleşme anne karnına yarı düşsel, yarı gerçek dönüşü temsil eder. Kişi, cinsel deneyim yoluyla geçici de olsa gerilimden kurtulma, korunma ve güvenlik ihtiyacını gidermeye çalıştığı için kendisini zevk ilkesinin egemenliğine bırakır. “Cinsel birleşme, bizim varsayımımıza göre özünde bireyin dayanılmaz bir gerilimden kurtulmasından ve bununla eş zamanlı olarak anaya ve tüm anaların anası denize geri dönüş güdüsünün doyumundan başka bir şey değildir” (Ferenczi, 2010, s. 79). Ana karnındaki bilinçsiz durumu sanrılı bir şekilde gerçekleştirdiği hissiyle ve içsel ölüm kaygısını susturduğu tek zaman dilimi olması sebebiyle cinsel yaşantı konusunda kendisine sınırlama getirmeyen anlatıcı, cinselliği -aktardıklarından anlaşıldığı üzere- duygusal boyutundan soyutlayarak yaşar:

Bu sabah, Trieste'deki üçüncü otel odasında baş ağrılarının yansıdığı yüzümü aynada gördüğümde, bütün erkekleri aynı o Yunanlı gibi yanımda yedek bir canlı olarak taşıdığımı algıladım. Birinci kocamı da, ikinci kocamı da, güzel tenli son sevgilimi de, çeyrek yüzyılda sevdiğim ya da becerdiğim hepsini, kendi “ben”ime dayanabilmek için yalnız yanımda taşıdığımı algıladım (Özlu, 2012, s. 92).

İlişkide bulunduğu partnerleri bedensel varlıklarından öte bir şey ifade etmeyen arzu nesnelere dirler ve bu yüzden kısa ömürlüdürler. Anlatıcının cinselliği saplantı boyutunda yaşamasına Freud'un yaklaşımı, bunu kadının babaya sahip olabilmesinin tek yolu olarak gördüğüdür. Freud'un anlayışında cinsellik, haz, güç ve korku demektir:

Bilinç dışının en derinlerinde kadın için cinsel ilişki, iğdiş edilmişliğin açtığı narsisistik yaranın telafisi olarak babanın penisine sahip olmayı sağlayan tek şey olarak görülür. Babaya ve eksik olan penisine sahip olmanın ve rakibi olan anne karşısında zafer elde etmenin bir işareti olarak kadın hamile kalmayı ister ve arzular (Mitchell, Black, 2012, s. 107).

Görünürde yalnız kalma korkusuyla -“S. Stefano Belbo'da, neden bu kadar erkekle ilişkim olduğunu da kavırıyorum. Kendi sınırsızlığım içinde yalnız kalmaktan korkuyordum ve bir insanın sınırlarına gereksinmem vardı” (Özlu, 2012, s. 101) haz prensibiyle işleyen ve sürekli tatmin arayan id'in kontrolünde cinselliği sınırsız yaşayan anlatıcı, çoğu zaman sevecenlik gibi sıcak duygulardan yoksun cinsel birleşmeyi, bilinç dışındaki baba imgesine duyduğu sevgi ve anneye duyduğu nefreti en saf haliyle

yaşayabilmek için gerçekleştirir. Buna yoğun yok olma (paranoid kaygı) ve tamamen terk edilme (depresif kaygı) de eklenince, Freud'un ifadesiyle hayvansı arzuların tutsağı olur. Cinsel birleşme sırasında zevk ilkesinin egemenliğine izin verilmesi güçlükler içinde savaşılan canlı varlık için bir teselli yerine geçer ve birey kavgasını sürdürmek için cesaretini yine buradan alır (Ferenczi, 2010, s. 59).

Çoğu kez sevgiye duyulan nevrotik gereksinme de doyum bulmaz bir cinsel açlık duygusuna dönüşebilir. Kendi varlığını başka birinin bedeni aracılığıyla somut olarak hissetme isteğini yerine getirebilir. "Freud nevrotik insanın diğer insanlara tutunmak ve yapışmak için duyduğu büyük gereksinmeyi doyum bulmamış cinsel enerji (libido) ile açıklamıştır" (Geçtan, 1988, s. 157). Cinsel beraberlik anlatıcı için diğer insanlardan sevgi alabilmenin ve onlara ulaşabilmenin tek yoludur. Hatta anksiyete ve gerilimleri için bir boşaltım yoludur:

Temmuz güneşi altında meyilli üzüm bağlarında, toprağın üzerinde, onun genç ve hiç sevişmemiş gövdesi ile benim bedenimin hiçbir ortak yanı yok. Ama içimdeki doyumsuzluk değil mi, benden artan, taşan doyumsuzluk değil mi, gövdemin taşıyamadığım duyarlılığını, sevmemiş bedenlere yansıttığım (Özlü, 2012, s. 112).

Anlatıcı kahraman, bir insanla ilişkiye girdiğinde bu duruma derhal bir cinsel nitelik katma eğilimi gösterir. "Bu erkek ya da kadınlar genellikle sürekli olarak bir cinsel ilişkiden diğerine koşan kişilerdir. Yakından incelendiklerinde bu kişilerin ne kadar güvensiz ve korunmasız oldukları, bir insanla ilişki durumunda değillerse ya da görünürde böyle bir olasılık yoksa nasıl bocaladıkları kolayca gözlenebilir" (Geçtan, 1988, s. 158).

Anlatıcı, cinsel yaşantılar konusunda kendisine bir sınırlama getirmez. Arzuladığı her erkekle aşktan yoksun bir birliktelik kurar. Arzu nesnesine dönüştürdüğü bedenlerle birlikte olması varoluşsal kaygılarıyla baş etmenin, kendi 'ben'ine dayanabilmenin bir aracı bir koşuldur. Sağlıklı bir kişilik geliştirebilmesi için sevgi, destek ve anlayış gibi temel koşulların sağlanmadığı anlatıcı, eğer Freud'un vurguladığı bu koşullarda yetişmiş olsaydı aşması gereken dönemleri bütünleyerek kendi kimliğini geliştirebilirdi. "S. Stefano Belbo'da, neden bu kadar erkekle ilişkim olduğunu da kavıyorum. Kendi sınırsızlığım içinde yalnız kalmaktan korkuyordum ve bir insanın sınırlarına gereksinmem vardı" (Özlü, 2012, s. 101). Günlük yaşamdan, yaşantıdan, cinsellikten doyum sağlayamamasının bir değer nedeni depresyonda olmasıdır. "Doyumsuzluk genel olarak ilgi ve duygu azalmasıyla birlikte olur. Hastanın kişilerle,

nesnelere, olaylarla kurduğu duygusal bağlar azalır, zayıflar” (Köknel, 1989, s. 59). Bu doyumsuzluk durumu aile, çevre, iş vb. her şeyle ilişkisini koparmasına neden olur. “Bütün ilgiler, ilişkiler ona anlamsız, gereksiz gelir” (Köknel, 1989, s. 159).

“Ve yaşam yalnız rüzgâr, yalnız gökyüzü, yalnız yapraklar ve yalnız bir hiç değil mi” (Özlu, 2012, s. 125) sözleriyle anlatısını noktalayan, kuşatılmışlığın getirdiği bunalımla intiharın izini süren anlatıcı, psikanalitik analize göre, duyu ve düşünce dünyasındaki aşırı dalgalanmalarla ödipal öncesi döneme takılı kaldığını düşündürür okura.

Ödipal öncesi patoloji, psikolojik işleyişin daha kapsamlı bozukluklarındaki gibi münferit semptomlar ya da suçluluk içeren, çatışmalı kararsızlık ile kendini dışarı vurmaz. Yoğun, düzenlenemeyen duyu halleri, kendilik ve / veya öteki imgelerinde aşırı dalgalanma, sabit ve düzenli ilişki becerisi bozukluğu gibi, mazoşizm ve ağır depresyon gibi patolojileri niteleyen bozuklukları sergiler (Mitchell, Black, 2012, s. 51).

Anlatıcının çocukluk döneminde ebeveynle kurduğu yetersiz ve olumsuz ilişkinin yetişkin dönem yaşamına yansması, keskin iniş çıkışları olan ruh halleri, giderilemeyen boşluk duygusu ve sağaltılamayan yoğun acılardır.

Tezer Özlu, ele aldığımız iki romanında da cinsel sevgiyi anlatılarının merkezine yerleştirerek sevgisizlik izleği etrafında kurduğu anlatıcı kadın kimliklerinin libidosunun çocukluk dönemlerine ait saplanmaları hiçbir zaman bırakmadığının altını Freudyen kurama paralel olarak çizer. Kahramanlarının iç dünyalarındaki ruhsal gerilimi cinsel enerjiye dönüştürerek ölüm – orgazm izleğinde sürekli bir doyum peşinde koşmalarını elektra karmaşasıyla temellendirir ki bu sav, ruhçözümleyimde tartışılmaz bir yere sahiptir.

BÖLÜM III

SONUÇ

1950’li yılların ortalarında Türk edebiyatında, modernizmin estetik ilkelerini benimseyerek kullandıkları anlatı teknikleri, yaptıkları yeniliklerle dikkati çeken yazarlar, dünyanın ve ülkenin o yıllardaki tarihsel durumu ve ruhsal atmosferinin yarattığı derin düş kırıklığının etkisiyle insanın ruhsallığının nasıl yapılandığını ve işlediğini açıklayacak yöntemi bulan ve hayatının her noktasında edebiyatla dirsek teması içinde olan Freud’un savunduğu fikirlere ilgi duymuşlar; yurtsuz, kimliksiz, yabancılaşmış, toplumdan soyutlanmış, karamsar ve bunaltıcı bir dünyanın içinde umutsuz, çaresiz ve yalnız olan bireyin iç dünyasını anlatılarının odak noktasına yerleştirmişlerdir.

Başlangıcından bu yana zihnin bilinçli olduğu alanı, dış dünyayı yansıtan edebiyat, bilinçaltındaki etkinliğin insanın gerçeğine giden en emin yol olduğunu Freud’dan öğrendikten sonra, gerek içerik gerek biçimsel düzlemlerde köklü bir dönüşümün içine girerek insan tekini somut gerçeklik düzleminde yansıtmaktan vazgeçer. Bilinçaltının daha da alt katmanlarına ulaşarak oradaki soyut gerçekliği klasik metin kurgusundan farklı yeni tekniklerle kurgulayarak bilinçaltının işleyişini andıran karmaşık bir metinsel doku ortaya koyar. Modernist roman olarak adlandırılan bu metinsel doku, araştırmaları, bulguları yazarlar tarafından son derece yakından takip edilen Freud’un savunduğu ilkeleri, kurguladığı dünyada işlevsel olarak kullanır.

Modernist Türk romanında depresif ve nevrotik karakterlerin psikanalitik yaklaşımla ele alınma tarzını göstermeye çalıştığımız tezimizde, öncelikle modern anlatı üzerinde durulmuştur. Modernite, modernizm, modernleşme kavramlarının anlamları tartışıldıktan sonra modernizmin ortaya çıkışı ve romana yansımaları ele alınmış daha sonra psikanalizm kuramı genel hatları ve alt başlıklarıyla değerlendirilmiştir. Ardından depresyon ve nevrozun neliğinin araştırılmaya girişildiği çalışmada “Nedir depresyon ve nevroz?” sorusundan yola çıkılarak okunan romanlar üzerinden yalnızlık ve çaresizliği yoğun bir şekilde yaşayan kurgu kahramanların duyguları çözümlenmeye çalışılmıştır.

Eserler üzerine yaptığımız incelemeleri dikkate alarak tez üzerinde genel bir değerlendirme yapacak olursak, Türk edebiyatının modernist yazarlarının eserlerinin psikanalizmle büyük ölçüde örtüştüğü, psikanalitik bakış açısının ele aldığımız

modernist romanlarda ağırlıklı olarak yer aldığı görülür. Alması da doğaldır zira edebi metinleri, tarihsel bağlamlarını göz önünde bulundurmadan yorumlamak pek sağlıklı olmayacağı gibi 1950’li yıllardan itibaren dünyaya isyankâr tarzda bakan yazarların psikanalizmden kopuk bir edebiyat yaratmaları da elbette beklenemezdi.

Çalışmamızda, entelektüel yalnızlık içinde olan ve çevresinde duygu ve düşüncelerini tartışabileceği / paylaşabileceği kimseler olmayan roman kahramanları, psikanalizin merceğinden yararlanılarak okura tanıtılmıştır. Psikanalitik eleştiri yöntemiyle yaptığımız karakter çözümlemesinde karşılaştığımız en büyük zorluk, kurmaca kahramanların geçmiş yaşamları ve deneyimleri hakkında okuyucuyla paylaşılandan daha fazlasının bilinmemesi olmuştur. Bu nedenle kişilik analizlerinde, çocukluk yaşantılarıyla ilgili bilginin verilmediği ya da yetersiz olduğu durumlarda kahramanların psikolojik süreçleri, duygu dünyalarındaki çatışma, savunma, iniş - çıkış, kaygı, duygusal gelişimlerdeki depresif pozisyonlar, rüyalar, düşler ve günlük yaşantı içerikleri, anıları, hayata ve insanlara bakış açıları gibi ayrıntılardan yola çıkarak psikanalitik çerçeve içinde okunmaya çalışılmıştır. Zira saydığımız bütün bu öğeler, onların içsel dünyalarına ilişkin anlamlar taşıması açısından önemli veriler sunmaktadır. Bunun yanı sıra, yazarların kahramanın geçmişiyle ilgili olarak önemli çocukluk anılarına yer vermeleri, onların psikolojilerinin yorumlanması sürecinde son derece anlamlı olmuştur çünkü çocuğun içsel dünyasının gelişiminin sürekliliğe gereksinimi vardır.

Düşünce ve davranışlarıyla karmaşık bir varlık olan bireyin psikolojisinin ön planda tutularak yalnızlığının ve bunalımlarının anlatıldığı romanlarımız, açmazları, sanrıları, rüyaları, cinsel yaşamdaki problemleri, nevrotik çatışmaları, depresif duygu halleri ile bireyin iç dünyası üzerine kuruludur. Böylelikle modern bir kurguyla romanlarını ele alan yazarlarımız anlatıdaki anlamsal sürekliliği bu temalar üzerinden sorunlu ana karakter kimlikleri oluşturarak korumuşlardır.

Tez kapsamında incelediğimiz modernist romanlarda yazarların, kurgu kahramanları, çocukluklarından itibaren kendi içlerinde tutarlılık sergileyecek şekilde oluşturdukları dikkati çekmektedir. Freud’un ısrarla savunduğu kişinin sevgiye olan ihtiyacının dış dünyadan bir obje tarafından karşılandığı müddetçe sağlıklı olduğu; yerine yenisi getirilmeden bu objeden mahrum bırakıldığı anda nevrotik olacağı tezi, irdelediğimiz kurgu kahramanların karakterlerinde doğrulanmıştır. Bu bağlamda; “Huzur”da Mümtaz ve Suad’ın, “Böcek”te Recai’nin, “Köleler ve Tutkular”da Hoca ve Gülrin’in, “Tuhaf Bir Kadın”da Nermin’in, “Mektup Aşkları”nda Ahmet ve Sacide’nin,

“Tutunamayan”larda Selim ve Turgut’un, “Tehlikeli Oyunlar”da Hikmet Benol’un, “Destan Gönüller”de Yusuf’un, “Her Gece Bodrum”da Cem’in, “Ölmeye Yatmak”ta Aysel’in, “Bir Dügün Gecesi”nde Ayşen ve Tezel’in, “Anayurt Otel”inde Zebercet’in, “Küçük Oyuncu”da Özer’in, “Çocukluğun Soğuk Geceleri” ve “Yaşamın Ucuna Yolculuk”ta adsız ana kahramanların sevginin ve ilginin olmadığı ya da tam manasıyla verilemediği çocukluk dönemi yaşantılarından ötürü benliklerinin sağlıklı gelişiminin başarılamadığını veya eksik tamamlandığını bunun da yetişkin dönem yaşamlarına melankolik bir duruş olarak yansıdığını ve kafalarında intihar taslaklarıyla dolaştıklarını söyleyebiliriz.

Modernist roman incelemelerimiz bize göstermiştir ki gerçek insanlar gibi kurmaca kahramanlar da depresif ve nevrotik özellikler taşıyabilirler. Yaratılan kimliklerin, depresif ve nevrotik özellikleriyle ilgili ipuçları, kahramanların aile geçmişlerinde, acı, kaygı ve çatışmalarla dolu iç dünyalarında, kullandıkları ilkel savunma mekanizmalarında ve diğer kahramanlarla kurdukları ilişkilerin niteliğinde yakalanmıştır. “Psikanalitik kurama göre, yetişkin yaşlarda ortaya çıkan patolojik deneyimler, çocuklukta gelişim evreleriyle yakından ilişkilidir.” (Tura, 2005, 228) görüşünden hareketle, yetişkin sağlığının bebeklik ve çocukluk döneminde belirlendiği, bireyin çocukluk dönemi yaşantısının yetişkin döneme etkileri, ailenin, çocuğun içinde yaşadığı ve büyüdüğü gerçek toplumsal ortam olduğu, tezimizin ana izleğine uygun olarak sıklıkla tartışılan bir fikir olmuştur. Narsisist zedelenmelerin ve buna bağlı depresif duygu hallerinin ortak olarak görüldüğü bütün ana figürlerde bu zedelenmeler, çocuk ve ebeveyn – özellikle de anne- arasındaki ilksel ilişkiye dayandırılmaktadır ve bu bağlamda Freud’un öne sürdüğü bireyin yetişkin dönemde göstermiş olduğu tavırların ana – babanın ona çocukluğunda neler verebildiğiyle yakından ilişkili olduğu teziyle doğrudan ilişkilidir.

Ruhsal yapılanmalarını irdelediğimiz kahramanların depresif ve nevrotik kişilik özellikleri, onların ebeveynleri, sevgilileri, arkadaşları ve dünyayla kurdukları ilişkilerde son derece belirgindir. Bu ilişkilerle açığa çıkan kişilik özellikleri, modernist roman kahramanlarının birbirlerinden çok farklı olmadıklarını göstermektedir. Ciddi karakter patolojisi olan ana kahramanlarımız, yaşadıkları boşluk duygusunun acı verici ve rahatsız edici yaşantılarını alkole sığınarak hafifletmeye çalışırlar ya da bu boşluk yaşantısına teslim olarak mekanik bir yaşam stili olarak betimlenebilecek bir stil edinirler. Örneğin; “Anayurt Otel”nin kâtabi Zebercet’te ya da “Böcek” romanının baş komiserinde anlamını bulan bu yaşam stili, günlük faaliyetleri yürütürken donuk bir

tarzda hareket etme, toplum gerçeğinden kendini tamamen soyutlayarak neredeyse yaşamıyormuş gibi cansız varlıkların uzantısı olma şeklinde sürdürülür.

Romanları psikanalitik yöntemle tartışırken karşılaştığımız ortak sorunlardan biri, kahramanların ideal, iyi bir anne / baba modelinden çok, yetersiz, ilgisiz, pasif bir annenin, sert ve otoriter bir babanın varlığıyla büyümüş olmalarıdır. Aile yapılarındaki ciddi bozuklukların bütün roman kahramanlarımızın kişilik gelişimi üzerinde kesinlikle etkileri olduğunu söyleyebiliriz. Uzak, yalnız, ilgisiz olan anne veya baba imgesi nedeniyle yaşama karşı derin bir öfke ve kırgınlık içine girebilen kahramanlarımız olduğu gibi pasif bir tutumla antisosyal davranışta bulunarak anlamlı ve belirleyici ilişkilerden kaçınan kahramanlarımız da yazarlarımız tarafından psikanalizle ilintilendirilerek başarılı bir şekilde sunulmuştur. Dengeli bir kişiliğin oluşması için, gelişmenin her evresinin pek fazla çatışmaya uğramadan aşılması tezi, Freud'un savunularına uygun olarak örneklendirilmiştir.

Ebeveynin –özellikle annenin- çocuğa olan sevgisi ve yakın özdeşimi, onun gereksinimlerine karşı hemen daima doğru zamanda ve en doğru yerde bir şey sunması, çocuğun bedensel, zihinsel ve duygusal yönlerden güçlenmesini sağlarken aynı zamanda birbirleriyle bütünleşmelerine olanak tanır. Bu da çocukta güven duygusu oluşturarak sağlıklı bir ruhsal yapıya sahip olmasını sağlar. İncelediğimiz kahramanların –özellikle- anneye bu türden olumlu ilişkiler içinde olamaması, yetişkin dönemde hayatı sürdürmede başarısız olmalarına, yaşam boyu eksiklik duygusu hissetmelerine ve yıkıcı eğilimler göstermelerine neden olur. Onların çocukluk döneminde yaşadıkları sorunların yetişkin dönemde yaşayacakları sorunların hazırlayıcısı olduğunu direkt ya da satır aralarında yakalamak mümkündür ki zaten psikopatolojilerinin temeli de bu yıllarda atılmaktadır.

Anne ve babayla duygusal derinlik ya da bağılıktan kopukluk, kahramanlarımızın görünürdeki yalnızlıklarının altında yatan en önemli neden olarak sunulmuş, bu travmatik koşul, onların duygusal gelişimlerdeki en büyük etken olarak verilmiştir. Uzun süreli ve yoğun yakınlıklar kuramayan kahramanlarımız, giderek kendilerine dönerler ve soyutlanmış olma duygusu bazılarını intihara kadar sürükleyen tehlikeli boyutlara ulaşır. “Küçük Oyuncu” romanımızın erkek kahramanı Özer, erken dönemde yaşadığı duygusal mahrumiyetlerin dayanağı olan anılarını oldukça dokunaklı bir ifadeyle anlatırken anne ve babasının sosyal hayatlarından taviz vermeyerek onu gerek fiziksel gerek ruhsal olarak uzun sürelerle yalnız bırakmalarının hayal kırıklığı içindedir. Bu tür çocukluk anıları elbette teorik bir değer barındırır ve yarım kalmış bir

ruhsal gelişmeye işaret eder. Çok yalnız geçirilen çocukluğun olumsuz duygusal etkisini yaşam boyu üzerinden atamayan Özer, neticede intihar ederek acılarını dindirme yoluna gider.

Psikopatolojinin bir semptomu olarak görülen ve Freud'a göre çocukluk döneminde başlayan yalnızlık, kahramanlarımızın hepsinde var olan ortak bir durumdur. Sevilmediğine, istenmediğine inanan ve tüm davranışlarını diğer insanların ilgisini ve onayını sağlayabilme amacına yönelten kahramanlarımızda yalnızlık duygusunun süreğenliği gerginlik, öfke, nefret, güceniklik, yetersizlik ve özgüven azlığına; bu durum da depresyona yol açmıştır. “Her Gece Bodrum” romanının ana erkek kahramanı Cem’in, yaralı psikolojisini iyileştirebilmek, güvensizliklerini, hassasiyetlerini, huzursuzluklarını, kırgınlıklarını sağaltabilmek, ilgiyi üzerinde toplayabilmek için çevresindeki insanlara yüklediği sorumluluk yalnızlığından kaynaklanmaktadır.

Teorik okumalar ve metinlerden örneklerle açıklamaya çalıştığımız, psikanalitik kavramlar aracılığıyla maruz kaldıkları koşulları irdelediğimiz modernist roman kahramanları, küçük yaşta gelişim basamaklarını örselenmeden atlatamadıkları için dengeli, uyumlu ve güvenli bir kişiliğe sahip olamamışlardır. Kahramanların problemleri güven duygularının, ahenkli aile ilişkilerine sahip olamamalarından kaynaklandığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Onların yaralı bereli bir halde insanlardan kaçarak yalnızlığı tercih etmelerini ve düşük kendilik değerlerini genel olarak sevgi, şefkat ve kabulün olmadığı ailelerde büyümüş olmalarına bağlayabiliriz. Sevgi yitimi ve ceza tehdidi nedeniyle sürekli bir iç mutsuzluk ve suçluluk duygusunun yarattığı gerilimle baş etmeye çalışarak ayakta kalan “Destan Gönüller”de Yusuf, “Her Gece Bodrum”da Cem, “Bir Düşün Gecesi”nde Ayşen, “Küçük Oyuncu”da Özer, “Çocukluğun Soğuk Geceleri”nde anlatıcı, çocukluk çağını yoksunluk içinde geçiren kahramanlarımızdan sadece birkaçıdır.

Romanlarımızın her birinde kahramanlarımızın yetişkinlik dönemine vardıklarında beraberlerinde getirdikleri cinsel yaşam öğeleri ve bu bağlamda geçirdikleri gelişim süreçleri, cinsel gelişimin çocukluk yaşta yaşananlardan kat’i şekilde etkilendiğini ve her birinin nevrotik bir ön hikâyesinin olduğunu açıklayacak şekilde metne yerleştirilmiştir. Yazarlar, kahramanların kaotik cinsel yaşamlarını, patolojiyle örülmüş davranış kalıplarını ve depresif – nevrotik kişiliklerinin seyrini modernist romanın teknik unsurlarından geriye dönüş (flash – back) ve çağrışımlar yoluyla vererek bu noktada da ortaklık sağlamışlardır.

Freud'a göre, psişik travmalar, kişinin çocukluğunda yaşanmış cinsel tecrübelerle ilgilidir. Bunu, çocukluğundaki cinsel kaynaklı komplekslerden yola çıkarak ve geçirdiği cinsel travmaları dikkate alarak anlayabiliriz. Aksi takdirde hiçbir belirtiyi anlamlandıramayız. Freud, erken çocukluk aşamasında dürtü doyumu ve hazza ulaşma açısından bir ketleme söz konusu olduğundan suçluluk duygusunun ortaya çıkışını erotik tatminin engellenmesiyle ilgili bulur. Bu sav, romanımızda Recai Bey'in analizi aracılığıyla da onaylanmaktadır. Çocukluk çağlarında yaşadığı cinsel içerikli olayların baba figürünü temsil eden dayı tarafından hoş karşılanmayıp sert bir şekilde cezalandırılması Recai'nin doyurulamayan cinsel arzularını hayat boyu süren nevrozunun sebebi kılmıştır. O halde Freud'un cinsel tecrübeleri psikonevrozların etiyojisinde öncelikli bulunduğu tezi, bir kez daha doğrulanmış olur.

Freud'un "mutluluk sağlıklı, mutsuzluk nevrozla birlikte bulunur." (Freud, 1999, s. 111) önermesi, irdelediğimiz tüm kahramanlarımızın yaşamında karşılığını bulur. Onların mutsuzluklarında sevgiye duydukları nevrozik gereksinimin büyük etkisi vardır. İrdelediğimiz romanlar bize davranışsal sapmaların çocukluk dönemi ile alakalı olduğunu ve yetişkinlikte mutsuz olan bireylerin çocukluklarına baktığımızda narsisist gelişim safhalarına saplanarak narsisistik yaralanmışlıklarla dolu olduklarını somut olarak göstermiştir. Yazarlar, kendilerinden normal davranış beklenebilecek bir insan olmanın koşulunu kişinin ilk çocukluk dönemindeki gelişim evrelerini sağlıklı bir biçimde atlatabilmiş olmalarında görürler.

Nefret, ceza, red, ilgisizlik vb. koşullarda yetişen kahramanlarımızın narsisist yaralanmalarıyla, benlik ve üst benlik oluşumunun olumsuz etkilendiği öyküleriyle depresyona yatkın bireyler haline geldiklerini belirtmeliyiz. Örneğin, Recai Bey ve Zebercet'in yetiştiği nefret dolu ortam, Özer'in ve "Çocukluğun Soğuk Geceleri"nin anlatıcı kahramanının ilgisizlik veya cezalarla dolu çocukluk geçmişleri onların iç dünyalarının depresyonla şekillenmesinde etkilidir.

İnsanlarla ilişkilerinde pasif ve mazoşistik bir tavır takınan ana kahramanlarımızın ailede aldıkları ilk eğitimde annenin varlığının daha etkili olduğu, babanın rolünün geri planda olduğu gözlemlenir. Sorunsuz bir ebeveyn ilişkisinin bulunmadığı romanlarda, çocuk – ebeveyn arasında ortaya çıkan sorunların, anne – babanın kendi ruh dünyalarında olan patolojilerden kaynaklanması romanlardaki yapının değişmez özelliklerindedir. Psikanalizin bize öğrettiği ana babanın nevrozlarının çocuğun ruhsal dengesinin gelişimini ve yaşamını derinden etkilediği savı, irdelediğimiz her bir kurgu kahramanda karşılığını bulmuştur. Bütün romanlarda

kahramanların kişilik özellikleri açısından birbirini yineler durumda olması anneden yeterince alınamayan sevgi ve onunla sağlıklı biçimde yaşanamayan ilişkiye dayandırılarak psikanalitik söylemin vurguladığı sevginin önemi ile tutarlılığını korumuştur.

Dünyayı ve varlıklarını anlamlandıramayan roman kahramanlarının bu duyguları, bedensel, ruhsal ve zihinsel bütünlüklerini tehdit ederek onları kesif bir depresyona sürüklemiştir. Psikanalistlere göre, bütün bunların altında yatan ve tezimizde de yansımalarını gördüğümüz neden, yaşamlarının ilk dönemlerinde normal insana oranla daha yoğun eksiklik duyguları içinde olmalarıdır. Hepsinin ilksel ilişkilerinde başlayan aksamalar; beden algılarındaki çarpıklıklar ve aşk ilişkilerindeki sorunlarla devam eder. Bu bağlamda psikanalizin savunduğu çocuğun ebeveynlerin sorunlarının sözcüsü olduğu ve onlarda gözlemlenen semptomların bu bağlamda deşifre edilmesi gerektiği fikri de bir kez daha gerçeklik kazanır. “Huzur”da Suat’ın, “Böcek”te Recai’nin, “Anayurt Oteli”nde Zebercet’in, “Tutunamayanlar”da Selim’in, “Tehlikeli Oyunlar”da Hikmet Benol’un, “Destan Gönüller”de Yusuf’un, “Her Gece Bodrum”da Cem’in, “Küçük Oyuncu”da Özer’in, “Çocukluğun Soğuk Geceleri” ve “Yaşamın Ucuna Yolculuk” romanlarında adsız ana kahramanların iç dünyalarında yaşadıkları anlamsızlık ve yanı sıra neden olduğu boşluk duygusu diğer insanlarla teması yitirmelerine neden olur. Hepsinde görülen ortak yön, sevilme, işe yaramama, yeterli değilim duygularının içe yansıtılması nedeniyle öz saygının düşmesidir. Bu durum da her birinin depresyonunu kaçınılmaz kılmıştır.

İncelediğimiz roman kahramanlarını depresyona sürükleyen etmenlerden biri de anlamsızlıktır. İçinde buldukları ve kavrayamadıkları dünyaya karşı yaşadıkları yabancılaşma onları derin bir anlamsızlık ve boşluk duygusuna sürüklemiştir. Psikanalitik kuram, bu depresif hastaların boşluk hislerini, bilinçdışı bir suçluluk duygusuyla açıklar. Depresif kişilik yapısı olan kahramanlarımızın hepsinde bilinçdışı olarak suçluluk duygusuna ve depresyona neden olan yitik, yasaklayıcı bir ebeveyn imgesi vardır.

Süper egonun egoya uyguladığı sert ceza, sevilme ve takdir edilmeye layık olmadıkları hissiyatı, tüm roman kahramanlarımızın ömür boyu yalnızlığa mahkûm oldukları sanısına kapılmalarına neden olur. Böylelikle yazarlarımız, ben ile üst benin yapısal örgütlenmesi arasında yakın koşutluk kurulamayan kahramanlar yaratarak üst benin gelişimindeki düzensizliklerde seyrin kötü olacağına ve ciddi psikopatolojiler doğuracağına örnek teşkil eden yaşam kesitleri sunmuşlardır. Örneğin “Böcek”

romanının ana kahramanı Recai Bey, içinde adeta ebeveyn rolünü üstlenen bir yapı geliştirerek ebeveynin otoritesinin yasak ve cezalarını içselleştirirken pozitif yönlerini - sevgi ve şefkat- hiç önemsememiştir. Bu durum onun kendisiyle ve etrafıyla uyumlu ve bütünlüklü bir yaşam sürmesinde, başkalarıyla eş duyumun derinleştirilmesinde büyük bir engel teşkil etmiştir.

Anlamli ilişki arayışı içinde olan depresif ya da manik depresif kişilik özelliğindeki kahramanlarımızın bir başka ortak özellikleri, klinik depresyonun etkisiyle yaşamın hiçbir anlam içermediğini, arayacak, arzulanacak ya da çaba gösterilecek hiçbir şeyin bulunmadığını, gelecekte herhangi bir doyum ya da mutluluk umudu olmadığını, artık kimseyi sevemeyeceklerini ve herhangi bir kişinin onları sevmesi için de bir neden olmadığını düşünmeleridir. Bu durum, yazarlarımızın depresif duygu durumunu doğru yorumlayıp yansıttıklarını göstermektedir. “Huzur”da Suat’ın, “Tutunamayanlar”da Selim Işık’ın, “Tehlikeli Oyunlar”da Hikmet Benol’un, “Ölmeye Yatmak”ta Aysel’in, “Bir Düğün Gecesi”nde Tezel ve Ayşen’in, “Küçük Oyuncu”da Özer’in, “Destan Gönüller”de Yusuf’un, “Her Gece Bodrum”da Cem’in yaşamı olumsuz algı ve yorumlamalarında depresyonun etkisi tartışılmazdır.

Freud terminolojisinde önemli bir yer tutan ve “bilinçaltına giden bir kral yolu” olarak tanımlanan rüya unsuru, irdelediğimiz romanların birçoğunda psikanalitik okumaya uygun bir şekilde işlenmiştir. Gerçek hayatta dile getirilmeyen ve bilinçaltına itilen duyguları, kişilik çözümlemesinde başvurulan önemli kaynaklardan biri olan rüyalar yoluyla kahramanlarına dillendiren yazarlarımız, Freud’un rüya analizleriyle paralellik taşıyan ve hayata dair pek çok sembolü içeren kayıtları kaleme alarak bu motifi son derece işlevsel bir tutumla değerlendirmişlerdir.

Yazarlarımız, bilinçdışı fantezileri, korku, kaygı, endişe ve tedirginlikleri rüyalar yoluyla hastanın / kahramanın bilincine getirerek – ya da okuru kahramanın bilinçaltına sürükleyerek- onların bebeklikten ve erken çocukluktan kaynaklanan içselleştirilmiş nesne ilişkilerinin neden olduğu patolojiyi başarıyla yansıtmışlardır. Bu bağlamda bilinçaltındaki malzemeyi ve bedenin ihtiyaçlarına ilişkin unsurlarını yansıtarak kişiliğin önemli ipuçlarını yansıtan rüya motiflerini çok başarılı kullanan eserlerden ilk elden “Huzur”, “Böcek”, “Destan Gönüller”, “Tuhaf Bir Kadın”, “Köleler ve Tutkular” bu anlamda rüya motifini çok başarılı kullanan eserlerdendir diyebiliriz.

Bu çalışmada elde edilen bir diğer bulgu, sağlıklı bir karakterin yapılanması için ödipal dönemin sorunsuz bir biçimde atlatılması gerektiğidir. Bu olgunun önemi, ele aldığımız tüm romanların satır aralarında sıklıkla vurgulanmıştır. Romanlardaki erkek

kahramanların “erkek” olmak için ihtiyaç duydukları rol modelin yani ödipal anlamda bir “baba”nın yokluğuna koşut hissettikleri bunalım ruhsal işleyişlerini derinden sarsmıştır. Yaşanılan bu travma, “öncelikle çocuğu derin bir kedere boğan gerçek ya da hayali bir terk edilişin travmasıdır.” (Nasio, 2012, s. 99)

Kendilerine ve çevreye yabancılaşarak kronik bir boşluk ve anlamsızlığın içinde varlıklarını taşımakta bir hayli güçlük çeken bu kahramanlar, psiko – seksüel gelişim evrelerini sağlıklı bir şekilde atlatamayarak ödipal dönemde aldıkları yaralar nedeniyle yetişkin dönemde günlük yaşamlarını sekteye uğratabilecek saplantılarla boğuşurlar. Düşleri, arzuları, cinsel çatışmaları, bilinmezleri, boşlukları, benlikleri ile onlar üzerinde egemenlik kuran farklı düzlemler arasındaki çatışmalardan doğan nevrozlarıyla kahramanlarımız, ancak anne ve babanın yardımıyla çözülebilecek ödipal çatışmayı ve elektra kompleksini çözmeyi gerçekleştiremedikleri için ruhsallıkları yara almıştır.

Örneğin, “Köleler Ve Tutkular” romanının erkek kahramanı Hoca’nın, “Mektup Aşkları”nın ön plandaki kahramanı Ahmet’in, “Destan Gönüller”de Yusuf’un bağımsız bir kimlik oluşturamamalarının temeli anneden kopmamalarıdır. Sağlıklı bir şekilde çözülemeyip bilinç dışına bastırılan ödipal kompleks, yetişkin dönem ilişkilerinde sadece cinsel hayatlarında değil, duygusal ve sosyal ilişkilerinde de olumsuz bir şekilde kendini göstermiştir. Onlardaki anne imgeleri, daha sonraki ilişkilerinde bilinçsizce onun temsilini başka bir kadına yansıtmaları ve böylece hiçbir zaman bütünlük duygusuna ulaşamamalarına yol açar.

“Köleler ve Tutkular” romanının kadın kahramanı Gülrîn’de elektra karmaşasının sağlıklı bir şekilde çözülemeyip bilinç dışına bastırılması, yetişkin dönemde cinsel, duygusal ve sosyal ilişkilerine yansır. Gülrîn’in cinsel ilişkiden korkup kaçınması ve cinsel kimliğinde sapma yaşaması elektra karmaşasından kaynaklanmaktadır. Yine “Mektup Aşkları” romanında Sacide’nin vaktinde çözülemeyen elektra karmaşası, onun hiçbir zaman olgun bir sevgi ilişkisine giremeyip bir ilişkiden diğerine savrulmasına ve aşırı bağımsız davranan biri olmasına neden olmuştur.

Roman kahramanlarımızın modern hayatın karmaşası içinde kendilerine ve çevreye olan inançlarını yitirerek yaşadıkları hayata tahammül edememenin getirdiği bir umutsuzluk içinde olduklarını diğer saptamalarımızdan biri olarak söyleyebiliriz. Aslında bu izlek, yazarların biyografik bilgileriyle de örtüşmektedir. Her eserin sanatçısından izler taşıdığı tespitinden hareketle, kurguladıkları kahramanlarda görülen çatışmaların, içe kapanmaların, arayışların, arada kalmışlığın örneklerine yazarların

kendi hayatlarında da rastlarız. Bu açıklama doğrultusunda bir sonuç çıkarmak gerekirse, yazarların otobiyografileri, biyografileri, röportajları, günlükleri, mektupları vb. metinleriyle dile getirdikleri esas alınarak, “Huzur”, “Destan Gönüller”, “Her Gece Bodrum”, “Çocukluğun Soğuk Geceleri”, “Yaşamın Ucuna Yolculuk”, “Tutunamayanlar”, “Tehlikeli Oyunlar”, “Tuhaf Bir Kadın” romanlarında yaşam öykülerinin muhtemel etkilerinin romanlarının ana kahramanlarında vücut bulduğunu söyleyebiliriz.

Türk edebiyatı içinde değerli bir yere sahip olan yazarlarımızdan Selim İleri, romanlarının neredeyse her satırına kahramanlarının patolojileri ile ilgili semptomlar (belirtiler) yerleştirdiği için onun romanlarının analizleri tezimizde daha hacimli bir yer tutmuştur. Yazar, “Destan Gönüller”de kendiliğın sağlam bir şekilde kurulmasını engelleyen ve kahramanının psiko – nevrozlarının çekirdeğini oluşturan çocukluk dönemi etmenlerini uzun uzun anlatarak okurun Yusuf için hayıflanmasına neden olmuştur. Kendisinin ifadesiyle de ilk romanı olma özelliğinden kaynaklı bu acemilik, “Her Gece Bodrum”da giderilmiş, burada kahramanın geçmişi, düşünceleri, hisleri, düşleri, arzuları ve hayal kırıklıkları altyapısı sağlam kurulmuş psikanalitik bir okumayla verilmiştir.

Erhan Bener, bireyin çevreyle kurduğu ilişkide yaşadığı yalnızlığı umutsuzluğu, nefreti, yetersizliği, sevgisizliği, oedipal ve elektra karmaşalarını verirken romanlarını psikanalitik açıdan bir analiz alanına çevirerek anlatısını didaktikleştirmiştir. Yusuf Atılgan, kelime tasarrufu yaparak uzun uzun psikanalitik çözümleme yapmak yerine çok dikkatli bir şekilde ipuçlarını romana serperek ‘göstermeyi’ tercih etmiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar ve Leyla Erbil, anlatılarında duygu sömürüsüne düşüp karakterlerini yüceltmeden, onları acınası bir kişi haline getirmeden Freud okumaları doğrultusunda nesnel bir anlatımla olguları ortaya sermekle yetinmişlerdir.

Oğuz Atay ve Adalet Ağaoğlu, kendine ve topluma yabancılaşmış kahramanlarının iç dünyasına çekilerek kendileri ve dünyayla girdikleri hesaplaşmayı, zihinsel faaliyetleri ve ruhsal gelişimleri sırasında yaşadıkları travmatik süreci ortaya çıkarmak için psikanalitik kuramın bilinçakışı tekniğini başarılı bir şekilde kullanmışlardır. Böylelikle kahramanlarının anne ve babayla kurulamayan özdeşimlerini, sağlanamayan uzlaşımlarını gösteren anahtar cümleleri metne ustalıkla bir şekilde yerleştirmişlerdir.

Tezer Özlü ve Pınar Kür, kahramanlarının kendilik patolojilerinin oluşumunda önemli rol oynayan sebepleri aşk ve cinsellik ilişkileri üzerinden verirken onların kişilik

özellikleri ve kişiler arası ilişkilerini yorumlayabileceğimiz psikanalitik arka planını sağlam bir şekilde kurmuşlardır.

Romanlarda kurgulanan kahramanların psikanalitik kuramın yapı taşlarından olan id, ego ve süperego kavramlarıyla yakından ilişkili oldukları tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapılan incelemeler sonucunda kahramanlarda id, ego ve süperegonun uyumlu bir şekilde çalışmadığı tespit edilmiştir. Cinsellik ve saldırganlık dürtülerinden oluşan idin etkisinde kalan kahramanlar, yalnızca haz ilkesine uygun olarak içlerinden geldiği gibi davranmış, neticede yıkıcı sonuçlarla karşılaşmışlardır. “Anayurt Otel” kahramanı Zebercet’i bu bağlamda örnek gösterebiliriz. Haz ilkesinin peşinden koşan Zebercet’in Gecikmeli Ankara Treniyle gelen kadının özlemine her duyduğunda cinsel boşalma ihtiyacını Ortalıkçı Kadınla gidermesi ve otele gelip giden her kadına cinsel bir ilgiyle bakması id’in acımasız gücünü gözler önüne sermektedir.

Eleştirel ve acımasız bir güç olan ve idden gelen cinsel içgüdülerle dış dünyanın gerçeklerini uzlaştıramayan süperego ise kahramanların iç dünyasında suçluluk ya da pişmanlık olarak adlandırabileceğimiz gerilime neden olur. Bu gerilimin nedeni süperegoca hoş görülmemesi ve onaylanmamasıdır. Bu da kahramanlarımızın hissettikleri aşağılık duygusunun en belli başlı sebebidir. Ödipal dönemde ana babanın yasak ve tembihlerini içine alarak doğan süperego, içe alınmış ana – baba hayalleri olduğu için bütün yaşam boyunca egoyla süperego arasındaki ilişki, çocukla ana baba arasındaki ilişkiyle doğru orantılıdır. Ödipal kompleksin cinsel ve saldırgan isteklerini bastırma görevini üstlenen süperego, bu bağlamda kahramanlarımızın bilinç dışı cezalandırılma isteğini açıklar. Örneğin, haz verici yaşantıları yüceltmek istediği her an baba konumundaki dayısından fiziksel şiddet gören Recai Bey’in, patolojisinde katı ve cezalandırıcı süperegonun varlığı önemlidir.

Freud’un savunduğu ilkelere uygun olarak çevresel etkilerin, genital dönem öncesi ciddi çatışmaların ileri yıllarda kişiliklerinde ciddi patolojilere yol açacağı tezi, ele aldığımız tüm roman kahramanları üzerinden somutlaştırılmıştır. Nevrotik kişilik özellikleri gereği içsel çatışmalarla dolu, depresif kişilik yapılarından ötürü çökkün ruh halleriyle mutsuz, iletişimsiz, umutsuz ve hayatın fazla yıpratıldığı kahramanlarımız çıkış noktası bulamadıkları için ya yaşamlarını depresyonun karanlığında sürdürmeye devam etmiş ya da depresyonun intiharla yakın ilişki içinde olması sonucu intihar ederek yaşamlarını sonlandırmışlardır.

“Huzur” romanında Suat’ın, “Tutunamayanlar”da Selim Işık’ın, “Tehlikeli Oyunlar”da Hikmet Benol’un, “Anayurt Otel”nde Zebercet’in, “Küçük Oyuncu”da

Özer'in intiharı; "Böcek"te Recai'nin, "Tuhaf Bir Kadın"da Nermin'in, "Destan Gönüller"de Yusuf'un, "Her Gece Bodrum"da Cem'in, "Ölmeye Yatmak"ta Aysel'in, "Bir Düğün Gecesi"nde Tezel'in, "Çocukluğun Soğuk Geceleri" ve "Yaşamın Ucuna Yolculuk"ta adsız ana kahramanların intihara teşebbüs etmeleri ya da bunu akıllarından geçirmeleri, Freudyen okumaya göre depresif, kopuk, yalıtılmış ya da narsistik biçimde kendine dönük ebeveynleri ile açıklanabilir.

Psikanalitik kurama göre, çocuk, anne – babanın kişiliğinin patolojik özelliklerini içselleştirerek bu yolla onunla bağlantı kurar ve kabul görmeyi bekler. İçselleştirilen ebeveynin iyi ve çekici özellikleriyle dış dünyadaki reddeden nesne konumunda gerçek ebeveynin engelleyen ve mutsuzluk yaratan özellikleri kahramanın benliğinde bir bölünme yaratır. Yanı sıra, onların erken dönem öykülerindeki inişli çıkışlı durumlar, anne babaya karşı özlem duyulan duygusallık, onlarla paylaşmayı özledikleri duyarlılıklar ve çoğun ebeveynleriyle bağlantılarını yitirme noktasında yaşadıkları belirgin düş kırıklıkları kahramanlarımızı intihara ya da intihar fikrine sürükler. Her birimiz erken dönem ilişkilerde içselleştirdiğimiz örüntülere göre ilişkilerimizi şekillendirdiğimiz (Mitchell ve Black, 2012, s.131) için, kahramanlarımızın erişkin dönem duygusal yaşamlarının erken dönemde yaşantıladıkları deneyimler etrafında inşa edilmesi tesadüf değildir. Kurdukları her ilişkinin tıpkı ebeveynleriyle temaslarında olduğu gibi kafa karışıklığı ve çökkün hislerle karakterize olması bu bağlamda anlamlıdır.

Her ne kadar yazma edimi, yazarların nevrozlarının bir sonucu olsa da ve çoğu yazarın yaşamı ile yarattıkları kahramanlar arasında yer yer örtüşen öğelerin bulunduğunu tespit etsek de, çalışmamızda, metinden hareketle yazara uygulanabilecek psikanalitik çözümlene yönteminden kaçınarak bu yöntemi sadece edebi metnin figürlerine uyguladık. Bu bakış açısıyla yazarı, bir nevi eserden soyutlayarak edebi eseri esas malzeme olarak kabul ettik. Yazarların kurguladıkları kahramanları -gerçek kişilermiş gibi- bilinçaltı ve bilinçdışına göndermeler yaparak ortaya koydukları ruhsal kimlikler / incinmiş benlikler üzerinden değerlendirmelerimizi gerçekleştirdik.

Çalışma boyunca yapılan incelemeler gösteriyor ki; yazarlarımızın ortaya koyduğu metinler, entelektüel boyutu yüksek ve derin okuma gerektiren metinlerdir. Psikanalitik ilkeleri, nevrozu ve depresyonu bütün boyutlarıyla kavrayarak bunları karakter yaratmada başarılı bir şekilde ortaya koyan yazarlarımız, romanlarına adım adım ipuçlarını yerleştirerek olayların ve durumların kişiler üzerinde uyandırdığı psikolojik etkileri psikanalizmin ilkeleriyle uyum içinde yansıtmışlardır.

KAYNAKÇA

- Abalı, O. (2004). *Ergenlik dönemi ve sorunları* (Birinci Baskı). İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Abrevaya, E. (2008). *Çocuk psikanalizinde çerçeve* (İkinci Baskı). Baharlık Kitap Dizisi-7 / Psikanaliz Yazıları, (Çocuk ve Psikanaliz), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Adler, A. (2004). *Nevroz sorunları* (Birinci Baskı). (Çev: A. Kılıçlıoğlu), İstanbul: Say Yayınları.
- Adler, A. (2012). *Çocuk eğitimi* (Dördüncü Baskı). Çeviren: Kâmuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ağaoğlu, A. (1992). *Ölmeye yatmak* (Birinci Baskı). İstanbul: Simavi Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (1998). *Bir düşün gecesini* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aktay, Y. (2008). Kavramsal açıdan modernizme ve postmodernizme bakmak. *Hece Dergisi, Düşüncede, Edebiyatta, Sanatta Modernizmden Postmodernizme Özel Sayısı*, Haziran – Temmuz – Ağustos. Ankara: Hece Yayıncılık.
- Akvardar, Y. (2006). *Psikanalitik kurama giriş* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Alper, Y. (1999). *Bütün yönleriyle depresyon: Tanısı, nedenleri, psikodinamiği, tedavisi* (Birinci Baskı). İstanbul: Gendaş Yayınları.
- Alper, Y. (2012). *Psikanaliz ve aşk* (Birinci Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Alptekin, G. (2006, İlkbahar). *Kadınlarda Üstbenlik Gelişimi*. Psikanaliz Yazıları / Psikanaliz ve Kadınlık, Baharlık Kitap Dizisi-2. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Ardalı, C. ve Erten, Y. (1999). *Psikanalizden dinamik psikoterapilere* (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Atay, O. (1999). *Tutunamayanlar* (On altıncı Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, O. (2015) *Tehlikeli Oyunlar* (Otuz birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atalay, H. (2014, Ocak – Şubat). Nedir şu anksiyete? *Psikeart*, 31, 30 – 33.
- Atılğan, Y. (2008). *Anayurt Oteli* (On üçüncü Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ay, Ş. (2012, Mayıs – Haziran). Rüyaların Dili Olsa... *Psikeart*, 21, 18 – 23
- Aytaç, G. (1995). *Edebiyat Yazıları 3*. (Birinci Baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, G.1 (2009). *Genel edebiyat bilimi* (Birinci Baskı). Ankara: Say Yayınları.

- Balcı, Y. (2009). *Bir Sanatkârın Bilim Adamı Olarak Portresi: Ahmet Hamdi Tanpınar*.
www.turkishstudies.net. 14(1), 5 – 28. Erişim Tarihi: 26.03. 2016
- Batıgün Durak, A. (2008). İntihar Olasılığı ve Cinsiyet: İletişim Becerileri, Yaşamı Sürdürme Nedenleri, Yalnızlık ve Umutsuzluk Açısından Bir İnceleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23 (62),65 – 75
<http://www.turkpsikolojidergisi.com/pdf/tpd/62/65-75.pdf> Erişim Tarihi: 02.12. 2015
- Batur, E. (1992). *Ahmet Hamdi Tanpınar, Seçmeler* (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Batur, E. (1993). *Yazının ucu* (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Belge, M. (1994). *Edebiyat üstüne yazılar* (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Belge, M. (2015). *Zebercet'ten Cumhuriyet'e "Anayurt Otel'i". "Obsesyon ve Rutin."* (1. Baskı). (Ed: N. Öztürk – N. B. Özler), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bener, E. (2000). *Böcek* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bener, E. (2000). *Köleler ve Tutkular* (İkinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Berksun, O. E. ve Uslu, R. (1993). Yas ve melankoli. *Kriz Dergisi*, 2, 98 – 103
- Borgna, E. (2013). *Ruhun yalnızlığı* (Birinci Baskı). (Çev: M. M. Çilingiroğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Brenner, C. (1998). *Psikanaliz temel kavramlar* (İkinci Baskı). (Çev: I. Savaşır), Ankara: HYB Yayıncılık.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü* (Birinci Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Budak, A. (Aralık 2009). Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi ve Bir Uygulama Denemesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 13 – 25.
https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/25/13-26.pdf Erişim tarihi: 04.06.2016
- Cansever, G. (1981). *İçimdeki Ben Freud görüşünün açıklanması* (İkinci Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik edebiyat kuramı* (Birinci Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2011). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları* (Yirmi birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Clifford T. Morgan. (1984). *Psikolojiye giriş* (Birinci Baskı). (Çev: H. Arıcı, I. Savaşır), Ankara: Hacettepe Yayınları.
- Corman, L. (1996). *Psikanaliz açısından çocuk eğitimi* (İkinci Baskı). (Çev: H. Portakal), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Çuhadaroğlu Çetin, F. vd. (2008). *Çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı*. Ankara: Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği.
- Daş, C. (2011, Ocak – Şubat). İhtiyacı Karşılama İhtiyacı. *Psikeart*, 13, 78 – 87.
- Dilbaz, N., Seber, G. (1993). Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 1 (3), 134 – 138. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/66/614/.pdf> Erişim tarihi: 15. 09. 2015
- Dündar, H. (2007). *Leyla Erbil'de etik ve estetik. Leyla Erbil'in yaşam öyküsü* (Birinci Baskı). İstanbul: Kanat Kitap.
- Dünya Sağlık Örgütü (2001). The World Health Report 2001-Mental Health: New Understanding, New Hope. WHO: 2001 Raporu.
- Eagleton, T. (2014). *Edebiyat kuramı* (Dördüncü Baskı). (Çev: T. Birkan), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Ecevit, Y. (1989). *Oğuz Atay'da Aydın olgusu* (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Y. (2004). *Türk romanında postmodernist açılımlar* (İkinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Y. (2016). *Ben buradayım* (Yedinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eğrilmez, A. (2012, Mart-Nisan). İnsan yaralıdır. *Psikeart*, 20, 10 – 11.
- Eğrilmez, A. (2015, Ocak – Şubat). Kendini tamamlayan damla. *Psikeart*, 37, 58 – 59.
- Eğrilmez, A. (2011, Eylül – Ekim). Yabancılaşmanın kökleri. *Psikeart*, 17, 24 – 27.
- Eğrilmez, A. (2011, Kasım – Aralık). Arzular Şelale de imkânlar kısıtlı!. *Psikeart*, 18, 22-25.
- Eğrilmez, A. (2011, Ocak – Şubat). Dertleri zevk edindim bende neşe ne arar. *Psikeart*, 13, 16-19.
- Emre, İ. (2006). *Edebiyat ve psikoloji* (İkinci Baskı). Ankara: Anı Yayınları.
- Emre, İ. (2009). Yeni türk edebiyatının psikoloji kaynakları. *Turkish Studies*, 4. 319–355
http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/ismet_emre_yeni_turk_edebiyati_psikoloji_kaynaklari.pdf Erişim tarihi: 05. 06. 2016

- Emre, A. (2008). Gelenekçilik ile modernlik tartışmalarında sentez arayışları ve Sezai karakoç örnekliliği. *Hece*, 138, 139, 140, 120 – 128.
- Erbil, L. (1998). *Bir romanı okurken, zihin kuşları* (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Erbil, L. (2005). *Tuhaf bir kadın* (Yedinci Baskı). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Erbil, L. (2013). *Mektup aşkları* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ercan, E. S., & Turgay, A. (2004). *Mutsuz çocuk: Çocukluk ve ergenlik döneminde depresyon* (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erentay, S. (2011, Eylül – Ekim). Yabancılardan korkuyorum anne. *Psikeart*, 17, 47-49.
- Erentay, S. (2011, Mayıs-Haziran). Çocuklar tükenmez mi zannediyorsunuz?. *Psikeart*, 15, 56 – 61.
- Eyigün, S. (2007). Modern ve geleneksel romanın temel farkları ve politik güdümlü romanın modern roman içindeki yeni konumu. *Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2). 261 – 268.
- Frankl, V. E. (1999). *Duyulmayan anlam çığılığı* (Birinci Baskı). (Çev. S. Budak) Ankara: Öteki Yayınları.
- Ferenczi, S. (2010). *Psikanaliz açısından cinsel yaşamın kökenleri* (İkinci Baskı). (Çev: H. Portakal), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Freud, S. (1957). Mourning and Melancholia. (Editör ve Çev: J. Strachey) *The Standart edition of complete psychological Works of Sigmund Freud* (Cilt 14) London: Hogarth Press. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1917)
- Freud, S. (1981). *Kitlelerin psikolojisi ve benliğin analizi* (Birinci Baskı). İstanbul: Payot Yayınları.
- Freud, S. (1982). *Psikanalize Giriş / Genel Nevroz Öğretisi* (İkinci Baskı). (Çev: G. Koptagel – İlal), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları.
- Freud, S. (1991). *Psikanaliz ve uygulama* (Üçüncü Baskı). (Çev: M. Sencer), İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (1994). *Psikanalize yeni giriş dersleri* (Birinci Baskı). (Çev: S.Budak), Ankara: Öteki Yayınevi.
- Freud, S. (1996, Güz). Psikanalizin yararı. *Cogito*, 9, 33-47.
- Freud, S. (1997). *Cinsellik üzerine* (Dördüncü Baskı). (Çev: Selçuk Budak), Ankara: Öteki Yayınları.

- Freud, S. (1997). *Psikanaliz Üzerine* (Dokuzuncu Baskı). (Çev: A. Avni Öneş), İstanbul: Say Yayınları
- Freud, S. (1998). *Ruh çözümlemesine yeni giriş konferansları* (Birinci Basım). (Çev: E. Kapkın – A. Kapkın), İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (1998). *Beş konferans ve psikanalize toplu bakış 1938* (Birinci Baskı). (Çev: K. Şipal) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Freud, S. (1999). *Psikopatoloji* (Birinci Baskı). (Çev: H. Atalay), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Freud, S. (2000). *Ruh çözümlemesinin tarihi* (Birinci Baskı). (Çev: E. Kapkın – A. Tekşen Kapkın), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Freud, S. (2000). *Cinsellik üzerine üç deneme; bekâret tabusu / Kadın Cinselliği / Fetişizm ve diğer konular* (Dördüncü Baskı). (Çev: Selçuk Budak), Ankara: Öteki Psikoloji Yayınları.
- Freud, S. (2002). *Cinsiyet üzerine* (On birinci Baskı). (Çev: A. Avni Öneş), İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (2006). *Sevgi ve cinsellik üzerine* (Birinci Baskı). (Çev: A. Kanat), İzmir: İlyaz İzmir Yayınevi.
- Freud, S. (2006). *Psikanaliz üzerine* (Üçüncü Baskı). (Çev: Kâmuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınları.
- Freud, S. (2009). *Nevroz ve psikoz* (İkinci Baskı). (Çev: Fiona Faracı), Baharlık Kitap Dizisi-9 / Psikanaliz Yazıları, (Nevrozlar), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Freud, S. (2009). *Nevroz ve psikozda gerçekliğin yitimi* (İkinci Baskı). (Çev: Fiona Faracı), Baharlık Kitap Dizisi-9 / Psikanaliz Yazıları, (Nevrozlar), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Freud, S. (2012). *Haz ilkesinin ötesinde* (İkinci Baskı). (Çev: E. Aktan), Ankara: Alter Yayıncılık.
- Freud, S. (2013). *Nevrozlar* (Birinci Baskı). (Çev: Kâmuran Şipal), İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (2013). *Psikanalitik hastalık öğretisi hakkında yazılar* (Altıncı Baskı). (Çev: Lütfi Yarbaş), İzmir: İlyaz Yayınevi.
- Freud, S. (2014). *Haz ilkesinin ötesinde Ben ve İd* (Dördüncü Baskı). (Çev: Ali Babaoğlu), İstanbul: Metis Yayınları.
- Fromm, E. (2000). *Sigmund Freud'un misyonu* (İkinci Baskı). (Çev: E. Ak), Ankara: Öteki Yayınları.

- Fromm, E. (2004). *Freud düşüncesinin büyüklüğü ve sınırları* (Birinci Baskı). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Geçtan, E. (1988). *Çağdaş İnsanda Normal Dışı Davranışlar* (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. (1993). *İnsan Olmak* (On üçüncü Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. (1994). *Varoluş ve psikiyatri* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. (2004). *Psikanaliz ve sonrası* (Onuncu Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göka, E. (2011, Ocak – Şubat). Varoluşçu yaklaşıma göre depresyon ve tedavisi. *Psikeart*, 13, 66 – 77.
- Gördürür, H. E., & Kozacıoğlu, G. (1995). *Bireyden topluma ruh sağlığı*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gözütok, T. (2011). Modernizmin kayıp çocukları. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages. Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/1, 1138 – 1149.
- Güleç, C. (1992, Şubat). Anayurt Oteli Zebercet'in dünyası. *Varlık*, 1013, 22 – 23.
- Güleç, C. (2013, Mart – Nisan). bağlanmanın ve yakınlaşmanın psikodinamiği. *Psikeart*, 26, 20 – 23.
- Güleç, H., Topaloğlu, M., Ünsal, D., Altıntaş, M. (2012). Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/pskguncel/article/view/5000076349/500007040>
5 Erişim Tarihi: 04.12.2015
- Güngörmüş Özkardeş, O. (2006). *Baba ve çocuk* (Birinci Baskı). İstanbul: Morpa Yayınları.
- Gürdal, A. (2006). *Psikanalizde kadınlık üzerine ilk görüşler* (İkinci Baskı). Baharlık Kitap Dizisi-2 / Psikanaliz Yazıları (Psikanaliz ve Kadınlık). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Gürdal, A. (2007). *Emziren anne*. (Birinci Baskı). Baharlık Kitap Dizisi-14 / Psikanaliz Yazıları (Annelik). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Habip, B. (2012). *Psikanalizin içinden* (İkinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Holland, N. (1999). *Psikanaliz ve Shakespeare* (Birinci Baskı). (Çev. Ö. Karaçan), İstanbul: Gendaş Yayınları.
- Horney, K. (1993). *Kadın psikolojisi* (Üçüncü Baskı). (Çev: S. Budak), Ankara: Öteki Yayıncılık.

- Horney, K. (2007). *Çağımızın nevrotik kişiliği* (Birinci Baskı). (Çev: S. Koçak), İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Horney, K. (2012). *İçsel çatışmalarımız* (Birinci Baskı). (Çev: Z. Koçak), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Horney, K. (2011). *Nevrozlar ve insan gelişimi* (Birinci Baskı). (Çev: E. Erbatur), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Işık, E. (1991). *Duygulanım bozuklukları depresyon ve mani* (Birinci Baskı). İstanbul: Boğaziçi Matbaası.
- Işık, H. C. (2008). *Türk öykücülüğünde 1950 kuşağı ve varoluşçuluk*. Basılmamış yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- İleri, S. (1982). *Destan gönülleri* (Birinci Baskı). İstanbul: Adam Yayıncılık.
- İleri, S. (1991). *Her gece bodrum* (Birinci Baskı). İstanbul: Can Yayınları.
- İleri, S. (2002). *Anılar; ıssız ve yağmurlu* (İkinci Baskı). Söyleşiyi Gerçekleştiren: Handan Şenköken, İstanbul: Doğan Kitap.
- İnci, H. (2007). *Oğuz Atay'a armağan* (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İstanbul Psikanaliz Grubu. (2000). *Psikanaliz tartışmaları* (1. Birinci Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Jung, C. G. (2015). *Dört Arketip* (Beşinci Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lagache, D. (2005). *Psikanaliz* (Birinci Baskı). (Çev: E. Aktar), Ankara: Dost Yayınevi.
- Karaman, T. (2011, Kasım – Aralık). Arzunun şu belirsiz, Karanlık nesnesi: Kadın ve kuklanın arzusu. *Psikeart*, 18, 96-97.
- Kaya, N. (1998). *Bastırılan kişiliğimiz: Depresyon ve panik* (Birinci Baskı). İstanbul: Nesil Basım Yayıncılık.
- Kayaalp, L. (2009). *Sıkıntı* (İkinci Baskı). Baharlık Kitap Dizisi-9 / Psikanaliz Yazıları (Nevrozlar). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kenarlı, Ö. (2014). *Olumsuz Duygular (Suçluluk, Utanç ve Öfke)*. From <http://www.tavsiyedyorum.com> Erişim tarihi: 19. 08. 2015.
- Kernberg, O. (2000). *Aşk ilişkileri: Normallik ve patoloji* (Birinci Baskı). (Çev: A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kılıç, E. Z. (2011, Ocak – Şubat). Çocukların yaraları çabuk kabuk bağlar. *Psikeart*, 13, 36-39
- Kılıç, E. Z. (2011, Eylül – Ekim). Genç Kafka'nın öyküsü. *Psikeart*, 17, 42-45.

- Kılıç, E. Z. (2012, Mart – Nisan). Travmatize çocuklar, kurbanlar ve zorbalılar. *Psikeart*, 20, 52 – 55
- Kılıç, E. Z. (2012, Eylül – Ekim). Bizi hayal kırıklığından korusun. *Psikeart*, 23, 18-19
- Kılıç, E. Z. (2013, Mart – Nisan). Bir güvensiz bağlanma öyküsü: “Kevin hakkında konuşmalıyız!” *Psikeart*, 20, 80 – 83
- Kızıltan, H. (2013, Mayıs – Haziran). Bekle Oidipus Bekle!. *Psikeart*, 27, 22-25
- Kızıltan, H., Saydam, M. B. (2015, Ocak – Şubat). Bir olasılık olarak intihar. *Psikeart*, 37, 6 – 9
- Klein, Melanie. (1999). *Haset ve Şükran* (Birinci Baskı). (Çev: O. Koçak, Y. Erten) İstanbul: Metis Yayınları.
- Krich, A. (1997). *Aşkın anatomisi* (Beşinci Baskı). (Çev: M. Harmancı), İstanbul: Say Yayınları.
- Kocaefe, T. (2015, Ocak – Şubat). Dağılan Kendilik ve İntihar. Bilinmeyen Bilinene Dönüşün! *Psikeart*, 37, 116 – 117.
- Kohut, H. (2012). *Psikanaliz Nasıl Sağaltır?* (Birinci Baskı). (Çev: F. B. Helvacıoğlu), İstanbul: Psikoterapi enstitüsü eğitim yayınları.
- kohut, h. (2013). *kendiliğin yeniden yapılanması* (Üçüncü Basım). (Çev: O. Cebeci), İstanbul: Metis Kitap.
- Kolcu, A. İ. (2008). *Edebiyat kuramları, tanım- tenkit- tahlil* (İkinci Baskı). Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kongar, E. (1985). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği* (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kozacıoğlu, G., & Ekberzade Gördürür, H. (1995). *Bireyden topluma ruh sağlığı*. (Birinci Baskı). (Ed: G. Çörüş), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Köknel, Ö. (1989). *Depresyon-Ruhsal çöküntü* (Birinci Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köroğlu, E. (2006). *Depresyon nedir? Nasıl baş edilir?* (Birinci Baskı). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Kurt, M. (2009). *Geleneksel İle Modern Arasında: “Fahim Bey ve Biz”* <http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/> Erişim Tarihi: 10. 04. 2016
- Malchiodi, C. A. (2005). *Çocukların Resimlerini Anlama* (Birinci Baskı). (Çev: T. Yurtbay), İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Mannoni, O. (1992). *Sigmund Freud* (Birinci Baskı). (Çev: V. Atayman, T. Kurultay), İstanbul: Alan Yayıncılık.

- Marks, K. (2003). *Yabancılaşma* (İkinci Baskı). (Çev: K. Somer, A. Kardam, S. Belli, A. Gelen, Y. Fincancı, A. Bilgi), Ankara: Sol Yayınları.
- Mathelin, C. (2012). *Freud'a ne yaptık da çocuklarımız böyle oldu?* (Dördüncü Baskı). (Çev: E. Güntekin), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Mengi, N. (2009). *Selim İleri'nin romancılığı*. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Mete, L. (1999). *Depresyon: Hüzünden melankoliye* (Birinci Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mete, L. (2003). *Şizofreni / En uzak ülke* (Üçüncü Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mitchell, S. A., & Black, M. J. (2012). *Freud ve Sonrası: Modern psikanalitik düşüncenin tarihi* (Birinci Baskı). (Çev: A. Eğrilmez), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Miller, J. A. (2002). *Çocuklarda depresyon* (Birinci Baskı). (Çev: M. Işık), İstanbul: Özgür Yayınları.
- Moran, B. (1994). *Edebiyat kuramları ve eleştiri* (Dokuzuncu Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Moran, B. (1997). *Türk Romanına eleştirel bir bakış 1* (Altıncı Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2007). *Tutunanlar'dan tutunamayanlara bir yolculuk* (Birinci Baskı). Oğuz Atay'a Armağan, Türk Edebiyatı'nın Oyun Bozan'ı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mumcu, C. (2000, Eylül – Ekim). Yaratıcılık, varoluş ve Leylâ Erbil. *Kitap-lık*, 43, 114-118.
- Mumcu, C. Saner, S. Gökalp, Peykan G. (2002). *Kadın ve depresyon* (Birinci Baskı). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Nas, A. (Temmuz 2009). Aylak Adam ve Anayurt Oteli'ne psikanalitik yaklaşım: Atılğan'ın Oidipal roman kişileri olarak C. ve Zebercet. *Nota Bene Journal of Arts and Social Sciences* 2, 72-86.
- Nasio, J. – D. (2006). *Psikanalizin yedi temel kavramı* (Birinci Baskı). (Çev: Ö. Erşen, M. Erşen), Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Nasio, J. – D. (2007). *Aşk acısı* (Birinci Baskı). (Çev: H. Bakanlar, C. Coşkan), Ankara: İmge Kitabevi.
- Nasio, J.- D. (2012). *Oedipus psikanalizin en önemli kavramı* (Birinci Basım). (Çev: C. Coşkan), İstanbul: Say Yayınevi.

- Oktay, A. (1992). *İki taşralı: Bilbaşar ve atılğan'da yabancılaşmış birey üzerine notlar*. (Ed.. Yüksel), Yusuf Atılğan'a Armağan. (s. 313) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oktay, A. (1983 Mayıs). Leylâ ile bir konuşma. *Yazko Edebiyat*, 31, 132–135
- Ovayolu, N., Uçan, Ö., & Serindağ, S. (2007). Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(4), 13-22.
- Ögel, K. (Ocak – Şubat 2011). Şımarabiliyor musunuz? *Psikeart*, 13, 21.
- Öncü, Ş. (Ocak – Şubat 2015). Varoluşun ağrıyan başı. *Psikeart*, 37, 34-37.
- Önen, P. (2011, Ocak – Şubat). Düşünüyorum öyleyse depresyodayım. *Psikeart*, 13, 60-64.
- Özaltıok, B., A. (2011). *Yusuf Atılğan'ın romanlarındaki modernist unsurlar*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Özbek, Y. (2007). *Edebiyat ve psikanaliz* (Birinci Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özlu, T. (2008). *Çocukluğun soğuk geceleri* (On üçüncü Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlu, T. (2012). *Yaşamın ucuna yolculuk* (On yedinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özmen, E. (2003). *Psikanalizin serüveni ve çağrısı* (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, M. O. (1995). *Ruh Sağlığı ve bozuklukları* (Altıncı Baskı). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Öztürk, M. O. (2008). *Psikanaliz ve Psikoterapi* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Öztürk, M. O. (1998). *Psikanaliz ve Psikoterapi* (Üçüncü Baskı). Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi.
- Pamuk, O. (1995). Ahmet Hamdi Tanpınar ve Türk modernizmi. *Defter*, 23, 32-43.
- Parman, T. (2011, Kasım). *Sunuş* (Birinci Baskı). Psikanaliz Yazıları – Baharlık Kitap Dizisi 23. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Pelicier, Y. (1992). Zaman ve Depresyon Semiyolojisi. *Düşünen Adam Dergisi*, (Çev:SolmazTürkcan)http://www.dusunenadamdergisi.org/ing/DergiPdf/DUSUNEN_ADAM_DERGISI_31d49f7a3a484aafa0cf77008b515613.pdf. Erişim Tarihi: 15. 09. 2015
- Petit, J. R. (2006). *Acil psikiyatri el kitabı* (Birinci Baskı). (Çev: M. Coşkun), İstanbul: İstanbul Medikal Yayıncılık.

- Safouan, Mustafa. (1996, Güz). Psikanaliz öğretisinde kadın cinselliği. *Cogito*, 9, 167-175.
- Sağlık, Ş. (2008). Modern / Postmodern öykü ve romanda anlatıcının değişimi ve işlevi. *Hece*, 138, 139, 140, 297-310.
- Sarıççek, M. (2009). *Huzur'dan yeni hayat'a çağdaş Türk romanında kahramanın sonsuz yolculuğu* (Birinci Baskı). Kayseri: Laçın Yayınları.
- Sayar, K. (2011, Ocak – Şubat). Kaderin tanığı. *Psikeart*, 13, 26-27.
- Sayar, K. (2011, Temmuz – Ağustos). Kovanım yağma olsun: Aşk ve İstirabın coğrafyasında. *Psikeart*, 16, 44-50.
- Sayar, K. (2012, Eylül – Ekim). Sabret, Şükret, Seyret. *Psikeart*, 23, 28-35.
- Sayar, K. (2012). *Ruh hali* (Sekizinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Saygılı, Sefa, (2006). *Depresyon ve korunma yolları* (Birinci Baskı). İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- Sazyek, H. (2008). *Abdülhak Şinasi Hisar'ın romanlarında özel yabancılaşma* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sazyek, H. (2009, Aralık). Attila İlhan'ın Sokaktaki Adam'ı: Hasan. *Kitaplık*, 133, 91-104. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Semerci, B. (2006). *Birlikte büyütelim: Çocuk ruh sağlığı (0-12 Yaş)* (Sekizinci Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Solomon, A. (2005). *Depresyon atlası* (Birinci Baskı). (Çev: B. Çapçı, G. Dedeoğaç, F. Tatar), İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Somay, B. (Ağustos 2006 – Kasım 2007). Psikanalizi edebiyatla anlamak. *Pasaj Dört Aylık Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, 4-5, 17.
- Sorgun, E. (2012, Mart-Nisan). Yas, travmatik yas ve melankoli. *Psikeart*, 20, 62-65.
- Snowden, R. (2012). *Freud kilit fikirler* (İkinci Baskı). (Çev: M. İnan), İstanbul: Optimist Yayınları.
- Sözer, Ö. (2007). Aşk mektubu kime yazılır?: Mektup aşkları üzerine. (Ed. S. Oğuzertem), Leyla Erbil'de Etik ve Estetik. (s. 209-216). İstanbul: Kanat Kitap.
- Sunat, H. (2001). *Hayal, Hakikat, Yaratı / Adalet Ağaoğlu ve Roman dünyasına psikanalitik duyarlıklı bir bakış* (Birinci Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Tan, O. (2008). *Depresyon önemli bilgiler, çıkış yolları* (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

- Tan, O. (2015). Cinsellik takıntısı. *Milliyet*. <http://www.milliyet.com.tr/cinsellik-takintisi-pembenar-detay-cinselsaglik-1224394/> Erişim tarihi: 09. 12. 2015.
- Taner Y, Gökler B. (2004). Çocuk İstismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- Tanpınar, A. H. (1997). *Huzur* (Yedinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2013). *Yaşadığım gibi* (Altıncı Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2011). *Edebiyat üzerine makaleler* (Dokuzuncu Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tezgör, H. (Ağustos 2006 – Kasım 2007). Oğuz Atay'ın "Babama Mektup"una Psikanalitik bir yaklaşım. *Pasaj*, 4-5, 240-251.
- Topçuoğlu, V. (2003). Obsesif kompulsif bozuklukta psikanalitik görüşler. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 6: 46 – 50. <http://www.klinikpsikiyatri.org/files/journals/1/153.pdf> Erişim Tarihi: 06.12.2015
- Tunaboşlu – İkiz, T. (2009). Klasik Nevroz kuramı ve güncel yaklaşımlar (İkinci Baskı), Baharlık Kitap Dizisi-9 / Psikanaliz Yazıları (Nevrozlar), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tura, S. M. (1996). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz* (İkinci Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tura, S. M. (2005). *Günümüzde Psikoterapi* (İkinci Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Tükel, R. (2014). *Freud Okumaları* (Birinci Baskı), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tükel, R. (2011). *Bebek ve Anne arasındaki mekânda öznenin yaratılması: Winnicott'un çalışmalarına bir bakış* (Birinci Baskı). Psikanaliz Yazıları – Baharlık Kitap Dizisi 23., İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Türkçapar, H. (2009). *Depresyon* (Birinci Baskı). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- TDK (2011). *Türkçe sözlük* (Onbirinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Türkeş, Ö. (2007). Oğuz Atay'a armağan, Türk edebiyatının "Oyun Bozan"ı. (Birinci Baskı). (Yayına hazırlayan: Handan İnci) *İnsan Zihninin Labirentlerinde Tehlikeli Oyunlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thomas, D. M. (2012). *Hayali söyleşiler: Freud* (Birinci Baskı). (Çev: G. Gülbey) İstanbul: Kolektif Kitap Yayınları.
- Uçan, H. (2008, Haziran, Temmuz, Ağustos). J. Derrida ve Dil Bağlamında Postmodernizm. *Hece Dergisi*, 138, 139, 140, 467 – 488.

- Uluşahin, A. (2003). Depresyona Genel Yaklaşım. Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Ana Bilim Dalı, *Türkiye Tıp Dergisi*, 10(2), 79 – 88
http://ichastaliklaridergisi.org/managete/fu_folder/2003-02/2003-10-2-079-088.pdf Erişim Tarihi: 17. 05. 2016
- Umberson, D. (2011). *Ebeveynin ölümü* (Birinci Baskı). (Çev: Özge Çağlar Aksoy), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünalı, H. (2011). *Türk romanı ve yabancılaşma: Bir edebiyat sosyolojisi denemesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.*
- Wellson, E. V. (2001). *Anne: Melek mi Yosma mı?* (Birinci Baskı). (Çev: S. Kunt Akbaş, C. Kurultay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Winnicott, D. W. (1998). *Oyun ve gerçeklik* (Birinci Baskı). (Çev. T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Winnicott, D. W. (2009). *Psikozlar ve Çocuk Bakımı* (İkinci Baskı). (Çev: A. Salgın, B. Pirim), Baharlık Kitap Dizisi-9 / Psikanaliz Yazıları (Nevrozlar), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yalom, İ. (2000). *Varoluşçu Psikoterapi* (Üçüncü Baskı). (Çev: Z. İyidoğan Babayigit), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yanar, I. (2008, Haziran, Temmuz, Ağustos). Postmodernizm: Doğuşu, etkisi ve sınırları. *Hece Dergisi*, 138, 139, 140, 26 – 33.
- Yaşar, R. (2007). Yalnızlık. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt17/sayi1/237-260.pdf> Erişim Tarihi: 14. 04. 2015
- Yazgan, Y. (2003). *Düşe kalka büyüme* (Birinci Baskı). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Yazgan, Y. (2013). *99 Sayfada ergenlikten gençliğe* (Üçüncü Baskı). (Söyleşi: D. Ünsal), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yazgan, Y. (2013). *99 Sayfada bebeklikten çocukluğa* (Beşinci Baskı). (Söyleşi: D. Ünsal), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yavuzer, H. (2002). *Çocuk psikolojisi* (Yirmiüçüncü Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2005). *Resimleriyle çocuk: Resimleriyle çocuğu tanıma* (On birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1995). *Ana – Baba ve Çocuk* (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, B. (2003). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi* (Üçüncü Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Yeşilyaprak, Y. (2015, 9 Aralık). Cinsellik Takıntısı. *Milliyet*. <http://www.milliyet.com.tr/cinsellik-takintisi-pembenar-detay-cinselsaglik-1224394/> Erişim tarihi: 09. 12. 2015.
- Yıldız, M. (1999). *Şizofreni hastalığı anlamak ve onunla yaşamayı öğrenmek* (Birinci Baskı). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Yüksel, N. (1995). *Ruhsal hastalıklar* (Birinci Baskı). Ankara: Hatipoğlu Yayınevi.
- Yürek, H. (2005). *Cumhuriyet dönemi Türk romanında modernizmin yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Yürek, H. (2008). Türk Romanında Modernist Etkinin Boyutları 1. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 187–202. <http://gefad.gazi.edu.tr/article/viewFile> Erişim Tarihi: 10. 04. 2016

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı - Soyadı: Banu ANTAKYALI

Doğum Tarihi ve Yeri: 15.04.1974, İSKENDERUN

E – Posta: cloudofsorrow16@hotmail.com

Adres: Baraj Yolu Cad. Sümer Mah. 69069 Sk. Zafer Apt. K:1 D: 2 Seyhan / Adana

EĞİTİM BİLGİLERİ

(2008 – 2016): Doktora, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana.

(1998 – 2002): Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana.

(1994 – 1998) : Lisans, Çukurova Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana.

Ocak, 1994: Ortaöğretim, İskenderun Demirçelik Lisesi, İskenderun.

YABANCI DİL: İngilizce